

Rbl. 8.75

Иван Иванович

A. KOPTJAJEVA

A. KOPTJAJEVA

Ivan
Ivanovich

A. KOPTJAJEVA

*Ivan
Ivanovič*

ROMAAN

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN · 1956

Originaali tiitel:

Антонина Коптяева

ИВАН ИВАНОВИЧ

Роман

Советский Писатель

Москва

1951

Tõlkinud V. Kruus

Kunstiliselt kujundanud V. Toots

ESIMENE JAGU

1.

Rannik kauges ja hargnes vetevälja kohal kääru-
lise lausmassina.

«Alles nüüd võib teda näha siisugusena, nagu ta tõe-
liselt on. Huvastijätuks näitab ta end meile kogu oma
kauniduses!» mõtles Olga ja lehvitas kindaga, kuigi
sadamalinna hooned olid juba kadunud väikese lahe-
kääru varju.

Veel veidi — ja vahuse lainemurruga ääristatud jär-
sud neemed vajusid silmapiiri taha, samuti hakkasid
silmist kaduma haljendava põlismetsaga kaetud mäe-
künkad. Näis, nagu vajuks maa pikkamisi ookeani kol-
lakatesse lainetesse...

Nüüd vaatas Olga ettepoole ja soolane karge tuul jahu-
tas ta põski. Päeva seitse tuleb tal viibida sel hiigellae-
val...

«Kuidas te ka merehaigust talute?» lausus ta endale
muiates. «Varem olite karastatud nagu tõeline sport-
lane, nüüd aga on sellest möödunud oma kaheksa aast-
lat. Ega isa ja õed teid vist asjatult haletsenud, saates
teele siia — otsekui maailma otsal»

Olgale meeldis reisida. Uued kohad, uued inimesed
erutasid teda imeliselt, ent praegu ületas muljete küllus
kõik tema ootused.

Ta oli nüüd seal, kus sünnib hommik... Ta kujutles
koidu virvendust, mis kandis päikest maa kohal nagu
stafetti kolmandiku ööpäeva jooksul, ja vaatas oma käe-
kella. Kell viis hommikul. Läänepiiril hakkab lähenema
öö. Sealpool seda piiri on jälle alanud sõda. Maikuus
on Hitleri väed pärast Taani vallutamist Hollandisse

marssinud, lõuna pool aga Luksemburgi kaudu Belgiasse tunginud. Seal on käimas ennekuulmatud õhulahingud... Pooleldi külaiseloomuga Flandria kirgas elu, mida Olga tundis kuulsate kunstnike maalide järgi, ei seostunud tema kujutluses lennukite tiirlemisega, lahingute suitsu ja müraga. Ta silme ette kerkis Verhaereni sünge, tööuslik Belgia.

«Sõda!» lausus Olga kuuldavalt, vaadates mõtlikult kaugusse.

Pikaks veninud kaldaahelik vajus nüüd üleni merre, ja meri, vabaks saanud, hakkas laiade lainetena üha kõrgemale tõusma. Kui saaks sellest merest kiiremini üle!

Keskpäevaks tuul paisus. Kui Olga ülemisele tekile astus, sai ta ainult suure vaevaga ületada vahemaa laevatrepist reisijate ühisruumini. Uksel sattus ta vastamisi insener Tavroviga. Olga oli kohanud teda juba varem, trusti agentuuris Primorskis, hiljem ka laevale astudes, ning noogutas talle sõbralikult, lihtsalt.

«Me polegi veel õieti tuttavad,» ütles Tavrov ja võttis peast sonimütsi, mille alt ilmusid nähtavale tumeruuged juuksed.

«Kuidas nii? Me oleme ju tuttavad,» väitis Olga ja tahtis mööduda, ent viivitas. Kuid võimatu oli peatuda ukسلävel, millesse metsikult tungis tuul. «Aržanova... Olga Pavlovna,» lausus ta ja sirutas käe.

Nad istusid lauakese äärde otse akna all. Akna taga tõusid kõrged lained. Siit võis Olga jälgida, kuidas nad tõstavad ja langetavad laevavööri. Kuid see vaatepilt ei töotanud midagi head. Olga polnud ikka veel laeva õõtsumisega harjunud, seepärast tõusis ta ja istus teisale, seljaga akna poole.

«Nii on parem,» ütles ta, võttis seljast kerge mantli ja asetask selle kõrvalolevale tugitoolile.

«Kui palju päikest te enesega kaasa olete toonud!» lausus Tavrov tahtmatult, vaadates tema tõmmusid, küünarnukini paljaid käsivarsi.

«See pole päevitus,» vastas Olga rahulikult oma käekella ketti kohendades. «Minu vanaisa oli must nagu künnivares, vanaema aga sinisilmaline ja nii heledate juustega, et ei saanud aru, millal ta vanadusest halliks.

läks. Neist jäi järele terve suguvõsa tõmmusid, mustajuukselisi, kuid sinisilmalisi inimesi. Mina üksi rikkusin pärvust, säilis ainult naha värv.»

«Millega teie suguvõsa liikmed tegelevad?» küsis Tavrov pooleldi naljatades.

«Võimete kohaselt. On muusikuid, õpetajaid, insenere. Minu isa on keemiaprofessor, ta on täielikult oma tööle andunud. Loengutel on ta võrratu. Isegi mina oma ükskõikse suhtumisega keemiasse imetlesin teda, kui tulin vahel auditooriumi. Kodus on ta väga armas, hajameelne... isegi liigutav. Ta jäi varakult leseks, kuid on jäänud ustavaks meie ema mälestusele.» Aržanova õrnaeratus, mille isa meenutamine oli esile kutsunud, asendus nende sõnade juures kurbusega.

«Aga teie?» lausus Tavrov tasa. «Millega teie tegelete?»

«Mina?» Olga muutus tusaseks, aga vaadates otsa Tavrovile, kelle näost paistis siiras huvi, ütles: «Esiialgu ei tegele ma mitte millegagi. See tähendab, ma tahaksin väga millegagi tegelda, kuid mul ei õnnestu miski.» Tal hakkas enese pärast paha ja piinlik: asja ees, teist taga on ta liiga avameelseks läinud. Ta hammustas huulde, kuid tarvidus lõpuni rääkida, ennast õigustada, võib-olla ka nõu küsida, tõukas teda tagant. «Ma olen katsetanud paljuga,» alustas ta ebakindlalt. «Õppisin masinaehituse instituudis, kuid ei lõpetanud... Käisin raamatupidamiskursustel, siis astusin mehe nõuandel meditsiinilisse instituuti, varsti aga lahkusin sealt, sest mind tõukasid eemale õpingud anatoomikumis. Viimastel aastatel õppisin ma võõrkeelte kursustel, aga lõpetada samuti ei õnnestunud.»

Ta jäi vait. Tema hajameelne pilk jälgis nüüd juba ükskõikselts, kuidas rasked aknaeesriided seintest eemaldusid, jälle tagasi langesid, koguni piitade vahele kinni jäid.

«Võib-olla pole te ennast lihtsalt leidnud... pole leidnud seda, mida vajate?» ütles Tavrov mahedalt. «Seepärast tulebki teil välja «kannatuste rada». Kaks instituuti! Sellele lisaks kursused — ja kõik asjata...»

«Asjata,» kordas Olga peaaegu lootusetult. «Mul on juba häbi, kui minult küsitakse, millega ma tegelen!»

Samal ajal nihkusid klaasid ja taldrikud äkki paigast ning oleksid lauaservale kuhjudes peaaegu Olga põlvedele veerenud. Kätega nõusid hoides heitis Olga pilgu juurderutanud ettekandjale ja siis Tavrovile.

«Kas tõesti algab torm? Lähme, Boriss Andrejevitš, lähme vaatame, ma pole veel kunagi näinud tormi merel.»

«Nagu näha, armastate tugevaid elamusi!» ütles Tavrov naljatades.

«Ei, ma olen argpüks, ja üsna tublisti... Kuid on ju huvitav!»

Kui nad tekile tulid, oleks tuul neid peaaegu jalust rabanud. Järjest rulludes ringlesid lained nende ümber otsekui mäed ja paiskasid valgeid harju sügavatesse veelehtritesse. Tuul paiskas pritsmete pilvi, kihutas ja tõukas neid taga, kuid lained, saades tohutu liikumisjõu, tormasid ja vajusid ning tõusid taas, et viskuda ettepoole. Kogu nähtav merepind oli vahust hall, märatses ja tõstis kobrutavaid veemasse ähmashalli taeva poole.

«Küll aga on hoogu sattunud!» ütles Tavrov Olgale, kummardudes peaaegu ta kõrva äärde. «Arvatavasti on kusagilt taifuun üle läinud ja see on mere õõtsuma pannud!»

«Aga kus on see... missugune on see üheksas laine?» hüüdis Olga vastuseks, vabastas küünarnuki Tavrovi toetavast käest ja haaras reelingust kinni.

«See, mis lööb kõige suurema jõuga,» vastas Tavrov, solvumata oma teekaaslase kartlikust liigutusest, kes temast küllaltki järsult eemaldus. «Arvatavasti see!» lausus ta ja pööras näo kõrvale laine pritsmete eest, mis viskusid laeva pardale. «Ei, see!» hüüdis ta, raputades riietelt veepiisku. «Lähme, muidu saate läbimärjaks.»

«Pole vigal! Praegu on soe. Sügisel on arvatavasti hullem: siis võib jääpurikaks muutuda. Nüüd hakkab ma alles kujutlema, mis on kalurite töö. Kord nägin ma Volga alamjooksul, kuidas kalalaevad talviseks kalapüügiks avamerele läksid. Need polnud isegi laevad, vaid laevukesed!» Olga heitis näolt märja juuksesalgu ja jätkas mõtliku energiaga: «Oli kuum, pilvitu sügispäev. Liivaluited helkisid päikese käes. Kogu asula oli kogunenud kaldale kalureid saatma. Ja rahva hulgas oli

tunda erilist sügavat murelikkust. Nüüd ma mõistan... Lained... Hullunud, pime jõud — ja temaga heitlev inimene.»

«Jah, kaluri töö on raske,» vastas Tavrov. «Meri armastab tugevaid inimesi.»

2.

Nähtavasti oli hommik. Ült, kiilruumi pooleldi avatud luugist, immitses hahetavat valgust, mis jooksis kitsa ribana mööda suure trepi astmeid, mille ääred uppusid hämarusse, ja hajus kõvasti kokku löödud kahekordsete koide kohal. Laev õõtsus nagu ennegi.

Olga tõusis asemel poolistikule ja vaatas ringi. Keegi ei kiirustanud ülestõusmisega. Ka temal polnud kuhugi rutata ja ta laskis pea uuesti padjale vajuda. Peaaegu kõik kiilruumi reisijad lamasid kolmandat päeva reastikku, Olga aga sundis end jõudu kokku võtma, ka oli talle meeltmööda Tavrovi kiitus, kui too eile oli imetlenud tema vastupidavust. Tavrov asus teises kiilruumis, kuid lõunatamas käis ta nagu Olgagi ühisruumis, mis kaubalaeval just eriti hästi polnud söögitoaks kohaldatud. Tavrov, kel oli sõiduga kiire, polnud samuti jäänud ootama reisijatelaeva.

«Sümpaatne inimene,» märkis Olga, kujutledes hetkeks tema avameelset nägu. Siis keskendusid ta mõtted peatsele jällenägemisele oma mehega. Ta töötab teist aastat kirurgina Tšažminski kullakaevanduste rajoonis. Aga tema, Olga, elas sellal väikese tütrega Moskvast sugulaste juures ja õppis kursustel. Läänud suvel külastas mees teda oma puhkuse ajal; lubas tänavu päriseks tagasi tulla, kuid olukorrad kujunesid teiseks.

«Kuidas ta küll meie leina üle elas?» mõtles Olga. «Me tegime siiski halvasti, jäädes pikemaks ajaks lahku. Ka meie oleksime pidanud siis siia tulema...» Mälestus graveseks kadunud kallist olevusest, lapse käekestest, mida polnud suutnud elustada tema emahingus, ängistas uuesti Olga südant nii valusasti, et silme ees kõik mustaks lõi. «Me ei lahku enam teineteisest!» otsustas ta pisaraid pühkides. «Kui juba kord on nii, et minul on elus kõik ebaõnnestunud, siis püüan ma oma elu sellele

pühendada, et minu Ivan Ivanovitšil oleks hõlpsam töötada.»

Vahepeal algas kiilrühmis hommikune sagimine: köhimine, summutatud kõnelused, riiete sahin. Laev aga õõtsus... Ta vappus ühtelugu kogu kerega, kui järjekordne laine talle peale paiskus. Võtnud vetruva löögi vastu, ta otsekui õhkas, hakkas pikkamisi tõusma, ja niipea kui oli kerkinud, vajus kohe alla, ning jälle oli kuulda temale paiskuva vee rasket kõminat.

«Äkki me ei jõuagi pärale?» mõtles Olga, kuulatades koidelt kostvaid naabrite oigeid.

Selle mõtte juures hakkas tal kõhe, ta meel muutus nukraks. Ta tõusis, riietus kiiresti ja veidi aja pärast ronis juba mööda treppi üles, mis järjest ta jalgade alt ära libises. Üles! Tekile!

Valgetest veekeeristest sasitud meri märatses nagu eilegi.

«Jah, siin ta on, see ürgne loodusjõud!» lausus Olga ja pinguletõmmatud kõiest kinni haarates vaatas hirmuga laineid, rebitud pilvi, mis söötsid kiiresti otsekui laeva korstnate kohal.

Ridamisi lahtistes latrites seisvate märgade hobuste nägemine ja kõitega kinnitatud kaupadel lebavad märjad presendid ei valmistanud samuti rõõmu: lained uhtusid järjest tekki. Kuid meremehed olid rahulikud, üks neist koguni vilistas temast möödudes. Tähen-dab, neile, harjunutele, ei paistnud selline torm ohtlikuna. See virgutas Olgat veidi ja ta hakkas liikuma ülemise teki poole.

Tuul peksis talle näkku, ta hingeldas, kuid liikus huuli kokku surudes kangekaelselt edasi. Ta on noor, tugev naine ja tuul võib tema ümber märatseda nii kuidas tahab.

«Hoidke kinni, või muidu paiskab tuul teid merrel! Oodake, ma aitan teid!» hüüdis talle ülalt tuttav hääl, kui ta trepi käsitugedest oli juba kinni haaranud.

Olga tõstis pea ja silmas Tavrovi.

«Pole viga, ma ise. Pole võimalik, et tuul mu nagu udusule minema viiks.»

«Kas te malet mängite?» küsis Tavrov Olgalt ootamatult pärast hommikueinet.

«Kuidas siis niisuguse õõtsumise juures mängida saab?» lausus Olga, vaadates, kuidas vesi loksus karavinis, mis oli kinnitatud erilisse pessa.

«Siin on mieresõidu-malendid, mis paigutatakse malelaual olevatesse pesadesse.»

Esimest partiid mängis Tavrov hajameelselt ja kaotas. See sundis teda tõsiselt mängima hakkama, kuid ka keskendumine ei aidanud. Olles juba kaotusseisus, küsis ta imestunult:

«Kes on teid niiviisi mängima õpetanud?»

«Minu mees,» vastas Olga. «Ta rääkis, et haiguse käigust aru saada, seda lahti mõtestada ja kirurgi ülesannet õieti lahendada pole tõsise juhu puhul kergem kui võita partii hea maletaja vastu. See hakkas mind huvitama. Mul pole kirurgiaks ja üldse meditsiiniks kalduvust — ma ei või verd näha, kuid selleks, et kujutada, kuidas tuleb lahendada keerukaid ülesandeid, õppisin ma ära malemängu.»

3.

«Tähen-dab, teie mees on kirurg?» sõnas Tavrov mõtlikult, kui nad kaks päeva hiljem jälle tekil istusid. «Mulle meenub, et olen temast kuulnud... Kirurg Aržanov... Jaa, jaa, mäletan! Kirurgia on arstiteaduse kõige mõjuvam ala. Kes selle ala on valinud oma kutsumuse järgi, sellele on paljugi kättesaadav.»

«Aga kas te nõustute sellega, et iga töö nõuab kutsumust?» küsis Olga.

Tavrov hakkas koguni naerma.

«Aga kuidas siis teisiti? Miks te lahkusite masinaehituse instituudist? Kas paistis igavana? Aine oli kuiv? Utelge seda masinaehituse insenerile! Ja pealegi veel oma töösse kiindunud... Ära õppida võib muidugi kõike, kui aga asja vastu huvi pole, siis parem juba mitte. Petta võib ükskõik keda, isegi ennast, kuid tööd ei saa petta: see pole valik mitte tunniks ega päevaks, vaid kogu eluks. Samuti nagu armastuski!» lisas Tavrov kirgliku veendumusega. «Ei, see on isegi enam kui armastus. Vähe on olnud tugevaid inimesi, kes oleksid

end ohverdanud armastuse pärast, kuid valitud tööle on oma elu ohvriks toonud parimad inimesed. Aga mis teid siis sinna masinaehituse instituuti tõmbas?» küsis ta sõbralikult ja lihtsalt.

Olga vaatas talle altkulmu otsa, pidi solvuma, kuid mõtles ümber.

«Kuskile tuli ometi minna... Lõpetasin üheksa-aastase kooli ja läksin instituuti.»

«Ja te ei kujutanud üldse ette, mis on masinaehitus? Ja tehases te pole käinud? Te pole kõnelnud inimestega, kes masinaid toodavad?»

Olga raputas pead.

«Noh, näetel! Aga räägite, et on igav! Muidugi on igav... tegelda kõrgema matemaatikaga, arvutamisega, valemite ning võrranditega ja nende tagant mitte näha masinat, mis astub rahva ellu nagu rõõm, nagu hea uus laul. Kui te ehitate masinat meie maal, siis see tähendab, et te ehitate sotsialismi, aga mitte lihtsalt «ei astu kuhugi»...»

«Nagu näha, te olete tiged!» ütles Olga vaikselt.

«Mispärast «tigel»? Ma ei nori ju väljenduste kallal. Hästi, ükskord võib ju nooruse tõttu eksida... Ei mõelnud läbi, ei kaalunud järele. Aga milleks teile raamatupidamiskursusi vaja oli? Mille poolest on need huvitavamad? Nii võib ju lõpetada kümme õppeasutust, aga mis kasu sellest on?» Tavrov heitis pilgu Olga häiritud näkku ja jätkas võitva südamlikkusega: «Muidugi, ma oleksin võinud ju teid meelitada: vaadake, missugune ebatavaline naine te olete, missugused avarad nõuded teil on, seepärast ei rahuldagi teid kroonulik õpetamis-meetod. Pole naljaasi — vahetada kaks instituuti! Oh issake, kui palju võiks siin kokku keerutada — pea hakkaks ringi käima! Ma aga näen, et olete tugev ja terane inimene. Võtame kas või selle, kuidas te malet mängite. Et te olete tugev inimene, siis võib teiega ka avameelselt kõnelda.»

«Noh, kui avameelselt rääkida, siis lahkusin ma masinaehituse instituudist perekondlikel põhjustel,» ütles Olga ootamatult. «Mis aga puutub aine kuivusse...» Ta vaikis veidi, kulm kortsus. «Mis puutub igavusse, siis selle mõtlesin ma hiljem juurde. Võib-olla

iseenda lohutuseks,» lisas ta tahtmatu väljakutsega. «Aga teie ise, kas olete oma tööga rahul?»

«Väga. Mõistagi, ma pole rahul mitte endaga, vaid erialaga. Olen metallurg-rikastaja. Lõpetasin Moskva Värviliste Metallide Instituudi. Teate, seal Kaluga väljakul?...» Tavrov jäi mälestustesse vajudes hetkeks mõttesse. «Ma armastan Moskvat väga ja ka oma instituuti armastan siamaani. Ja ma arvan, et mitte lapsepõlv, vaid üliõpilasaastad on kõige ilusam aeg inimese elus, kel on õnnestunud õppida. Oma tööd ei vahetaks ma ühegi teise vastu, kuigi mul võib-olla pole seda kutsumust, mis on andekatel inimestel. Ma ju rääkisin teile, et sõidan Tšažmasse teistkordselt. Töötasin Holodnikanis. Siis kutsuti mind ära peakontoris, olin umbes aasta aega seal ja nüüd palusin ennast tagasi tööstusse suunata.»

«Aga ise rääkisite, et armastate Moskvat!» ütles Olga ikka veel mossitades.

«Ma armastan teda ka siit,» väitis Tavrov. «Minu tõeline töö on seal, kus on kulda, tähendab — Uraalis, Siberis. Kuid Põhjal on veel üks eriline omadus: teda ei saa unustada, ta kutsub sind uuesti.»

«Võib-olla kutsub «temake»,» naljatas Olga mõtlematult.

Tavrov punastas, kuid vastas tõsiselt:

«Mul pole seal kedagi.»

Nad vestlesid, istudes palkidel, mis olid kõvasti laevaela külge seotud. Neist ülal- ja allpool istusid inimesed otsakul suvisel õhtul küla tara ääres päikese käes. Ilm oli muutunud vaikseks ja ka rahvas palju erksamaks ning rõõmsamaks. Ajaviiteks mängiti kaarte — «podkidnoid», kuutkümmend kuut, samas asus koor, mis tegi esimest häälteproovi, latrite taga kääksutas keegi harmoonikal mingit viisi. Kirjud, võigud ja mustad hobused, seistes reas söödakünade juures, meenutasid samuti kõla. Laevaahtri taga aga kilgendas veteavarustel talt-saks jäänud merelaine. Taamal vilkusid valged kajakad ja valendasid purjed nagu kajakad: kuskil lähedal ujusid mööda tundmatud saared.

«Aga teie... kas te sõidate meelsasti sinna Tšažmasse?» küsis Tavrov pärast lühikest vaikust.

«Aga muidugi!» vastas Olga näost särava lüües. «Kuid mind ei kutsu mitte Põhjamaa, vaid lähedane inimene. Kui Põhi on selline, nagu teie räägite, siis hakkab ta mulle paistma veel kaunimana.» Ja Olga kiindus pilguga kõikuvasse horisondijoonesse. Kas tõusis ja vajus seal taevas või oli see meri? Nad otsekui hingasid ja selle hingamise rütmis kiikus laev sujuvalt ja vaikselt.

«Mul on tulnud sagedamini viibida lõunas,» hakkas Olga rääkima. «Mind on lapsest saadik hellitatud, ma olin perekonna pesamuna, seepärast korraldasid õed mulle suvevaheaegadel puhkuseks kõik, mis võimalik. Sugulasi on meil palju, nad on kõik majanduslikult kindlustatud, ja ma ei olnud kellelegi kuskil tülikas kaelas.» Olga hakkas summutatult, ent meeldivalt naerma. «On veel hea, et minust ei saanud memmetütar, kuid võimalusi Oblomoviks kasvada mul oli.»

«Te oletegi selleks saanud,» pidi Tavrov peaaegu ütleva, vaadates teda ja kujutledes, kuidas teda hellitati. «Seepärast ta ehk polegi harjunud alustatud lõpuni viima,» mõtles ta.

Olga oli ilus, kuid Tavrovile näis, et mitte see ei paelu teda. Tal oli tunne, nagu oleksid nad ammused sõbrad. Olga oskas pilgata ilma kurjuseta. Tavrovile meeldis istuda temaga rahva hulgas, talle meeldis Olga püüd välistunnuste järgi kindlaks määrata nende inimeste iseloomu, kes olid tema kujutlust millegagi ergutanud.

«Too näiteks on vana raamatupidaja, kes sõidab puhkuselt tagasi. Küllap ta on ihnus ja hirmus toriseja!» ütles ta, jälgides väheldase kasvuga paljaspäise mehe täpseid liigutusi, kes istus preferansimängijate rühma keskel. Mehel olid jalas läikima hõõrutud saapad, seljas kantud, ent puhas ülikond ja kirju lips vesti väljalõikes.

«Aga ehk on ta varustaja,» vaidles Tavrov vastu.

«Ei, need on heasüdamlikumad ja näovärv on neil värskem.»

«Kuidas te siis ei kartnud tulevikus oma näovärvi rikuda, kui astusite raamatupidamiskursustele?» tuletas Tavrov heatahtliku pilkega meelde.

«Mis te arvate, kes too on?» küsis Olga, jälgides huviga pronkspruuniks päevitunud noormehe kindlaid

liigutusi. «Vaadake, kui palju peitub temas varjatud jõudu ja silmad on tal heledad, veidi vidukil, ümbritsetud varajaste kortsukestega — inimese silmad, kes on harjunud avarustega.»

«Võib-olla on geoloog,» ütles Tavrov ette.

«Ei, geoloog kindlasti ei vaataks sel kombel merd. Mulle näib ta kalurilaeva motoristina. Kujutlege pealeveerevat lainet, see pilk aga on valvsalt lainele vastu suunatud.»

«Võib ka nii olla,» nõustus Tavrov, nagu näeks ta juba noort, sportlasega sarnanevat kaasreisijat kalasusseinerit juhtimas.

«Aga too mantliga mees sarnaneb endise preestriga,» jätkas Olga. «Vaadake, milline vagur nägu, silmad aga puurivad aina nagu oherdid.»

«Eksite. See on kirjandusloo õpetaja. Me tulime koos temaga laevale ja siin oleme koinaabrid.»

«Siis, tähendab, on ta variserlik õpetaja. Tas endas keeb kurjus, kuid kõlblusest ja moraalist seletab vististi suurima hardusega.»

Tavrov naeris:

«Teil on vist õigus! Mul oli temaga juba kokkupõrge: ta ülistab klassikuid, meie nõukogude kirjandust aga halvustab. Põhja meelitavad teda ainult rohked rublad.»

«Kas te tunnete, et õhk on jahenenud?» sõnas Olga aeglaselt. «Aga ilm on ju päikesepaisteline... Mulle näib, et kliima on juba muutunud ja meregi värv on teistsugune.»

Ta tõusis üles ja laevatekil aset võtnud inimestest möödudes läks parda poole. Tavrov järgnes talle. Reelingust kõvasti kinni hoides vaatasid nad alla...

Kaks haid, nurgelised uimed veest väljas, kihutasid laevast mööda. Nende väljasirutatud kehad vilksatasid mööda nagu torpeedod.

«Need kalakesed armastavad lakkamatult tappa,» ütles Tavrov. «Mõned hailiigid sünnitavad elusaid maiusid ja vastsündinud alustavad otsekohe teiste õgimist.»

«Aga kas te tänast raadiosaadet kuulasite?» küsis Olga. «Inglased piirasid Narvikis Saksa sõjaväed sisse

ja pommitavad neid sõjalaevadelt. Hitlerlased panevad visalt vastu. Kaklevad häbenematult võõral õuel! Pere-mehed, norralased, tunneksid vist rõõmu, kui nende vaenlased ja ka kaitsjad teineteise merre upu-taksid.»

«Nii ühed kui teised on huvitatud rauamaagi välja-veost Norrast,» ütles Tavrov. «Igaüks neist hoolitseb ainult oma kasu eest, iseenda eest: oma särk on ihule lähemal. Mis kaitsmisest siin veel juttu saab olla!»

«Hoolitseb ainult iseenda eest...» kordas Olga. «Seda tegi väga põhjalikult kogu eluaeg norralane Peer Gynt... Kuid ainult iseendale mõeldes ei olnud ta kunagi tema ise. Kas olete lugenud, Ibsenil on selline näidend-muinasjutt?...»

«Aga mis huvitab teid rohkem, kas kirjandus või poliitika?» küsis Tavrov ootamatult.

Olga pöördus kähku ümber ja vaatas teda teraselt: kas ta ehk ei pilka? Esmakordselt märkas Tavrov, et Olga näole kerkis ebaühtlane puna.

«Kes meil pole poliitikast huvitatud?» lausus Olga põiklevalt. «Isegi lapsed. Igaüks näeb oma väikese «mina» seost ühiskonna eluga. Ja ühiskond ei saa elada ilma poliitikata.»

«Selge,» ütles Tavrov naeratades. «Aga kuidas on lugu kirjandusega?»

«Me läheme tülli!» teatas Olga, nüüd juba tõsiselt ägestudes, ja käsi poisilikult mantli taskutesse surudes astus sammu kõrvale.

«Ei, me ei hakka tülitsemal!» vastas Tavrov vilkalt. «Ma ei ütelnud ju midagi halba. Ma lihtsalt tahaksin teada, milleks teil on kalduvusi.»

Olga naeratas pahaselt.

«Kirjanduse vastu tunnen ma huvi ainult kui lugeja. Isegi värssed pole ma kunagi kirjutanud. Saite nüüd! Annet pole mul millekski — ei muusikaks ega maali-kunstiks... aga miks te ikka viite jutu minu võime-tele?!»

«Mul on lihtsalt inimlikult kahju teie asjatult raisatud ajast, sellest, et te olete käed juba rüppe lasknud. Mui-dugi, sellest on vähe, et omatakse õigust haridusele ja tööle, seda õigust tuleb ka ellu rakendada! Aga teie läk-

site mehele ja heitsite õppimise kõrvale! Andestage mulle mu teravus, kuid ma tundsin paljusid naisüliõpi-lasi, kellel oli samuti perekond ja kes ometi jätkasid õppimist.»

«Noh, millest siin enam rääkida!» lausus Olga abi-tult naeratades.

«Lõplikult alla vandunud!» hüüdis Tavrov nii siira pahameelega, nagu oleks Olga tema noorem õde. «Nii-võrd pääsevadki teis, naistes, vahel võidule mineviku-igandid! Tung oma väikese isikliku majapidamise järele nagu üksiktalunikul, valmisolek alistumiseks teisele ini-mesele. Ega seda asjatult pole aastatuhandete jooksul kasvatatud.» Tavrov heitis pilgu Olga häiritud näole ja kohmetas oma ägeduse pärast, kuid ei mõistnud diplo-maatlikult taganeda ja lõpetas samas toonis: «Te ju teate, et alles nüüd, tuhande üheksasaja neljakümnen-dal aastal, on meil Usbekistanis ellu viidud seadus farandža mahavõtmise kohta.»

«Mis on sellel minuga tegemist?»

«Kui Usbekistani naised ei oleks tunginud töö poole, siis poleks seadus farandža kohta veel kaua saanud jõustuda.»

4.

Pool päeva oli Olga pahane ja hoidus kohtumast Tavroviga, kuid siis, järgmisel päeval, läks ise esime-sena talle head hommikut soovima.

«Jõudsin otsusele, et ebameeldiv avameelsus on kasu-likum kui rõõmustav meelitus,» ütles ta.

Tavrov ei saanud veel vastata, kui mõlemad pöördu-sid äkilise kisa suunas... Laeva teki kohalt, mis oli täis tühje ning palgivirnu ja pikuti jaotatud lahtisteks hobuselatrileks, võis näha, et seal, kus siiamani oli tõustes ja vajudes sujuvalt ootsunud sinine horisondi-joon, hakkas valendama lumine väli, mis oli kaetud mingisuguste mustade täppidega.

«Jää!» ütles Olga värinaga hääles. «Jää ja jää! hü-l-ge! See veel puudus!»

Varsti kostis esimene tume tõuge laevaninas. Jääpan-gad tõmbusid koomale, liikusid otsekui meelega igast

küljest kokku, raksusid ja murdusid, pörgates ootamatule takistusele.

«Ka nemad liiguvad kuhugi iseenda kursi järgi,» lausis Olga hämmeldunult ringi vaadates, «aga meile on see jälle viivituseks!»

«Ja üsna suureks,» vastas Tavrov. «Meie meri on juba kord niisugune! Tema põhjapoolne osa kattub talvel peaaegu kogu ulatuses jääga. Nüüd on see jää enda lahti kiskunud ja tiirutab mööda merehoovusi. Ta on teel juba tublisti sulanud, on hapramaks ja õhemaks muutunud, muidu oleks meie asi räbal! Kuid ka nüüd teeb ta meile palju tüli: otseteed temast läbi murda on võimatu, aga ümber minna... Me oleme juba niigi viibinud.»

Saanud jäässe väikese mõra, võttis laev tööpoolest kursi kirde poole, kuid jääpangad ujusid temale vastu igalt poolt ja mõnikord liitusid lausa jääväljadeks. Need olid nii pimestavalt valged, et nende mõjul muutusid päevad madala sinendava taeva all veelgi heledamaks ning ööd hoopis valgeks, ja see kõik tekitas Olgas tunde, nagu tungiks ta vast-avastatud maale. Ta vaatles kohmakaid hülgeid, kes olid välkkiired ainult vabas veeribas, ja kujutles, kuidas Ivan Ivanovitš siin erutuks. Ta ei teadnud, et tõelisele asjaarmastajast kütile ei olegi selline suur saak kuigi meelitatav. Mehele mõeldes muutus Olga hoopis teiseks. Tal oli tema jaoks kaasas palju igasuguseid üllatusi ja üha sagedamini soris ta koil istudes neid häid asju, mõttes neid talle selga proovides, ja vestles temaga.

Tavrov hakkas igavust tundma... Kui ta Olgat nägemata üksinda laeval luusis, siis ta lihtsalt ei teadnud, mida peale hakata. Algul näis talle, et teda piinab sunnitud tegevusetus. Ta võttis kohvrast raamatud, kuid ei kõneainet andnud romaan ega ka eriteadlaste uuemad tööd maakide rikastamise kohta ei köitnud teda.

Kord hommikul ärkas Tavrov hiljem ja kuulis tekilt imelikku müra. Ta riietus kiiresti ja ruttas mööda kiilruumi treppi üles. Tekil saeti puid...

«Tähendab, kütusest tuli puudu,» otsustas ta. «Aru saadav, me sattusime ju peaaegu viie päeva võrra graafikust välja.»

Ootamatult nägi ta töötavate reisijate hulgas Olgat. Käärinud sviitri varrukad üles ja sidunud rätiku pähe, saagis Olga paaris tolle noormehega, kelle elukutset ta varem oli katsunud mõistatada, ja mõlemad olid nähtavasti teineteisega rahul. Olga hoidis saagi küll natuke oskamatult, aga sitkelt ja igast tema liigutusest hoovas jõudu ja elurõõmu.

«Aga miks teie logelete?» hüüdis ta Tavrovile. Ta seisis, hoides allalastud saagi, ootas järgmise palgi etteveeretamist ja pühkis õhukese taskurätiga õhetavat nägu.

Merel ujusid tihedalt jääpangad, millel endiselt lamasid hülged. Nad lamasid liikumatult, mustad loivad laiali...

«Just nagu oleksid nad oma kohale hangunud,» ütles Olga, heites pilgu sinnapoole. «Mulle hakkab paistma, et ühed ja samad tiirlevadki siin meie ümber. Kust tuleb nii palju loomi? Nad vist kuulavad, kuidas laeval palke saetakse...»

«Kindlasti kuulavad!» vastas Tavrov naeratades.

«Miks te ei alta, vaid kõnnite ringi nagu välismaa turist ja muigate endamisi?» küsis ta pahaselt, kuigi kogu ta olemus väljendas elevust, mida kutsus esile lihtsa, kuid uue tegevuse omandamine.

«Vaatan teid ja rõõmustan,» ütles Tavrov.

«Ahaa!» venitas Olga veidi õelalt. «Näe kus leidis kutsumuse.»

«Kiusupunn, päris kiusupunn!» lausis Tavrov ja muutus millegipärast järsku araks.

Olga puhkes naerma.

«Muutudki kiusupunniks, kui pead nii palju päevi teel logelema! Kas võib taluda niisugust venimist, kui tahaks lennata nagu linnutiivul? Tõuseksin otsekohe õhku ja lendaksin ära! Aga siin tuleb pealegi kahjurlusega tegelda... Missuguse maja oleks võinud nendest palkidest ehitada kaldal, aga meie põletame nad siin ära. Muide, minu paarimees ei ole kalamees ega ka geoloog, vaid kullaotsija.» Olga tõstis sae üles, heitis pilgu järjekordsele palgile ja küsis murelikult: «Aga kui ka nendest puudest ei jätku?...»

«Siis ootame lähemast sadamast puksiiri.»

Ühel hallil päeval hakkasid udusest kaugusest paistma tohutud valged sambad, mis olid tekkinud mere kohale nagu vesipüksi keerised. Kuid nad ei liikunud paigast. Ja kohe kõlas üldist pinget läbiv sõna: «Maal!»

Vesipüksi osutus lumeks, mis lasus kaldaäärsete, karmilt ligipääsmatute kaljuste mägede kurdudes. Alles nüüd, kalda lähedal, võis näha, kui aeglaselt laev liikus.

«Pole viga, Glubokoje on juba lähedal,» ütles Tavrov, märgates Olga kärsitut rahutust. «Varsti jõuame lahte ja jääme seal reidile. Raadio kaudu teatati, et lahes jää veel püsib, seepärast ei saa abikutrid välja sõita.»

«Mispärast ei teatatud sellest varem?»

«Loodeti, et laht vabaneb jääst, aga läks külmemaks... Lähme mängime veel viimast korda malet. Õhtuks oleme juba kohal...»

«Jah, varsti oleme kohal,» kordas Olga kergendatult ohates, kui ta Tavrovi järel mööda kõmisevat laeva-treppi üles sammus.

Laeva ühisruumis oli vaikne — rahvas tungles tekil, vaadates uutele kallastele, — ja diktori hääli kõlas reproduktoris, mis raadioseadeldise rikke tõttu vahepeal oli neli päeva vaikinud, eriti valjult. Anti edasi rahvusvahelist ülevaadet.

«Üheksas Prantsuse armee on Maginot' kindlustuste liinil purustatud...»

«Osavasti mängitud!» pomises Tavrov malet unustades.

«Kõige tugevam löök on antud Amiens'i suunas,» jätkas diktori hääli. «Calais' linn on sisse piiratud... Poomiljonilise Belgia armee kapituleerumine avab Saksa diviisidele tee Dunkerque'i peale...»

«Mis seal nüüd küll sünnib!» lausus Olga, vaadates mõtlikult valjuhääldaja mustale kettale. «Mispärast tabab Prantsusmaad üks lüüasaamine teise järel, hoolimata sellest, et tal on viis miljonit sõdurit? Kaotada sõda mõningate sõrmedel ülesloetavate päevade jooksul! Olgugi et sakslastel on tehnikas ülekaal ja nad otse tormavad võitma, kuid see ei võiks veel kõike nii ruttu

otsustada. Arvatavasti on prantsuse lobisejad oma rahva maha müünud!»

«Näib nii olevat. Kuulake: «Ülemjuhataja Weygand ei alustagi võimsat vastupealetungi...» Aga jõudusid tal on.» Tavrov vaikis hetke, kuulatas veel diktori häält ja küsis siis ootamatult naeratades: «Millise kirjandusliku assotsiatsiooni tekitab teis see teade?»

Laev jõudis Glubokoje lahte alles hilja öösel. Ta sarnanes nüüd halge loomaga ja tema vile kõlas mägiste kallaste vahel kumedalt. Ootusest väsinud reisijad magasid. Paljud ei kuulnudki viilet, ka Olga ei kuulnud seda. Ta nägi mehest und. Mees tuli talle vastu, astudes ühelt ujuvalt jäätükilt teisele, kõikudes igaühel neist, ja tema järel paiskusid kõrgele kristallselge vee fontäänid.

«Ah, kuidas ma ära väsisin!» ütles ta Olga juurde jõudes ja teda emmates.

Ta pruunid silmad vaatasid rõõmsalt ja tumedad juuksed olid endiselt siilokastena turris. Jah, see oli tema, ta mees! Olga süda otse hüppas õnnelikust erutusest ja ta ärkas kohe.

Laev seisis liikumatult.

«Kas tõesti oleme ikka veel merel?!»

Ta seadis korda oma riietuse ja soengu, ronis tekile ja pidi peaaegu karjatama: lahe sügavuses, sinaka jäävälja laga, säras kaldal tulede meri. Need helkisid kummaltki valkja taeva all, millel polnud isegi tähtede sära. Tõeline linn asus seal, kaugel... Kui saaks rutem sinna, läbida tänavad, astuda majja ja sulgeda enda järel ukse, teadmise, et see maja seisab kindlal maal.

«Oleme kohal!» ütles Olga rõõmsalt, vaadates järsu-seinalistele, peaaegu mustadele mägedele, mis kerkisid süngelt lahe väravas. Paljas kivi. Siin-seal ainult tornimist vigastatud puid. Ole kõige selle laiub valge põhjamine öö, mida on häirinud inimeste juuresolu.

«Niisugune sa siis oledki, Glubokoje!» Olga mõtles sellele, et mehe juurde tuleb sõita kuhugi taigasse, aga nüüd paistis see kõik talle kergestiteostatavana.

«Kui laev ei suuda jääst läbi tungida, siis läheme siit ära jalgsi mööda jää,» ütles ta kuuldavalt, astus siis parda äärde ja vaatas alla.

Jää oli täis ümmargusi auke, millest viigrid aeg-ajalt oma tumedaid päid välja pistsid; kohati konutas neid tihedasti nagu kände.

«Jalgsi pole tarvis minna, varsti tuleb jäälõhkuja,» kõlas üsna lähedal Tavrovi hääl.

«Ah, kuidas te mind ehmatasite!» ütles Olga võpata-des. «Kas tohib niiviisi juurde hiilida!»

«Ma ei hiilinud, vaid lihtsalt astusin juurde,» vastas Tavrov. «Olemegi kohal,» lisas ta mõtlikult.

6.

Vaevalt jõudis Olga järele kuulata, millal lähevad taigasse autod, ja vannis käia, kui teda juba telefoni juurde kutsuti. Helistas Tavrov.

«Ma mõtlesin, et te olete juba ära sõitnud,» ütles ta. «Nüüd on ju rannikul nagu Moskvaski: kõik toimub kiiresti. Sõidame mere äärde! Olete temast tüdinud? Kuid siin, Glubokojes, on ta ju teistsugune: me vaatame kui-valt maalt. Näeme sadama asulat...»

Selgus, et siin kaugel ääremaal, linnas, mille kõrval ujusid veel hüljeste parved, on olemas mitte ainult kõigi mugavustega võorastemaja, vaid ka autobussi-liinid.

Ukamtsani linn, mida sadamast eraldas mäekuru, üllatas oma kiviehituste rohkusega. Kuuekorruselised majad, asfalt, pealinlikult elavad tänavad. Linn oli tõesti tore! Ja kui palju on viimaste aastate jooksul ehitatud meie maal selliseid linnu, kus läbisõitva inimese südant rõõmustavad tehaste ja teatrite korpused, pargid! Aga siin olid veel mäed, lausa kivi, spaleeridega sarnanevad lärsid oma lamedate latvadega ning maa poole lasku-vate okstega ja lumi, mis veel mai lõpul põhjapoolsetel nõlvadel püsib. See kõik paelus Olga tähelepanu. Ta hilines kohtamisele. Tavrov ootas teda juba ammu.

Päike paistis heledalt, kuid soojendas nõrgalt. Pri-morski niiske soojuse järel tundus siin isegi külm, kuigi raagus puude otsas askeldasid rõõmsalt mingid linnu-kesed.

«Kas teate...» alustas Olga rõõmsalt juttu, istudes autobussis otse akna alla. «Need lärsid meenutavad mulle... Juba lapsepõlves kujutlesin ma... See oli nagu uni või muinasjutt... Kergest pruunist puust maja. Uksed on seinas sisse lükatavad nagu vagunitel. Ja ümber seisavad puud, mille raagus oksad paistavad hallil taeval nagu mustad välgud. Ja ma ei tea... Võib olla, et ma mõtlesin selle hiljem juurde, aga seal elasid hämmastavalt sihvakad inimesed, tõmmud, peaaegu kollased. Ja mulle näis alati, et nad tõepoolest on olemas! Võib-olla on see kõik kusagil siin?...»

«Teil on elav kujutlusvõime, Olga Pavlovna!» ütles Tavrov, olles liigutatud ja kummaliselt tähelepanelikuks muutunud tema fantaasia tõsidusest.

Sujuvalt rappuv autobuss kihutas maantee asfaldil, mõlemal pool vilksatasid üheperekonna-elamud ja suured kivimajad, pargi kõnniteed ja puud. Siis avanes madala seljandiku tipult vaade lahele.

«Nende süngete mägede vahel näib ta heleda oruna,» tähendas Olga.

Jäävälja taga, mille aurikud olid läbi lõiganud (veel teine oli jõudnud sisse sõita, ja nüüd seisid nad mõle-mad hallide sadamakaide ääres nagu mustad tornid), jäävälja taga, mida tõusude ja mõonade liikumine oli eemale nihutanud, kuid mitte purustanud, helkis vaba vesi. Seal, kaugel, sädeles, liikus ja sillerdas helkivalt merelaine. See sinav avarus näis Olgale ilusana, kuid võõrana ja külmana.

Mõon...

«Vaadake! Meri tõmbus nagu tigu kaldaäärse jää alla!» ütles Olga.

Ta silmad kiindusid jälle ümbrusse ja ta peaaegu unustas oma kaaslase. Kalameeste laianinalised kunga-sed jäid madalikule ja kalamehed läksid kõrgele tõus-nud jääle.

«Lähme nende juurde, tõus ei alga vist veel niipea,» tegi Olga ettepaneku, pöördus esimesena teelt alla ja, astudes kergelt oma saabastega mööda ajuliiva, möödus murdunud pajudest ja kummulikeeratud paatidest.

«Teil puudub ainult ratsapiits!» ütles Tavrov temale järele rutates.

«Milleks?» küsis Olga hajameelselt. «Kas ma meenu-
tan loomataltsutajat? ...»

«Jah, võib-olla...» vastas Tavrov ja mõlemad puhke-
sid naerma.

Sadam, nagu Ukamtšani linngi, hämmastas oma suu-
ruse ja noorusega. Sadama ja kaide ehitamisel sooritati
erakordne plahvatus. Siis levisid kuuldused, mida epee-
nid oma vana- ja vaarisade juttude järgi edasi kandsid,
nagu poleks varem seda lahte olnudki, vaid ta tekkinud
äkki, ja asula elanikud, kleepides aknaruutudele rista-
misi paberiribasid, kartsid, et ühes õhkulastud mäega
lendavad ka nemad kuhugi põrgupõhja ja nende kohal
hakkab kohisema meri. Kuid plahvatus tehti meisterli-
kult.

Nii jutustas Tavrov Olgale, sammudes tema kan-
nul ja vehkides kätega nagu vabadusse lastud kooli-
poiss.

«Hiljuti tõid lahe elanikud koju palgi...» kõneles ta
elavalt. «See oli paindunud ja sammaldunud, aga kui
teda taheti küttepuuks katki saagida, siis osutus ta
luuks. Mõistate, muinasaegse looma hiigelluu! Aga vaa-
dake... palun!» Liiva seest paistis selgroo lüli, mis sar-
nanes tohutu katkimurtud rattaga. Tavrov kummardus,
tõstis selle kahe käega üles ja pööras ümber: «On aga
luukene!»

«Jah, pidi see küll suur elukas olema,» ütles Olga,
kissitades silmi päikese tõttu, mis peegeldus igas kivide
vahele jäänud veeloigus, kus liigutasid end kummalised
taimed, mis sarnanesid loomadega, ja loomad, kes sar-
nanesid taimedega. Ümberringi sagisid lapsed, otsides
lesti, kes tõusu ootel olid liiva sisse pugunud, ja korjates
teokarpe, krabisid ning väikesi kalu.

Tavrov sammus kaldast üha kaugemale, jäävälja
poole, ja nüüd kõndis Olga juba tema järel. Nende jal-
gade ees liigutasid end niiskes liivas erakvähkide maja-
kesed, mullikesi lastes avanesid merirooside ümmargu-
sed suud. Siledaks lihvitud kivid oli tuul juba kuivaks
puhunud. Täissöönud kajakad lendlesid madalal ranniku
kohal, lehvitasid kaldselt lumivalgeid tiibu ja suundu-
sid vaba vee poole — ujuma ja siidist sulestikku puh-
taks loputama.

Olga soris kepiga liivas, pööras ümber uinunud kala-
kest, pildus eemale vesitaimi. Ta hinges oli selge ja
rahulik.

«Siin rannikul võib näha isegi roosasid kajakaid,
mõnikord ka valgeid saarmaid...» kõneles Tavrov. Kuid
äkki pöördus ta ümber, punastades peaaegu pisarateni,
ja ütles valju häälega: «Kuulake, Olga Pavlovna!»

«Jah?» lausus Olga lihtsalt. Tema rahuliku pilgu all,
mis hetkeks Tavrovil peatus, kaotas viimane oma ela-
vuse kui ka kõneande. «Ma kuulan. Kajakad tõepoolest
näivad roosadena, aga see võib olla ka päikesest.»

«Võimalik, et ka päikesest,» kordas Tavrov, vaadates
otsa ja arglikult talle otsa. «Aga need on tavalised, kuid
on ka haruldasi eriliike... tõepoolest roosasid...»

Kallakuti pandud laudu pidi tõusid nad jääväljale.
Jääaukude juurde olid laiali laotatud äsja välja võetud
kalavõrgud, kõrval helkisid alles elusate kalade kuh-
jad — suurepealised merihärjad, sinkjas-hallid tursad,
selliselt laiaks litsunud lestad, et nende mõlemad silmad
olid ühel küljel.

«Räägitakse, et ta muudab vastavalt ümbrusele oma
värvust,» ütles Olga, pöörates saapaninaga laia lame-
dal kala. «Elavat lesta pole ma juba ammu näinud.
Vasak pool on tal päris valge ja sile. Tõepoolest, nagu
mere medall. Ja kui palju on siin veel muidki selliseid
kentsakaid, kummalisi ning süngeid kalu! Meri vist
mõjub halvasti oma elanikkudele... Ja mis te mõtlete!»
hüüdis Olga, heites pilgu Tavrovile. «Raske veemass
mõjub ning rõhub neid põlvest põlve, aastatuhandeid.
Aga kui väledad ja saledad on jõe ahvenad, turvad,
havid!»

«Ma ei mõtle midagi,» lausus Tavrov ohates. «Kuid
teie onad teevad mind millegipärast rahutuks...»

«Jälle midagi minu võimete kohta?»

«Jah, jälle!»

«Kui hea on sind vaadata,» kõlas Tavrovis äkki sel-
gesti kuuldavalt väljaütlemata mõte. «Kui hea on sind
kuulata, armas fantaseerija! Ja kui hästi ja õigeaegselt
sa ainsa pilguga peatasid mind, kui ma tahtsin lahku-
mise kibeduse üle kurta.»

Võõrastemajas oma toas võttis Olga saapad jalast, sammus ainult sukkades üle vaiba ja pani kaasatoodud pajuoksad karavini. Ta avas akna ja istus aknalauale, tõmmates tuppa hoovava jaheduse mõjul õlad koomale. Siit kõrgelt nägi ta majade taga jõekest ja kiviteed, mis kulges teisele kaldale, metsastesse kitsastesse orgudesse, taigasse. Jõe kallastel valendasid veel jääpangad, mis olid uhutud sinna suurveest, aga šosseelindil vuravate masinate järel tõusis hallikas tolm. Rannikul oli talv äsja lõppenud, mägedel aga olid mustad lärvid tõmbunud punakas-kollaseks ning kullendasid pajud ja paplid. Ookeani taga olid värased lilled ja rohud juba ära õitsenud ning metsad haljendasid lopsakalt. Aga siin? Nagu oleks kevad tulnud siia, kaugele maale, selle sünge kivilademe taha ja rüütamata paplite vahele enda ära peitnud. Merelt puhus soe tuul ja kiirustas kevadet. Tiinena ja mõrkjana, kukkudes kusagilt ülalt, paiskas ta oma hinguse Olgale näkku ja sasis tema valguses sädelevaid juukseid. Olga istus väsinuna, vaiksena. Pehmelt säravad silmad ja vaevalt märgatav naeratus saatsid ta mõtteid peatsest kohtamisest taigas.

Sel hetkel koputati tema toa uksele. Olga tõmbas tuhvliid jalga ja läks avama.

Koridoris seisis toekas, väga tõmmu, suure pea ja ilusate näojoontega mees. Tema kõrval ootas reisiriietuses noor naine, peas ärapööratud äärtega kübarake, mis sarnanes lõua alt paeltega seotava lapsemütsikesega.

«Teie olete doktor Aržanovi naine?» küsis mees kõlava baritoniga ja kutset ootamata astus tuppa ning sirutas Olgale tugeva käe. «Mina olen Platon Logunov, Oktjabrski valitsuse insener, tema aga,» pöördus ta oma kaaslaste poole, «on meie pearaamatupidaja naine Pava Romanovna Prjahhina. Meie tulime teie juurde Ivan Ivanovitši ülesandel. Tõsi küll, ta ütles ainult seda, et ta teid ootab ja on väga mures, aga meie juba ise otsustasime initsiatiivi avaldada.»

«Ah, ma olen nii rõõmus, et me teid leidsime!» hakkas Pava Romanovna kiiresti kõnelema, surudes samuti

Olga kätt ja silmitsedes teda pealaest jalatallani oma säravate silmadega, mis helkisid nagu kaks musta helmetera.

Ta võttis õlgadelt hõberebase, paljastades valge kaela, võttis ära kübara ja heitis tahapoole oma kastanpruunid lokid, nagu kiirustaks ta saabunu ees kõiki oma võluseid demonstreerima. Ta oli ka tõepoolest kaunis. Lohukestega puna- ja paksupõseline nägu ning painduvad liigutused andsid talle erisuguse veetluse. Üldist muljet rikkusid veidi ainult algav kahekordne lõug ning liiga karedalt värvitud huuled.

«Ah, kui rõõmus ma olen!» kordas ta silmi välgutades ja kitsaid kulme liigutades. «Siin on nii vähe kultuurseid naisi. Kellegagi pole sõnakest kõnelda, ausõna! Ütelge, kas te tantsite? Noh, muidugi, seda on ju kohe näha. Ah, kui õnnestunud on teie juuste värv. Suvel ehivad heledad juuksed nii väga.»

«Nad on mul alati heledad,» ütles Olga ja heitis kiire pilgu Logunovile.

Too istus mõtlikult laua juures ja kitkus märkamatuks üht oksakest, mis ei mahtunud karavini. Ta nähtavasti ei kuulunud daamide austajate liiki ja kaaslaste vadistamine oli talle väsitav.

«Tähendab, Ivan Ivanovitš ootab mind?»

«Ah, väga! Ta vaeseke on viimasel ajal nii otsa jäänud. Kogu aeg töö, töö, töö! Kui palju kordi olen ma teda kutsunud meie juurde meelt lahutama, kuid ta on inimpelgur. Nii sünge. Te andestage mulle, aga teile, noorele naisele, on see vististi väga raske?»

«Ei saa just öelda, et see armas olevus delikaatne oleks! Ta on kas rumalavõitu või tähelepanuga ära helitunud,» mõtles Olga.

«Ei tea, miks ta teile inimpelgurina näib,» vastas ta väarikalt. «Ta on väga lõbus, armastab naerda ja ilma ümbritsevate inimesteta lihtsalt ei suuda eladagi.»

«Võib-olla häbenes ta meie juures,» oli Pava Romanovna kohe nõus.

«Jah, Ivan Ivanovitš on lõbus inimene,» kinnitas ka Logunov, pöördudes ainult Olga poole. «Ja väga südamlik. Rahvast voolab tema juurde murruna. Sõidetakse taigast tuhande versta tagant,» ja Logunov nae-

ratas, ei tea kas meenutades sümpaatset doktorit või märgates siirast tänutunnet, mis ilmus Olga näole. «Me tulime teie juurde ettepanekuga,» teatas ta. «Homme hommikul varavalges sõidame me kahe sõiduautoga tagasi. Kas tahate kaasa sõita? Viime teid palju kiiremini kohale kui autobuss.»

«Iseenesestki mõista tahan,» vastas Olga. «Kuid ette telefoneerida pole tarvis, ma tahan ilmuda ootamatult.»

8.

Vara hommikul koputas Logunov uksele. Kaks autot ootasid välisukse ees. Ühes istus Pava Romanovna ja ees, juhi kõrval, tema mees Prjahhin, niisama roosajumelisena nagu nainegi, aga rangelt sirgena uhiuues sõjaväeriietuses, millel, tõsi küll, puudusid eraldusmärgid, selle eest aga olid rihmad, paunad ja välipudel küljel. Nii rihmad kui ka paunad ja välipudel olid samuti uhiuued, ja isegi ta värskelt raseeritud, nuumatud puhas nägu teravate tibatillukeste vurrukestega paksul, kindla piirjoonega ülahuulel näis nagu äsja üle lihvitud.

«Esimest korda näen ma sellist raamatupidajat! Ehtinud end nagu poisike,» mõtles Olga lõbusalt, kui too autost väljudes tuli uljal sammul tervitama.

«Teie sõidate meiega,» kamandas Pava Romanovna, naeratades kõigi oma lohukestega. «Meie võtame ka asjad. Ei, parem paneme nad Skorobogatovi autosse, aga Logunov sõitku meiega, mis ta sinna taha üksinda jääb! Nikanor Petrovitš, andke Logunov meile! See on meie rajoonikomitee sekretär, meie Petrovitš,» taipas Pava Romanovna lõpuks ütelda, juhtides Olgat auto juurde, kus istus Skorobogatov. «Saage ometi tuttavaks!»

Olga läks auto juurde ja surus Nikanor Petrovitšil kätt, mille too ulatas läbi kabiini avatud akna. Rajoonikomitee sekretär oli vähemalt neljakümne aastane. Ta nagu näis täidlasena ja isegi natuke pundununa. Ta punaka helgiga pruunid silmad vaatasid Olgale rahuliku liikumatu pilguga, ja Olga tundis millegipärast ebamugavust.

«Mispärast ei suvatsenud ta autost välja tulla?» mõtles Olga, vaadeldes, kuidas ta nüüd juba autojuhiga kõneles.

Kuid järelemõtlemiseks polnud tal aega: Pava Romanovna haaras temast kinni ja hakkas korraldama, keda kuhu istuma panna. Logunovi ja Olga vahele istudes ja pakke ning pakikesi nurkadesse paigutades ei saanud ta kuidagi rahuneda ja jätkas isegi sõidu ajal veel korraldamist.

«Altab juba, Pavotška, küll me kuidagi ikka pärale jõuame,» ütles Prjahhin, kelle ta oli ära väsitanud, ja Olga märkas peeglist, kui rahulolematult mees nagu krimpsutas.

«Tähendab, ülehomme saabume koju?» pöördus ta Logunovi poole.

«Peaksime küll. Kivitee ei ole Leningradi omast halvem. Nüüd on hoopis teine kui aastat kaheksa tagasi. Siis oli siin ainult rada. Kõikjal soo, pori. Hobused käisid ainult seljakoormaga ja sellise reisi peale oleks kulunud umbes kuu aega.»

«Jah, mõtelge!» segas Pava Romanovna kannatamatult jutusse. «Siiski, kui palju on andnud Nõukogude valitsus mahajäänud ääremaadele! Milline tormiline kultuuri areng, milline ehitamine! Aga siinsamas venis ta nagu pikaks ja ta ütles mehele hirmunud häälega: «Ma unustasin osta Kamilotškale peleriini!»

«Noh, sõida tagasi ja osta,» vastas mees naerdes.

«Sul on hea naerda!» ägestus Pava Romanovna. «Sul pole muidugi mingit muret laste pärast.»

«Ja sina tuletad neid meelde ainult siis, kui käekotis on liigset raha,» vastas mees tahtmatu tusaga. «Leidsid, mille pärast rahutu olla! Peleriine kanti vanasti...» Ja Prjahhin vaatas selja taha Olgale otsa, nagu vabandades ja temalt kaastunnet otsides.

«Te kuulake ainult, mida ta kõneleb!» pöördus Pava Romanovna samuti Olga poole. «Mida teab mees sellest, kuidas lapsi riietada?!»

Olga ei vastanud midagi. Ta mõtles oma tütrekesest, tema pehmetest, tugevasti paeltega seotud palmikutest, tema esimestest edusammudest eelkooliealiste õpingus, mis nii karmilt katkes.

Veelahneme taga taigas oli soojem, paistis rohelist. Millegipärast leidis kohati veel jääd. Paiguti laius jää väljadena mõlemal pool teed või valendas metsas mitme meetri paksuste küngastena. Kohati haljendasid jää-lõhede vahel hiirekõrvul pajud ja paplid.

Väsinud Pava Romanovna tukkus, samuti tukkus ka Prjahhin, toetudes vastu istme seljatuge ja punaseid huuli naljakalt torru ajades. Logunov jutustas nüüd segamatult Olgale karmist pakasest, mis talvel tekitab tohutuid ajujää-lademeid, «tarõõne», sellest, kuidas need jäälademed tõstavad üles teetammi ja viivad ta kohalt ning rebivad maast lahti puid, mis seejärel kogu kevade jääküngastel seisavad ja palaval ajal maha lan-gevad.

«Kui me jõuame Bolšoi aheliku juurde, küll siis näete...» kõneles ta, ettevaatlikult end eemale nihuta-des kuumast, rammestuses tukkuvast Pava Romanov-nast. «Seal, jalami juures, on kuulus ajujää ladestamise koht. Sinna tekib teda igal aastal. Terve mägil! Seda põhjustab maa-aluste allikate läbimurre, kui nende hari-likud teed pinnases kinni külmuvad. Siinsetel jõgedel tekib samuti jäälademeid, kui enne külmumist jõevesi sügisel jääl väga kaugele laiali valgub. Meil öeldakse siis: «jõgi keeb». Sel talvel põtradega haige juurde sõi-tes suples Ivan Ivanovitš sellises jääsupis... Kas ta ei kirjutanud teile? Nad oleksid koos saatjaga pea-aegu ära külmunud. Pakane oli ju kohutav!»

«Aga põdrad?»

«Põdrad rabelesid välja, aga nartad ja asjad uppu-sid. Noh, mis siis teiega on? Oleksin teadnud, poleks parem rääkinud.»

9.

Ahtake särasilmne jakuudi tüdruk, kes oma punases jakikeses meenutas õitsvat mooni, hüppas kergelt üle kraavi ja peatus varbtara juures.

«Siin ta on, Ivan Ivanovitš, võtke!» hüüdis ta, tõstes pika ja sirge varrega labida üle aia. «Ma lõpetan tee-joomise ja tulen ka appi.»

«Hüva, Varja! Lõpeta teejoomine ja tule appi,» vas-

tas maheda bassihäälega keskmistes aastates pikakas-vuline mees, kes tuli lähemale ja sirutas käe labida järele. «Täna, Varjuška!»

Ta oli kantud tööülikonnas. Ta tumedad juuksed olid allilokastena püsti. Ta kaunis pea asetses kenasti laiadel õlgadel, ta kindlajoonelises suulõikes väljendus mehisus ja pruunides silmades terane, kõikehaarav tähelepanelikkus ning headus ja naerda armastava ini-mese peen, mitte solvata tahtev iroonia. Võtnud labida, läks ta äsja taraga piiratud, muruga kaetud maa-alale, Varja aga kõlgutas raskeid juuksepatse ja jooksis asula majade poole.

«Noh, nüüd näeme kohe, kumb kumma ära väsi-tab!... Hoidke alt, Deniss Antonovitš! Võtke jõud kokku, seltsimees Hižnjak, endine ratsabrigaadi vels-ker. Ma näitan teile, kuidas tuleb maad kaevata.» Nende sõnade juures raius Ivan Ivanovitš muru labidaga läbi ja asus oma lõigule. «Nüüd ei saa te enam ütelda, et ma tasuta sõnn teie redist ja salatit. Töötan välja nii enda kui ka Olga Pavlovna osa. Ma ei taha, et te kiitleksite sellega, et ma teid ja teie kolme võrukaela söögiga tüssan.»

See, kellele ta kõneles, raputas ainult punakat juukse-tutti, mis sonimütsi alt välja rippus, ja naeratas enda-misi, pildudes labidalt maha ühtlaselt lõigatud muru-kamakaid. Ta oli rässakas, õitsva tervisega, umbes nel-jakümnekuue-aastane mees, suurte kätega, suure suuga, laia tõmpninaga ja siniste, selgete silmadega nagu lapsel.

«Pole siin muiata midagi!» jätkas Ivan Ivanovitš. «Mis töö see on? Miks te kamakad virnadesse laote? Nii annab Jelena Denissova ainult leiba lauale. Tarvis katki teha!»

«Säh sulle! Säh sulle!» lausus Hižnjak, pekstes labida servaga katki kamakaid, mis ta oli välja kaevanud. «Kuid see on asjatu, ülearune vaev: tuleb hea vihma-hoog ja nad lagunevad ise. Ja meil tuleb veelgi üks juurviljaaed üles kaevata. Kuradi taiga! Kui siin poleks rikas jahimaa, siis oleksin ma juba ammu sülitanud ja ära sõitnud. Ons see mõni maa? Ons see mõni kliima? Peale kartuli ja redise ei saa midagi kasvatada. Aga

meil, Kubaanis... Millised aiad meil seal on! Kui palju juba üksnes õunul... Ja lilli, lilli! Nii kodus kui ka haigla juures. Mäletan, kord kasvasin ma pojenge...» Deniss Antonovitš isegi peatus, lastes labida langeda, ja vajus mõttesse, õrn naeratus laial suul.

«Teie seal, töötage, töötage!» hüüdis Ivan Ivanovitš. «Pole tarvis jutustada muinasjutte pojengidest! Sellal kui ma halva labidaga urgitsesin, te ainult irvitasite minu üle, nüüd aga hakkate auku pähe rääkima.»

«Ma kõnelen ju asja pärast,» vastas Hižnjak tõsiselt, labidat jälle liikuda lastes. «Kliima! Ons siin ka mõni kliima, kurat võtku! Ööbikutest ära kõnelegi; näed varest ja seegi on sündmus. Eile nägingi varest ja jumala eest, oli hea meel! Aga süüdi kõiges on Jelena Denissovna... Kohe pärast abiellumist kõnelesin temale: võtame kätte ja sõidame koju, Kubaani. Aga tema: ei, siin, Siberis, näed, on mäed, siin on kala, siin on pelmeenid. Aga kas meil ei ole magesid? Või ei ole kalu? Ja kas Kubaanis ei või siis pelmeene teha?!» Ja Deniss Antonovitš alustas sellise ägedusega uut murukamakate rea purustamist, et tükid aina lendasid.

«Aga te sõitke nüüd ära,» soovitas Ivan Ivanovitš pisut kavaldades.

«Nüüd? ... Kuhu ma nüüd enam sõidan, kui ma siia Siberisse olen kõrvuni kinni kasvanud? Neli last siberlannaga! See on niisama hea, kui ma oleksin võtnud neli ketti ja aheldanud enda neljakordselt puu külge. Kuhu sa siis veel lähed?»

«Oot, ma räägin Jelena Denissovnaale ära! Ta teile alles näitab!»

«Rääkige! Ta tunneb mind ja tunneb mu iseloomu. Teadagi, olen paha ja kangekaelne hoholl. Ta hüüabki mind põikpeaks. Aga kogu oma põikpäisuse juures ei suutnud ma siiski temast jagu saada. Ja nii ma siin nüüd hukkungi! Ja imelik asi. Aastat kolm tagasi käisin ma Kubaanis. Käisin sugulasi vaatamas. Olin puhkusel. Ja ei püsinud isegi lõpuni olla. Nagu põletas üks ja sama — koju! Näed ometi, Siberisse «koju»! Me töötasime Leenaga Martaigas kullakaevanduses. Sugulased manitsevad: ole ometi veel, ole külaliseks! Varsti on juba õunad küpsed... Ploomid, kirsid — söö kas või

lõhki! Ei, koju tahan, ja muud midagi! Meil, Siberis, on mäed nii kõrged! Ja missugune kala!» Deniss Antonovitš laiutas käsi, labidat lahti laskmata. «Ja pelmeenid... Aga kas meil ei ole kala, küsisid. Kas meil ei ole magesid? Ja pelmeene? ... Teeme, kui soovid, ka neid! Ja tegidki. Ma ise valmistasin täidise, näitasin, kuidas ja mis. Aga kas need pelmeenid olid siisugused kui Jelena Denissovna! Ei, kiidan, et on küll, aga ei ole ka! Ja mäed ei ole ka siisugused, ja pelmeenid ei ole sellised, ja ma parem sõidan ära Siberisse. Nii sõit-singi ära... Ja nii hukkus kasakas!» lõpetas Hižnjak kerge ohkega.

10.

Varvaara tuli õige ruttu tagasi. Ta oli jõudnud juba koduselt ümber riietuda. Hallis jakikeses, laia pandlaga seemisnahksel vööl, tumedas seelikus ja lihtsates saapakestest näis ta veel nooremana ja armsamana.

«Noh, Varja,» ütles Hižnjak, «tööta nüüd sina ka, seltsimees kommunistlik noor, aga meie Ivan Ivanovitšiga teeme väikese suitsu. Kuidas on kodus? Millega Jelena Denissovna meid täna mõtleb üllatada?»

«Jelena Denissovna tegi kõik, mis võimalik, ja isegi rohkem kui võimalik,» vastas Varvaara rinnahäälega, heltes süngelt kavalaid pilke Ivan Ivanovitši poole.

Ta ilus, õrnalt teravneva lõuaga nägu õhetas.

«Jelena Denissovna on lõuna juba valmis ja pirukas istub praeahjus. Aga ta ise jooksis jälle haiglasse, sünnitusosakonnas on raske juhtum.»

«Tähendab, teda kutsuti sinna?» küsis Hižnjak mõtlikult, õngitsedes välja mahuka tubakakoti.

«Jah, teda kutsuti,» kordas Varvaara, vaadates uuesti tähendusrikkalt Ivan Ivanovitšile.

«Ja pirukas on praeahjus?»

«Praeahjus.»

«Noh, siis on ta arvatavasti ära kõrbenud.»

«Sugugi ei ole kõrbenud. Selles asi seisabki. Jelena Denissovna leidis uue koka.»

«Uue... koka?»

«Jah, ta tõmbas selle otse autost välja ja pani teda

valvama piima pliidil, pirukat ja Nataškat... Teie naine jõudis päralt, Ivan Ivanovitš,» lisas Varvaara tasa.

«Oh, Varja!» Ivan Ivanovitš, kes tema jutu kestel oli valvsaks muutunud, naeratas, siis kahvatas, pillas tubaka paberilt, mida ta tahtis kokku keerama hakata, viskas paberi ära ja üle tara hüpates läks pikkade sammudega asula poole.

Hižnjak võttis labida ja hakkas loiult kaevama, aga varsti peatus ja küsis:

«Missugune ta on, naine nimelt, pole viga?»

«Pole viga! Vene maitse järgi peaks vist olema ilus. Meie, jakuutide hulgas niisuguseid ei ole. Juuksed on heledad nagu Nataškal, silmad aga rohelised...»

«Või nii! Rohelised silmad! Mis sa siis arvad, kas see on ilus, kui silmad on rohelised?»

Varvaara kohmetas, kuid vastas väikese viivituse järel veendunult:

«Kui Ivan Ivanovitš valis endale niisuguste silmadega naise, siis, tähendab, see on väga ilus.»

Kui Ivan Ivanovitš ukse lahti tõmbas, siis oli Olga juba lävel ja peaaegu langes talle vastu. Ivan Ivanovitš haaras ta embusse ja kandis suudeldes tuppa.

«Kallis! Kallis!» kordas ta ainult üht sõna, pigistades mõlema peopesaga tema pead ja armastusega vaadeldes tema rõõmust säravat nägu. «Olja, kallis! Oled see sina, mu kallis?» ning ta suudles teda jälle, ja Olga, lämbudes õnne-erutusest, paitas ta õlgu ja käsi. «Mispärast on su põsk mullane?» küsis Ivan Ivanovitš imestunult ja samas punastas ise. «Mina olen ju mullane! Andesta, armas, ma unustasin hoopis. Me kaevame Deniss Antonovitšiga juurviljaaeda. Kui hea meel mul on! Olen rõõmus nagu poisike!» Ja Ivan Ivanovitš embas uuesti oma naist ja hakkas nakatavalt ja rõõmsalt naerma.

Kaheaastane Nataška ronis välja oma pesast — avarast korvist, kus asusid ta mänguasjad, ja lähemale tulles jäi üksisilmi vahtima suurtele naervatele ja suudlevatele inimestele.

Olga vaatas hetke tema ümmargustesse, uudishimulikult pärani silmadesse ja äkki tõmbusid ta suunurgad

murelikult alla ning ta puhkes nutma, toetudes vastu mehe õlga.

«Pole ju midagi parata, Olja!» ütles Ivan Ivanovitš tasa, samuti äkki kurvaks muutudes. «Ära nuta, mu kalline, Nataška tahab sind nähes ka nutma hakata. Näe, ajaski juba huuled torru... Juba pistiski uluma! Nähtavasti tuleb ka mul nutma hakata.»

«Mis siis siin lahti on? Kes mu kallikesele liiga tegi?» küsis lävelt rõõmsalt sale, väga nägus naine.

Kulgi väljas oli veel kevadine vilu, õhetas ta üleni, hoollimata kergest riietusest. Ta otse õhkus tervisest. Tema juuresolekul oli võimatu nutta. Ta kallistas mõdamattes tütrekest, rahustas Olgat ja pani ta isegi naerma, jutustades, kuidas Nataška hiljuti vastu võttis Pava Romanovnat:

«Ta nägi esmakordselt krae asemel tervet rebast pea ja sabaga. Astub meie moedaami ette ja ütleb: «Lase ta põrandale.» Näeb, et loomal on ka käpakesed, miks teda siis õlgadel tassida. Tuli teda natuke hirmutada, et viimaks hammustab.»

«Miks te lapsukest hirmutate?» ütles Ivan Ivanovitš nukra naeratusega.

«On ju tarvis, et see lapsuke ikka midagi ka kardaks! Lasteaedades on nad juba tublisti arenenud!» vastas Hižnjaki naine koomilise tõsidusega.

Kastrulid ja pannid liikusid nagu iseenesest mööda kööki ja kõik edenes tema osavates kätes.

Hetkekski tegevust katkestamata jutustas ta:

«Sündis poiss. Suur ja tore. Peaaegu oleks ema surnuks piinanud, aga lõpuks lämbus ise. Valvekorras oli nooruke ämmaemand, ehmus muidugi. Ma töötan juba varsti kakskümmend aastat ämmaemandana, aga lõin ka kartma — surnud mis surnud! Jändasin temaga tükk aega, enne kui hingama hakkas. Ja vaevalt sai hinge tõmmata, kui pistis kisama. Noh, mõtlen, karju nüüd nii palju kui tahad, see on sulle terviseks, aga mul kodus on ka sündmus, pole enam aega sind imetleda!»

«Seal olen ma «kostiline», aga elan sellel majapool,» ütles Ivan Ivanovitš, minnes kohvritega maja teisest küljest trepist üles. «Need Hižnjakid on suurepära-

sed inimesed. Küll sa saad nendega sõbraks!... Nende juures elab veel tütarlaps Varvaara Gromova...»

«Tütarlaps?» kordas Olga, pannes pakid ja paunakesed käest lauale toas, mis ilmselt oli määratud söögi-toaks. Ta embas meest uuesti, kuid nägu vastu tema rinda surudes küsis veel:

«Sama tütarlaps, kes vahepeal siia jooksis?»

«Jah. Minu endine patsient, ma opereerisin tal perforerunud ussjätke. Ta õpib meil velskritekoolis ja töötab haiglas. Ta on seitsme klassi haridusega — taiga ulussides on nüüd palju koole —, kuid algul oli ta arglik ja häbelik, ei saanud temalt sõna suust, nüüd aga on lihtsalt lahti puhkenud. Ja missugune kaunitar!...»

«Kas sa pole armunud?»

«Mis nüüd mina! Ta on juba noortegagi hädas.»

«Kas ainult see oligi takistuseks?» küsis Olga end solvunult eemale nihutades.

«Sa tead ise, mis takistuseks oli!» ütles Ivan Ivanovitš naerdes ja teda enda ligi tõmmates.

11.

Lõunalaud oli kaetud. Hižnjak oli enese puhtaks pesnud ja, puhas väljaõmmeldud särk seljas, käis korda viis väljas trepil ja kuulatas, kas naabri poolel ei paugutata juba ust. Varvaara jättis katete, põrandariiete ja kardinate korraldamise ja aitas kahel vanemal poisikesel käsipalli parandada. Aga Ivan Ivanovitš ühes naisega ei tulnud ikka veel tagasi.

«Ma lähen neile järele,» ütles Hižnjak viimaks.

«Sind veel sinna vaja!» tähendas Jelena Denissovna tõsiselt. «Sind seal just oodataksegi!»

«On ju hilja... Lõuna jahtub ja haudub liialt.»

«Kui jahtub, siis ei haudu. Tee endale võileib ja võta korraga ka naps. Sa, vaeseke, oled hoopis jõuetuks jäänud!»

«Pole ka imel!» ägestus Deniss Antonovitš, haavudes nagu väike laps. «Töötasime rängalt... Varahommikust saadik...»

«Sa pole ainult hommikust saadik söönud, aga seal

pole inimesed peaaegu terve aasta teineteist näinud. Kui Ivan Ivanovitš meid ootama pani, tähendab, teisiti ei saa...»

«Järelikult ei saa,» andis Hižnjak süngelt naeratades järele. «Mäletad, kui ma Kubaanist tagasi tulin?...»

«Küllalt juba!» ütles Jelena Denissovna summutatult, kammides ettevaatlikult juukseid tema põlvel istuval Natašal, kes oli niisama ümmargune, punapõseline ja sinisilmaline nagu ta isegi. «Näe, siin ta mul on, see sinu tagasitulek!» Ta hüpatas tüdrukukest ja teda imetledes laksatas ta ümarale seljale, hüpatas veel kord ja suudles meeliskledes: «Ah, sa mu väike musurullike!»

Ta sidus paela tütre valgetesse lokkidesse, mis kat- sid pead nagu toomeõite kobarad, ja paela otsi sirgu seades saatis veel kord pilgu mehe poole.

«Liialt lihtsalt elame sinuga, isa!» hakkas ta sõbralikult muiates kõnelema. «Ei osanud me isegi lastele intelligentseid nimesid anda. Kus veel ime: Natalja, Mihhail, Pavel ja Boriss! Teistel inimestel aga muudkui Alikud ja Milorikud. Ja Prjahhini naine trumpas veel kõik üle: temal ju Landeli ja Kamilotška. Landeli! Mil- line nimi, päris kompveki lõhnaga! Ka oma nime tegi ta Praskovjast Pavaks. Kõik välismaa moe järgi. Tahtis ka perekonnanime muuta, aga mees ei nõustunud. Ja nii ei saanudki Pavast Prahhovskajat, nagu ta tahtis, vaid jäi Prjahhinaks...»

«Rahu olgu selle majaga!» hüüdis Platon Logunov, ilmudes lävele suure pakiga käes. «Kuidas elate, head inimesed?»

«Head ka heaga elavad,» vastas Jelena Denissovna lõbusalt. «Astuge edasi!»

«Selleks ma ju tulingi, et otsekohe kööki minna,» ütles Logunov, pannes paki köögilauale.

Selles tohutu suures toas oli igal nurgal oma eri üles- anne: köök, esik varnaga, lastetuba kahe vanema poisi asemega ja söögituba suure lauaga, mis oli kaetud heleda vahariidega. Sellest toast viis üks uks Hižnjak- kide abielupaari magamistuppa, teine väikesesse Var- vaara tuppa.

«Meelsasti paluksin küll teisale, aga mujal pole

ruumi,» ütles Jelena Denissovna Logunovi sõnade peale. «Võõrastetubasid pole meil eluaeg olnud. Meil on kõik siinsamas koos. Saaks küll vaheseintega eraldada, ruumi on palju, aga ma ei taha. Ma armastan, et majapidamine oleks mul silma ees. Mis te seal töite? Küll on pillaja! Nagunii ei võta ma teid alalisele kostile, ärge katsugegi kingitustega meelitada, mul pole aega, tiirlen nagu orav...»

«Hea orav...» alustas Hižnjak, kuid Logunov nihutas ta oma õlaga viisakusetult eemale ja ütles paluvalt:

«Võib-olla siiski võtate?»

«Ei, ei saa, ärge lootkegi. On ju sööklaid...»

«Perekonnas on ju mõnusam,» segas Hižnjak end vahele, küünitades oma punase juuksetuti ja tõmpnina üle Logunovi õla. «Ja kas seal siis niisugust toitu valmistatakse!»

«Käi minema, ära libitse, kiitleja! Mul on suur perekond, mul on töö, ja tema tahab kodus veel ühiskondlikku sööklat avada. Ei, küllalt! Ka enda jaoks hakkame valmis lõunaid võtma.»

«Sa vaata enne, mida kõike ta on toonud: kala, võid, sidruneid...»

«Näen. Selle eest tänan. Aga kostile võtta... See on ju võimatu, Platon Artemovitš! Ausõna! Olgu siis ainult puhkepäevadel...»

«Kas või ainult puhkepäevadel...»

«Siis, kui ma ise valvekorras ei ole...»

«Muidugi siis, kui te valvekorras ei ole. Ja teistel päevadel hakkab meile Varja keetma.»

Jelena Denissovna puhkes südamlilikult naerma:

«Küll tema juba midagi valmis keedab!»

«Jah, ma tõesti ei ole veel saanud seda asjandust ära õppida,» ütles Varvaara, heites sõbraliku pilgu tema juurde astunud Logunovile; ta oli just lõpetanud palli kätte nõelumise ja suur nõel oli veel ta peenikeste sõrmede vahel. «Me kõik oleme siin ainult koka abilised,» jätkas Varvaara ülejäänud niidisse mehaaniliselt sõlmesidudes. «Söökla on hea asi, aga kodus keeta peab ka mõistma. On hea, kui mõistad...»

«Jah, hea!» nõokas Jelena Denissovna. «Õpi ära ja siis laseb armsam sind ennast pliidi juures praadida.»

«Ei,» lausus Varvaara mõtlikult, äkki kurvaks muutudes ja Jelena Denissovna otseselt näkku vaadates. «Minu oma mind ei sunni, kuna sellist mitte kunagi ei tule. Aga mulle...» Ta pööras nõela, torkas selle tasakesi rusikasse pigistatud käe sisse ja tõmbas jälle kohe välja ning nagu imetledes silmapilkselt tekkinud verepiiska naeratas ahtakeste värisevate huultega ja tõstis torgatud käe pikkamisi huultele. «Mul ju ei ole valus.» Ta pöördus äkki nii järsku ümber, et tema patsid puudutasid kahvatut Logunovi, ja jooksis oma tuppa.

«Küll perutab!» ütles rahutuks muutunud Jelena Denissovna. «Milleks tal see?»

Hižnjaki naine oli hea elutundja ja ta teadis kõike, mis tema perekonda puudutas. Ta võttis Varvaara vastu nagu oma lapse, hakkas teda siiralt armastama ja tundis siiani suurepäraselt tema meeolusid. Nüüd esmakordselt ummikusse sattudes peatus ta kõhklevalt tüdruku toa lävel. Oleks tahtnud sisse minna, järele pärida, kuid peenetundelisus manitses sellega viivitama, ja naine tõmbus tagasi, sulgedes tasakesi ukse.

«Las puhkab välja, rahuneb,» ütles ta, kutsudes Logunovi sõbraliku viiega ära. «Tal on liiaks palju tööd ja igasuguseid koormusi. Nüüd hakkab veel instituuti astumiseks ette valmistuma. Närvid ei pea enam vastu.»

12.

«Vaata siin nad ongi!» ütles Hižnjak rõõmsalt, kõndides taldrikute ja nuga-dega laua vahet. «Tulevad!» teatas ta, kattes midagi paberiga kinni, mis oli «kööki» jäänud. «Peakokk, teil on sõna!»

«Juba kõik koos?» tähendas Ivan Ivanovitš imestusega, astudes Olga järel sisse. «Noh, kuidas on asjad juurviljaaias?»

«Jäi veel tubli tükk tööd. Vana aia kaevavad poisid üksi üles — seal on maa pehmem. Taimed kipuvad juba mulda, aga soojust ei ole,» ja Deniss Antonovitš kutsus kõiki magamistuppa taimi vaatama.

Omatehtud paberitorbikutesse külvatud istutamisma-

terjal haljendas ka suure toa akendel, aga siin olid erilised taimed: kõrvitsad ja juba õites kurgid, kressid, astrid, levkoid.

«Köögis on kord palav, kord jahe, siin aga on parajam kliima,» ütles Hižnjak, puudutades armastusega taimi, tõmmates keerdunud lehti sirgeks, näpistades midagi ära, parandas, paigutas ümber, katsus mulda; ta nägu võttis sealjuures tähtsa ilme. «Tahan kasvatada kõrvitsa, mis kaalub kolm puuda.»

«Aga kolmenaelast ei taha?» hüüdis Jelena Denissovna pliidi juurest. «Siin kõrvits ei kasva, sa vaidled päris asjata ja varjad mul tubades valgust... Kõik aknad pani oma keppidega kinni. Tuleb ikka mõelda!» kaebas ta lõbusalt mehe peale ja paigutas külalisi ja koduseid inimesi laua äärde istuma. «Redis, sibul ja kartul kasvavad siin hästi, aga tema tahab kõrvitsat! Ei kasva!»

«Kasvab! Kaevan augud, panen igaühesse pange-täie palavat sõnnikut ja peale ämbritäie mulda... Jätan igale taimele kaks vääti, igale väädile ainult kaks sigimikku ja kastan virtsaveega...»

«Juba jälle kõneled sõnnikust!» ütles Jelena Denissovna Olga poole pilku heites. «Istusid ju lauda...»

«Roosidki kasvavad sõnnikul paremini,» vastas Hižnjak. «Milline luuletaja seda ütles?»

«Aga just sinu sarnane...»

Olga naeris kõikidest valjemini. Talle meeldisid väga nii kohmakas laiaõlgne Deniss Antonovitš kui ka tema elurõõmus naine ja poisid, kes olid sinisilmalised ja punajuukselised nagu isa, — Nataškast juba rääkimata —, samuti see tohutu suur tuba, mille kõrged aknad olid täidetud rohelisega. Temal oli siin hea, ta tundis, et oli sattunud koju.

«Ja kus on Varja?»

«Ta ei ole päris terve,» vastas Logunov tasa.

«Ah, sugugi mittel! Ma olen päris terve,» teatas Varja, kes äkki oma toast välja ilmus.

Ta tuli laua juurde ja peatus ning naeratas lapselikult heitunud ainult Olgale. Võib-olla muutsid tema naeratuse lapselikuks väikesed pruntis huuled, võib-olla ka avar, kuigi pisut morn pilk. Olga märkas tema oma-

pärast ilu, seda tema tihkete põskede õrna puna kui ka läikiv-musti mongolisilmi kergete kulmutiibade all, pisut villu asetsevad silmi, mille kirklikku sära ei pehmendanud ei ripsmete vilkuv vari ega ka selge noore headuse üldine ilme. Ta märkas ka seda, mis Varvaara nägu eriti kaunistas, — tarka hingestatust, mis kõneles tūdruku suurest, pingelisest sisemisest elust. Ja see kõik kokku tekitas Olgas poolehoidutunde, mis tahtmatult ilmnis igaühe juures, kes seda nägu terasemalt vaatlis.

«See on veel üks minu tütar!» ütles Jelena Denissovna, vabastades tema jaoks koha enda ja Logunovi vahel. «Kõige vanem. Aga teine, poeg, on mandril, õpib instituudis.»

Ta lausus seda sellise tooniga, et Olga uskus teda, kuigi ta Varvaara lugu juba teadis. Võib-olla on see tūdruk tõepoolest taigas põdranahal sündinud ja tšumis¹ või jurtas üles kasvanud, kuid tema sugulus Jelena Denissovna, Nataškaga, kes armunud pilguga innukalt tema poole sirutus, oli täiesti vaieldamatu.

«Aga mida Boriss kirjutab?» küsis Logunov.

Boriss! Olgale meenus kohe mere avarus ja vestlused Boriss Tavroviga. Ta vaatas Ivan Ivanovitšile. Too istus tema kõrval ja naeris silmadega, vaadates Deniss Antonovitši elavnenud nägu. Koos tegevusesoleva suuga kõnelesid ka veel tema käed, tugevad, suured, laiade käelabadega, kuid osavad, targad, sitked käed, mis kunagi midagi maha ei pillanud ega ümber ei ajanud.

«Vaat kus on tõeline inimesel!» mõtles Olga rõõmuga, pani peopesa tema käele, mis oli lauale laskunud, ja pigistas seda tugevasti.

«Mis on, Olja?» küsis mees, pöördudes tema poole.

«Mulle meenus mu kaasreisija, kes kogu tee minuga tõreles,» ütles Olga naeratades. «Ongi, mille pärast minuga tõrelda. Aga sinule vaadates ma mõtlesin: sulle ei oleks mõistnud ka tema külge hakata!»

«Mis eest kaasreisijad sinuga siis tõrelesid?» küsis

¹ Tšum — Siberi rändrahvaste koonusekujuline elamu, mis pealt kaetud nahkade või puukoortega. (Tõlkija.)

Ivan Ivanovitš hilja öösel, pärast seda kui ta oli Olgale oma elust jutustanud.

«Mitte kaasreisijad, vaid kaasreisija, insener Tavrov. Ta sarnanes töölisega, kes ei salli, et tema kõrval logeksid jõudeinimesed. Ta kõneles mulle selliseid asju...»

«Milliseid siis?»

Olga jäi meenutades mõttesse.

«Et ma olen raiskaja... Et minu peale on asjata raha kulutatud ja et ma olen ise süüdi, et minust pole midagi saanud. Üldse polnud ta kuigi delikaatne. Ta julges mind võrrelda isegi nende mahajäänud naistega, kes alles hiljuti võtsid ära farandža. Aga ei, kõigi tema arutluste järgi otsustades olin ma veel halvem — mul oli ju rohkem võimalusi kui nendel.»

«Mu vaene naisukel!» lausus Ivan Ivanovitš, silitades õrnalt peoga ta heledajuukselist pead. «Seda pole tarvis südamesse võtta — mõned otsustavad iga asja üle esimese hooga. Nende jaoks ei ole üldisest reeglist mingisuguseid erandeid...»

«Ma ei tahaks olla selliseks kurvaks erandiks,» vastas Olga elavalt, emmates mõlema käega Ivan Ivanovitši laiu õlgu ja vaadates talle armastavalt otsa. «Aga tead, kui minuga tõeldi, siis tundsin ma ennast kindlana ja tugevana. Kuid nüüd, kui sa mind haletsed, olen ma nagu väike laps.»

«Ma ei hakka sind enam haletsema!» ähvardas mees sõrmega, kuid embas teda uuesti, kandis kätel mööda tuba, vaatles teda ega jõudnud ära vaadata. Olga rõõmustas ühes temaga, nuttis, rääkis talle tuhat õrna rumalust, milliseid on võimelised ütleva ainult armunud. Olga oli igatsenud nii palju päevi ja öid tema järele, just täpselt niisuguse järele, nagu ta oli praegu siin, tema kõrval. Kui lahkus elatud aeg oli jätnud temasse oma jälje, siis sellegi muudatuse võttis Olga vastu kui uue, täiesti tarviliku saavutuse. Tõepoolest, mõned üksikud jooned olid pisut teistsugused, kuid ta armastas teda, ja kuidas ta ka oleks muutunud, ta oleks tema ära tundnud ja otsekohe eraldanud sadade teiste hulgast.

«Kui hea on koos elada!» lausus Olga lõpuks õnneliku ning unise häälega, vajudes juba une soojusse.

Hommikul, veel silmi avamata, tundis Olga, et Ivan Ivanovitši ei ole tema kõrval. Kas ta tõesti lahkus, läks tööle? Olga kuulatas. Jah, tubades oli vaikne.

«Enam kui aasta pole me teineteist näinud... Sõitsin siia teisest maailma otsast, ja ta läks juba esimesel hommikul,» mõtles Olga solvunult ja nõutult. «Kas tõesti ei saa mõnekski päevaks puhkust paluda?!»

Nagu ilmsi kujutles ta meest operatsioonisaalis, valges kitlis, väliselt rahulikuna, kuid täielikult innustununa, ja hakkas naerma. Ta oli ju alati niisugune, koos elu esimestest päevadest saadik. Kui palju nurjunud rohelissesõite ja koduseid peoõhtuid! Kui palju teatrikassasse tagastatud pileteid!

Olga tõusis kiiresti istukile ja vaatas lauakesele voodi kõrval. Seal lebas sedel.

Nii see ongi:

«Mu kallist! Missuguse rõõmuga oleksin ma veel viibinud koos sinuga! Kuid töö kutsub mind. Täna kell kümme on mul tõsine ja kiire operatsioon...»

«No muidugi, tõsine ja kiire!» sosistas Olga mõtlikult, hellitades sedelikest peopesade vahel. «Kas võibki see teisiti olla?! Lahkus ja isegi ei äratanud mind... Ja mina magasin reisi järel nagu kott. Kõndis vist kikiarvul.» Olga kujutles meest kikiarvul kõndimas, naeratas ja jäi valvsalt vaikseks, kui kuulis koridoris võõraid samme.

«Te olete veel voodis?» kuuldus Pava Romanovna hää. «Missugune laiskvorst te olete! Tõuske üles, või muidu ma tulen sisse.»

Ja ta tuligi sisse, suur angoora villast rätik visatud õlgadele nagu valge burka.

«Koidu lemmik, roosa laps...» ütles ta pooleldi laulvalt ja selgitas kohe: «See on meie mehaaniku Igor Korobitsõni värssidest. Ta kirjutab päris häid värssse, ausõna, kuid ta on siiski suur veidrik, unistab mingisugustest varjatud võimadest ega leia rahu. Ta on suurepärane töömees, käitises teda hinnatakse, aga igaühel ju ei õnnestu leiutada vedurit või muud sellesar-

nast värki. Siis poleks leiutuste eest enam kuhugi pageda. Mõistate?»

«Ei, ei mõista,» vastas Olga ja küünitas pesu ja kleidi järele.

«Ma tahan ütelda, et enesearmastus on samasugune kurat nagu näiteks kiivuski. Miks mürgitada oma elu!»

«Aga mulle näib, et need on hoopis erinevad tunded,» lausus Olga, suutmata varjata irooniat külalise lihtsameelse filosoofia puhul. «Miks ta targutab, kui jumal pole tarkust andnud!» mõtles ta riietumist jätkates.

«Ärge mõistke mind hukka, mu kallis, kui ma midagi viltu ütlen,» lausus Pava Romanovna vaigistava naeratusega. «Ma võib-olla olen tõesti rumal,» — siin hakkas Olgal tema ootamatu läbinägelikkuse pärast ebamugav — «ja mitte küllalt haritud. Ma mõnikord pahvatan välja midagi niisugust, et mu vaene Prjahhin on valmis maa alla vajuma. Aga igaüks ju tahab ennast paremast küljest näidata.»

«Kas te ennast alati nii ühekorraga paljastate?» küsis Olga, kelles Pava Romanovna siiras lihtsameelsus tekitas arusaamatust.

«Kuidas juhtub!» vastas ta ohates ja mõlemad hakkasid naerma.

«Enne abiellumist olin ma väga ilus,» lobises Pava Romanovna, jälgides taktitult, kuidas Olga sukki jalga tõmbas. «Aga rasedus moonutab figuuri. Koleh! Ja ka abordid keelati ära... Ei, see lihtsalt ei ole õiglane, ausõnal!» Ta pööras oma väikese rusikakesega vastu lauda ja lisas ägedalt: «Meil räägitakse nii palju terve keha ilust. Aga mis ilu võib olla paljusünnitanud naisel?! Muidugi, lapsed on elu siht, seda räägib alati ka minu Prjahhin...» Sõnade vool lakkas hetkeks. Pava Romanovna nuusutas lõhnaõli, võtmata korki pudelilt, ja lisas siis: «Ei, peab end tõsiselt käsile võtma. Kolmekümneaastaselt ei taha ma veel lavalt lahkuda. Ma ei taha nii vara vananeda.» Ta vaikis ja istus toolile, otse Olga kübarale.

Olga tahtis just kohevile löödud patja kohale panna, aga toas tekkis vaikus ja vaikus kostis nuuksumine. Pava Romanovna nuttis... See tuli nii ootamatult, et

Olga laskis padja käest kukkuda ning jäi voodi juurde seisma.

Millega see veider naine teda veel hämmastada kavatses?!

«Kullaket!» hüüdis Pava Romanovna impulsiivselt ja istus voodile Olga kõrvale. «Ma pean endale tingimata aborti tegema. Paluge Ivan Ivanovitši... ta armastab teid ja ta kuulab teid. Jumala pärast! Teate, ma juba palusin teda, aga ta keeldus kategooriliselt. Ma teatasin mehele, et ma ennem suren... Ta on suurepärane inimene, aga ma ei saa ju temale ütelda, üles tunnistada, et see ei ole tema laps...»

Pava Romanovna märkas Olga näol peaaegu hirmunud imestuse puhangut, ta naeratas kohmetult, tõusis üles ja silus oma pehme käekesega otsekui pühkides üle lumivalge pikeeteki.

Olgal oli jälle ebamugav tunne.

«Milline künism!» mõtles ta. «Ja samal ajal kui palju lihtsameelset lõbusust ja otse haruldane avameelsus.»

«Ma käisin eriti selleks Glubokojes,» jätkas Pava Romanovna visalt, «kuid tuttav kirurg oli raskesti haigestunud. Nüüd on kõik lootus Ivan Ivanovitšil.»

«Kuidas tema aidata saab?» küsis Olga. «Ta ei tee seda, mis seadusega on keelatud.»

«Ah, mu jumal!» hüüdis Pava Romanovna ja tema mustad silmad sädelesid eredalt läbi pisarate. «Ka meie ajal tuleb mõnikord seadusest mööda minna! Saage minu olukorrast aru... Ma olen nüüd kõigeiks valmis, jooksen esimese ettejuhtuva posija juurde. Aga mul on perekond — haige ema, kaks last. Kas tõesti ei või vastu tulla?! Ivan Ivanovitšil võib ju ka Prjahhinit tarvis minna, ausõnal! Temal on nii suured tutvused ja sidemed!»

Olga vaatas teda tõsiselt mõtiskledes: olukord ei olnud tõepoolest kadestusväärne!

«Ma kõnelen temaga,» ütles ta kõhklevalt, «aga ma olen kindel, et sellest ei tule midagi välja.»

Org laskub alla Kamenuška jõekese äärde kahe laia terrassina. Alumisel terrassil, piki kallast, kasvavad paplisalud ja visa halapaju tihnikud. See on kaevanduse park. Kevadiselt kahvatus roheluses paistavad siin-seal põimtaradega ümbritsetud hallid onnikesed. Asula majad on kõik ülemisel terrassil. Kõrgemal, mägede nõlvakutel, on juurviljaaiad ja kännustikud. Taandunud metsade palistusest kõrgemal tõusevad taeva poole hallid kaljused tipud, mida katavad vaid sammal ja samblik, — seal on geoloogide ja ... karude maa-ala.

Olga seisis lahtise akna all ja vaatles uut ümbrust, kus ta pidi nüüd elama vähemalt kaks aastat. Ta vaatles paljaid mäeahelikke ja mõtles selle üle, et need aeglaselt, kuid lakkamatult varisevad ja aja jooksul kaovad, samuti nagu kadusid need tohutud loomad, kes elasid kunagi siin, Põhjas. Mäed on nagu hukuvad puud, mis hakkavad kuivama latvadest. Vaade poleks just kuigi lõbus, kui puuduks see linn-asula!

Ja ometi on nii palju kõlbmatut uudismaad juurvilja-aedadeks üles haritud! Räägitakse, et kaevandustes varem juurviljakasvatusega ei tegeldud — taigat peeti elamiskõlbmatuks kohaks. Tõepoolest, ta on karm... Aga kui palju on siin rikkusi ja ... kus mujal võib näha niisuguseid mägesid! Ja sinakasrohelised lärvid, mille noorte okaste õhukesest loorist paistavad läbi hallid tüved?! Ja maadjad siberi männid, mis mustendavad mägede nõgudes!...

«Siiski hea. Väga hea!» ütles Olga kuuldavalt ja, tolmulapp käes, käis uuesti toad läbi, pühkides toolidelt ja aknalaudadelt nähtamatuid tolmukübemekesi.

Korteris läikis nüüd kõik. Isegi lihtne mööbel, mille uus perenaine oma maitse järgi oli ümber asetanud, nägi rõõmsam välja. Söögitoa laual lumivalge lina. Puhvetkapil kunstlilled kuldkaunistustega sinises vaasis — põllulilli ei olnud veel, aga aialilli siin polnud... Kadunud ema tehtud aknaeesriided langesid peaaegu põrandani. Kui Olga otsustas siia maailma otsa sõita, andis isa talle osa asju, millega ta oli harjunud ja mis olid talle kallid.

«Meenutagu nad sulle külmas Põhjas isamaja, lapsepõlve,» ütles ta.

Tookord liigutas Olga väga tema ootamatu õrn hoolitsus, ja nüüd kujutles ta elavalt oma armast, kõrgestiharitud isa, kes oli elu pisiasjadest nii kaugel. Tõepoolest, kui kenaks siin muutus!

Niisama hubane tundus ka tubades, kus oli olnud perenaiseks ta kadunud ema! Ta oli heaks vaimuks perekonnale, eriti aga veel isale. See oli kogu tema elu õigustuseks. Sagedasti kahetses Olga, et ta siis alles väike oli, kui majas ema valitses.

Isa oli haruldaselt hajameelne.

Tema eest oli tarvis hoolitseda nagu väikese lapse eest. Ema surma järel võttis selle kohustuse enda peale Olga vana tädi, siis õed järgemööda.

On hea, kui sinu kodused askeldused on tõesti tarvili-
kud. Niikaua kui Olgal oli laps, ei tundnud ta elu tühjust. Nüüd on kõik teisiti!... Võib-olla ebateadlikult haaras ta kinni uuest mõttest viia mehe kabinet üle sinna tuppa, kus oli magamistuba.

Olga läks koridori koristajat kutsuma, et see aitaks tal asju ümber paigutada. Kuid jättis oma soovi teostamata, läks temast mööda ja jäi välistrepile mõtetes seisatama.

«Asjata katkestasin ma õppimise masinaehituse instituudis, kui tütar sündis,» ütles ta endale kibedusega, «seda enam, et ma õppisin hästi. Olin arg, lõin kartma raskuste ees, mis oleksid tekkinud üheaegselt õppimise ja lapse kasvatamisega. Ka Vanja suhtus liiga kergelt minu instituudist lahkumisse. Aga teised õppisid, kuigi ka neil olid lapsed, ja olid meist aineliselt halvemini kindlustatud. Kui halvasti me siis tegime!»

Olga häiris ka Pava Romanovnale uisapäisa antud lubadus mehega kõnelda. Olga teadis: Ivan Ivanovitš ei nõustu tegema aborti, Olga ise poleks teda selleks kunagi sundinud. Miks ta siis lubas?

Enne äraminekut võttis Pava Romanovna temalt ausõna, et ta tuleb õhtul, koos Ivan Ivanovitšiga nende juurde. Tähendab, rääkida on tarvis kohe, kui mees töölt koju tuleb. Aga miks siis?

«Ma ei ütle temale midagi ja me ei lähe täna sinna,» otsustas Olga, nähes Ivan Ivanovitši, ja läks peaaegu joostes talle vastu.

Ivan Ivanovitš sammus kiiresti jalgrajal, mida palistasid madalad põõsad, ja Olga märkas juba kaugelt, kuidas tagasihoidmatu naeratus ta huultel mängles... Hetke seisid nad vaikides, vaadates teineteisele.

«Kes läheb ees?» küsis Olga tõsiselt.

«Muidugi sina! Ma tahan vaadata nüüd ainult sind.»

«Ei, sina talutad mind.» Olga astus veidi kõrvale ja võttis tal käe alt kinni.

Niiviisi käia oli ebamugav, kuid lõbus, ja mõlemad naersid; neid märgates hakkas naerma ka Jelena Denissovna, kes oli tulnud välja oma trepile.

«Minu veekandjad on ära jooksnud!» ütles ta valjusti. «Tuleb ise minna...»

«Andke ma toon,» pakkus end Olga ja võttis talt naljatades tühja ämbri. «Sööki keedan ma viletsasti, kuna alati tuli elada nii, et keegi teine võttis köögimure enda peale. Kuid teie võite mind kasutada igasugustel abitöödel.»

Maja seisis ülemise terrassi äärel. Olga ja Ivan Ivanovitš laskusid mööda kivisse raiutud astmeid endisesse jõesängi. Kullaotsijad olid selle üleni läbi kaevanud, ja vesi oli kraavide kaudu mäetööstusse juhitud. Üle jõeliiva ja veerkivide oli ehitatud sillake. Teisel kaldal oli pisikese juurviljaaia tihedasti põimitud tara. Hiirekõrvul pajude oksad puistasid kuldset õietolmu. Auku paigutatud puurakete vahel helkis kristallselge allikavesi, milles läbi paplite okste peegeldus tükk sinist taevast. Siin lõhnas niiske mulla ja pool-lahtiste vaiguste paplilehtede järele.

Olga võttis ämbri vett ja tõusis painduvalt, nooruslikult sirgu.

«Nüüd kannan mina,» ütles Ivan Ivanovitš, võttes ämbri angast kinni.

«Mina ka!» vastas Olga. «Sa oled juba küllalt töötanud! Peab siis nii olema: naine saab pärast pikka lahusolekut, aga tema ei jooksnud kogu päeva kordagi koju!...»

«Oli väga keeruline operatsioon,» vastas Ivan Ivanovitš, rõõmustades etteheite üle.

«Ja siis?»

«Siis vereülekanne ja veel üks operatsioon. Meil on tohutu suur rajoon, mõnikord on väga palju tööd. Sõidetakse siia ju väga kaugelt... Isegi naaberoblastitest. Kuid ma töötan siin peamiselt üldkirurgina. Aga millega sina tegelesid?»

«Ma kraamisin ja lõin korteris korra majja. Ainult kirjutuslaud on sul seal tõeliselt sisse elatud.»

Nii sammusid nad mööda siledaks tallatud kaldaäärset jalgrada ja üle sillakese, tõugates teineteist suure ämbriga ja loksutades vett maha.

Kogu Hižnjaki pere oli kogunenud trepirõdu ette.

«Noh, Ivan Ivanovitš, kuidas on? Kas jõuame täna kurni lüüa?» küsis Hižnjak. «Rahvas läheb juba väljakule...»

«Kuluks ära küll, kuid ma pole hommikust saadik oma naisukest näinud! Nüüd tuleb puhketunnid teisiti planeerida.»

«Miks siis?» alustas Olga tuliselt. «Ma armastan väga vaadata, kui mängitakse. Ma hakkan ka ise mängima, muidugi mitte kurni, vaid tennist, käsipalli... Aga...» — tema silmades värahtas rahutus. «Ma lubasin Prjahhini naisele, et me läheme täna nende poole...»

Ivan Ivanovitš kortsutas kulmu.

«Praskovja armastab tantsida,» tähendas Jelena Denissovna muiates. «Pava Romanovna nimelt,» selgitas ta, märgates Olga arusaamatut pilku. «Nad korraldavad alati kokkupandud rahaga peoõhtuid. Kuid ise ta ei lisa midagi peale korraldamise. Aga korraldama on ta agar. Ühesõnaga — aktivist. Klubis ei toimu ühtegi etendust ilma tema osavõtuta. Hakkaja teine!...»

«Mul ei ole isu minna,» ütles Olga, võttes Jelena Denissovna viimase väljenduse varjatud vihjena, «aga peab ju.»

«No muidugi peab,» ütles Jelena Denissovna nüüd juba tõsiselt. «Tuleb ju nii elada kui ka töötada koos.»

«Kas sa saad aru, millisesse raskusesse ta on sattunud?» küsis Olga, uurides Ivan Ivanovitši nägu.

Ivan Ivanovitš istus laua ääres, olles asetanud tugevad käed enda ette, ja vaatas vaikides aknast välja. Ta nägu oli pilve tõmbunud.

«Ma saan aru ainult ühest: see on jälg,» ütles ta viimaks. «Ja jälgidesse asjadesse pole ma end kunagi seganud. Sul ei tarvitse tunda südametunnistuse piina, et reetsid mulle võõra saladuse... See saladus on mulle ammu teada — siin elavad kõik nagu peo peal, nagu klaaskupli all. Ja Pava Romanovnal pole raskeid läbielamusi. Taolistel inimestel on kõik kerge.»

«Ei, tal on väga raske,» lausus Olga, meenutades Pava lihtsameelset siirust. «Ta kahetseb... Ta ütles, et on valmis surema.»

«Vaevalt!»

«Ta nuttis!» ütles Olga, tahtes end oma vahendajas osas õigustada.

«Sellistel naistel on pisarad ainult aastaid kestnud teesklemise tagajärjel väljakujunenud tingrefleks,» vastas Ivan Ivanovitš rahulikult. «Ma palun sind väga: ära sega ennast sellesse mustasse asjasse. Neid soosib minu kolleeg Gussev, pöördugu tema poole.»

Maja, kus elas kullakaevanduse valitsuse pearaamatupidaja Prjahhin, oli ehitatud üheperekonna-elamuks ja piiratud madala, kogu krunti ümbritseva taraga. Värvast kuni terrassini kollendas lai teerada, mille liivas oli näha autokummide jälgi. Tee piiras sõõri, milles haljendas muru ja mustendasid alles tühjad lilleklumbid. Tara nurgas paistsid läbi noorte lärsside peenikeste okste uued kuurid. Kõik see meenutas Olgale otsekohe ülipuhast Prjahhinit.

Terrassil tuli Olgale ja Ivan Ivanovitšile vastu Pava.

«Ah, kui hea meel mul on!» lausus ta, pöörates valedalt oma ilusat peakest ühe ja teise poole ning läigitas oma kastanpruune lokke. «Prjahhin rõõmustab samuti. Väga! Väga!» Ja ta sammus oma kerges siidkleidis ees, ere nagu äsja välja koorunud liblikas. Tema

närvakas näos polnud jälgegi pisaratest, kurbusest ega kahetsusest.

«Saage tuttavaks! See on meie lugupeetud Ivan Ivanovitši naine,» pöördus ta söögitoas meesterühma poole, kelle hulgas Olga tundis ära rajoonikomitee sekretäri Skorobogatovi ja Prjahhini, kes oli pingul isegi koduses miljöös.

» Kõik tõusid püsti, tulid teretama ja kõik kolm, nende hulgas ka peremees ise, suudlesid Olga kätt.

«Igor Korobitsõn,» tutvustas üks kolmest püsti tõus-tes.

Olgale meenus, et see on hea mehaanik, ja silmitses teda uudishimulikult. Võib-olla õppis ta temaga samas instituudis? Väliselt kuulub ta memmepoegade liiki — ahtake, sissevajunud rinnaga, mitte ainult hellitatud, vaid ärahellitatud kuni hapruseni. Tema kahvatus näos äratasid tähelepanu tumedad sõbralikud silmad ja väike suu. Ta sarnanes pigem hädavaresest luuletajaga kui hea mehaanikuga.

«Tulge, ma näitan teile oma järeltulijaid,» tegi Pava Romanovna ettepaneku ja Olgal käe alt kinni võttes viis ta teise tuppa.

Toredalt sisustatud magamistoas roosade lambivarjudega ja lintidega ehitud nikkelvooditega, kus kõrgele kohendatud magamisasemed olid kaetud pitstekkidega, pööras ta Olga ootamatu jõuga enda poole ja, ärevusest kahvatu, küsis teda raputades:

«Noh, kuidas on?»

«Ta ütles...» Olga vaatas segaselt Pava Romanovna siledale otsmikule.

«Ärge venitage, jumala pärast! Ruten! Mis ta ütles?»

«Ta ütles, et see on võimatu.»

Pava Romanovna käed muutusid äkki lõdvaks... Ta silmadest purskusid pisarad. Ta tõstis käe näo juurde, nagu kaitseks löögi eest, tõmbas sellega üle märja põse, haaras kinni oma pehmetest lokkidest, sakutas neid ja langetas pea.

«Mis ma nüüd pean tegema?» sosistas ta, pingutades end, et mitte valjusti nutma puhkeda.

«Siiski, ta kannatab tõepoolest,» mõtles Olga teda

vaadates, «ja sarnaneb praegu ilusa loomakesega, kes on langenud lõksu.»

Ta tahtis ütelda midagi lohutavat. Kui ta mõttes lohutusesõnu otsis, mida ütelda, lakkas teine juba nutmast. Pava Romanovna haaras toolilt rätiku, kuivatas kiiresti silmad; koos pisaratega oleks ta nagu pühkinud näolt ka tigea ilme ning hakkas end suure peegli ees kaunistama.

Kui nad ilma järehtulijaid nägemata söögituppa tagasi pöördusid, nõudis Pava Romanovna tantsumusi...

«Ma tahan tantsida,» teatas ta toa keskele asudes. «Igor, lülitage elektroola sisse. Ma tahan hopakki.»

Ta alustas tantsu... Meeletult välkuvate silmadega ja naeratusega huultel ta otsekui lendas ringis, hüüatades rõõmsalt ja viibutades käsi. Hoogusattunult sooritasid ta jalad selliseid imelikke liigutusi, mida Olga veel kunagi polnud näinud, temas tantsis kõik — nii õlad, lendlevad lokid kui ka granaatkivist kaelakee kaelas.

«Küll on pöörane!» mõtles Olga, tormilisest tantsust tahtmatult vaimustudes. «Aga endal on tal vististi tohutu koorem südamel...»

Pisut kõrvale astudes nägi ta ukse juures eesriide taga tüsedat, mustas rätikus ja tumedas kleidis vana naist. Olga tähelepanu köitis tema näo hämmastav sarnasus Pava Romanovna näoga. Näis, nagu seisaks koridoris Pava ise, ainult äkki vananenuna.

«Oh, häbitu! Oh, huligaan!» sosistas vanake närtsinud huultega ja vangutas pead, ohkas masendatult, aga ta silmades sädelesid vallatud tulukesed.

«Näib, et sinagi varem just väarikusega ei hiilunud,» lausus Olga mõttes ja pöördus uuesti tantsitari poole; siis heitis ta pilgu mehele.

Ivan Ivanovitš istus diivanil kortsus kulmul ja vaatas süngelt ning pisut hämmastunult toas keerlevale lillelisele tuulispeale.

«Kuidas võib musta südametunnistusega lõbutseda?» luges Olga tema näost.

Tema kõrval istus Skorobogatov, käed risti rinnal, ja vaatas samuti ümmarguste tähelepanelikkude silma-

dega, kuid leebivalt, nagu läbinägev inimene, kes on endas täiesti kindel.

«Te tahate tantsida? Palun! See ei tee mingit kahju, kuigi ka kasu sellest pole,» võis lugeda tema suurest näost, mida paljas pealagi veel tublisti suurendas.

Skorobogatov ei joonud viina, ei mänginud kaarte, ei flirtinud naistega — seepärast pidas ta end täiesti veendunult kristallpuhtaks ja võttis seda enesestmõistetavana, kui tema ees natuke libitseti. Rajoonis teati Skorobogatovi endisi teeneid, mille eest teda oli autastatud Tööpunalipu ordeniga, kuid teda siiski ei sallitud. Ka Ivan Ivanovitš ei armastanud teda.

«Kas sul on igav?» küsis Olga pilguga.

Ivan Ivanovitši kulm värahtas ja ta pöördus pisut kõrvale.

16.

Olga püüdis hommikuti varem tõusta ja ruttas kööki kohvi keetma. Mõnikord küpsetas ta pannkooke või pisi-kesi pliine. Tal ei olnud toiduvalmistamises suuri kogemusi ja seepärast täitis iga saavutus selles valdkonnas teda uhkusega.

Hommik kuulus temale.

«Kui raske mul on sinust lahkuda!» kõneles ta tõsiselt, saates Ivan Ivanovitši tööle.

«Sa peaksid ka endale mingisuguse tegevuse leidma,» ütles kord Ivan Ivanovitš.

«Mida ma pean tegema, kui ma midagi ei oska?»

«Aga inglise keel?»

«Ma ju ei lõpetanud kursust. Ma pean veel ise õppima.»

Ivan Ivanovitš vaatas armastusega Olga nukrat nägu: ta teadis väga hästi, miks Olga oma õpinguid lõpule ei viinud.

«Noh, ela siis esialgu veel niisama,» lausus ta leebelt. «Puhka. Ma olen südaniest rõõmus, kui saan sind igasuguste elumurede eest hoida. Ja kui sa kingiksid mulle poja või tütrekese... Aga üksinda kodus istuda on muidugi ka halb... igav hakkab.»

«Vägagi halb!» vastas Olga tuliselt. «Rohkem häbistav kui igav. Ega mind see ei rõhu, et sa kogu päeva

kinni oled, vaid see et ma ise logelen... Tube koristada, kartuleid koorida — kas see on minukohane töö! Ja nii kujunebki meie elus kohutav lõhe. Sa soovivad mul puhata. Aga millest ma puhkan, mis tööd ma olen teinud? Sõitsin siia ja näen, kui palju te siin olete ehitanud!... Asfalteeritud teed, tehased, tõelised linnad. Ja seda kõike metsikus, lagedas kohas! Logunov jutustas mulle... ma näen ka ise: kõik on tuliuus — ja ma olen kade. Rõõmus ja kade — sest see on ju ilma minuta tehtud. Mina tahan ka midagi kasulikku teha. Palun, anna mulle nõu, sa tead ju väga hästi, millega ma võin siin kasulik olla.» Olga jäi jalgrajal seisma ja, pigistades mõlema käega kõvasti mehe küünarnukki, pidas teda kinni.

Haigla oli juba siinsamas lähedal, ja selle suure ravi-asutuse kirurgi ning juhataja Ivan Ivanovitši hoolitsev pilk suundus sinna, selle järel ka kõik tema mõtted. Kuid naine — tema abikaasa — seisis kõrval ja ootas vastust. Kas oli võimalik anda tösist vastust niiviisi, käigu peal! Kuid Ivan Ivanovitš armastas teda ja pöördus veel hetkeks tema poole.

«Sul on selline iseloom, et sa kõigest innustud, Olgake,» ütles ta leebe naeratusega. «Pole tarvis end killustada. Kui sa viimasel ajal võorkeelte kursustele peatuma jäid, siis püüa need ka lõpetada, kas või kaugõppimise teel. Ning selleks, et sul oleks praktikat, tõlgi minu jaoks inglise keelest üks teaduslik töö. Ma ise ei tule sellega kuidagi toime.»

Ivan Ivanovitš seisis jakuudi poisikese voodi ees, keda ta hiljuti oli opereerinud.

Poisike Juura, nasleegi naisõpetaja poeg, oli viie ja poole aastane. Kuid ta vaatas kõike nii rangelt ja arutles nii ebalapseliku mõtlikkusega, et arst päris tõsiselt nimetas teda mõnikord Juri Gavrilovitšiks.

«Kuidas sa end tunned, Juurakene?» küsis Ivan Ivanovitš, võttes padjalt tema pisut niiske, nõrga käekese.

«Paremini,» vastas poisike pikkamisi. Ta mõistis hästi vene keelt. «Liigutan juba varbaid.»

«Noh, näed nüüd! Jälle saavutus!» Ivan Ivanovitš istus voodi juurde taburetile, heitis valvekorraelsker

Hižnjakile küsiva pilgu ja lükkas teki tagasi. «Sa oled ju päris tubli poiss,» ütles ta, katsudes ettevaatlikult sirgu tõmmata poisi jalgu, mis varem olid pahklude kohalt kramplikult risti ja kõhu juurde üles kistud.

«Kindlasti parem,» ütles ta ja pöördus Hižnjaki poole: «Aga kuidas on puusaliigeste liikuvusega?»

«Vähesel määral, kuid siiski on tunda pidurduse kadumist, varbaid aga liigutab juba mehiselt. Ma käsin teda: liiguta rohkem! ja ta liigutab. Vahva poiss!»

Naeratus, mis süttis Hižnjaki tihedate ripsmetega varjatud sinistes silmades, oleks nagu lennul üle läinud «vahva poisi» süsimustadesse pilusilmadesse, ja ta muutus kohe tavaliseks viie-aastaseks lapseks.

«Varsti lubame sul istuda,» töötas Ivan Ivanovitš, vaadeldes nukra õrnusega oma patsienti, kes ootamatult meenutas temale ta enda kaotust. Tõsi küll, tema tütrekesega juhtus midagi muud — raske komplikatsioon sarlakite järel, aga patjadel lamas ta vist niisama tõsisena. Haiguse ajal omandavad lapsed kohutavalt täiskasvanu ilme, kuid see poiss hakkas pödema juba kolme-aastaselt.

«Katsu ise jalga sirgeks ajada,» soovitas talle Ivan Ivanovitš ja jälgis kaastundlikult nägu krampsutades, kuidas laps kuulekalt püüdis ületada valu tuimaks jäänud lihastes.

Juri Gavrilovitši kokkupigistatud huulte kohale ja järele laubale ilmusid higitilgad, ning silmades, mis nagu liigutamisele kaasa aitasid, väljendus pingeline tähelepanu.

«Ma ju ütlesin, et ta on vahva poiss!» lausus Hižnjak, kergendustundega rõõmsalt ohates; nii tema kui ka juurdeastunud neuropatoloog Valerjan Valentinovitš võtsid katsest kogu hingega osa.

Valerjan Valentinovitš sarnanes kullatud kukega: tal olid kuldraamidega prillid, kullakarvaliste tedretähni-dega kaetud terav nina, pikkade juuste kuldsed salgud. Ta armastas lapsi ja lapsed vastasid talle samaga, olles võlutud tema headusest ja muinasjutulisest välimusest.

«Näete, kui hästi ma juba oskan,» kiitles poisike ja vaatas tänulikult arstidele, kes täiel määral jagasid tema ülevat meeleolu, milles polnud sugugi nalja.

«Täna määrame sulle ravivõimlemise,» otsustas Ivan Ivanovitš. «Deniss Antonovitš hakkab sinuga tegelema. Hakkad jalgu siputama nagu konnapoeg. Pärast hakkad roomama.»

«Hästi!» vastas poisike kärke valmisolekuga.

Talle oli voodi vastikuks muutunud, ta oli põdemisest väsinud ja nõus kõigega, et aga rutemini joosta saaks. Tema keha halvatud alumine pool oli ligi aasta aega kipsis olnud.

Kirurg Gussev, kes enne Ivan Ivanovitši saabumist oli haigla juhatajaks, määratles, et tal on selgroo-tuberkuloos, ja jäi kangekaelselt oma esialgse diagnoosi juurde. Alles siis, kui lapse seisukord muutus juba väga halvaks, nõustus ta konsiiliumil neuropatoloogiga ja Ivan Ivanovitši arvamusega, kellel neurokirurgia valdkonnas olid juba suured kogemused.

Poolteist kuud kestnud kliinilise vaatluse järel pandi väike haige operatsioonilauale ja Ivan Ivanovitš lõikas tal selgroost välja seljaajule rõhuva mädapõie. Mingisuguseid tuberkuloosinähte ei leidunud.

«Tore poisipõnn!» ütles neuropatoloog erutatult, lahkudes koos Ivan Ivanovitšiga palatist. «Ega me asjatult kõik tema saatusele kaasa elanud! Lootus, et ta aja jooksul jalad alla saab, on nüüd reaalne.»

17.

«Teil tuleks endale viis-kuus jõnglast soetada,» ütles Jelena Denissovna, vaadates, kuidas Ivan Ivanovitš Nataškaga mängis.

Mõnikord tuli ta haiglast erutatuna, hajameelsena, vajas mõtteisse, vastas huupi. Sellistel hetkedel aimasid nii Olga kui ka Hižnjakid, et pärast raske operatsiooni sooritamist on ta ikka veel selle mõju all ja tunneb muret haige seisukorra pärast. Juhtus, et taolised meeleolud olid püsiva iseloomuga, — siis tähendas see, et oli raske periood ja kirurg töötas suure koormusega nii hingeliselt kui ka füüsiliselt. Enamasti aga tuli Ivan Ivanovitš koju lõbusana. Siis naljatas ta Olgaga ja hullas Hižnjakide lastega, tehes «põrgulärmi», nagu ütles Jelena Denissovna.

58

Nii oli ka käesoleval korral.

Tema peale vihastades peksis väike tüdrukuke teda oma pehmete käestega juba päris tõsiselt, haaras juustest, samas aga «kahetses» kohe lapselikult, naeris ja kiinus uuesti hirmu pärast, kui Ivan Ivanovitš heitis teda üle oma õla, hoides kinni väikestest jalakestest ja toetades käega, kuni ta sasisuna libises tema kaenla alla.

«Jäta juba tema piinamine!» palus Olga, vaadates Ivan Ivanovitšile niiskelt läikivate silmadega. «Sa mängid temaga nagu kass hiirepojaga.»

«See meeldib ju talle!... Hea küll, ma jätan järele.» Ta pani Nataška põrandale ja ütles päris tõsiselt: «Külalt! Mine ema juurde!» Ja ta ei varjanud oma võiduroomu, kui Nataška ei jooksnud mitte ema juurde, vaid temale järele. «Näete, ta ise ju tahab! Hulljulge tüdruk! Temast saab vist lendur.»

Olga vaatas tema elavnenud nägu, kärmeid ning osavaid liigutusi ja mõtles: «Jah, meile on last vaja! See asendaks veidigi me kaotust.»

«Tõepoolest, te peaksite endale pool tosinat lapsi soetama,» kordas Jelena Denissovna, nagu vastates tema mõttele. «Oi, kui hea on siis teie elul!»

Mõnikord mängisid nad kaarte. Nataška ronis siis kohe Jelena Denissovna sülle ja vahtis kord Ivan Ivanovitšile, kord kaartidest lehvikule ema käes. Ta ootas kannatlikult kärarikast tülil. Tema ootused täitusid alati. Ivan Ivanovitš armastas «soku»-mängu, kuid veel rohkem armastas ta naerda ja seepärast tegi «sohki», tundes lõbu Jelena Denissovna siirast meelepahast.

«Ei, teiega on võimatu mängida!» Jelena Denissovna kees vihast, leides Ivan Ivanovitši poolt vahariide alla peidetud kaardid. «Tõepoolest, poisikese temp?!»

«Jumala eest, ma ei näinud! Tõesti imelik, kuidas nad sinna sattusid!» tõendas Ivan Ivanovitš alandlikult, aga kelmikad kuradikesed aina hüplesid ta silmis ja käsi painutas tahtmatult jagatava kaardi nurka.

Kui kaarte jagas tema partner Hižnjak, siis näitas Ivan Ivanovitš talle kulmude või sõrmede liigutusega, kellele kaart anda, ja sellele vastavalt viskas too kas ühe või kahekaupa.

«Sinna, sinna!» hüüatas doktor läbematult tembuta-

59

des. «Ausus kaardimängus on aadellik eelarvamus,» kõneles ta, vaadates kurvastusega kaartidele, millised Jelena Denissovna energiline käsi oli hunnikusse seganud.

«Te olete päris petis!» kuulutas Jelena Denissovna lõpuks. «Küllalt! Ma ei taha oma närve rikkuda.»

Aga Ivan Ivanovitš naeris kõigest südamest:

«Kaardimäng selleks ongi, et kelmusi teha. Muidu on see igav!»

18.

Iga päev, kui Olga oli Ivan Ivanovitši haiglasse saatnud, tegeles ta inglise keelega. Ta luges palju ja sõnaraamatu abil kohusetruult töötades tõlkis Ivan Ivanovitši jaoks tuntud inglise kirurgi teaduslikku tööd. Kuid vaikus korteris rõhus teda. Ta tundis puudust inimestega suhtlemise järele. Viimasel ajal hakkas ta kahtlustama, et töö, mida ta mehe palvel teeb, ei olegi viimasele nii väga tarvilik. Võib-olla soovitas ta seda ainult selleks, et naisele tegevust leida.

«Leidus ka heategija!» ütles Olga endamisi haavunult, kui ta selle mõtteni oli jõudnud, ja kohe oli ta ind ülesande vastu jahtunud. Tõepoolest, milleks koormata oma pead igasuguste tarbetute terminitega?!

Uhel päikesepaistelisel, kirkal päeval sattus ta kaugemale kaevanduse taha. Aurulaevaga sarnanev põhjasüvendaja — bager — ronis kõlina ja kärinaga tema ees tohutus nõos. Kopad, helkides haljaks hõõrutud servadega, tõusid loksudes sogasest veest, venisid lakkamatu reana üles ja kadusid neid neelava masina sisse-musse. Kopad liikusid konveierina; veega vedeldatud kuldasisaldav maak loksus lõrtsudes täidetud koppadest üle äärte tagasi auku. Vahel jäi konveierile põiki mõni lahtiuhutud juurtega põõsas või isegi puuke murrukoha sisselangenud pervelt, kuid valvekorratööline lükkas need ridvaga maha.

Olga seisis kummalisest ärevusest haaratuna ja vaatas. Taamal oru nõlval paistsid hallid, taevasinast selgesti piiritletavad kaljused mäeharjad. Neid mägesid katab tundrataimestik: sammal, samblikud, kääbuskask; madalamal — läbipääsematu lärsitaiga lepa ja maadja

männi madalpuistuga... Kolgas. Ja äkki imeline masin, tõeline ujuv vabrik! Sellise hiigelvärgi siiatoomine oli juba tõeline vägitegu.

«Kui ma poleks loobunud õppimisest masinaehituse instituudis, oleks minust võinud hea mehaanik saada,» mõtles Olga bagerit imetledes. «Mispoolest on Igor Korobitsõn minust parem? Ka mina oleksin nüüd bagerite monteerimise juures töötanud. Kaotasin elukutse ja kaotasin lapse. Kunas ma küll jõuan inglise keelest jagu saada, aeg aga kaob, kaob!...»

Olga läks maabumislaua juurde, mis bageri pardalt oli hetkeks visatud augu kaldale, ja tööülikonda rietatud naisele uudishimulikku pilku heites ütles paluvalt:

«Näidake mulle, kuidas te siin töötate. Mind huvitab see väga.»

Olga saabus pärast keskpäeva koju väsinuna, mõtlikuna. Ta aitas töölt koju jooksnud Jelena Denissovnal teha ettevalmistusi lõunaks, tõi talle vett, puid ja läks siis oma poolele.

«Päev ongi möödas!» lausus ta, tõustes trepirõdule ja hammustades kergelt sõrme, millesse oli sattunud pind. Tal olid tugevad, kitsa labaga käed, mis ei kartnud tööd. «Nii ongi siis jälle üks päev kadunud,» kordas Olga resoluutsemalt, sisenedes tuppa ja raputades lauale korvikese sisu, milles säilitati mitmesugust pudi-padi, — ta otsis nõelapatja...

«Te tahate hakata käsitööd tegema?» küsis tuppa jooksnud Pava Romanovna.

«Ei, ma võtsin pinnu välja.»

«Esmaabi!» lausus Pava Romanovna, silmitsedes lõbusat segadust laual. «Ah, milline pits! Ma pole sellist veel näinud!»

«Kui see teile meeldib, siis võin ma ta teile kinkida.»

«Kas tõesti?! Ja teil ei ole kahju?»

«Veidi ikka on, aga sellest pole midagi. Võtke.»

Olga vaikis hetke, siis hakkas pisut ärritatult kõnelema: «Kas te ei märka, kuidas igasugune naiste pudi-padi hakkab meid oma võimusesse kiskuma, kui me kodus istume?»

«Aga mina ei istu peaaegu üldse kodus,» vastas Pava Romanovna lihtsameelselt, proovides pitsitükki oma kõrgel rinnal. «Ma teen temast sellise asjakese, näe siia... See värskendab kleiti, milles mul tuleb esineda «Pöörases rahas». Uut ma ei hakka õmblema — vaadake, kuidas ma juba paisun. Ja kõiges on süüdi teie peletis Ivan Ivanovitš!»

Olga hakkas naerma.

«Milles Ivan Ivanovitš siin süüdi on?»

«Ta oleks võinud mulle teene osutada... Ta pole ometi argpüks nagu Gussev.» Pava Romanovna pööras end peegli ees veel kord ümber. «Mulle sobib siiski ka rasedus!» ütles ta endaga rahul olles. «Ma olen lihtsalt ümmargune. Kuid näitelaval ei saa ma enam tütarlaste osi mängida. Meie näiteringile on see suureks kaotuseks... Kui teie mind asendaksite...»

«Ma ei ole näitemängudest kunagi osa võtnud.»

«See ei tähenda midagi!» teatas Pava Romanovna. «Kui aga tahtmist oleks. Võib-olla Ivan Ivanovitš ei luba teid? Ja kuidas te suhtute sellesse, mis täna juhtus?» küsis ta, peites pitsi hoolikalt käekotti. «Kas te tõesti ei tea? Tal juhtus täna hirmus pahandus!»

Olga hakkas süda värisema.

«Mis temaga on?»

«Kriminaalne lugu: selleks et opereerida oletatavat fibroomi, emaka lihase kasvajat, avas ta kõhu ühel naisel, kes oli viiendat kuud rase.»

«Ei või olla!» peaaegu karjatas Olga.

«See juhtus siiski,» ütles Pava Romanovna varjamata kahjurõõmuga. «Ta on liiga enesekindel ja mõnikord ei hooli uurimisest. Gussev ei oleks lasknud ennast nii rumalasti tüssata.»

19.

Kirurg Gussev täitis nüüd Ivan Ivanovitši asetäitja kohuseid. Olga tutvus temaga Prjahhinite juures teisel päeval pärast saabumist. Millegipärast meenutas ta Olgale Tšehhovi inimest vutlaris: kõrget kasvu, kühmus, suure ninaga ja sitkete peenikeste kätega. Ta silmad vaatasid valvsalt ja kitsas nägu väljendas irisevat rahul-

olematust. Ta nagu oleks nuusutanud igaüht, kes talle esmakordselt lähenes.

«Meie ei sõbrusta teineteisega,» seletas Ivan Ivanovitš Olgale, kui ta neid oli tutvustanud. «Ta on kogunud arst, kuid ülearu ettevaatlik, ja see viib ta liialdus-tesse. Selline ei või olla kirurg. Ja üldse, isegi mitte arst.»

«Miks sa oma kolleegidega tülitse?» heitis Olga talle ette.

Ivan Ivanovitš muutus süngeks.

«Aga mis sõprust võib olla inimesega, kes nõu ja abi asemel sind igal sammul pidurdab? Kui meil on lähendamisel neurokirurgilise operatsiooni küsimus, siis algavad tal närvilised pisted, olgugi et keegi pole teda palunud end vahele segada.»

Seekord oli Gussev lõplikult vapustatud. Uhegi sõnaga ei väljendanud ta oma arvamust, seisis lihtsalt soolasambana laua juures. Kuid ta võis ju käituda, kuidas soovis, kuna ta isegi ei assisteerinud, vaid viibis juhuslikult juures.

Teisiti oli lugu Ivan Ivanovitšiga. Kui ta tavalises korras avas kõhuseina ja nägi eriliselt arenenud veresoonte võrguga emakat, läks ta nagu nii punaseks, nagu oleks ta kõrvakiilu saanud.

Esimesel hetkel ta ägestus, heitis instrumendi kõrvale ja tahtis operatsioonitoast lahkuda. Ta ei hakanud isegi hane kombel sisisema, mis temaga pingelise pahandava erutuse puhul juhtus, vaid lihtsalt ütles mõne vägeva sõna ning eemaldus. Kuid jõudmata läveni, võttis ta kokku temale kui kirurgile omase enesevalitsuse, pööras kohmetanud assistendi juurde tagasi ja hakkas haava kinni õmblema.

Ta käed, mis olid arenenud nagu hiilgaval klaverivirtuoosil, töötasid tavalise osavuse ja täpsusega, kuid hinges kees... Ta tundis ennast hirmsasti solvatuna, kuigi oli ise kirurgi kohustust rikkunud ja haiget usaldanud, selle asemel et teda enne operatsiooni hoolikalt läbi vaadata.

Lõpetanud viimase õmbluse, vabastas ta enese operatsiooniruumi eestõõsast lumivalgest mütsist, maskist, vahariidest põllest, viskas kindad kõrvale ja väljus, kõn-

dides pikkade sammudega mööda koridori, halati hõlmade lehvides, nägemata haigeid, kes ta sirge kõrge kogu ilmumisel kiirustades oma kohtadele siirdusid. Olles juba välisuksel, sattus ta kokku õega, kes tuli palatist mustavee-ämbriga, ja peatus, nagu ärgates. Väiksemgi haigla korralduste rikkumine ajas teda täna lausa maru.

«Pange ämber maha!» ütles ta järsult. «Ma ütlen: ämber maha panna! Selleks on naissanitarid ja põrandapesijad...»

Naissanitaride meenutamine viis ta mõtted tagasi selle juurde, kes alles äsja tõsteti maha operatsioonilaualt, ja ta kibutas haiglaselt nägu ning pöördus kõrvale...

Juunipäevade valgus ja helendus aina suurendasid temas närivat teadvust häbistavast sündmusest. Ta ei suutnud endale sellist kergeusklikkust andestada. Oli neuropatoloogi ja terapeudi otsus, mis kinnitas kasvaja diagnoosi. Aga haige oli kategooriliselt keeldunud günekoloogi juurde minemast. Ta oli nii range vanatüdruk, et mitte keegi ei osanud teda raseduses kahtlustada, seda vähem veel Ivan Ivanovitš ise.

«See on alles eit!» ütles ta, minnes üles mööda haigla naabruses asuva polikliiniku kõrget välistreppi ja võttes kaks astet korraga. «Vedas sisse nagu poisikesel!»

Kabinetti astudes paugutas Ivan Ivanovitš tugevasti uksega, — hea, et polnud vastuvõtutund —, paiskas ümber tabureti ja, andes sellele veel tugeva jalahoobi, istus laua äärde.

«Kuradi eit!» kordas ta üha rohkem vihastades. «Säh sulle tütarlaps!»

Talle meenusid naissanitari inetu nägu ja tema suured käed... Ta oli vaikne töökas vanatüdruk, kellest meditsiiniline personal oli heas arvamuses. Ta käbedus ja hoolsus olid saanud kõnekäänuks. Tema hoole alla usaldas Ivan Ivanovitš kõige raskemad haiged. Ta kõrvaldas tema silmalt katarakti. Ta uskus tema korralikkust — ja nüüd selline hirmus, mõttetu lugul!

«Loll eit! Kuidas ta julges rasedust emaka kasvajana esitada?! Miks? Mitte puuduse pärast. Mitte avalikku arvamust kartes! Vastupidi... oleks ju aidatud ja toetatud. Milline meeletu ulakus! Aga sulle on see

paras!» lausus Ivan Ivanovitš vihaselt iseendale. «Teinekord oled ettevaatlikum.»

Pärast keskpäeva kutsuti ta rajoonikomiteesse. Pannud kuue selga ja sonimütsi pähe, väljus ta haiglast ja kohtas ukse taga ootamatult Olgat. Naine vaatas Ivan Ivanovitšile erutatud, ara ja õrna pilguga.

«Ma tuln sulle vastu, tuled sa koju?»

«Ei, lähen rajoonikomiteesse,» ütles ta Olgale vaatamata ja kõlatu häälega.

«Ma tulen sinuga... saadan sind,» ütles Olga anuvalt, võttes tal käe alt kinni.

«Hea küll, lähme,» vastas Ivan Ivanovitš, ja Olga nägi, kuidas ta mehistes näojoontes värahtas midagi haledat.

«Pole viga, Vanja... läheb mööda,» ütles Olga, tugevasti tema käsivart pigistades.

Ivan Ivanovitš ohkas kogu oma laia rinnaga.

«Muidugi läheb mööda. Kuigi viga on lubamatu. Mind erutab teine asi. Ma ei suuda aru saada, kuidas ta julges... Kuidas ta võis mind petta! Nii rumalasti, nii jultunult noa alla ronida! Ta haavas minus kõike!...»

Ta ei teadnud, miks teda kutsuti rajoonikomitee sekretäri juurde just nüüd, pärast kirurgile nii häbistavat eksitust. Võimalik, et Skorobogatov otsustas vahele segada. Ivan Ivanovitš oli selleks valmis ja seepärast siseneski rajoonikomiteesse väga kõhklevalt.

Skorobogatov muidugi teadis juba juhtunust, kuid võttis Ivan Ivanovitši vastu ootamatult lahkelt.

«Rõõmustad, et nüüd on põhjust mind pigistada!» kaalutles Ivan Ivanovitš, tõrkudes lahkuse vastu kuldude järsu kortsuga ja karmilt tõrjuva ilmega.

«Ivan Ivanovitš, ma tahtsin kõnelda teiega velskritekursuste pärast,» alustas Skorobogatov pehmelt, muutmata oma heatahtlikku ilmet, mis kentsakalt ei sobinud tema võimuka näoga. «Miks te seal koos Logunoviga oma poliitikat ajate? Jah, poliitikat, mis ei ole kooskõlastatud rajoonikomitee üldise joonega!...»

«Ma ei saa aru,» lausus Ivan Ivanovitš, sekretäri läbitungiva pilgu all lahtmatult kohmetades. «Millest jutt on?»

«Sellest, et te korraldate loenguid ka poliitilistel tee-

madel, mis ei ole määratud ainult teie kuulajatele — nendest võetakse massiliselt osa. Te viite need isegi kursuste ruumidest üle klubisaali. Ja teete seda kõike, kooskõlastamata rajoonikomiteega nii temaatika alal kui ka aja ja korraldamiskoha suhtes.»

«Ma arvasin, et kuna nende loengute läbiviijaks oli rajoonikomitee poolt määratud Logunov, siis...» Ivan Ivanovitš takerdus. «Siis,» kordas ta kangekaelselt, ise oma mõttetu väljenduse üle imestades, «te oleksite pidanud olema informeeritud sellest, mida ta nimelt loeb. Aga loeb, see on, kõneleb ta suurepäraselt. Meie velskrid on temaga väga rahul. Mõnikord me tõepoolest kolime suurde klubisaali üle. Kuulama tulnud rahvast ei saa ju välja ajada. Meie endi juures on kitsas... Rahvast tuleb murruna, nii et seinad otse ragisevad!»

«See on paha,» ütles Skorobogatov ja surus õhukesed huuled juba karmilt kokku. «Te mõlemad olete partei liikmed, aga minu kui rajoonikomitee sekretäri asetate ebameeldivasse olukorda. Ma määrان ettekande pargis lahtisel laval, tulen kohale, teie aga korraldate samal ajal klubis loengu samal teemal.»

Ivan Ivanovitš vaikis. Siin ei saanud ta vastu vaielda. Selline kokkusattumus oli tõepoolest juhtunud. Ja Skorobogatovile oli muidugi ebameeldiv, et kõik olid läinud Logunovi loengule. Ja kellele see ei oleks ebameeldiv! Vastuvaidlemine oli asjatu.

Arsti vaikimine pehmendas pisut Skorobogatovi pahameelt. Ta vaatas jälle sõbralikumalt ja tõmbas laua klaaskatte alt välja mingisuguse paberi.

«Näete, mul on siin veel üks avaldus,» ütles ta. «See on Beltovalt, kirurgia-osakonna palatiõelt. Ta protesteerib ebaõige vallandamise vastu.»

Ivan Ivanovitš võpatas raevunult.

«Protesteerigu nii palju kui tahab, aga ma ei taha temast enam midagi kuulda!»

«Kui teiega kõneleb rajoonikomitee sekretär, siis olete kohustatud kuulama. Kas ma hakkan toetama inimest, kes seda ei vääri? Esiteks, ta on äärmises puuduses. Ma ise isiklikult uurisin tema olukorda...»

«Kui ta oleks puuduses, siis ta ei suhtuks hooletult...»

«Ta on eesrindlik aktivist ja partei liige.»

«Tal ei ole parteipiletit,» vastas Ivan Ivanovitš kiiresti.

«Tema dokumendid uppusid ülesõidul ühes teiste asjadega ära.»

«Olete te selles veendunud?»

Skorobogatovi punane nägu läks veelgi punasemaks.

«Mis ajast saadik te umbusklikuks olete muutunud? Naissanitari te ometi uskusite?»

Ivan Ivanovitš isegi hüppas püsti, sest nüüd oli teda võimatu veel valusamini torgata.

«Eksisin. Selle hooletuse eest olen valmis ise end läbi peksma. Kuid end puhtaks pesta ei kavatse.»

«Või veel! See ei ole ainult hooletus, vaid ka kriminaalne süütegu!»

«Täiesti õige! Kuid praegu kõnelete te asjatult minuga niiviisi. Kas me vedasime teid ettekandega sisse? Õige — vedasime. Kas ma vallandasin õieti selle sabaliputaja, kes ei täitnud oma ülesandeid ja demoraliseeris ka teisi? Õieti! Aga sellest, mis on õige, ei ole ma veel kunagi taganenud.»

«Te astute partei vastu välja?» küsis Skorobogatov ähvardava pilguga.

«Mitte partei, vaid teie erapooliku arvamuse vastu. Teie olete ainult rajoonikomitee sekretär — täpp tohtus kehas.»

«Mina? Täpp?»

«Ja-ja-jaa! Kogu parteiga võrreldes ainult täpp.»

«Mis ta sulle ütles?» küsis Olga, kes teda trepirõdul kannatamatult ootas.

Teda ehmatasid punased laigud mehe näol, tema leekivad silmad ja värisevad huuled.

«Millest te kõnelesite?» küsis ta tungivamalt, võttes tal käe alt kinni ja peaaegu jõuga sundides Ivan Ivanovitši sammu aeglustama. «Sa ütlesid talle midagi liigset?» küsis Olga ettevaatlikult.

«Jah, ma vist küll ütlesin talle nii mõndagi!...» tun-

nistas Ivan Ivanovitš ohates ja peatus jalgrajal sünge ilmega. «Ma ütlesin talle... nii mõndagi,» lisas ta salapäraselt, vihaselt muiates. «Nüüd ta alles märatseb.»

«Tähendab, see ei olegi nii hirmus... see, mis sul haiglas juhtus? Tähendab, sa ei karda?»

«Mida ma peaksin kartma? Midagi muud peale vangla ei saa tulla,» naljatas ta, kuid nali kõlas tõsiselt. «Sa oled veider! Mitte sellepärast ei läinud ma rajoonikomitee sekretäri karvupidi kokku, et tunneksin, et mul on õigus. Minu süü ei ole vähenenud, kuid on halb, on talumatu, kui sinu viga tahetakse kasutada sinu ärahirmutamiseks ja alistamiseks.»

«Või nii!» lausus Olga nõutult.

«Jah, asi on niisugune! Aga sina ära lase oma tuju rikkuda. Saad aru? Ära närvitse, ole mõistlik. Küll ma oskan enda eest seista. Teinud ühe eksimuse, ei nõustu ma hirmu pärast tegema teist.»

«Ajah veel rinna ettegi!» mõtles Olga, kelle murelikule näole ilmus naeratus.

«Oli sul tarvis siia ronida!» ütles Olga tahtmatu etteheitega.

«Oli tarvis. Ma annaksin isegi määruse, et iga eriteadlane töötaks kohustuslikult teatava aja kaugetes kohtades — ja mitte ainult siis, kui ta on alles roheline, kogenematu, vaid oma õitseajal. Aga muidu — kogemusi omandame ääremail praktiseerides, kuid kulutame neid suurtes linnades. Seal on muidugi suured võimalused teaduslikuks tööks, kuid see ei ole printsiipiaalselt õige. Teenin siin veel mõnda aega ja siis palun puhta südametunnistusega, et mind määrataks Moskva Neurokirurgilise Instituudi juurde doktorandiks.»

«Ja siis?»

«Siis lõpetan doktori väitekirja, määran endale loomingu ülesande ja hakkan taotlema selle teostamist.»

«Ja kui teostad?»

«Siis tuleb jälle midagi. Nii liigub elu. Pole imes- tada, kui vahest viie aasta pärast meie oblastilinnas Ukamtšanis avatakse meditsiiniline instituut.»

«Ja sa sõidaksid uuesti siia, alalisele tööle?»

«Sõidaksin,» ütles Ivan Ivanovitš unistavalt, kuid

veendunult. «Oota ainult, kui oled elanud mõne aja Põh- jas, küll siis näed, kuidas ta kütkestab. Igal pool on huvitav elada. Mida raskem, seda huvitavam. Vaata, Deniss Antonovitšil õitseb siin isegi kõrvits. Jõudis juba välja istutada. Peavad kasvama kolmepuudalisteks. Ja-ja-jaa, väiksemad olla ei tohi. Muide, täna on meie kord kasta,» meenutas Ivan Ivanovitš juba täiesti rahu- nenult. «Ma armastan nii väga niisket, musta, kobedat mulda ja rohtu, kui ta alles tärkab. Tead, on selline luu- letus: «Ja kärata plahvatustega tärkab peenardel her- nes...» «Kärata plahvatustega!» Eks ole? Suurepärane! Just nimelt nii.» Ja innustunult paiskas Ivan Ivanovitš käe kokkusurutud sõrmeotstega üles ja avas äkki sõr- med: «Plahvatus. Muld on õhku lastud ja pudeneb tüki- kestena laiali. «Kärata plahvatustega tärkab her- nes...» Ja-ja-jaa, suurepäraselt öeldud!» Ja Ivan Iva- novitš naeratas rõõmsalt, nagu oleks ta ise selle välja mõelnud.

«Oh sa mu armas!» sosistas Olga. «Sa mu vastukar- valine!» lisas ta endamisi, nakatudes tahtmatult Ivan Ivanovitšist hoovavast rõõmust. «Sai jumal teab mil- lega hakkama, ja särab!»

«Jalutate tööajal?» hurjutas nende juurde tulnud Prjahhin naljatades.

Ivan Ivanovitš süngestus kohe:

«Tööaeg on juba lõppenud. On lõunavaheaeg.»

«Head isu siis, nagu öeldakse. Aga meil pole täna aega isegi lõunat süüa. Meil on palav päev. Ootame trusti ülemat. Tuleb ka vabriku uus direktor, insener Tavrov... Boriss Andrejevitš.»

«See on alles uudis!» ütles Olga lõbusalt. «Vanja, see on vist sama Tavrov, kellega ma koos laeval sõitsin. Mäletad, ma jutustasin sulle temast.»

«Kuidas ta mind kritiseeris!» kõneles Olga, kui nad Prjahhinist eemaldusid. «Kuid ma ei ole siiski pahane ta peale. Tõepoolest ongi, mille pärast minuga riielda!»

«Kui oma vigu tunnistad, siis on lootust nende pa- randamisele,» naljatas Ivan Ivanovitš.

Kurniväljakul oli õhtul rohkesti sagimist. Kurnilöö- jate äge võistlus meelitas kokku peaaegu kõik pealtvaa- tajad naabruses olevatelt spordiplatsidelt. Hižnjaki

meeskond, milles mängis ka Ivan Ivanovitš, lõi vastased «pihuks ja põrmuks». Ilma kuueta, üleskääritud särgekäistega Ivan Ivanovitš väärts tõepoolest tähelepanu. Kurni mängis ta ausalt, tõsiselt ja kirglikult.

Lühike, täpne vise lennutab teele raske kurnikepi — «bitaa». See lendab otse paksude kurnide ühtlase pere pihta ja, löönud need laiali, viib mitmed nendest joone taha. Tume siiliokastik Ivan Ivanovitši peas tõuseb seejärel veel trotslikumalt turri; heites pilgu vastaste hapudele nägudele, puhkeb Ivan Ivanovitš naerma.

Aga bitaa, mille viskab Hižnjak, riivab otse sihi juures maad ja lendab tolmutilvekesse saatel kurnidest üle. Ka Ivan Ivanovitš kukub «tolmama».

«Oh teid, õnnetuid kääpardeid!» karjub ta Hižnjakile bassihäälel.

Ta solvunud, kuri ja kannatav näoilme paneb pärast käsipalli pingil puhkava Olga isegi naerma.

Kuid Ivan Ivanovitš vaikib kohe, vaadates kiivalt tegevusse astunud vastast. Olgale näib, et ta ei kannata välja ja äkki pöörutab «altkää». Aga Ivan Ivanovitš oleks häbi pärast maa alla vajunud, kui see tõepoolest nii oleks juhtunud.

«Mida kõike ei tee hasart!» ütles juurdetulnud Jelena Denissovna. «Karjuvad ja tülitsevad samuti kui minu võrukaelad. Kui ma kurni mängiksin... oh, küll tasuksin Ivan Ivanovitšile kätte tema kelmuste eest kaardimängus,» jätkas ta, istudes koos Nataškaga Olga kõrvale tema jaoks loovutatud kohale. «Kui palju on ta mu närve rikkunud! Aga kui nüüd temale endale midagi niisugust teha?»

«Siin vististi ei saa kelmust teha!» ütles Olga, imetledes Nataškat ja võttes oma käte vahele tema paksud käekesed. «Kui kena tüdruk! Ah, missugune tüdruk! kõneles ta. «Kangesti tahaks teda patsutada.»

«Ah, ärge parem rääkige!» tõrjus Jelena Denissovna, suhtudes karmivõitu õrnusega oma tütresse. «See tüdrukutirts on endale juba sümpaatiagi soetanud! Kuidas muidu! Meil haiglas on üks poisike — Juurotška... Vaadake!» ta viipas silmadega Nataška näokesele, mis kohe elavnes ja lõi isegi punetama. «Meie isa harjutab temaga ravivõimlemist; sellest on kodus muidugi sage-

dasti juttu. Tõepoolest, tore poisike. Ta, vaeseke, tahab nii kangesti terveks saada — kõik ülesanded täidab kahekordselt. Nataška kuulis temast nii palju ega andnud enam hingerahu: «Näidake poisikest.» Tuli neid tutvustada.»

«Aga kuidas on selle naisega?... Kellele täna... keda Vanja täna opereeris?»

«Ah see?» Jelena Denissovna hammustas huulde, nagu tusanedes. «Kuidas temaga? Pole midagi. Ommeldi uuesti kinni. Sünnitab õigel ajal. Õmblused tehti kõigi reeglite kohaselt. Ohtu eel olin ma tema juures, tahtsin läbi sõimata, aga kahju hakkas: saagu enne natuke tervemaks. Niisugused nad on, need vagased!»

Olga vaikis. Teda ennast pidasid mõned ka vagaseks. Ootamatult meenus talle Boriss Tavrovi homme siiasõit ja mõte temast tekitas Olgas ebateadlikku rahutust. «Imelik kokkusattumus. Mispärast sõidab ta just siia, meie kullakaevanduse valitsusse, kuna kraais on veel palju teisi kullakaevandusi?!»

«Peaaegu oleks ta iseenese sandiks teinud,» jätkas Jelena Denissovna, «Ivan Ivanovitši vedas sisse. Minagi olen kogenud varblane, aga uskusin, et tal on kasvaja. Me ju tunneme seda naissanitari ammu, ta on vana-tüdruk. Ühesõnaga, kahekordne tobu!» lisas ämma-emand peaaegu vihaselt. «Ärge arvake, et ma teda patu pärast hukka mõistan — kah elav hing. Aga miks oli ta nii alatu? Kas laps teda segaks? Ei, ta kaunistaks kogu tema elu. Ma tundsin üht viletsat tüdrukut. Ta käsi oli juba lapsest saadik vigane, samuti vasak külg... nii kasvaski üles ühe käega, kõvera küljega. Töötas invaliidide artellis. Üksik vaenelaps. Keegi naiseks ei võta. Ja tuleb äkki sünnitusmajja... Abistasin teda tütrekesse sünnitamisel... Tütreke oli peaaegu nagu minu Nataška. Naissanitarid kogunesid kokku ja kõnelesid omavahel: «Andis küll jumal õnne sellele, kellele pole vaja! Mis ta lapsega peale hakkab?!» Aga tema surub lapsukest vastu rinda ja endal silmad otse põlevad, otse säravad!... Ma vaatasin nendesse silmadesse ja hing jäi mul kinni: ta vaadab aina tulvas emalikkust.» Jelena Denissovna jäi mõttesse. «Tõsi küll, ainult silmad olidki tal ilusad. Ja umbes viie aasta pärast sünnitas ta veel

poisi. Siis ei suutnud ma enam vastu panna: palusin, et ta lubaks endale külla tulla. Läksin pärast tööd, võtsin pojakesele üht-teist «hambarahaks». Vaatan, mu tütreke on juba suurekene, nii kenakene ja kärmas, kiigutab väikest hällikeses, on lapsehoidjaks. Asju on toas vähe, aga kõik on korras ja tütrekesel on nukudki. Aina imetasin ja küsisin oma nurganaiselt: «Kuidas sa ei kartnud lapsi soetada?» Tema aga naeratas mulle nagu rumalale ja ütles: «Enne elasin ma lihtsalt invaliidina, aga nüüd olen oma laste ema. Tõeline naine!» Näete missugune ta oli! Ise on tööl, lapsed lastesõimes. Kas saab teda hukka mõista?!»

21.

Velskritekursused avati Kamenuškas poolteist aastat tagasi, seejärel kui Ivan Ivanovitš koos rajoonikomitee sekretäriaga Ozeroviga, kes töötas siin enne Skorobogatovit, oli läbi sõitnud rajooni kõige kaugemad kolkad. Peale arstiabi vajab taiga ka kultuuriliste ja tervishoidlikkude olude parandamist. Ivan Ivanovitš vaatas haigeid, Ozerov kõneles artellide ja nasleegide nõukogude esimeestega, kohalikkude kommunistlikkude noortega ja kommunistidega. Vaimustusega võtsid nad vastu ettepaneku välja õpetada velskreid jakuutide ja evenkide hulgas. Teade velskritekursuste avamisest levis taigas juba ammu enne seda, kui oblastist tuli kinnitav vastus, ja iga taigarajoon tahtis saada oma rahvusest velskreid. Kõikjalt voolas õpihimulisi Kamenski kulla-kaevanduse juurde.

Kohale saabudes jätsid nad põdrad ja nartad, kuhu juhtus, ja päevitunutena, pronksinäolistena, pakase ning lõkketule suitsu järele lõhnavatena vajusid nad oma karusnahksetes rõivastes barakkidesse, otsides doktor Ivan'i.

Ivan Ivanovitš palus neid veel oodata, saatis nad Ozerovi juurde, külanõukogusse, uustulnukatele määratud majadesse, kuid, kullakaevanduses ringi kolanud, pöördusid nad kangekaelselt tema juurde tagasi. Jakuudid kostitasid teda külmunud piimaga, odrakaraskiga, toore põdramaksaga; evengid pakkusid nahksetest pam-

pudest kuivatatud kala, oma alatist põdraliha ja põdramaksa. Tahes-tahtmatult tuli Ivan Ivanovitšil loovutada nendele osa oma korterist ja ta veetis nendega pikki õhtuid, päris ja vaatles, juba aegsasti valides nende hulgast kõige taibukamaid. Oli vaja umbes kolmkümmend inimest, aga neid oli kokku sõitnud üle viiekümne. Mõned olid kaasa toonud kinke. Nad ei tahtnud kuidagi uskuda, et võib läbi saada ka ilma kinkideta. Need, keda kursustele vastu ei võetud, olid solvunud. Ozerov, kellega kursuste avamise mõte oli väga südamelähedane, vormistas need, keda vastu ei võetud, mäekaevandusse tööle ja lõpuks olid kõik rahuldatud. Kursustel algas õppetöö. Kuulajate hulgas oli ka Varvaara Gromova.

«Missugune hea inimene ta oli!» ütles Ivan Ivanovitš sagedasti, meenutades Ozerovi. «Igaühte oskas mõista. Muidugi ei saanud läbi ka ilma müristamise ja välguta. Kuid kas ta tegi seda nii nagu Skorobogatov? See loodab ainult ähvardustele.»

Ivan Ivanovitš valis harjumuse kohaselt lihtsaid ning arusaadavaid sõnu ja selgituseks joonistas kriidiga tahvlile. Evengid ja jakuudid kuulasid teda, nagu lapsed kuulavad muinasjuttu. See, mis äsja oli kohutav ja salapärase, hakkas muutuma arusaadavaks, isegi mõjutusele alluvaks, ja tunnetamisrõõm laiendas kursantide läbitungimatuid musti silmi ning pani õhetama nende noored tõmmud, laiasarnalised näod. Kuulajatele vaadates süttis Ivan Ivanovitš ning innustus ka ise ega jälginud enam oma kõnet, kuid ka ilma seda jälgimata kõneles ta arusaadavalt, kuna ta kõneles kogu südamest.

«Ma puhkan siin,» ütles ta Varvaarale, kui see vahel tema juurde tuli ja küsis, kas ta ei ole väsinud. «Ma vaatlen teid ja mõtlen: «Siin on inimesed, kes aitavad oma suguharul täiel määral liituda vene rahva kultuuriga, tema avara eluga.» Ma olen veendunud, et teist saavad head töötajad. See on ju õige, Varja?»

«Õige,» ütles Varja naiivse tõsidusega. «Me püüame... Teie pärast püüame.»

«Miks siis minu pärast?» küsis Ivan Ivanovitš pea-aegu kurvalt. «Püüdma peab armastusest asja vastu.»

«Me ju tahame natukenegi sarnaneda teiega — tõelise arstiga.» Varvaara jäi mõttesse, hakkas siis kiiresti kõnelema: «Need kaks jakuudi eidekest, kellele te tegite silmaoperatsiooni... kes trahhoomi järel hakkasid jälle nägema... Nad koostasid laulu.» Varvaara sirutas allapoole pööratud peopesaga käe ette, tõstis pikerguse lõikega silmad lae poole, nagu kujutades pimedat, ja hakkas laulvalt ümisema:

«Rohi läks mustaks, pimedusse uppusid ka puud.
Ma kuulen nende kohinat ja tunnen nende lõhna,
kui must tuul rebib mult musta kleiti
ja põletab mu palet musta sügiskülmaga...

Edasi aga on teie kohta, ah, kui ilusad sõnad!»

«Milleks siis seda?» ütles Ivan Ivanovitš kohmetunult, kuid ta nägu lõi heameelest õhetama. «Ei olnud ju midagi iseäralikku, kõige lihtsam operatsioon.»

«Ärge ütelge!» katkestas Varvaara teda pahaselt. «Teile näib see nii sellepärast, et te oskate. See on väga hea, et eidekesed sellise laulu löid. Nüüd hakatakse sõitma nende juurde taigasse. Tuleb veenduda, et nad tõepoolest näevad. Siis laulavad nad seda laulu ja teised viivad selle endaga kaasa. Hiljem muudab igaüks laulu omamoodi, aga rõõmu annab see kõigile edasi. Kas mõistate?»

«Jah, pisut,» ütles Ivan Ivanovitš. «Ei, ma mõistan,» parandas ta end, märgates Varvaara imestust. «Muidugi, see on väga hea.»

22.

«Neurokirurgia lahendab probleeme, mida aastat viisteist, isegi kümme tagasi peeti lahendamatuiks.» Ivan Ivanovitš sammus kiiresti üle kabineti ja pöördus kergelt ümber. Ta avameelsel näol peegeldus elav keskenatus, mis võimaldas tal unustada, et kirurgia tema naist vähe huvitab. «Peale tsentraalse ja perifeerse närvisüsteemi operatsioonide hakkame me tungima ka vegetatiivsesse närvisüsteemi, mis mõjutab meie siseelundite tegevust,» jätkas ta usaldava kiindumusega ja naeratas, meenutades vististi üht oma kordaläinud ope-

ratsiooni. «Kui palju avaneb uut! Võtame näiteks auto-geense gangreeni juhu... Gangreen on nagu tulekahju turbarabas, tormakas, kuri asi. Kui jalavarbad on mustaks läinud, siis on tarvis jalg kuni reieni amputeerida. Muidu tuleb teistkordselt lõigata. Mida annab siin neurokirurgia? Ma kõrvaldan piki lülisammast kulgeva sümpaatikuse piirväädist tükikese koos kahe nimmeosa tänguga, ja haige jalg hakkab juba operatsioonilaul sooja minema. Sagedasti muutub ta juba teisel päeval normaalselt roosaks, sinakas värvus kaob ja kogu haigus võib lõppeda sellega, et kärbunud koetükikesed langevad ära nagu ärakuivanud koorik. Samasuguseid operatsioone teeme rasketel hüpertooniajuhtudel ja troofiliste haavandite puhul, mis ei ole aastate jooksul paranenud. Palju on veel lahendamata. Tarvis töötada ja töötada! Aga kui ma kujutlen neurokirurgia tulevikku, siis valdab mind hirm, et ma olen nii vähe ära teinud ja et ma ei jõua anda oma panust. Siis viirastuvad mulle nii unes kui ka ilmsi Moskva instituudi operatsioonisaalid, rikkalikult sisustatud kabinetid ja laboratooriumid, teaduslikud konverentsid, suhtlemine silmapaistvate neurokirurgidega.»

«Sa töötad ju väga palju,» meenutas Olga. «Kas see sind ei rahulda?»

«Palju? Jah. Aga teises valdkonnas. Üldkirurgia, see pakub muidugi väga suurt rahuldust. Siin näed kohe oma töö tegelikku resultaati. Võta mis tahes: apenditsiidi või maohaavandi operatsioon, või raske vigastus. Inimene terveneb sinu silmade all. Kuid siin on kõik juba teada, teed on rajatud, iga juhu jaoks on välja töötatud menetlusviis. Aga seal on ees veel raskeimad otsingud, suur psüühiline ja füüsiline koormus opereerijale, selle eest on aga teaduslik perspektiiv. Neurokirurgile on tööd palju ka kohalikus praktikas. Kuid ma tahan neurokirurgiale anduda täielikult ja tunnen ennast nüüd vedruna, mis viimase võimaluseni on pingule tõmmatud.» Ivan Ivanovitš peatus erutatuna Olga ees ja vaatas alla tema ülestõstetud näole, mis väljendas tõsist tähelepanu. «Mille üle sa mõtiskled, mu kallis?»

«Ma kuulsin ühelt arenenud naiselt, et neljakümne-

aastas el inimesel ei ole enam vaimse kasvu perspektiivi.»

«Noh, seda ütles mõni arenenud tobu, näiteks meie Pava Romanovna sarnane.»

«Oota,» lausus Olga. «Võib-olla on tal õigus, pidades silmas inimesi, kes selle eani ei ole endast veel mitte midagi avaldanud. Aga ma vaatan sind ja mõtlen: sina oled kolmekümne kuue aastane ja tundud nooremana kui mina kahekümne kaheksa aastasel!»

«Mul ei ole aega igavust tunda, mu kallis! Vaat see-sama kasvuperspektiiv... See on tohutu. Töö nõuab kohutavalt palju, kuid annab ka mitte vähem. Ma olen tegevuses — ma põlen, ma elan oma tegevuses. Kui see katkeb, siis katkeb parem osa minu elust, siis ma ei ole enam inimene. Aga nüüd olen ma õnnelik, kahekordselt õnnelik — sinuga ja tööga.»

«Noh, näed nüüd!» lausus Olga. «Aga minul ei ole mingisugust perspektiivi.»

«Kuid sa õpid ju!» vastas Ivan Ivanovitš, näidates tema raamatutele ja vihikutele, mis olid diivani nurka kuhja laotud.

«Õpin... muidugi,» vastas Olga haledalt naeratades. «Aga pärast seda, kui ma tõelise õppimise juurest ära läksin — ma olin juba kolmandal kursusel —, algan ma juba neljandat korda otsast peale, ja ma ei ole enam veendunud, et olen õigel teel.»

«Tähendab, sind meelitab miski uus?» küsis Ivan Ivanovitš tahtmatult naeratades.

«Mispärast kõneled sa minuga nagu rumala tüdrukuga?» küsis Olga kaunis teravalt, tema toonist solvununa. «Jutt ei ole mõne mänguasja valikust, vaid tööst, mis näiteks sinul on kujunenud nii õnnelikult, mis moodustab sinu elu parema osa. Ma ei ole nii andekas ja tark nagu sina, kuid oma jõu kohaselt tahaksin ma omada kas või pisutki sellist õnnelikku tegevust.»

«Kes sind siis takistab?» küsis Ivan Ivanovitš juba tõsiselt.

«Keegi ei takista, kuid keegi ka ei aita. Milleks kaotas ma ühe aasta meditsiinilises instituudis? Milleks tõmbas mind raamatupidamiskursus? ... Tormasin lihtsalt ülepeakaela, kuhu juhtus. Muidugi, kõike võib ära

õppida, aga kui see ei huvita, siis parem pole tarvis.» Siin taipas Olga, et ta kõneleb Tavrovi sõnadega, kuid, olles võimetu peatuma, lõpetas samuti: «Tööd ei saa petta — see on ju valik kogu eluks.»

«Tähendab, mina olen süüdi, et ei aidanud sul valida eriala?» küsis Ivan Ivanovitš, kurvastatuna etteheitest.

«Jah! Muidugi, sul oli väga palju tööd... Seepärast suhtusid sa heasüdamlikult minu lahkumisesse instituudist, kui mul laps sündis. Miks ei nõudnud sa, et ma instituudi lõpetaksin?»

«Sa lahkusid ju ise...»

«See «ise» oli siis vaevalt kahekümne aastane. Sellele näis, et tal on ees veel terve igavik ja ta jõuab veel kõike teha. Aga sina olid ju vanem ja kogenum, kuid ei leidnud ei aega ega tuju minuga seltsimehelikult rääkida, soovitada, nõu anda. Näiteks kui su noorem õde oleks õppimisest loobunud, kas sa siis tõesti ei oleks temaga selle üle kõnelnud?! Töö juures te ju aitate mahajääjaid. Aga kes peab niisugustega tegelema kodus, perekonnas?»

23.

Olga pani kõrvale pliiatsi ja vihiku, kuhu kirjutas välja oskussõnu inglise neurokirurgi teaduslikust tööst. Tõlkimine edenes jõudsasti, kuid Ivan Ivanovitš ei küsinud kordagi selle järele.

«Kui ta tahtis mulle lihtsalt tegevust anda, siis oleks vaja kas või mõni kordki minu kui kaastöölise huvi ergutada,» mõtles Olga. «Tõsi küll, ega ta palju sellega ei kaotanud, kui enda poolt antud ülesande unustas; siin on kõik nii hooplev, nagu poleks teaduses enne selle misterit «tarka» teost midagi olnudki. Kahju, et ma meditsiinküsimustest nii vähe taipan... Kuid siin on ilmselt midagi puudu. Aga mis nimelt?» Püüdes keskenduda, hammustas Olga huulde, kuid millegipärast kerkis ta mällu Platon Logunovi tõmmu nägu ja tema suurte käte tagasihoidlikud, energilised liigutused. (Viimasel ajal ei jätanud Olga vahele ühtki poliitõppust, mida Logunov aktiivile korraldas.)

«Mis puutub siia Logunov?» ütles ta kuuldavalt, püü-

des kinni juba tekkiva mõtte. Kujutlus Logunovist meenutas Olgale elavalt tema enda huvisid üliõpilaspõlves, ta edasise korrapäratu õppimise ajal. «Ma ju õppisin! Mind peeti andekaks.»

«Mis peitub säärase Aristotelese lauba taga?» lausus kord matemaatikaõpetaja, sõrmenukiga kergelt vastu tütarlapse kõrget kumerat laupa koputades. «Tühjus!» naljatas siis lõbusalt segadusse sattunud ja meelitatud Olga.

«Tühjus!» lausus ta nüüd kibedusega. «Kuid siiski märkan ka mina, et misteril ei ole õigus. Inimese peaju ei ole tal mitte suurepärase tervik, mitte mõtlemisvõimeline materia, vaid lihtsalt närvikude, mille see mister jagab mitmesugusteks tsentrumiteks, mis juhivad meie keha funktsioone. Nõukogude teadlased nii ei aruta.» Olga meenutas, mida selle kohta oli kõnelnud Ivan Ivanovitš ise. «Jah, ta ei kaotanud sellega midagi, et unustas selle raamatu, kuid mind ei oleks siiski tohtinud unustada! Kui tütreke suuremaks kasvas, siis veenis ta mind samuti möödaminnes meditsiinilisse instituuti astuma. Tolles linnas teist instituuti ei olnud, aga kas see mulle ka sobis — selle üle me kumbki ei mõelnudki.»

Olgal hakkas äkki häbi. Ta on ju vaba nõukogude naine. Milleks vajab ta mingit välist tõuget? Kas ta ei või iseseisvalt otsustada?

«Aga milleks on siis perekond? Kelle poole siis pöörduda nõu ja abi saamiseks?»

Olga korjas oma raamatud laualt kokku, tõstis Ivan Ivanovitši kirjutusmasina oma kohale ja korraldas tema pabereid.

«Võib-olla on tal õigus, kui soovib minus näha oma kaastöölise,» ütles ta kuuldavalt. «See oleks ju väga kena, kui see vastaks ka minu kalduvustele!»

Jah, varem, kui laps veel elas, ei tekkinud ta peas niusuguseid kibedaid mõtteid armsa inimese kohta. Laps täitis ja kaunistas kõike. Olgale meenus tütrekese haigus ja tema kustumine. Kui palju päevi ja öid oli ema süda lõhkemas jõuetust ahastusest...

Olga väljus toast. Taamal, asula taga, lookles keset rohelist kivitee hall lint. See viis mägedesse. Päikese

loojangust värvunud õhk, läbipaistev ja õrnpunane, täitis orgusid, pehmedades mägede teravaid kontuure.

Mööda rohu sisse tallatud siledat jalgrada jooksis Olga Hižnjakkide välistrepile.

Nende tohutu suur tuba oli samuti tulvil roosakat valgust. Aknad olid pärani lahti, taimed juba peenardele välja istutatud. Jelena Denissovna oli töölt koju tulnud ja puhastas laua ääres parte sulgedest; laud oli kirjatud tindiplekkidega, sest seal valmistasid poisid oma kooliülesandeid. Jelena Denissovna kirju põll ja valged käed olid kuni käisteni, mis üle küünarnukkide üles olid kääritud, linnu udusulgi täis kleepunud. Isegi laubal ja roosal lõuaalusel valendas ebemeid.

«Miks te mind ei kutsunud?» ütles Olga etteheitvalt.

Ta võttis naela otsast oma põlle, istus laua äärde ja, valinud kõige suurema pardi, hakkas sellelt sinakashalle sulgi kitkuma.

«Noh, kuidas linnud on?» küsis lõbusalt Ivan Ivanovitš, kes koos Hižnjakiga tuppa astus (nemad kahekesi olidki käinud koidu ajal jahil, lasknud lähema järve ääres isaparte, kes suve algul üksikult lendavad).

«Väga head. Nagu kodulinnud!» vastas Jelena Denissovna, kaaludes rasket lindu peopesal.

«Aga see siin on väike!» ütles Olga, heites pilgu mehele, kes oli ilmselt rahul möödunud tööpäevaga.

«See on rägapart,» seletas Ivan Ivanovitš. Ta kõndis üle toa, vaatas Hižnjaki naise poolt lauale unustatud pasjanssi.

«Jelena Denissovna, aga milline olen mina?»

«Kõige parem...» vastas see, võttes riiulilt kastruli.

«Ei, masti järgi, kaartide järgi?»

«Ristikuningas.»

«Risti? Või nii! Ja kuningas! Kas te ei soovi kuningalt midagi paluda?»

«Tõepoolest, mida siis?» lausus Jelena Denissovna tõsiselt. «Paluksin vahest ehk pang vett...»

Ivan Ivanovitš ja Olga läksid kahekesi allika juurde, nagu tema siiasõidupäevalgi. Olga toetas käe madala rakke äärele ja kummardus kaevu kohale. Olalt alla langenud juuksed varjasid ta nägu nagu pehme tiib. Vett ammutades jõudis ta silmata kivist põhja; ta ajas enda kiiresti sirgu, kuid järsu tõmbe juures libises märg pang tema sõrmede vahelt lahti.

«Mis on, Olja?» küsis Ivan Ivanovitš, pöördudes tugeva laksatuse peale ümber.

«Ma uputasin ämbri kaevul!» ütles Olga naerdes ja endalt pritsmeid maha raputades.

Ta istus kaevu äärele ja hakkas pootshaagi-taolise kepiga pange vangu püüdma.

Ringidena liikuma pandud vees hakkas hõljuma roheliste okste peegeldus ja nende vahel punakas taevas, ning rakke seina juures hakkasid litritena värelema valge kleit ja heledad juuksed ning väljasirutatud paljas käsi ühes kepest õngega.

«Nii ma kord väikesena «püüdsin kalu» mingist august,» ütles Olga mõtlikult naeratades. «Siis oli samuti soe ja värske, lõhnas niiske mulla ja roheluse järele... Vihmasadu oli siis parajasti lõppenud ja mina jooksin kodunt ära palja jalu... Kui ütlemata mõnus oli pladistada läbi lompide! Aga ma sain siis peksta, esimest korda elus. Ja siis ma nutsin uludes, mitte valu pärast, vaid sellepärast, et oli kahju rikutud meelelahutusest. Naljakas, eks ole?»

Olga vaikis, kuulates selginenud näoga lahkuva päeva kohinaid.

«Kui hea on olla noor, terve, armastatud!» kõlas tema hinges elurõõmus hüüd. «Ja kui palju ilusaid päevi on veel ees!»

Isegi see, et kuhugi pole tarvis rutata, mitte millegi eest pole tarvis muretseda, tekitas Olgas rõõmsa ja õrna tänutunde kõige vastu.

«Noh, kuidas on?» küsis Ivan Ivanovitš. «Kas on vaja sind abistada?»

«Ei, ma saan ise hakkama!» vastas ta, kuid võlutuna

temale avanenud tunnete täiuslikkusest ei liigutanudki end.

«Ma armastan sind väga!» ütles ta tõsiselt, pöörates mehe poole avameelse pilgu. «Kui me jälle lapse saame... Ei, ma olen tõepoolest nõus ka poole tosinaga!... Siis oleme väga, väga õnnelikud.»

Ivan Ivanovitš, erutatuna naise sügavast siirusest, istus tema kõrvale kaevu rakke. Nagu esmakordselt nägi ta tema peeneid ja rangeid näojooni, mis olid kaetud allikavee pritsmetega ning märjad ja näisid märgadena veelgi selgemad.

«Minu tore naisuke!» ütles ta, imetledes teda. «Ausa, võid kogu maakera läbi otsida, aga paremat ei leia!»

«Polegi leida!» vastas Olga sõbraliku muigega ja tõmbus natuke eemale: keegi kõndis seal, tuli mööda puiesteid pajupõõsaste tagant lähemale.

Olga püüdis ämbri üheainsa õnnestunud võttega kinni, haaras selle vabasse kätte ja tõusis püsti.

«Näed, mis me võimel!» naljatas Ivan Ivanovitš, aidates ämbrit üle rakete tõsta. Sealjuures pöördusid nad mõlemad ümber ja nägid üheaegselt möödaminevat inimest, kes nende juures oma samme aeglustas.

«Tere!» ütles Olga. «Vanja, see on ju Boriss Andrejevitš Tavrov.»

«Tere õhtust! Olen rõõmus teiega tutvumast. Olen teist juba palju kuulnud,» lausus Ivan Ivanovitš.

«Jah — tere õhtust,» vastas Tavrov, ainult põgusat pilku Olgale heites. «Ümbrus on teil imeilus.» Ta sirutas Ivan Ivanovitšile käe ja naeratas punastades. «Ka mina kuulsin teist palju, kui töötasin naaberrajoonis, ja teel siia ka teie naiselt.» Ja ta pöördus Olga poole, kuid millegipärast jahedalt.

Ivan Ivanovitš vaatas temale üha suureneva heatahtlikkusega.

«Meil on õhtuks praetud pardid,» teatas ta. «Leidub ka konjakit. Tulge võõrusele. Meie elame siin lihtsalt ja sõbralikult... Omas seltskonnas, muidugi.»

Olga otsustas päris tõsiselt koduse majapidamisega tegelema hakata.

«Ma hakkam ise lõunat valmistama,» teatas ta mehele. «Mul on lihtsalt häbi, et me ekspluateerime Jelena Denisovnat, kellel on endalgi tegemist ülearu. Et suppi keeta ja kotlette praadida, selleks pole ju suurt tarkust vaja.»

«Aga võib-olla oleks parem sööklas...» vaidles Ivan Ivanovitš kõhklevalt vastu. «Muidu hakkad sa jälle mulle etteheiteid tegema...»

«Mida sa veel ei mõtle!» ütles Olga pahaselt.

Pava Romanovna, kes järgmisel hommikul nende poole sisse astus, leidis Olga täiesti sukeldununa majapidamisse. Köögis läikis kõik puhtusest, pliidi all leegitses tuli, laud oli täis kastruleid ja pakikesi, ja Olga, kelle nagu ebaharilikult punetas, istus mõtiskledes, kokaraamat käes; tal oli valge põll ees ja peas kõvasti kinni seotud rätik, mille alla olid kadunud ta kohevad juuksed.

«Mida see tähendab?» küsis Pava Romanovna sellise uudishimuga ringi vaadates, nagu oleks ta laboratooriumi sattunud. «Kas teile tulevad külalised?»

«Ei, meil hakkab nüüd alati nii olema,» lausus Olga.

Tema peaaegu pidulik toon ja välimus panid Pava Romanovna naerma.

«Jätke, kullakel!» ütles ta elavalt. «Teid ei ole ju seitsmekesi lauas, et teil tarvitseks pliidi juures asjatult aega raisata. See isegi ei sobi tänapäevaga...»

«Ma ei mõtlegi asjatult aega raisata,» vastas Olga, märkides raamatus tarviliku koha vahepaelaga. «Lihtsalt tahan vaba aega kasutada. Tuli meelde, et Ivan Ivanovitš armastas varem mandlikoogikesi. Miks mitte talle seda mõnu valmistada?»

«Aga kas te mõistate?» küsis Pava Romanovna, kuid lisas kohe sügavamõtteliselt: «Mida vähem meestega sentimentaalseda, seda parem.»

Olga vaikis, olles ametis asjaliku arvestusega: «Suhkur, jahu, võid...»

Supp kees juba, liha haudus praeahjus. Jelena Denisovna õppetunnid polnud möödunud asjatult.

Olga tegutses sellise innuga, et ka Pava Romanovna hakkas teda pähklite puhastamisel abistama.

«Kui võimalik, siis olen ma ise ka magusa peale maias.»

Ja päevad möödusid lennul. Nädala lõpul teatas Olga:

«Perenaise-eksami olen ma vist juba sooritanud. Mõnikord soolan üle, mõnikord kõrvetan ära, kuid üldiselt asi edeneb.»

«Võib-olla on Ivan Ivanovitš see, kes katse on läbi teinud!» naljatas Logunov, kes pärast tööd oli koos Tavoroviga sisse astunud.

«Näib nagu pakuksite ennast lõunale,» ütles Olga väljakutsuvalt, mis oli põhjustatud teatavast kohmetusest. «Mis muud kui palun!» lisas ta vapralt.

Lihtsalt kimpu kogutud juuksed ei varjanud tema kõrva ega siledat, otsekui voolitud kaela. «Näete, milline ma olen!» — nii näis ütlevat Olga iga liigutus. «Pole midagi parata, kui olen nii kaunina sündinud!»

Logunov vaatas teda lõbusa poolehoiduga, Ivan Ivanovitš — hellalt, Tavorov aga — pisut mornilt. Nad istusid laua ääres ja vaidlesid kuni hääle kähisemiseni töötuse töö organiseerimise ja distsipliini üle. Lõpuks segas Olga end vahele ja meenutas nende aega.

«Tähendab, te pühendasite end kodusele tööle?» küsis Logunov, vaadeldes, kuidas Olga asetas lumivalgele laudlinale nõusid ja taldrikuid suupistega.

«Osaliselt. Te teate ju, et ma kavatsesin majapidamisega tegelda ainult muu kõrval, aga tuleb vastupidiselt välja — nüüd olen niivõrd ametis, et ei ole aega enam õppimisekski. Ja imelik — mulle need askeldused meeldivad. Ma näiteks teen sisseostusid otse sportliku innuga.»

«Nendest kõik algabki!» mõtles Logunov, heites halvustava pilgu Ivan Ivanovitši poole ja sealsamas kujutledes, kui õnnelik ta ise oleks, kui Varvaara niisama liigutavalt tema eest hoolitseks. «Meile meeldib, et meie eest hoolitsetakse, ja väiklaste, egoistlikkude rõõmude pärast hukutame me mõnikord tähelepanematult oma kaaslased.»

«Ma kõnelesin Oljale, et ta ei raiskaks aega köögis

askeldamisele,» ütles Ivan Ivanovitš tõsiselt, nagu aima-tes Logunovi mõtteid. «Ta ei kuula. Kuid puhkepäeval ma lihtsalt ei luba teda sellega tegelda.»

«Kuidas, kas kuulutate näljastreigi?» küsis Logunov, naeratades silmadega.

«Ei, tellime sööklasi või ajame läbi soojendatud lõu-naga.»

«Aga mina selleks praegu tulingi, et teid köögist lahu-tada,» ütles Logunov, pöördudes Olga poole. «Visake see asi nurka! Keegi ei ole veel vääriliselt hinnanud kodust sunnitööd, millele naised end vabatahtlikult ohverdavad. Meie organiseerisime võõrkeelte õppimise ringi. Kõik on täiskasvanud, tõsised inimesed ja on sellega juba varem veidi tegelnud. Saksa keelt hakkab õpetama Sergutov — ta tunneb keelt suurepäraselt, aga inglannat ei leia me kuidagi. See, kes õpetab kümneklassilises, ei ole nõus, tervis on nõrk ja... meil on tasuta. Kui teie nõustuk-site?... See oleks ühiskondlik ülesanne. Kuidas sellega on? Praktika oleks muide ka teile kasulik, sest keeled ununevad ju ruttu.»

Olga vaatas Ivan Ivanovitši poole: tema vist ise tõu-kaski pärast hiljutist kõnelust naisega Logunovi selle ettepaneku tegemisele.

«Hea,» otsustas Olga. «Muidugi, meil ei ole õigust unustada... Mis teie arvate, Boriss Andrejevits?»

Seni vaikselt istunud Tavrov naeratas vaevu.

«Oma arvamust olen ma teile juba korduvalt väljen-danud. Kui soovite, siis võin ka nüüd korrata, kuid vae-valt valmistab see teile headmeelt.»

«Soovite! Väljendanud! Valmistab headmeelt!» osatas Logunov sõbralikult. «Milline käitumine sellal, kui tar-vis uut aktivisti värvata?!»

«Kõik on minu vastu, isegi Pava Romanovna!» lausus Olga ootamata kurvast. «Kõik on minust targemad!»

Ringi esimene tund läks, nagu öeldakse, «lõrri», ja kodus ei saanud Olga veel kaua ebamugavustundest lahti.

«Järgmisel korral teen ma kõik teisiti,» ütles ta, vilu-nult pliiti küdema pannes. Talle meeldis väga, kui tuli ühtlaselt halgusid haaras, ja ta seisatas natuke aega, sirutas peopesad tule poole ja nautis selle mitte veel pehmet soojust.

Lapsed ja raugad armastavad tule juures istuda... Kui hea oleks, kui maailmas poleks alatuid haigusi nagu sarlakid. Lenotška oleks mõne päeva pärast saanud seitsme aastaseks.

Ta oli ju alles üsna tibatilluke... Väike mõistmatu ole-vus, aga kui palju oli temaga seotud tundeid ja elamusil Tema ilmuniseni ei suutnud Olga isegi kujutleda, kui-das kõik kujuneb. Hiljem aga, kuhu ta ka läks, mida ka legi, olid mõtted ikka selle juures, mis toimub kodus. Alatine mure ja seotusetunne.

«Aga kui meeldiv on selline erutus!» lausus Olga, meenutades, kuidas ta kord äiutas tütrekest, kuidas see poolenisti silmad avas, vabastas käekese ja, võttes tühja lutu oma pisikeste huulte vahelt, toppis selle oma noore ema suhu, sellega nagu tahtes öelda: maga ka sina natuke...

Pliidist hõõgus juba kuuma. Tarvis lõunat soojendada, teed keeta. Siis hakkasid venima ootuseminutid, minuti-test said tunnid, kuid mehest pole ei kippu ega kõppu. Telefoni kaudu vastati, et tal on väga palju tegemist. Olga paigutas kastruleid mitu korda ümber, lehitses oma vihikuid, võttis raamatuid kätte ja helistas uuesti.

Lõpuks ta enam ei talunud, võttis peleriini ümber ja, vaadanud veel kord kööki, läks haiglasse.

Talle anti valge kittel ja arstimütsike.

«Ei oleks halb teha selline ehe ka kodu jaoks,» märkis ta omaette, seades end peegli ees korda. «Päris kokki!» Ja ta astus kiirete, kindlate sammudega läbi koridori.

Suurepärase haigla, mida võis kadestada iga oblasti-linn. Olga oli seda juba korduvalt külastanud: valgus-ja vesiravi, röntgenravi, lubatakse sisse seada ka muda-vannid... Ivan Ivanovitš teadis, kuhu sõitis!

Olga astus otsekohe tema kabinetti, siis ordinaatorite tuppa, vaatas ka operatsioonisaali. Kuid Ivan Ivanovitši polnud kusagil.

«Ta ei läinud veel koju,» ütles Hižnjak. «Täna juhtus meil õnnetus. See väike poisike, Juura, kukkus voodist maha ja murdis jala. Luude ebanormaalne haprus. Ivan Ivanovitš seadis temale kipssidet. Mõlemad olid halvas meeolus — ja meil kõigil oli tuju halb. Nüüd vist istuvad seal kahekesi koos.»

Hižnjak viis Olga arvatava palatini, vaatas uksepraod vahelt sisse ja end ringi pöörates tegi kõverdatud sõrme hoiatava liigutuse. Olga astus tasakesi juurde ja vaatas ka. Ukse lähedal koiku ääres istuva Ivan Ivanovitši lai selg varjas ta kaasvestleja nägu. Oli kuulda ainult peenikest nõrka lapsehäält, mis vaheldus mehe bassiga.

«Kuidas sa, sõbrake, siis jala murdsid, kui veel kõndimagi pole õppinud?»

«Selle ma, vaat sedasi... Liigutasin... liigutasin...»

«Kas voodis?»

«Voodis.»

«Noh, ja mis siis?»

Ettepoole nihkudes nägi Olga padjal laia nösuninalist nägu, mis läks äkki punaseks.

«Noh, vaat liigutasin, liigutasin ja... murdsingi.»

«Oh, milline diplomaat sa oled!» ütles Ivan Ivanovitš vaikselt ning naeris heasüdamlikult. «Vist aitas keegi sind kukkuda. Noh, olgu, jätame selle. Kui sa ei taha ütelda, siis pole vaja.»

Mõlemad vaikisid hetke.

«Ja kas ma nüüd pean jälle kaua lamama?» küsis poisike.

«Umbes kaks-kolm nädalat.»

«Nii paljul!»

«Pole viga! Nüüd tuleb sul siiski juba vähem aega haige olla. See on nii, nagu oleksid sa kodu poole sammunud, terve aasta sammunud, juba õige lähedale jõudnud, hakanud juba õue minema, siis aga kiirustasid liiaks — ja värava juures vigastasid end. Lamad õuel, uks on siinsamas kõrval, aga sisse minna ei saa.»

«Õigus, ma kiirustasin liialt...»

Olga astus ettevaatlikult eemale. Ta hinges liigahtas kummaline, kiivusega sarnanev tunne. «Tema tõeline

kodu on pigem siin,» mõtles ta. «Ta leiab aega võõra lapse jaoks, istub tema juures nagu isa, naise aga unustab, see askeldagu köögis kastrulitega, oodaku. Ei helistanud isegi. Ja eile kutsuti teda öösel haiglasse — jälle oli kellelgi pärast operatsiooni tervis halvenenud, ja kogu hommiku oli ta nagu tõbine...»

«Päästsite,» ulatus Olga teadvuseni temale mööda koridori järgneva Hižnjaki hääle. «Kolme päeva eest lõigati kaugemalt tulnud kaevuril peaaugust kasvaja, kõik läks hästi, aga äkki tõusis temperatuur ja üldine seisukord muutus järsku halvaks. Ivan, Ivanovitš ütleb alati õdedele ja naissanitaridele: «Hoolitsege hästi, sõbrakesed, raskete haigete eest! Meie asi on opereerida, teie asi — terveks teha.» Ja me siis püüamegi. Aga tema ise elab kaasa nii meiega kui ka meie patsientidega. Võtame kas või selle kaevurigi, kui ta seisukord halvenes... vastutab ikkagi kirurg. Seda enam, et see asi on veel uudne. Mida kõike ta ei kaalutle! Kas tegin õieti? Kas tegin kõik, mis tarvis, kas ei jätnud midagi silmapaari vahele?...»

«Deniss Antonovitš,» ütles Olga ja peatus järsult. «Aga kes teda ennast hoiab? Kord on tal nõupidamine, kord loeng... Täna ta jälle ei söönud lõunat! Ka sellele on tarvis mõelda!»

«Tingimata. Aga kui ebameeldiv juhtum siiski! Ma kutsun kohe Ivan Ivanovitši. Meil on siin üks naissanitar, see on lihtsalt kuld, mitte naine, kuid täna on ta operatsioonijärgsete palatis kinni, seal peab haigete eest hoolitsema niisama nagu väikeste laste eest.»

«Teil tuleb kõik välja viltu ja vigaselt,» ütles Tavrov, vaadates üle Olga õla dekoratsiooniskitsi, mida too Pava Romanovna palvel tegi.

«Nii nagu oskan!» vastas Olga tõrksalt.

«Masinahituse instituudis teile joonestamist ju õpetatil!»

Olga heitis talle pahase pilgu, kuid Tavrovi päevitunud, siniste silmade naeratavast särast valgustatud nägu

oli nii selge, et Olga ainult ohkas ja midagi vastamata jälle oma joonistuse kohale kummardus.

«Kui ta sooviks, võiks ta saada ka joonestajaks,» ütles Pava Romanovna, asetudes tugitooli käetoole, milles istus Olga. «Ta oskab igasugust kirja joonestada, kuigi ta käekiri on üsna vastik!»

«Kui tahaks...» kordas Olga tasa, parandades kummiga ebaühtlaselt tõmmatud joont. ««Joonestada» kirju, kui sul on väga vastik käekiri, — see on juba liig,» lisas ta, äiates laubale langenud heleda juuksesalgu tagasi ja vaadates Pava Romanovnale alt üles otsa.

«Te olete rahutu laps. Te ei tea ise, mida te tahatel» vastas see, emmades Olgat õlgadest ja samaaegselt Tavrovile leebelt naeratades.

Talle meeldis väga see noor insener. Tõsi küll, ta ei mõistnud öelda komplimente, sattus segadusse, kui Pava toppis talle suudluseks käe, kuid selle eest oli ta palju lugenud, julge vaidlustes, enesekindel, kui asi puutus tema veenetesse ja töösse. Ja Pava Romanovna armastas vastu võtta silmapaistvaid inimesi.

«Mis on nende vahel ühist?» mõistatas Tavrov, kui Pava Romanova nagu hellitatud kassike Olga külge liibus. «Üks on tühine, tujukas naisolend, aga teine... Jah, milline on siis teine? Minu arvates on ta tark ja tugeva iseloomuga, aga kuidas nad teineteisega sobivad?»

«Male? Juba jälle male!» hüüatas Pava Romanovna kaeblikult, nähes Tavrovi käes ruudulist kastikest. «Ausõna, ma viskan nad kunagi aknast välja!»

«Noh, mängime siis pealegil!» ütles Olga, Pava Romanovna kärsitusele nagu tavaliselt tähelepanu pööramata.

Kuid sel päeval ei hakanud ta mängima.

«Mul on täna halb meeleolu,» ütles ta, pühkides paberitupsuga grafiidist määrdunud sõrmi. «Ma ei vaja enam midagi ja lähen ära.»

Vastates huupi Prjahhini küsimusele, nägi Tavrov silmanurgast, kuidas Olga läks mööda välistreppi alla, kuidas ta, läbinud jalgte, lükkas kärsitu liigutusega lahti jalgvärava riivi... Ta ei lubanud kunagi ennast saata.

«Ka mul on aeg minna,» ütles Tavrov viiv hiljem. «Mind oodatakse täna Logunovi kaevanduses.»

Olga pahur meeleolu oli tingitud solvumisest, mille oli põhjustanud Ivan Ivanovitš ühel endale raskel hetkel.

...Lugu naissanitariga ununes aegamööda. Haigla sai täiendavat sisustust, muu hulgas ka diatermia-aparaadi ja elekterimeja-aparaadid, millest Ivan Ivanovitš oli lakkamatult unistanud ja mille pärast muret tundnud. Eriti rõõmustas teda uue, väga kogenud silmaarsti saabumine.

«Peaaju-haiguste diagnoosimisel on teda ilmtingimata vaja,» ütles ta Olgale, esitledes talle vanemat, tüsedat, tahapoole kammitud tihedate juustega meest. «Ivan Nefedovitš Širokov. Nagu näed, nimekaim, aga peaasi — arstiteaduse küsimustes mõttekaaslane.»

«Jah, neurokirurgia osakond on siin nüüd peaaegu täielikult komplekteeritud,» naljatas Ivan Nefedovitš, surudes Olga kätt. «Sest närvihaigused, nagu seda juurutas oma praktikas Nikolai Nilovitš Burdenko, nõuavad kompleksset uurimist ja ravi. Tähendab, on tarvis kõige mitmekesisemaid erialasid esindavaid arste. Aga millisel seisukohal olete teie? Kas olete meiega või meie vastu?»

«Ei nii ega teisiti!» heitis Ivan Ivanovitš käega, olles rõõmus, et on juhus vestelda spetsialistiga, kes äsja saab keskusest. «Õppis meditsiinilises ja jooksis ära.»

«Sugugi ei jooksnud ära, vaid lihtsalt läksin ära, kuna see mulle ei sobinud.»

«Miks siis ei sobinud?» alustas Ivan Nefedovitš õhinal. «Meditsiin on nii avar tegevusväli, et seal võib iga suguse palgega inimene endale tööpõldu leida. On teil mehisust, tahet, täpne silm, kuulekas ja painduv käsi, siis siirduge kirurgia-alale; on kannatlikkust, tähelepanelikkust, oskust teha haige kohta selliseid järeldusi, mis on tuletatud tema käitumise kõige peenematest detailidest, siis võite hakata psühhiaatriks või neuropatoloogiks. Võib-olla on teil tugevamini arenenud esteetiline tunne, armastate terve ja kauni keha painduvust — siis asuge muudkui ravikehakultuuri juurde, valmistuge spordimeistrite treeneriks. On teil sellest veel vähe? On veel lastehaigused, kus arst võib eriti täiuslikult avaldada oma humaansust, kui tal see on olemas. Aga üldterapia? Universaalarsti, inimmasina tundja hiilgav diag-

nostika? ... Üldine liikuvus, üldsuse teenindamise igapäevane kangelastegu. Mis siin veel kõnelda! Ja rääkimata veel teaduslikust uurimistööst!»

«Aga teie oma?» küsis Olga tõsiselt.

«Minu oma? Silmaarstid alles ootavad oma poeti. Meie kõik teame: oma silm on kuningas. Aga kas te teate kas või sedagi, mis on silmalääts, vaat see, nagu hingav, näiliselt läbitungimatu must täpp silmas? Kas te teate, et erilise aparadi abil ma võin vaadata temasse nagu võtmeauku? ...»

«Ja mida seal näha võib?»

«Ma näen silma põhja, siledat punast pinda, ja selle keskel poolovaalse vormiga valkjat ringikest — silmamunasse mineva nägemisnärvi näsa. Kogu närvisüsteemist on see ainuke koht, mida võib ilma operatsioonita näha. Nägemisnärvi ja tema kestade ehitus on sama sugune kui ajulgi ja seepärast võimaldab silma põhi rünnikord näha haigusprotsessi ajus. Eriti just koljusisese kõrgeenenud rõhu juures, mis tekitab nägemisnärvis paisunähte, kus ta kaotab oma selged piirjooned ja muutub nagu laialiuhutuks.»

«Paisnäsa,» lausus Olga ebakindlalt, kohmetuna ja huvitatuna.

«Just nimelt!» kinnitas Ivan Nefedovitš lõbusalt. «See on punkt, millest lähtudes ma võin neurokirurgidega ühist keelt leida. Ja teie ütlesite oma abikaasa suhtumise kohta meditsiinis «ei seda ega teist»,» pöördus ta Ivan Ivanovitši poole, kes kuulas teda arusaava naeratusega. «Ma näen — ta on meie mõistetega kursis.»

28.

Kaevanduse valitsuse masinakirjutajal, elatanud ja võrdlemisi tüsedal naisel, kes kevadest saadik kannatas peavalude all, hakkas nägemine halvenema ja hakkasid ilmema käitumis-veidrused.

«Ma tulin koju, palusin temalt raha, et leiba tooma minna, aga ta ei saa millestki aru. Unustas ära, mis on käekott, istus toolile ja vaatab, vaatab...» jutustas nuttes polikliinikus tema kümneaastane tütar Ljubuška.

90

«Ma küsisin: «Mis sul on, emake? Miks sa niiviisi naljatasid?» Aga ta ei tunne mind ära, kõneleb, aga sõnad tulevad kõik pea peale keeratult ja mina ka ei saa temast aru. Siis hakkas talle igasuguseid asju viirastuma... Ütleb: «Kuula, kui hea muusika mängib!» Aga raadio vaikib. Või äkki hüppab üles: «Miks koer laua all on? ...»»

Naine paigutati haiglasse, vaadati põhjalikult läbi, ja tehti kindlaks, et tal on vasakul poolel otsmiku-oimusagara piirkonnas suur kasvaja.

Väga aeganõudva operatsiooni vastu valmistudes mõtles Ivan Ivanovitš korduvalt kõik läbi ja kaalus diagnoosi andmeid, meenutas arstide vaidlusi haige seisukorra üle, vaatas läbi kõik analüüsid, arvestas, kustkohast kasvajale paremini juurde pääseb.

Kui ta operatsioonilauale lähenes, meenusid talle nii haige tütar Ljubuška kui ka tema vana ema, kes elas Uraalis. Tema kui kirurgi tegevusest olenes nüüd nende inimeste saatus. Ebameeldiva asjaoluna tundus see, et peaassistendi osa täitis Gussev. Kuid ees on operatsiooniväli — joodiga määratud, paljaks raseeritud peanahk, mis piiratud steriilsete rätikute ja käterätikutega. Ivan Ivanovitš puudutab kergelt kinnaste kollaka kummiga ümbritsetud tundlikkude sõrmedega operatsioonivälja, sirutab käe operatsiooniõe poole ja too, Varvaara, ulatab talle väga tõsisena süstla novokaiiniga. Algab operatsioon, ja Ivan Ivanovitšil haihtuvad kõrvalised mõtted. Ta on nüüd ülimalt keskendunud ja jääb selliseks kuni operatsiooni lõpuni, kui kaua see ka ei kehtaks — kas kolm, neli või seitse tundi. Ta opereerib seistes. Ta töötab mõlema käega: vasak aitab paremat, parem vasakut. Nad mõlemad täidavad ta käske ühesuguse kergusega: lõikavad, süstivad, seovad sõlmi. See on tema pikaajalise, suure treeningu tulemus. Siin ei ole nii, nagu maolõikusel, ussjätke kõrvaldamisel või rinnaõõne avamisel. Seal on tõepoolest «väli», ja kui lõige on mõne sentimeetri võrra pikem tehtud, siis ei ole sellel tähtsust. Aga siin on küllalt suur hobuseraua-kujuline aken luus, kuid ajusse tuleb edasi minna sellise kitsa käigu kaudu, et temasse vaevalt mahub kõige peenem riist. Sisimas aga, mida valgustab sügavusse ulatuv lambike — peh-

91

melt painutatud valgustav spaatlike, on kasvaja võib-olla mitu korda suurem kui see käik, ja kui palju on tarvis ettevaatlikkust, et seda üksikute tükikeste haaval kõrvaldada.

Ajukelme on avatud, pinnal kasvajat ei ole.

«Nii, see on ajusisenel!» mõtleb Ivan Ivanovitš. «Kui ainult poleks pahaloomuline!»

Spaatlite täpsete liigutustega avab ta ajukoore ja tungib sügavusse. Ta käed töötavad sellise kerguse ja painduvusega, et see on otse imetletav nii suure mehe kohta. Nad töötavad nii, nagu oleksid nad tema liikumatust kehast sõltumatud. Näib, nagu oleksid nad kaks iseseisvat, arukat olevust. Peale selle on veel pealiigutused, huuled lausuvad käskusid, aga pilk on kogu aeg haaval.

Millise arusaamatu osavusega pannakse tibatilukesed hõbedased sulgurid katkilõigatud suurte veresoonte otsetele. Kirurgi nuga tungib millimeeter millimeetri järel edasi. Operatsioon kestab juba kolmandat tundi. Ja äkki assistent Gussevi ettevaatamatuse tõttu — ta vajutas elekterimejaga — sünnib haavas midagi. Sealt pritsib kitsa fontäänina verejuga ja pritsmetega ümberolijate nägusid kattes ujutab üle operatsioonivälja.

Gussevi käed langevad kohe alla...

«Ma ju hoiatasin, et meie tingimustes ei või selliseid operatsioone teha!» sisistab ta vihaselt.

«Lahkuge, palun!» lausub Ivan Ivanovitš talle käskivalt, peatades Varvaara ja Sergutovi abil verejooksu.

Mõne piinava sekundi vältel läheb kirurgidel korda avastada, kinni püüda ja sulgeda verdjooksev soon. Nad kuivatavad operatsioonivälja elekterimeja ning tampoonide abil. Operatsioon jätkub. Spaatel tungib ikka sügavamale: ta otsib, uurib, muutudes tundlikus käes millekski kompamisvõimeliseks, ja ta kombib... leiab.

«Siin ta on!» lausub Ivan Ivanovitš, nähes lõpuks sügavuses kasvaja punast massi, ja esmakordselt sirutab ennast veidi kergendatult. «Kuid näib olevat pahaloomuline,» sosistab ta vaevalt kuuldavalt, kurvalt, vaadates tähelepanelikult. «Kõige tõenäolisem, et pahaloomuline!»

Osava liigutusega võtab ta kasvajast mõne tükikese ja ütleb Varvaarale käskiva tooniga:

«Kiiresti uurimisele! Vaadake, kui suured veresooned lähevad kasvaja juurde,» jätkab ta, pöördudes oma noore assistendi Sergutovi poole. «Siin on kõik nendega läbi põimunud. Seepärast purskab nii palju verd. Näe, jälle!...»

Haava sügavusest, mida seestpoolt valgustab sügavusse ulatuv lambike, ilmub uuesti veri, kattes operatsioonivälja.

«Elekterimeja! Imeja! Andke valgust! Mis teiega ometi on?!»

«Voolu ei ole,» vastab kursant-jakuut Nikita Burtsev. «Valgus kustus ju ära!»

«Kuidas... kustus ära?» Ivan Ivanovitš vaatab tema selja taga seisvale reflektorile, raputab pead, kuid otsmiku lamp ka ei tööta... «Kurat võtkul! Saatke montööri järele! Ma ei saa jätkata.»

«Tampoon ülihapendiga!» ütleb ta samas Varvaarale, hakates tegutsema võimaluste kohaselt...

«Noh, kuidas on?» küsib ta naissanitarilt, kes siseneb koos lõõtsutava Širokoviga.

«Lühiühendus,» vastavad mõlemad samaaegselt. «Viie minuti jooksul seavad korda.»

Kirurgi kasvav kannatamatus purskab tagasihoitud hüüdeks:

«Viis minutit! Terve igavik! Ma võin kaotada haigel!» lisas ta juba endamisi, unustamata sel raskel hetkel tema ees laual lebava inimese rasket seisundit.

Assistent Sergutovi nägu muutub ehmunult keskendatuks.

«Aju tõmbub pingule. Nähtavasti algab turse,» sosistab ta.

«Näen,» vastab Ivan Ivanovitš. «Miks ikka veel voolu ei ole?!»

Samal hetkel süttis valgus. Vurisedes hakkas töötama elekterimeja. Kuid haigel algas epileptiline hoog. See kestis kaks minutit.

«Merkusaal! Sada grammi glükoosi veenil!» ütles Ivan Ivanovitš Nikita Burtsevile, kes nüüd koos Širokoviga

jälgisid haige üldist seisukorda. «Verejooks tuleb kohe seisma panna.»

Operatsiooniväli kuivatati ära, kuid aju turse tõttu kitsenes käik kasvaja juurde niivõrd, et haava sügavusse vaadata oli juba võimatu.

«Vererõhk?»

«Kakssada. Teadvust ei ole.»

«Kiiresti kinni õmmelda! Luulapp tuleb kõrvaldada. Võib-olla päästame veel elu...»

Ivan Ivanovitši käed töötavad palavikulise kiirusega. Kuid vaevalt jõuab ta teha mõned nahaõmblused, kui algab teine hoog. Selle järel langeb vererõhk kuni viiekümneni, pulssi ei ole peaaegu tunda. Algab hingamishäire.

«Andke kamprit! Süsihapet! Hapnikku! Õmmelge teie,» ütleb Ivan Ivanovitš Sergutovile. «Ma ise vaatan haiget.» Hirmsa ärevusega hinges läheb ta teisele poole lauda, kummardub, teeb kindlaks vererõhu, ja nagu oleks ta äkki kaotanud huvi haige vastu, tõmbab kindad käest ära ning oma abiliste kaastundlikkudest pilkudest saadetuna väljub ebakindlate sammudega operatsioonisaalist.

29.

«Ta oleks ikkagi varsti ära surnud,» ütles Gussev ordinaatorite toas, vaadeldes operatsiooni juures võetud osakese analüüsi: «Kiirestiarenev pahaloomuline kasvaja...»

Sel korral ei tundnud Gussev ennast küllalt kindlana ja hoidus otsekohesest kokkupõrkest Ivan Ivanovitšiga.

See-eest aga Skorobogatov otsustas end kõige tõsisemalt asjasse segada. Kohaliku komitee esimees Hižnjak ei nõustunud tema arvamusel, aga mida tähendas velsker Hižnjak?!

«Juhtkond keelab teil selliste operatsioonidega tegelemise,» teatas Skorobogatov rajoonikomiteesse kutsutud kirurgile. «Seltsimees Gussev seab küsimuse õieti: siin ei ole koht selliste eksperimentide jaoks.»

Ivan Ivanovitš kuulas, vaevu pidurdades raevu.

«Mina ei ole teie keeluga nõus,» vastas ta kindlalt.

«Mul kui neurokirurgil on suremus äärmiselt väike, ja see juhtum oli eriti raske, kuna oli tegemist aju tursega. Kui te hakkate opereerimist takistama, siis kirjutame me partei oblastikomiteele ja protesteerime.»

«Kes need «meie» on?» küsis Skorobogatov.

«Mina, Sergutov, silmaarst Širokov, meie neuropatoloog ja Hižnjak kui kohaliku komitee esimees. Olgu teil teada, et meil on oma statistika, ja meie poolt terveks ravitud inimesed on samuti olemas.»

Sel õhtul lehitses Ivan Ivanovitš läbi viimased ajakirjad neurokirurgia alal ning luges uuesti artikleid aju pundumise kohta. Ta kontrollis veel kord innukalt, kas ta tegi täna kõik võimaliku. Ta meenutas oma praktikat Moskva neurokirurgilises kliinikus, kujutles, mida sellisel korral oleks ette võtnud Nikolai Nilovitš Burdenko ise.

Jah, see oli tema, Burdenko, kes kord ütles: «See, kes avastab viisi, kuidas võidelda aju turse vastu, saab neurokirurgia kuningaks.» See on tõepoolest kõige tähtsam probleem! Kuid ka verejooksu sulgemine oli omal ajal lahendamatuks ülesandeks, mille kallal kirurgid kaua asjata vaeva nägid! Aga narkoosiprobleem! Aga võitlus haavade infektsiooni vastu, mikroobide avastamine ja aseptika!

Lõppude-lõpuks tuli Ivan Ivanovitš hingelist kergendust leidmata järeldusele, et ta toimis õieti, kuid neetud, rumal juhul...

«Võib-olla on siiski õigus, et sa peaksid tegutsema ettevaatlikumalt,» ütles Olga, kes oli samuti häiritud.

Pikkade sammudega mööda tuba kõndiv Ivan Ivanovitš jäi äkki seisma, nagu oleks ta pörganud ootamatule takistusele; ähvardavalt vaatas ta hetke vaikseks jäänud Olga.

«Sina ka veel! Mida tead sina sellest asjast!?» lausus ta tagasihoitud vihaga. «Teie Pava Romanovnaga tegelge oma tühja-tähjaga ja ärge toppige end sinna, kuhu pole vaja.»

«Kas ma ainult tühja-tähjaga tegelen?» ütles Olga pisaraid vaevu tagasi hoides.

«Aga millega siis? Kastrulite ja pannikestega... Kah tegevust!»

Nüüd ei suutnud Olga enam taluda — ja puhkes nutma. Tema silmadest purskavad pisarad otse nagu kustutasid Ivan Ivanovitši äkilise tigidushoo.

Ta sattus segadusse ja siis hakkas tal häbi.

«Mu armas! Andesta, palun! Ma ei mõtle sinust sugugi halvasti. Mul on praegu raske ning väga valus, ja siis satud just sina momendil mulle ette! ...»

... Mälestus sellest rusus Olgat kogu aeg.

«Lõi jalaga nagu koeranässi!» mõtles ta, väljudes Prjahhinite majast. «Ja tõesti, mis olen mina temaga võrreldes!»

Päev oli hele, ent pilvine ja tuuline. Pilvede hatused varjud kihutasid kiiresti mööda teed, mööda kivist, mille vahel hõljusid kõrged rohutud. Pöördudes mäe-veerule, et otsesini kaevanduse juurde pääseda, nägi Tavrov ootamatult Olgat. Ta seisis pooleldi tema poole pöördunult ja, hoides tuule käes purjena lehvivat kleidisaba ning lendlevaid juukseid, vaatas kaugusse, asula majadele, orule, mille ta siit küljest uuesti oli avastanud.

Sammusid kuuldes pööras Olga aeglaselt pead. Ta nagu ei muutunud, kui ta Tavrovi nägi.

«Mitu palli täna on?» küsis Tavrov naljatades.

«Väljas nelja ümber... Hinges aga torm.»

«Mis on juhtunud?»

«Mitte midagi iseäralikku!» ütles Olga juba naerata-des. «Torm veeklaasis. Ei, tõepoolest mitte midagi,» jätkas ta, istudes kivile, kuid tema langetatud pilk jäi mõneks hetkeks mõttlikult liikumatuks.

Tavrov ootas kannatlikult.

«Istuge!» kutsus Olga, nagu märgates teda esmakordselt. «Istuge ometi! Kujutlege, et olete minu juures külas. Või õigemini, mina olen teie juures külas — teie olete nende mägede valitseja. Omad, sealpool, kus asub haigla, olen ma juba läbi rännanud. Siin meeldib mulle kõik, mind ei kiskunud asjatult siia. Nüüd, kui mul on vaba aega, ma kõnnin ja vaatlen. Eriti hea on kõndida mäeaheliku harjal, taeva ja maa vahel, ja teada, et sa oled noor, terve ja võid ilma pingutuseta tõusta igasugustele kõrgustele. Käid ja hingad täie rinnaga. Kuid mõnikord valdab äkki rahutus ...»

«Pöösastes viirastub karu...» ütles Tavrov tasakesi ette.

«Jah, mind on juba hirmutatud! Paar korda tõesti ainult viirastus, aga kord oli päris tõeline karu. Õnneks nägin teda kaugelt ja tal ei olnud tuju mulle järele joosta. Kuid mitte see ei mürgita minu retki.»

«Aga mis siis?»

Olga vaikis mõne hetke, võideldes mingi varjatud kahtluse või umbusaldusega.

«Halb on, kui tekib mõte... sellise puhkuse teenimast.»

«Miks te arvate, et te ei ole seda ära teeninud? Teie sooritate varsti ju kokaeksami!»

Näis, nagu oleks kogu veri Olgale näkku tunginud. Ta ripsmed hakkasid värisema ja ta pöördus kõrvale. Kuid Tavrov muidugi ei võinud aimata, kui valusasti tema heasüdamlik iroonia nüüd Olgat riivas.

«See tegevus on vastuvaidlematult ainult sõelaga vee kandmine,» lausus Olga niisuguse tooniga, nagu pöörduks ta kellegi kolmanda poole, kes seisab nende vahel. «Kui te teaksite, kuidas ma kahetsen, et ma ei oska midagi tõeliselt. Nüüd mõistan ma eriti oma minevikus tehtud viga. Ma oleksin võinud saada arstiks, geoloogiks, mehaanikuks — ükskõik kelleks, kuid jäin ei kel-lekski.»

«See kõlab nii, nagu oleks teie elu juba lõppenud!» ütles Tavrov. «Aga te võite veel väga palju saavutada, kui ainult tahate. Näete, te armastate käia, ka sõidud ei hirmuta teid, te oskate suurepäraselt vaadelda, toredaid võrdlusi teha ja sündmustes orienteeruda. Kui mitu korda olete mind hämmastanud oma fantaasiaga ja ma olen mõelnud: mis teil puudub? Varjatud hingejõud teeb rahutuks ega lase puhata kõikide poolt austatud koduperenaise loorberitel. Ja nii te visklete, midagi lõpule viimata, raiskate tohutult aega, kordagi tundmata iseseisva töö rõõmu. Aga mispärast ei võiks te hakata ajalehe kaastööliseks? Katsuge alguses kirjutada väikesi märkmeid.»

«Hakata kirjasaatjaks?» küsis Olga umbusaldusega ja valvsalt.

«Oh teid küll!» lausus Tavrov, kellele ta hüüd näis

halvustavana. «Te tahaksite korraga kirjanikuks saada?»

«Ei mõelnudki. Kui ma siia sõitsin ja nägin, mis siin sünnib, milline iseäralik loodus siin on, siis mul tõesti vilksatas mõte... Mul oli isegi kahju: miks ei ole veel keegi seda kirjeldanud? Aga et ma ise sellega tegelema hakkaksin... Ei, hirm on sellele isegi mõtelda!»

«Ma ei soovita teil ju kohe tervet raamatut kirjutada,» ütles Tavrov tõsiselt. «Kuid heaks kirjasaatjaks võite saada, kui aga tahate. See on ju ka suur, tõsine asi: ajaleht teenindab miljoneid inimesi. Tegelge niipalju kui soovite inglise keele õppimisega, õpetage seda ringis, kuid esmajoones kirjutage lehele. See seob teid tihedalt tegelikkusega, annab teile sihikindla tegevuse.»

«Te olete tõesti naljakas!» lausus Olga, kuid ta nägu jäi süngeks.

«Mispärast naljakas? Ma vist aiman, mis teid häirib. Äkki kukub halvasti välja, saadakse teada... Aga ärge kirjutage siinsele, rajooni, vaid oblasti ajalehele. Algul ka mitte oma nimega. Tahate, ma annan teile kirjutise jaoks teema? Ukamtšanis olles tuli mul toimetajaga vestelda. Oblastis ollakse praegu huvitatud kaevurite uutest töömeetoditest. Kirjutage nendele meie puurijatest.»

«Ma ei tea ju, kuidas nad töötavad!»

«Lähme koos Logunovi juurde kaevandusse, ta ootab mind täna. Meil on temaga omad jutud, aga teie ütelge, et tulite niisama, huvi pärast.»

30.

Logunovi nad kaevanduse kontoris enam ei kohanud. Nagu ütles vahetusmeister, olid nad Tavrovi terve tunni oodanud ja läinud kaevanduse paremale tiivale.

«Me rajasime seal abitootmiskoha ventilatsiooni ja transpordi jaoks,» seletas Tavrovile tihedate kulmude ja musta habemega meister, kes välimuse järgi polnud enam noor inimene. «Meil on kavatsus teha ettepanek selle tootmiskoha ühendamiseks keskusega, et siis maagi etteandmist alustada ühe šahti kaudu. Vaat sellest

pidigi teil Platon Artemovitšiga juttu olema. Kuna me vabriku toitmise suhtes oleme nii-öelda teie varustajad, siis peab ka kindel kokkulepe olema: kuipalju meie suudame anda, kuipaljust teie suudate jagu saada.»

«Õigel» kinnitas Tavrov, kes kuulas teda suure huviga. «Ei ole ju mõtet rajada ühel kaevanduskohal kaht tiibšahti. Aga kui pikk arvatakse ühenduskäik tulevat?»

«Oma viissada meetrit...»

Vahetusmeisteri nimi oli Pjotr Martemjanov. Ta oli ka kaevanduse partorgiks. Suure habeme pärast nimetasid noored töölised teda «vanaisaks». Martemjanov ei vaelnud selle austava, kuid mitte just väga meeldiva nime-tuse vastu — vanaisa, siis olgu! Kuigi ta kaval naeratus pani vahel tema vestluskaaslase järele mõtlema — liiaks noor näis siis vahetusmeisteri nägu. Ja vestluskaaslasi oli tal palju. Jutu teemadki olid kõige mitmekesisemad: kuidas brigaadis paremini tööd organiseerida, kuidas kõvu kihte puurimise jaoks maksimaalselt ära kasutada, mispärast Gandhi on nõudmise vastu, mille India rahvuskongress Inglismaale esitas, millised on vaherahu tingimused, millele kirjutasiid alla Hitler ja Prantsuse delegatsioon Compiègne'i metsas; tema poole pöörduti ka perekondlikes ja intiimsetes küsimustes. Isegi nüüd, sellal kui Martemjanov vestles Tavroviga kontoris, mis kaevanduses oli ühtlasi ka tööjaotamise ruumiks, pöördus tema poole umbes viis inimest mitmesuguseis asjus. Inimestega käitus ta lihtsalt, kaalukalt, lahendas küsimuse sealsamas ega pidanud kedagi asjatult kinni. See meelestas Olgat otsekohe tema suhtes soodsalt ja ta vaatas Tavrovile tänulikult ning rõõmsalt, kui too lausus:

«Martemjanov, sa vahest tutvustaksid Olga Pavlovnat oma majapidamise ja rahvaga. Ta pole eluilmaski maa all olnud ja tahab teada, kuidas kulda toodetakse. Ole nii kena, mina aga lähen Logunovi otsima...»

«Tänavu saadud,» teatas Martemjanov Olgale uhkusega, näidates ränd-punalipule. «Meilgi areneb nüüd liikumine mitmel tööpingil töötamiseks — see tähendab, üks puuriija asub kolme-nelja perforaatori juurde. Veel

enam, on käimas ka mitmesuguste alade ühtesobitamine: puurijad hakkavad ühtlasi ka lõhkajateks.»

«Aga kuhu lähevad need töölised, kes sedaviisi vabanevad?» küsis Olga, käigul spetsriietuse võõd kõvemini kinni tõmmates.

Ta tundis end presentülikonnas, mille oli tõmmanud otse kleidile, nii mugavalt, nagu oleks ta seda iga päev kandnud.

Tema küsimuse juures kergitas Martemjanov imestunult oma madalaid kulme:

«Kuhu? Tagasi tootmisse. Näe, hakkasime tegema kaevandusraimlat — sinna on inimesi tarvis; siis hakame uusi käike rajama.»

«On siin palju töölisi?» küsis Olga, kui nad kaevuse juures tõstukit ootasid.

«Kollektiiv on meil heal! Aga vahendeid antakse meile vähe. Rõhume aina sisemiste ressursside mobiiliseerimisele. Eriti seltsimees Skorobogatov rõhub selles suunas...» Martemjanov katkestas järsult oma jutu, heites pilgu Olga näole, mida valgustas heledalt altpoolt tema latern ja ülevalt šahti õue lamp, siis lisas ta: «See on ka õige. Me peame võtma omast käest, mis iganes võimalik, kuid on vajadusi, mis nõuavad... Ehitada dušid ja soojad ruumid — see on esiteks!» kõverdas ta väikese sõrme. «Teiseks — ümber ehitada veeärajuhtimise seade; meil on neli horisonti ja igaühel oma veeärajuhtimine, kuid tuleb teha üks tsentraalne veeärajuhtimine!» Martemjanov kõverdas teise sõrme. «Kolmandaks asendada vanad perforaatorid uute, täiuslikuma konstruktsiooniga perforaatoritega!»

Olga noogutas nõusolevalt. Teda rõõmustas Martemjanovi usaldav-asjalik suhtumine, kuna too võttis tõsiselt Tavrovi palvet tutvustada Olga maa-aluste töödega. Olga ei teadnud üldse, mis tähendavad kaevandusraimla, siht, horisont, tsentraalne veeärajuhtimine, täiuslikuma konstruktsiooniga perforaatorid, kuid mäemeistri murelikkus kandus ka temale.

«Noh, sõidamel!» ütles Martemjanov, astudes esimesena tõstukisse, mis ilmus kaevuse aknasse.

Olga sisenes ka ja kohe lendasid nad niiskesse pimedusse. Kõrvadeski hakkas kumisema.

«Kas te ei karda?» küsis Martemjanov sõbralikult ja süütas küünla, mis lahtises laternas järsu õhuliikumise tõttu kustunud oli (nähtavasti arvas ta, et ei ole sünnis pidada oma külalist pimeduses), kuid küünal kustus uuesti. «Pole viga, kohe oleme päral,» julgustas ta, ja samas kliirises tõstuk millegi vastu ning peatus tõesti heledasti valgustatud alumise korruse akna juures.

Siin, šahti õuel, mis sarnanes sellega, kust nad olid alla laskunud, sai Olga samuti laterna küünlaga.

«Mispärast te laternatega käite?» küsis ta.

«Igas käigus pole veel elektrit,» seletas Martemjanov. «Ja laternad on sellepärast lahtised, et kullakaevandustes ei ole gaasi. Tulega käime ümber vabalt, mitte nii nagu söekaevandustes. Kuid et oleks mugavam, hakame nüüd karbiidilampe tarvitama.»

Ja ta viis Olga etesse, kus kõrvulukustavalt ragisesid masinad-perforaatorid, ning tutvustas teda puurijatega, kes olid kivitolmust valged nagu möldrid. Puurijad valmistasid plahvatuspadrunite jaoks puuraukuseid, mis sarnanesid urukestega lausalises kivis. Kuni Olga oli ametis vaatlemisega, kontrollis Martemjanov puuride korrasolekut ja voolikuid, mille kaudu anti suruõhku; päris, kas eesse antav õhk ei ole madaldatud rõhuga. Möödaminnes õnnitles ta üht töölisi uude korterisse kolimise puhul, teisele lubas korraldada kursustele saatmise.

«Kas tal oli kerge toime tulla ühe puuriga?» mõtles Olga, jälgides puuri pingelisi liigutusi. «Aga teda ahvatlesid kolm-neli! Kuidas ta küll oskas neid valitsema hakata, sest käsi talle juurde ju ei antud?! Tähendab, ta õppis selle aja jooksul tundma tehnikat, muutus taibukamaks, osavamaks. Tuleb välja, et ta ise on muutunud. Temast on vist juba ajalehtedeski kirjutatud... Aga mida võiksin mina tema kohta ütelda?» muutus Olga äkki rahutuks, meenutades Tavrovi nõuannet. «Mida võiksin mina kirjutada?»

Jätanud Olga Martemjanoviga, läks Tavrov kaevanduse paremale tiivale. Logunovi leidis ta abitootmiskoha tõstetorni juurest kullakaevanduse markseideri seltsist. Nad istusid kõrvuti lamedal liivakivirahnul ja eemalt vaadates sarnanesid poisikestega, kes on ennast suitsutegemise varjamiseks ära peitnud. Logunovi poolt esitatud projekti-varianti vaadeldes arutlesid nad elavalt.

«Tootmisnõupidamine on peaaegu juba lõpetatud,» ütles Logunov naljatava etteheitega, kõõritades Tavrovi oma mustadest sädelevatest silmadest. «Te lasete end üsna kaua oodata!»

«Jah, tuli natuke aega viita,» vastas Tavrov ja ajaviitmise põhjust meenutades naeratas rõõmsalt.

Ka tema istus kivile ja sundis end tähelepanelikult kuulama markseideri poolt esitatavaid parandusi ja ettepanekuid, kuid ta hinges värises ja hõõgus kogu aeg hele sädemeke. Olga valvas, isegi hirmunud pilk, ta käeliigutus, millega ta kokkukeeratud paberilehe kleidi taskusse pani, tõusid ikka ja jälle ta silmade ette, tõrjudes kõrvale mõtted tööst. Sellistel hetkedel kaotas ta jutulõnga hoopis, ta nagu tukkus lahtiste silmadega, olles haaratud tänulikust armumistundest Olga vastu, elu vastu, iseenda peaaegu poisikeseliku puhtuse vastu.

«Ei, teist pole täna midagi asja!» kuulis ta Logunovi sõnu, mis olid temale määratud. «Kas karu sosistas teile midagi kõrva või?»

«Tõesti sosistas!» lausus Tavrov, tundes rõõmu tema hingelistesse elamustesse tungimisest ja samal ajal häbenedes oma ebakohast hajameelsust küsimuse suhtes, mis erutas kõiki, nende hulgas ka teda ennast.

«Vaata siit läheb kaevandusraimlasse eesmine strekk,» ütles Logunov ja täies pikkuses püsti tõustes lõi serviti käega kaevanduse suunas.

Tavrov vaatles teda, võlutuna tema liigutuste tagasihoidlikust energiast; samal ajal meenus talle Olga arvamus, et Logunovil on hingesoojus seotud kindla iseloomuga.

«Ta on tõepoolest hea, kuid väga kindlameelne,» mõtles Tavrov, kuulates rohkem seltsimehe kõlavat häält kui

lausunud sõnade mõtet. «Kui ta teaks minu tänast meeleolu, huvitav, mida ta arvaks, kas laidaks mind või suhtuks pooldavalt? ...»

Logunovi žest viis Tavrovi mõtted jälle Olga juurde, kes sellal kõndis mööda maa-aluseid käike... Ta laskus ju esmakordselt maa alla... «Küll olen ma tainapeal Tõin naise peaaegu kolmsada meetrit sügava kaevuse juurde ja lasksin ta sinna alla üksi, koos temale tundmatu inimesega. Võib-olla kõnnib ta nüüd seal hirmust värisedes. Ja ise mõtlen, et tegin tõepoolest kasuliku asja, ja päikese paistel soojendades imetlen ennast haridunud meeleolus.»

Tavrov tundis häbi ja rahutust.

«Võib-olla lähme ka kaevandusse,» ütles ta.

Olga pistis kõhklevalt käe tööriiete tasku, kuhu oli pannud Tavrovilt saadud paberi ja pliiatsi. Kirjutada üles kas või ainult selle poisi nimi, kes ründas ee kivist massiivi nii peremehelikult, virgalt ja võitlevalt hasartselt!

Kuid ta häbenes üles kirjutada ja otsustas ainult esitada Martemjanovile küsimusi kõige arusaamatuma kohta, püüdes puurmasinate kuulipilduja-sarnasest ragnast üle karjuda. Olga jõudis talle vaevu järele mööda keerulist labürinti, kus lõhnas mulla, niiskuse ja kord mädaneva, kord värske raiesmiku vaiguse puu järgi. Mõnikord komistas ta sillutise laudadel, pörkas otsmikuga vastu rippuvat laetoestikku, ronis läbikäik-kaevustes võimatult järskudest treppidest üles. Tal ei olnud aega isegi järele mõtelda, kas Martemjanov teda teadlikult proovib, nagu mõned vanamoelised kaadritöölised algajaid proovivad, või oma alasse armununa ja kõik mõtted sellele keskendanud, lihtsalt unustas tema kogematus. Viimane oli vahest õigem, sest seal, kus nad kauem peatusid, ei olnud Martemjanov seletustega kitsi. Peale selle ei võinud tal mõttessegi tulla, et väga noorena näiv Olga võiks temast rutem ära väsida. Innukalt kaevanduse eest hoolitsedes viis ta Olga ka uutesse, veel toestamata praosarnastesse käikudesse ja märeldesse eesmistesse etesse, kus sadaš päris vihma ja jalgade all sulises poolpimeduse tõttu mustana näiv vesi.

Lõpuks viis ta Olga šahti õuele tõstuki juurde, ja nähes tema mullast määrdunud rõivaid ja higitilku tema õhetaval näol, taipas ja kohmetas:

«Andestage, vaevasin teid ära! Kõike seda poleks ju tarviski olnud — oleks jätkunud paari ee vaatamisest, ja jälle üles!»

Olga, kes oli erutatud kõigest kaevanduses nähtust ja haaratud kaevurite julgusest, vastas:

«Ei, oli väga tarvis! Ma tahan kirjutada... Tahan katsuda sellest ajalehele kirjutada...»

Martemjanov naeratas ja tema mustas habemes välgatas eredalt kaks rida valgeid hambaid.

«Kirjutage! Meie poistest maksab kirjutada. Nad on lausa kuld, aga mitte inimesed! Nad on kuld. Ainult, palun, mind ärge nimetage.»

«Mispärast siis mitte?» imestas Olga.

«Vaadake,» Martemjanov liigutas õlgu, nagu oleks talle krae vahele peotäis liiva visatud, «teinekord mõeldakse välja säärast... Üks sulevedaja luuletas minu kohta oblasti lehele sõnumi, kui ma veel puurijana töötasin. Vaat nii- ja naasugune, keegi tumblondide juustega kaevur, muudkui stantsib ja tambib, ja märkis veel: siniste silmadega. Seltsimehed pärast näa- gutasid mind. Näete ise, missugune tumblond ma olen!»

«Aga kas teie kuldsete poiste kohta võib niiviisi kirjutada?»

Martemjanov punastas:

«Miks niiviisi? Teil kukub see vist paremini välja, elate ju meie keskel. Ma ütlesin ainult sellepärast, et ei armasta enda kohta midagi lugeda. Ja sellest, mis ma teile tsentraalsest veeärajuhtimisest kõnelesin, sellest ärge ka kirjutage. See küsimus on meil veel väga vae- dav.»

Koos Logunovi ja markšeideriga välja kaevanduse õuele tulles ei tundnud Tavrov kohe Olgat ära, kes oli avaras presendist tööriides ja kaevurimütsis.

«Me käisime teie jälgi mööda,» ütles ta Olgale, rõõmustades tema elava ja erksa ilme üle, «kuid võimatu oli teile järele jõuda.»

«Jah, me käisime kõik kohad läbi,» vastas Olga liht-

salt ja Logunovi teretades lisas: «Ma ei võinud arvata, et siin nii huvitav on!»

«Kas teile meeldis?» küsis Logunov, tahtmatult meelitatuna Olga suhtumisest tema süngevõitu, kuid töö- poolest huvitavasse majapidamisse.

«Isegi väga. Esmalt näis mulle, et ma olen sattunud muistsesse muinasjutulisse kuningriiki... Kivisse on raiutud käigud, külgedel on palkidest püsttarad... Jooksed küürutades, hoides käes laternakest, ja kohe- kohe avaneb su pea kohal mustav pimedus ja paistab sinine taevas, kus säravad suured kuldsed tähed, nagu muinasjutus peabki olema. Kuid äkki taipad, et see pole mitte lagi, mis sinu pea kohal mustab, vaid sadu meetreid lausalist kaljut ja sa viibid mäetsehhis. Ja samas satud välja suure tee valgusesse, kus roobastel veerevad maagiga täidetud vagonetid, kus kõik kõneleb tootmisest. Mida lähemale etele, seda pinevam: nagu läheneksid lahinguliinile. Masinad ragistavad nagu kuulipildujad, ja kusagilt sügavusest kostavad plahva- tused. Erutusest läbivad sind isegi värinad, kui mõtled: käib lahing elu uue ilu eest.»

«Õigel!» ütles Logunov, olles kaasa kistud Olga äge- dusest. «Kuld, mida me toodame, on heaks panuseks meie üldises ülesehitustöös.»

«Ja millised inimesed on etes!» jätkas Olga. «Kui palju on nendes indu, põlemist! Nagu kannaks igaüks neist hinges tükikest päikest. Siin, maa all, teisiti ju ei saagi. Eks ole?»

«Teisiti ei saa,» kordas Tavrov, ja see, mis temas endas hiljuti alles heleda sädemena hõõgus, puhkes nüüd tohutu jõuga lõõmama.

«Ma ei eksinud, temast saab asja,» mõtles ta. «Ta jutustab suurepäraselt ja tajub jõuliselt.»

Kodus vahetas Olga kleidi, korraldas juuksed ja istus kirjutuslaua taha.

Ivan Ivanovitš on juba töölt kodus käinud — köögis kasti pandud termosnõud on teisiti kinni kaetud, pliidil

on virn pesemata nõusid. Nähtavasti sõi ta õhtust ja läks kursustele loengut pidama. Esmakordselt oli Olga tema äraolekuga rahul: ta tahtis mõtteid koondada ja katsuda kaevanduses saadud muljeid paberile panna. Selle üle, mis tal välja tuleb, kas jutustus, olukirjeldus või lihtsalt ajalehesõnum, muretses ta kõige vähem. Ainult kui saaks anda edasi seda, mis teda täna üllatas. Talle meenusid koolikirjandid ülesantud teemadele. Siis ei ennustanud keegi talle midagi head. Sellest on möödunud palju aastaid... Kahtlus jahutas hetkeks Olga kihku, kuid samas meenus talle Martemjanovi rahulik veendumus: «Teie kirjutate kindlasti paremini.» Tõepoolest, kas tema, kes elab nende inimeste keskel, ei suuda kirjutada ajalehele sellest, kuidas nad töötavad? Olga kastis sule otsustavalt tindipotti, kuid enne kui ta hakkas esimest rida paberile panema, jõudis tint sellel rohkem kui üks kord ära kuivada.

Räägitakse, et kaevanduses olevat pime ja hirmus... Jah, kohati on seal tõepoolest pimedavõitu ja kohati ka märg ja madal (Olga puudutas mehaaniliselt oma äralöödud otsmikku), kuid hirmu ta ei tundnud. Võimalik, kui nendes maa-alustes labürintides üksinda ära eksida, et siis lööd harjumatusest kartma. Aga kui sinu kõrval on Martemjanov ja lahtimurdjad, siis tuleb kogu aeg vaadelda ja kuulata, kui tahad aru saada sellest sügavast mõttest, millest on tulvil nende töö.

Need mõtted tulid Olgale pähe nagu möödaminnes; palju elavamalt kujutles ta pilte sellest, millest ta nüüd kirjutas: elektrilampide valgus maa all, helkiv-hall maak, mis rändab tõstukite punkrite juurde, vihasest pingest värisevad puurmasinad, mis oma puuridega lõikavad ee kivilademesse. Vaat seal on puuri; ta on ühtlasi ka lõhkaja, süütab nõõrid, mis viivad tule puuraukudesse pandud plahvatuspadrunite juurde...

«Inimene tungib tulistades mägede sisemusse, kõigutab seda, mida maailma tekkimisest saadik pole puudutatud,» kirjutas Olga. «Kuid ta ei vaja kulda mitte iseenda rikastamiseks ja mitte tööandja jaoks, vaid selleks, ei nii siin kui ka mandri teises otsas puhkeksid õitsema viljapuuaiad, rajataks teid, et inimesed kogu maal oleksid toidetud, riidetud ning rõõmsad. Puuri, kes juhib

nelja puurmasinat, tunnetab selgesti oma liikumist tuleviku poole. Vististi tunneb ta rõõmu, kui puudutab põleva tunglaga süütenööri.

Seal ta seisab maa-aluse koridori kaugel nurga taga, pühib higist nägu ja loeb:

Üks... kaks... kolm... neli...

Mürisedes plahvatavad laengud, mis ta puuraukudesse pani. Kivim puruneb rasketeks rahnudeks, kildudeks, valkjaks tolmuks. Maa all mürisevad plahvatused nagu saluteeriksid tema tööle. Kõmin kõlab kajana kaevanduse kaugel otsani, ja uuesti kõlab kaja, valgudes mööda käike laiali.

Üks... kaks... kolm...

Seal «tulistab» omas ees teine lõhkaja.

Ja nii ööd kui päevad, nelja vahetusega. Kaevurid töötavad ainult kuus tundi. Neil on ju tarvis elada ka maa peal, mille sisemust nad ründavad...

Olga hakkas oma lihtsameelse jutustusega juba lõpule jõudma, kui toas kostsid sammud ja tema õlale laskus Ivan Ivanovitši käsi. Olga võpatas ootamatusest ja vaatas hetke läikivate silmadega mehele näkku. Tal oli õnnelik, toimekas ilme. Niisugusena ei olnud Ivan Ivanovitš näinud naist sellest saadik, kui too last imetas.

«Mis sind vaimustab?» küsis ta teda suudeldes. «Ma astusin sisse, ja keegi ei tulnud mulle vastu... Kellele sa kirjutad?» Ta katsus Olga ette laiali seatud lehtedele vaadata, kuid see kattis need kohmetult mõlema peopesaga kinni, aga Ivan Ivanovitši näol etteheidet nähes tõmbas kohe käed oma kirjutiselt ära.

«Kas tead!» lausus ta palava sosinaga, emmates Ivan Ivanovitši õlgadest ja temale silmadesse vaadates. «Ma kirjutan ajalehele, tähan saada ajalehe kaastööliseks.»

Ivan Ivanovitš tõstis imestunult kulme.

«Jälle uus kihk! Aga mis see sul siin on?» Ta katsus ettevaatlikult lillat muhku Olga laubal. «Kes sind koksas?»

«Ma ise koksasin.»

«No vaat, ei jõudnud veel esimestki asjakest valmis kirjutada, kui juba endale muhu pähe löid!» lausus Ivan

Ivanovitš sõbraliku pilkega, suudeldes äralöödud kohta. «Sa arvad, et on lihtne asi spetsiaalselt ajalehele kaastööd teha?»

«Miks ta käitub minuga alati nagu väikese lapsega?» mõtles Olga solvunult.

«Ma ei ihalda kergeid asju,» ütles ta tasa.

«Siin on peale ande vaja veel tohutut töötahet,» jätkas Ivan Ivanovitš, nagu poleks ta tema vastuväidet märganudki. «Muidu tuleb välja ainult boheemlus. Meie ühiskonnas on veel küllalt mahajäänud inimesi ja ka meeleolusid. Näiteks Gussev... Ei kirjutatud alla kirjale, mille me oblastikomiteesse saatsime. Ütleb, see olevat kildkondlikkus, mis suunatud partei rajoonikomitee vastu...»

«Kohe viib kõik üle haigla huvidele!» mõtles Olga nukralt.

«Ma ei mõtle ju kirjanikuks hakata,» ütles ta, «kuid ma vajan tõelist tegevust, ja ma hakkan rõõmuga ööd ja päevad töötama, kui tunnen, et olen selle leidnud.»

«Vaata selles see asi seisabki: kui tunned!» vastas Ivan Ivanovitš. «Igal tegevusalal võib oma saamatuse kiiresti päevavalgele tuua, kuid kunstialadel, eriti kirjan- duses, soperdavad paljud andetud inimesed kogu eluaeg. Siin on eriti kerge nii iseennast kui ka teisi eksiteele viia. Olgake, sa ära ole avameelsuse pärast minu peale pahane, ma soovin ju sulle ainult head. Noh, loe siis mulle, mis sa oled kirjutanud!»

Ivan Ivanovitš istus tema kõrvale toolile, toetus küünarnukile ja valmistus kuulama. Eelarvamusest hoolimata hakkas ta huvi tundma. Sellise sissejuhatuse järel on raske oma esimest teost arvustamiseks anda, kuid samal ajal tundis Olga end valusasti puudutatuna, mitte teades, et valmisolek, millega ta selle omapärase väljakutse vastu võttis, on kirjutavate inimeste loomulik aje — omada lugejat ja kuulda tema arvamust.

«Ma ei ole veel päriselt lõpetanud,» lausus ta eba- kindla häälega, «kirjutan veel ümber...» ja hakkas lugema.

Ivan Ivanovitš kuulas tähelepanelikult, kuid ta nägu tõmbus järjest süngemaks.

Ta ei hakanud kohe väljendama oma arvamust selle

olukirjelduse kohta (kõige tõenäolisemalt oli see olukir- jeldus). Olga ootas langetatud pilguga ja keerutas rahutult ning mehaaniliselt sõrmede vahel paberirulli- kest. Ta ei võinud kujutledagi, et tarvidus hinnangu järele teda nii erutab. Ivan Ivanovitš vaikis, haaratuna sügavast kaastundest. Tuli see nüüd sellest, et Olga eru- tus kandus üle ka temale, või pidurdas teda mõte Olga tööalasest laokil-olekust, kuid ta keel kuidagi ei paindu- nud laistust avaldama.

«Pole viga!» ütles ta lõpuks teeseldud sundimatusega kõrvale vaadates. «Kui sa harjutad, siis omandad ka oskuse.»

«Ei, sa ütle otsekoheselt!» palus Olga. «Ma ju ei taha, et sa mind meelitaksid!»

Ja jälle sulges mingi neetud nörkus Ivan Ivanovitši suu.

«Pole viga, Olja,» kordas ta.

Sigines raske vaikus.

«Pole viga. Isegi midagi nagu oleks,» pomises Ivan Ivanovitš. «Jaa, jaa, jaa, selles jutukeses on midagi!» lausus ta elavalt, rõõmustades, et leidis formuleeringu, kuid märkas Olga rusutud ilmet ja punastas juuste juurteni.

Ta sööstis hoogsalt naise juurde ja embas teda:

«Ära ole pahane, Olja! Mulle just ei meeldinud. Kõik aina targutused... Näiteks sa kirjutad: «Inimene tun- gib tulistades mägede sisemusse.» See ei kõlba ju mitte kuhugi! Mis «pidulikku saluuti» seal ikka on! Tühi retoorika. Asjata hakkad end selle asjaga siduma.»

33.

Järgmisel päeval ärkas Olga raske kassiahastusetun- dega. Juba ammu oli kadunud see täielik eneseunusta- misetunne, milles ta oli viibinud oma esimese ja vististi ka viimase olukirjelduse kirjutamise ajal, kuid mälestus ja kahetsus sellest olid jäänud. Seda enam vaevasid südant mehe julmalt kainestavad sõnad ja häbi Martem- janovi ees, kellele ta kogemata oli lobisenud oma kavat- susest kirjutada kaevanduse kohta.

«Küll kirjutasin!» mõtles Olga, pöördudes seina

poole ja silmi kinni pigistades, ehkki ta ei lootnud uuesti uinuda. Ivan Ivanovitš kõndis mööda tuba, valmistudes tööle minema... Olga ei tõusnud, et teda saata, ja teeskles isegi magamist, kui mees enne äraminekut teda suudles.

Ta oli kogu hommiku rusetud meeleolus, ja kui saabus lõunaaeg, otsustas ta kodunt lahkuda. Temas tekitas kibestumistunde juba ainult mõte, et eilne kõnelus mehega paratamatult kordub. Las see vähegi ununeb. Mehel on muidugi kerge unustada, tal on ju nii palju tegemist! Aga nüüd, kui ta hakkab meenutama ja veel pilkamagi...

«Ei! Pole tarvis!» ütles Olga lauda kattes. «Söögu ka lõunat üksinda, kui ta selliselt suhtub!»

Ta pani Ivan Ivanovitši taldriku kõrvale sedelikese, et ta teda ei ootaks, tõmbas jalga säärsaapad ja oli juba väljumas, kuid peatus lävel, pöördus kiiresti tagasi, võttis oma kurikuulsa kirjutise ja pistis jaki taskusse.

«Loen veel kord läbi ja rebin katki,» otsustas ta, ronides mööda kaljusid, mida katsid lürsid, samblik ja harvad pähklimänni-põõsad.

Tuul äiutas tasa pehmekäpalisi raskeid põõsaid ja nende tumedad oksad helisesid uniselt. Oli kuum, otsehautav päev. Taevas nagu oleks varjanud endas siia mittekuuldavat kanonaadi, ja valged ümmargused pilved kesed ujusid sinavas sügavuses kahuripommide lõhkemissuitsuna.

«Tuleb vist äikest,» mõtles Olga hinge tõmmates. «Taevas meenutab lahinguvälja rünnaku eel. Kuid ma ei ole siin veel kordagi äikest näinud. Kuidas ka ei pilvitaks, aga ikka lõpeb lihtsa vihmaga...»

Uhetasaselt hingates ületas ta kergesti ühe tõusu teise järel. Juba ongi tipp! Kui tühi siin on ja kui metsik! Elutud kaljuahelikud kulgevad igas suunas, sulades silmapiiril sinakaks, lainetavaks suitsuvineks. Kurvalt hall on päikese käes kitsas mägirada, mille metsloomad on talanud kivide ja pohlakuphmade vahele. Seda mööda võib kõndida sadu kilomeetreid... Olga laskus kihilise kiltkivi lamedale plaadile ja istus hetke liikumatult. Tuul jäi vaikseks ja seal all, kaljurusu taga, seisis liikumatult ka taiga.

«Hea küll, ma ei mõistnud!» lausus Olga vaikust katkestades. «Hea küll, ma targutan ainult! Kuid sa ei ütelnud ju mulle, kuidas paremini teha tuleks!...»

Ta võttis taskust kokkukeeratud lehed, hakkas uuesti kuuldavalt lugema, ja uuesti hakkasid ta silmad erutusest läikima. Võib-olla täiendasid läbielatud muljed pilti, mida ta püüdis maalida...

Mõtisklemisel ära kortsutatud lehtede sahin pani teda võpatama. Jah, need valendavad nüüd ta käes nagu kinnipüütud tuvi tiivad. Kuigi ebaõnnestus, oli see ju siiski esimene katse. On vaja niikaugele jõuda, et tuleks hästi välja. Ma lähen uuesti kaevandusse, vaatan veel kord ja kirjutatan teisiti.

Olga silus täiskirjutatud lehed põlvedel hoolikalt siledaks, keeras need kokku ja pani taskusse ning tõusis siis üles. Ta silmades peegeldusid nii taevast kui ka päikese kuldsed sädemed, kuid nüüd säras nendes ka otsustavus.

Vihmavaling tabas Olga Prjahhinite maja juures. Äikest jälle ei olnud, vaid ainult tohutu pilve hall mass ronis mägede tagant välja, varjas taeva ja korraga viskas maa peale tiheda valkja võrgu. Kogu ümbrus täitus pladina ja sahinaga. Jalakäijad pistisid tänaval kiiresti jooksmas; hakkas jooksmas ka Olga, keda kihutas tagant vihm, pekstes vihaselt tema õlgu ja katmata pead.

Mõne hetke seisis ta trepil, raputas endalt vett maha ja jälgis vihmavalingut, mis piiskade hüpeldes piitsutas siledaks rullitud teed, majade katuseid, põõsaid ja rohtu, mis oli pestud läikivalt roheliseks.

Siis kolksatas lähedal aknapool ja Pava Romanovna lausus:

«Milline õhk! Puhast osoon. Olgugi et see ei ole äike, vaid ainult hea vihm. Selles maakohas on harva äikest — minu õnneks. Ma kardan hirmsasti välku. Kas teie ka kardate?»

«Ei,» vastas Tavrov. «Ma kardan ainult selle mõjuvõime vooluandmisel tööstusse.»

«Oh teid, ratsionalistid!» ütles Pava Romanovna ohatades.

«Kas te tahate, et ka mina kataksin aknad ning ukseid kinni ja istuksin pimeduses? Mis kasu sellest on?»

«Noh, kas või võimalus olla koos meeldiva inimesega, kui kõik väriseb müristamise kõminast,» lausus Pava Romanovna kelmikalt.

«Võrgutaja!...» mõtles Olga muiates.

Ta liigutas end, et minema hakata, kuid seisatas, kui kuulis Tavrovi ütlevat:

«Ma ei armasta peita end pimedatesse nurkadesse...»

«Vastus pole just lahke!» tähendas Pava Romanovna heasüdamlikult ja äkki aknast välja vaadates nägi välis-trepil Olgat. «Vaata kust me teid tabasime! Mispärast te sisse ei tule?»

Olga meenutas kaevanduse külastamist koos Tavro-viga, kõiki tema sõnu ja avas ukse. Ärgu ta mõtelgu, nagu ei oleks ta midagi teinud!

«Ma kirjutasin,» ütles ta teda teretades kohe. «Mind erutas see kõik väga, kuid kõigest püüdmisest hoolimata tuli halvasti välja.»

«Aga mispärast te arvate, et halvasti?» küsis Tavrov, heites temale tähelepaneliku pilgu.

«Seepärast...» Olga takerdus, mitte tahtes nimetada Ivan Ivanovitši nime. «Mulle näib nii.»

«Kellele ja millest te kirjutasite?» küsis Pava Romanovna uudishimulikult.

«Tahtsin kirjutada ajalehele, aga esialgu ei tulnud veel õieti välja,» vastas Olga kurvalt, kuid sealjuures jälgis äreva pilguga Tavrovi, kes eemaldus, et tema olukirjeldust segamatult läbi lugeda.

«Ah, ma kadestan väga kirjanikke, üldse kunstnikke!» vadistas Pava Romanovna. «Nad on oma aja pere-mehed. Ja milline austus! Ja nad võivad tarvitada iga-sugust perekonnanime.»

Olga punastas häbist ja meelepahast, nagu oleks näi-nud iseennast kurjas karikatuuris.

«Miks ma ometi sisse tulin?!» mõtles ta ärritatult.

«Tulge minu juurde!» kutsus teda Pava Romanovna, seades ennast kompvekikarpi käes hoides diivanile, mis oli üle kuhjatud kirjute padjakestega. «Vaadake siit aknast välja. Suurepärane vaade. Ma tahan ukse ette riputada klaaspärlitest eesriide. Tõsi küll, nendest pais-tab kõik läbi, selle eest aga on väga ilus. Värvilised pärlid, mustri järgi asetatud. Te astute lähedale... Teie

ees on eksootilised lilled, lehed, kuid astuge julgesti. Niidid hakkavad hõljuma ja te läbite selle sära märka-matult.»

«Jaa!» vastas Olga hajameelselt; ta käed läksid äkki külmaks ja ta hõõrus neid närviliste liigutustega. «See on sellest, et päike hakkas paistma,» lisas ta Pava Romanovna sõnu vaevu kuuldes. «Päike... vihma sajab... ja seepärast hakkas kõik särama.»

«Aga kas teate — see ei ole halb!» ütles Tavrov.

Mõlemad naised vaatasid korraga tema poole: üks apla uudishimuga, teine erutatult.

«Uskuge teda!» soovitas Pava Romanovna, saades Olga süngest illest omamoodi aru. «Tal ei ole sugugi kombeks daamidele meelitusi rääkida. Ma juba veen-dusin, et teda ei häiri põrmugi mulje, mida ta teki-tab.»

«Noh, kuidas ja kunas!» vastas Tavrov naljatades ja punastas tugevasti.

«Näete nüüd!» hüüdis Pava Romanovna. «Ma ju ütlesin! Hirmus sarnane teie Ivan Ivanovitšiga — kui midagi ütleb, siis nagu raiuks, ja sa võid pahameelest kas või lõhki minna, temale on see ükskõik.»

«Aga ma ei ole ju veel midagi pahandavat ütelnud!» vaidles Tavrov vastu, valvsalt märgates kurba ilmet, mis Pava Romanovna viimaste sõnade juures vilksatas üle Olga näo, kuid mõistmata selle põhjust. «Ma ütlesin — olukirjeldus meeldib mulle, kuigi siin on rohkem autori enda mõtisklusi. Lehe jaoks on tarvis tugevdada tema asjalikku külge.»

«Asjalikku külge...» kordas Olga. «Mis teile temas siis meeldis?»

«On kirjutatud värskelt ja kohati väga erutavalt... Kuid kaevanduses te jutustasite paremini. Ausõna! Lihtsamalt, südamlikumalt. Miks te ei võiks kirjutada nii, nagu jutustasite. Siis saavad sellest aru ka need, kes nagu teiegi ei ole maa all olnud. See on õnnestunud katse, kuid parem teha ta niisuguseks nagu kord ja kohus.»

«Kuidas?» küsis Olga.

«Fakte on vaja. Mitte väikesi, juhuslikke, kuivalt esi-tatud fakte, vaid kõige olulisemaid. Ja nendest siis jutus-

tada samasuguse tundega nagu oma isiklikest muljetest.»

«Sisse elada?» meenutas Olga naeratades.

«Muidugi! Minge veel kord Martemjanovi juurde kaevandusse... ja võib-olla mitte ainult üks kord... Võtke tema käest tarvilikud arvud ja tööliste perekonnanimed... Näiteks teie nimetul kangelasel (ma aian, kes ta on) on lihtsalt suurepärane biograafia. Ta on pärit Aserbaidžanist, aga siin, Põhjas, tunneb ta end kodus selle sõna täies ulatuses: kuust kuusse ületab siberlaste rekordeid, ja ka tema perekond on meil, kulla-kaevanduses, kodunenud. Suur, armas perekond. Te peaksite neid külastama. Kui te temast kui inimesest aru saate, siis on teil kergem kirjutada ka sellest, kuidas ta töötab.»

34.

Jakov Firsov, kelle jakuudid tõid haiglasse kullakaevurite luurest, oli raskesti haige. Tema tursunud liikumatu keha oli kaetud punakas-siniste laikudega — algasid tähnilised verevalumid lihastesse, naha alla; ikka uued ja uued laigud tekkisid kaevuri tohutuile kätele, näole ja laiiale rinnale, mis vaevu mahtus kitsasse haiglasärki.

«Milline vägimees... ta on olnud,» mõtles Ivan Ivanovitš haige voodi juurde istudes ja harjunud liigutusega tema pulssi otsides. Skorbuudihaigete ihu on nagu pehme savi, ja rõhuva tundega vaatas arst lohkuudele, mis ta sõrmed jätsid Firsovi pundunud randmele.

Must haigus — skorbuut! Ivan Ivanovitšile meenusid jutustused sellest, kuidas tuhande üheksasaja kahekümnendal aastal, kui kullakaevandustes tekkis nälg, kullakaevajate-artellid Tšažmast välja katsusid pääseda. Kõik haigestusid siis skorbuuti, ja talve üle elanud inimesed, põgenedes möllava surma eest pimedatest, külmadest talvitusjaamadest, asusid tee peaaegu roomates. Kevad algas vara, ebaühtlaselt. Vigased inimesed ronisid üle mäeharjade, üle külmanud soode, üle mätaste, kus tuul rebis kuivanud heinakulu. Karu kombel imesid nad otse

vartelt möödunud-aastasi pohli ja liikusid edasi, vastu esimesele rohelusele...

«Tol ajal ei olnud ei kiviteed ega autosid ega juurviljaaedasid,» mõtiskles Ivan Ivanovitš. «Tšažmat peeti üldse skorbuudipiirkonnaks. Aga nüüd? Juurvilja on sügisel ja isegi talvel. Toitlustamine on paranenud. Ja ikkagi on kevaditi palju skorbuuti haigestumise juhtumeid. Eriti kaugetest kullakaevandustest tulnute hulgas.»

Doktor istus mõtteisse vajunult voodi juures taburetil ja vaatles üksisilmi Firsovi pundunud nägu, kuid ei näinud ei ta silmi ega ka paistetanud veriseid huuli, vaid tundis ainult tema kurbust, tema valu ja alistuvat surmakartust. Ivan Ivanovitši hinges tõusis ja kasvas üha raevukas pahameel selle alistumise vastu, valu vastu, mida millegagi ei saa leevendada. Ta ei saanud leppida, et inimene tema käte vahelt lahku ilma võitluseta olematusse.

Lauakesele peatsi juures mahtus vaevu haigla järjekordne suurendatud toiduportsjon: puder võiga, riivitud juurvili, piim.

«See kõik on hea. Aga kui haige tuuakse sellises seisukorras, kus tal pisemagi keelega puudutamise juures hambad vabalt oma pesades liiguvad ja igemetest verd niriseb...» Ivan Ivanovitšile meenusid Firsovi suured valged vigadeta lõikehambad, mis naissanitar leidis pehmelt leivatükilt, kui ta Firsoville esmakordselt süüa andis. Ta nägu tõmbus valuliselt süngeks. «Kukuvad välja nagu oad lõhkenud kõdrast! Ei! Peab kiiresti abi leidma. Kas me tohime nüüd suhtuda nii, nagu suhtuti varem? Kui on haigus, siis peab ka ravim olema!»

Ivan Ivanovitš tõusis üles, kattis Firsovi liikumatud, piinavast krambist konksutõmbunud käed teki äärega kinni ja sammus vaikides palati ukse poole. Temale järgnesid arstid, õed ja velskrid-praktikandid nagu valged haned.

«Kas meie läkituse kohta pole oblastist veel midagi kuulda?» küsis silmaarst Širokov, kes kohtas teda koridoris.

«Pole veel midagi...» lausus Ivan Ivanovitš.

«Ärge laske oma meeleolu langeda, kolleeg. Me oleme õigel teel.»

«Aga missuguse kirja me täna saime haigla ametiühingu komitee aadressill!» segas end jutu vahele juurdetulnud Hižnjak. «See on Ukamtšani mäetehnikumi üliõpilaselt Petrovilt. Kirjutab, et tänavu läks üle viimasele kursusele ja kogu talve õppis viitele.»

«See on see, kellel me meeltepiirkonnast ajukasvaja kõrvaldasime,» ütles Ivan Ivanovitš ja ta silmad löid särama. «Tähendab, õpib?»

«Palub, et ametiühingu komitee avaldaks kirurg Aržanovile tänu, ja saadab oma südamliku tervituse,» jätkas Hižnjak rõõmsalt. «Aga kas mäletate, ta ei saanud ju enam lugeda ega kirjutada...»

«Ma mäletan kõiki oma haigeid, keda olen opereerinud. Isegi kui operatsioon oli kümne aasta eest. Kui kohatan, siis tunnen kohe ära. Ainult perekonnanime võin ära unustada.»

«Jah. Ivan Ivanovitši mälu on kadestamisväärne,» ütles noor kirurg Sergutov. «Aga teatripiletid unustas juba teist korda kabinetti. Jälle läksid tühja...»

«Aega ei ole ju niigi. Kus seal siis veel teatrissel» vastas Ivan Ivanovitš. Ja ta süngestus uuesti, kujutledes Skorobogatovi ilmet, kes viimasel ajal teda vaevu teretas.

«Pea vastu, kasakas!...» ütles Širokov, kohendades pahase liigutusega arstimütsikest, mis tema karedatel tihedatel juustel alati viltu vajus. «Teie, Deniss Antonovitš, andke selle üliõpilase kiri mulle. Saadan talle kiirtelegrammi. — mingu oblastikomiteesse ja oblasti tervishoiu-osakonda ja võtku ka teisi teie endisi patsiente kaasa. Asitõendid mõjuvad alati hästi.»

«Annaks jumal!» lausus Sergutov pooleldi naljatades, kuid ta paksud huuled tõmbusid solvunult mossi. «Meie Gussev on hakanud nüüd ennast igasse pisiassjasse vahele segama. Keegi on lasknud lendu kuulduse, et ta määratakse uuesti haigla juhatajaks. Siis on meil, noortel, lõpp: ta lämmatab kõik.»

Raskeis mõtteis jätkas Ivan Ivanovitš ringkäiku mööda palatid. Peale kokkupõrke Skorobogatoviga erutas teda praegu veel kaks küsimust: skorbuut ja... Olga.

Kes sugereeris talle mõtte kirjutada ajalehes? Kui ta järgmisel päeval pärast olukirjelduse lugemist teda nal-

jatades kirjanikuks nimetas, ägestus Olga. Nimetas Ivan Ivanovitši isegi egoistiks ja ütles ei tea mida veel. Ja nüüd tõi raamatukogust virna raamatuid, aina loeb ja kirjutab olukirjeldusi, aga vabal ajal jookseb kes teab kus. Sellest, et ta koos Martemjanoviga kogu kaevanduse läbi tuhnis, kuulis Ivan Ivanovitš ainult kõrvalt. Vist kohtas Olga teda uuesti. Aga mehele ei ütle, kus ta käib, kuigi varjamine pole tema iseloomujoon. Neil päevil teatas, et saatis oblasti ajalehele juba neljanda sõnumi.

«Kui sellega oleks tōsi taga, aga see on ju ainult järjekordne tuju,» mõtles Ivan Ivanovitš nukralt. Nii vastas ta ka Olgale, sest Olga umbusklik valvsus solvas teda hinge põhjani. «Nagu ma oleksin takistanud teda oma võimeid avaldamast. Kirjutagu! Millega laps end ka ei lõbustaks... Kuid miks sellest perekonnadraamat teha? Homme võib ta samasuguse kihuga astronoomiast innustuda. Ja siis veel see skorbuut!»

«Kas sa olid purjus?» pöördub doktor kullaotsija poole, kes pärast rasket kolbavigastust teist nädalat voodis lamab.

Kogenud taigaelanik punastab nagu tütarlaps ja näitab sõrmeotsa peal:

«Ainult niipaljuse, seltsimehed...»

«Miks te meie tööd rikutel» lausub Ivan Ivanovitš, vaadates mornilt sellele karedaks muutunud sõrmele. «Kas te arvate, et me ei märka, kui te salaja joote? Meile on sellest veel vähe, et teid operatsioonilaualt elusalt maha võtame. Ka teile on vähe. Peab endisse olukorda tagasi pöörduma. Terveks saama ja töötama hakkama.»

Ivan Ivanovitš peatus jälle voodi juures, kus lamab hiljuti opereeritud kaevur, kelle pead ümbritsev side meenutas valget kiivrit.

Kuni ta haigega kõneles, sosistas Hižnjak midagi Valerjan Valentinovitšiga.

«Täiesti küllaldane!» ütles neuropatoloog Hižnjaki karedasse, peast natuke eemale hoiduvasse kõrva ja naeratas endaga rahulolevalt.

«Täna!» vastas Hižnjak, jõudes suruda neuropatoloogil kätt, nii et too ägises. «Täna kogu ametiühingu

komitee nimel. Nüüd me võime Ljubuška vabalt Uraali oma vanaema juurde saata.»

«Missugust kohalikku ravimit tarvitatakse taigas skorbuudi vastu?» küsis Ivan Ivanovitš oma kursantidelt.

«Millega kullakaevanduse töölised ennast vanasti ravisid?» katsus ta teada saada kaevuritelt.

«Aitab toores põdra maks,» vastasid evengid ja jakuudid.

«Tarvis süüa küüslauku ja hapukapsast,» soovitasid kullaotsijad.

«Piiritus on kõige parem,» teatasid vanad taigaelanikud, kes korduvalt olid olnud skorbuudi küüsis.

«Kasulik on teha hautisi maadja siberi männi okastest,» kõnelesid perenaised-söögikeetjad kullaotsijate artellidest. «Ka marjad on kasulikud.»

Ivan Ivanovitš jäi mõttesse ja meenutas teadaolevaid skorbuudijuhtumeid polaarsetes talvitusjaamades, vanglates, kaugesõidulaevadel, linnades sõjalise hävingu ajal.

Muidugi, sellel haigusel ei olnud otsest suhet kirurgiaga, kuid tema veendumuse järgi ei olnud arstiteaduses selliseid alasid, mis möödaminnes ei riivanud ka seda ala. Teda huvitas kõik. See, et põhjalased kannatasid skorbuudi all, tundus talle asjaoluna, mis teda isiklikult sügavasti puudutas ja väga erutas.

Mis tähendab «skorbuudipiirkond»? Kas tekib skorbuut ka Volga-äärsel elanikul, kui ta saab Tšažma kullaotsija toidunormi? Seal tekib skorbuut ainult hirmsa nälja korral, aga siin põevad seda ka hästitoidetud inimesed.

Ivan Ivanovitšile meenus minevik... Ta mällu kerkis tema lapsepõli tohutu raudteevaksali suitsus ja tahmas. Vitamiinid! Arsti huultel mängles vallatu naeratus. Mööda liipreid hüppab näruselt rietatud mustajalgne püstakate juustega poisike, võtab maast kord suitsuotsa, kord leivakoorukese... Põgeneb tuulepööriseks vaksalivalvuri eest, tormab lennul otse keset poisikeste palavat löömingut — meie poisid saavad peksa! Kodus ei võta ema teda vastu paitamisega ega magusa saiaga. Ema tööst kare käsi jagab heldesti ainult hoope. Kuid väike

Vanja ei nurise, hoopide vastu on ta karastatud. Kodus on terve trobikond temast vanemaid ja nooremaid jõnglasi, kes on samasugused alati näljased hakipojad nagu temagi. Aga skorbuuti polnud neil märgata, kuigi vitamiinidest ei olnud aimugi. Kui Vankat ja tema vanemat venda hakati kooli panema, siis terve perekond sõna otseses mõttes nälgis (kooliminejatele oli tarvis riideid selga ja saapaid jalga). Vanem poeg ei saanud kaua õppida, ta pandi tööle, aga Ivan Ivanovitš ajas sõrad vastu ja suutis kaitsta oma õigust õppimisele. Isa, elukutselt laadija, õiendas kodustega karmilt ja lihtsalt, aga poisikese kangusest hämmastatuna asus poja poolele. Kuid alles revolutsioon suunas Ivan Aržanovi töölisfakulteti ja seejärel Saraatovi riiklikku ülikooli. Ta õppis seal, ise kõrvalt teenides, ajas läbi leiva ja veega, aidates veel perekonnaga koormatud isa. Oli raske, vitamiinidest polnud juttugi, kuid skorbuuti ei olnud. Mispärast siis siin?... Kas teda asjata õpetati!...

35.

Kord, kui Ivan Ivanovitš vara koju tuli, leidis ta Olga jälle kirjutuslaua tagant. Kuid tema ees ei olnud pabeleid (kõik oma märkmed lukutas ta nüüd kapikesse). Ta lihtsalt istus, toetanud pea kätele, ega pöördunud Ivan Ivanovitši sammude peale ümbergi. Ainult tema õlgade kerge liigutuse järgi sai Ivan Ivanovitš aru, et naine tema tulekut kuulis.

«Tujust ära,» mõtles ta, tõmmates käega õrnalt üle Olga lauba ja kohedate juuste.

Olga tõstis näo ja Ivan Ivanovitš nägi tema silmades pisaraid.

«Miks sa mures oled, Olgakene? Mis sinuga on?» küsis Ivan Ivanovitš osavõtlikult, ja siis tungisid pakitsevad pisarad läbi Olga pikkade ripsmete ning veeresid sealt põskedele.

«Mis on juhtunud?» kordas Ivan Ivanovitš juba ärevalt.

«Ei trükitud ära...» ütles Olga läbi pisarate. «Ainult ühe... puurijatest, ja sealtki viskasid välja kõik, mida

ma ise... Ainult faktid!... Kirjutusest... jäi järele... lihtsalt ainult mõni rida...»

«Näed nüüd! Ma ju ütlesin!» lausus Ivan Ivanovitš heasüdamlikult, olles liigutatud tema väikese mure siirusest. «Niisuguste asjadega võib tegelda ainult põhitöö kõrval. Ma kirjutan ju ka ajalehele — nii velskritekursustest kui ka haigla asjadest. Ma olen isegi teaduslikke brošüürike kirjutanud. Kuid ma ei igatse sugugi saada elukutseliseks literaadiks... Iga kirjaoskaja inimene koostab kas või kordki elus midagi, seinalehelegi — ja kirjutab...»

Olga pisarad kuivasid kohe. Ta istus nüüd sirgelt ja kuulas katkestamata Ivan Ivanovitši juttu, kuni too ise tema vaenulikku ilmet märkas.

«Jälle haavusid!» ütles Ivan Ivanovitš kibedusega.

«Aga miks ma ei peaks haavuma, kui sa ei taha aru saada,» vastas Olga hooletult, varjates sellega viha. «Sa kirjutad ajalehele, iga kirjaoskaja kirjutab!... Te kirjutate ju oma armastatud tööalast, kui olete erutatud, olete selle pärast mures... seepärast sünnibki see teil muu «kõrval». Aga mina? Aga millest hakkab mina muu kõrval kirjutama? Mul ei ole midagi muud! Ja ma nutan sellepärast, et tahan ka tõeline inimene olla ega saa nii kergesti oma ebaõnnega rahule jääda. Ega jäägi. Ärgu trükitagu mind veelgi. Kümme, kakskümmend korda ärgu trükitagu. Aga mina kirjutan ikkagi.»

«Seda juhtub,» ütles Tavrov Olgale Pava Romanovna külalislahkes majas. «Teil on õigus — selleks, et sihile jõuda, on tarvis rohkem tööd teha.»

Pava Romanovna oleks võinud «ausõnaga kinnitada», et Tavrov on Olgasse armunud: kui mees ainult naise nime nimetamisel punastab ja kahvatab, siis on raske eksida. Aga kui hoolega ta ka kuulatas, midagi sellesarnast, intiimset, nende vahel ei toimunud. Nad lugesid Olga kirjutisi (millest Pava Romanovna oli siiralt vaimustatud nagu Igor Korobitsõni värssidestki; ta tegi isegi ettepaneku korraldada laiem arutlus, hellitades mõtet mingist kirjanduslikust salongist enda juures), kõnelesid muusikast, teatrist, poliitikast, mängisid malet. Mõnikord Pava isegi kadestas säärase suhete võimalust,

mis tema arusaamade järgi olid selles eas mehe ja naise vahel ebatavalised. See meeldis palju rohkem kui tavaline flirt, kuid nõudis naiselt ka midagi palju enam kui osav koketeerimine ja oskus huvitavalt vestelda. Kuidas saab armunud meest pidada tõsise, nooruslikult puhta, truu sõpruse piirides?

Ja tänagi, kui Olga tuli väga halvas meeleolus, lohutas Tavrov teda nagu vanem seltsimees.

«Kõikjal on kadedaid ja lurjuseid!» teatas Pava Romanovna ka omalt poolt energiliselt, kui ta kuulis Olga ebaõnnest. «Pole viga, kullake, ärge pange neid tähelegi. Kui mina suudaksin nii ladusalt kirjutada, teeksin ma seda iseenda lõbuks.»

Teda kuulates heitis Olga Tavrovile peaaegu süüdlasliku pilgu, kuid see suhtus Pava Romanovna lobisemisse heatahtlikult.

«Nende kadedate ja lurjuste kohta te ütlesite asjata nii kõvasti,» vastas Tavrov talle, silitades hajameelselt hellitatud kassi, kes meelitades nurru lõi ja teda peaga müksas. «Mõnikord ajalehe toimetuse töötajad lihtsalt kardavad asju, mis pole šablooni järgi kirjutatud. Ja Olga Pavlovna ei ole ka veel vajalikul viisil kirjutama õppinud... Teate, mis ma teile soovitaksin,» pöördus ta Olga poole.

Olga istus lähedal ja vaatas talle nii otse silma, et Tavrov kaotas hetkeks hingelise tasakaalu. Kuid Olga avameelne pilk väljendas ainult nukrust ja usaldust... Kaotatud mõttelõnga otsides Tavrov süngestus, kuid ta käsi sirutus peaaegu ebateadliku õrnusega uuesti kassi poole, kes oli tõmbunud tema kõrval sooja ning pehmesse kerra.

«Kirjutage tõepoolest rohkem, käige sagedamini töötuses...»

«Iseenda lõbuks,» naljatas Olga. «Ma olen tõesti läbematu: alles algasin, ja juba kohe vajan tunnustust. Kuid nüüd ma nii lihtsalt ei tagane. Et saada heaks mehaanikuks, peab viis aastat õppima ning lisaks veel praktika... Aga ajalehele kirjutamine pole vähem tähtis. Tähendab, tuleb vaeva näha...»

«Ja ära õppida,» lõpetas Tavrov tema asemel lõbusalt. «Kirjutage olukirjeldus kohalikkudesse rahvustesse kuu-

luvatest naistest, kes viimastel aastatel on tulnud töös-
tusse. Kui korraga ei tule välja, siis töötage ümber, ja
kui hakkab iseendale meeldima, siis näidake minule. Ja
teiseks — kirjutage üldse Tšažmast...»

36.

«Ära nuts, oled ju tark tüdruk!» ütles Ivan Ivanovitš
värinaga hääles, hoides tüdrukukese kitsast kätt oma
peos.

See oli operatsioonilaua surnud naise tütar — kooli-
tüdruk, lühikeste kõvasti punutud patsidega, pruunis
kulunud üleriietuses, kuid lumivalge kraega peenikese
kaela ümber... Pisarad voolasid veel mööda tema mure-
likust erutusest roosaks tõmbunud nägu, kuid ta pühkis
need ära vasaku käe rusikaga, hoides sealjuures kõvasti
kinni nahkpaunakese rihmast. Siis tõstis ta pikakasvu-
lise arsti poole pruunid, märgade ripsmete vahelt sel-
gelt säravad silmad ja ütles:

«Ma tuln teid tänama raha eest, kõige eest.»

«Pole vaja, kallid lapsed!» lausus Ivan Ivanovitš süga-
valt liigutatuna, kangelaslikult taludes orvuks jäänud
lapse pilku. «Abi eest võiks ju Deniss Antonovitši tänada.
Kuid kedagi pole tarvis tänada. Me oleme ju kohusta-
tud aitama...»

«Ei, pole kohustatud. Te ei ole ju süüdi selles, mis
juhtus...» Ljubuška silmad täitusid uuesti pisaratest.
«Ema kannatas väga peavalu käes. Küll ta vaevles!...
Lihtsalt ei teadnud, kuhu oma pead panna. Ja huuled
hammustas veriseks, et mitte karjuda. Mis elu tal veel
oli!» lõpetas tüdrukuke täiskasvanu tooniga, võib-olla
korrates teiste sõnu, ent tõelise kibedusega.

Ta isa oli uppunud möödunud aastal Tšažmasse, ja
ema surma järel jäi ta üksi.

«Selline on kirurgi saatust!» ütles Deniss Antonovitš
Hižnjak, sorides ametiühingu komitee toas «toimikute»
korralikke mappe. «Tunne muret haigete pärast, ja pea-
aegu igaühel nendest on lisaks veel sugulased. Ka neid
tuleb alati meeles pidada!»

«Hea, et leidis inimesi, kes kuni koduni temaga koos

sõidavad,» vastas mõttikult Jelena Denissovna, kes het-
keks oli oma ametiühingu komitee esimehe juurde sisse
astunud. «Tore tüdrukuke, nii kahju temast. Ma oleksin
hea meelega ta oma lapseks võtnud.»

Hižnjak elavnes kohe:

«Miks me juba varem sellele ei mõtelnud?...»

«Sina küll ei mõtelnud,» ütles Jelena Denissovna, hei-
tes mehele armastava pilgu, «aga mina isegi kõnelesin
temaga. Ja mitte mina üksi — ka Olga Pavlovna. Nen-
del oleks väga hea olnud last endale võtta, kuna omi ei
ole.»

«Noh, ja kuidas siis oli?»

«Ei nõustunud. Tahab vanaema juurde.»

Deniss Antonovitši siniseid silmi looris nukrusevine.

«Näe, jäi üksikuks orb. Kuid meil leidub tema eest
hoolitsejaid, ka riigi käest hakkab pensioni saama. Aga
kui palju jääb neid järelevalveta ilma peale nüüd Inglis-
maal, Saksamaal... Päästsid sõja valla need neetud
isandad, et nad ise kärvaksid!»

«Ljuba sarnaneb veidi meie Lenotškaga,» lausus Olga,
kõndides Ivan Ivanovitši kõrval, «kuid ta on kümne aast-
ane ja oma vanuse kohta liiaks äärenenud. Kuidas mure
vanemaks muudab!»

Olga vaatas altkulmu mehele näkku, kuid jäi äkki vait,
meenutades hiljutist kokkupõrget temaga oma töö pärast.
Tööpoolet, kui suure vastutuse mees endale vabataht-
likult võtab!

Ivan Ivanovitš ei kuulnud Olga viimaseid sõnu, sest
samal ajal tõmbas ta tähelepanu endale kullakaevanduse
mehaanik Igor Korobitsõn.

Igoril olid jalas väga lühikesed ja laiad ruudulised
püksid, paksude kautšuktaldadega kingad, seljas püksi-
värvli vahele topitud jakisarnane valge särk, mille kae-
lust kaunistasid peenike tikand ja roosad paelakesed.

Neid paelakesi nähes muutus Ivan Ivanovitš tahtma-
tult lõbusaks.

«Missugune päev! Missugune tore päev!» alustas Igor
rutuliselt. Oma ülimoodsa sonimütsi tohutu sirmi all näis
ta veel kõhnemana. «Ivan Ivanovitš! Olga Pavlovna!
Kas soovite osa võtta ekskursioonist mägedesse? Homme

organiseerime suure seltskonna. Pava Romanovna võtab ka osa...

Ivan Ivanovitš kavatses juba ära ütelda, kuid, heitnud pilgu Olgale, küsis naljatades:

«Kas lähme või?»

«Kui sa tahad.»

«Noh, muidugi,» kinnitas Ivan Ivanovitš. «Hirmsasti tahan,» venitas ta, vaadates Igorile tagant järele. «Pani ka end riidesse! Muidu tõsine töömees, aga näeb välja nagu hernehirmutis! Ma peaaegu pidin naerust turtsatama, kui tema lindikesi nägin. Otse nagu see, kes Levin neid külastas. Kas mäletad Tolstoid? ... Levin viskas ta välja...»

«Vassenka Veslovski,» ütles Olga ette. «Kuid neil pole midagi ühist. Vassenka sarnanes rasvase pörssaga ja lindikesed olid tal kübaral.»

«Ei, mitte kübaral,» vaidles Ivan Ivanovitš vastu. «Muide, sarnasus pole tõepoolest mitte lindikestes, vaid selles, et ma viskan selle kord samuti välja. Libitseb juba liiaks sinu ümber,» lõpetas ta ootamatult.

«Korobitsõn käitub kõikidega selliselt,» ütles Olga. «Miks teda solvata?»

37.

«Me läheme jala,» käsutas Pava Romanovna. «Mitte mingisuguseid jalgrattaid! Milleks neid vaja, kui me läheme mööda mäeahelikke? Mööda kiviteed enne teisi kohale sõita? See on ju egoistlik.»

«Olgu, kõik jala!» hüüdis Igor Korobitsõn. «Egoistid, jalgratastelt mahal!» Ja ta veeretask esimesena oma jalgratta kuuri poole.

«Mandril arvavad paljud, et kullakaevanduses on ainult laiades pükstes kullaotsijad, karud ja metsikud jalgrajad,» ütles Tavrov. «Aga siin on asfalt, jalgrattad. Isegi neurokirurgid on,» ütles ta ilma naljata.

«Jah, kuid ka skorbuuti on ikka veel,» lausus Ivan Ivanovitš samas toonis, vaadates naisele, keda Pava Romanovna otsus näis kurvastavat.

Talle meenus esimene kohtumine Olgaga. Ta tuli töölt ja oli kodu poole minemas. Alleel haljendasid puud värss-

kes roheluses... Äsja oli sadanud vihma ja niiskel liival olid selgesti näha puistestel jooksnud laste jäljed. Ivan Ivanovitš läks põiki üle puistee, hingates endasse noore rohu ja lehtede hõngu. Jalgrattasõitja helistamine sundis teda ümber pöörduma. Tänavatpidi kihutas kiiresti tütarlaps. Päevitunud käed hoidsid kindlalt tüüri, ta jalad olid saledad ja samuti tõmmud. Mööda sõites vaatas ta rahulikult kord ühele, kord teisele poole, ja ta heledad juuksed, järgides neid liigutusi, kord lendasid eemale, kord langesid uuesti valge spordisärgiga kaetud õlgadele...

Selle mälestuse juures ilmus Ivan Ivanovitši huultele tahtmatult heameele ja uhkuse naeratus.

«Lähme,» ütles temale Tavrov, ja kogu seltskond hakkas liikuma, kes kandes seljakotti, kes toidukorvi.

«Aga miks ei kutsutud Varjat?» tuletas äkki meelde Ivan Ivanovitš, nähes Varvaarat, kes läks mööda tänavat koos Logunoviga. «Platon Artemovitš ja Varja, ühinege meiega!»

«Mul pole täna aega. Lihtsalt võimatu,» ütles Logunov kahetsedes.

«Aga ehk lähleksime?» ütles Varvaara kõhklevalt. «Eile ma ütlesin ära... Kogu nädal oli mul väga palju tööd ja ma jätsin mõne asja puhkepäevaks. Kuid nüüd tuli mul tahtmine puhata. Ilm on nii ilus.» Ta silmad pöördusid sõbralikult Logunovi poole. «Mis te arvate, Platon?»

«Ei, Varja, ma ei saa.» Logunov vaatas kõõrdi Tavrovi poole ja lisas tasase häälega: «Sa ei pea täna oma sõna: sa kavatsesid õppida ja pärast lõunat tennist mängida.»

Varvaara ainult raputas patse ja ütles juba äraminejatega ühinedes:

«Ega olegi tarvis alati sõna pidada! Ma väsisin nende päevade jooksul väga ära, aga õppima peab selge peaga. Mägedes on nüüd lahe — tuul ajas sääsed ja kihulased laiali. Mesikäpp, kitsed, põdrad lähevad praegu orgudest ära mägede tippudele.»

«Kahju, et ta ei tulnud meiega!» ütles Varvaara Ivan Ivanovitšile, hüpatas osavalt üle kaljurusu. «Ta on tubli, see minu Platon Logunov. Eks ole ju?»

«Jah, väga. Aga mispärast sa ütled: minu Platon? Kas lähed temale mehele?»

«Ei, ma ei ole veel otsustanud. Ja vististi ei otsustagi. Kuid ta armastab mind, ja ma olen rõõmus...»

Ivan Ivanovitš hakkas lõbusalt naerma.

«Tähendab, ka sina armastad teda.»

«Ärge naerge,» palus Varvaara. «Kui teile see on naljakas, siis mulle... mulle ei ole see sugugi naljakas. See on väga tõsine asi,» lisas ta kiiresti, murdes möödaminnes maadja männi oksakese ja hammustades teravate hammastega noort võsu, mis lõhnas vaigu ja okaste järele.

«Sa oled nagu kits,» tähendas Ivan Ivanovitš. «Ei ole sellist põõsast, millelt sa ei katsu midagi ära murda. Varja närib igat tee ääres leiduvat puud,» pöördus ta Olga poole, kes kõndis kergel sammul teisel pool. «Kord närib rohukõrt, kord lutsib kaseoksa...»

Varvaara sattus segadusse, kuid ütles:

«Sööge kõike, nagu mina süön, ja teil ei teki kunagi skorbuuti.»

«Ei teki skorbuuti!» kordas Ivan Ivanovitš Varja poolt ära visatud oksa kinni püüdes. «Vaata kus on elujõud!» ütles ta, vaadates, kuidas muljutud okkad end sirgu ajasid. «Siin ei ole ei mände ega ka kuuski, aga seeder liibus ligi maad, mandudes põõsaks. Miks ma seni teda tähele ei pannud? Sa vaata, Olja, kui kaunis ta on! Jaa, jaa, jaa. Aga ta kasvab niihästi mägede paljastel kivistel tippudel kui ka jõgede kallastel. Haarab igalt poolt kinnil!» Ivan Ivanovitš hammustas ka vaigust võsu ja näris seda. «Tead sa, tal on isegi meeldiv maitse. Katsu!»

«Ma ei ole Varvaara,» vastas Olga külmalt.

«Ei, sa proovi siiski,» ütles Ivan Ivanovitš innuga, märkamata tema külmust. «Need karvased põõsad sarnanevad laialipillatud kasukatega. Jumala eest! Kinnitatakse, et maadja männi hautised on kasulikud reumatismi ja skorbuudi puhul. Siin on teda nii palju! Mispärast kasvab ta just skorbuudipiirkondades?»

Olga tundis oma mehe omadust innustuda «kõrvalistest asjadest» ja tema visadust.

«Katsu see mõistatus ära lahendada,» ütles Olga.

«Siberi mänd trumpas karmi kliima üle!» jätkas Ivan Ivanovitš. «Talvel, kuuekümnepärase pakase ajal, kukub ta rohelisena ja elavana rahulikult lume all.»

«Ees on tasandik!» katkestas teda Olga. «Noh, rütem! Meie jõuame sinna esimestena.»

«Ei, mina jõuan esimesena!» hüüdis Varvaara.

«Meie ka!» vastas Ivan Ivanovitš, haarates Olga käsi varrest.

Peaaegu üheaegselt jõudsid nad kolmekesi kõrglavale, mis oli tasane nagu laud. Samblikulaikudega kaetud kivipurul kasvasid tohutud maadjad männid, mille okkad kummaliselt tuule käes helisesid.

«Oi, kui palju siin sügisel pähkleid on!» ütles Varvaara.

«Kui need põõsad, ei, terve väljak üle viia kaevandusse!...» lausus Olga unistavalt, pilutades heleda valguse tõttu silmi. «Siis oleks alles park! Kui hea on selliste põõsaste vahel jalutada, midagi otse lõunamaist!»

«Siin teeme peatuse!» käsutas Pava Romanovna, hingates sügavalt poolavatud suuga.

Ta punetas üleni, kuid kõndis kergelt, kõigutades täidlaseks muutunud keha.

«Otse võrgutavalt ilus!» ütles ta hinge tagasi tõmmates ja väikese pehme käekesega nagu pühkides. «See on väga kasulik... selline treening. Minu olukorras veel eriti.»

Ivan Ivanovitš vaatlus teda hetke. Tulevase ema terve, õitsev kuju oli talle tahtmatult sümpaatne, kuid samas mõtles ta: «Tööd on sulle vaja, muidu muutud edevaks!»

«Tõesti kena!» hüüdis Pava Romanovna ikka jälle, kuni teised peatuskohta korraldasid.

«Mida teie mees teeb?» pöördus ta Olga poole, nähes Ivan Ivanovitši taskunoaga maadja männi noori võsusid lõikamas.

«Ta otsustas hakata kasutama okkaid haigete ravimiseks.»

«Töötate?» küsis Tavrov.

«Jah,» vastas Olga. «Näen iga päev väga palju, kirjutatan palju üles, ja siis vaevlen kirjutuslaua taga. Olen nii rahutu: see, mis ma kirjutatan, ei meeldi mulle, aga ma kirjutatan ikkagi edasi! Tahaksin leida mingisuguseid uusi sõnu... Hinges põleb, aga väljendada ei oska.» Ta jäi hetkeks mõttesse. «Näib, et mul praegu siiski juba natuke paremini õnnestub, hakkan toetuspunkte leidma, killustun vähem pisiasjadele. On raske, kuid valmistab rõõmu.»

Tavrov vaatas teda armunu kaastundega... Ta oli siiralt õnnelik, et võis juhatada Olgale tegevuse, mis hakkas viimast tõeliselt huvitama.

«Te kuulake ainult!» kõneles Igor Korobitsõn valju häälega. «Millised suurepärased värsid:

Tütarlaps, kel minuga üks keel —
justkui sügis, tasane ja tõmmu,
küllastas mind ükskord õhtu eel...
Tahtis armas olla, kuid ei saal...
Ja ta silmad, tumedad ja tummad,
vaikses kurbuses löid õitsema...»

«Ta sarnaneb Varvaaraga!» lõpetas Igor. «Varja, teie olete tüdruk minu keelemurdest.»

«Ei klapil» vaidles kiiresti vastu Pava Romanovna. «Varja on aina energia ise ja ta näovärv on selline, et annaks jumal igaühele! Aga see, kes teie juures käis, on nii kõhnake. Ei ole ime, et ta ei saanud olla armastatud.»

Kõlas üldine naer.

Nad sammusid jälle mööda kitsast rada, mille olid tallanud kitsede ja mägijäärade sõrad ning sillutanud karukäpad. Rada kulges otse aheliku harjal, mis kohati oli terav, kohati seljandikult tasasem ja samblikku täis kasvanud. Kerge ja lõbus oli käia mööda seda rada. Nad huikasid vastastikku elavalt, olles joobunud päikesest, valgusest, õhust, kaugeleulatuvast avarusest; nad liuglesid kükakil mööda põdrasamblamuru alla kivimurdu, laulsid, pildusid sooje kivikesi alla. Ainult Gussev, kes

oli ootamatult seltskonda ilmunud, käitus nagu tavaliiselt tagasihoidlikult. Teda ilmselt hämmastasid suurte inimeste poisikeselikud tembud ja rõhutatud hoolega silus ta ilma tarviduseta oma niigi korralikku ülikonda.

«Ja miks ta kaasa tuli?!» ütles Varvaara Olgale, kehitades kitsaid õlgu. «Parem oleks istunud kodus ja mänginud preferanssi! Venib nagu must vari!»

Üldisest meeleolust haaratuna oli lõbus ka Olga. Ka tema pildus kive ülalt alla ning ajas taga kärmeid võõtoravaid, kes inimesi oma vallatu vilega narritasid.

«Raputage ta maha!» palus ta Tavrovi, kui tema poolt heidutatud loomake lendas linnuna noore larsi latva.

Nad raputasid kahekesi tugevasti puud. Ülalt sadas kergelt puru nende ülestõstetud nägudele, Olga päevitusest kuldsetele kätele ja ta heledatele juustele. Tema naervat suud nägi Tavrov esmakordselt nii lähedalt. Nende käed puutusid nagu kogemata kokku, ja kohe oli Olga justkui ära vahetatud — ta muutus äkki kinniseks, süngeks.

«Said nüüd õppetunni!» mõtles Olga äkilisest vaenulikkusest hämmastatud Tavrov. «Sõbraliku abi ja kaastunde pärast tunneb teine sinu vastu poolehoidu, ja sina oled juba valmis teda oma embusse haarama.» Kuid see riivas teda nii valusalt, et ta läks uuesti Olga juurde.

«Ärge pahandage!» ütles ta kiiresti. «Andestage inimesele, kes teid armastab... üle kõige maailmas.»

«Ärge kõnelge selliseid sõnu!» ütles Olga. «Ma olen teile tänulik ja hindan teid kui oma parimat seltsimeest, kuid ma ei soovi... ei või kaotada õigust Ivan Ivanovitšile avameelselt silma vaadata.»

Tavrov eemaldus, komistas kivile, pidi peaaegu kukkuma, kuid ajas enda sirgu ja läks ära.

«Tamme küljest pole raske oksa ära rebida, aga Olgat on võimatu sellest inimesest lahutada!» mõtles ta, kui ta, suutmata vastu panna, ümber pöördus ja juba eemalt nägi, kuidas Olga seisis järsaku äärel Aržanovi kõrval.

«Kas sul ei ole igav?» küsis Olga, võttes mehel käe alt kinni ja liibudes õlaga vastu tema õlga.

«Ei, vastupidi, ma olen rõõmus, et me täna mägedesse pääsesime,» lausus Ivan Ivanovitš lõbusalt, tõepoolest rõõmustades nii Olga hea meeleolu kui ka tema tagasihoidliku õrnuse üle. «Kui mul ka see maadja männi asi õnnestuks!»

«Sa hakkasidki Varvaarat uskuma?»

«Jah, ta viis mu mõttele. Rahvas oma kogemustega juhib meid paljude avastuste juurde. Kui leitakse ravim tuberkuloosi ja vähi vastu, siis me kindlasti jahmume imestusest — nii kättesaadav ja naeruväärselt lihtne oli see. Aga mis sa tahtsid mulle ütelda?» meenutas ta äkki, märgates Olga ilmes hajameelsust.

«Ma tahtsin...» Olga vaatas abitult ringi. Ta lihtsalt haaras temast kinni nagu ärevuses laps.

Nad seisisid järsaku äärel, kuhu oli kuhjunud kollakaspruunide kaljude riismeid. Madalamal, järsul kivisel nõlval, kasvas siin-seal maadja männi põõsaid, mis sarnanesid tumedate okstest onnidega, veel madalamal laius heleroheline lepik.

«Vaata, millised imelikud kaljud! Tõepoolest on huvitav...»

«Mis on huvitav, Olga?»

«Näe, need kivid... Terved mäed muutuvad rusuks... Aga muide, asi ei ole mitte selles... Ma tahtsin lihtsalt sinuga koos olla ja kutsusin sind selleks kõrvale.»

«See on ka minu soov,» lausus Ivan Ivanovitš rõõmsalt. «Viimasel ajal hoidusid sa minust eemale.»

«Kuhu ta siis kadus?» päris Pava Romanovna kurtjalt. «Tema poolt on hoopis viisakuseta niiviisi seltskonda hüljata. Ei ole ilus lasta meid oodata ja rahu- tust tunda! Me tulime ju siia, et lõbutseda! Seltskonnas ei või mõtelda ainult iseendale. See on egoistlik!...»

«Te süüdistate head inimest liialti!» katkestas teda Ivan Ivanovitš, kes ei talunud etteheidet. «Las jalutab.»

«Tal hakkas häbi ja ta jooksis ära,» taipas Olga, olles

tõsiselt mures temale kalliste suhete purunemise pärast Tavroviga.

Ta oli küllalt tundeline selleks, et juba ammu mõista Tavrovi tundeid tema vastu, kuid ta oli niivõrd kiindunud tema poolt kätte näidatud töösse, hindas niivõrd tema sõbralikku tähelepanu, et eelkõige tahtis uskuda — ja uskusi — oma kriitiku täiesti erapooletusse huvisse.

«Milleks tuleb «see» vahele? Võib-olla ta lihtsalt meelitas mind, tahtes end paremas valguses näidata,» mõtles Olga siira murelikkuse, peaaegu hirmuga.

«Kas kuulete... pauk!» hüüdis Varvaara. «Korraga kaks!»

«Jah, on midagi taolist sealpool,» nõustus Ivan Ivanovitš. «Tähendab, ta on jahil. Ta jõuab meile järele, kui me temale marsruudi jätame.»

«Minu keelemurde tüdruk jäi üksi. Kas lubate, ma võtan hooldaja kohused enda peale?» lausus Igor, pöördudes Varvaara poole.

«Ei, mina ei luba!» segas Pava Romanovna vahele. «Kes siis minu eest hoolitsema hakkab? Varvaara on taigalaps ja saab väga hästi ka ilma teie hooldamiseta läbi.»

Igor naeratas ainult. Temale meeldisid nii Pava Romanovna ja Olga kui ka teised kenad naised, kellega ta tuttav oli. Talle meeldisid kõik ja mitte keegi eriti. Kolmekümnendates aastates tundus see talle juba rõhuvana. Ta igatses tõelist armastust, igatses elamusi ja kannatusi.

«Kannatus inspireeriks mind suurematele saavutustele luules,» rääkis ta. «Oscar Wilde ütles: kui poeedi süda puruneb, siis puruneb see muusikaks.»

Kuid Igori süda ei tahtnud kangekaelselt muusikaks puruneda. Sagedasti istus ta kogu öö viljatult bloknoodi taga, rebis siis valmiskirjutatu katki ja viskus meeleheitliku oigega voodisse.

«Teil on silmaalused sinised!» tähendas Pava Romanovna. «Jälle kirjutasite kuni hommikuni luuletusi? Miks te ennast piinate?»

«Ma tahan elada ilusat, loovat elu,» vastas Igor.

«Te peaksite naise võtma!» otsustas Pava Romanovna kähku. «Siis on teie elu täidetud.»

«Jaa-jah!» lausus Igor tuseselt. «Elukaaslane, lapsed, mähkmed, peleriinikesed... Ei, see kõik ei ole minu jaoks — kui ei ole tohutut armastust, siis peab poeet hallist argipäevast vaba olema.»

«Kuid teie ei ole ju poeet, vaid mehaanik...»

«Ah, teie ei saa ju sellest aru! Mehaanikaski on poeesia, kui mõte lendab kõrgele ja sünnib uus. Aga nii, lihtsalt töötada, on hirmus igav!»

Pava Romanovna vajus hetkeks mõttesse.

«Aga mina näiteks ei töötagi, kuid igav ei ole...»

«Teie olete hoopis teine asi!»

«Teine asi?» Pava põlevad silmad avanesid pärani, kuid ta ei haavunud, vaid raputas ainult lokke. «Hea, olgu ma siis teine asi... Ivan Ivanovitš, ütelge, kas teil on igav elada?»

«Mul? Ei, ma pole vist kunagi igavust tundnud. On ju nii palju huvitavat!»

«Mis siis nii huvitav on? Teid ümbritsevad haiged, oigavad, surevad inimesed...»

«Noh, surijaid, ütleme, ei ole palju. Aga haiged ja oigajad püüan ma terveks teha. Kümned tuhanded inimesed, kes on päästetud mitmesugustest hädadest — niisugune on minu kokkuvõtte vanaduses. Terve armee töötajaid! Kas sellest on vähe ühe elu õigustamiseks?»

«Tähendab, te olete endaga rahul?»

«Kui täiesti rahul oleksin, siis kulgeks kõik suletud ringi mööda. Siis võiks küll igavus tekkida. Kuid inimesel, kes töötab armastatud alal, on võimalus edasi liikuda, kasvada. Mina armastan oma tööd... Ma koguksin kas või nüüd kohe suletäie maadja männi oksa — ja lидуksin koju!» kõneles Ivan Ivanovitš Olgale lõbusalt.

«Jõuad veel.»

«Ei, tõepoolest! Ohtul lükkan ma õpingud edasi, panen sinu põlle ette ja avan oma köögi! Maadja männi leotis, halapaju leotis, salat-püree katkitamist okastest... Ma hakkan kombineerima, katsetama, otsima...»

«Te arvate, et teda tuleb otsida?» küsis Pava Romanovna, keda doktori laiad liigutused juurde olid meelitanud.

Ivan Ivanovitš pöördus nende järel lonkiva kärarikalt ülemeeliku jõugu poole.

«Keda «teda»? Tavrovi? Noh, tema on vist juba kodus. Ma kõnelesin hoopis muust.»

«Nii peab töötama!» mõtles Olga, vaadates mehele.

Talle meenus, kuidas mees aastat kaheksa tagasi hakkas oma töös uusi teid otsima. Kirglikkus ühines temal imestamisväärsse visaduse ja püsivusega. Juba kogenud kirurgina alustas Ivan Ivanovitš neurokirurgilises kliinikus tööd peaaegu aabitsast, aga kolme aasta pärast kaitstes hiilgavalt oma kandidaadi-väitekirja. Kui teema jaoks vajaliku abimaterjali läbitöötamiseks osutus tarvilikuks saksa keele tundmine, õppis ta mõõdamannes ka keele ära. Olgale meenus tema poisikeselik kummardamine tema poolt valitud teadusala suurnimede ees. Neurokirurgia! Seda sõna lausus ta hardalt.

«Jah, ma austan teda ja olen tema peale uhke,» arutas Olga. «Aga viga on selles, et meie vahel puudub kontakt. Ma jäin kohe alguses maha ja nüüd ei jõua ma enam iialgi järele, hingeldan, aga kui tema vaatabki tagasi, siis igakord naeratades, ega saa aru, kui raske on mul talle järele joosta.»

«Kas mäletad, kui me Jelovo järvel vähke püüdsime?» rääkis samal ajal Ivan Ivanovitš. «Siis läksin ma sinu vennaga vana kalapea pärast riidu... Ta näppas selle minult ära — ja sai terve korvitäie vähke. Ei, niisugustes asjades peab aus olema,» lõpetas Ivan Ivanovitš ootamatult ja hakkas naerma. Olga aga mõtles omi mõtteid ja taipas ainult tema häälest ja naerust, et mees on kõige paremas meeleolus.

Hommikul ärkas Olga vabrikusireeni vinguva huilgamise peale. Uniseid silmi pilgutades jäi ta ärevalt kuulatama, siis vaatas Ivan Ivanovitši poole. Huilgamine oli äratanud ka Ivan Ivanovitši, kes lamas lahtiste silmadega.

«Vist tulekahju?»

Vastuseks kostsid kusagilt kaugelt paugud. Olga hüp-

pas üles ja palja jalu, ainult öösärgis, jooksis akna juurde ning lükkas selle lahti. Sünge hommik paiskas tuppa läbitungivat niiskust. Kogu öö katusel sahisenud vihm oli lakanud, kuid kullakaevanduse kohal rippus tihe valkjas udu. Polnud näha ei mägesid ega ka asula maju.

«Mis seal on juhtunud?» küsis Ivan Ivanovitš uuesti.

Olga ei vastanud, kuid nähes Jelena Denissovna, kes Nataškat süles hoidis, kummardus aknast välja.

«Kas te teate, mis pärast sireen undab ja paugutatakse?» küsis Olga temalt.

Jelena Denissovna tõstis ruudulisse rätti mähitud Nataška teisele käele ja seda rasket elavat pambukest vastu rinda surudes pöördus Olga poole.

«Tavrov on kadunud. Ta ei tulnud eile tagasi. Ma olin Nataškaga teel lastesõime, kui kuulsin vilet. Noh, mõtlen, tulekahjul... Mina Nataškaga tagasi koju. Tuli vastu meie haigla autojuht. Ütles, et Tavrov on ära eksinud... Mähi otsima. Ja praegu nad seal paugutavadki.»

«Noh, mis on?» küsis Ivan Ivanovitš läbematult, nõõrides kiiruga saapaid kinni.

«Tavrov on kadunud!» kordas Olga valjusti, saates pilguga Jelena Denissovna tugevat kuju. «Eile ei tulnud koju. Ja nüüd paugutatakse.»

«Kuidas ta siis niiviisi tegi?!» lausus Ivan Ivanovitš siira kurvastusega. «Ei ole siin elanud, ei tunne ümbrust... Ja oli tal vaja üksi minna!»

Olga vaikis jahmununa ja kurvana.

«Luusib ringi ja tuleb tagasi,» ütles ta siis ebakindla häälega.

«Taigas ei ole niisama lihtne luusida,» vastas Ivan Ivanovitš, ja tal oli Olga pärast isegi ebamugav. «Kui oleks ära eksinud näiteks teie salmisepp, oleksite vist kaagutama hakanud nagu kanad.»

«Aga muidugi!» ütles Olga vihaselt.

Terve päeva istus ta kirjutuslaua ääres, kuid töö ei edenenud. Siis tõi ta riiulilt virna väljavalitud raamatuid: kullakaevamise kohta, Siberi ja Kaug-Ida reise kohta. Kuid oli raske keskenduda ka lugemisse. Olga jäi sagedasti mõttesse, käsi lehekülgede vahel, vaatas vihmast märgadele aknaklaasidele. Väljas undas ikka jälle

sireen. Tema huilgamine meelestas veel eriti nukrutsemisele.

Olga rõõmustas väga, kui Ivan Ivanovitš tuli töölt koju murelikuna, kuid erksana. Pärast õhtusööki pesi ta lauanõud puhtaks, tegi uuesti tule pliidi alla, soojendas vee ja siis algas päriselt laste köögimäng. Ivan Ivanovitši naljakas askeldamine kastrulite ja kausikestega valmistas Olga leibu.

Kogu öö undas sireen. Vaevalt voodist tõusnud, jooksis Olga kohe akna juurde.

«Noh, kuidas ilm on?» huvitus Ivan Ivanovitš, hakates end riidesse panema.

Olga heitis lootusetult käega:

«Ikka samasugune.»

«Ma tuln teie juurde meeldiva uudisega,» ütles Pava Romanovna, kes ilmus pärast Ivan Ivanovitši tööleminekut ja hakkas midagi kummeeritud mantli hõlma alt välja võtma. «Mul on teie pärast nii hea meel, nii hea meel,» seletas ta.

Olga jälgis umbusklikult tema paksude käekest liigutusi, milles krabises ajaleht.

«Teate, teie olukirjeldus kullaotsijate kohta trükiti ikka ära. Juba möödunud nädalal. Aga meie ei märganudki,» seletas Pava Romanovna särades. «Minu Prjahhin ütles, et seda juhtub neil puhkudel, kui materjal satub teadlikuma töötaja kätte. Võimalik, et toimetaja ise luges läbi. Asjata ei pannud te oma täit perekonnanime alla.»

Olga, kuulamata Pava Romanovna vadistamist, vaatas ajalehte. Ta käed värisesid. Tõesti, üks tema paljudest olukirjeldustest, mis toimetuse poolt tagasi lükati, on trükitud. Isegi tema pandud pealkiri on alles jäetud. Olga algul haaranud külmavärin vaheldus palavikulise kuumusega.

Trükiti ju ära artikkel, mille kirjutas tema!

Hoides ajalehte endiselt väljasirutatud käte vahel, laskus Olga toolile. Teda raputas tõeline palavik.

«Rüübake natuke vett!» askeldas Pava. «See neetud ilm teeb jõuetuks. Mind piinavad ka minu mandlid.

Külmetan natuke — ja juba tunnen... Rüübake ometi, palun, vett!»

«Pole tarvis,» ütles Olga.

Nüüd suundusid tema mõtted kogu jõuga Tavrovi juurde. Kus ta luusib? Kas luusibki? Kas vähe on taigas metsloomi ja teisi ohtusid inimesele! Ja kui rõõmus ta oleks Olga esimese väikese kordamineku üle! Ivan Ivanovitšile ta ei helistanudki: temale on ajalehes äratrükitud artikkel ainult «kõrvaline asi», aga Olgale — tohutu sündmus elus.

Hiljem toodi postikutse rahasaadetise kohta.

Olga riietus, läks postile, ja teel näis talle, et vastutulijad vaatavad talle sõbralikumalt kui tavaliselt, nagu oleksid nad võinud taibata ja mäletada, et oblasti ajalehe olukirjeldus, millel on lühike allkiri «O. A.», kuulub temale, Olga Aržanovale.

Rahasaadeti toimetusest tema enda nimele! Olgal polnud veel kordagi olnud omateenitud kopikat. Ta käed värisesid jälle, kui ta tuttavalt naislaekurilt raha vastu võttis. Too oli sellisest sündmusest nähtavasti ka hämmastunud. Vastutasuks tõmbusid Olga huuled jälle lapselikult õnnelikule naeratusele. Kuid sireen hakkas uuesti undama...

Olga ohkas, keeras uued rahapaberid hoolikalt kokku, pistis need käekotti ja üle läve jõudes vaatas veel kord, kas nad on ikka seal. Nüüd valdas teda hirm: aga äkki ei meeldinud tema töö lugejatele?

Minutit viis seisis Olga postkontori terrassil ja vaatas sinnapoole, kuhu oli jäänud Tavrov. Ei olnud näha isegi ligemaid kaljuharju, mis tõusid üle oru. Isegi mäenõlv, kus Olga ja Tavrov enne kaevandusse laskumist kohtusid, uppus uttu, millest ähmaselt paistsid ainult asula majade nurgad ja katused.

Mägedes uitasid kütid, luurajad, kullakaevanduse töölised. Tugevasti riides, varustatud toiduainetega, tuhnisid nad märja metsa läbi, karjusid, paugutasid õhku, et mitte kedagi juhuslikult maha lasta. Pole kerge ülesanne — leida äraeksinud inimene sellises udus, mis hõljus metsiku taiga kohal kümnete ja võib-olla isegi sadade kilomeetrite ulatuses.

Kui Tavrov lõbusa seltskonna juurest lahkus, matsid ta hinge kibe häbitunne ja kurbus. See kõik muutus vihaks, mille ta valas välja ilusa punapäise rähni peale, kelle ta puu otsast kahe pauguga maha kõmmutas. Pilku heitmata linnukesele, kelle lask oli purustanud, hakkas ta mööda metsa hulkuma, tallates mahlakat haljendavat rohtu. Märkamatu saabus külm õhtu. Äkki hakkas vihma sadama... Orgudes kihvas valge udu, mis ronis mööda kivimurdu mägede harjadeni.

Tavrov tõusis järsule tipule, kuid ei näinud midagi — kõikjal ümberringi ainult hall udu, hämarus. Ta karjus, paugutas, kuid asjata — vastust ei tulnud. Siis otsis ta põõsastes kasvanud kaljude vahel varjulise koha, heitis maha ja uinus, murtuna kehalisest ning hingelisest väsimusest. Teda äratas niiskus, millest riided olid läbi imunud: maa peale langes väga peenikest jääkirmet. Esimest korda elus kahetses Tavrov, et ta polnud hakanud suitsetama. Siis oleksid tal nüüd tikud kaasas... Missugune lõkketuli lõõmaks nüüd nende kivide vahel! Kujutlus soojusest tekitas sellise igatsuse elamu järele, et Tavrov ei suutnud enam kõssitõmbununa ühel ja samal kohal istuda. Ta tõusis üles ja hakkas liikuma...

Mägede kohal kerkis kahvatu koit, tungides vaevu läbi pilvede massiivi. Vihmasadu lakkas. Märjad põõsad ja puud, ilmudes udust, tulid lõpmatu reana Tavrovile vastu ja kadusid taas uttu.

Nii möödus päev.

Igatsus inimsoojuse järele kümnekordistas igatsust Olga järele. Tavrovile meenus, kuidas nad kord laeval malet mängisid. Olga pillas kogemata etturi laua alla. Tema hüppas püsti, kummardus üles tõstma, kuid ümmargune vigur veeres edasi, ja seda küünitades nõjatus ta üheks hetkeks põsega vastu Olga kleiti. See mälestus nüüd otse vapustas teda...

Ekselnud kuni jõuetuseni, hakkas Tavrov minema oja-kese voolu suunas, sammudes seal, kus kaldaid kattis läbipääsmatu võsastik, otse madalas vees. Võib-olla jõuab ta niiviisi rütem välja Kamenuška või isegi Tšažma juurde...

Ronides üle tormist murtud puude, libastus ta, kukkus ja lamas kaua liikumatult märgadel ümmargustel jändrikkudel.

«Miks ma nüüd laman? ... Leidsin aja!» märkas ta lõpuks ja tahtis üles tõusta, kuid terav valu tõusis kuni südameni ja ta silmade ees läks mustaks.

«Vaata kus lugu! Näib, et murdsin jalal!» mõtles Tavorov, kui ta meelemärgusele tuli ja oma seisukorra kohta selgusele püüdis jõuda. «See veel puudus! Kas ma tõesti kärvan kui haavatud hunt? Siit ei leia mind keegi... Otse kõrvalt lähevad mööda ja ei näe!»

Kui talt oleks küsitud, siis poleks ta osanud seletada, kuidas ta tormist murtud puude lademikust vabale väljakule välja ronis. Kõik sündis nagu unes. Kuid ta pääses roomates välja, isegi püüsi tõi kaasa ja lamas nüüd lahtisel kohal, mis oli nähtav mäenõlvakult, millel endiselt rippus udu. Rohkem ei suutnud ta enam midagi teha: lamas, ootas, langes poolunne ja avas uuesti silmad öise taeva lootusetu pimeduse poole, tundes, kuidas hakkas sadama peenikest, lumega segatud vihma, mis jahutas ta palavikust kuivavaid huuli.

Uhel sellisel ärkvõloleku hetkel heitis keegi suurte prillidega olevus temale valvsa vaenuliku pilgu. Tavorov liigutas end ja nägi hämmastava selgusega videvikus kohmakate sammudega eemalduvat suurt looma. Võimalik, et see oli ainult kaljukass, kuid poleks sugugi meeldiv, kui ta mõtleks uuesti tagasi tulla... Tavorov tegi uskumatu pingutuse, pööras end küljeli, siis kõhuli ja laskis udusse kadunud loomale paugu järele...

42.

«Ma pean teda nägemal!» ütles Olga Pava Romanovnale, kes oli tema juurde jooksnud, teada saades, et evenist kütt oli kohale toonud Tavorovi, kelle ta oli leidnud taigast, kilomeetrit viiskümmend Kamenuškast eemal.

Tavorovil oli jalaluu murdunud ja ta toodi kohale kandraamil väga raskes seisukorras.

138

«Kas ta tõesti sureb!» lausus Olga pisaratega hääles. «Kui hea inimene ta on!»

«Mispärast sureb? Kust te selle võtate?» vastas Pava Romanovna, kes oli juba jõudnud täiendavaid teateid koguda. «Nüüd, viibides Ivan Ivanovitši hoole all, pole tal enam ohtu. Kuid, ausõna, te ei peaks praegu teda vaatama minema! Esiteks, ta on meelemärguseta; lisaks on ta veel külmetanud ja tal on temperatuur kuni neli-kümmend kraadi. Teisel päeval pärast meie jalutuskäiku mägedes sadas ju lund... Teiseks, te kompromiteerite end asjatult, võidakse ei tea mida arvata! Vaata kui tal tehakse operatsioon... Aga kuidas muidu?» hüüdis Pava Romanovna, vastates Olga heitunud pilgule. «Tal on luumurd allpool põlve, aga räägitakse, et see olevat kergesti parandatav. Las Boriss Andrejevitši seisukord muutub normaalseks, küll te siis minuga koos külastate teda. Ja siis näib kõik nagu kord ja kohus.»

«Kas tunnete ennast paremini?» küsis Varvaara, panes veeklaasi tagasi lauakesele ja kohendades Tavorovi pea all patja. «Padjapüüri tegime märjaks!» tähendas ta, võttis käterätiku ja pühkis puhtaks tema kaua raseerimata, kareda lõua ja sileda kaela. «Te olete nüüd väike. Siis söödeti teid lusikast,» naljatas ta, istudes nüüd juba külalisena taburetile ja pannes põlvedel kokku käed, mis ei talunud tegevusetust.

«Mul on parem. Aga jalg valutab.» Tavorov vaatas ikka veel segase pilguga silmanurgast Varvaara poole. «Mis te arvate, kas ta kasvab kokku?»

«Kindlasti! Hea, et teil oli kinnine luumurd. Ja me tegime kõik, mis võimalik. Ivan Ivanovitš ütleb, et te ei hakkavat isegi lonkama.»

«Kas tõesti?»

«Ausõna. Ärge mõtelge halba. Te olete loomu poolest tugev, paranete kiiresti. Meil on siin üks poisike, Juura. Ta on kohalik, jakuut. Ta oli väga haige, tegi läbi väga raske operatsiooni, siis aga kukkus voodist maha ja murdis ka jalaluu. Ma hakkasin päris nutma, kui kuulsin. Mispärast peab laps nii palju kannatama? Selgus, et teine, temast vanem poisike ärgitas teda ilma loata üles tõusma, isegi aitas tal üles tõusta, kui talitajat

139

palatis polnud, ja mõlemad kukkusid maha. Aga ise ta seda üles ei tunnistanud, kartis, et sõber selle eest riielda saab.»

«On aga tubli poiss!» lausus Tavrov nõrgalt naeratades.

«Sugugi pole tubli poiss,» vaidles Varvaara tõsiselt ja palavalt vastu. «Laps peab tõtt rääkima.»

«Aga suured inimesed?»

Varvaara punastas ootamatult, kuid ütles veendunult: «Suured samuti.»

«Aga kui see on võimatu? Teie, Varvaarakene, olete ise veel laps! Inimene peab tõe järgi elama, aga seda teisele otse suu sisse kõnelda pole igakord tarvis, ja mõnikord on see koguni julm. Ma mõtlen nimelt väikesi, elulisi tõdesid!»

«Ükskõik!» kinnitas Varvaara kangekaelselt. «Inimestest tuleb olla paremas arvamuses, siis ei tule ka julmust. Ma tean... Võib tekkida ebamugavusi. Keegi naine saatis väikese tütre põrandapesija järele valvama. Too küsis: «Miks sa, tüdrukuke, siin seisad?» — «Aga ema saatis mind valvama, et te midagi ei varastaks.» Põrandapesija hakkas nutma ja last karistati. Kes on siin süüdi? Kas tõesti õiglus? Mina arvan, kui sa inimest ei usalda, siis ära kutsu teda oma majja!»

«Selle tembuga sai lapsepõlves hakkama Olga Pavlovnal!» lausus Tavrov, äkki selgunud silmadega leebelt naeratades. «Ma kuulsin, kui ta seda teile jutustas. Aga teie, Varvaarakene, kõnelete juba ebatõtt. Teda ei saatnud ema, vaid tädi. Ema oli tore inimene, aga suri väga vara...»

«See on ju lihtsalt näide. Siin võib ka natuke luuletada,» kaitses end märgatavalt segadusse sattunud Varvaara.

«Naiste loogika!» lausus Tavrov. «Meie Juuraga meestena oleme palju järjekindlamad. Siin lauakese sahtlis on maiustusi, mis mu seltsimehed mulle tõid. Viige need lugupidamise täheks temale.»

Varvaara sisenes lastepalatisse, hoides kätega ja lõuaga koos tervet pakikeste sületäit.

«Kellele siis nüüd nii palju?» küsis jakuudi keeles Juura, kes Hižnjaki järelevalvel tegi ravivõimlemist.

«Saadeti sinule, aga ma tahan kõikide laste vahel ära jagada.»

«Jagage,» lubas poisike ja lisas vene keeles: «Midagi hästi magusat tuleb anda ka Deniss Antonovitšile.»

«Kas näed, Varvaarakene, kuidas minu eest hoolitse takse. Meelitan, et ma temaga rohkem töötaksin,» lausus Hižnjak laialt naeratades. «Olgu peale, söö parem ise. Aga selle eest, et sa oma ravijat hindad, toon ma sulle kohe maadja männi leotist.»

«Kas see on magus?»

«Või magus! See on ju rohi. Et skorbuuti ei tuleks, et luud tugevamaks kasvaksid.»

«Noh, kui ta on rohi, siis andke!...»

«Kas te seda juba kõikidele annate, Deniss Antonovitš?» küsis Varvaara elavalt, kõndides kergejalgselt voodite vahel ja jagades Tavrovi poolt saadetud kingitusi.

«Ilma vastu rääkimata peavad võtma kõik, kellele seda tarvis läheb.»

«Kas mäletad, ma jutustasin sulle kullaotsijast Firsovist,» kõneles Ivan Ivanovitš Olgale. «Sa ju nägid seda meest... oli suremas skorbuuti. Ja nüüd ühe nädalaga... kaheksa päevaga... Ei, sa pead teda tingimata ise nägema. Ma katsetasin tema juures kõikide oma halapaju, lärsi, sõstarde ja maadja männi leotistega. Viimane andis üle igasuguse ootuse kõige paremaid tulemusi. Kas tead, ta istub juba.»

«Kes... Tavrov?» küsis mõtisklustest ärgates Olga, kes tegi mehe piduülikonnale väikest remonti.

«Tavrov? Jah, see ei ole mingi ime. Aga Jakov Firsov istub!... Oh kui hea meel mul on! Kas tead, Olja, kuidas me nüüd selle maadja männi leotise käiku lasemel!»

Ivan Ivanovitš võttis laualt maadja männi kimbukese ja imetles seda. Korter oli neid oksakesi veel täis, värvi-mata köögipõrand oli rohelisteks tõmbunud ja majandus-ülem lubas Olgale maalrid saata.

«On tarvis ainult pahteldada ja viiskümmend kilogrammi värnitsat muretseda.»

Nüüd, pisut ebasündaal ajal, meenutas Olga mehele majandusülema lubadust.

«Värvigu,» lausus Ivan Ivanovitš, ent vihastas kohe. «Viiskümmend kilogrammi värnitsat? Kolme toa jaoks? Kas ta meid värnitsas vannitada tahab? Ma näitasin möödunud aastal talle haiglas, kuidas peab põrandaid värvima! On juba ära unustanud!» Ivan Ivanovitš vaikis hetke, naeratas häbelikult, lükkas juba niigi püsti-olevad juuksed veel rohkem püsti ja ütles: «Kui ütlemata hea tunne on, kui sul õnnestub teha midagi head üldsuse hüvanguks. Ma tunnen ennast õnneliku sünnipäevalapsena.»

Enne tööleminekut suudles ta Olgat ja küsis:

«Kas tuled meie paranevaid skorbuidihaigeid vaatama? Võid nendest kirjutada, autor «O. A.»,» lisas ta heasüdamliku pilkega.

«Ei, nendest kirjutad sa ise,» vastas Olga kuivalt, tema pilkest solvatuna. «Aga ma tulen kindlasti.»

43.

Pava Romanovna laitis Olga Tatrovi külastamise ära. Nüüd oli ta aga mööda kaevandust ringi joostes ja askeldades ise angiini haigestunud. Hoogne, kuid kõhklev Olga ei läinud üksinda haiglasse; teda pidurdas äkilise kõhkluse tunne — tema suhetest Tatroviga oli kadunud lihtsus. Kõik need päevad elas ta mingis palavikulises ootuses, kuid näis väliselt rahulikuna, sest ta ei märganud ümbrust.

«Miks oled sa nagu vette kastetud?» tähendas Ivan Ivanovitš talle eelmisel päeval. «Mis sinuga ometi on?» küsis ta kannatamatult, rutates haiglasse.

«Minuga pole midagi,» vastas Olga, olles kohe valmis tema rahulolematule märkusele vastama ärritusepuhanguga. «Miks peaksin ma alati hüpeldes ja naerdes sinu kõrval käima?»

Ivan Ivanovitš heitis ainult käega, ja seda liigutust, mis oli põhjustatud pahameelest tema sõnade üle ja mittetahtmisest tülitseda, tõlgitses Olga samuti kõige solvavamas tähenduses.

«Ta pole mulle kunagi tähelepanu osutanud. Mina olen temale alati tagaplaanil olnud. Nagu kodune möö-

bell» mõtles ta, unustades kõik selle, mis mees tema heaks oli teinud.

Olga võttis kobamisi sõrmkübara ja samuti hajameelselt nõela...

«Ma vajan kaastunnet ja arusaamist, aga mitte üleolevat soosimist. Mispärast suhtun ma kõrvalisse inimesse suurema usaldusega?» Selle mõtte juures tõmbus ta süda nii kokku, et ta tardus.

«Nüüd on alles uudis!» sosistas ta nõutult.

Välistrepil võttis teda vastu soe, tuulepuhang, mis nagu oleks teda oodanud. Olga jooksis mööda astmeid alla, vaatas ringi, hoides kinni tuulest rebitud kleidisabast, ja jälle paistis talle kõik kaunina. Eriti kaunis oli aga tükike puhast taevast, mis tuulest lõhki käristatud tuhkjashallide pilvede vahel nii õrnalt sinas. Olga polnud veel kunagi näinud nii heledat ja pidulikku sina. Siis läks ta minema midagi märkamata, vajunud mõtteisse, mis peegeldusid ta näos kord rahutu süngusena, kord selge naeratusena.

Hoolimata Skorobogatovi keelust ja sellest, et oblastist polnud vastust veel tulnud, oli ühe gangreenijuhu puhul määratud neurokirurgiline operatsioon.

«Tuleb arvestada elu endaga, aga mitte paberilipakatega,» vastas Ivan Ivanovitš Gussevi tavalisele katsele «saavutada selgus», «kooskõlastada», «läbi mõelda».

Kui Gussev poleks olnud nii viril, siis oleks ta üsna hea spetsialistina kahe aasta jooksul suutnud Ivan Ivanovitši oma alaliste kartustega kui mitte otseselt mõjutada, siis vähemalt nakatada. Kuid ta käitus liiga ärritavalt ja mõnikord jooksid isegi ta õiged arvamused tühja.

Hoopis teistsugused suhted kujunesid Ivan Ivanovitšil noore kirurgi Sergutoviga, keda ta siiralt abistas, luues talle võimalusi iseseisvaks töötamiseks, keda ta isiklikult konsulteeris ja koos temaga raskeid juhtumeid läbi elas. Eriti raskete juhtumitel opereeris ta alati ise.

«Ma ei või lubada, et ebaõnnestumist seletataks kirurgi kogenematusena,» ütles ta kord.

«Selliseid operatsioone, nagu meil täna ees seisab, ei tehta veel massiliselt,» rääkis Ivan Ivanovitš oma abilistele, kõndides mööda operatsioonisaali ja hoides õhus küünarnukkideni paljastatud, veel märgi käsi. «Sellepärast palun teid väga tähelepanelikud olla.»

Heledas vahariidest põlles, mida ta kõndides saapaninadega eemale pildus, otsmikulambiga, mille reflektor helkis ta valgel arstimütsil, näis ta selles avaras, operatsioonide jaoks suurepäraselt sisustatud ruumis veel suuremana ja pikemana.

«Nagu iga gangreen, nii on ka autogeenne gangreen verevarustuse häire, teiste sõnadega tuiksoonte haigus, — sellest tuleneb ka nimetus endoarteriit,» seletas ta tasa, tõmmates Varvaara abil selga kortsunud steriilse kitli. «Varem peeti seda raugaea haiguseks, kuid elu näitas, et seda põevad ka päris noored inimesed.»

«Kuid kas maksab kõrvaldada sümpaatikuse tänke, kui koed on juba kärbunud?» küsis Varvaara, tõmmates kirurgi kätele steriilseid kummikindaid.

«Maksab. Operatsioon näitab täpselt ära kärbunud kudede piiri. Terve osa muutub kindlasti roosaks. Reie amputatsiooni asemel kõrvaldame tal — ilma et me riskiksime patsiendi eluga — jala kuni põlveni, aga võib-olla ka ainult jalalaba või varbad. Käegangreeni juures kõrvaldatakse samasuguse tagajärjega sümpaatikuse rinnaosa tängud. Selliseid operatsioone hakkasid kirurgid sooritama alles hiljuti, kuid on juba kindlaks tehtud, et nad ei kutsu esile mingisuguseid halbu tagajärgi. Aga inimesel on tarvis elada, ja elada võimalikult täiuslikumat elul. Kas on õige, Ljoša?»

Too, kelle poole ta pöördus, umbes kahekümnekolmeaastane noormees, kelle keha oli kurnatusest ahtake, ruttas heitma lõikuslauale.

Kui talle oblasti haiglas amputeerimis-ettepanek tehti, oli ta raevunud — parem juba kohe surnuaiale! Kuid seitse kuud kestnud ägedad valud kurnasid ta ära ja ta hakkas kõhklema. Terved ööd istus ta voodis, tõstnud haige jala põlve rinna juurde, kiigutades seda nagu last.

Ära lõigata on kerge... Aga samasugused esimesed tunnused hakkasid ilmnema ka teisel poolel: äkiline

väsimus, vahelduv lonkamine valude tõttu sääremarjas ja jalalabas, külmad varbad. Ljoša teadis juba, mis edasi tuleb: jalalaba pundub, varbad muutuvad siniseks, siis hakkavad mustaks tõmbuma. Tähendab, mõne kuu pärast tekib vajadus lõigata ära ka vasak jalg. Ja seda kahekümne kolme aastaselt!

«Enne külmetas, nüüd aga põleb. Enne valutask ainult käimisel, aga nüüd ka rahulikult lamades,» kaebas Ljoša voodinaabritele pikkadel unetutel öödel, kiigutades jalga, mida ta ei pannud tähele siis, kui see tõrkumatult töötas, ja mis nüüd muutus tema elus rusuvaks põhiliseks teguriks. Lõppude-lõpuks Ljoša otsustas:

«Lõigake ta ära ja olgu ta neetud!»

Aga sel ajal kuulis ta, et Tšažma kullakaevanduse rajoonis ravib kirurg Aržanov gangreeni uuel viisil.

44.

«Noh, Ljoša, kuidas su enesetunne on?» küsis Ivan Ivanovitš, jälgides, kuidas lahtiriietatud haige asetati vasakule küljele ja tema jalad seoti laua külge.

«Mitte just kõige parem...»

«Mispärast siis?»

«Ta kardab!» teatas haige üldist seisukorda jälgiv Nikita Burtsev, kinnitades Ljoša käe külge diatermia-aparaadi tinast plaadikest.

«Ära karda, teeme hästi,» lubas Ivan Ivanovitš, vaadates hoolikalt üle keskmise suurusega raadiovastuvõtja sarnast kompaktselt elektrinoa-aparaati.

«Nüüd torgime teid natuke, külmutame... Kui pärast valu tunnete, siis ütelge, lisame veel,» kõneles ta kohale asudes, kuna assistent Sergutov pesi operatsioonivälja piiritusega ja määris joodiga.

Ivan Ivanovitš ise tõmbas haige joodist kollasele nimmekohale brilliantgrünisse kastetud pulgaga joone, pani punktid sinna, kuhu kinnitatakse käterätikud ja linad, ja võttis Varvaara käest vastu süstla novokaiiniga...

Sergutov tegi rohelisel joonel talle süsteid vastu, kuni üles paisunud valged vallikesed ühinesid. Siis korراتi

süsteid pikema nõelaga. Umbes viie minuti pärast võib operatsiooni alustada: kuni kirurgid sügavuseni jõuavad, on seal juba täielik anesteesia tekkinud.

Ivan Ivanovitš sirutab pead pööramata käe, millesse Varvaara pistab skalpelli. Ta on operatsiooni käiguga harjunud, ta aimab juba kirurgi näo ja tema huulte ning käte liigutuste järgi, mida too vajab. Kogu tema ahtakesest kogust, mis on mähitud valgesse, näo ümber valgest marlist side, hoovab tõsist keskendatust. Rääkigu kirurg ja arstid, millest tahavad, naljatagu ja naeratagu, tema ei lase end millestki eksitada.

Ivan Ivanovitš teeb üheainsa kiire liigutusega pika lõike lülisamba juurest kõhu keskjoone suunas.

«Ärge segage,» ütleb ta assistendile, kes tahab marlit ulatada.

Varvaara ulatab nüride nokasarnaste otstega veresulgurid. Kirurgi käe all plaksuvad nende lukud.

«Vool!»

Nikita Burtsev, kes on samuti valges ja maskis, lülitab elektriaparaadi sisse.

Kirurg võtab väikese veresoone pintseti kokkupigistatud otste vahele ja asetab pintsetile diatermia-aparaadi otsaku. Kostab nõrk naksumine ja veresoon on suletud, siidiga kinnisidumise asemel «keevitatud». Veresulgur võetakse ära, siis teine — kuni kogu operatsiooniväli on terasest vabanenud. Veel lõige...

Assistent tõmbab haava ääred konksudega laiali.

«Laiendajad!»

Varvaara juba annabki vähisõrataolise instrumendi, millel on kaks harvade hammastega kammi.

Ja jälle lõige. Veresulgurid, vool...

Siis ümbritsetakse haava ääred uute steriilsete käterätikutega ja seda laiendatakse uuesti.

«Ljoša, nüüd tuleb kõige ebameeldivam,» ütleb Ivan Ivanovitš, vaadates kõrge platvormikese, haige pea kohale asetatud lauakese alla. «Tuleb natuke kannatada. See osa on kõikidele ebameeldiv.»

Ta asetab haavale vastasküljest laia nüri konksu ja annab selle Sergutovi kätte.

«Palun, hoidke nii, nagu ma teile andsin. Ärge liigutage kohalt ja ärge vajutage sellega. Tupsutaja!» lau-

sub ta ja võtab Varvaara käest vastu pika klemmi tampooniga, mis on niisutatud kaheprotsendilises novokaiinilahus...

Haava sügavuses, piki lülisammast, valendab sümpaatikuse tüvi. Selle juurde kirurg tungibki.

«Kannatage, Ljoša, kannatage, tuvike! Ma teen selle teile väga ettevaatlikult. See on meile kõige tarvilikum koht...» manitseb ta aeg-ajalt ähkivat haiget, eraldades närvi ja süstides sellesse mõne tilga novokaiini. «Pulss?» küsib ta Nikitalt.

«Kuuskümmend,» vastab Nikita.

«Süstige talle kampriti!» käsib Ivan Ivanovitš. Ja samas ütleb Varvaarale: «Konksukel»

Peenikese konksukesega haarab ta närvitüve alt.

«Niidigal»

Niit viiakse närvi alla. Ivan Ivanovitš tõmbab pintseti abil niidi otsad üles, haarab need klemmiga ja asetab operatsioonivälja äärele.

Uuesti konksuke ja selle kõrval närvi alla viidud niit. Nüüd on närv oma asemelt üles tõstetud.

«Novokaiin! Väga peenike nõel. Kas seisab hästi otsas? Kontrollige... Anesteesia näib ausasti tehtud olevat,» lisab Ivan Ivanovitš, süstlat Varvaarale tagasi andes. «Tupsutaja! Klemm närvi jaoks! Ei kõlba. Andke sirge! Käärid! Niil!» lausub Ivan Ivanovitš võidurõõmsalt, tõstes pintseti otsakeste vahel üles valge verise närvitükikese, millel on märgatavad tänkude mügarikud. «Peitke see ära,» ütleb ta Varvaarale. «Tupsutaja ülihapendiga. Kiiresti! Võtke rull külje alt ära! Uuesti laiendajad. Kinni õmmelda!»

Niit on juba kõvera nõela silmas. Nõelapidajate lukud plaksuvad ja Varvaara osav käsi jääb sekundiks valmisoleku ja rahu seisundis õhku rippuma.

«Sügavuses pannakse õmblused jämeda siidiga, seal on kõige tähtsamad lihased,» seletab Ivan Ivanovitš Sergutovile. «Õmmelge nii, et niit hästi ligi liibuks; teise sõlme kinnitõmbamise juures pole tarvis suurt pinget.» Ta näitab ise, kuidas teha. «Näete, tõmbus ligi! Kolmanda rea õmblused paneme nahaalusele rasvkoele. Väga peenikese niidiga ja harva — ääred ainult vastu leineteist: rasv kleepub hõlpsasti, kuid võib ka hõlpsasti

mädanema hakata, aga sügavate õmbluste siid jääb kehasse igaveseks.»

Steriilset materjali kätte ulatav õde hakkas Nikitaga tasakesi millegi üle vaidlema. Ivan Ivanovitš, kes töö juures vaidlusi ei sallinud, tähendab:

«Miks te temale liiga teete? Ta on ju siin teie, naiste hulgas üksi.»

«Ma ei olegi haavunud!» lausub Nikita lõbusalt, katkestades hetkeks oma üleskirjutused, kuid pööramata silmi vererõhku näitavalt aparaadilt. «Mis Nikita ma olengi? Halastajaõde Nikita! Ainuke vahe, et ajan habet, — ja sedagi harjumusest.»

«Kuidas sa ennast tunned, Ljoša?» küsib Ivan Ivanovitš viimast õmblust tehes (kogu operatsioon kestis poolteist tundi).

«Jalg läks nagu soojemaks... Nagu oleks veri mööda sooni allapoole voolama hakanud. Ja valu kadus ka kohe ära.»

«Noh, näed nüüd! Ja polnud midagi eriti hirmsat, kas pole tõsi?» Ivan Ivanovitš vaikib hetke, katsudes haige pulssi. Tema näol peegeldub rõõmus elevus, mille on tekitanud õnnestunud töö. Kuid varsti muutub ta tõsiseks, kujutledes haiguse edasist käiku. «Kunas teeme operatsiooni vasakul poolel? Parane, puhka, ja siis kuu aja pärast teeme. Nüüd sa enam kartma ei hakka?»

Ljoša naeratab segaselt.

«Tollel jalal on ju ainult vaevalt märgata. Võib-olla mulle ainult näis, et ta külmetab ja väsib. Ma arvan, ootame kas või pool aastatki, vaatame, mis tuleb.»

«Ikka seesama ju,» vaidleb Ivan Ivanovitš hea, arusaava ilmega vastu. «Ma soovitan ju sinu enda huvides.»

45.

Haigla välistrepil lõi Olgale vastu ravimite lõhnu. Ta nägu muutus pingeliselt tõsiseks, kui ta tõmbas rasket, kuid hääletult avanevat ust. Valge koridor, mille põrand oli kaetud vaibakoelise põrandariidega. Aknail palju lilli, mis haljendasid oma läikivalt puhtaks pes-

tud lehtedega. Teises seinas valendasid kõrged ukсед.

Kaugemalt kostnud pikk oigamine sundis Olgat veel tähelepanelikumaks muutuma. Siis hakkas keegi oigama siinsamas kõrval ja ta kuulis summutatud hääli, ohkumist, mitme inimese ettevaatlikke, raskelt tammuvaid samme, nagu oleks kantud ühest kohast teise rabedat, kuid rasket asja.

«Te tulite Ivan Ivanovitši juurde?» küsis Olgalt Varvaara, kes väljus tollest palatist. «Ta lõpetas just praegu operatsiooni ja teda kutsuti poliklinikusse konsultatsioonile. Teil tuleb oodata. Soovite, ma juhatan teid puhkeruumi?»

Ta avas ukse ja hakkas Olga ees minema mööda niisama valget lühikest koridori.

Olga kõndis tema järel ja vaatas tema patse, mis olid tööajal valge rätiku alla sõlmena kokku pandud, tema kitsast kätt, millega ta käies seadis korda kitli krae ning vöö. Teises käes kandis Varvaara kandmikku ravimitega ja tühja süstlaga. Tüdruku igas liigutuses tundus rahulikku kindlust.

«Siial!» ütles ta ja astus algul kõrvale, et lasta Olgat endast mööda, kuid sealolevate haigete hulgas kedagi nähes sisenes ka ise.

Laua juures, küljega ukse poole, istus Tavrov ratsatoolis. Ta kirjutas midagi bloknooti, mida hoidis terve jala painutatud põlvel. Teine jalg, mis kuni paljaste varvaste otsteni oli paksult kinni mähitud, lamas ebaloomulikult sirgelt ja liikumatult.

Tema vastas istus atleedi kehaehituse ja pingul käistest väljaulatuvate karedate kätega mees, kes harjumata liigutustega püüdis kitli hõlmu koomale tõmmata. Ta näis olevat vabrikutöoline.

Varvaara hakkas Tavroviga vestlema. Too kuulas teda, lakates kirjutamast, ilmselt temaga mitte nõus olles ja kulmu kortsutades, kuid äkki löid ta nägu ja kael punetama ja ta pöördus kiiresti Olga poole.

«Tere!» ütles Olga, astudes ligemale. «Kuis me teie pärast erutusime! Kuidas te tol korral ära kadusite?»

«Hakkasin minema — ja kadusin,» vastas Tavrov segaduses, kuid vaatas temale samuti rõõmsalt. «Varem

näis mulle, et mägedes on võimatu ära eksida. Aga see on väga kerge. Eriti udus.»

Varvaara seisis veel seal, vaatas heatahtlikult Tavrovi ja Olgat.

«Kas teate, missugune haige ta on?» ütles ta Olgale. «Niisugune, keda oleks tarvis voodi külge kinni siduda. Sai natuke paremaks, ja kohe on tal vaja tööle hakata, oma inimesi siia kutsuda, siin istungeid korraldada. Ta ei arvesta sellega, et see mõjub kahjulikult tema tervisele.»

«Arvestan väga, Varvaarakene! Ma hoian ennast ju väga. Näete, vallutasin kalessi, sõidan nagu autos...»

«Siiski ei tohi. Te rikute arstide eeskirju. Ma kannan Ivan Ivanovitšile ette... Võib-olla lubab ta teil oma töötajaid palatis vastu võtta.»

Varvaara vaikus ja läks kiiresti ära, nähtavasti meenusid talle teised temale kohuseks tehtud toimingud. Tõusis üles ka punase näoga mees; ta puudutas ettevaatlikult Olga küünarnukki, näidates enda alt vabanevad toolile, ja Tavroviga enne veel kõvasti sosistades väljus, püüdes jalgadega mitte trampida. Varvaara ähvardus avaldas ilmset mõju.

«Näete, kuidas meid siin alla surutakse!» kaebas Tavrov naljatades, pöördudes Olga poole. «Aga kuidas on teiega?»

«Töötan,» vastas Olga. «Ühe olukirjelduse kullaotsijate kohta trükkisid ära. Ja täna tuli jälle leht... Kas te ei ole veel lugenud?...»

«Olete nüüd rahul?» küsis Tavrov.

Flanellist pidžaamades ja kitlites inimesed tunglesid siinsamas laua juures, jalutasid aeglaselt laiade akende taga rõdul, kuid nemad kahekesi tundsid endid olevat üksinda, mõistes teineteist juba poolelt sõnalt.

Olga jutustas oma kahtlustest ja kavatsustest ning tööga seoses olevatest elamustest.

«Mind läbis kord kuum, kord külm hoog, kui ma nägin olukirjeldust trükituna... Sest vastutus on ju nii suur!»

Ta tundis ennast nüüd täiesti õnnelikuna. Tavrovi kadumisest alates hingas ta nüüd esmakordselt vabalt.

Ka nende kokkusaamine toimus hästi, — ei etteheiteid ega ka piinlikkusetunnet, mida Olga oli kartnud.

Hetkeks mõttesse vajudes vaatas ta Tavrovi hellalt läikivate silmadega. Tavrov vaatas temale. Nende pilgud kohtusid üheksainsaks lühikeseks hetkeks, kuid Olga pidi peaaegu karjatama — ta süda värahtas nii teravalt. «Milleks see!» kõlas ta hinges meeleheitlik hüüatus. Nagu oleks ta avaldanud Tavrovile seda, mida ta iseendagi eest oli varjanud. Ta tahtis üles tõusta, kuid jalad ei kuulnud ta käsku.

«Seal mõtlesin ma kogu aeg teile,» lausus Tavrov vaevalt kuuldavalt.

«Sa oled juba siin? Varja ütles mulle...» kõneles Ivan Ivanovitš, tulles Olgale mööda suure koridori sinist põrandariiet vastu. «Kas ootad juba kaua?» Kuulamata Olga segast vastust, haaras ta tema käe alt kinni ja viis ta skorbuudihaigete osakonda, tundes juba ette võidurõõmu. «Küll sa näed... Mulle anti juba mõista, et maadja männiga raviti end ammu, et see ei ole mingi uudis. Aga mina vastasin, et me sageli ei pööra tähelepanu rahva talletatud kogemustele. Kuid vähe on ainult abinõu leidmisest, tuleb osata seda ka kasutada.»

Olga kuulas meest, kuid vaevu taipas ta sõnade mõtet. Milline tähtsus nende mõlema jaoks oli sellel, mis toimus nüüd ta hinges!

Suures palatis, kuhu Ivan Ivanovitš ta viis, oli palju haiglapesus inimesi, kes hakkasid kohe oma voodite juurde valguma.

«Aga veel nädal tagasi nad ainult lamasid!» ütles Ivan Ivanovitš, suundudes kindlate sammudega suurekasvulise mehe juurde, kes istus nagu hällis, toetudes lohutute peopesadega voodi äärel.

«Tere, Firsov! Kas paraned?»

«Vähehaaval, Ivan Ivanovitš!» vastas too laialt, aga kuidagi haledalt naeratades.

«Noh, katsu üles tõusta!» käskis Ivan Ivanovitš juba muretseval toonil.

Too tõusis märgatava pingutusega ja komberdas karkude najal voodite vahel, rõõmustades oma suure, nagu kütketes keha kramplike liigutuste üle.

«Tubli poiss!» kiitis Ivan Ivanovitš. «Tõsta käsi üles... parem, lükka ta tahapoole. Veel kord...»

«Jakov on meil kangelane,» lausus Firsovi voodinaaber Olga selja tagant. «Otse hauast ronis välja. Aga ainult hambad on tal...»

«Jah, tõesti...» lausus Firsov ja süngestus kohe. «Olid mul tihedasti reas nagu loetud, aga skorbuut kooris välja. Juhul, kui ka meil tuleb sõdida, siis mind nüüd vist küll ei võeta?»

«Selge!» lausus naaber. «Kuhu sa ilma hammasteta kõlbad!»

Olga vaatas Firsovi nüüd tähelepanelikumalt ja mõistis, mispärast tema noorel näol oli imelik ilme — põsed olid pikaks veninud, alumine huul sisse vajunud nagu raugal, ja see tegigi tema naeratuse haledaks.

«Näita, mis sul veel alles on jäänud,» ütles Ivan Ivanovitš ja, võttes Firsovi pea oma peopesade vahele, vaatas tema laia, valmisolevalt avatud suhu.

Olga tulid erutusest isegi pisarad silmi. Tal hakkas häbi. Tõepoolest, kas võib olla midagi kaunimat kui teadmine, et su töö on tähtis ning tarvilik?! Tegevusalana ei meelitanud meditsiin teda kunagi. Kuid siin on resultaat — elav inimene! Kas tema, Olga, on nende inimeste saatuse vastu ükskõikne? Aga mispärast puudub tal siis tänutunne arstist mehe vastu?

«Hambad paneme sulle,» kinnitas Ivan Ivanovitš Firsoville, «kas plastmassist või metallist. Meil siin haiglas tehakse neid.»

Firsov istus raskelt voodi äärel. Tulid juurde ka teised haiged, kopsides karkudega.

«Katsu ilma keppideta,» soovitas Ivan Ivanovitš haigele, kes näis väliselt erksamana.

Ja too pani kepi kõrvale ning hakkas ettevaatlikult, kuid meelsasti mööda palatit kõndima.

«Ja sina käid juba hoopis ilma tugeveta?» ütles doktor kolmandale. «Aga kuidas sa siia tulid?» Tal endal oli mees, «kuidas» haige «tuli», kuid ta tahtis, et ka Olga kuuleks.

«Kanderaamil toodi. Ise ei saanud liigutada ei kätt ega jalga. Kodus mind vihuti ja hõõruti rohtudega, aga tuli välja, et haigus on seespool.»

«See on üks uskmatute hulgast,» teatas Ivan Ivanovitš. «Algul ei tahtnud maadja männi tinktuuri sisse võtta. Olevat liaks lihtne ravim!»

Olgale meenusid Pava Romanovna arutlused, kes seda teistelt kuulnud oli, et maadja männi tarvitamine mõjuvat kahjulikult südamele ja neerudele.

«Aga kas skorbuut südamele vähe mõjub?» mõtles Olga. «Kas ta ei laosta kogu inimest? Logardite tühine lobisemine võib õõnestada usaldust igasuguse algatuse vastu.» Ja jälle rabas teda ebameeldivalt asjaolu, et ta veenis end seal, kus oli tarvis koos Ivan Ivanovitšiga lihtsalt rõõmustada.

«Ma hakkan siin lämbuma, Platon Artemovitš,» ütles Ivan Ivanovitš ootamatult Logunovile.

Nad istusid rajoonikomitee koridoris ja suitsetasid hinge tagasi tõmmates pärast peapesu, mille Skorobogatov neile oli andnud. Logunov sai peapesu ettepaneku eest ehitada kaevanduses tsentraalne veeärajuhtimine ja selle eest, et ta pole suutnud sisseseadet küllaldaselt ära kasutada. Ivan Ivanovitši noomis Skorobogatov kaua ja norivalt «väljaastumise» pärast kohalikus lehes. Väljaastumist nähti artiklis, milles käsitleti kohalikude haiguste, eriti skorbuudi küsimust. Tema, Aržanov, tekitavat kullakaevanduse elanikkonna hulgas paanikat ja «rumalaid ning kahjulikke väljamõeldisi levitades tegutsevat rahvavaenlaste huvides».

«Ma tahtsin pöörata tähelepanu profülaktikale, see on haiguse ärahoidmise abinõudele,» püüdis Ivan Ivanovitš end süngelt õigustada. «Tegelikkuse kinnimäsimine, lakeerimine, ei ole kunagi midagi head toonud.» Siin jäi ta vait, katkestatuna iseenda mõttest... Tal vilksatas peas mingisugune udune kaalutlus Olga kohta, aga kuni ta asjatult katsus seda mõtet kinni püüda, asus Skorobogatov juba kindlalt positsioonile.

«Teie olete kommunist ja peate eelkõige arvestama

kohaliku juhtimisega,» ütles ta, välgutades mittepilkuvate silmadega (tavaliselt sinatas ta parteilasi, ja ainult Aržanoviga see millegipärast ei õnnestunud tal). «Teie tahate saada rahvakangelaseks!» ütles ta sarkastiliselt, vihjates doktori populaarsusele jakuutide ja evenkide hulgas. «Kangelasi sünnitavad suured teod.» Skorobogatov pigistas õhukesed huuled kokku. Paljas pealagi, mis suurendas tema niigi suurt, punast, tuulest karedat nägu, tõmbus ärritusest tulipunaseks ja ta karjus falsetiga: «Mina kui rajoonikomitee sekretär hoiatan teid, et teie tegusid hinnatakse meie poolt lõpuks õiges valguses ja viimaks teeme me vastavad organisatsioonilised järeldused...»

«Ma ju töotan...» ütles raevunud Ivan Ivanovitš, «töotan mitte hirmust, vaid südametunnistuse järgi...»

«Me kõik töötame südametunnistuse järgi,» katkestas teda Skorobogatov. «See on meie kohus ja uhkeldada pole siin vaja. Igaüks annab oma võimete kohaselt. Me andestame teile mõne asja,» lisas ta, vaadates doktorile, kellele kohe meenus raseda kõhu avamise juhtum. «Me andestame teile kui suurele spetsialistile palju. Aga kui teie midagi arvestamata tahate enda isiku ümber au-paistet luua, siis lõhnab see väga halvasti. Just teie enda jaoks halvasti... kõigepealt...»

«Ja mis ta minuga õieti norib?!» mõtles Ivan Ivanovitš Skorobogatovi juurest väljudes.

Vastuvõtutoas kohtas ta Platon Logunovi. Tal tekkis soov selle sümpaatse inimesega nõu pidada...

Logunov imestas, nähes tunni aja pärast Ivan Ivanovitši koridoris diivanil istumas.

«Teie olete veel siin?»

«Jah, ootasin, kuni te vestluse lõpetate. Kuidas teid läbi töötati?»

«Kõvasti, kuid juhmilt,» vastas Logunov, kes pärast kokkupõrget Skorobogatoviga polnud jõudnud veel jähutada. «Talle on midagi ette luisatud, aga ise ei taipa ta tööstuse tehnikast midagi...»

«Milleks tal on tarviski taibata,» lausus Ivan Ivanovitš kibedusega. «Selleks on asjatundjad, tema aga «töötab nad läbi.»

«Selles ta ainult näebki enda kui rajoonikomitee sek-

retäri ülesannet,» ütles Logunov ja naeratas mõrult. «Läbi sarjata, maha teha, hoiatada. Mõni päev tagasi lähen tema juurde, tuba on sinist suitsu maani täis suitsetatud! «Miks sa istud nagu udus?» küsin. — «Minu juures on täna härjavõitlus...» ütles ta.»

«Ta ise on härg,» sähvas Ivan Ivanovitš süngelt. «Härg, ja pealekauba veel külmutatud!»

«Kuidas?» küsis Logunov. «Mispärast külmutatud?»

Nad vaatasid teineteisele otsa, mõlemale meenusid Skorobogatovi suur punane nägu, tema pilkumatud ümmargused silmad, ja koridoris kajas äkki selline mürisev naerupuhang, et avanesid kabinettide ukseid ja nende vahelt vaatasid välja imestunud ja isegi hirmunud töötajad.

«Jaa, jaa, jaa!» venitas Ivan Ivanovitš bassihäälega, abistades välistrepile välja minnes Logunovi.

Mõlemal oli kiire nagu vallatust teinud koolipoistel.

48.

Olga kriipsutas valmiskirjutatu maha ja alustas kõike uuesti. Ta tahtis, et väike sõnum, mille võib kahe peopesaga kinni katta, ajalehte tõeliselt kaunistaks. Et ei oleks lihtsalt kuiv aruanne kullaotsijate ja kullakaevanduse kaevurite sotsialistlikust võistlusest, mitte sündmuste põgus ümberjutustamine, millest lugeja ruttav pilk üle libiseb. Ei, lugeja peab siin peatuma ja mõtlema hakkama. Kuidas seda saavutada?

«Olja, too mulle klaas teed!» palus Ivan Ivanovitš oma kabinetist.

«Kohe!» vastas Olga hajameelselt, tõusmata kohalt.

«Võiks anda elavate inimeste portreed, tuleks huvitavam, kuid siis läheksin ma tavalise sõnumi raamidest välja...»

«Kui sul aega ei ole, siis pole tarviski!» kuulis ta mehe hüüdu.

Ivan Ivanovitš võis väga hästi läbi saada ka ilma kõrvalise abita, kuid talle meeldis teeklaasi vastu võtta armsatest kätest.

«Ma valan ise,» lisas ta tahtmatult haavudes.

«Aga miks!» hüüdis Olga peaaegu ärritatult. «Ma ju ütlesin, et kohe!»

Ta tõusis kiiresti üles ja läks kööki. Teekann oli juba ära jahtunud, ta pani selle elektripliidile ja hakkas uuesti mõtisklema.

«Ära jätta töötamise ja kullaotsijate taigaelu kirjeldus — seda teavad siin kõik. Kirjutada mõni rida triumfimomendist — rikkaliku kullalademe avastamisest. Aga arvud, mis teha arvudega? ...»

«Kas sa ei mäleta, kuhu ma panin kaaned, mille vahel oli ärakiri meie kirjast oblastikomiteele? ... Niisugused sinised kaaned. Ma millegipärast ei näe neid siin,» päris Ivan Ivanovitš kõrvaltoast.

«Ma panin nad eest ära, paremasse lauualaekasse,» ütles Olga tema juurde minnes.

Ta leidis kaaned, asetaski teeklaasi lauale ja jäi eemale seisma, vaadates võõrdunult, kuidas suur tugev mees, kellel on siilisoeng ja läikivad silmad, — tema mees — energiliste liigutustega pabereid lehitses.

Kirjast oblastikomiteele sai Olga teada mitte temalt, vaid Jelena Denissovna, kes kõikide haigla asjadega kursis olles ootas kirgliku kannatamatusega vastust ja selles ärateenitud noomitust Skorobogatovile. Jelena Denissovna pähe ei mahtunud mõte, et Gussev võidaks uuesti haigla juhatajaks määrata. Ta oli optimist ja uskus õiglusse.

«Kõik liigub meil paremuse poole,» rääkis Hižnjaki naine. «Ja igaüks saab oma teenete kohaselt.» Kuid ta ei talunud asjade venimist. Viivitamine vaevas teda.

«Muidugi vajab asi põhjalikku väljaselgitamist,» arutles ta end lohutades. «Majapidamine on väga suur, asju palju. Pole naljaasi, terve oblast ju!»

«Aga mees ei jutustanud mulle sellest midagi,» mõtles Olga kibedusega. «Ta siis isegi karjus minu peale. Muidugi, tema teeb suurt tööd, aga mul on pisiasjakesed! Sa ometi küsi minult midagi,» palus ta teda mõttes, haaratuna kahetsusest kadunud armastuse pärast, «tunne vähekenegi huvi selle vastu, mida ma praegu teen. Ma toon sulle kümme klaasi teed, ma leian ja annan sulle kõik kätte, sa ju nõuad minult nii vähe.» Hinge puhang, soov uuesti saavutada elu täiuslikkuse tunnet lükkasid

teda mehe poole, ta astus tema juurde ja embas teda mõlema käega.

«Mis on, mu kirjanik?» lausus mees, pöörates tema poole näo ja suudeldes ta siledat käsivart. «Kas hakkas igav? Ma sain täna oma artikli eest ajalehes Skorobogatovilt sellise peapesu, et meenutadeski läheb süda pahaks. Hoobilt hävitab tahtmise kirjutada. Praegu lähen Logunovi juurde. Tarvis nõu pidada.»

Ivan Ivanovitši nägu muutus kaugeks, hajameelseks, ja Olga südamesse tekkis jälle külmus.

Stahaanovliku liikumise küsimus võttis rajoonikomitee ja parteitu aktiivi ühisel koosolekul Logunovi jaoks eba-meeldiva pöörde. Teda süüdistati pinnalisuses, rahade pillamises, peaaegu raiskamises, eriti jõhkralt tungis talle kallale Skorobogatov.

«Meile antakse suuri summasid kapitaalehitusteks ja tööstuse ratsionaliseerimiseks, kuid neid on tarvis ka ratsionaalselt ära kasutada, meeles pidada, et rahva raha peab hoidma,» kõneles Skorobogatov veendunult, vaadates koosolijatele liikumatu pilguga. «Mispärast oli Logunovil tarvis asendada neli korralikult töötavat veeärajuhtimise seadet või pooled perforaatorpuuridest uutega? Vanade väiksemat produktiivsust võib ju kuhjaga kompenseerida puurijate tööproduktiivsuse tõstmisega! Pool-sada uut perforaatorit! Milliseid ilusaid kopikaid need maksma läksid! Logunov kasutab sisemisi ressursse halvasti, väga halvasti, ajab taga ainult välist efekti. Selline suhtumine pidurdab uute töömeetodite juurutamist.»

«Vaata katsi nüüd temale selgeks teha, et sa ei ole kaamel!» mõtles Logunov raevunult, kuulates neid arutlusi. «Sisemistest ressurssidest me kasutame kõike, mis võimalik. Remondime, teeme ümber, oskame instrumente ja sisseseadet kuni täieliku kulumiseni ära kasutada. Pärast meid võivad nad minna ainult vanarauana ümbersulatamiseks. Huvitav, mida ütleb meie finantsist, pearaamatupidaja!»

Kuid Prjahhin, ilmselt mitte soovides rajoonikomitee sekretäri tülitada, asus erapooletule seisukohale.

Siin siis paluski sõna vahetusmeister ning kaevanduse parteiorganisaator Pjotr Martemjanov. Ta tõusis oma kohalt püsti ja jäi kindlalt pinkide vahele seisma. Tema tohutu laial rinnal mustendas eredalt ta lai habe.

«Seltsimehed, minu kõne ei tule pikk,» lausus ta selgesti kuuldava häälega, kuid enne jätkamist vaikis veel hetke, sõrmitsedes kaukaasia vöörihma otsi. «Meie, kallid seltsimehed, kasvame mitte päevadega, vaid tundidega,» ütles ta viimaks. «Aga selle, mis meie kasvu takistab, meid pidurdab, viskame me halastamatult kõrvale. Kas pole tõsi?» küsis ta, heites pilgu ümberringi. «Vaadake, kuidas kõik muutub! Tehniline sisseseade, töö- ja juhtimismeetodid... Oli aeg, kus me taotsesime panna ettevõtteid juhtima kuigi mitteasjatundjaid, siis oma, parteilisi inimesi, et saaks ainult asendada vaenulikult meelestatud spetsse. Hiljem osutus vajalikuks juhtidelt nõuda ka erialaseid teadmisi...»

«Asja juurde!» katkestas teda Skorobogatov, pöörates Martemjanovi poole oma punase näo, mille ilme oli praegu rahulik ja isegi rahuldunud.

«Ma kõnelengi asjast,» vastas Martemjanov rahulikult. «See asi huvitab mind eelkõige, tõendeid leidub. Sel poolaastal tuli meie kaevandus esikohale kõigi näitajate poolest, ja seda mitte ainult meie kullakaevanduse rajoonis. Kulla osas ületasime plaani ennetähtaegselt. Maagitonni tootmise omahinda alandasime me kaheksa protsendi võrra. Meie puurijad hakkasid kõik mitmepingitöölisteks. Seda ei saavutata nii, nagu mina sellest aru saan, ainult heade soovidega... Ja sellepärast on nüüd äärmiselt imelik kuulda, et selle kaevanduse juhatajat süüdistatakse peaaegu kahjurluses!»

«Vaad, ja edu tõttu tekkiski teil peapööritus. Sellepärast astudki sa üldise arvamuse vastul!» lausus Skorobogatov.

«Üldise arvamuse kohta otsust veel ei ole, ja mina avaldan oma arvamuse. Teie, Nikanor Petrovitš, olete harjunud kõikidele dikteerima. Kuid see ei ole juhtimismeetod. Ma ütleksin, niisugune juhtimine tekitab meile raskusi, ängistust, sest me kasvame mitte päevadega, vaid tundidega.»

«Ma palun parteituid koosolekult lahkuda,» nõudis Skorobogatov käskivalt, kallutades oma raskelt üles kergitatud keha presiidiumilaua kohale. «Võite jätkata!» paiskas ta Martemjanovi poole pärast toas tekkinud mõneminutilist liikumist, tagasihoitud tammumise ja kõhimise vaibumist. «Millele te veel kavatsete meie tähelepanu juhtida?» lisas ta sarkastilise tooniga, kriipsutades alla üleminekut «teiele».

«Teie tähelepanu tahan ma juhtida järgmisele asjale: et niisugust tohutut ettevõtet õieti juhtida ja tuua parteilist vaimu kogu meie tegevusse, suurtesse ja väikestes asjadesse, peab rajoonikomitee esimene sekretär ka ise tööstuse tehnikat tundma õppima. Et ta aru saaks, mispärast tuleb üks või teine abinõu tarvitusele võtta, et ta arukalt asjast jagu saaks, aga ei sunniks kogenud töötajaid tema pärast punastama.»

«Kelle kohta sa seda ütled?» küsis Skorobogatov keset pingelist vaikust, punastades nii, et ta nägu tõmbus isegi sinakaks.

«Teie kohta, Nikanor Petrovitš. Teie rajoonikomitee esimese sekretärina segate end kõikidesse asjadesse, surusite nurka isegi tööstusala sekretäri, aga tööstust ennast te ei tunne. Võtame näiteks tsentraalse veeärajuhtimise!» Martemjanov sõrmitses mõtlikult habeme otsi ja jätkas: «Kui juba kõnelda kokkuhoiust, siis ühe tsentraalse veeärajuhtimise seadmega nelja tugevasti kulunu asemel saavutatakse võrratult rohkem kasu: esiteks teenindamise pealt igas horisondis, teiseks kokkuhoid remondi pealt, kolmandaks energiakulutuse pealt. Aga need vanakesed võiksid minna teistesse sektoritesse, šahtidesse, kullakaevajate artellidesse. Meie suures majapidamises leidub iga asja jaoks vastav koht. Ainult peab teadma, mis ja kuhu. Nüüd valitakse rajoonikomiteesse parteilasi, kes oma piirkonna eriala tunnevad: kolhoosides — põllumajandust, kullakaevandustes või söekaevandustes — mäeasjandust. Teie olete meie juurde peatuma jäänud — tähendab, ka teil on aeg õppida.»

«Vaad kus andis! Küll on tubli mees!» ütles Logunov uhkuse ja rõõmuga, väljudes koos Hižnjakiga rajoonikomitee hoonest.

Aga polnud põhjust erilist rõõmu tunda. Martemjano-

vile, keda toetas ainult vähemus, millesse kuulusid Logunov, Ivan Ivanovitš ja Hižnjak (kes kritiseeris esimest sekretäri haigla asjadesse segamise pärast), tehti parteilise juhtimise diskrediteerimise eest noomitus. Logunovi projekt võtta kaevanduses töötlemisele uus lõik, otsus, mis oli juba kinnitamisele saadetud trusti, tunnistati tagantjärele kõlbmatuks kui «ebatasuv», ühtlasi avaldati tema autorile laimust sisseseade peale rahasummade ülekulutamise pärast. Skorobogatov isegi ähvardas «küsümuse büroole panna». Kõigest hoolimata oli Logunov siiski erksas meeleolus: koosoleku stenogramm läheb oblastikomiteesse ja see annab Skorobogatovile teise avaliku hoobi.

«Vaata, niisugused viivad iga asja äärmuseni!» kõneles Logunov, samnudes koos Hižnjakiga mööda kaevanduse tänavat. «Tema nimetab seda sirgjoonelisuseks. Noh, ja hakkabki läbi murdma, kuni pörkab otsmikuga vastu müüri. Sisemiste ressursside ärakasutamise kohta on eeskiri — see on mõistlik ja tarvilik, aga Skorobogatov asetab küsimuse nii: nüüd väljastpoolt enam mitte midagi. Tähendab, tööta niikaua, kuni sisseseade on täielikult ära kulunud. Siis pane tööstus seisma ja hakka aga uut taotlema. Ja mis pärast? Ei või ju igavesti oma endiste teenete küljes rippuda. Kui oled maha jäänud — siis katsu järele jõuda. Kui ei taha, siis lähevad meie teed ikkagi lahku. Sellega, et sa ei joo, ei liiderda, pole põhjust uhkeldada, kommunistile see pole teene, vaid lihtne käitumisreegel.»

50.

«Miks ei tunne sa huvi selle vastu, kuidas edeneb teadusliku töö tõlge, mille sa mulle andsid?» küsis Olga.

«Jah?» kostis Ivan Ivanovitš hajameelselt.

«On see sulle tarvilik või mitte?» küsis Olga tuska alla surudes.

Nad istusid kõrvetavas päikeses kõrge papli all. Nende kohal kerkiva papli vari langes teisele poole pinki.

«Vaata,» hakkas Ivan Ivanovitš rahulikult rääkima. «Mulle soovitati algul just seda tööd, aga hiljem sain ma teise, meie oma, nõukogude neurokirurgi poolt kirju-

tatud töö, mis kõikide, isegi välismaiste arvamuste järgi on võrratult andekam ja tähelepanuväärivam. Siis ma loomulikult unustasin inglase.»

«Miks sa mind siis ei hoiatanud?» ütles Olga vihasealt.

«Aga miks sa ise kordagi ei küsinud?» vastas Ivan Ivanovitš siira imestusega. «Ma ju mõtlesin, et see ka sinule praktiseerimise mõttes kasulik on. Ja siis, kui vajadus ära langes, ma lihtsalt unustasin...»

«Selle neetud töö juures nikastasin ma oma aju,» lausus Olga värisevate huultega. «Ma tõlkisin ta siiski ära, kuid ka mulle oli see asjata — kitsalt erialane, nii palju eriterminoloogiat...»

«Mu vaene naisuke!» ütles Ivan Ivanovitš, võttes piinlikkust tundes tema kae. «Miks sa mulle meelde ei tuletanud?...»

«Ma otsustasin proovida sinu suhtumist minu tegevusse,» vastas Olga, tõmmates kae ära ja nihutades end eemale. «Nüüd ma veendusin täiesti, et sa oled ükskõikne selle vastu, kuidas ma oma aega, oma elu kulutan. Püsiks ainult perekonna ja koduse mugavuse näilisus. Oleks ainult sinul hea.»

«Olga! Kas sul häbi ei ole, Olga!» ütles Ivan Ivanovitš haavunult. «Kas ma elan ainult enda jaoks?»

«Sind huvitab ainult sinu töö ja sa tahad, et ka kõik teised oleksid üksnes sellest huvitatud. Kust tuleb selline iroonia minu katse vastu kirjutada ajalehes? «Kirjanik», «luuletaja»! osatas Olga vihaga. «Minu tungi töö järele püüdsid sa alati kohandada iseenda mugavusega. Tuleta meelde, kuidas sa meelitasid mind meditsiinilisse instituuti astuma? Sa ütlesid: «Milleks sul on vaja masinaehituse instituuti tagasi pöörduda? Lõpetad selle ja sind saadetakse kuhugi hoopis teise oblastisse.» Mina sõidan sinu järele igale poole. Aga kas sina ei oleks võinud minuga sõita?»

«Sa kõnelesid ju ise, et see ei ole huvitav, et aine on kuiv.»

«Seda kõnelesin ma juba hiljem. Oli ju tarvis oma äraminekut kuidagi õigustada.»

«Ja milleks sa seda nüüd meelde tuletad?» küsis Ivan Ivanovitš, hakates samuti vihastama. «Kui sa tõepoolest

kavatsed ajalehele kaastööd teha, mispärast siis kahet-seda seda, mida ei saa enam parandada?»

«Sellepärast, et sulle ka siis oli ükskõik, kuidas ma end tunnen, ja nüüd samuti.» Olga vaikis hetke, kuid jõudmata taluda kibedat solvumist, lisas: «Juba mitu korda katsusin ma sinuga juttu alustada... Kui sul oleks vähegi arusaamist olnud, oleksid sa ise juba ammu ettepaneku teinud... loovutanud mulle kirjutamise skorbudihaigetest...»

«Sellest oleks pidanudki alustama, aga mitte käima nagu kass palava pudru ümber.»

Olga pahvatas uuesti.

«Ma ei hakkagi enam alustama, kuna sellest ei tule välja midagi muud kui vastastikune meelepaha.»

Suvi hakkas lõppema. Töösse sukeldunud Ivan Ivanovitš unustas mõtlemise puhkusele. Ka Olga ei tuletanud talle seda meelde. Temal olid omad raskused ja tal oli kujunemas oma, eraldi olev elu.

«Sa oled tubliks perenaiseks hakanud!» ütles Ivan Ivanovitš kord, olles maitnud tema valmistatud murakamoosi. «Ma ei arvanud, et sa hakkad sellega tõsisemalt tegelema.»

Olga kuulas vaikides, mõistmata, kas ta kiitis või laitis tema käitumist.

«Töö inglise keele ringis edeneb mul ka rahuldavalt,» ütles ta hooletult.

Sellest, millega tegeles tema fantaasia kartulikoormise juures või teel kauplusse, ta vaikis. Kõnelusi mehega kirjanduslikkul teemadel ta nüüd lihtsalt kartis. Tema juuresolekul hoolitses ta igasuguste pisiasjade eest ja see eemaldas neid veel rohkem teineteisest, kuna ka Ivan Ivanovitšil endal ei tulnud enam meelde jagada temaga suuri muresid. Kuid ta armastas teda ka niisugusena — sukeldununa armsasse sooja askeldusse, muresolevana sisseostude pärast või väljast käiva teenijaga asjalikult arutavana järjekordse koduse toimingu pärast. Seda enam aga meeldis talle naise tagasihoidlik ühiskondlik tegevus, mille hulka ta arvas ka tema ajaleheartiklikesed.

Kuid ta oli peenetundeline inimene ja avastas kiiresti

mõra näiliselt rahulikus perekonnaelus. Algul ainult vaevalt märgatav tõmbetuuleke, siis kasvav külmatunne ja avalik võõrdumine.

Ivan Ivanovitš imestas ja kurvastas.

«Mis sul puudub?» küsis ta Olgalt pärast järjekordset, tema arvates mõttetut kokkupõrget.

«Kõige tühisem asi — enam tähelepanu,» vastas Olga kahvatades.

Tema kahvatamine näitas Ivan Ivanovitšile selgemini kui kõik sõnad, et olukord on tõsine, kuid süüdistuse ilme mõttetus tekitas temas viha ja raevu.

«Aga kui sa töötaksid nii palju kui mina,» pahvatas ta tahtmatult, «mida sa nõuaksid siis ligidaselt inimeselt?»

«Ma mitte ainult ei nõuaks temalt, vaid ka loovutaksin temale osakese oma vaimsest rikkusest.»

«Tähendab, minu ligidus sind ei rikasta?»

Olga vaikis mõne hetke, kuni vaikus muutus mõlemale talumatuks. Siis ütles ta kiiresti ja närviliselt:

«Jah, ei rikasta.»

Pärast seda ei kõnelnud nad teineteisega päeva kolm.

Pannud taskusse bloknoodi ja paar pliiatsit, väljus Olga kodust. Ta peatus välistrepil, vaadeldes tuttavate mägede halle tippe. All, metsasalus, helkis juba sügisene kuld, leppade ja paplite lehed hakkasid kolletama, lärsid tõmbusid pruuniks.

«Sinna, mägedesse!»

Kuid teistsugune tarve tõukas Olgat teises suunas, ja kergel sammul läks ta kaldaterrassilt alla, siis mööda tänavat ja jalgrada, mööda endist jõesängi, kus valendasid uhutud liiva hunnikud. Olgat huvitasid inimesed kullakaevanduses, nende elu-olu ja töö. Nüüd ei häbene nud ta enam käia bloknoodiga ja ta kirjutas üles kõik, mis väaris tähelepanu. Ta laskus kullaotsijate proovikaevustesse, astus hüdraulikute motoristide kabiinidesse, maitnes jakuudi sovhoosis kasvatatud keeduvilja, aitas õmblejal, jakuudi naisel, valida kleidi moodi roosanäolise laiade põsenukkidega naisbrigadiiri-juurviljakasvataja

jaoks, kelle patsid olid rongatiiva karva. Ta oli sõbralikult seltsiv, ja igaüks, kellega ta juttu alustas, jagas temaga meelsasti oma töö- ja elukogemusi.

«Täna ma soojendan eilse lõuna,» mõtles Olga, minnes mööda kitsast lauda üle veeärajuhtimiskraavi sogase voolu. «Hea, et Vanja ei ole toriseja. Kuid miks ei usu ta minu töö tõsidust? Me jääme teineteisele võõraks. Meil ei ole enam millegi üle kõnelda, isegi kui kahekesi jääme. Ma pean oma asjad Pavale ette lugema. Kuigi ta millestki aru ei saa, on ta siiski kuulaja.»

Uue, kuid Olgale juba tuttava artelli kullakaevajad kaebasid veeärajuhtimiskraavi kõrval teist, väiksemat kraavi. Nad kavatsesid osa vett juhtida oma maatükile. Möödudes Olga tervitas neid.

«Doktor Aržanovi naine,» lausus tema selja taga keegi vanainimeseliku häälega.

«Kirjanik,» lisas teine, noorem, «kirjutab ajalehele.»

Olga hakkas piinlik, kuigi see sõna oli öeldud suure lugupidamisega.

«Ma ei ole kirjanik,» ütles ta, pöördudes tööliste poole. «Neid, kes kirjutavad ajalehes, nimetatakse ajalehe kaastööliseks ehk korrespondentideks.»

Ja ta läks mõtiskledes edasi. On — kirjanikke!... Kuid Olga ei unistanudki sellesse kategooriasse sattumisest, kuna seal on tarvis erilist annet. «Minu jaoks on tohutu saavutus juba see, kui ma jõuan korraliku korrespondendi tiitlini.»

Olga heitis pilgu sinnapoole, kust paistsid kõrgendikul floteerimisvabriku hallid korpused, meenutas kohtumist Tavroviga haiglas, ja teda valdas õrn tänutunne viimase vastu.

Pärast seda kohtumist käis ta teda veel kord vaatamas koos Pava Romanovnaga, siis lasti Tavrov haiglast koju, tema juurde määrati naissanitar, ja sellest ajast saadik oli ta Olga silmapiirilt hoopis kadunud. Kuid ta elas siin ja jätkas tööd. Pava Romanovna külastas haiget «ühiskonnategelasena» koos teiste kullakaevanduse naisaktivistidega, valvas tema toitlustamise järele, «hooldis tema mugavuste eest» ja peale muu informeeris Olga tema seisukorrast. Olga ise aga millegipärast ei sõandanud tema poissmehkorterit külastada.

«Oleks hea temaga olukirjelduse ümbertöötamise üle rääkida, näidata talle mustandite variante, vestelda kavatsustest. Mina loeksin, tema aga istuks ning kuulaks.» Isegi paljas mõte sellisest võimalusest tekitas Olgas rõõmu.

Päev kaldus juba õhtule, kui Olga oli teel kodu poole. Värske ning puhas õhk oli tulvil närtsiva rohu ja lehtede mõrkjat hõngu. Olga hingas, kõndides kiiresti, täiel rinnal, õnnelikuna teadmisest, et ta ümbrusega kokku kuulub. Ta oli täna palju ära teinud ja nüüd ruttas, et enne Ivan Ivanovitši koju jõuda.

Missuguste toredate inimestega õnnestus tal vestelda!... Nende tõsidus ja elurõõm olid talle nüüd arusaadavad — maksis palju vaeva, et kasvada juurtega mitte just eriti sõbralikku Põhjamaa pinda. Seal on kommunistlikud noored — kärutajad!... Seal vana taigaelanik kullakaevajate šahtist... Esmakordselt elus juurvilljakasvatusega tegeldes andis ta oma artellile kasutamiseks kogu taimelavade majapidamise. Nende inimestega vestlemine tekitas Olgale hea meeleolu.

Tema saapad ja meestelõikeline rännakuulikond olid saviga määrdunud, heledad juuksed sassis. Jõudes kaevanduse keskusse, mis oli mitu kilomeetrit lai, otsis ta rinnataskust pisikese peeglikese ja hakkas soengut korraldama, pühkis põselt mulla ära, seadis korda pluusikrae... Ja äkki kuulis ta üsna lähedal Tavrovi häält.

Ta hüppas üle kraavi kivitee äärelle, mida palistasid lepa- ja kibuvitsapõõsad, ning vaatas alla... Sammaldu nud kiviastmete taga, mille vahelt tõusid jaanitee kuivama hakanud pöörised, ümbritsetud kähara hõbeka vatiga, nägi ta Tavrovi vanal kaldaäärsel jalgrajal, mille olid sisse tallanud juba esimesed Tšažma kullaotsijad. Tavrovi kõrval seisis suurekasvuline inetu elatanud naine.

«Aga nüüd katsun ma käia ilma karkudeta,» rääkis Tavrov pisut erutatud häälega. «Hoidke neid seni!»

Olga haaras mõleni käega teda takistava oksa ja jälgis hinge kinni pidades Tavrovi esimesi samme. Ta liikus ebakindlalt, nähtavasti veel kartes toetuda jalale,

mis alles hiljuti vabastati kipsist. Võib-olla heidutasid teda tema pea kohal rõõmsalt punetava õhtuse taeva avarus ja võimalus liikuda iseseisvalt, ilma tugevate ja abita — kaunis võimalus, mis nüüd võib tuua ohtlikke üllatusi.

Olga nägi ta kergelt naeratavat ja imestunud nägu — kõndima hakkava lapse nägu. Sarnasust täiendas veel valges kitlis talitaja, kes hoolitsevalt jälgis oma kasvandikku ja astus tasakesi tema järel, hoides karkusid käes, et iga hetk abiks olla.

Kuid mees astus ikka kindlamini, peaaegu lonkamata. Naeratus kaunistas ta kõhnunud nägu. Ta ei märganudki Olgat, keda varjasiid pöösad. Naissanitar vaatas ainult Tavrovile, ja Olga ise ei söandanud neid sellise tõsise tegevuse juures segada — ta seisis hinge kinni pidades. Ta tõmbus tagasi... Tema käte vahelt vabanenud oks kiigutas liikumatult seisvate kibuvitsamarjade kohal veel kaua oma lehtede kerget kulda.

52.

«Ma olen otsekohene inimene,» rääkis Skorobogatov sagedasti.

Tema iseteadvus, ta käskivate punaka helgiga silmade aeglane vaade ja suur nägu, mis vihahoos punetama löi, allutasid isegi kaugeltki mitte kartlikke inimesi.

Igor Korobitsõn lihtsalt kartis Skorobogatovit. Aga kui too viimastel päevadel tõstatas küsimuse elektrijaamas kütteaine uue tarvitamismeetodi ebakasulikkusest, siis astus Igor täie hooga oma läbiviidud töö eest välja. Tehniliste arvestuste abil loodud Skorobogatov ei jäänud nõutuks, vaid ütles:

«Minu asi on kontrollida. Selles suhtes olen ma nagu professor, kes väitekirja kaitsmisel oponeerib. Teie kohus on end kaitsta ja mind oma õigsuses veenda. Minu asi pole mehhanismid, vaid inimene, kes neid mehhanisme juhib. Ma pean tungima inimese hinge olemusse.»

Ja mehaanik Korobitsõn, võitnud spetsialistina, tõmbus kohe tagasi enda olemusse tungimise ees ja hakkas rajoonikomitee sekretäri jälle pisut kartma.

Sellise harjunud arguselundega astus ta Skorobogatovi hästisustatud kabinetti, püüdes juba ette leida ja hinnata oma võimalikke üleastumisi.

Skorobogatov kõneles telefoni.

«Jaa, jaa, rajoonikomitee sekretär! Oleks aeg juba teada,» kõneles ta, vaadates kõõrdi sissetulija poole.

Siis kõrgendas ta veelgi tooni.

Igor eemaldas ettevaatlikult puru oma pühapäevaülikonnalt ja läks kikivarvul kaugema akna juurde.

«Kui sa seda ei täida, siis pea silmas, et sul ei ole mitte kaks parteipiletit, vaid üks, ja sellegi võtan ära,» kõneles Skorobogatov valjult. «Tuleb aru saada... vaata mul!» kõneles ta hetke pärast. «Sa lähed partei vastu.»

Parteitul Igoril tekkis ängistus ja ta korraldas närvilise liigutusega oma kaelasidet. Ta juba soovis, et telefonikõnelus kauem kestaks. Kuid parajasti sigines torus vaikus ja pärast raputamist ning tugevaid puhumisi pandi see energiliselt kohale tagasi.

«Näete! Ka seda te ei suuda,» ütles Skorobogatov sarkastiliselt, puurides Igorit liikumatu pilguga. «Mehaanikud! Insenerid! Juba teist päeva olen telefoniga hädas...»

«Ma saadan meistri, Nikanor Petrovitš.»

«Saadeti juba!» Skorobogatov heitis käega ja võttis taskurätiku ning pühkis tugevasti oma punetavat nägu ja paljast pealage.

Ohukesed huuled kokku surutud, vaatas ta ebakindlalt lähemale astunud Igorile mõni aeg otsa, viipas oma puhtalt raseeritud lõuaga tugitooli poole, siis küsis:

«Mis teil seal sünnib?»

Igor hüppas kohmetult ning teenistusvalmilt üles:

«Kus?»

«Noh teil... Seal... Teie tiirlete kogu aeg Aržanovi naise ümber,» seletas Skorobogatov jämedalt, olles kaasvestleja arusaamatuse pärast tusane. «Kõik need intelligendikeste tembud... Unustate tööliste keskkonna. Aina viltuvedamine!»

«Mis «viltuvedamine»? Mida ta jälle leiutas?» mõtles Igor.

«Ma ei luba nurjatusi!» jätkas Skorobogatov.

«Lubage!» katkestas teda üllatatud Igor. «Mis puutub see minusse?»

«Või nii? Kas te tõesti arvate, et see teisse ei puutu?»

«Jaa... õieti öelda...» lausus valusalt puudutatud Igor kogeldes. «Ma austan väga Olga Pavlovnat...»

«Hm!» mähatas Skorobogatov skeptiliselt. «Ilus noor naine ja üksikud noored mehed! Ma näen — Aržanov on mustaks tõmbunud teie austamisest; täiesti mustaks tõmbunud, nii oma füüsilise kui ka moraalse väljanägemise poolest. Kuid temaga seisab jutuajamine veel ees. Teda ma veel vaatan! Praegu on jutt teie käitumisest.»

«Minu käitumisest?» kordas Igor, vihane hoolimatu tungimise pärast tema, nagu talle näis, kõige intiimsematesse elamustesse, kuid kaotanud julguse veendumuse tõttu, et selliseks vahelesegamiseks on Skorobogatovil mingi kirjutamata õigus.

«Ma soovitan teil tõsiselt järele mõelda! Te rikute eetilisi norme!» müristas Skorobogatov edasi. «Oh teid, kultuurinimesi!»

53.

«Ma ei lähe! Vaat mul veel uudist!» hüüdis Olga. «Missuguseid norme ma olen rikkunud?»

«Ta väga palus...»

«Te tahate, et ta peaks mulle jutluse voorusest?» küsis Olga ootamatu väljakutsega.

Igor vaikus. Ta tõesti austas Olgat. Ainult siin, kus kõik elasid nagu peopesal, võisid tekkida jutud tema lahkkelidest mehega. Oli arusaamatu, mis neid põhjustas. Olga käitumine ei andnud alust kuulujuttudele.

«Miks ma siis Skorobogatovile järele andsin?» mõtles Igor piineldes, vaatamata Olga poole. Ta võpatas, kui Olga küsis:

«Ja teie?... Mispärast nimelt teie olete huvitatud minu rääkimisest temaga?»

«Sellepärast, et ma sattusin segadusse ja ei mõistnud teid kaitsta,» oleks Igor vastata võinud. «Mulle meenus teie sõprus Tavroviga ja tol hetkel ma arvasin, et ma

ei tea kõike. Kui see pole nii, siis minge ja kaitske ennast.»

«Hea, ma siis lähen,» ütles Olga mõttlikult, heites pilgu norguvajunud Korobitsõnile.

«Noh?» lausus Skorobogatov, kergitades end pisut toolil ja sirutades tervituseks käe. «Kuidas käsi käib, Olga Pavlovna?»

Olga ei vastanud, ja kuni ta oma mõtteid kogus, vaatas Skorobogatov teda takistamatult. Temani olid tõepoolest ulatunud jutud Olga ebatavalistest suhetest Tavroviga ja ta otsustas kohe vahele segada. Lootmata saavutada silmapilket patukahetsust, arvestas ta siiski ülestunnistamist, hämmastust, vähemalt nõusolekut hoolitseda välise korralikkuse eest.

Kuid Olga näos peegeldus ainult uhke, isegi tige valvelolek.

Skorobogatov vaatas ja mõtles. Õigused ja kohustused olid tal hästi meeles. Käesoleval juhul nägi ta ühiskondliku eetika rikkumise võimalust ja astus rikkuja vastu välja, arvestamata tema sooga. Olga ilme puudulas teda teravalt ja ta ütles karmimalt kui kavatses:

«Mis teil seal toimub?»

«Mulle näib, et meil ei toimu midagi halba,» vastas Olga, heites talle oma tihedate ripsmete alt julge pilgu.

Skorobogatovi nägu tõmbus punaseks:

«Ärge teeselde ilmsüütut tütarlast!»

«Ma ei teeskle. Ja üldse... missugune toon? Mulle näib, et te olete unustanud, kes te olete, — te olete ju rajoonikomitee sekretär.»

«Ei, just teie unustasite end!» karjus Skorobogatov.

«Mulle ei meeldi teie käitumine.»

«Ja mulle ei meeldi teie oma,» vastas Olga kindlalt, kuid ta süda hakkas meeletult peksma. «Milles asi seisab?»

«Just nimelt — milles asi seisab?» katkestas teda Skorobogatov, samuti ägestudes. «Meil moodustub perekond vaba valiku järgi. Teie teadsite ju, keda valisite. Kui see on nii, siis peab olema armastus, selgus, vastastikune lugupidamine. Aga mida näeme? Mees teeb suurt tööd, aga teie kompromiteerite teda, vähendate

tema tööpotsiaali. Ja ka teie ise ei ole andetu — kirjutate artikleid. Korraldada aga kohtamisi eramajas! Vähe veel sellest, muuta ka haigla kohtamispaiaks! Noh, see on juba! ... See aga mõjub teie mehe meeolelu kaudu kollektiivile. Kuid temaga ma kõnelen veel eraldi! Praegu on jutt teie ... kõrvalekaldumisest. See on labasus! Saage aru — la-ba-sus,» kriipsutas Skorobogatov põlastava ilmega alla. «Kui see on kerge flirt, siis seda enam. Täna Tavrov, homme Korobitsõn. Kord...»

«Vaikigel» ütles Olga tasa, kuid ta näos ja hääles oli nii palju viha, et isegi Skorobogatovil hakkas ebamugav. «Labasus selles seisabki, et võib mustata kõige kaunimaid suhteid. Jah, mina olen sõber «võõra» mehega. Kuid see «võõras» aitas mind peamises: leida endas tööinimene. Nüüd seisab minu ees suur eesmärk, ja ei ole ilus... eriti just teie poolt, mulle selliseid etteheiteid teha.»

«Milleks oli tal tarvis Olga Pavlovnat välja kutsuda?» lausus imestunud Logunov, kui ta oli kuulanud Igorit, kes tuli tema juurde kaebama. Logunovi kulmud tõmbusid üheks sirgeks jooneks. «Kahtlemata aus, väga toimekas,» mõtles ta Skorobogatovi kohta, «kuid oma tegevuses sarnaneb ta Krõlovi karuga, kes hakkas lookasid painutama ja painutas neid, kuni murdis katki.»

«Ühelt poolt arusaadavalt on perekond ühiskondlik üritus ja hoolitsus tema eest peab olema meile südame lähedane,» hakkas ta nagu vastumeelselt kõnelema, vaadeldes Igorit tuliste süsimustade silmadega. «Aga kui jutt on suurest tundest, kuidas võib siis vahele segada?! Seda enam, et lapsi siin ei ole, ja kõik on täiskasvanud, tõsised inimesed. Jah, minu arvates teeb ta asjatult kära. Kui tarvis, siis mõistab Ivan Ivanovitš ise Olga Pavlovnaga kõnelda.»

«Minu arvates on ta silmakirjateener,» ütles Igor otsustavalt.

«Kes?»

«Skorobogatov.»

«Noh, siin te küll eksite!» vastas Logunov süngelt.

«Ma arvan, ta sekeldab kõigest hingest...»

«Miks ta ei sekelda siis Pava Romanovna pärast...»

alustas Igor tõsiselt, kuid äkki taipas ja jäi vait, nagu oleks tal sõna kurku kinni jäänud. «Te ärge arvake, et ma Pava Romanovnat hukka mõistan,» lisas ta, vabandades oma eksitust. «Lõppude-lõpuks, see on sügavalt isiklik asi ja igaüks vastutab ise oma pattude eest. Eks?» küsis ta lihtsameelselt, märgates Logunovi liigutust. «Te ei ole nõus?»

«Ei ole nõus. See on isiklik asi niikaua, kuni ta vastab ühiskonna käitumisnormidele, aga niipea kui toimuvad mingisugused rikkumised, segab ühiskond end vahele.»

«Tähendab, te toetate Skorobogatovit?» küsis Igor ilmse kurvastusega.

«Ei, kuid mulle ei meeldi tema vahelesegamise meetod,» ütles Logunov.

Mõlemad seisis kaevanduse õue väljakesel, eemal töötavatest mootoritest. Öhtune vahetus laskus juba alla, lakkas vastastikuse inimvoolu sumin ja tõstukite juures oli suhteliselt vaikne; ainult maagiga laaditud vagonette veeres lakkamatult ette.

«See ei ole meetod!» kordas Logunov. «Skorobogatov ei mõtle taktilisusele ja peenetundelisusele, mis peaksid temale töö iseloomu tõttu omased olema. Kui juba tarvis oli, siis oleks tulnud välja kutsuda Ivan Ivanovitš ise või Tavrov kui partei liikmed ja kõnelda nendega seltsimehelikult, aga mitte rusikaid pörutada. Seda enam, et karjumiseks ja pörutamiseks pole mingit põhjust. Skorobogatov karjub eetika rikkumisest ainult sellepärast, et keegi kõndis käe alt kinni hoides võõra naisega.»

«Jah, ainult sellepärast,» vastas Igor Korobitsõn. «Kui ma kohtasin Olga Pavlovnat pärast tema kõnelust Skorobogatoviga, värises ta kogu kehast. Ta ei nutnud, ei vihastanud, vaid oli lihtsalt masendatud. Täheandab, Skorobogatov arutles temaga põhjalikult. Kuid korrale kutsuda on tarvis seda, kes liiderdab, — ka siis, kui see toimub varjatult —, kes mõjub kui nakatus.»

«Kas te Skorobogatovile nii ütlesitegi?»

«Ei, ta lõi mu kohe jalust maha. Teie ei tunne tema võttekesi!»

«Kuid ta ei suutnud teid maha lüüa, kui jutt oli kütte-

aine põletamise meetoditest elektrijaamas,» meenutas Logunov.

«Või veel! Seal olen ma nagu vanajumal ise, aga selles asjas tunnen end vaeselapsena...»

«Jah, see on keeruline lugu!» mõtles Logunov kaevanduse stollist väljudes. «Leidub tarku, kes kujutavad meid, nõukogude inimesi, eriti parteilasi, kuivikutena, kes lämmatavad oma hinges elava tunde. Või nad kujutlevad, et meie elu on lausa enesosalgamise kangelas-tegu, on ohver, mis on toodud tuleviku jaoks. Aga meie elame, tõsi küll, pingelist, kuid täielikku ning huvitavat elu, armastame ja rõõmustame kogu inimlikkude tunnete jõuga, mida ei kitsenda mingi tinglikkus, vaid ligimese heaolu.»

54.

«Nägemiseni, Juri Gavrilovitš!» ütles Ivan Ivanovitš naeratades ja, võttes poisikese sülle, patsutas ning silitas teda kergelt. «Aga sa oled juba päris kenake, oled ümmargusemaks läinud,» lausus ta naljatades. «Kuid ainult pea meeles — hoia ennast! Kuni sa ei ole korralikult kõndima õppinud, ära hüppa, ära roni kõrgele, muidu võid kukkuda. Aga noh, olgu, küll Deniss Antonovitš su emale räägib, kuidas sa pead käituma.»

«Ma tean isegi,» vastas poisike, ja äkki haaras ta oma sitkete käekestega Ivan Ivanovitši kaela ümbert kinni, mis oli tugev nagu sammas.

«Mis sul on? Kas ehmusid? Kardad, et pillan maha?»

«Ei!» Väikesed huuled liginesid Ivan Ivanovitši näole, läikivad silmad vaatasid nagu hinge põhja. «Kas võib? Ma ainult natuke!»

Ivan Ivanovitš noogutas peaga ja pilutas erutusest isegi silmi ning hakkas naerma, tundes armast tõtlikku puudutust põsel, suu nurgas.

«Te olete tugev!» ütles poisike ohates, paitades peopesaga oma tervekestegija õlga. «Ja... terav...»

«Ei jõudnud täna habet ajada!» mõtles Ivan Ivanovitš üksi jäädes. «Naisemehe jaoks halb tunnus... Jah... tunnen — asi pole korras, aga mis seal on —

172

ei tea! Tegeled mõne päeva, mõne nädala inimesega ja temast lahkudes kisuks nagu tüki oma elu küljest. Võta või Juuragi — väike linnuke. Ravisime teda ja harjusime temaga! Ka tema tundis siin soojust... «Ma ainult pisut!» — Kas võib midagi sellist unustada? Aga seal kaheksa aastat külge külje kõrval elatud...»

«Kiri! Ivan Ivanovitš, kiri!» hüüdis erutusest ja tõttamisest hingeldav silmaarst kabinetti astudes.

«Milline kiri, Ivan Nefedovitš?»

«Oblastikomiteest, vastus meie omale!...»

Ivan Ivanovitš kahvatas. Ta silmad muutusid täiesti mustaks.

«Kus see siis on?»

«Hižnjak toob kohe. Ja kuhu ta ometi kadus?!»

Ivan Nefedovitš vaatas ukse vahelt koridori ja viipas kannatamatult käega.

«Tulen,» ütles Hižnjak üsna lähedalt ja ilmus uksele, ruske, päikesepaistelisel särav.

«Mis?» küsis Ivan Ivanovitš. «Kas hea?»

«Ei tea. Ei vaadanud. On ju teie nimele.»

«Miks te siis juba enne särate?» ütles Ivan Ivanovitš, sirutades käe kirja järele.

«Arvan, et ei ole halb. Selle tõi oblastikomitee töötaja. Tulid sealt kahekesi. Kutsutakse kokku rajooni erakorraline konverents, ja seda ei tehta niisama, tühja asja pärast.»

«Rajooni erakorraline?...» kordas Ivan Ivanovitš, viivitades ümbriku avamisega, nagu kartes sellesse vaadata.

«Ärge viivitage, jumala pärast!» palus silmaarst, kes oma tüsedast kehaehitusest hoolimata oli peene, närvilise hingelaadiga inimene.

«Noh, mida meile kirjutatakse?» küsis juba lävelt neuropatoloog Valerjan Valentinovitš, käigul oma kuldsete raamidega prille pühkides.

Tema järel tuli heledaid silmi välgutades sisse punetav Sergutov. Tema õla taga vilksatas Jelena Denissovna erutatud nägu, ilmusid ka Varvaara ja Nikita Burtsev.

Võib-olla poleks neil vaja olnud terve karjaga ilmuda... Võib-olla sisaldas kiri nende peakirurgi jaoks

173

midagi ränka, alandavat. Kuid pöördumisest oblasti parteiorganisatsiooni poole ei võtnud nad osa mitte lihtsast formaalsusest, vastust oodates valutas nende süda siiralt ürituse pärast, millest igaüks neist rõõmuga ja jõukohaselt osa oli võtnud. Seepärast ei mõelnud keegi sellest, kas ta käitub taktiliselt või ebataktiliselt. Eitav vastus oleks kõiki ühteviisi kurvastanud.

Hinge kinni pidades jälgisid meedikud oma kirurgi käeliigutusi ega tundnud neid ära: need olid äkki nii ebaosavad, kohmetud. Ta isegi pillas tühja ümbriku käest maha, ja see, pöördudes õhus ümber, libises kahiseses mööda põrandat.

Algul libistas Ivan Ivanovitš vaikides silmad üle ridade, siis ta nägu elavnes, kokkupigistatud lõualuud avanesid, ja toas kõlas tuttav, kuid juba ammu mitte kuuldud:

«Jaa-jaa-jaa!», mida saatis summutatud bassihääle õnnelik naer.

«Meile antakse täielik tegevusvabadus meie isiklikul vastutusel...»

55.

«Ma tahan kõnelda kõigest südamest,» alustas rajooni erakorralisel konverentsil kaevanduse maagiraiuja Terenti Pjativoloss, tööstaaži järgi alles noor, kuid ka kaugel väljaspool oblasti piire tuntud stahaanovlane. «Elame hästi, töötame tublisti. Kuid võiksime töötada veelgi paremini. Mis meid siis takistab? Oma aruandekõnes nimetas seltsimees Skorobogatov muu hulgas ka oma konflikti meie kaevandusega. See konflikt oligi takistuseks. Ja ärge katsutagu mul suud sulgeda, nagu seda tehti rajoonikomitee koosolekul Martemjanovi ja Logunoviga. Karistustega ei saa meid taltsutada — ei või vaikida, kui ühine ettevõtte kahju kannatab. Las seltsimehed oblastikomiteest kuulevad... Kas meie kaevandus pole kõigi näitajate poolest esimene trustis? Meie kaevandus sammub õiget teed! Ja kui meile kaikkaid kodaratesse ei pillutaks, oleksime esimese poolaasta plaani täitnud veelgi varem.»

«Konkreetselt!» hüüdis märgatavalt taltsamaks

muutunud Skorobogatov harjunud viisil, kuid ebakindlalt.

Ta oli valvas ja pilgutas sagedamini silmi, kui heitis pilke kord oblastikomitee esindajatele, kord parteiorganisatsioonide delegaatidele ettevõttest, kolhoosidest, sovhoosidest ja kalurite-artellidest. Kõikides sõnavõttudes ilmnis ebasõbralik suhtumine tema ettekandesse. Skorobogatov imestas siiralt — miks leidis nii palju rahulolematuid? Varem avaldasid vastupanu ainult üksikud, Logunovi-sarnased, siin aga on konverents... koos on rajooni parteiorganisatsioonide parimad inimesed... Hetketi tekkis Skorobogatovil kihk üles hüpata, rusikaga vastu lauda lüüa ja karjuda, nagu ta sagedasti komitees karjus: «Te olete partei vastu!» Siin aga, näib, on partei tema vastu...

Talle meenusid doktor Aržanovi sõnad, mis teda omal ajal marru olid ajanud: «Kogu parteiga võrreldes olete te ainult täpp.»

«Jah, ainult täpp!» mõtles Skorobogatov alistunult, libistades pilgu üle saali kogunenud inimeste. Nende nägudest paistis karm hukkamõistmine, isegi põlgus. Hukkamõist hirmutas Skorobogatovit, põlgus tekitas raevu. Ta võiks sõrmedel üles lugeda nende puudused, kes nüüd tema üle kohut mõistavad.

«Seesama Martemjanov armastab mõnikord klaasi põhja vaadata. Tunneme niisuguseid kombeid! Täna klaasike, homme klaasike, ja seal, näe, ongi joodik valmis! Logunov ei joo, isegi ei suitseta, kuid on kerge-meelne fantast, kokkuhoiurežiim on tal teisel kohal... Prjahhin armastab kaardimängu, on pugeja... Nüüd pöörab juba silmad ära, aga varem näis, et läheb läbi tule ja vee. Jah, ega ta nainegi ole asjata säärane tuisupea. Ja väga kahju, et see omal ajal mul silmapaari vahele jäi... Seal on sovhoosi delegaat — tema poliitiline areng lonkab. Too armastab tiivaripsutamist... Aga sellel seal on sotsiaalne päritolu... Jah, muidugi ei saa teda lugeda töölistkonda kuuluvaks!»

Skorobogatovi ekslev pilk pörkas kokku evenkide küttide-artelli esimehe pilusilmade võõrdunud pilguga.

«Ka see peab mind juba löödud inimeseks!» mõtles Skorobogatov, püüdes meenutada delegaadi elulugu.

«Jah, rahadega juhtus mingi tume lugu...oli see nüüd raiskamine või ülekulutus...»

Kõik rajoonikomitee saalis olid näisid Skorobogatovile mittetäisväärtuslike inimestena, ja ta muutus natuke erksamaks. Tal ei tulnud mõttesegi, et ta alati liialdas seltsimeeste puudustega, ennast aga ülistas. Vaadates inimestele ülalt alla, ei näinud ta nendes midagi positiivset. Aga nemad olid ju need, kes uuendasid terve rajooni elu! Nad rajasid teid üle soode ja mägede, ehitasid asulaid, juurisid taigas kände, kündsid üles külmi maid ja koristasid siin ennenägematuid juur- ja teraviljasaake. Nad olid mures oma kulla-, karusnahkade ja kalatootmise plaanide pärast; nad täitsid neid plaane, innustades loovale tööle tuhandeid inimesi, kes koos plaani arvudega kasvasid ka ise. Nemad olid need, kellele partei Keskkomitee oli usaldanud Põhjamaa vallutamise.

«Ei olnud meelega järgil!» mõtles Skorobogatov kibeda irooniaga, kuulates rajooni agronoomi esinemist, kellega tal pooleaastase töö vältel oli samuti korduvalt olnud kokkupõrkeid. «Igaüks tahab, et teda pärikarva silitataks. Mina, näete, kannatan ju välja, kuni te mind sarjate...»

«Ta surus maha iga suguse initsiatiivi!» kõneles tugeva aktsendiga jakuut, loomakasvatuse-sovhoosi direktor. «Me sõitsime rajooni komiteesse alati kartusega. Kas nii kõlbab? Seltsimees Skorobogatov käis ise meie sovhoosis, vaatas ja tegi korralduse külvide alla võtta maatükk orust. Meie esitasime põhjendused, et seda ei või. Ei luba mingeid põhjendusi. Me pidime osa heinamaid üles kündma. Kui suvel maa lahti sulas, hakkas voolama «paha vesi». Meie jõeke tõusis üle kallaste. Külvid hävisid. Sovhoos kandis kahju. Nüüd tuleb häda heinaga...»

«Ei eksi ainult see, kes midagi ei tee,» mõtles Skorobogatov, kirjutades bloknooti märkuse lõppsõna jaoks.

Kuid lõppsõna ütles Skorobogatov peaaegu mehaaniliselt. Ta oli nüüd kindel, et tema sõnad ei veena kedagi, ja seepärast katsus konverentsile selgitada ainult üksikuid temavastaseid väljaastumisi.

Oblastikomitee esindaja sõnavõtt lõi tal jalad alt ära.

Kui see presiidiumilaua tagant üles tõusis, siis jäi Skorobogatov tumeda lootusega üksisilmi vaatama ta energilist nägu, mida kroonis hallikate juuste uhke müts. Oblastikomitee esindaja võimas kogu, tema heade, suurte ja puhaste käte rahulikud liigutused ning kindel kõnnak ja aval, pisut väsinud pilk — see kõik paelus nüüd äkki Skorobogatovi tähelepanu.

«Meie mees — tööliste hulga!» mõtles Skorobogatov, täidetuna sümpaatiatundest tema vastu, kuna ootamatu üksildus peaaegu oleks ta meelekindluse hävitanud.

Just see lühike enesepete tugevdas löögi karmust. Oblastikomitee esindaja, kes oli varem tööpoolest olnud tööline, võttis üksikud esinemised lühidalt kokku ja süüdistas Skorobogatovit otseselt diktaatorluses.

«Niisugused juhtimismeetodid,» ütles ta, «rikuvad partei suhteid rahvaga. Aga mida õpetas meile Lenin? Ta ütles, et need suhted kujunevad vastastikuse usalduse alusel, et partei peab hulki tähelepanelikult ära kuulama, mitte neid käsutama, vaid eelkõige veenma. Kuid Skorobogatov seadis sisse erilise tööviisi: ähvardused, karjumised, solvamised, viidates rajooni komitee sekretäri piiramatuile õigustele. Ta lihtsalt nõudis oma autoriteedi tunnustamist, kuid ei püüdnud seda ära teenida. Niisugune juhtimine ei või olla püsiv. Ja meile on see selge ka käesoleval konkreetset juhul. Parteilaste poliitiline aktiivsus, tööliklassi ja meie intelligentsi teadlikkuse kasv, muutused talupoegade seisukorras ja psühholoogias — see kõik nõuab meilt, partei liikmetelt, uusi juhtimismeetodeid. Skorobogatov aga on muutunud kuritegelikult upsakaks; enda mina ülistades irdus ta parteilistest ja parteitutest hulkadest. Ja see sundis oblastikomiteed tegema tarvilikke organisatsioonilisi järeldusi...»

Pärast säärast peapesu oli raske esineda, ja teinud lõppsõna kuidagi viisi «ümmarguseks», läks Skorobogatov oma kohale. Kõik tema mõjukus oli ootamatult kadunud — õlad vajusid longu, silmadest kadus tärn, külm ilme.

«Kokku vajus!» sosistas Martemjanov Logunovile, kes ilma kahjurõõmuta vaatas Skorobogatovi küürutõmbunud selga.

Martemjanov oli ülevas meeleolus. Ta teadis, et see rajoonikomitee sekretär ei püsi kaua. Nii oligi. Lahendus tuli selline, nagu pidigi tulema, parteiline lahendus.

56.

Logunov tuli autost välja ja vaatas ringi. Tema ees, metsarikkas orus, mis oli sügiskollendusest laiguline, laiusid jakuudi asula ehitused. Üksikuid halle jurtasid, mida ümbritsesid pealt juba pruuniks tõmbunud heinakuhjad, pesitses siin-seal ka jõekese kaldal.

«Lähme!» ütles Logunov kaaslastele ja, võtnud autost portfelli ning väikese pakikese, hakkas esimesena mööda kitsast jalgrada alla laskuma.

Armastades mäetööstust, kuid ootamatult saanud rajoonikomitee sekretäriks, ei vabanenud ta ikka veel nõutusest. Tema hoolde anti suur keeruline majapidamine, milles pole just kerge orienteeruda. Hea, et varem insenerina töötades ta ei piirdunud ainult kaevanduse huvidega. Kaevandus oli tema kui spetsialisti tegevuskohaks, aga muu tööstus, põllumajandus, kalurite- ja küttide-artellide tegevus huvitasid teda sellepärast, et ta kunagi ei eraldanud oma tööd kogu rajooni elust. Ta tundis naabreid nõupidamiste, partei konverentside ja rajooni täitevkomitee istungite kaudu, ning nende saavutused ja nurjumised olid talle südamelähedased.

«See feodaal Kuprijenko ajas siiski sovhoosi kaadritöötajad laiali,» väljendas ta omal ajal ägedalt arvamuse jakuudi sovhoosi endise direktori kohta. «Ta tuleks sealt ära koristada, enne kui hilja on. Ma pööraksin seltsimeeste tähelepanu agronoom Amossovi kandidatuurile.»

Ja Logunov ei eksinud. Sovhoosi saadetud noor jakuut Amossov seadis laostuva majapidamise hiilgavasse korda.

Kas siis Logunovil ainult seekord tuli ülerajooniliste asjade vahele segada? Nüüd ju vastutas ta vahetult terve rajooni tegevuse eest.

«Kogemusi aga ei jätku!» mõtles Logunov, sammudes

mööda kõvaks tallatud jalgrada. «Kuidas leida seda põhilist lüli, millest tuleb kinni haarata?»

Järsul astmel haaras ta mehaaniliselt pöösast kinni ja torkas kätte. Alles nüüd pööras ta tähelepanu mäe nõlvakuid katvale tihedale võsale. See oli kibuvits oma peenikeste lehtede kullas, üle külvatud punaste, päikese käes läbipaistvate marjadega.

«Kui palju on teda siin!» pomises Logunov, noppides ja maitstes küpset vilja.

«Jõgede kallastel on tohutu hulk sõstraid! Tuleks organiseerida vitamiinide tootmist! Oleks maadlast määrit maitsvam, eriti lastele. Oleks vaja kõnelda Ivan Ivanovitšiga ja rajooninõukogu esimehega. Organiseerime vitamiinitootmise siinsamas asulas.» Logunov katsus siinse külanõukogu esimehe nägu meelde tulelada, kuid ei suutnud. Kolhoosi esimeest ta ka ei tundnud. See kurvastas teda ja pani mõtlema.

«Skorobogatov tundis kõiki rajooni töötajaid vähemalt nende puuduste kaudu!» Ja Logunov pöördus küsimusega tema järel kõndiva rajooniagronoomi poole, kes ka oli partei liige ja põllumajandusosakonna sekretär.

Agronoom, kes oli kolhoosi seisukorda üldjoontes juba kirjeldanud, ei osanud tema juhtkonnast midagi olulist jutustada. Külanõukogu esimehest ei olnud neil kummalgi peaaegu mingisugust ettekujutust.

«Kuidas siis nii!» ütles Logunov ilmse pahameelega. «Selles asulas on ju isegi parteibüroo. Tähendab, küllalt suur parteiorganisatsioon... Kes seal siis sekretäriks on?»

«Ei mäleta...» vastas segadusse sattunud põllumajandusosakonna sekretär.

«Nüüd on arusaadav, miks selle kolhoosi olukord viimasel ajal halvenenud on,» lausus Logunov mõtlikult, aeglustades sammu ja pidurdades sellega kaaslast. «Ei tohi kaotada sidet partei kohapealsete organisatsioonidega. Kui ma töötasin kaevanduses, siis mäletasin hästi inimesi, kellega olin seotud. Teisiti ei ole võimalik. Me sõidame mööda rajooni ringi, et veenduda, kuidas lood on, ja anda üldist suunda, aga vajalikke abinõusid hakkab ellu rakendama kohalik aktiiv. Ta hoogustab hulka neid abinõusid ellu rakendama. Tähendab, esime-

ses järjekorras tuleb tundma õppida aktiivil!» Ja Logunov naeratas ootamatult, mõistes, milles seisab ta enda nõrkus: ta ei tundnud veel tema kätte usaldatud inimesi.

Pärast suure piimasaaduste tootmise farmi ülevaatamist käis Logunov kändude juurimise kohal, kus puhastati maad juurviljaaedade ja põldude jaoks. Kaks masina-traktori jaama traktorit, pöördudes kiviteest kõrvale mitte mööda taliteed, mis nüüd oli porine, vaid otse mööda uudismaad, rajasid endale metsapadrikus ebaühtlase kraavi, kus harjastena tolknesid murtud ja mahamuljutud puukesed.

«Teil tuleb siia oma harutee rajada,» soovitas Logunov külanõukogu esimehele. «Traktorist võttis õige suuna.»

Siis vaatasid nad üle algkooli, kaupluse, sauna, koha, kuhu kavatseti tulevase seafarmi jaoks soojad ruumid ehitada, vestlesid söötadest ja juurviljaaedade osatähtsusest. Jakuutidest kolhoosnikutel oli sigadest väga kahvatu ettekujutus.

«Aga kas nad meie juures ära ei külma?» küsis tore dasti riidetatud raaniatupidaja umbusklikult. «Räägitakse, nad olevat väga rasvased, aga karva neil seljas ei olevat.»

Logunov jutustas seafarmi kasulikkusest kolhoosidele, teatas, kust juhitakse siia elektrivalgustus. Päris ise kõige järele ja lõpuks, leides hea naistõlgi, esines üldkoosolekul ettekandega. Teda kuulati väga elava huviga. «Veel üks ülesanne,» märkis Logunov endale bloknooti: «Ära õppida jakuudi keel.» — «Selles võib mind Varja aidata,» mõtles ta.

«Meie seltsimeestele meeldis teie kõne väga,» rääkis talle tagasiteel jurtast, kus asetses kolhoosi valitsus, naisõpetaja, Juri Gavrilovitši ema, kelle juurde Logunov Varvaara palvel oli lubanud sisse astuda.

Naisõpetaja oli noor, laiade põsesarnadega ning kongus ninaga, meeldiva näoga naine; ta oli hästi riidetatud ja kõneles vene keelt laitmatult.

«Minu õpilased õpivad vene keelt hea meelega, nad on sellest väga huvitatud,» ütles ta, märgates, et Logunov kuulab teda mõnuga.

Ta peatus väikese jurtas ees, mis oli kaetud saviga ja mille lamedalt katusele tõusis kõrge, valgeks lubjatud korsten, ning avas längus seina sees oleva ukse.

Neile tuli vastu puhas jakuudi vanaeideke, kes oli valges pearätikus, sataänist kleidis ja kirjuks tikitud, karusnahaga ääristatud seemisnahksetes tuhvlites.

«See on minu ema,» ütles naisõpetaja. «Ta on juba seitsmekümne aastane. Vene keelt kõneleb ta kahjuks väga vähe — elas kogu aja venna juures kauges ulussis —, muidu aga ei jõuaks te teda ära kuulata, ta teab nii palju igasuguseid muinasjutte ja lugusid. Juura ei lahku temast sammugi.»

Alles nüüd nägi Logunov Juurat. Poisike istus naride juures madalal toolikesel ja heitis sissetulijale pisut kõõritava, valvsa pilgu. Kuid ta tundis Logunovi kohe ära. Ta näkku ilmus naeratus, ta silmad hakkasid särada.

Ta tõusis üles ja, hoides kinni naridele laotatud põhjapõdravasika nahast tekist, astus mõne sammu Logunovi poole. Tal oli ilmselt raske kõndida — kõverdunud jalad kuulasid halvasti sõna, kuid Ivan Ivanovitši patsient jäi oma iseloomule truuks. Ta astus veel kaks sammu, nüüd juba ilma naeratuseta. Ja siiski oleks ta pidanud laskuma neljakäpukile, kui talle poleks appi tulnud Logunov, kes peenetundeliselt märkas füüsilise nõrkuse ja peaaegu meheliku enesearmastuse võitlust ning väikese tuttava koduselt üles tõstis.

«Hakkab kõndima!» lausus ema, rõõmupisaratega silmis. «Ma lihtsalt kardan seda õnne uskuda.»

Tootmisnõupidamiselt koju tulles pidid Ivan Ivanovitš ja Olga peaaegu jälle tulla minema. Logunovi ilmumine päästis neid sellest. Minnes mööda sillakest, mis oli ehitatud üle jõekese kuivendatud sāngi, hõikas ta eemalt doktorit.

«Kuidas käsi käib?» küsis ta Olgalt, kes oodates oli pingile istunud.

«Hästi,» vastas naine ja ohkas. «Väga hästi,» kordas ta külma ägedusega.

«Aga teie vastu kavatsetakse päris tõsist atentaati,» teatas Logunov, pöördudes Ivan Ivanovitši poole.

«Missugust?»

«Siia sõitsid jakuudid Utšahhanist. Paluvad, et direkt-sioon ja meie kohalik nõukogude võim saadaksid nende juurde doktor Ivani, kas või paariks nädalaks. Ajasid meie juurde viiskümmend metshobust. Terve karja! Kust mujalt veel saab doktor niisuguse tasu üheainsa välja-sõidu eest?! Ja veel põtru liha jaoks...»

«Mida nad veel välja ei mõtle?» küsis Ivan Ivanovitš, olles veel pahane, kuigi jakuutide tegevus ja heldus olid ta arstisüdamele meeltnööda.

Olga vaikis eemaletõmbunult.

«Taiga on täis kumu,» lausus Logunov, istudes samuti nende kõrvale pingile. «Kas mäletate silmamar-jade tõttu pimedaks jäänud naisi, keda te siin terveks ravisite? Nad pöördusid tagasi taigasse, ja nende juurde algas otse palverännak. Kõik tahavad pärida, veenduda. Ja siis kogunes Utšahhani mitmesugustest rajoonidest palju inimesi. Nad otsustasid saata Kamenuškasse dele-gatsiooni ja paluda teid sinna sõita.»

«Ja kus see Utšahhan asub?»

«Siit üle kuuesaja kilomeetri! Seal ehitatakse nüüd rajoonikeskust. On olemas isegi elektriijaam.»

«Kuussada kilomeetrit!» kordas Ivan Ivanovitš. «Ja kuidas sinna sõita?»

«Aga kuidas juhtub!»

«Küll on nendega häda!» ütles doktor ja naeratas tahtmatult, meenutades Varvaara segast ja vaimustatud juttu laulust, mille nägijaks saanud naised olevat tema kohta luuletanud. «Elektriijaam... See on hea! Ma olen juba harjunud töötama elektriaparaatidega... Milline jõu kokkuhoid niihästi haigele kui ka kirurgile! Kas seal meditsiinilist personali on?... Kes võiks aidata operatsioonide juures?»

«Kevadel oli seal velsker. Siis käis seal Ukamtšanist arstide brigaad ja jättis sinna kogenud õe. Seal kavat-setakse avada suur haigla.»

«Väga tore!» ütles Ivan Ivanovitš mõtlikult. «Kuid kas sõitu ei saa kuni taliteeni edasi lükata? Sõit läheks kergemalt ja ka kiiremalt.»

«Noh, olgu, kavandame sõidu esimese talitee ajale või natuke hiljemaks, kuidas see teile paremini sobib,» lau-sus Logunov rõõmsalt, kuigi ta Ivan Ivanovitšilt teist-sugust suhtumist ei oodanudki. «Täna anname delegaa-tidele vastuse. Utšahhanlasi rõõmustab see väga ja nad ootavad meelsasti. Aga hobuste ja põtrade eest tasub Oktjabrski valitsus nendele täielikult.»

«Nüüd olen ma kositud ja kihlatud,» teatas Ivan Iva-novitš mõninga uhkusega, minnes koos Olgaga Hižnjak-kide korterisse. «Sõidan Utšahhani.»

«Kuulsime! Juba hommikul. Ma teadsin, et te ära ei ütle,» vastas Deniss Antonovitš toa kaugemast nurgast. Ta istus põrandal ja mängis koos Nataškaga nukku-dega. Jelena Denissovna askeldas köögilaua juures. «Kuulsime juba!» kordas Hižnjak, ikka veel surudes vastu rinda äravintsutatud kummikoerakest, mis oli mähitud tütre jakikesse. «Sellise juhtumi puhul valmis-tab Jelena Denissovna lihatäidisega klimpe, aga meie keeles lihtsalt pelmeene.»

«Ma ei sõida ju veel niipea...»

«Ka seda teame. Kui sõidate, siis teeme veel.»

«Jah, teie Nataškaga juba teetel!» lausus Hižnjaki naine. «Kõik mu jahu olete ära kulutanud! Häda teiega.»

«Oleks aga sellist häda rohkem!» lausus Hižnjak ja, hõõrudes ebamugavast põrandal istumisest ärasurnud jalga, astus Ivan Ivanovitši juurde. «Noh, kuidas seal rannikul lugu maadja männiga on? Kas lööb laineid?»

«Lööb laineid,» kordas Ivan Ivanovitš, jälgides Olgat uuriva pilguga.

Ta nägi, kuidas Olga võttis pearätiku ära ja sidus selle teistmoodi, koondades oma juuksed selle alla, mil-lest ta nägu muutus veel nooremaks, kuidas ta pani ette võõra, kuid temale kohe sobiva põlle ja hakkas vormima tibatillukesi pirukaid, milliseid Jelena Denissovna val-mistas otse imetletava kiirusega.

«Temas on tekkinud midagi võõrast, kauget,» mõtles Ivan Ivanovitš naise kohta, tundes end sellest tema kau-genemisest solvatuna. «Ta on siin ja nagu ei oleks teda. Millest selline olek on tulnud? Kõik jutud on aina tõöst... Need pole siirad! Mispärast neid varem ei olnud?»

«Maadjas mänd läheb täie auruga,» kinnitas ta. «Aga teate, missugune huvitav asi! Ma sain täna rannikult kirja. Teatavad, et sealt on leitud üks vana raamatukene — «Kamtšatka kirjeldus», mis on trükitud paarsada aastat tagasi. Ja tolles raamatukeses öeldakse, et maadjas mänd on parimaks rohuks skorbuudi vastu ja et madrused ekspeditsioonil Põhja tegid temast jooki ja jõid seda tee asemel soojalt.»

«Tähendab...» lausus imestunud Hižnjak.

«Tähendab, et meie avastasime uuesti selle, mis oli teada kaheksa aasta eest,» ütles Ivan Ivanovitš veidi kohmetult. «Olgu maadja männiga kuidas on, aga teisest küljest algab võitlus vitamiinidega varustamiseks,» jätkas ta. «Juurviljaaedade pindalad suurenevad tuleval aastal kolmekordselt. Oblastis organiseeritakse uusi juurviljasovhoose, linnukasvatuse-sovhoose, kaks loomakasvatuse-sovhoosi ja kalurite-artelle. Kolossaalsed summad on määratud masina-traktorijaamade organiseerimiseks ja taigast uudismaa ülesharimiseks. Ja Platon Artemovitš hoolitseb praegu selle eest, et luua vitamiinide produtseerimist kibuvitsast.»

«Tubli! Tubli!» kordas Hižnjak, noogutades peaga nagu kinnituseks igale ettevõetud abinõule. «Õigust ütelda, ma ei lootnud, et Logunov ka põllumajanduse kõvasti pihku haarab: ta on siiski mäekaevur, loomult tööstustegelane. Kõneldakse, et ta lahkunud kaevandusest peaaegu pisarsilmil. Aga kui parteilised kohustused seda nõuavad, siis saab ta hakkama ka põllumajandusega. Kui on tegemist skorbuudirajooniga, siis ei saa siin läbi ainult suhkrut, makaronide ja konservidega. Just nii: siia on tarvis suunata rohelist, piima-saadusi.»

«Jah, rohelist...» lausus Ivan Ivanovitš, heites pilke naise poole ning süngestudes, ja samas pöördus ta tähelepanu Nataškale.

Tüdrukuke istus veel põrandal, pööranud peakese täiskasvanute poole. Selles tema poosis, ülestõstetud käes, milles ta hoidis mingisugust mänguasja, väljendusid kannatlik ootamine ja veendumus... Mõnel teisel ajal oleks Ivan Ivanovitš temaga natuke mänginud, aga praegu oli ta hinges säärane segadus, et ta ei läinud

lapse juurde — lapse ootusi oleks ta võinud rahuldada ainult silmakirjalikkusega.

«Aga mulle jutustati, et Ukamtšanis räägitakse juba Aržanovi ravimismeetodist maadja männiga,» teatas Hižnjak, kusjuures ta sinised silmad lõbusalt särasid, justkui oleks seda tema enda kohta räägitud. «Paljud mis sündis kaheksa aasta eest!» jätkas ta, olles mures Ivan Ivanovitši sünguse pärast. «Meie ei tea, kuidas nemad tollal endid ravisid, aga oma haiged tõstisime kõik jalule. Kevadel kogunes Ukamtšani ju palju skorbuudihaiged — sealseid kohalikke ja neid, kes taigast toodi. Kõik need inimesed on tarvis ära mahutad!»

«Jaa, jaa, jaa,» nõustus doktor hajameelselt, mõeldes oma naise imelikule käitumisele.

«Silmadest maha pandud kartul annab pesas kuni kakskümmend mugulat... Individuaalne mahapane-mine... Tohtu levitamine silmade abil. Võrsed säilitada,» ulatusid ta kõrvu Hižnjaki arutlustest üksikud sõnad, mida saatis taldrikute ja kahvlite klõbin. «Tõsta tarvilikule kõrgusele... Ühed veetakse juurde, teised veetakse ära... Tühi ringkäik...»

«Mida ta räägib?» märkas äkki Ivan Ivanovitš, heites selginenud pilgu Hižnjaki laiade seljale, mis paistis lumivalge eesriide tagant, kuhu ta oli roninud, et sealt midagi mööda riiulit kolistades kätte saada.

«Tasemini, Denja! Sedasi peksad sa kõik lauanõud katki!» hüüdis Jelena Denissova.

«Tema on alati hea,» mõtles Ivan Ivanovitš Jelena Denissovnast, püüdes kinni uduselt vilksatanud mõtte. «Ühed veetakse kohale, teised veetakse ära... Seda ütles ta tööliste kohta. Ja... Olga ütles kord maadja männi kohta: «Kunas te jõudsite seda kõike teha?» Me ju kõnelesime sellest iga päev, ja tema kõndis meie keskel ning kuulas... Vist samuti, nagu mina praegu Deniss Antonovitši kuulasin; tähendab, see, millest me kõnelesime, ei ulatunud temani. Tuleb välja, et ka tema millegagi tegeles, — ja tegeleb ka nüüd — millegi muuga! Siin pole mitte ainult vaimustus kirjutamisest... Mis tal siis on?» ehmus Ivan Ivanovitš ja vaatas sääraste silmadega eesriide tagant viimaks välja

pugenud Hižnjakile otsa, et sellel jäi sõna kurku kinni ja pidi lameda kulbi peaaegu käest maha pillama.

«Kas te olete haige?» küsis Hižnjak ja suundus asjalikkude sammudega Ivan Ivanovitši poole.

«Pole midagi...» vastas too, jõudes end koguda. «Torkas, ei saanud aru, kas küljes või seljas. Läks juba mööda!» lisas ta kiiresti, nähes velskri valmisolekut midagi ette võtta.

«Ei, nii ei või! Lubage, ma kuulan,» ütles Hižnjak, surudes teda otsustavalt oma toa ukse poole. «Kuidas nii — «pole midagi»?! Lausa silmanähtavalt muutusite näost! Muidugi, see on ikka nii: kingsepp kõnnib saasteta ja hambaarst hammasteta. Kuid ka mina tean meditsiini mõndagi.» Ja ta kiskus poolvägisi Ivan Ivanovitšil kuue seljast ning sundis teda maha võtma särki.

«Nii-il Nii!» pomises ta, surudes oma tugeva kõrva vastu kuulamistoru. «Hingake! Veel kord! Mitte kops, vaid sepa lõõts!» Ta kuulas uuesti, kloppis, pööras ümber doktori, kes seisis paljale rinnale ristatud kätega. «Lubage, ma kuulan veel südant. Jaa, jaa... Ka süda lööb nagu haamer vastu alasit. Mitte organism, vaid päris sepikoda. Jumala eest! Milline iludus!» imetles ta, vaadeldes Ivan Ivanovitši siledat rinda, tema võimsaid lihastekimpusid, mida tihedalt kattis sametine nahk, tema karmilt süngel nägu.

«Mis ilust te räägitel!» ütles Ivan Ivanovitš kõveralt naeratades. «Seda kuulen ma esmakordselt.»

«Ma ei räägi teile meelituseks, vaid otse südamest. Aga mitte ei saa aru, mis ja kust teid torkas. Võib-olla väsimus? Jooge praegu tubli naps vodkat... desinfitseerimiseks, ja kõik on möödas.»

58.

Hižnjakilt lõunasöögi alla napsiklaasi vastu võtnud, vaatas Ivan Ivanovitš läbi klaasi mõtlikult lauale, auravale kausile palavate pelmeenidega, mille ümber asetsevad väikesed taldrikukesed suupistetega.

«Puhas!» ütles Hižnjak. «Läbipaistev nagu pisar.»

186

«Mispärast on viina nimetus naissoost?»¹ naljatas Ivan Ivanovitš kurvalt. «Ta ise on ju meessugu?»

«Tõsi!» toetas Hižnjak. «Lahjendatud, kuid tugev isegi sellisel kujul. Möödunud nädalal läks üks naiskodanik poodi, seisatas leti ees, kus müüdi piiritust, ja langes minestusse.»

Jelena Denissovna raputas imestunult pead.

«Jäi purju ainult lõhnast!»

«Noh, küllap mitte ainult lõhnast... Siin on just sinu ala asi... Mandril raviti tal radikuliiti, tal on jalad haiged. Pärast seda, kui ta poes maha kukkus, jäi ta hoo pis jalutuks ja pidi voodisse jääma.»

«Ah, see on ju Martemjanovi tütar! Ma vaatasin juba teda,» ütles Jelena Denissovna elavalt. «Ma rääkisin talle, Ivan Ivanovitš... See, kellele tuleb teha keisrilõige. Ta mõlemad jalad on peaaegu täielikult halvatud ja kõhulihased on ka halvatud, aga on esimene rasedus. Ta ei suuda kunagi loomulikult sünnitada.»

«Mitmes kuu?»

«Kaheksas sai täis. Minu arvates ta eksib ajaga. Näib, et sünnitamisaeg on juba varsti käes.»

«Kas meie neuropatoloog teda juba vaatas?»

«Täna andis oma otsuse,» vastas naise asemel Hižnjak.

«Ma võtan ta homme ise käsile,» otsustas Ivan Ivanovitš. «Sellised sümptoomid ei meeldi mulle sugugi.»

«Aga kas mäletate, mis möödunud aastal oli geoloogi naisega Holodnikanist?» meenutas Jelena Denissovna.

«Või veel ei mäleta! Ma uurisin teda koos Valerjan Valerianovitšiga...»

«Valentinovitšiga,» parandas teda ämmaemand.

«Ei, nii sobib temale kui neuropatoloogile rohkem... Uurisime ja panime diagnoosi: ajukelme kasvaja paremal pool otsmiku oimusagarate piirkonnas. Ma siis opereerisin.» Mälestusest innustudes vaatas Ivan Ivanovitš kõikidele otsa. «Kõrvaldasin täielikult, aga kasvaja oli peaaegu rusika suurune. On hea tunne, kui operatsioon on tehtud radikaalselt!»

«Neljandal mail panite te haige operatsioonilauale, ja

¹ Viin — vene k. vodka — on naissoolõpuline sõna. (Tõlkija.)

187

kuueteistkümnendal juunil algas tal sünnitus,» meenu-
tas Jelena Denissovna hardalt. «Selleks ajaks oli ta
juba normaalseks muutunud. Hakkas oma seisukorra
vastu huvi tundma, perekonna kohta pärima. Ja kui
tubli poisi ta sünnitas!» Jelena Denissovna tahtis veel
midagi ütelda, aga uksele koputati ja sisse astus Igor
Korobitsõn.

Temale kui selles toas haruldasele külalisele vaadati
imestunult.

«Laupäeval on Pava Romanovna juures väike pidu-
õhtuke,» teatas ta, pöördudes peamiselt Olga poole. «Ta
palus väga mind teile edasi anda... Kui te soovite osa
võtta...»

Näis, et oli midagi haavavat tema väikese suu ja musta
silma ilmes, kui ta Olgale vaatas.

«Kas tõesti tema?» mõtles Ivan Ivanovitš, pöörates
pilgu naise poole. Jah, võõrdumise eesriie oli temalt töö-
poolest ära langenud ja ta näos säras elav tähelepanu.
«Tööpoolest tema!» jahmatas Ivan Ivanovitš enda-
misi.

«Kas olete nõus?» küsis Korobitsõn ka temalt.

«Ei, ma ei saa,» vastas doktor kõlatult, hoides vaevu
tagasi soovi ütelda jämedusi.

«Asjata, tuleb väga lõbus...»

«Ma ei saa, ei saa! Olen kinni. Mul on töö. Kui Olga
Pavlovna soovib, siis tehku, kuidas tahab...»

Võib-olla oleks Olga pidanud ütleva, et ka temal pole
aega. Kuid erutatuna mõtles ta kohe Tavrovi terveks-
saamisele, sellele, et nüüd ta tingimata tuleb Prjahhinite
juurde ja ta kohtub temaga seal!...

«Teatage Pava Romanovnale — ma võtan osa,» ütles
ta Korobitsõnile.

59.

«Jah, ta läheb tingimata selle labase naise juurde!»
mõlgutas Ivan Ivanovitš mõtteid Olgast nagu mingi-
suguses vingumürgituse seisundis, suunates mitte
midagi nägeva pilgu tema ees haiglavoodil lamava
naise noorele ehmunud näole.

Naisel olid kohedad, õlale vajunud heledad juuk-

sed, heledad silmad, ja üldse oli temas kõik kuidagi hele
ja kena oma tulevase ema kõrgele tõusnud kõhuga.

«Mis nimi?» küsis endast võitu saanud Ivan Ivanovitš
ootamatu sõbralikkusega.

«Marusja... Maria Petrovna.»

«Noh... Marusja Petrovna, mille üle te kaebate?»

«Näete, jalad mul...»

«Jalad on ka minul,» naljatas Ivan Ivanovitš, alusta-
des haige läbivaatamist. «Liigutage varbaid. Katsuge
veel. Tõstke paremat jalga, painutage põlvest. Ei saa?
Aga vasakut. Kas ei saa? Me aitame teid. Katsuge nüüd
iseseisvalt välja sirutada. Ei saa? Jalad ja kõht on tui-
mad... Kunas see teil algas, Marusja Petrovna?»

Neuropatoloog Valerjan Valentinovitš seisis kõrval ja
ta tedretähniline nägu väljendas pingelist huvi: kõrvalt
vaadeldes kontrollis ta veel kord oma esialgse diagnoosi
andmeid.

«Minu arvates on siin tegemist seljaaju vigastusega,»
ütles lõpuks Ivan Ivanovitš pärast haige hoolikat läbi-
vaatamist ja küsitlemist, heites pilgu neuropatoloogile.

«Ma arvan sedasama,» vastas too. «Haiguse algus ja
kulg ning kogu kliiniline pilt kõnelevad praegu selle
poolt, et siin on arvatavasti kasvaja seljaaju rinnaosa
keskmises lõigus.»

Ivan Ivanovitš noogutas heakskiitvalt peaga. Ta oli
neuropatoloogi diagnoosi juba lugenud. Tedretähniline
Valerjan suhtus haigetesse väga tõsiselt ning südamlu-
kult, ja see võimaldas tal järelduste tegemisel arvestada
ka näiliselt väikeste sümptomidega, mis tähelepanema-
tul arstil kahe silma vahele jäävad. Diagnoosipanemise
juures vaidlesid kirurg ja neuropatoloog mõnikord
kõvasti, kuid see ei takistanud nende sõbralikku koos-
tööd. Käesoleval puhul nende arvamused ühtisid.

Nad kõnelesid Maria Petrovna juuresolekul, varjamata
tema eest tõde. Sellistel juhtudel kirjutasi haiged alla
nõustumisele operatsiooniga, milles tõendasid, et nen-
dele on eeloleva kirurgilise vahelesegamise vorm teata-
vaks tehtud. Ivan Ivanovitš väljendas ladina keeles
ainult kahetsust, et haigus on raseduse tõttu hooletusse
jätetud.

«Juba kohe, esimeste valu- ja nõrkusetunnuste juures

jalgades oleks pidanud mõtlema tõsisele haigestumishoole ja alustama õiget ravi.»

«Raviti kahepoolset radikuliiti,» ütles Valerjan.

«Ja-a,» lausus Ivan Ivanovitš mõtlikult.

«Valud algasid vasaku jala labas ja varbad jäid tui-maks, siis levis see üle kogu jala ja haaras osa kõhust. Siis järgnes samasugune pilt paremal poolel. Kus on siin radikuliit?! Röntgeni alla!» andis ta valvearstile käsu. «Teeme röntgeniülesvõtte, siis lumbaalpunksiooni — ja kõik on selge.»

Oma kabinetti tagasi pöördunud, kõndis ta mitu korda ühest nurgast teise, siis istus laua äärde kuuma tee-klaasi juurde, mille õde nagu tavaliselt tõi; kuid ta ainult puudutas seda, pani kõrvale ja hakkas uuesti mõõda tuba kõndima.

«Olga oli jälle Pava Romanovna juures. Tuli koju hoo-pis võõrana.» Ivan Ivanovitši pruunides silmades vilksa-tas tige ilme. «Aga mis võin ma sinna parata?!»

«Röntgen näitas luukoe muutust kuuenda rinna-lüli piirkonnas,» ütles Sergutov, heites pilgu Gussevile, kes istus turtsakalt sügavas tugitoolis. «Siin, vaadake!» ja ta tõstis kaks suurt röntgeniülesvõtet vastu valgust.

«Jah, nüüd ei ole enam kahtlust,» lausus Ivan Ivanovitš, vaadates teraselt mustal foonil segaselt läbipaist-vaid luude piirjooni. «Võib kindlasti panna kliinilise diagnoosi: kuuenda rinna-lüli kasvaja, mis surub seljale. Tarvis haige operatsiooni jaoks ette valmistada.»

«Ma soovitaksin operatsiooni sünnitusjärgsele perioo-dile edasi lükata,» ütles Gussev. «Sünnitagu enne ära...»

«Ta ei suuda seda,» vaidles Ivan Ivanovitš vastu. «Sel juhul tuleks talle keisrilõige teha.»

«Tehke keisrilõige. Ei või ju riskida inimese eluga! Aga mis siis, kui sünnitus algab operatsioonilaua? Kas te soovite jälle surmajuhtumit?»

«Sünnitusala arst on juures.»

Gussevi suur nina läks raevust punaseks ja ta sõrmed hakkasid närviliselt liikuma.

«Teie olete muidugi novaator neurokirurgia alal. Kuid minu poolt räägivad üldise kirurgia soliidsed koge-

mused. Pidage silmas: ma hoiatasin teid... Te tahate, et sünnitus toimuks kohe pärast vahelesegamist kõige keerulisemasse piirkonda, seljaajusse. Missugune oht pärast lülisamba avamist ja värske õmbluste peale-panemist!»

«Mitte selles ei seisa oht,» vastas Ivan Ivanovitš. «Muide, üldises kirurgias on ju minulgi küllalt suur staaž. Ja mulle näib, et haige hõlpsamini kannatab välja operatsiooni ja seejärel loomuliku sünnituse kui kaks rasket kirurgilist vahelesegamist ühtejärke. Ühe-sõnaga — arvestades ka teie hoiatust, olen ma viivita-matu operatsiooni poolt.»

«Miks ta küll nii väga hoiatada armastab?» mõtles Ivan Ivanovitš haiglast väljudes. «Milline on tema mõt-lemisviis?! Kõiges korda luua: eeskujulik kartoteek, riiu-likesed, postamendikesed... Mitte haigla, vaid kord ise. See kõik meil juba on — üldiseks rõõmuks ja kasuks. Aga mis edasi? Haigusi ju ei saa paigutada riiulikestele, lablooni järgi!» Meenutades viimast tüli Olgaga, tõmbus Ivan Ivanovitš veel rohkem turri. «Vaata kui Gussev hak-kaks literaadiks,» mõtles ta ja turtsatas vihaselt. «Tema kangelased oleksid tagasihoidlikud, nende väljendused alledad, ei mingisuguseid konflikte, — ja raamat oleks nii kohutavalt igav, et igaüks, kes sisse vaatab, paneb selle kohe kõrvale...»

Viimane arutlus viis doktori teelt kõrvale. Selle ase-mel et kohe koju minna, astus ta sisse raamatu-kogusse. Ivan Ivanovitš armastas puhketundidel lugeda ja rõõmustas eriti, kui ta kätte sattus hea kaasaegne romaan; ta isegi uhkustas sellega, et ta ka seal «oli kursis».

Nüüd läks ta sinna sihiga võtta paks ajakiri, mis oli tulnud viimase postiga, lehitseda niipalju kui võimalik, kujutleda tänapäeva kirjanduse maailma õhkkonda ja võib-olla vaadata Olga «lapsemängule» sellelt positsioo-nilt.

Uute dekoratsioonide tagant, mis võtsid endi alla poole ajutiselt töökojaks muudetud fuajeest, kuulis ta Pava Romanovna kõlavat häält.

«Suudan täielikult toime tulla, ausõna!» ütles too kii-resti. «Tõsi küll, ma pole kunagi töötanud, kuid klubi

juhatada... Sellega tuleksin hästi toime. Luua selline mugavus, et igaüks siia tulles tõepoolest hingeliselt puhkaks.»

«Juba sa lood!» mõtles Ivan Ivanovitš vaenulikult, minnes edasi. «Samuti nagu Gussev näeksid diivanikes-tes ja kardinakestes kogu tööd. Aga kui palju enesekind-lust! Muidugi (kui ta aga sooviks), leiduks ka tema jaoks tegevust. Kõik on kättesaadav, ja ta mõtlebki, et kõik on nii lihtne!»

60.

Raamatukogus laua ääres istus Olga, seljas tihedast siidriidest tume mantel, ja kirjutas midagi bloknooti. Tema käsi, mis kooliõpilaslikult kõvasti pliatsit hoidis, aina poetas kitsaid ebaühtlasi tähti. Ivan Ivanovitš heit-is sagedasti Olga käekirja üle nalja, kuid ta armastas seda. Kuipalju rõõmu oli ta tundnud kahe viimase aasta jooksul temalt kirju saades, mis väliselt sarnanesid nel-janda klassi hooletu koolipoisi omadega, kuid olid tulvil tundeid ja rahutust.

Ivan Ivanovitš oli lugenud tema sõnumeid, mis oblasti ajalehes ära olid toodud, kuid talle näis, et Olga puhub oma juhusliku ning väikese edu suureks ja kujutleb end juba geeniusena teda mittemõistvas perekonnas. Kas mitte sellest ei alanudki nende tülid?

Nähes nüüd naist asjalikult laua ääres istumas, terved virnad raamatuid ees, hakkas tal temast äkki väga kahju. Kui ta millestki vaimustatud oli, siis mõistis ta aega ja jõudu säästmata töötada.

Ta lähenes Olgale ja, nagu tolgi korral, kui ta esimest korda leidis tema kirjutuslaua tagant, pani käe tema liuskjale õlale. Olga võpatas, kuid silmad, mis pöördusid mehe poole, ei löönud sõbralikult särama, vaid vaatasid valvsalt. Ja ta ei varjanud täiskirjutatud lehte sellise armastava hinge puhangulise häbelikkusega, mis tuleb kartusest näida kallile inimesele naeruväärsena. Nüüd ei häbenenud Olga meest, olles nähtavasti ükskõikne tema arvamus vastu, ja see solvas Ivan Ivanovitši valu-salt, meelestas teda naise tegevuse vastu uuesti skepti-liselt.

«Muudkui kirjutad?» küsis ta kerge irooniaga.

«Kirjutan,» vastas Olga kindlalt, ehkki ta nägu väl-jendas tuskas.

«Noh, mis seal ikka... kirjutal!» ütles Ivan Ivanovitš ohates ja, pöördudes ringi, hakkas sammuma barjääri-kese poole, mille taga istus vana, prillidega raa-matukoguhoidja, seljas soe vest, ning oli täiesti süvene-nud uue, jutuväinut andnud romaani lugemisse.

«Missuguste tühiste asjadega võib suhted rikkuda... Purustada kogu elu!» mõtles Ivan Ivanovitš kibedusega, sorides hajameelselt lugejate poolt tagasi toodud, ent veel riiulitele asetamata raamatuid. «Mis siis mina... kas ma segan teda?»

Mitte ühtki värsket ajakirja ei olnud kohal, kõik olid juba «väljas».

«Ei, sellest ei saa ma jagu!» ütles Ivan Ivanovitš, vaa-dates kõhklevalt talle pakutud kaasaegse ameerika autori mahukat romaani.

Kuna tal puudus aeg selleks, et selgusele jõuda tund-matu autorite väärtuste kohta, ja kartes aega asjata rai-sata, eelistas ta võtta teoseid, mida lugejad juba heaks olid kiitnud.

Tagasi pöördudes peatus ta uuesti Olga juures, kes kiirustas tsitaadi väljakirjutamise lõpetamisega tohutu suurest raamatust Jakutia üle. Katkestades hetkeks kirjutamise, viipas ta lähedalseisvale toolile, ja Ivan Iva-novitš istus vastumeelselt, ent kuulekalt, aetuna piina-vast soovist asja selgitada. Nüüd vaatas ta naisele otse näkku; ta nägi kuidagi uuel viisil tema kaunidust, mida veelgi rõhutas mõtlik, keskendunud ilme, ja talle tundus solvavana, et naine on ta viimastel päevadel hoopis hoo-letusse jätnud. Ta oli ju töölt koju minemas, oli väsinud, näljane, aga naine istus tema ees rahulikult, väljenda-mata mingit hoolitsust.

«Sa ei ole veel õhtust söönud?» küsis naine, nagu lugedes ta mõtteid.

«Ei...» vastas ta tahtmatult kohmetades.

«Siis ära mind oota. Õhtusöök on praeahjus, pole vist veel ära jahtunud. Kohv termos pudelis on veel kuum. Ma kiirustan, et tarvilikku materjali läbi vaadata, enne kui lugemislaud suletakse,» seletas Olga, märgates mehe

kannatamatut liigutust ja ta näos vilksatanud rahulolematuse ilmet.

«Ja see kestab kaua?» küsis Ivan Ivanovitš tagasihoidlikult. «Niisugune hoolimatus nimelt... Selline võõrdumine...»

«Kuni sa ise ei lakka hoolimatult suhtumast minu töösse,» lausus Olga ninakalt.

«Siiani ei näe ma veel mingit tööd,» ütles Ivan Ivanovitš ärritatult üles tõustes.

«Pole midagi imestada,» lausus Olga. «Teistsugust vastust ei võinud sinult oodatagi!»

61.

Pärast seda, kui Ivan Ivanovitši kindlad sammud olid vaikinud, istus Olga veel kaua liikumatult, tundes südames nukrat jahedust ja unustades, et ta peab ruttama, «enne kui lugemislaud suletakse». Siis otsustas ta koju minna ja kogus juba raamatudki kokku, kuid mõtles ümber ja istus uuesti laua äärde, aga kuidas ta ka püüdis loetava mõttesse tungida, kuidas ka sundis end selleks, ei saavutanud ta siiski esialgset selgust ja võimet läbiloetust järeldusi teha.

Niisuguses meeleolus osutus edasitöötamine võimatuks. Olga ohkas, andis raamatud ära ja lahkus aeglaselt raamatukogust.

«Hea. Kui see tema hingerahuks vajalik on, võin ma oma töö edasi lükata,» näis ütlevat juba tema nukker ilme. Aga vaevalt jõudis ta klubi välisukse juurde, kui see järsku avanes ja lävele (nagu põgeneks ta kellegi eest) ilmus Tavrov. Olga astus peaaegu inert-selt veel mõne sammu talle vastu... Pava Romanovnale, kes sel ajal vaatas näitelava juures kokkuseatud uusi dekoratsioone, näis, nagu tahaksid Olga ja Tavrov teineteisele kaela langeda.

Peale nende kolme polnud saalis ühtegi hinge. Värvimata lae kõrge kupli all helkis lamp — üksik, ümmargune ja suur nagu kuu. Tohtu suures hoones valitses ergas vaikus, mida segas äkki lava tagant kostev tiseri, dekoraatori vasaralöök.

Elaval Pava Romanovnal hakkas isegi paha, kui need kaks selles kõrbes silm silma vastu kohtudes järsku peatusid nagu pimedad.

«Imelik rahvas!» mõtles ta pahuralt. «Milleks niisugune piinlemine?! Oleks paras aeg siit välja hüpata ja nad kokku lükata. Ja siiski pörkaksid nad vist ainult laupadega kokku.» Ta muutus täiesti keeletuks, kui nägi, kuidas nad, ilma teineteisele kätt andmata, läksid kõrvu ja istusid pingile keset saali.

«Neile vist näib, et nad viibivad varjurikkas metsa-alus, kusagil lehtlas, ausõna!...» lausus Pava Romanovna mõttes, peites end dekoratsioonide varju. «Istusid maha, nagu kaks tuvikest katusele.»

«Te kutsusite mind?» küsis Tavrov.

«Ei, kuigi ma väga tahtsin teid näha,» vastas Olga lihtsameelse siirusega.

Kõik, mis teda hiljuti erutas, oli äkki kadunud, ununenud, ja pärast esialgset imestuse- ning isegi hirmupuhangut lõi ta nagu nüüd särama rõõmsast elevusest.

Igas tema pilgus, mis oli pööratud Tavrovi poole, väljendus tõsine tunne.

«Miks te käite nii kiiresti? Te peate end hoidma,» ütles ta sõbraliku etteheitega, märgates Tavrovi näol higipisaraid.

«Kartsin, et ei leia teid enam eest. Mulle helistati, et te olete juba ammu siin ja ootate mind. Muidugi Pava Romanovna...» seletas ta, märgates Olga närvilist liigutust. Siis otsis ta lumivalge taskurätiku ja seda poisikeselikult kokku kortsutades pühkis lauba ning tugeva lõua higist kuivaks. «Ma ei tulnud lihtsalt...» lisas ta, punastades segadusest, ja heitis Olgale altkulmu uuriva pilgu. «Klubini hüppasin ma karkudel. Nad on seal... trepil. Ma tarvitan neid ikka veel, kui ruttan.»

«Ma nägin, kuidas te kõndima õppisite,» lausus Olga tasa. «Te astusite, naeratasite ja vaatasite ainult oma jalgade ette. Öhtu oli nii ilus! Teie kannul kõndis talitaja...»

«Miks te mind siis ei hõiganud?»

«Ei tahtnud teid segada...»

«Ma kavatsesin mitu korda teile helistada. Palju kordi.

Kuid millegipärast ma ei julgenud. Nii vist istub oma kuudis peni, kelle käpp on katki pigistatud: tahaks haukuda, tahaks purelda, aga käpp takistab... ei lase.»

Mõlemad puhkesid naerma.

«Noh, kuidas teie lugudega on?» küsis Tavrov, leides uuesti vaba ja sõbraliku tooni. «Kus on olukirjeldus, mille te lubasite Tšažma kohta kirjutada?»

«Seni veel laualaekas,» vastas Olga elavalt. «Katsusin juba paarkümmend korda selle kallale asuda. Raiskasin palju paberit, aga asjata — ei meeldi endalegi. Näib kord ülespuhutuna, teinekord jälle hallina, väikesena. Saadan lehele kaastööd ja iga nädal trükitakse ära. Kõike muidugi vastu ei võeta, kuid vähemalt pool läheb läbi. Mis te arvate — see pole just halb? Ma ju ei oska veel nagu kord ja kohus!»

«See on hea!» vastas Tavrov tuliselt. «Ma olin tuttav ühe nimeka ajakirjanikuga... Tema kirjutusi hakati trükkima alles pärast mitutsada katset... Ma ei liialda — ta saatis toimetaja paberikorvi umbes kolmsada olukirjeldust. Teie alustasite õieti: ei põlanud lihtsaid ajalehesõnumeid. Teie olukirjeldused on veel nõrgavõitu: mõnikord paljusõnalised, teinekord tundub jälle mingit takerdumist. Pole tarvis külma mõistuse välja mõeldisi, vaid tuleb iga kord lähtuda otse elust, ainult et seda tuleb enne põhjalikult tundma õppida.»

«Ma õpin!» ütles Olga. «Kuid imelik: kuna ma nüüd lähenen elule asjalikult, tuhnin igal pool, et tabada kõige olulisemat, huvitavamat, elan ma sagedamini läbi tundlikkusepuhanguid. See ei ole mitte sentimentaalne liigutatus, vaid närviline üleskruvitus, mingisugune rõõmus vapustus. Ja siis kaotan ma jälle õige tooni.»

«Pole viga. Tulisus pole halb omadus,» lausus Tavrov heakskiitvalt, kuid ilma soosimiseta — ta oli ise erutatud. «Nii ongi vaja: kirjutada sellest, mis erutab, puudutab elavat kohta.» Ta võttis uuesti rätiku taskust, pühkis nägu ja ohkas sügavalt: pärast läbielatud pingutust ei saanud ta nähtavasti ikka veel päriselt toibuda. «Nüüd selle olukirjelduse kohta Tšažmast. Teil on tarvis...»

«Mulle näib, et ma sain juba aru, mida on tarvis,» katkestas teda Olga. «Lühikeses olukirjelduses on väga raske kirjutada meie piirkonnast üldiselt. Siin on ju

kullatootmine, artellid, sovhoosid, erisugune loodus. Aga mina tahtsin haarata kõike, ja tuli välja tohutu pundar, mis rõhus mu maha. Ma kuhjasin kokku liiga palju.»

«Leidke huvitav inimene ja näidake tema kaudu ülejäänut,» soovitas Tavrov.

Olga vajus mõttesse.

«Ma käisin ühes evenide kolhoosis. Nendel on rikas majapidamine: põdrad, juurviljaaiad, piimafarm. Need on evenid. Algul segasin ma nad ära evenkidega, kuid selgub, et nad on hoopis iselaadi rahvas. Evenke nimetati varem tunguusideks. Nad rändasid mööda Ida-Siberit — Jenisseist kuni Ohhoota rannikuni. Aga evenid on lamuudid. Nende keeles nimetatakse Ohhoota merd Lamaani mereks... Niisiis... Kui võtta see kolhoos ja ta sidemed tööstusega...»

«Võtke parem meie rajooni täitevkomitee esimees,» ütles Tavrov tõsiselt. «Tema kaudu saate näidata kõike. Vastasel korral, kui te alustate kolhoosiga, siis ei lahku te temast niipea, ja kui jõuate tööstuseni, siis rõhub materjali rohkus teid jälle maha.»

«Ma püüan,» lubas Olga kõhklevalt.

«Ei, teie kujutlege enne, missugune inimene ta on!» jutustas Tavrov innustudes. «Ta on üks selliseist nõukogude töötajaist, kelle kohta nasleegides koostatakse laule. Muide, teie poolt välja valitud kolhoosi organiseerimine toimus tema kõige agaramal osavõtul...»

«Ausõna, ma segasin asjalikku jutuajamist! Niipalju kui mu kõrvu ulatus, arutletakse siin maateaduse üle,» lausus Pava Romanovna, ilmudes ootamatult dekoratsioonide tagant välja.

Ta läks ringi ümber pingi ja jäi vestlejate ette seisma. Oma vaevalt põlvedeni ulatuvas kleidis ja kehakuju ajutist tüsedust varjavas ilusas lahtises jakis, mida nimetatakse «žaketiks», näis ta päris nukuna. Toredad pühvis käised laiendasid ta õlgu, kingade kõrged kontsad muutsid ta kõnnaku ebakindlaks; ta uhketel lokkidel istus viltu kübarake, mis sarnanes kitsa põhjaga pangekesega. Nii riietusid neljakümne aasta moenaised, ja Pava Romanovna oleks tundnud end väga õnnetuna, kui ta ei oleks olnud moe järgi rietatud.

«Teiega katkeb isegi pühakul kannatus,» ütles ta hea-

südamlikult. «Mul väsisid jalad nendel karkudel ära. Ma olen ju niisuguses seisukorras... Ja mis kasu sellest oli, et ma jäin kinni kasesalu ja Kit Kitõtši võõras-tetoa vahelisse prakku? Miks peaksingi ma seal veel tolknema?!»

62.

Kui Ivan Ivanovitš operatsioonisaali astus, lamas haige juba laual parema külje peal ja kõrgel jalal seisev reflektorlamp valgustas teda heledalt.

«Kuuldes kirurgi samme ja häält, muutus haige valvaks. Kogu ta järstust õnnetusest vapustatud olemus oli vaevavast ootusest pingul. Ta kirjutas kõhklematult alla nõustumisele operatsiooniga. Mis seal ikka, kui teist väljapääsu ei ole!... Marusjal oli suur usaldus kirurgi vastu, kuid ta kartis oma raseduse pärast. Ta tahtis väga last saada ja juba ette armastas teda. Kõik lapse liigutused ja tõuked täitsid teda hellusega; neid kuulatades kujutles ta, kuidas laps seab ennast mugavamasse asendisse, müksates teda kord küünarnukiga, kord jalakesega... Lamades operatsioonilaul, jätkas ta oma lakamatut, teistele kuuldamatut vestlust lapsega, palus teda käituda rahulikult, kartes nüüd tema tugevaid liigutusi. Nad mõlemad peavad veidi kannatama...»

Assistent Sergutov oli anesteesiaga juba lõpukorral. Süstimise järel tekkinud tihe pundumisvall kulges piki lülisammast. Ivan Ivanovitš seisatas hetkeks Sergutovi õla taga ja heitis võrdleva pilgu aknaraami külge kinnitatud röntgeniülesvõtetele.

Varvaara mustad silmad ja roosad põsed, mida varjundas näo alumist osa kattev valge mask, vilksatasid korraks üle steriilse lina, mis oli tema käte vahel laiali tõmmatud.

«Heksonaali läheb tarvis, pidage seda silmas,» meenutas Ivan Ivanovitš.

«Jah, ma panin juba valmis,» vastas Varvaara lühidalt, laotades lina nii, et «aken» tuli operatsioonivälja peale.

Teisel pool lauda askeldav Jelena Denissovna haaras lennult lina omapoolse ääre ja kinnitas selle näpitsaga

haige peatsist kõrgemal seisva platvormikese külge. Nikita mõõtis vererõhku.

Kõik olid omal kohal, kõik oli korras, kui aga Ivan Ivanovitš lõpetas oma tavalist kirurgitualetti, läbisid teda ikkagi rahutusepuhangud. Ta teadis väga hästi, misuguse vastutuse ta endale võttis, kuid mitte see ei teinud teda praegu rahutuks, vaid haige üldine seisukord ja soov vältida võimalikke komplikatsioone.

«Raputab,» ütles Marusja tasa, teraselt kuulatades nii tema ümber toimuvat askeldust kui ka arstide puudutusi ja lapse praegu nõrku liigutusi, mis ta tundis nagu otse südame all. Võib-olla suutis ta tõesti last rahule manitseda... Juba niigi hakkas hirm.

«Andke talle adrenaliini,» ütles Ivan Ivanovitš, vastates ämmaemanda pilgule. «Pole viga, tuvikene,» lisas ta, pöördudes haige poole. «Me teeme teile kõik kiiresti ja korralikult.»

Ta istus vinttoolile ja võttis Varvaara käest vastu skalpelli ja laia nööri konksu. Serugtov seadis enda samuti valmis, hoides ühes käes konksu ja teises elektrimeja metalltorukest. Voolu lülitas sisse Nikita Burtsev, valvates õe kohusetäitjana haige üldise seisukorra järele. Kirurgiline õde — Nikita!... Operatsiooni ajal ei julgenud ta mõnikord silmaga pilgutada, kuid tegutses erakordselt erksalt ja kiiresti. Varvaara oli pisut kiivas, kui tema puhkepäevadel Ivan Ivanovitšile instrumente ulatas Nikita.

Sirge löige piki pundumisjoont. Lõike ääred tõmmatakse konksudega kohe laiali.

«Vool!» käsib Ivan Ivanovitš lühidalt...

«Maria Petrovna! on erakordselt arenenud veenid,» seletab ta tasa Sergutovile, töötades ettevaatlikult skalpelliga. «Vaadake, millised hargnemised siin on. Venoosne võrk on tublisti laienenud. Tähendab, on tegemist veresoonekasvajaga — hemangioomiga. Seepärast hakkab lülisamba vigastatud osas ka luust kõvasti verd immitsema.»

Operatsioonilaua juurde tulevad neuropatoloog ja silmaarst Ivan Nefedovitš, kes on samuti maskides ja igaks juhuks puhtaks pestud kätega. Silmaarsti juuresolek ei ole kohustuslik, kuid tema on tõsiselt huvitatud kaasa-

tundja. Kulmud kortsus, laia, heasüdamliku, pisut pondunud näoga jälgib ta, kuidas kirurg teeb haava sügavuses väikesi lõikeid elektrinoa nõelaga, sulgedes verejooksu vooluga; kuidas paneb laiendajad ja, hoides suure konksuga kinni, lahutab suure labidakesega kudesid lülisamba juurest paremale ja vasakule poole. Paljastatud luu on nüüd juba näha.

«Valus!» lausub Marusja.

«Novokaiinil» käsib Ivan Ivanovitš Varvaarat järsult. Ja pehme häälega: «Valu kaob kohe, Maria Petrovna. Te ütlege meile kohe, kui teil ebamugav hakkab. Kannatada pole tarvis. See oli sada aastat tagasi, kui veel ei olnud anesteasiat ja patsiendid seoti laua külge kinni ning lõigati elavat ihu. Siis pidi paratamatult kannatama, ja seepärast kirurge ka kardeti nagu timukaid.» Kõneldes võtab Ivan Ivanovitš Varvaara käest süstla ja teeb kaks torget — lülisambast paremale ja vasakule.

«Sada aastat tagasi ei oleks sellist operatsiooni ette võetudki,» tähendab neuropatoloog.

«Ka kakskümmend aastat tagasi ei oleks ette võetud,» pomiseb keskendunud Ivan Ivanovitš, jätkates oma tööd juveliiri hoolikusega.

Operatsioon edeneb kiiresti, sest kirurgi liigutused, hoolimata nende õrnusest, on täpsed.

Jälle löige elektrinoaga. Teisel pool lauda toimub väike askeldus. Jelena Denissovna, olles väliselt rahulik, tunneb oma hinges suurt rahutust. Haigel iiveldab. Kuid operatsioon kulgeb omasoodu.

«Vaha! Käärid! Vool!»

63.

Martemjanovil oli tore perekond. Peale tütre Marusja oli veel neli alaealist poega ja hea naine, suurte silmadega ja suurte kätega, innukas nii tööle kui ka lõbule.

«Bodaibolane!» ütles Martemjanov tema kohta uhkusega. «Põline kullaotsija.»

Martemjanov ise sündis ja kasvas samuti Bodaibos ja võttis osa Leena sündmustest, olgugi et ta oli siis alles

neljateistkümne aastane pluss veel kolm aastat, mis nimelt kirjutati juurde, et ta pääseks maa-alustele töödele: väga noori, samuti elatanuid, sinna heameelega ei võetud. Laiaõlgsena ja tugevana läks ta seitsmeteistkümne-aastase pähe kergesti läbi. Aga pärast streikijate mahalaskmist, kui ta oli tapetud isa, kaevuri-kiviraiuja, üldise löömingu keerisest välja tirinud, ulus ta kogu oma neljateistkümne-aastase poisikese jõuga ja muutus siis korraga täiskasvanumaks ka hinge poolest. Sellest ajast peale pesitses ta hinges kustumatu vihkamissäde. Seepärast astus ta ka parteisse juba oma nurjunud noorea algul.

Marusja kasvas perekonna üldise lemmikuna, kuid selline suhtumine ei hellitanud teda ära: ta oli kindla iseloomuga tütarlaps. Seepärast lubati tal seitsmeklassilise kooli lõpetamise järel meelsasti minna Primorskisse edasi õppima. Sealt pöördus ta tagasi juba ökonomisti diplomiga, abielus oleva raseda naisena, kuid jälleenägemisrõõmu tumestas ta haigestumine.

«Vaat missugune häda!» ütles kurb Martemjanov rajoonikomitees Logunovile, rebides peoga oma uhket habet. «Kasvaja! Ja veel lülisambas, seljaajus! Naine on nende päevade jooksul hoopis kokku varisenud, muudkui kõnnib ämmaemanda sabas. Ma juba häbistasingi teda, kuigi keel ei paindu etteheiteks — näen, et isegi näost on mustaks muutunud. Muidugi, naisel, eriti niisugusel, kes ise juba sünnitanud, on raske endale ette kujutada, kuidas see võib toimuda kohe pärast operatsiooni... Omblused ja igasugune muu...» Üle Martemjanovi näo libises valuline tõmblus, kuid ilmselt ennast vaos hoides kõneles ta lõpuni: «Kui juba operatsioon õnnestub ja Marusja noa all välja kannatab... — tähendab, ka siis läheb hästi. Ivan Ivanovitš tunneb oma asja.»

Neljapäeval oigas Marusja teravate valude pärast operatsioonihaava piirkonnas, reedel olid valud juba väiksemad ja ta üldine seisukord paranes märgatavalt. Eriti rõõmustas kõiki liikumisvõime ilmunine ta seni halvatud jalgadesse. Isegi Gussev ei saanud varjata teatavat hämmastusega segatud rahuldust, nähes, kui kindlalt liikusid haige põiad ja soojaks muutunud varbad. Jalgade sirutamine toimus peaaegu normaalselt, painu-

tamine oli halvem, kuid operatsiooni tulemuste vastu ei saanud vaielda.

«Noh, vaatame, kuidas asi edasi läheb,» ütles Gussev.

«Nüüd hakkab ta sünnitama,» vastas Ivan Ivanovitš.

«Kas kardate veidi?» küsis Gussev tasakesi, silmitse-des ta näo rõõmutut ilmet.

«Muidugi, see ei ole nii lihtne,» lausus Ivan Ivanovitš.

«Aga kui Maria Petrovna tahab last saada, siis ta selle ka saab. Ta kõhulihased võivad nüüd kokku tõmbuda.»

«Soovin seda südamest!» lausus Gussev ja lisas tasa-kesi: «Kuid siiski oleks parem olnud teha keisrilõige.»

Ja laupäeval, kolmandal päeval pärast lõikust, algasid Marusjal sünnitusvalud. Jelena Denissovna, kes ei lah-kunud haige juurest ja ööbiski siinsamas, isolaatoris, kirjutas kell neli hommikul haigusloosse: «Keskmise tugevusega valud iga kümne-viieteistkümne minuti tagant.»

Jelena Denissovna oli nende päevade jooksul väsimu-sest ja rahutusest isegi nagu kahvatuks jäänud. Nüüd tundis ta ennast paraadikomandörina. Kõik peab õnne-likult mööduma, muidu tuleb häbi ja teotus.

«Noh, katsu jalakesi liigutada!» palub ta sünnita-jat — tal tekkis äkki kahtlus, kas need tõepoolest hakka-sidki liikuma.

Marusja liigutab kuulekalt ning meelsasti jalgu, kuid ta kenas, natuke pundunud näos tekib valuline ilme — järjekordsed valud.

Ivan Ivanovitš teeb sel päeval ringkäigu mitte nii nagu tavaliselt, vaid alates sünnitusosakonnast.

«Pole viga,» lausub ta oma sügava bassihäälega, mär-gates ämmaemanda halvastivarjatud rahutust. «Maria Petrovna käitub vahvalt, jalgade liikumise ulatus kas-vab.»

Kuid ta ei saa siin kaua peatuda, isegi palatite läbi-käimise peab ta edasi lükkama: toodi perforeerunud apenditsiidiga haige ja tarvis oli kiiresti opereerida.

Jelena Denissovna jääb sünnitaja juurde. Ta tegutseb vilunult sünnitusvoodi juures, aga väitusi ei ole ja ämmaemandale näib, et ta on tegevuseta. Kell kaksteist märgib ta uuesti: «Valuhood korduvad viie-kaheksa minuti tagant.»

«Mees küsib, kuidas haige ennast tunneb,» ütleb valvekorraõde, ilmudes uksele nagu vaikne viirastus.

«Ütle, et sünnitus algas,» vastas Jelena Denissovna lühidalt.

Kella kuueteistkümne ajal on samasugune lakooniline märg: «Valud kuue minuti tagant.» Ivan Ivanovitš käis ja läks jälle ära. Tal on väga rahutu päev: jälle toodi raske haige. Marusja ema ja mees käisid uuesti tema seisukorra üle järele pärimas.

«Sünnitame,» vastas ämmaemand veel lühemalt.

«Mis te arvate, kas ma jõuan ära sünnitada?» küsib Marusja, kui järjekordne valuhoo vaibub. «Kas ma suudan?»

«Muidugi, kullake!» vastab Jelena Denissovna, vaevu välja kannatades ta selget pilku, mis on emapiinadest nagu õilistunud. «Kõik läheb õnnelikult. Vaat algavad väitused ja...»

Üheksateistkümnendal tunnil on haigusloo märkimisse lisandunud kaks uut sõna: «Valuhood kolme-nelja minuti tagant. Nõrgad väitused.»

Kui nad algasid, need pingutused — ema elav tung, mis enda valusid ületades püüab kaasa aidata oma lapse liikumisele —, siis tulid Jelena Denissovnale rõõmu pärast pisarad silmi. Ta süda ei läinud just kergemaks, kuid abitusetunne kadus ja ta tundis end relvastatuna.

Väitused olid nõrgad ja lühikesed, kuid nad lükkasid last siiski edasi. Siis tekkis jälle viivitus.

Südant rindu võttes saatis Jelena Denissovna nais-sanitari Ivan Ivanovitši järele. Too tuli imelikult vaik-sena, nagu lööduna. Ta vaatas oma haige läbi, kuulas loote südamelööke.

«Mis seal teha, mammakest tuleb veidi aidata. Andke tangid!»

Tangid asetas ta kohale kergesti ja haigusloo üleskir-jutuse järgi kell kakskümmend üks, lihtsalt aga — kell üheksa õhtul, sündis Marusjal terve tütar.

«Väga kenakenel! Otsekui sametinel!» teatas Jelena Denissovna Marusjale, hõiskava häälega, pestes last naissanitari abil erilaualakesel.

Ivan Ivanovitš pesi ka käsi ja mõtles väsinult möö-dunud raskele, kuid edukale päevale, tehtud operatsioo-

nidele, reflektorlambile, mis eile noore kirurgi Sergutovi töö ajal katki läks.

«Vaata kui palgast maha arvata!» mõtles ta, hakates tagantjärele ärrituma. «Maha arvata nii õel kui ka Sergutovil. Ei võinud veel üks kord järele vaadata. Vargaga ei oleks seda juhtunud. Otse süda valutab: selline kallis riist, teda on nii raske saada. Kas pole häbi!»

Siis istus Ivan Ivanovitš oma kabinetis, suitsetas ja mõtles jälle ärritatult Olgale, kes läks Pava Romanovna juurde piduõhtule. Tal tekkis järk-järgult nukruse- ning mahajäetuse- ja ... isegi vanadusetunne. Kolmkümmend kuus aastat. Varsti nelikümmend. Juba viis aastat on möödunud sellest, kui ta kaitses väitekirja kandidaadikraadile ... Ivan Ivanovitšile meenus see päev. Valges kleidis, rõõmus Olga. Suvi. Lilled. Hoogne heakskiit oponentide poolt. Tema tööd nimetati meditsiini alal sündmuseks. On ta pärast seda jõudnud palju ära teha?

Varem oli talle solvav, kui ta oma üldise kirurgia praksises pörkas kokku juhtumitega, mida ta ei suutnud lahendada. Sellised haiged suunati kõige sagedamini Burdenko neurokirurgilisse instituuti. Neid ära saates tundis Ivan Ivanovitš oma abituse pärast ebamugavust. Seepärast otsustas ta neurokirurgidelt «juurde õppida», kvalifikatsioonis täieneda, ja takerduski nende juurde. Nüüd on ta ise neurokirurg, kuid tunneb nukrust, väsimust, mingisugust vaimset raugastumist. Kas tõesti tuleb see Olga käitumisest? Aga töös? Ka töös on veel nii palju ebamäärast, ebakindlat. Ivan Ivanovitš süngestub. Ta tungis alati edasi, nagu oleks ta kogu eluaeg ilma hinge tagasi tõmbamata jooksnud! Ja vaat, jõudis päralt, saavutas ülesseatud eesmärgi...

«Ja mis edasi?» seadis ta endale küsimuse, suunates range pilgu kaugusse. «Noh, saan veel doktori teadusliku kraadi. Aga palju jääb endiselt kättesaamatuks. Lõikad lahti, vaatad — ja õmbled uuesti kinni. Seal vähk, seal rasked aneurüsmijuhud...»

Ivan Ivanovitš tõusis üles ja väljus tasa kabinetist. Mööda koridori minnes kuulis ta hääli — valvekorra-naisarsti end õigustavat ja Jelena Denissovna ründavat häält.

«Kui on tegemist operatsioonisaaliga, siis ei tohi minna ka naissanitar ilma maskita sisse minna,» urises ämmaemand, «aga meie juurde ollakse valmis kõiki sisse laskma.»

«Tema mees ju... raske juhtum... Olid nii suures ärevuses...» vaidles valvekorra-naisarst vastu.

«Seda enam, et nii raske juhtum. Toote sisse gripi või veel muudki risu.»

Alludes ebamäärasele, kuid vastupandamatule ajele, pöördus Ivan Ivanovitš häälte suunas ja, möödunud äkki vaikseks jäänud vaidlejatest, läks sünnitusosakonda.

Marusja lamas juba tavalises voodis ja, pea ebamugavalt lamedal padjal, silmitses lapse roosakat näokest. Ta pikad kullakarva ripsmed võpatasid ja sünnituse järel täisealisemaks muutunud nägu säras naeratusest. Ta imetas esmakordselt, olles keskendunud ja tulvil naljakat ning liigutavat hoolt, heitis ainult lühikese pilgu tema ees seisvale mehele ja pöördus jälle oma rinna juures ähkvate ahnete huulekeste ning pisikese ninakese poole.

Ta isegi ei võtnud vaevaks end lina äärega katta, kuid mitte sellepärast, et see mees oli teda alastiolekus juba näinud (alles hommikul kattis ta enda kurguni kinni, niipea kui Ivan Ivanovitši arstikäed uurimise lõpetasid; nõrkus ei tapnud häbelikkust). Praegu Marusja, tulvil emalikkust, lihtsalt unustas selle. Ta jäi ellu, sai emaks ja imetas oma last. Selle kannatustega saavutatud ime ees kustus kõik muu.

«Mispärast lubati tal nii vara imetada?» küsis Ivan Ivanovitš tasa ämmaemandalt, olles ise haaratud rõõmsast erutusest.

Ta hinges tekkis soojus, otsekui oleks emanaeratuse vastuhelk selle sünge sügavuse selgitanud. Ta tundis ennast õnnelikuna nagu kunstnik, kes kõrvalt näeb oma loomingu suurust. Ja hetkeks taandusid tagaplaanile kõik ta isiklikud pahandused.

Viimased kohtamised lähendasid Tavrovi ja Olgat lõplikult, kuigi nende vahel polnud lausunud ühtegi sõna armastusest. Tavrov oleks nüüd võinud tõestada, et nad teevad kuriteo, surudes maha sügava tunde, ja rikuvad oma elu. Kuid nende vahel seisis kolmas inimene. Kogu kiivast kadedusest hoolimata pidi Tavrov Ivan Ivanovitši siiski austama. Aga see ei jahutanud teda, vaid lisas ta tundele ainult teadvuse rasket vastutust ja isegi hirmu.

«Olga!»

See lühike sõna kõlas talle nagu ohe, millega ta uinus ja ärkas.

Ainult floteerimisvabrikus unustas ta Olga ajutiselt. Maak voolas seal mööda liikuvaid linte masinast masinasse, muutudes teel üha peenemaks. Kivi muutus teraliseks massiks, jahuks. Vaat teel on esimesena põskpurustaja. Siin toimub jäme purustamine, terasest lõualuud purevad siin kive lakkamatu raginaga nagu pähk-leid. Sealt liigub kivivool kahele purustamisvaltsi-paarile; need teevad oma töö — keskmise purustamise, ja nende kohal kostab vahetpidamatult vibreeriv kõmin. Järgmises — peenpurustamise jaoskonnas — töötavad kolm kuulveskit, kolm mürisevat kaunitari. Siin upub kogemata lausunud armas nimi mürinasse. Iga masina juures on tööline-meister, oma elektrimootor ja transmissioonirihmad. Vabrikut toitev kaevandus, kus veel hiljuti töötas Platon Logunov, on alles astumas hoog-sasse tegevusse. Kuid kaevandus kavatses tootmist suu-rendada, ja Tavrov pidi samuti vabriku tootmisvõimalu-sed ümber korraldama.

Oleks võinud leppida ülekoormusega, aga mitte üle kümne protsendi. Müidu oleks halvenenud maagi ümber-töötamise kvaliteet. Seepärast kerkis üles vabriku re-konstrueerimise küsimus.

«Praegu on kõige tähtsam — jõuda ettevalmistustööd enne külmade algust lõpetada,» mõtleb Tavrov muretse-valt, kujutledes sügavaid süvendeid, mis peakorpuse kõrval on raiutud igavesti külmanud maasse (vunda-mentide ehitamine käis kiirendatud tempos). «Puusep-

padele tarvis soovitada rakked juba aegsasti valmis-raluda, siis ei võta kohapeal kokkuseadmine palju aega. Masinad seame talvel kohale. Veel üks paar valtse (muidugi oleks parem, kui saaks koonuselise purus-taja), veel üks kuulveski...»

Tavrov peatub äärmise veski juures, kuulab asja-tundja kõrvaga pöörlevate kuulide müra, mis hõõruvad peenikest maaprügi tolmuks. Ta meenutab, et puudulik varustamine teraskuulidega tekitas sel kuul elektri-energia ülekulutuse, vähendas tootlikkust ja suurendas kullagrammi omahinda. Nüüd tõstis ta teravalt üles tellimiste õigeaegse täitmise küsimuse.

Tavrov läheb osakonda, kus töötab floteerimismasin, mis koosneb mitmekümnest rakust, milles vahutab vedel pulp — üks osa peenestatud maaki ja umbes kaksküm-mend osa vett. Pulbile lisatakse õliseid aineid. Floteeri-mismasina vertikaalsele võlvile väikeste propellerite sar-naselt lukitud labad suruvad pulbisse õhku, mis õliga kokku puutudes tekitab mullikesi, mis tõstavad pinnale tarvilikud mineraalid ühes kullaga. Tiirlevad aerukesed viskavad vahu üle masina läve kallakatele lauakestele. Mööda neid lauakesi läheb vaht isevoolu teel tihenda-jasse, kus ta sadestub. Siis võetakse ta sealt tiheda kont-sentraadi näol välja, kuivatatakse ja saadetakse sulata-misele. Vabriku produktsiooniks pole mitte puhas kuld, vaid kullamaagi kontsentraat.

Punapõseline, sinisilmaline, kohedalt üles löödud soenguga naislaborant tuleb oma üleskirjutustega Tav-rovi juurde. Laboratooriumis tehakse iga päev kontroll-analüüse. Kontsentraat peab olema tingimustekohane: kindla koostisega, vaba kahjustavaist mineraalidest, mis takistavad sulatamist, — arseenist, vasest, antimonist. Tavrov vaatab tähelepanelikult arvud üle. Naislaborandil on ebanaiselikult selge käekiri. Tavrov paneb tahtmatult ühe silmaga tähele tema valge käe ilusat kuju. Hea tüd-ruk ja vaba, kuid ei tõmba, ei huvita. Tavrov saadab pil-guga äraminevat tüdrukut, ja nagu ilmsi kerkib ta sil-made ette Olga, kerges kleidis, kuni õlgadeni paljaste kätega, suvistes kingades paljastel jalgadel. Ta süda hakkab tuntavalt valutama, kaeblema, kui ta seda kõike meenutab, — heledatest läikivatest tihedatest ja peen-

test juustest kuni üldise armsa lihtsuse ja ilmekuseni. Just sellist, ainult sellist on temale vaja!

«Jah, kontsentraadi kullasisaldus on jälle alanenud,» lausub ta peameistrile, kuid ta pilk on veel täis õrnust. «Kui meil ei tule sellepärast kõnelust Platon Artemovitšiga! Ma juba vaatasin üle kogu tehnoloogia. Katsume muuta maagi rikastamise protsessi korda — vähendame rakkude arvu teistkordsel, puhastamisflotatsioonil, aga esmakordsel suurendame. Peale selle tuleb kuulveski-telt natuke jame materjal, suurendame seal tiirude arvu kuni kahekümne seitsmeni minutis...»

65.

«Kuhu te praegu lähete?» küsis Logunov, keda doktor haiglast väljudes kohtas.

«Mina?» Ivan Ivanovitšile meenus, et Olga on Prjahinite juures, et tööpäev on juba ammu lõppenud ja tal tuleb mõni tunnike veeta üksilduses, kirjutuslaua taga. Ta näos avaldus varjatud kurbus. «Kuju,» vastas ta raske ohkega, «töötama.»

«Jah, töötada te mõistate. Aga puhkamist peate veel õppima,» ütles Logunov tõsiselt. «Ma näen, et te ei puhka peaaegu mitte kunagi. See on ka paha äärmus.»

«Kurni ma ju mängin...»

«Aga talvel?»

«Talvel käin jahil.»

«Kuid seda juhtub harva. Kas pole tõsi? Aga teie peaksite organiseerima endale niisuguse puhkuse, millest ka naine osa võtab.»

«Naine leiab ise...» hakkas Ivan Ivanovitš kibeda irooniaga rääkima, kuid häbenes labase naljatamise võimalust ja jäi vaik.

«Aga miks teda vabal ajal üksi jätta?» lausus Logunov pehme südamega hääles. «Abielus inimesed peaksid osa oma vabast ajast ühiselt veetma.»

«Aga vallalised?»

«Siin ei maksa rääkidagi. Noormees püüdleb igal vabal minutil oma väljavalitu juurde.»

«Aga mina olen teisiti kuulnud,» vastas Ivan Ivano-

vitš kavatsetult kuivavõitu tooniga, püüdes end kaitsta Logunovi ilmse katse eest teda avameelsusele kutsuda. «Naine ja mees peavad eraldi lõbutsema, teineteist mitte ära tüütama.»

«Kuidas te siis täna kavatsete end lõbustada?»

«Ma ütlesin juba — hakkam töötama. Lähen koju ja katsun saadud kogemuste põhjal mõningaid üldistusi teha.»

«Valmistate doktori-väitekirja?»

«Ei. Seda edaspidi. Tõsise teadusliku töö jaoks võib kasutada ka statistilist meetodit (mis siinsetes tingimustes ongi ainuvõimalik), aga selle jaoks peab olema tohtu hulk juhtumeid. Muidu ei saa järeldused olla küllalt usutavad. Millest tulevad lahkuminevad kliiniliste tähelepanekute hindamisel ja katsetel neid teooria jaoks ära kasutada? Sellest, et minul, oletame, on kümme ühe-august juhtumit — ja mina teen omad järeldused, teil aga on kakskümmend juhtumit — ja järeldused tulevad teistsugused. Seepärast unistan ma doktorantuurst Moskvas, kus kliinilised tähelepanekud toimuvad paralleelselt laboratoorsete — teaduslike katsetega, mil- leni meil siin, Kamenuškas, on niisama kauge tee kui, näete, tolle tähekeseni!»

«Aga millega hakkate tegelema pärast doktorantuuri? Kas ülikoolis loenguid pidama?»

«Võimalik. Aga mõte teaduslikust tööst kliinikus erutab mind rohkem. Kui inimene kaitseb kandidaadi-väitekirja, siis peab ta näitama, et ta mõistab iseseisvalt küsimust üles seada ja lahendada. Doktori-väitekirja võib-olla sead üles sama küsimuse, aga sügavamalt, laiemalt, muutes ta terveks probleemiks. Saades doktori teadusliku kraadi, pean ma oma probleemi lahendamisel olema asjatundja ja spetsialist, pean otsima kõige parema meetodi selle lahendamise jaoks, muidu muutun ma üheks nende paljude hulgast, kes probleemi ümber ainult ringi käivad... Te vist mõistate? Võtke ükskõik mis-augune meditsiiniharu... Näiteks silmahaigused. Igal maal on kümneid, sadu professoreid, kes selle alaga tegelevad. Peavad loenguid, ravivad ka ise. Muidugi, see on hea. Ravivad ja ravivad. Kuid äkki tõuseb saja profes-sori hulgast esile üks ja teostab nimetatud valdkonnas

täieliku pöörde. Näiteks meie nõukogude õpetlane Vladimir Petrovitš Filatov... Ta teeb pimedaid nägijateks, transplanteerides silmaläätse ees häguseks läinud sarvkesta asemele värske, läbipaistva.»

«Jah, ma olen kuulnud!» vastas Logunov elavalt.

«Noh, näete, isegi teie olete kuulnud. Aga meie, meedikute hulgas on ta kuulus. Teadusemaailma täht! Kas te kujutate, kui väärtuslik on niisugune inimene! Ta tegi läbi kõige raskemad otsingud, kuni leidis viisi, kuidas säilitada materjali ümberistutamise jaoks. Aga operatsiooni enda tehnika täiustamine? Niisuguse asja peale tuli kulutada vähemalt pool eluigal!»

«Ja teiegi tahaksite neurokirurgia valdkonnas olla esirinnas?»

«Tahaksin!» teatas Ivan Ivanovitš siiralt. «Kuid ma pean enne veel palju kõrgusi vallutama ja mul tuleb veel palju töötada, et anda oma panus...»

«Aga mis teid sinna tõmbab?»

«Uus valdkond, teaduslike küsimuste lahendamise avarad perspektiivid. Ka praktiliselt väga tähtis. Näiteks perifeerse närvisüsteemi ja sümpaatikuse operatsioonid. Nendega on veel vähe tegeldud, aga tulevases sõjas on see ütlemlata tarvilik. See sõda tuleb väga julm, mis teie arvate?»

«Jah, muidugi,» vastas Logunov mõtlikult. «Kui nad juba enestegi vahel nii rängalt kokku läksid — teatati, et sakslased tulistasid eile õhulahingus 147 inglise lennukit alla — siis, kui nad otsa meie poole pööravad, tuleb löömine elu ja surma peale. Aga teie neurokirurgia on vist veel väga noor teadus?»

«Meil on ta umbes viieteistkümne aastane. Alles vägagi noor...»

«Kes on noor?» küsis pimedusest tütarlapsehääl.

«Me arutleme siin Platon Artemovitšiga neurokirurgia üle,» vastas Ivan Ivanovitš, heites juurdetulnud Varvaarale sõbraliku pilgu.

«Aga sina arvasid, et me kõneleme tütarlastest?» naljatas Logunov, ja isegi videvikus võis märgata, kuidas ta mehised näojooned selginesid ja pehmenesid.

«Ei, ma ei mõtelnud midagi,» ütles Varvaara katkendlikult hingates nagu pärast kiiret jooksu. «Lihtsalt tulen

ja kuulen... lähevad ja räägivad. Ma tulen büroo istungilt,» seletas ta, heites pilgu Logunovile. «Mind kutsuti tänna tantsima, aga mul pole aega.»

«Kuhu sind kutsuti?»

«Mind kutsus Pava Romanovna.»

«Miks sa siis ei lähe? Seal on nüüd pidu täies hoos,» ütles Ivan Ivanovitš jälle kibedusega.

«Niisama lihtsalt... Siiski, mitte lihtsalt,» hakkas Varvaara erutatult kõnelema. «Ma ei armasta teda. Meil tuleb klubis kohtuda, ta aitab klubitöös palju kaasa, kuid ma ei armasta teda. Ta teeb kõike ainult enda lõbustamiseks. «Taigalaps!» osatas Varvaara. «Aga ma ei taha, et minule vaadataks nagu mõnele imeasjale: «Ah, jakuudi tüdruk loeb Flaubert'i!» Sellise ime jaoks on kogu jakuudi rahvas võimeline. Kas meie oleme süüdi, et elasime endistel aegadel niisugustes julmades tingimustes?» küsis Varvaara, seisatades keset tänavat. «Kas teie, Ivan Ivanovitš, teate, mispärast meie kursandid ja haiged teid armastavad?...» Ta pigistas oma ristatud käte sõrmed kokku ja, vaadates pikakasvulise doktori poole üles, lausus tuliselt: «Sellepärast, et te ei tee midagi enda jaoks ja isegi mitte teaduse jaoks, vaid teete kõike inimeste jaoks, vahet tegemata, kas nendel on pilusilmad või ümmargused silmad...»

«Oma ülemust otse näkku kiita on suur patt, Varja,» heitis Ivan Ivanovitš talle ette. «Mul on lihtsalt piinlik... Me töötame kõik ühteviisi. Teadust viib edasi rahvas ja seda viiakse edasi rahva jaoks, ja kui Pava Romanovna teisiti mõtleb, siis on see arusaadav — ta ju ei tee mitte midagi.»

66.

«Ma pean kommunistlike noorte koosoleku pärast veel seltsimeeste-kursantide poole sisse astuma,» ütles Varvaara Logunovile, kui nad kahekesi jäid.

«Ma saadan sind,» tegi too ettepaneku.

«Pole vaja, see on lähedal,» vastas Varvaara pehme põiklemisega. «Kui ma sinna kauemaks jään, siis nad saadavad mind.»

«See on juba kohalik natsionalism, seltsimees Varja,»

naljatas Logunov. «Mis teil homsel koosolekul on?» päris ta, jätkates tema kõrval kõndimist ja vaadeldes ta pimeduses valendavat mustasilmalist, terava lõuaga ja lapselikult pundunud huultega nägu.

«Ta on tõepoolest veel laps!» mõtles Logunov, kuid samas meenus talle armastava naise pilk, millega Varvaara äsja oli vaadanud Ivan Ivanovitši otsa, ja tema tundepehang tolle vastu. Logunov teadis, et Pava Romanovna suhtub tüdrukusse omamoodi hästi. Täheandab, Varvaara tulise vaenulikkuse põhjuseks on tõenäoliselt Prjahhini naise halb suhtumine kullakaevanduse kirurgisse.

«Sinu vaenlased on minu vaenlased!» ilmnas Varvaara käitumisest selgelt ja vahetult.

«Kas ta tõesti on teda armastama hakanud?» küsis Logunov endalt. «Kuid miks ei võinud ta temasse armuda? Noorusele omane idealiseerimine, tänutunne, imetlus... Ta on ju temale, samuti kõikidele teistele kursantidele kõrgeks eeskujuks!»

«Head ööd, Platon... Artemovitš!»

«Head...» Logunov võpatas ja temale sirutatud kätt tugevasti pigistades ning mitte lahti lastes pidas tütarlapse kinni. «Varem käitusid sa minuga lihtsamalt!»

«Tõesti?» lausus Varja, vaadates talle heatahtlikult. «Nüüd teie positsioon kohustab...»

«Kuule,» ütles Logunov ja jäi vait, suutmata erutusest jagu saada. «Ütle, kas sul mõnikord üksinda olles ei ole kurb meeleolu?...»

«Ma ei ole peaaegu kunagi üks. Inimeste keskel on mul soe ja rõõmus olla.»

«Kuid ühele nende hulgast mõtled sa kindlasti rohkem kui teistele...»

«Võib-olla,» ütles Varvaara hetkelise vaikimise järel ja ta nägu hakkas särada.

«Kes on see — õnnelik?»

«Kas see pole ükskõik?...» lausus Varvaara peaaegu väljakutsuvalt. «Ta ei ole sugugi õnnelik sellepärast, et ma temale mõtlen,» lisas ta naiivse ja nukra julmu-sega.

Logunov pigistas ta kätt nii tugevasti, nagu tahaks ta temale endale tehtud valu eest Varvaarale haiget teha.

Kuid tüdruku nägu ei võpatanud, ja Logunovile meenus, kuidas ta kord meelega oli end nõelaga torganud...

Ta tegi oma peopesa lahti; Varvaara käsi lamas selles ärapigistatud linnukesena, väikesena ja soojana. Logunovil hakkas piinavalt häbi. Ta kummardas kiiresti ja suudles sõrmi, mis olid tema toorest pigistusest kokku kleepunud.

Ta seisis kaua, vaadates uksele, mille taha Varvaara oli kadunud. Ta huuled tundsid veel tüdruku käe õrna soojust. Logunov polnud kunagi kellegi kätt suudelnud ja ta ei mõistnud, mispärast teised seda teevad. Tahtmatult esile kerkinud tundepehang avastas talle selle, tema arvates tseremoniaalse kombe võlu. Suudluse tunnetust huultel kandes läks ta mööda asula teid hulkuma. Kui ta nüüd Varvaarat oma tugeva tiiva all viiks, oi milliseid eluilmast veel lausumata, ent praegu keelele kerklivaid sõnu ta temale kõneleks!

«Asjata vaimustud, Platon!» lausus Logunov kuuldavalt nukrusega hääles. «Nüüd kohustab sinu positsioon sind tõepoolest paljuskki. Tuleb mõelda ka teiste eest. Milleks on tal sind vaja, kui ta Aržanovit armastab?! «Tühine ringiratast tiirlemine!» meenutas Logunov Deniss Hižnjaki väljendust.

Ruske, sinisilmalise velskri meenumisel tuli Logunovil kohe igatsus selle perekonna järele. Nende majas, kus elas Varvaara, tundis ta end eriti hästi.

«Vist ei maga veel,» mõtles ta, tõstes tiksuva kellaga randme otse pina juurde.

Augustikuu oli juba lõpul. Valged ööd olid juba ammu möödunud ja maa oli mähitud pimedusse. Kuid soojas, pehmes õhus tundus mitte suve viimast hingust, vaid millegi kauni ootust...

«Igivana lugu,» mõtiskles Logunov ironiseerides, jälle enese üle valitsevana, üksikuna õrna kuma all. «Tähtede siramine. Hädavareste ja vanatüdrukute ohkamised. Vaat, tõuseb kuu ja meie koerad hakkavad temale vaadates uluma. Sõidukoerad on nagu hundid...» Logunov naeratas, kuid tema kangekaelse südame põhjas näpistas siiski valusalt, ja nüüd, teades, et see on hävitamatu, ja sellele alistudes naeratas ta veelgi pilkavamalt.

Lähenedes majale, kus elasid Hižnjakid, nägi ta akna

juures Ivan Ivanovitši. Ta aeglustas sammu, kuni taipas, et tema rivaal elab teisel poolel.

Doktor seisis, toetudes peopesadega aknalauale ja, samuti nagu äsja Logunovgi, vaatas lähedasse, siniste vastuhelkidega kumavasse taevasse. Tema mõtlikus loobumises kõigest ümbritsevast oli midagi iseäralikku, ja põõsasalleest varjatud Logunov ei julgenud teda hõigata. Ta jälgis teda paar minutit kadedusest ja heatahtlikkusest segatud tundega.

«Mu jumal küll!» lausus äkki Ivan Ivanovitš kumedalt.

Tema madalas hääles kõlas selline kurbus, et Logunov võpatas ja taandus ettevaatlikult pimedusse.

«Tähendab, mulle ei paistnud niisama,» mõtles ta, minnes ringi ümber maja. «Nendel on tõepoolest perekonnatülid.»

67.

Deniss Antonovitš istus laua juures kuueta, tuhvlitega paljastel jalgadel ja luges ajalehte. Jelena Denissovna õmbles ja parandas midagi.

«Aga Varjat ei ole,» ütles Hižnjak lihtsameelselt, vaadates üle ajalehe, mis teda varjas.

«Tea,» vastas Logunov samuti lihtsalt, haarates ainsa pilguga talle pisiastjadeni tuttava sisustuse.

Kui palju õnnelikke tunde oli ta siin veetnud!

Poisijõnglased magasid juba rahulikult nohisedes oma voodites, kuid kustunud pliidist hoovas veel ohtrasti soojust; lõhnas küpsiste ja maasikatee või meloni järele. Õõ jahedusse avatud akendelt hoovas levkoidede pisut mõrkjat aroomi, mis segunes armsate koduste lõhnadega. Need lilled olid esimese halla kartusel juurviljaaiast üles kaevatud ja seisisid aknalaudadel ühes karvaste erevalgete, siniste ja punaste astritega.

«Kuidas on lood teie kolmepuudaste kõrvitsatega?» küsis Logunov, istudes laua äärde.

«Pole viga... Kasvavad veel,» ütles Hižnjak, heites naise poole kiire pilgu.

«Kasvavad. No muidugi kasvavad!» haaras see naerust punetades sõnast kinni. «Jõuludeni on veel palju

aega, vahest jõuavad veel suureks kasvada! Ainult roguski asemel tuleb katta neid kasukaga. Oi kui kangekaelne sa oled, Deniss Antonovitš! Seal ei ole ju ühtegi korraliku kõrvitsa taolist.»

«Tuleb veel...»

«Kunas enam tuleb? Näe, lilledki koristasime peenralt juba ära, aga tema ikka veel ootab ja loodab.»

«Ka siin on konflikt!» mõtles Logunov, kuulates nende poolnaljatlevat vaidlust.

«Tähendab, ma istutasin halvasti. Sõnnikut võib-olla ei oleks tarvis olnud auku ajada, nagu raamatus õpetatakse, vaid otse maa peale hunnikusse. Aga kasvama oleksid pidanud kindlasti.»

«Sinuga ei maksa vaieldal!» ütles Jelena Denissovna kerge ohkega ja hakkas laualt koguma lapikesi, niidirulle ja kääre. «Hakkame parem värske moosiga teed jooma. Sünnitusosakonnas läks mul täna üks halemeeleseks... nooruke teine. Mees on komandeeringus, omakaid ei ole. «Kõigile tuuakse pakke, kõikide vastu tunatakse huvi, aga minu juurde ei tule keegi,» kurtis ta. Ma keetsin pärast tööd joovikamoosi, valasin purki, küpsetasin saiakesi. «Näed sa, selle saatsid sulle sinu kalla-kaevanduse tüdrukud,» ütlesin talle.»

«Miks te siis iseenda nimel ei andnud?» küsis Logunov.

«Nii on huvitavam. Mind näeb ta ju iga päev.»

«Aga kas teie armastate neid — oma sünnitajaid?» huvitus Logunov, meenutades sõnu, mis Varvaara oli öelnud täna Ivan Ivanovitšile.

«Isegi väga. Kuidas saab neid mitte armastada? Nad on ju emad!»

«Aga nemad teid?» päris Logunov, vaadeldes, kui karmesti Jelena Denissovna talitas: ta vestles ja ühtlasi talitas — üks ei seganud teist.

«Nemad? Mind?» Jelena Denissovna peatus hetkeks, lõstes õhukese noa saiapätsikese juurde. «Võib-olla armastavad ka, kuid unustavad kiiresti. Läks õnnelikult, mis muud kui tänu jumalale ja rutem koju. Ei, hea ämmaemand jääb harva kellelegi meelde. See on ka arusaadav — kuni endal on raske, siis ei saa mõelda aita-jale, aga pärast on kõik mõtted lapsukese juures.»

Jelena Denissovna ütles seda nii rahulikult ja heasüdamlikult, et Logunov tundis isegi piinlikkust.

«Mida see töö teile siis annab?»

«Annab kõike!» turtsatas Jelena Denissovna pahaseks saades. «Mis teiega täna on, Platon Artemovitš? ... Aga kui mina hakkam teilt samuti pärima!»

«Jah, palun,» vastas too naeratades, tema puhangut hea meelega vaadeldes. «Ma tahan teada, kuidas on südamekesega, kas ta on rahul?»

«Minu süda on väga rahul. Töös tunnen ma oma elu mõtet ja inimestelt, keda ma aitan, tänu ei nõua.»

«Aga kodus?»

«Kodus samuti! Kui õnnestus kedagi aidata, ära tuleta talle seda meelde. Inimestel on ebamugav, kui nad kellelegi tänu võlgnevad. Uhke ja aus ruttab ise tänama, et võlgnevusest vabaneda. Teisele on ükskõik, salvi ta pead või õliga, aga logard muutub sulle veel vaenlasekski.»

«Niiviisi on kerge jõuda ka selleni, et inimene on inimesele hunt,» ütles Logunov tõsiselt.

«Aga teie ärge moonutage,» vastas Jelena Denissovna kiiresti. «Minu töö ei salli halba suhtumist inimestesse. Ma ei ütle, et nad on kurjad. Mina saan nii aru, et tänulikkus sündis suure ebavõrdsuse juures. Mida paremini me hakkame elama, seda vähem hakkame end teiste võlglastena tundma.»

«Aga Ivan Ivanovitš? ...» alustas Logunov jälle.

«Ivan Ivanovitš ei kuulu absoluutselt mitte sellesse rubriiki,» lausus Hižnjak, pannes läbiloetud ajalehe korralikult kokku. «Tema vahelesegamine inimese ellu on suur sündmus. Nõukogude arstina ei piirdu ta muidugi ainult oma kirurgilise meisterlikkuse hiilgusega. Temale on vähe sellest, et haige operatsioonilaualt õnnelikult ära läheks. Ta hoolitseb ka tema edaspidise saatus eest. Taastada töövõime, korda seada suhted omastega, niipalju kui võimalik säilitada kõik muu. Kuid temal on ka väljendus: «huvitav haige». Kuidas haigus võib huvitav olla?»

«Teaduse jaoks,» ütles Logunov.

«Nimelt! Kui tal on käsil huvitav operatsioon, ta otse põleb. Ja meie saame temast aru. Ja need haiged saa-

vad ka arul!» Hižnjak tõstis juba niigi laia püstnina ja pilutas tähendusrikkalt silmi. «Nad tunnevad end pärast ka nagu osalistena teaduses! Ja kiitlevad sellega. Ja parajal juhul jutustab igaüks nendest teile suure vaimustusega talle tehtud operatsioonist ja kõneleb austusega õpetatud kirurgist Aržanovist. Aga vaat, elu-olulises plaanis ütles Leena tänulikkuse kohta õieti, selles mahinen temaga,» lisas Hižnjak, heites naisele sõbraliku pilgu.

Hižnjaki sõnad ei kummutanud Varvaara nooruslikult ülevat arvamust. Huvitav haige! ... Huvitav muidugi kliiniliste tähelepanekute jaoks, mida pärast võib teoorias ära kasutada. Logunov oli ise samuti kõrges arvamuses kirurg Aržanovi inimlikkudest omadustest.

«Aga muus ei ole ma teie kummagagi nõus,» ütles ta, jätkates kuuldavalt mõtlemist. «See on kuri sõltuvus, mis inimesi koormab, aga mitte tänulikkusetunne. Tänulikkus peab meil ustavuse ja aususega ühte ritta asuma. Mispärast? Aga sellepärast, et me kõik oleme töötavad inimesed. Tähendab, ühe inimese igasugune abi teisele ei ole meie ühiskonnas heategu. See, kes töö austab ja ise töötab, mõistab olla tänulik niihästi häda korral antud seltsimeheliku abi eest kui ka õpetuse eest tsehhis või hea kunstiteose eest. Mida paremini me hakkame elama, seda kaunimaks muutub ka tänulikkus, kuna inimene võib inimesele rohkem tähelepanu ja aega pühendada. Niisugune suhtumine ei tekita ebamugavust, vaid poolehoidu, sõprust, soovi ise tugevaks saada ja omakorda toetada nõrgemat seltsimeest, aidata tal kasvada. Vaat seda nimetataksegi töökollektiiviks!»

«Õigel!» hüüdis Hižnjak vaimustusega. «Tont seda teab, kui kerge on sattuda äärmustesse! Noorena olin ma kuni naeruväärsuseni usaldav. Kui palju raha mul kaduma läks! Vaat Leena teab, ei lase valetada. Juhtus, et paluti laenata, ja kui oli, ei ütelnud kunagi ära — kuidagi piinlik oli ära ütelda. Ja pärast võlga meelde tuletada oli samuti piinlik. Noh, ja näed — suhted kuivasid kokku. Nii kujunebki arvamus. Kogemuse järgi oleks nagu õige, aga vaatad juureni — ei kõlba kuhugi.»

Kõik Prjahhinite külalised tundsid end vabana, võib-olla sellepärast, et Pava Romanovna ei püüdnud kedagi lōbustada.

«Minu asi on hoolitseda, et korteris oleks puhas ja mugav, et laud oleks kaetud nagu kord ja kohus. Aga pärast seda lubage mul lōbut seda,» rääkis ta tuttavatele. «Igaüks lōbutsegu oma võimete kohaselt.»

Lauas istudes ei kostitanud ta kedagi, ei püüdnud meelitada roogasid maitsema. Ta ei unustanud ainult üht või teist oma taldrikule juurde tõstmast. Külalised, nähes, et nendele ei pōorata tähelepanu, ruttasid enda eest ise hoolitsema, ja vaagnad aina tühjenesid, nagu oleks tuul nad puhtaks puhunud.

«Boheemlus!» ütles Jelena Denissovna tähtsalt, kui ta kord Prjahhinite juures oli olnud. «Kõik tantsivad, laulavad, kõnelevad, ja keegi kedagi ei kuula. Ei tunne, et viibiks perekonnas. Niisuguseid piduõhtuid saabki ainult raha kokkuklappimise teel korraldada!»

Just sellisel piduõhtul, kus tōepoolest kõik kõnelesid korraga ja igaüks kuulas, keda tahtis, kus lakkamatult kõlas muusika, kord grammofon, kord raadio, kord istus keegi pianiino ette, viibis sellal Olga. Ta istus Tavrovi kõrval ja kuulas teda tähelepanelikult pisut tahapoole kallutatud peaga ning pilukil, läikivate silmadega. Tavrov oli enne seda Olga väikese käsikirja — viimase variandi olukirjeldusest Tšažma üle — läbi lugenud ja nüüd, laskmata ennast ümbritsevast mürast eksitada, avaldas oma arvamust.

«Tuli huvitav välja!» rääkis ta tasa. «Teie mõistsite elavat inimest suure töö juures näidata. Ta on otsekui silma ees. Näiteks vana evenki naine tänab, et teda kuurorti saadeti. Oleks nagu tühine episood, aga selle kaudu ilmneb kohaliku elanikkonna uus olukord, niihästi Nõukogude valitsuse hoolitsus kui ka see, et meil siin töötab hea kuurort reumahaigete jaoks...»

«Jätkub juba asjalikust jutust!» ütles juurdetulnud Prjahhin Olgale naerdes kõrva sisse.

Olga vaatas keerutavatele paaridele, siis küsivalt Tavrovile. See naeratas ja laiutas käsi... Olga tõusis.

Pärast kutsuti teda ikka uuesti. Ta läks vastumeelselt ja tagasi rutates otse säras. Ta pōsed õhetasid, ta kael ja veidi avatud rind ning küünarnukkideni paljastatud käed paistsid õhtukleidi sametist soojalt tõmmudena.

«Täna te otse õitsetel!» ütles Prjahhin teda vaadeldes valjusti.

«Võib-olla...» vastas Olga lōbusalt, minnes oma koha poole.

«Ei lase vestelda!» ütles ta Tavrovile kiiresti hingates ja laskus kerge liigutusega tema kõrvale toolile.

Tema pika kleidi äär langes pehmelt, ent raskelt Tavrovi jalale. Tavrov meenutas Prjahhini komplimenti ja lõmbus ettevaatlikult tagasi.

«Nataša «Sōjast ja rahust?»» küsis Pava Romanovna kelleltki. «Kas võib vastu vaielda kollasele plekikesele mähkmele? Kui palju meil on juba oma Natašasid! Ka meil hakkab selline kuju juba positiivseks saama, ausõna!»

«Võib-olla on neid palju, kuid see ei ole pōrmugi positiivne!» ütles vastas istuv Igor Korobitsōn. «Mis on selles head, kui naine sukeldub tervenisti ainult lapse määrdunud mähkmetesse? Ei, mina olen kindlasti selle vastu. Teie sõnad isegi solvavad mind...»

«Aga muidugi, teie olete ju poeet, esteet!» vastas Pava Romanovna salvavalt.

«Ka mulle on arusaamatu ja see on isegi kurb, kui naine piirdub ainult koduperenaise osaga,» ütles Tavrov Olgale. «Kuidas kaunistab teda iseseisev positsioon ühiskonnas. Kui teie kõik kuni viimseni aru saate, et teie jõud on töös, siis kaob ka ea ebavõrdsus,» lisas ta tõsiselt.

«See tähendab?...» küsis Olga arusaamatuses.

«Väga lihtne. Oletame, et Pava Romanovna hakkab tuntud ajakirjanikuks, stahaanovlaseks või kolhoosi esimeheks, ja tema kohta küsitakse: «Kui vana ta on?» Vastus on kindlasti selline: «Ta on veel üsna noor, ta on alles kolmekümne aastane.» Ja neljakümne-aastasena on sama. Aga kui võtta teda sellisena, nagu ta praegu on, siis öeldakse õieti: «Mis seal ikka, ta on ju varsti kolmkümmend!» Meie, mehed, ka ei lähe aastatega nooremaks — kortsud, paljas pealagi või hallid juuksed, hin-

geldamine rasvumise pärast. Kuid vanast ajast saadik püsib arvamus, et mehed säilivad kauem. Ilu ja värskuse mõttes see pole õige, ja pealegi elavad naised sageli palju vanemaks kui meie...»

«Hea asi! Kuid perekond, lapsed...» ägetses Pava Romanovna laua teises otsas.

«Ka siin peab tõeline õigustus olema,» jäi Korobitsõn kangekaelseks. «Ma nõustun «Natašat» tunnustama, kui ta on paljulapseline ema...»

«Nad viskavad Londonis juba õhutorpeedosid alla!...» kõmistas keegi kopitanud bassiga.

«Aga näe, millised on need tööerakondlased?...»

«Omavahel öeldes on nad paadunud bürokraadid — nad on nürimeelsed naised...»

«Võtta alumine kopp-trummel, mis on tehtud Irkutski tehases...»

«Aga missuguseid importeerituid seati meil üles?...»

«Garneeritud hõberebasega... Ülikena! Ülikena!» vadistas kiiresti noor naisehää.

«Uuritud tagavaradega kindlustamise küsimused mängivad ka küllalt suurt osa...»

«Olete ka teie, mehed, head!...»

«Ülesande metalli osas nad täitsid...»

«Ka meie oleksime täitnud, kuid tööjõu voolavus...»

«Sulatamisega, sulatamisega oleksid pidanud tegelema!...» rääkis Prjahhin, surunud nurka elevandisuuruse kohmaka mehe. «Teil, varustustegelastel, puudub alati täpne ettekujutus...»

«Ma teen ettepaneku juua naiste terviseks!...» hüüdis Pava Romanovna trotslikult. «Aitab juba looma söödast ja tööjõu voolavusest!»

Toost võeti vastu mitte kohe, kuid meelsasti. Olga vaevalt puudutas klaasi huultega ja pani selle kõrvale. Täiesti kaine Tavrov järgnes tema eeskujule.

«Minu jaoks on naises kõige tähtsam tema mõtte ja tunde iseseisvus,» ütles ta, jätkates alustatud juttu.

«Mõtte?» küsis Pava Romanovna, kuuldes teda lühikese vaikuse hetkel, mida katkestas ainult nugade ja kahvlite klirin. «Kus te olete näinud naist, kes mõistab iseseisvalt mõelda? Jumalale tänu, kui ta omandab võõra, valmi mõtte! Ega asjata suured inimesed —

mehed — ei arvanud, et meil ei ole loogikat. Ja mina ei ole sellepärast sugugi pahane, ausõna. Mis on, see on. Vaat teine asi on tunde iseseisvusega! Tunded, nagu öeldakse, on naiste stiihia!»

«Sellised väljendused on nüüd juba vananenud,» vastas Tavrov rahulikult.

«Kõige rohkem armastan ma kooke,» ütles Pava Romanovna, närides sitket kompekki. «Maiasmokk olla pole ju ilus, eks ole? Alati närid midagi. Kuid ma ei saa teisiti, ma olen lihtsalt haige, kui magusat ei ole. Vanun!»

«Usun meelsasti,» vastas Tavrov, vaadates täiskasvanud inimese naeratusega, kuidas Pava paksupõseline, õrna, rammusa lõuaga nagu hakkas mõnutundest särama, kui ta ettevaatlikult, et huultelt mitte värvi ära pühkida, teise kompeki suhu pistis.

Roogadest tühjendatud laua ääres, millel kuhjusid tühjad ja pooltühjad pudelid ning lauanõud, istusid nokastanud inimesed ja katsusid visalt kokku laulda. Kuid peaaegu kõik laulsid valesti ja ebaühtlaselt. Paks varustustegelane, kellele Prjahhin oli ette heitnud vähest tähelepanu sulatise suhtes, istus rusikatega vastu lauda toetudes, nagu tahaks ta üles tõusta, ja pilukil silmadega ning avatud paksude huultega röökis bassihäälel, üldise kooriga juba hoopis arvestamata.

«No mis ta röögib!» ütles Pava Romanovna naerdes talle pilku heites. «Aga see on alles uudis!» lausus ta, kui külaline, lakanud laulmast, kuid ikka endiselt silmi pilutades, tõmbas paar mahvi suitsu ja torkas siis paberrossiotsa tema ees seisvasse torti.

«Tõepoolest... õi-igus!» lausus külaline seejuures, pingutusega kulme tõstes ja rippuvaid huuli koomale tõmmates. «Tööliste varustamise asi, see ei mängi mitte viimast... rolli... ja... on elava inimese organismile küteaine varustajaks... keda ta vaimustab ja sisendab temale initsiatiivi...» Sellega oli varustaja kõnekunst ammendatud ja ta jäi väsinud ning lootusetu ilmega vait.

«Huvitav, millise tembuga ta siin veel hakkama võib saada?» ütles Pava Romanovna juba vihaselt, koristades tordi joobnud külalise eest. «Palun, korralda, et Penkin

koju viidaks...» pöördus ta mehe poole, kes oli kabinetis juba alustanud preferansipartiid.

Ja Penkin viidi ära...

Tavrov kõndis mööda tube ja jälgis kõiki. Naised kutsusid teda tantsima, kuid ta keeldus naeratades:

«Kardan veel.»

Vahel ta süngestus, aga kui Olga rõõmsana ja helgena lähenes, siis ta nägu selgines.

Siin, joobnud sumina, tantsijate jalgade sahina ja kraapimise, naerulaginate, muusika, laulu ja naiste lõbusa kilkamise keskel, oli neil nii lihtne, kerge ja rahulik, nagu viibiksid nad kahekesi teineteise kõrval. Saates Olgat läbi selle kitsa tunglemise ja hoolikalt tema soojast küünarnukist kinni hoides, käitus Tavrov nagu nooruk, kes kardab kohmaka puhanguga ära hirmutada oma väljavalitut, kes esmakordselt usaldusega nõjatub tema vastu.

69.

Majast väljunud inimeste salk läks kohe igas suunas laiali. Pärast täissuutsetatud tubade lämbust paiskas õine jahedus nägudele paitavat värskust.

«Kui heal» ütles Olga sügavalt hingates ja võttis ise Tavrovil kae alt kinni.

Näis hingavat ka õine sinine taevaskõõ, mida elustas tähtede särava põimunud õhuliselt õrnade pilvede liikumine. Oli tunda kõrrel kuivava rohu, närtsivate lehtede ja punutud tara jaoks maha raiutud pajupõõsaste koore hõngu. Lõhnas sügise järele. Vaikus. Soojas poolpimeduses nagu ei olekski suurt rahvarikast asulat. Või näib ainult, et on vaikus... Ainult ei taha seda purustada, ja kaks inimest sammuvad vaikselt mööda vaevu valendavat rada.

Kõik oli nagu eilegi. Nii sügis kui ka närtsiva rohu ja maharaiutud põõsaste hõng, segunenud elamute suitsuga, ning valkjass liiv jalgteel. Kuid nüüd, kokkusulannuna sügava tundega, on see kõik muutunud ütlemata kauniks.

Jalgtee kõrval mustavad põõsad ja puud. Üleval säravad tähed... Kui käia niiviisi kuni hommikuni...

Kuid Olga maja on juba lähedal. Seal oodatakse teda. Seal peab ta Tavrovi unustama. Kõik, mis temaga seotud, jääb läve taha. Tavrovi sammud jäävad aeglasemaks. Kõik tema sisemuses protesteerib selle mõtte vastu. Sedasama tunneb ka Olga, ja sõna lausumata pöörduvad nad tagasi kaldaäärsele ringrajale. Ja uuesti ujub nende kohal tähistaeva läbipaistev sina ja uuesti krudiseb jõe liiv nende jalgade all. Pehme oksake puudutab Olga nägu ja ta võpatab. Tavrov võpatab samuti. Olga lga liigutus kajastub ta südames õrnusena.

Seekord viib jalgtee neid nagu veel kiiremini teelahkemele. Nad peatuvad. Nad on peaaegu ühekasvulised. Olga oma mustas pikas kleidis näib isegi pikemana. Tõuseb kahanev kuu, ja Olga silmad läigivad eredalt selle vilkuvast valguses. Temale ulatatud kätt närviliselt pigistades vaatleb Tavrov armsaid näojooni. Need on ranged ja kurvad.

«Mul on aeg minna!» sosistab Olga.

«Olga!» ütles Tavrov. «Te ju armastate mind, ja mul ei ole ühtegi teist nii kallist maailmas. Jääge! Teiegi tahate ju, et me koos oleksime!...»

«Jah, aga ma ei saa nii äkki,» vastas Olga ja eemaldus, vaadates tagasi peaaegu nuttes. «Ei või nii äkki!...»

Ivan Ivanovitš pani kirjutusmasina kõrvale ja luges üle kirja, mis oli adresseeritud Primorski linna nõukogule. Kirjas oli jutt inimese töölesuunamisest, kellele ta poolteist aastat tagasi oli teinud neurokirurgilise operatsiooni. Olles veendunud, et jõukohane huvitav töö on samuti ravivahendiks, mõtles Ivan Ivanovitš jõudeajal sellele, millist tööd oleks kõige parem mõnele oma patsientidest soovitada. Nende elust ja tervislikust seisukorrast eriti huvitatuna vastas ta neile viivitamatult, pidades seda oma valitud elukutse normaalseks koormuseks.

Nüüd, mõttes oma eluteed uuesti läbi käies ja tulevikku selgesti ette kujutades, tundis ta end õnnelikuna. Jah, ta ei libisenud elu pinnal, vaid läks nagu kindel sahk mööda uudismaad. Teadmise kõikide jõudude pingutamisest, elu küllusest ja täiusest oli kaunis.

«Ivan Ivanovitš, sa oled siiski tubli!» ütles ta kuuldavalt.

Temale meenus Ljoša Zonov... Ammu juba oleks pidanud tegema operatsiooni teise etapi. See koiaks ära gangreeni arenemise vasakul poolel, kindlustaks esimese operatsiooni tagajärgi, kuid Ljoša punnib vastu. Tõsi küll, haiguse tunnused vasakul jalal on veel väga väikesed, ja Ivan Ivanovitš ei käi väga tungivalt peale. Kuid juba saadud kogemused sunnivad teda rahutust tundma. Teda erutab ka mõte perifeersete närvide traumatilistest vigastustest, mis põhjustavad jäsemete kontraktuure, halvatusi, troofilisi haavandeid, mis aastate viisi ei parane ja mõnikord viivad gangreenini. Kuidas katkestatud, katkilöödud närviotsi paremini kokku kasvatada? Millega asendada puuduvat osa? Katsetatakse mitmeti: kassi või küüliku seljaüdi, vasika puusanärv... Parem, kui saaks läbi ilma selliste vahendusteta. Ivan Ivanovitš mõtleb ja süngestub, ja tema käed, kirurgi aktiivsed käed, mõtlevad koos temaga...

Ta sirutas käe juba ammu jahtunud teeklaasi järele. Külmatunne suus meenutas talle aega. Oleks tahtnud süüa. Ivan Ivanovitš vaatas kella, naeratas ja läks magamistuppa, kuid poolel teel meenus talle, et Olgat ei ole kodus... Ta seisatas hetke, vaadates muljumata patjadele, mis nagu lumekuhjad laial voodil valendasid. Nendest siledatest patjadest hoovas jahedust.

Ta läks kööki, süütas osavalt priimuse, lõikas pannile teevorsti-viilusid, võttis purgist lusikatäie võid ja pani panni ühes lusikaga sinakas-rohelisele vuhisevale tulele. Seejärel istus Ivan Ivanovitš kõrvalasetsevale toolile. Alles päris hiljuti värvitud helekollane põrand meenutas talle tööd maadja männiga. Siit rändasid ta mõtted päris loomulikult edasi haiglasse, operatsioonile, mille ta tegi Marusja Martemjanovale.

«Mis sul siin on? Kogu korter on suitsu täis, aga tema istub ja vaatab!» kõlas äkki tema selja taga Olga vali hääl ja naine sirutas käe, mille tõmmul randmel helkis käekella kuldvõru, ning kustutas priimuse.

Ivan Ivanovitš ärkas ja nägi paksu musta suitsusammast, mis tema ees pannilt tõusis. Ta hakkas naerma, püüdes naise äralibisenud kätt, ja tõusis püsti.

«Toredasti praadisid!» ütles Olga panni haarates ja seda kiiresti kuhugi ära viies.

«Miks sa siis priimuse ära kustutasid?» küsis Ivan Ivanovitš, astudes läbi pikkamisi liikuvate suitsupilvede.

«Ma kohe korraldan kõik,» vastas Olga teisest toast tumedalt. «Riietun ümber ja siis korraldan. Las suits läheb seni välja.»

«Hea, et mul ei tulnud kohe talle otsa vaadata ja temaga rääkida!» mõtles Olga voodis lamades. «Tarvis enne veel läbi mõelda, kuidas talle sellest jutustada. Vaja teda ette valmistada.»

Nüüd, kus ta pimeduses mehe kõrval lamas ja temast eemale hoidus, oleks tähistaevas nagu otse tema peatsi kohale laskunud. Ja armastuse- ning õrnuhetunne Tavrovi vastu, segatud selle helkiva sinaga, haaras teda täielikult.

Ivan Ivanovitš ohkas läbi une, pani oma käe tema peale, embas teda. Olga tarretus. Mees magas rahulikult edasi ja Olgale meenus, kuidas ta unes mõnikord naerab ja tõreleb. Tal on päevast veel vähe...

Ta võttis tema praegu alistuva käe ja lükkas selle tasakesi eemale. Tal oli uuesti mehest kahju ja ta tundis hirmu selle tähtsa ees, mis tekkis tema ja Tavrovi vahel, kuid õnnetunne võitles haletsuse ning hirmutunde vastu. Õnnetunne helises temas nagu laul. Ja lõpuks koondus kõik vaiksetesse, rasketesse pisaratesse. Kuid Olga teadis juba, et otsustada tuleb teisiti.

70.

Ta ei maganud kuni hommikuni, kord rõõmustades, kord tarretudes hirmust selle pärast, mis teda ees ootas. Teda piinasid kahtlused. Ta südant vaevasid ka kartused inimese pärast, kes teda usaldavalt oma hingusega soojendas. Milles on ta tema vastu eriti süüdi? Kas ta suhtus temasse väga halvasti? Kuid just see valmisolek oma meest õigeks mõista näitas talle endale, kui kaugel ta nüüd temast on. Kui ta haavus, põrnitses, vihastas, siis tegi ta seda armastades, lahtes tema inimlikust soojusest võimalikult rohkem endale koondada. Aga nüüd pol-

nud talle seda vaja. Ka teda ennast polnud talle vaja ja temast eemaldudes (võib-olla ka iseenda rahu pärast) soovis ta mehele ainult head.

«Olgu ma nõrk olevus ning egoist, ja tema tuhat korda minust parem,» mõtles ta. «Seda vähem on mul õigust jääda tema juurde, kui armaštan teist.»

Ja kõik näib juba selgena, kuni uued mõtted ja tunded teda jälle meeleheitliku rahutusega vapustavad. Kuidas suhtub mees tema poolt teatatavasse uudisesse? Mis sünnib, kui ta kohtab Tavrovi? Olga laubale tekib külm higi, öösärgi kaelus vajutab kaelale, udusulgedest padi on liiga kuum. Kõik on ebakohane, ebamugav.

Olga viskleb küljelt küljele, paneb põse alla peopesa, siis mõlemad peopesad, kohendab patja. Ta hakkab juba pahaseks saama, et Ivan Ivanovič magab ja ta ei saa temaga otsekohe kõnelust alustada.

Kell lööb neli.

Olgale meenub lähem minevik — seina taga sahišeb vihm, sireen undab, ja kusagil hulgub Tavrov... Aga nüüd on ta siin. Kui hüpata voodist välja, joosta üle silla, mustavatest paplitest ja magavatest majadest mööda... Vististi ei maga ka tema. Võib-olla kõnnib vaikes toas ühest nurgast teise, või läks ära mägedesse, vabrikusse. Aga kui ta viimaks seisab siin, akna taga! Olga on juba valmis üles tõusma, et aknast vaadata...

«Ah, rumal!» ütleb ta endale ja tõmbab käega üle õhetava näo.

Miks ei suudelnud ta Tavrovi jalgrajal, kus öösel valendab kvartsliv, kus õhk on küllastunud närtsiva rohu ja lehtede lõhnast? Põõsaste ja puude vahel asuvad kohati hallide taradega ümbritsetud pisikesed juurviljaaiad, kust hõngub safrani ja närtsinud tilli lõhna. Ja seal, paplite võrade kohal on tähed...

Kell lööb viis, kuus... Septembrikuu ei rutta koiduga. Kuid taevast tõmbub juba hallikaks. Tähtede kuld tuh-mub, ta pudeneb maha ja langedes heliseb Olga ümber. Või lööb kell?...

Ivan Ivanovič oli juba tööle läinud, kui Olga ärkas. Ta tõusis üles, riietus hoolikalt ja seadis toa korda. Kuid imelik oli tal tegelda tavaliste argipäevaste pisi-asjadega, nüüd, mil kogu ta elu oli oma kohalt ära nihkunud. Sila

jõi ta köögis nagu tavaliselt kohvi. Elektripliidi hele-punasest spiraalist hoovas kerget soojust, sooja tuli ka kohvitassist, mida Olga hoidis mõlema peopesaga.

Taevast akna taga töötas vihma; äkki tõusnud tuul keerutas tolmu. Olga vaatas läbi kinnise akna hajameelselt halli taevast, punaseid nelke, mis närtsisid aknalaua selavas potis, ja mõtles Tavrovile, oma lõpetamata olukirjeldusele ja eelseisvale raskele kõnelusele mehega.

«Ma lõpetan enne töö, ja alles siis kõnelen temaga,» otsustas ta. «Erutatult ma ei saa töötada.»

Selle mõttega võttis Olga oma täiskirjutatud vihiku, mille äärtel olid Tavrovi märkused, mitu puhast paberilehte, ja läks kirjutuslaua juurde.

Kui korteris helises telefon, siis ei meenutanud see talle kohe aega, vaid tarvidust mehega avameelselt kõnelda. Ta võttis telefonitoru vastumeelselt. Kuid vaevalt sai ta toru kõrva juurde tõsta, kui ta nägu muutus nagu elustava veega pestuks, huuled avanesid naeratu-seks ja talle mitteomane, kuid kõiki kaunistav puna valgus ta põskedele.

«Jaa, jaa!» ütles ta erilisel kõlava häälega. «Ma kuulen teid. Ma kuulen teid!»

Ja traadi teises otsas seisv inimene võis ta sõnu vastu võtta nii:

«Jah, ma armastan teid! Jah, ma mõtlen teile!»

Tavrov võttiski selliselt ja seepärast teatas rõõmsalt sugugi mitte rõõmsat asja.

«Täna oli meil koosolek...» ütles ta valjusti ja nähtavasti naeratades. «Saime telegrammi — väljakutse trusti. Ei, ei! Mind ei kutsuta päriselt ära!» ruttas ta hüüdma, nagu tundes Olga heitunud liigutust. «Meid kutsutakse umbes kuuekesi kiiresti Ukamšani nõupidamisele neljanda kvartali plaani täitmise asjus. See toimub kõikides kullakaevanduste valitsustes. Juba praegu sõidame välja...» nende sõnade järel Tavrov peatus. «Umbes viieks päevaks.»

«Umbes viieks päevaks,» kordas Olga nõutult, nagu oleks Tavrov öelnud mitte «päevaks», vaid «aastaks».

«Ma olen juba lävel,» vastas Tavrov, uuesti tahtmatult rõõmustades kurbuse üle, mis kõlas Olga hääles. «Auto ootab.»

«Ootab...» vastas Olga, ikka veel mõtteid kogudes.
«Olga!...» lausus ta ja jäi vait — kullakaevanduse telefonineiu armastasid kõnesid pealt kuulata.
«Jah,» vastas Olga, taibates erksalt tema kõhkluse põhjuse. «Ma ei kahetse midagi. Ma olen sama mis eilegi!»

Kui ta oli toru ära pannud, siis kohutas teda mõte, et nad ei kohta teineteist ei täna ega homme. Ta vajab praegu tema toetust, aga tema sõidab peaaegu nädalaks ära. Tal tekkis mõte joosta Tavrovi korterisse — võib-olla saab ta mehe veel kätte! Kuid ta ju ütles: «Auto ootab.» Kas oleks ta võinud niiviisi ütelda, kui oleks olnud pisemgi võimalus enne ärasõitu veel kohtuda? Tähendab, tulid kokku, rääkisid, rääkisid ja läksid otse koosolekult autosse. Olga nägu selgines pisut, kuid ta süda valutab lakkamatult. Nüüd alles mõistis ta tõeliselt, missuguse tohutu osa oli Tavrov järk-järgult ta elus vallutanud. Alles hiljuti lahknesid ta tunded veel kahele poole, nüüd aga tõmbas Tavrov teda tervenisti kõigi mõtetega enda poole. See algas tänutundest suure huvidemaailma avamise eest, armsa ja tarviliku töö kättejuhatamise eest. See muutus sõpruseks, ja siis — armastuseks. Edasi peab ta minema ainult koos temaga. Kuid selleks peab katkestama endise elava seose inimesega, kes ka omal viisil teda tugevasti armastas.

«Ma ei või ju reeta ei teda ega ka oma tundeid!» mõtles Olga.

Maja lähedal, siis välistrepil, kuuldusid tuttavad kindlad sammud, ja Olga paberid ning vihikud olid laualt pühitud nagu tuulest.

Ivan Ivanovitš leidis tema juba magamistoast, ta võttis kapist tuhvleid. Mees jäi uksele hetkeks peatuma, vaadates uurivalt naise langetatud nägu. Tema tagasihoidlikkus riivas teda juba eile, ja täna ei võtnud ta jälle teda ei hellituse ega ka tervitusega vastu. Näe, äkki oli vaja tuhvleid...

«Miks sa täna mulle ei helistanud?» küsis ta.

«Ma ju ei küsi, miks sina mulle ei helistanud,» vastas naine külmalt.

«Mul oli väga palju tegemist.»

Olga vaikis. Ta austas mehe tööd, kuid temagi ei lai-

selnud. Aga see, mis tema teeb, ei huvita meest, see pärast arvab mees, et ainult temal on õigus nõuda enda vastu erilist tähelepanu.

«Oled pidutsemisest väsinud!» ütles mees kibedusega, kuna ei saanud vastust.

«Jah, olen pidutsemisest väsinud!» ütles Olga mingi ülbe meeleheitel.

Naise pealetungiv toon ja ilme mõjusid Ivan Ivanovitšisse imelikult: Olga ilmselt õhutas teda tülitsemisele, ja seda märgates mees taandus, lööduna tema peaaegu avalikust vaenulikkusest.

«Noh, küsi minult! Ma ütlen sulle kõik!» kõneles Olga äratundmatult võõras nägu.

«Ma ei saa. See ei ole tōsi. Sa ju armastad mind!» palus Ivan Ivanovitši hinges nõutu hääl. «Ma ei taha leisiti mõelda. Usun, et meie vahel ei ole mitte kedagi ega mitte midagi võõrast.»

Vastastikune pinevus lõtvus.

«Miks sa ikka pahane oled, Olja!» lausus Ivan Ivanovitš pehme etteheitega.

«Mina? ... Ei, ma pole põrmugi pahane! ...» ütles Olga.

71.

Möödus kolm päeva. Möödus viis päeva... Selle aja jooksul lõpetas Olga olukirjelduse ja kirjutas selle ise kõigi reeglite kohaselt masinal ümber — lehe ühele küljele, jättes vasakule poole laia ääre toimetaja märkuste jaoks. Kui ta kleepis kinni ümbriku, millel oli keskajalehe aadress, ja kavatses selle viia postile, peegeldus ta näos õnnelik erutus ja ta jäi hetkeks seisma, üksisilmi oma läkitusele vaadates, nagu ei usaldaks ta omaenese silmi. Kas see ära trükitakse või mitte — see on kõrvaline asi! Aga vaat, ta kirjutas valmis. Siin on tema tõsise, pingelise töö tagajärg! Seegi oli juba õnn!

Ja äkki muutus ta nukraks, jäi koju istuma ja vajus kuidagi kokku. Kuid Tavrovil oli aeg tagasi tulla. Ja ta tuligi! Olga sai sellest teada Jelena Denissovna kaudu, kes oli rahutu tema imeliku oleku pärast ja siiralt muretses. Meeldejäävast piduõhtust Pava Romanovna juures

oli möödunud juba terve nädal. Algas teine. Vahetevahel helises telefon. Olga ei läinud selle juurde, ainult ta käed värisesid pisut, kui ta selle riikrat tirisemist pingeliselt kuulatas. Korrastamatult ning kustunud pilguga kõndis ta ühest toast teise või istus diivaninurgas, mäs- sinud end külmakartuses sooja halatti. Ka ilm oli sügi- seselt nukker. Algasid vihasajud. Tuhmusid hommikust ööni nutvad aknaklaasid.

«Mis sinuga ometi on, Olenka?» päris samuti sünges- tunud Ivan Ivanovitš.

«Pole midagi. Lihtsalt niisama,» kordas Olga vastu- seks.

Kord kutsus Ivan Ivanovitš välja neuropatoloog Valer- jan Valentinovitši. Arstlikust järelevaatusest keeldus Olga kategooriliselt.

«Lihtsalt spliin. See möödub ka ilma arstimata,» ütles ta, vaadates vaenuliku ilmega neuropatoloogi ja üht- lasi ka meest.

«Ma kirjutan teile siiski rahustavaid tilku,» ütles Valerjan Valentinovitš sõbralikult, nagu ei märkaks ta Olga sünget usaldamatust, mis tavaliselt polnud talle omane. «Hästi mõjuvad ka hommikused hõõrumised toatemperatuuris seisnud veega. Tuleb rohkem jalu- tada...»

«Jah, külmad hõõrumised kuni vööni, sagedamini vär- kes õhus viibida, ja spliin on nagu peoga pühitud,» kor- das ta enne äraminekut.

«Pole mulle mingisuguseid tilku vajal» ütles Olga Ivan Ivanovitšile, vaadeldes oma kõhnunud käsi.

Sõrmus, mida ta hajameelselt tiirutas, libises kergesti ta sõrmest maha, kõlises ja veeres diivani alla. Olga ei liigutanud end, et seda üles võtta; mööda ta kõhnunud nagu voolasid pisarad.

«Mulle pole midagi tarvis,» sosistas ta.

Ivan Ivanovitšil tekkis äkki aimus: «Ebaõnn kirjan- duslikul rindel,» otsustas ta, peaaegu rõõmustades selle mõtte üle.

«Olja!» lausus ta, impulsiivselt naise kõrvale istudes ja teda emmates. «Ütle mulle... jaga minuga seda, mis sind piinab. Ma olen ju sinu kõige ustavam sõber! Kas literaadid su töö jälle tagasi lükkasid?»

Olga raputas pead ja vabastas enda pehmelt, kuid tungivalt tema käte vahelt.

«Ära küsi minult midagi,» ütles ta tasa. «Luba, et ma ise toibun.»

Möödus veel mõni päev. Olga istus endiselt kodus. Kord võttis ta lauasahtlist oma märkmete-vihikud, vii- mased üleskirjutused, mis ta ringkäikudel oli teinud. Neid sorides ta nägu elavnes. Siin oli palju seni veel kasutamata, kuid ajalehele tarvilikku värsket materjali. Võib töötada nelja seina vahel istudes. Ja Olga hakkas kirjutama... Sel korral töötas ta nagu juveliir, valides iga sõna hoolikalt ja armastusega, kaaludes iga lauset ja mõtet. Ta ei rutanud. Väikese, mõnekümnerealise visandi viimistlemiseks kulutas ta terve päeva ja siiski polnud sellega veel rahul. Töö huvitas ja vaimustas teda.

Korteri vaikuses kõlasid mõnikord telefonihelinad. Olga kuulatas neid, kohalt tõusmata. Kui need kostsid eriti kaua, läks ta aparaadi juurde, kuid ei võtnud toru. Niisugustel hetkedel ta nägu otsekui kivines.

Pava Romanovna, kes kord Olga juurde sisse astus, oli hämmastatud ta valjust, peaaegu karmist ilmast.

«Ausõna, see ei kõlba mitte kuhugi!» hüüdis ta. «Kui- das te välja näete?! Mitte naine, vaid nagu mõni õnnetu askeet. Mis te endale pähe olete võtnud? Spliin pole meie ajal sugugi moodne, meie oleme elujaatav põlv- kond!»

Kui ta katsus Tavrovist kõnelema hakata, katkestas Olga teda.

«Ma palun temast mitte rääkida,» ütles ta nii külmalt, et Pava Romanovna otsekohe vait jäi ja arusaamatuses vaikis.

«Tõepoolest ebanormaalsed inimesed!» mõtles ta.

«Kas teie olete nüüd... rahul?» küsis Olga, vaadates uurivalt Pava Romanovna raskeks muutunud kuju.

«Mina? Mille üle peaksin ma eriti rõõmustama? Ma lihtsalt olen oma olukorrale alistunud — ja muud mi- dagil» vastas Pava muretult. «Olgu veel üks laps. Ta ei sega meid. Kui sellega aga rutem valmis saaks, muidu on juba inetu... Tõepoolest, tekib juba ebakõlal!» Pava Romanovna tõusis pikkamisi ja pöörates end peegli

ees, lausus mõtlikult: «Olen nagu kanguru. Täpselt! Aga mis tuleb veel edaspidi!»

«Kuid lapsed täidavad teie elu? Seovad teid mehega?» küsis Olga ebakindlalt, tehes ilmse pingutuse.

«Seovad? Jah, muidugi, ikkagi perekond...» ütles Pava Romanovna ebamääraselt, mõistes oma kenale näole anda tähtsa ilme; Olga tõsidus oli viinud ta segadusse, aga samas, nagu taibates, hakkas ta naerma: «Näe, mõnikord tulevad pähe ka jumalakartlikud mõtted! Muidugi, lapsed on kindel ankur. Igal juhul nad seovad, aga mis puutub tänulikkusesse mehe vastu nende ilmumise pärast... Ja miks te minult küsite?» vihastas ta, kahtlustades mingit lõksu. «Teil endal oli ju laps!»

«Jah, mul oli...»

«Ja siis te armastasite Ivan Ivanovitši rohkem?»

«Jah,» ütles Olga raske ohkega.

«Tähendab, te peate sünnitama,» lausus Pava Romanovna, «siis täidavad teie maja õnn ja rahu.»

Saates lõbusa lobiseja välja, tundis Olga kergendust. Ta kogus oma paberid kokku, peitis need ära, võttis raamatu ja heitis magamistoas diivanile, kattes end pehme ruudulise tekiga... See tekk pärines Olga kadunud emalt. Kui ema oli haige, siis istus ta tugitoolis, kattes sellega oma põlvi. Väike Olga armastas liibuda põsega vastu neid eredaid ruute, kui armas kerge käsi õrnalt ta kohedaid juukseid silitas. Emal sündis laps! sagedasti, ja ta surigi sünnitades...

Avamata jäänud raamat libises lõpuks põrandale. Olga võpatas selle kukkumise müstust, kuid ei võtnud seda üles: ta ei saanud praegu lugeda. Ta meenutas viimast Tavroviga veedetud öhtut, jalgteed, mis tähtede säras nõrgalt valendas. Ta mõtted pöördusid ikka jälle visalt armastatud inimese juurde. Ta igatses tema järele, kuigi oli kindlasti otsustanud, et ta ei pea nüüd temaga kohtuma. Ta süda valutas lakkamatult. Ta oleks tahtnud surra. Kuid ta teadis, et oli tarvis elada. Olgugi et ta Tavrovi ei unusta, olgugi et tema esialgsed tunded mehe vastu enam kunagi tagasi ei pöördu...

«Õnn pole maailmas kõikide jaoks!» lausus ta vaevalt kuuldavalt. «Tahan elada tööle ja lapsele...»

Tavrov väljus vabrikuhoonest ja peatus nõlvakul, teel, mis viis alla kaevanduse poole. Mägedes oli sombune ilm. Üleval liikusid korratult hallid, valkjate keeris-äärtega vihmapiilved. Aeg-ajalt sadas hoovihma, mis pek- sis kolletanud rohtu ja pladises vastu kive, kuid lakkas jälle niisama äkki kui oli alanudki.

Kaevanduse asula lähedale jõudes jäi Tavrov seisma, vaadates tuhmiks muutunud maju ja tahmast suitsu, mis tõusis märgade katuste kohal. Kõik näis süngena... Tavrov kujutles oma korteri nukrat vaikust... Ei, ta ei saanud praegu viibida üksinduses nelja seina vahel! Ta oli masendatud kuni meeleheiteni.

Ta ei saanud Olga käitumisest aru, aga temale kirju- tada ta ei julgenud. Telefonile Olga ei vastanud. Mõni- kord tekkis temas tung minna ilma ette teatamata nende poole ja nõuda seletust. Ta oleks nii teinudki, kui ta poleks teda nii tugevasti armastanud. Ja ta piinles alis- tunult teadmatuses, kartes rikkuda Olga head nime. Hilisõhtutel jalutas ta nende akendest mööda, lootes näha eesriietel varjugi, kuid see majapool, kus nad Ivan Ivanovitšiga elasid, näis imelikult tühjana. Nüüd tundis Tavrov Aržanovi vastu vaenulikkust: sellel oli alati või- malus teda näha, temaga koos olla... On puhkepäev, ja nad on kodus... koos...

Tavrov pöördus järsult ümber ja läks tagasi vabriku suunas. Kuid poolel teel mõtles ta veel kord ümber ja pöördus kõrvale, kaljude poole, kus ta suvel oli veen- nud Olgat kaevandusse minema. Siin on kivi, millel Olga tookord istus, lasknud käed rüppe ja langetanud mõtlikult keskendatud pilgu. Tavrov istus sellele kivile, katsus seda käega, see oli niiske ja külm. Tavrov mee- nutas Olga käte soojust, õist jalutuskäiku koos temaga. Mälestus muutus piinaks. Kui seda öhtut oleks võima- lik korrata!

«Kui!» ütles Tavrov kuuldavalt ja istus mõne hetke liikumatult. Sellest raskest tarretusest äratasid teda tut- tavad naistehäälled. Ta kuulatas. Teda põletas mõte koh- tumise võimalusest. Nende igavikuna tunduva kahe nädala jooksul oli ta juba võõrdunud rõõmust. Ta tõusis

üles ja pidurdas end, et neile mitte vastu tormata, astus nende poole ainult mõned sammud. Kalju tagant ilmusid nähtavale Varvaara, Jelena Denissovna ja kaks nais-sanitari. Tavrov otsis pilguga veel, ootas veel...

«Tulge meiega pohli korjama!» hüüdis Varvaara, naeratades talle vana salli alt.

Temal nagu teistelgi naistel oli seljas vateeritud pihtjakk, jalas püksid ja saapad ning ta kandis kotiriidest valmistatud seljakotti, milles oli pangesuurune purk. Kuid ka sellises ilmetus riietuses tõmbas tüdruk oma ereda kaunidusega endale tähelepanu.

«Tulge!» kutsus ka Jelena Denissovna. «Siin me pole küll kaugel, aga ilma meesterahvata on siiski hirm — äkki ilmub karu!»

«Karud on nüüd rammusad, küllased ja mõtlevad ainult sellele, kuhu talvitama heita,» vastas Varvaara, jõudes Tavrovi kohale. «Tulge, Boriss Andrejevits. Me näitame teile hea marjakoha, missugust te pole eladeski veel näinud. Korjame pohli, siis teeme lõkke üles ja küpsetame kartuleid. Ma mõistan igasuguse ilmaga lõket süüdata. Mõtelge, kui tore see on — niisuguse lõrtsise ilmaga küpsetatud kartulid lõkketule juures!»

Jälle rabistas külma vihma, mis kiiresti üle läks; edasitõttavad vihmapihved ülal nagu keesis. Aga maapinnal värisesid külmetades kivikase-põõsakesed, puistates vee-tilku ja pisikesi kollaseid lehekesi läikivale pohlaväljale, mis oli üleni kaetud punetavate marjakobaratega.

Tavrov kogus kaussi märgi marju ja valas need kord Varvaara, kord Jelena Denissovna purki. Nad mõlemad elasid samas majas, kus elas ka Olga, mõlemad sidus temaga igapäevane elu ning seepärast oli Tavrovil nende vastu mingi sugulustunne. Ta käed hakkasid külmetama. Ta vaatas naistele — nende näod olid sinkjashalliks tõmbunud. Tavrov taipas äkki, et ta tuli siia, lootes nendelt kuulda mingeid teateid Olgast. Lobiseja Pava Romanovna ei saanud talle midagi mõistlikku jutustada. Kujutledes oma olukorra haletsemisväärsust, hakkas tal süda valutama. Puudub veel, et ta jookseks salaja akna taha kuulutama! Tavrov pigistas käed tahtmatult rusikasse. Katkipigistatud marjade mahl pritsis ta hiljutisest vihmast läikivale nahkpalitule...

«Küllalt,» ütles Varvaara ja ajas enda naeratades airgu.

Tema kuhjaga täidetud purk seisis mahapandud seljakotis ja oli nagu punase rätikuga kaetud. Teised naised jätkasid veel mäenõlvakul marjade korjamist.

«Hakkame nüüd kähku puid koguma!» ütles Varvaara ja jooksis esimesena allapoole, juba ammu ära kõrbenud maadja männi põõsaste juurde, mis nõlvakul halle kühmusid moodustasid.

Ta kätte ilmus jakuudi pussnuga. Kotist võttis ta paar kuiva kepikest, lõikas need ühest otsast sulesarnaselt laastudeks, süütas põlema ja ümbritses need peenikeste, ölekõrretaoliste oksakeste kimbukestega, siis viskas peale jämedamaid oksa — ja mõne minuti pärast oli lõkkel tuli täies hoos...

«Kas te olete terve?» küsis Varvaara, pildudes Tavrovi kartulimugulaid, mida see tuliste süte alla mattis. «Viimasel ajal näite te nii süngena!... Kas teie murtud jalg valutab halva ilmaga?» Ta tiris kohale ning viskas tulle veel paar põõsast ja suitsu tõttu silmi pilutades vaatas uurivalt Tavrovi otsa.

See vaikis, mängides konks-kepigaga, koputas sellega vastu põlevat hagu ja jälgis, kuidas seejärel kuldsed sädemed üles lendasid ja lennul kohe mustaks muutusid.

«Ei, minuga on midagi muud, Varenka,» lausus ta viimaks. «Ütle: kui sa oleksid armunud ja sind ka armastataks ja oleks tekkinud mingisugune julm takistus, oma mõttetuse poolest julm...» parandas Tavrov end kiiresti, meenutades, et selles loos pole mitte tema ise peamiseks kannatajaks.

Varvaara vaatas kaasatundvalt ja äraootavalt, Tavrovi järgnevat vaikimist tõlgendas ta kartusena kogemata välja lobiseda. Kui teda, Varvaarat, armastataks!...

«Ma ei salliks ebaselgust,» ütles ta. «Kui kaks inimest hakkavad teineteist armastama, siis sulab nende elu ühte. Täheandab, kõik huvid on ühised...»

«Aga kui on olemas veel kolmas?» lausus vaikselt Tavrov, keda tõukas tagant tarve jagada kellegagi kas või osakestki oma piinadest.

«Kolmas?» küsis Varvaara, heites talle valvsa pilgu ja kortsutades tumedaid kulme. Kuid ta ei mõelnud

mitte sellele, kes on kolmandaks Tavrovil, vaid mõtles iseenda suhtumisele Ivan Ivanovitši ja Olgasse.

Mis oleks, kui Ivan Ivanovitš armuks temasse? Kuid niisugune oletus näis talle võimatuks: seal on perekond, naine, kellele ta on väga ustav. Varvaara ei saanud Tavrovile mingit nõu anda.

Kuid too ei suutnud enam vaikida.

«Saa aru, see kolmas meie vahel on ülearune. Tema armastab mind, mina teda. Ta ise ütles... Ja siis...»

«Siis?» küsis uuesti Varvaara, kes ikka veel ei mõistatanud, kellest siin jutt on.

«Ei, sa ütle: kas meil on õigus teineteist armastada ja ühist elu taotleda, kui temal on mees?»

Varvaara langetas silmad, kuid vaatas kohe Tavrovile mõtlikult ja selgelt otsa.

«Ma olen lihtne tüdruk, olen üles kasvanud taigas. Kuid mulle näib... Nõukogude valitsus on meile palju õigusi andnud, kuid ta ei ole andnud meile õigust petta. Meil ei ole tarviski petta, meil on ju uus seadus! Kui mul oleks mees ja tema lakkaks mind armastamast teise pärast...» Varvaara nägu väljendas siirast kannatust, nagu oleks see, millest ta kõneles, juba sündinud, «mul oleks raske, väga raske! Ma teeksin kõik, mis võimalik, et ta uuesti hakkaks mind armastama; kui aga seda ei sünniks, siis ütleksin ma temale: mine tema juurde, ma ei taha, et sa end halvasti tunned...» Varvaara jäi mõttesse ja siis lisas: «Raske on ette näha, mis tuleb. Vist igalühel isemoodi. Inimeste iseloomud on ju mitmesugused, elu aga on meil üks — me kõik püüame parema poole...»

«Äga kartulid on ära põlenud!» lausus Jelena Denisovna nukralt, kraapides tuha seest söestunud mugulaid.

«Eh, te-eid, kokki-filosoofel!»

Olga kuulatas ükskõikselt Ivan Ivanovitši samme, kuigi ta ei tulnud mitte üksi (kõnest tundis ta ära Hižnjaki). Oli juba hiline õhtu ja väljas oli sügisene

pimedus... Mehed tulid koosolekult. Olgu pealegi, istugu kahekesi, võib-olla joovad ka klaasikese viina...

Kuid sealsamas kostsid veel sammud ja hää, mille kõla nagu noaga Olga südant lõikas. Jah, see on kahtlemata Tavrovi hää, ainult surutud, tume, värvitu... näis, nagu kõneleks raskesti haige inimene. Nüüd küsis ta tema järele...

«Ta ei ole päris terve,» vastas Ivan Ivanovitš. «Palun, olge nagu kodus. Deniss Antonovitš, korralda. Ma kohe vaatan, kuidas on Olga Pavlovnaga...»

«Kas sa ei maga veel, Olenka?» hõikas ta teda, astudes tasa sisse ja pannes käe hoolikalt tema laubale. «Kuidas sa end tunned?»

«Hästi,» vastas Olga silmi avamata.

«Võib-olla tuled välja, istud natuke aega meiega. Seal on Boriss Andrejevits ja Deniss Antonovitš. Me ostime sulle puuvilja... ja pudeli veini ostime ka. Sa vist armastasid seda...»

Olga tahtis ära ütelda, kuid ei saanud sõnagi suust. Ivan Ivanovitš seisis ikka veel tema kõrval.

«Hea. Ma tulen,» lausus ta.

«Ja mida tunneb nüüd tema, Boriss?» mõtles ta, kujutledes esmakordselt selgesti, mida mees selle aja jooksul pidi läbi elama. «Mispärast on ta hää nii muutunud?»

Nüüd ei saanud ta enam üles tõusmata jääda. Ta riietus ümber ja vaatas ennast peeglis. Vana naine vaatas talle eemalt vastu. Olgal käis hirmu külm juga läbi keha ja ta astus lähemale. Kahvatu, isegi hall nägu. Põsed lohku vajunud. Silmade all sinised viirud. On tekkinud murekortsud nina juurest suunurkade juurde, samuti kortsud kulmude vahele... Olga vaatas veel terasemalt, ta huuled hakkasid värisema — kui vananenud ta on! Kuid ta võttis end kokku, ainult ohkas kramplikult, ja sellelt võõralt, inetuks muutunud näolt pilku pööramata kuulatas teises toas kulgevat vestlust. Ta ei saanud aru, millest Tavrov kõneles, kuigi tema hää kõlas elavamalt — ta ootas nüüd Olga väljatulekut. Noh, mis seal ikka, vaadaku teda, inetut. See võib-olla ravib ta terveks... Olga astus otsustavalt ukse juurde, kuid lävel aeglustas sammu — kuidas mehe juuresolekul teda kohelda?...

Hetkelist nõrkust vaevu ületades lükkas ta ust ja peaaegu kukkudes ning uksepiidast kinni haarates astus teise tuppa.

Ivan Ivanovitš asetask vaagnale mesikollast melonit ja õunu, Hižnjak lõikas sinki, kõnelemist jätkates. Nad kumbki ei pööranud end kohe kuulmatult sisse astunud Olga poole. Tavrov nähtavasti ei teadnud, mida endaga peale hakata. Ta vaatles pisikest elevandiluust iluasjakest, mille ta riiulilt oli võtnud. Kui Olga talle lähenes, seisis ta liikumatult ikka samas poosis ja ta käed värisesid niivõrd, et ainult pime poleks ta erutust märganud. Nähes armastatud inimest niisuguses abitus olekus, sai Olga oma kindluse jälle tagasi. Ta hakkas mehega peagi sundimatult kõnelema, naljatas Hižnjakiga ja hakkas ise perenaisena talitama, tõmmates nende tähelepanu endale. Kui laud oli juba kaetud ja klaasid veiniga täidetud, kaotas ta jälle hetkeks tasakaalu. Tavrov vaatas ainiti temale, unustades kogu konventsionaalsuse. Kuidas teda hoiatada, veenda, et niiviisi jätkata ei või?

«Valerjan Valentinovitš soovitas mul tingimata jalgutada,» ütles ta Hižnjaki poole pöördudes, «aga mina ei ole juba kolmandat nädalat kodunt välja saanud. Homme hommikul alustan uuesti oma suvist teekonda mööda mägesid.»

74.

Päev oli külm. Kõrge taevas oli hall ja tühi, nagu oleks tuul ta puhtaks pühkinud. Surnud rohi kõikus kurvalt jalgraja kõrval. Kuhu ka ei vaataks, kõikjal aina lärsimetsade ühtlane kollendus — mägede nõlvakutel oleks nagu imetaoline vili valminud; seisavad ja ei kooldu, ootavad, kuni Põhjamaa viljalõikaja sirutab nende üle oma valge käe. Siin ennetab lumesadu sagedasti lehesaju. Okaspuude okaste ja märgade närtsinud lehtedega segatud noor lumi kaob jälle kiiresti ja siis on taigas eriti ebameeldiv. Parema olgu juba päris pakane, olgu juba päris lumetorm, ainult mitte see vedel lõrts.

Olga ronis veelahkme poole, libastus järskudel tõu-

sudel ja haaras põõsaste okstest kinni. Tuulehood tõukasid teda seljast ja rebisid ta värvilist villast pearätikut, mille otsad olid lõua alla kokku seotud. Ta käed ja jalad värisesid, kui ta tipuni oli jõudnud. Tuli see nüüd sellest, et ta oli sellistest jalutuskäikudest võõrdunud, või sellest, et ta Tavroviga kohtamist oodates liiaks erutatud oli. Nad ei leppinud siin kohtamises kokku, kuid Olga teadis, et ta tuleb.

Nähes teda mägi-jalgrada tõkestavate kaljurahnude vahel, Olga ei imestanud, ta ainult kiirendas pisut sammu. Juba tuligi Tavrov talle peaaegu joostes vastu.

Kodunt väljudes mõtles Olga kõik valmis, mis tal oli tarvis ütelda. Kuid ta ei jõudnud veel suudki avada, kui oli juba kalli inimese embuses. Mõningad hetked seisis nad vaikides tigea tuule puhangutes. Siis sammusid nad tasakesi teineteise kõrval.

Olga ei toibunud esimesena. Võib-olla viivitas ta veel nagu inimene, kes ei taha ärgata. Teda äratasid Tavrovi sõnad:

«Tahad, ma kõnelen ise Ivan Ivanovitšiga?» ütles ta, silitades tema külmetavaid käsi.

Olga pea vajus norgu. Hele juuksesalk oli pearäti alt välja tunginud ja lehvis nüüd lainetades tuule käes, langedes kord ta enda palgele, kord tema poole kummardunud Tavrovi näole.

Nad seisis nüüd väikeses nōos, kus kasvasid harvad maadja männi põõsad. Ühtlaselt hallid pilved hakkasid äkki liikuma, laskusid madalale ja ujusid lakkamatu vooluna üle mägede. Kurvalt huiklesid sassis sulgedega urvalinnud, lennates aeg-ajalt ühelt sammaldunud kivilt teisele, ja mühasid tumesinkjad okkad. Kõik näis kurvana, ja kaks inimest, kes siin kohtusid, muutusid nagu loodusele alistudes samuti kurvaks.

«Miks sa vaikid?» küsis Tavrov rahutult. «Kas sa tõesti lähed jälle ära ja peidad enda nelja seina vahele? Olja, nii ei või ju!»

«Me ei tohi enam kohtuda,» lausus Olga vaevu. «Mina... mul on... Ma olen rase...» Ja nagu nendest sõnadest mahaniiduna laskus ta kivile ning kattis oma näo kätega.

«Olja!» hüüdis Tavrov. «Kallis!...» Ta istus tema

kõrvale, püüdes vaadata ta silmadesse, võttis ta käed näo eest ära ja suudles pisaratest märgi peopesi. «Mis selles halba on? Olgugi et laps on temalt. Ma hakkan teda armastama.»

«Ei,» ütles Olga summutatud häälega. «Mu süda lõhkeb, kuid ma ei saa!» Ta hakkas taskutest otsima. Taskurätikut polnud. Ta rebis rätiku peast ja pühkis sellega oma silmi ja põski. «Me peame lahku minema,» kordas ta.

«Ei, ei peal!» vastas Tavrov veendunult. Ta võttis Olga käest pearäti ja sidus ise selle oskamatult, kuid hoolikalt talle pähe. «Sa ju armastad mind! Ma tean ja tunnen, et sa sellega ei naljata!»

«Jah, muidugil!» lausus Olga tasa. «Kuid ma ei naljata ka nüüd. Meie ei või koos elada. See on võimatu. Mine.»

Oma jahenenud tooni ja pilguga lükkas ta uuesti Tavrovi endast eemale. Tavrov tõusis ja samuti nagu siis, kevadel, hakkas aeglaselt mäest alla minema.

Pigistades huuled kokku, vaatas Olga talle äkki aukuvajunud silmadega järele. Silmad kutsusid teda tagasi. Tavrov nagu tundis seda ja pöördus ümber.

«Olga!» lausus ta samasuguse kustunud ja surutud häälega, millega oli kõnelnud ka eile.

Olga näos peegeldusid kaastunne ja armastus. Kuid ta jõudis jälle enda üle valitseda, ja kui Tavrov ta jalgade ette viskus, ütles kindlalt:

«Ära piina ennast ja mind. See on asjata.»

Ja Tavrov läks jälle. Läks tagasi vaatamata, raskeks muutunud samme järjest kiirendades, nagu kisuks mure teda oma ränkusega alla.

Olga jäi tardunult paigale. Kui ta toibus, hakkas sadama uduvihma, mis pärast muutus lumesõmeraks. Äralendamisega hilinevad hanede parv laskus pilvede alt madalamale ja suundus lähedalasuvale järvele. Nende rahutult-kutsuv vastastikune huiklemine kostis taiga tühjuses veel kaua. Orgudes ja mägede nõlvadel kollendasid lärsimetsad ja selle puhta kollenduse seast paistsid jalal kuivanud puude hallid laigud. Kirdepoolses taigas on palju jalal kuivanud puid! Julmad pakased külmetavad puu surnuks.

TEINE JAGU

Sadas lund. Seda langes tihedalt, raskelt, kindlalt. Ta oleks juba ammu pidanud katma neid kiviseid mägesid, orge, mida katsid talvises alasti-olekus mustendavad lärsid. Lumi hilines tublisti. Pakasest aheldatud käredivoolulised jõed hõõgusid külmalt purpurpunaste koitude helgis. Jõekurdudes vihises maruline tuul, veeretades jääll kuivi oksakesi, kaljujärsakutelt alla varisenud kivikesi, ja kihutas edasi sahisevat tuiskliiva. Jooksev vesi mustendas süngelt jääpragudes. Longuvajunud maadjad männid ja tarretunud pohlapuhmakesed haljendasid tuhmilt kõrgetel kallastel.

Süngelt lebas Põhjamaa kõrvetavate polaartuulte all. Ja siis saabus hall tüüne ilm. Kõle pakane õhk muutus pehmemaks ja hakkas sadama lund...

Ivan Ivanovitši väikese dohaa¹ varrukale laskus valge täheke. Ta vaatas sellele ja naeratas: nii rangelt ja peenelt olid nikerdatud selle haprad kiirekesed. Teine langes esimese kõrvale, siis kolmas, ja varsti oli kogu varrukas kaetud nagu koheva samblaga ning lumehelvete kummalised vormid muutusid eraldamatuks. Ka ümbruses hakkas kõik valendama ja pehmenesid kaljuste mägede nurgeliste tippude kui ka kaldaterrasside murdunud astmete ja kramplikult virildunud puuokste piirjooned. Talv sisendas rahu sügise julma loomingu.

Lumehelvete kerge lendlemine rahustas ka Ivan Ivanovitši, kelle elamused olid sel sügisel rasked. Ta hakkas

¹ Dohaa — kasukas, millel karvad mõlemal pool.

nüüd juba aru saama, et pidi kaotama oma elu röömu ja soojuse — Olga armastuse. Ta vaatles loodust läheneva õnnetuse eelaimusest teravnenud pilguga. Ta nägi, kuidas tuulekeeris rebis pajudelt ja paplitelt viimaseid lehti ja kandis neid keerutades üle oru. Sügisviletsustest tuhmunud okstel kõssitasid külmetades tulevaste pungade alged, puud aga sirutasid oiates oma äralendavate lehtede järele. Tardudes nad kriimustasid üksteist, ja kui loodes hakkas kiiresti tuhmuma purpurpunane taevast, näisid lõhkemiseni pingule tõmbunud koore konaruste külge külmunud jäätükikesed veretilkadena.

Ivan Ivanovitš möödus kullakaevanduse pargi puudest, kuulatas, kuidas tuul raagus okstes nukralt vingus; ta laskus esmalt kuni jõe tuhmikollase, siis kuni läbi paistva jääni. Ta hakkas neid üksildasi õhtusi jalutuskäike armastama — need olid nüüd tema ainukeseks puhkuseks. Püss rippus kasutamatuks õlal. Ta luusis pikki kinnikülmanud Kamenuškat ja mõtles naisest, kes elas tema kõrval kinniselt, varjates oma mõtteid ja tundeid. Viimasel ajal oli ta väga muutunud, ei olnud enam jällegi endisest leebest, seltsivast Olgast. Kõik Ivan Ivanovitši katsed teda avameelsusele kutsuda pörkasid vastu Olga apaatset rahu või võõrdumist. Ta sulgus endasse ega lasknud kedagi oma sisemaailma tungida. Ivan Ivanovitš ei teadnud, kus ta käis, kellega kohtus. Ta ei teadnud ka seda, mille kallal ta istus terved õhtud ja vististi ka terved päevad, kui ta ise oli tööl. Kuid ta nägi, kuidas Olga pilk jäi mõnikord liikumatult peatuma, käed langesid loiuks alla ja rinnast tõusis raske ohe.

Ta võõrdumus rõhus Ivan Ivanovitši. Mitte asjata ei hakanud too üksildasi jalutuskäike harrastama, teda peletas korterist välja sinna juurdunud vaikus. Olga ei jaganud mehega viimase uut «lonkimise»-kiindumust. Ta üldse lakkas temaga koos jalutamas käimast. Ivan Ivanovitš nägi kõike ja ... kannatas, lootes ikka veel head, ja katsus end isegi petta. Olga oli tema esimene tõeline armastus, ja ta kartis, et see osutub ka viimaseks.

Kord haiglast tavalisest varem koju tulles leidis ta Olga magamas. Tema ümber diivanil olid lahtilõigatud riidetükid, mingisugused väikesed õmmeldud asjakesed ja pitsid. Ivan Ivanovitš vaatas ja sirutas siis käe...

Esimesena juhtus talle kätte vastsündinu särgike, samas olid ka tilluke tanuke ja flanellist jakike, mis võisid vahest ainult nukule parajad olla. Ivan Ivanovitš soris neid asju ettevaatlikult, olles hinge põhjani erutatud.

«Kas tõesti?» mõtles ta õnnelikus hämmelduses. «Kuid miks ta varjab? Mispärast on ta rõhutatud meeleolus? Kas sellises seisukorras võib päevad otsa toas istuda?»

«Ma õmblen Pava Romanovna jaoks,» ütles ülesärganud Olga, punastades kergelt.

Ivan Ivanovitšile meenusid Pava taotlused ja ta haavus, otsekui oleks teda löödud.

Olga pilk oli endiselt valvas ja uuriv. Lõppude-lõpuks, kui kaua võib veel varjata? Ta pidi oma vaikimise juba katkestama, kuid kujutledes Ivan Ivanovitši röömu, mida ta temaga jagada ei saanud, vaikis ka seekord, mõeldes kurvalt: «Võib-olla kujuneb see röömuks ka mulle.»

2.

Ivan Ivanovitš sammus pikkamisi mööda jõge. Vahetevahel krigises ta jalgade all jää, mis pragude kohal oli teravate servadega kõrgemale tõusnud, ja ainult see summutatud krigin rikkus mägedele laskuvat talvevaikust.

Kaldaäärsetest põosastest paiskusid parvena välja nurmkanad, raputades põosailt valge lumekatte, ja sööstisid ise nagu valged lumepallid üles vilkuvate lumehelvette sajusse.

Ivan Ivanovitš jälgis hajameelselt nende kiiva lendu. Nad laskusid maha kusagil läheduses must-valges metsas, mida nüüd elustas sahin ja ohkamine, kuna orus tõusis jälle tuul ja raputas okstelt lund.

Mäe jalami juures metsasihil tõusid tohutud, inimesest kõrgemad kannusambad; oma alasti-olekus ja pähe vajutatud viltustes lumemütsides paistsid nad veidralt kohmakatena. Ivan Ivanovitš heitis nendele imestava pilgu: «Kes on puud nii kõrgelt maha võtnud?» Litsudes karusnahksete saabastega maad ligi sinikate ja teravalt lõhnavate sookailude põosakesi, mille punakad oksakesed

valge kätte alt välja ulatusid, läks ta käändude juurde. Näis, nagu oleksid siin töötanud hiiglastest saagijad.

«Jaa-jaa-jaa!» pomises Ivan Ivanovitš ümbrust vaa-
deldes. Ta silmades süttisid naerusädemed. «On see aga
tööke!» Ja siis taipas ta, et metsa saeti talvel, kui nõos
oli kahe meetri paksune lumi; siis kõndisid puuraiujad
siin palju kõrgemal maapinnast.

«Võib-olla kõnnin ka mina elus niiviisi,» mõtles Ivan
Ivanovitš, minnes jälle mööda jõge. «Ma ise ei näe seda,
aga teistele paistab see imelikuna...»

Kullakaevanduse poolt kuuldus hääli, ja äkki ilmusid
käänaku tagant nähtavale kaks inimest — Varvaara ja
tema järel Olga, kes oli samuti suusarõivastuses.

Matkast elavnenuna ja laiaõlgsest karvases sviitris
sõitis ta mehe juurde, kavatsedes talle midagi ütelda,
kuid ei osanud õigel ajal pidurdada ja andis libiseva suu-
saga talle hoobi ning nad mõlemad kukkusid maha.

«Kas ma ei teinud sulle haiget?» küsis Ivan Ivanovitš
ehmunult.

Olga raputas vaikides pead. Ta istus päraniavatud
silmadega ja vaatas kuidagi nõutult mehele otsa.

«Ei, ma ei saanud haiget,» ütles ta, kavatsedes üles
tõusta, ja toetus kandadega vastu musta jääd, mis läikis
lumevaos, mille ta kukkumisel oli tekitanud, kuid kortsu-
tas äkki kulme.

«No näed, ma ju ütlesin!» hüüdis Ivan Ivanovitš kur-
vastusega, tõustes kiiresti üles.

Ta haaras Olgal kaenla alt kinni ja teda üles tõstes
liibus põsega vastu ta külma nägu.

Olga võpatas nagu torkest ja tõmbus tagasi.

«Kõik läks juba mööda!» ütles ta, pilgutades härmati-
sest valgeid ning karvaseid ripsmeid. Tõmmanud kind-
käest, surus ta sooja peopesa silmadele. «Jäätusid ära!»
lausus ta haledalt ja süngelt naeratades.

«Võib-olla peaks koju minema?...» küsis Ivan Ivano-
vitš, aimates, et ta varjab valu.

«Ei, meie läheme edasi. Me ju tulime välja eriüles-
andega... Täna õhtust päevast peale õpetan ma Varvaarat
spordisuuskadel sõitma. Ta on taigaelanik, kuid ei
mõista nendel sõitajatel.»

«Jah, ma muudkui kukun,» ütles Varvaara kohmetult.

«Meil siin on ainult kohalikud. Sellised lühikesed ja väga
laiad suusad. Nendega lähed nagu suurte sussidega.»

Ta vattkuub, püksid ja tupsudega villane kollane sall
olid lumised. Ta seisis suusakeppidele toetudes ja,
eredad huuled kokku pigistatud, vaatas Ivan Ivano-
vitšile otsa. Ta palgel mängles õrn, nagu maalitud
puna.

Lumesadu lakkas, lendles ainult üksikuid harvu tillu-
kesi lumehelbeid. Pakane tugevnes. Kolm inimest liiku-
sid hajuli tiheda esimese lume puutumatul pinnal. Var-
vaara kukkus aeg-ajalt ikka veel, kuid muutus iga sam-
muga üha kindlamaks. Ta nooruslikult nõtkes keha
pingulolek asendus peagi sundimatu osavusega. Ta väi-
kesed, mustavöödilistes põdranahksetes untades¹ jalad,
mis sarnanesid väledate vöötoravatega, liikusid üha kii-
remini. Üha kergemini liikusid nad kitsastel suuskadel,
mis kandsid Varvaarat piki kaldaterrasside mustade jär-
sakute vahel valendavat jõge. Võib-olla õnnestub tal
nüüd hoogu võttes üheainsa võimsa hüppega end maast
lahti rebida ja lennata üles, hallidest lauskipilvedest rõhu-
tud jõekaljudest, metsast ja mägedest kõrgemale. Vilk-
satada nagu kuldse viskelinguga taevapõtru püüdev
vaim, kellest suitsuses jurtas oli jutustanud trahhoomist
pimedaks jäänud vanaema Anna. Kes võis teada, et
need on ainult langevad tähed?! Kust ja kuhu nad
langevad?

Lennata üles, aga nii, et jälle satuks tagasi armsa maa
peale — oma puhtasse tuppa, inimeste hulka, kes ümb-
ritsesid teda, Varvaarat, suure tähelepanuga. Ta ei
suutnud nüüd kujutleda ennast väljaspool seda kesk-
konda, kus elas, töötas, naeratas ja vihastas Ivan Iva-
novitš.

Varvaara võttis järsult hoogu, kukkus veel kord ja
jooksis tagasi ning nägi ootamatult, et need kahekesi
seisavad tema sõidujälgedel ja embavad teineteist. Ta
tahtis uuesti ümber pöörduda, kuid arusaamatu kange-
kaelsus tõukas teda tagant. Ta lähenes nendele, keppide
rattakesi just nimelt sahinaga lumme tõugates, kuid
talle ei pööratud mingit tähelepanu.

¹ Unta — põdranahast jalats.

Ja siis nägi Varvaara, et Olga nutab, ta õlad tõmblevad, ja Ivan Ivanovitš, kelle nägu on morn ning range, hoiab teda, nagu kardaks, et ta maha kukub.

Varvaara tahtis nendest mööda lipsata, kuid Ivan Ivanovitš pidas ta kinni.

«Olga Pavlovnal on halb,» ütles ta ja Varvaara süda tõmbus kokku. «Jookse ruttu koju ja lasa siia saata hobune või põdranarta.»

Varvaara kuulas vaevu lõpuni, andis keppidega tugeva tõuke ja kihutas kaevanduse poole. Ta ei suutnud Ivan Ivanovitši nii kurvana näha. Olga nutab... aga iga silmapilk võib ka Ivan Ivanovitš tema pärast nutma hakata. Seda ei suutnud Varvaara taluda ja ta ruttas nii, et lakkas hoopis kukkumast, ning kihutas nagu kõige vilunum suusataja, märkamata oma saavutusi. Tema punased põsed olid nagu suhkruga üle puistatud, ülemisele huulele ilmusid valged vurrukesed; ta hingas avall suuga, ja pakane kattis härmatisega isegi ta salli ja ülestõstetud krae.

3.

Ivan Ivanovitš võttis seljast oma koeranahast väikese dohaa, laotas maha ja pani Olga sellele istuma.

«Sa külmetad enda ära,» ütles Olga tasa.

«Ei, minuga ei juhtu midagi!» vastas ta kahetsusega.

Siis ootas Olga sõnatuna, liikumatuna, kõssitõmbununa tema kõrval alistunult, millal saabub saan. Mitte kunagi varem polnud Ivan Ivanovitš tema võõrdumust tundnud nii selgesti ja vist mitte kunagi polnud armastanud teda nii tugevasti...

Talle meenus päev, mil Olga sünnitusmajast koju tuli. Ta istus voodi serval heledas hommikumantlis, patsid kõvasti otsmiku kohale kinnitatud, ja hoidis rinna juures tütrekest, mähkmetest roosa näokesega väljavaatavat tibatillukest olevust, ning jälgis hoolitsevalt, kuidas lapse suuke pigistas igemetega tütarlapselikult lamedat nibu. Tema emalikus kaastundes ja noores näos ning sooja pampu ettevaatlikult embavates kätes avaldus ka õrnus Ivan Ivanovitši vastu. Ta seisis siis naise ees, tundes oma õnnest paisunud südames ainult üht: armastust

tema ja selle praegu veel mõistmatu olevuse vastu, kes sidus nende elud ühtseks kauniks tervikuks.

Ja last, seda tõmmut, tumedajuukselist tüdrukukest, ei ole enam. Kas mitte sellepärast ei kadunud Olga armastus mehe vastu? Kuid mispärast varjas ta oma rasedust? Mispärast on ta nüüd, kus juhtus midagi kohutavat, nii osavõtmatu? Tõsi küll, ta hakkas nutma, kuid need olid hirmu ja endahaletsemise pisarad. Ivan Ivanovitš ei saanud end enam petta. Teda raputas värin, kuid see ei tulnud mitte pakasest, vaid sisemisest, närvilisest külmast.

«Sa külmetad enda ära,» ütles Olga uuesti ja püüdis üles tõusta.

Ta sundis Ivan Ivanovitši kasuka selga panema. Kasukat selga tõmmates ja selle käärduvad käst otsides heitis Ivan Ivanovitš pilgu naisele... Ta oli oma suusaülikonnas ikka veel põlvili ja tema kõrval lumes valgus pikkamisi laiaili videvikus mustana näiv laik.

«Mu kallist!» lausus vapustatud Ivan Ivanovitš.

Ta võttis Olga kätele ja, tundes, kuidas tema jõuetuks jäänud keha oli lõtvunud ning raskeks muutunud, hakkas minema mööda jõe ääres jäänud värsked suusajälgi.

«Mispärast seda? Milleks see?» helises temas piinav mõte palavikuliselt ning lakkamatult.

Järsku ilmus ta ette oma hingeauru pilves tohutuna näiv hobune. Ta sai oma kandamiga vaevalt eest kõrvale astuda. Asula oli juba lähedal, kuid alles siis, kui ta oli pannud Olga avarasse saani, tundis Ivan Ivanovitš, kui tuimad ja väsinud olid ta käed. Ta istus Olga kõrvale, embas, et toetada teda, ja äkki välgatas mõte:

«Võib-olla on minu teened talle vastumeelsed!» Ta isegi tõmbus eemale, kuid samas mõtles teisiti: «Inimene on haigeks jäänud, on siis nüüd paras aeg tegelda vahekordade selgitamisega!» Ja jälle lausus Ivan Ivanovitš mõttes, vaadeldes tulekesi, mis vilkusid nagu hundisilmad läbi kaldapealsete põõsaste valge punutise: «Sündigu nii, nagu tema otsustab. Aga ise ma temast loobuda ei saa.»

Olga viidi, ilma et oleks koju sisse pöördunud, kohe haiglasse.

Kuni väljakutsutud Gussev oma käsi pesi, sammus Ivan

Ivanovitš nurgast nurka ja vaatas nukralt ning lootusega kirurgi seljale, mis paistis valge kitli all küürakana.

«Võib-olla teie ise?» pöördus Gussev tema poole.

«Ei, ei!» vastas Ivan Ivanovitš hirmunult. «Te ju teate, kui raske see on, kui on tegemist oma inimesega!...»

Operatsioon, millest suured kirurgid tavaliselt keelduvad, pidades seda tühiseks, ja millega erakordsetel juhtumitel võivad toime tulla ka Jelena Denissovna Hižn-jaki taolised kogenud ämmaemandad, näis Ivan Ivanovitšile nüüd hirmus tõsisena. Ta ei suutnud end sundida uuesti astuma üle toa läve, kus lamas Olga. Talle viiras-tusid naise teravnenud liikumatud näojooned ja õrnad käed, mille küüned olid sinakaks tõmbunud. Kuis oli ta muutunud!

Kui teda operatsioonilauale asetati, luksus ta krampli-kult nagu surija. Ta nägu jäi surnutaoliseks isegi pärast vereülekannet. Ivan Ivanovitš ei suutnud taluda Olga ilmet, mis näis teda hukka mõistvat, ja läks operatsiooni-saalist välja.

Sealt, ukse tagant, kuuldus nüüd ainult arstiriis-tade külma heli. Siis nõrk oigav karjatus, ja seejärel vaikus.

Ivan Ivanovitš istus valge vahariidega kaetud kušetile ja tõmbus pead norgu lastes küüru. Temast käisid mööda inimesed, kõnelesid midagi, kolistasid millegagi...

«No vaat, ongi kõik!» kõlas ta pea kohal Gussevi hääl.

Surnukahvatuna vaatas Ivan Ivanovitš talle otsa, kar-tes uuesti küsida.

«Kõik on korras,» seletas Gussev kitli paelu lahti pääs-tes. «Hea, et kohe leidis vastava grupi vereandja! Temal on esimene...»

«Jääb ta ellu?» küsis Ivan Ivanovitš.

«Muidugi,» vastas Gussev, saamata aru kogenud kirurgi erutusest. «Naised kannatavad imekspandavalt kergesti välja...» Ta ei lõpetanud, märgates, kuidas Ivan Ivanovitši huuled värisema hakkasid. «Noh, mis te nüüd! Paari tunni pärast ta juba naerab.»

«Täna!» lausus Ivan Ivanovitš tasa ning tõsiselt.

Ta tõusis püsti ja läks ettevaatlikul sammul uuesti operatsioonisaali. Olga lamas veel operatsioonilaul,

kaetud värske, ruutu triigitud linaga. Ta pea oli pööratud küljele, silmad kõvasti suletud. Ivan Ivanovitš liibus põsega vastu ta juukseid meelekohal.

Olga jäi liikumatuks, ta peaaegu mustad pikad rips-med ei liigahtanud.

4.

Hommikul ärkas Olga haiglavoodis tohutu tühjuse-tundega. Ta lamas ilma padjata, väljasirutatult ja mee-nutas nagu unenäo jätkuna lumesadu, valges ning kohe-vas vaos mustendavat jääd, siis valu, mis võõna ümbrit-ses ta keha. Seekord ei olnud tal suuremat tahtmist emaks saada, kui see aga nii juhtus, siis muutus see tar-vilikuks, et täita lünka elus. Siin oli ka ebateadlik soov katsuda taastada suhete soojust mehega. Olga ju ei vihanud ega põlanud teda. Ta austas teda endiselt, kuid ta oli Olgale nüüd võõras inimene.

Ja nüüd ei ole enam midagi. Mitte midagi! Olga liigu-tas teki all käsi, puudutas ettevaatlikult pisut sisse tõm-bunud kõhtu ja sulges väsinult silmad. Ta lamas kül-mana, nõrgana, kuidagi täiesti tühjana, ilma mõtete ja soovideta.

Lähenevad sammud äratasid ta ükskõiksusest.

Palatisse tuli Ivan Ivanovitš. Pöörates oma pilgu ära mehe küsivalt näolt, millega ta käigul valvekorraarsti seletusi kuulas, märkas Olga elatanud naist, kes istus vaikselt oma voodil. See vaatas Ivan Ivanovitši hella emaliku uhkusega ja hakkas lausa särama, kui Ivan Iva-novitš teda tervise üle küsitles. Hoidudes kohtamast Ivan Ivanovitši pilku, nägi Olga, kuidas kõigi palatis olijate näod selginesid. Siin armastati teda. Teda oodati. Saa-des teda haaranud erutusest üle, pööras Olga pead. Ivan Ivanovitš seisis juba tema juures. Käskiv ilme, millega ta palatisse tuli, oli asendunud argliku ning rõõmsa ilmega. Pikakasvuline, laiaõlgne, võimas nagu avaru-ses kasvanud tamm, näis ta eriti kaunina, kui ta näol virvendas leebe naeratus. Olga vaatles teda ja püüdis endas leida oma endisest armastusest kas või ainult sädemekestki... Ta nägi tema inimlikku ja mehelikku ilu, kuid see ilu ei liigutanud teda. Ta ei tundnud mitte

uhkust, vaid nukrust ning kahetsust ja tahtmatu ohkega sulges silmad.

Ivan Ivanovitš istus ta kõrvale, võttis ta käe, et katsuda pulssi... Ja Olgale tundus see võõra inimese puudutusena.

«Kuidas sa ennast tunned?» küsis ta, ja tema hääles aimas Olga etteheidet.

«Hästi,» vastas Olga, teadmata, et mees oli viibinud rahutuna haiglas kuni hommikuni ja käinud korduvalt ta voodi juures.

«Kuidas ma piinlesin!» ütles ta tasa, surudes Olga lõtva kätt vastu oma põske. Olgas sai haletsus ülekaalu võõrdumuse üle, ja ta vastas nõrga käepigistusega. Kuid niisuguse teesklemise pärast hakkas tal kohe häbi.

Õhtul tuli Ivan Ivanovitš uuesti, tõi küpsiseid, puuvilja, kompvekke; püüdis juttu teha igasugu tühjast-tühjast. Olga palju ei rääkinud ja pärast jagas toodud kosti palatikaaslastele — temal endal ei läinud pala kurgust alla. Kas ta võis aimata, et elu nii põhjalikult moonduks, kui ta noorena, siirana, armastavana sidus oma saatuse Ivan Ivanovitši omaga? Siis näis, et õnne jätkub terveks eluks! Ja nüüd on kõik purunenud!...

Öösel Olga, pöördunud ettevaatlikult küljele, vaatles aknaid, mille jäälillesid hõbetas rikkalik kuuvalgus. Nähtavasti oli saabunud tõeline talv, väljas on kõik valge, ja kahanev kuu luusib üksildasena üle selle valendava rahu. Aknast kuni Olga voodini kulgeb hõbedane võrk. Tarvitseb ainult pisut kätt sirutada, et seda haarata. Kuid kuulõng libiseb surnud valendusena sõrmede vahelt ära. Olga püüab seda hajameelselt ja mõtleb, mõtleb piinavalt, pingeliselt, liigutades kätt nagu mängima hakanud laps. Palati kaugemas nurgas algab vestlus; naiste sosin sahiseb tasa üle voodite — mõnel ei ole veel und. Ja veel paljudki ei maga selles tohutu suurte akendega majas — inimesi piinavad mitmesugused valud...

«No vaata, te näete nii imehea välja!» ütles Pava Romanovna, ladudes lauakesele pakke ja pakikesi. «Siin on biskviidid, šokolaad, aga see siin on suhkurdatud puuvili Igorilt. Ma saatsin autojuhi Ukamtšani eriti laste jaoks maiustusi tooma... Lapsed kasvavad. Nad vaja-

vad magusat. Üldse on mõnus, kui nad ei tarvitse millestki puudust tunda. Lapsepõli ei kordu inimese elus... Kuldne aeg!» Pava Romanovna vaikis hetkeks, meenutades enda mitte millegi poolest tähelepandavat lapsepõlve. «Landeli sõi korraga peaaegu terve kilo šokolaadi ära. Seejärel tuli talle isegi kõhulahtistajat anda,» jätkas ta. «Ta on üldse veidrate kalduvustega — peksab kõik puruks ja murrab katki. Kuid tahtejõuline, ausõna! Mingisuguse abinõuga ei saa teda sundida tegema seda, mida ta ei taha. Aga Kamilotška on edvistaja, ta võib tervelt tund aega peegli ees tiirelda, kuid murrab ka kõik katki. Mispärast nad ei hoia asju? Ma arvan, et see tuleb põlgusest igasuguse eraomandi vastu!» lisas Pava Romanovna, tundes ebamäärast tarvidust oma laste käitumist õigustada.

«Või veel!» lausus Olga, keda sõbratari lobisemine hakkas ärritama.

«Räägitakse, et sakslased täna-homme alustavad sissetungi Inglismaale,» teatas Pava, meenutades äkki rahvusvahelisi sündmusi. «La Manche'i jõe kaldal...»

«Väina...»

«Jaa, jaa, väina kaldal... on selleks kõik juba valmis. Sakslased ehitavad kolm tuhat parve, mis kuuekaupa kokku lükitakse. Siis kaetakse need soomusplaatidega. Nii saab neist silla. Mööda seda lähevad Inglise kaldale jalavägi ja tankid, aga üleval on lennukid, lennukid... See on vist küll väga ilus! Ausõna! Nad ootavad ainult soodsat ilma, et oleks udu ja vaikne meri! Ah, kui meelsasti ma viibiksin nüüd merel! Tahaksin olla Sotšis! Ah, Sotši, Sotši! Praegu õitsevad seal roosid veel täies hoos!... Ah, ma unustasin, vaat siin on kooritud mandlid, ja see siin... Ah, mu taevast, kõige tähtsama pidin hoopis unustama!...» meenutas Pava Romanovna äkki, võttes kleidi peale visatud haiglakitli alt välja sügavate vötte ja läikivate pannaldegaga moodsa käekoti.

«Tavaliselt räägitakse kõigepealt tähtsamast ja siis tühjast-tühjast,» vadistas ta selle juures, «aga mul tuleb ikka vastupidi välja — tõsised asjad ma millegipärast unustan. Kuid nii vist ongi loomulik, kergem tõuseb ikka esimesena pinnale...» Ja ta heitis Olgale silmanurgast naeratava pilgu.

Ta soris kaua oma käekotis. Olga tahtis end isegi üles upitada, et ise sellesse pilku heita. Millega see muretu tuisupea kavatses teda rõõmustada?

«Te keelasite mul mainida üht inimest,» lausus Pava Romanovna, heites Olgale uuriva pilgu, ja kenad lõbusad lohukesed hakkasid ta paksupöselisel näol jälle mänglema ning ta lisas: «Täna ma riskisin tema käest ülesande vastu võtta, sest asi ei seisa mitte ainult isiklikus sümpaatias. Ta õnnitleb teid...»

«Mille puhul?»

«Uue kirjandusliku saavutuse puhul. Millise just, seda ta mulle ei ütelnud,» seletas Pava Romanovna lõbusalt, viimaks ometi ühe ümbriku nurgast kinni haarates ja seda välja tõmmates. «Siin on väljalõike ühest Moskva ajalehest,» — suutmata ütlemata jätta, lobises Pava Romanovna välja, jälgides Olga näoilmet. «Kujutlege, teid trükiti Moskvast! See tähendab, et teie nimi kõlas üle terve maal!»

«Ah, mis te nüüd!» lausus Olga siira rahulolematuse ja isegi kartusega. «Milleks niisugused sõnad?»

Ta võttis kirja, pistis selle padja alla ja, hoides kirjal peopesa, nagu kartes, et see võiks ära kaduda, pigistas nõrkuse ning erutuse tõttu silmad kinni.

Kui Pava Romanovna ära läks, võttis Olga ümbriku ja avas selle ettevaatlikult. Ta süda peksis kiiresti.

«Ma olen õnnelik, et võin Teile teatada meeldiva uudise,» kirjutas Tavrov. «Ajaleht, mille poole Te pöördusite, avaldas Teie olukirjelduse. Kui on tehtud kärpimisi ja väikesi muudatusi, siis ärge see Teid kurvastagu. Teie esimesed sammud on õnnestunud. Ma näen, et mõningatest liigsetest tutvustest vabanedes Te ei raiska aega kasutult. Soovin Teile edu.

Teie Boriss Tavrov.»

«Minu Boriss Tavrov!» sosistas Olga.

Ta peitis kirjasedelikese teki alla otse kurgu juurde, hingeldades ise pisut, ei tea kas paberi karedalt-sõbralikust puudutusest või nendest sõnadest, mis olid tunginud kirja asjaliku tooni sekka. Siis lõi ta lahti ajaleheväljalõike.

Ta süda hakkas jälle tugevasti põksuma, kui ta ajalehe viie tihedakirjalise veeru all nägi oma suurte tähtedega trükitud perekonnanime. Pisut rahunenud, luges Olga olukirjelduse läbi. Selles oli tõepoolest muudatusi tehtud, kuid seekord need teda ei kurvastanud.

«Kas ma tõesti ise nii hästi kirjutasin?» mõtles ta, olles meeldivalt hämmastatud, ja langetas väsinud käed. Talle koguni näis, et lühendatud kujul oli ta olukirjeldus veelgi parem. Selles veendudes oli ta ka ajalehe toimetajale tänulik: temast saadi aru, tunti, mida ta tahtis ütelda.

Nüüd tundis Olga mõnu ka värskusest, mida hoovas puhtast, hästi läbi triigitud tekialusest linast, millel kolendas plüüštekk.

«Kui toredad tekid siin on!» mõtles ta, lastes selginevad pilgul rännata mööda valget tuba, kus seisis kaks rida voodeid, millel istusid ja lamasid haiged naised.

Kusagil koridori sügavuses oigas sünnitaja; kõrval, seina taga, karjusid näljased imikud ja lapsehoidjad jooksid avatud uksest mööda, kandes kätel kes üht, kes isegi kaht tihedalt kinnimähitud elavat pambukest — oli süötmise-tund.

Olga naeratas kaasatundvalt ja näole püsima jäänud naeratusena kuulatas häält, mis palatis summutatult kostsid. Kõneldi sõjast.

«Kui palju rahulikke inimesi on hukkunud...» rääkis elatanud paljulapseline ema. «Ühelainsal ööl... Heidetakse ju pomme, mis kaaluvad kuni tuhat kaheksasada kilogrammi. Niisugune pomm teeb korraga terve tänava lagedaks. Järele jääb ainult tolm. Ainult kiviprügi. Maetakse elusalt...»

Olga kuulas. Naeratus kadus pikkamisi ta näolt. Tulekahi, mis lõõmas väga kaugel siit, kõrvetas rahutusega ka teda.

Eetri magusavõitu lõhn ei olnud operatsioonisaalist veel haihtunud; praegu alles võeti laualt maha ja viidi palatisse haige, kellel Ivan Ivanovitš oli opereerinud maohaavandi. Imelikku lõhna valvsalt sisse hingates ja kart-

likult ümber vaadates tuli sisse elatanud jakuut, kes oli toekas ja tugev nagu lärsi känd ja paistis valges haiglapesus niisama tumedana. Koos Nikita Burtseviga lähenes ta operatsioonilauale ja jäi seisma, hoides avarat särki käega koomal.

«Särk tuleb seljast ära võtta,» ütles Nikita, hakates kinni ta vasakust käest, mis rippus liikumatult kortsutamata varrukas.

Ta aitas tal särki seljast ära võtta ja vaatas siis tagasi naabertoa ukse poole. Ivan Ivanovitš otsustas ilma vaheajata teha ka teise operatsiooni, kuid polnud veel kuulda tema ettevalmistusi.

«Morfiumisüstimise teeme laual,» ütles assistent Sergutov. «Kuni Ivan Ivanovitš käsi peseb, möödub üle kümne minuti.»

Jakuut heitis lauale, kallutades taha oma suure pea lühikese kaela otsas; ta võimsad roided tõusid lausa poolkaartena üle sisselangenud tõmmu kõhu. Ta hingas katkendlikult, rahutult ning kähisevalt.

«Pole viga,» ütles Varvaara jakuudi keeles, «pole vaja kartat! Ivan Ivanovitš teeb kiiresti ja hästi. See oli karu, kes ta käe purustas,» seletas ta, vastates Sergutovi sõrmede liigutustele, mis komplesid küti käel küünarnukist allpool asetsevaid tihedaid sinakaid arme. «Käsi ei tööta juba kolmandat aastat. Kus ta sind muljus, Amossov?»

«Ulbeil,» vastas Amossov tumedalt, kõõritades läikiva asjakese poole, mis sarnanes suure hõbedase padruniga, mille otsas oli pikk nõel ja mida Nikita Burtsev talle lähendas, nagu tahtes sellest tulistada.

«Ulbeil,» kordas Varvaara ja vaatles naeratades kütti, kes võpatas pigemini hirmust kui torkest. «Kuidas sa siis nii... karu ei kartnud, aga siin värised? Ta tappis selle karu noaga ära,» teatas ta Sergutovile, «torkas siis, kui karu talle kallale tormas. Haavatud karu jõudis teda ainult muljuda, rohkemaks ei jätkunud tal enam jõudu — viskas vedru välja.» Ja Varvaara pöördus ootavalt operatsioonisaali eesruumi ukse poole.

Ivan Ivanovitši ei olnud ikka veel.

«Mis siis temaga on?» mõtles Varvaara imestunult ning rahutult ja, hoidudes steriilsete kätega midagi puudutamast, läks kiirete sammudega peakirurgi kabinetti.

Ivan Ivanovitš istus, toetunud küünarnukkidele, ülestõstetud õlad veidralt kumeras, laua juures. Tema kõrval seisis klaas ärajahtunud teega ja pabeross tuhaotsaga oli kukkunud alustassile ning kustunud.

«Ivan Ivanovitš!» hüüdis teda araks muutunud Varvaara.

Ta ei liigutanud end. Siis astus Varvaara lähemale.

«Haige on juba operatsioonisaalis.»

Ivan Ivanovitš võpatas ja tõstis pea. Tema elutut pilku kohates võpatas nüüd ka Varvaara. Teda hämmastas Ivan Ivanovitši nägu, mis oli harjumatu liikumatu, ja samuti kogu tema kuju, mida aheldas mingisugune sise mine tardumus.

Varvaara viivitas, nagu oleks Ivan Ivanovitši tardumus üle kandunud ka temale. Ivan Ivanovitši vaikimine jätkus. Ja siis juhatas armastava naise õige vaist Varvaarale selle ainuõige sammu, mida ta võis praegu teha.

«Haige on operatsiooni jaoks juba ette valmistatud,» ütles ta kindlalt, kriipsutades alla just selle tähtsust käesoleval hetkel.

Ja Ivan Ivanovitš, võib-olla samuti ebateadlikult, alistas ta asjalikule toonile.

Kogu ta elu ja püüdlused tõusid ta ette hoopis teises valguses. Lakkamatu töö ja selle kõrval perekonnaga veedetud tunnid nagu päikesepaistelised lagendikud tihedas pimedas metsas. Olga juures on soe ning rõõmus, kuid ta kippus sealt oma tihnikutesse, nagu kirglik kütt, kullaotsija, luuraja. Miks ei läinud nad koos, õlg õla kõrval? Kes on süüdi, et nende elu selliseks kujunes? Kippus ju Olgagi töö juurde. Miks jäi ta ikka maha?

Talle meenus, kui nukker oli Olga nägu, kui nad istusid papli all pingil...

«Kes pagan tõukas mind talle seda viletsat artiklit tõlkimiseks toppima!» mõtles ta, astudes raskel sammul operatsioonisaali ruttava Varvaara järel.

Ta pesi ja hõõrus mehaaniliselt käsi, riietus Varvaara abil valgesse vahariidest põllesse ja steriilsesse kitlisse, tõmbas kummikindad kätte. Vaevu kuulates Sergutovi seletusi, astus ta haige juurde. Ta ise teadis tolle haiguslugu, oli vaadelnud ning uurinud tegevusvälja. Operatsioon oli üldiselt huvitav, kuid praegu suhtus ta sellesse

ükskõikselt. Haige lamab seljal. Kirurgipoolselt küljelt on ta nägu kaetud linaga — tal pole tarvis näha, mida tehakse tema käega, mis peopesaga ülespoole on lina alt välja sirutatud ja tihedalt operatsioonilaua kõrvale lükatud platvormikesele asetunud. Kogu käsi kuni küünarnukini on joodiga määrimisest erekollane. Käte katki rebinud metslooma kihvade jäljed on nahal tihedateks armideks kokku kasvanud. Konksutõmbunud sõrmed moodustavad hõreda tardunud kobara. Keskpaikne närv (*nervus medianus*) on ilmselt vigastatud.

6.

«Nüüd tuleb torge,» hoiatab Ivan Ivanovitš lühidalt. Ta võtab süstla novokaiinilahuga ja valib koha. Ta teeb kahekordse rea süsteid, esmalt pindmise, siis sügavama.

Naha all paisub piklik vallike.

«Kas on valus?» küsib Ivan Ivanovitš.

«Pisut,» vastab Amossov.

Ivan Ivanovitš teeb skalpelliga armist allapoole pika lõike.

Haava pannakse laiendaja. Lõikes valendab arm — kokkukasvanud katkirebitud kude.

«Sond!»

Varvaara leiab kiiresti oma helkiva varanduse hulgast lookja riista, millel on kitsas pikk nokake ning keskel rennike, ja annab selle kirurgi kätte.

Ivan Ivanovitš painutab sondi veelgi rohkem looka ja lükkab selle märgatava pingutusega armi alla.

«Kas kusagil on valus?»

«Ei ole.»

Sondi rennikese peal lõikab Ivan Ivanovitš kõva armkoe läbi, et kogemata mitte riivata sügavamal paiknevat närv, lõikab veel kääridega, suleb väikese verejooksu elektrivooluga, ja uuesti hakkab töötama skalpelliga, puhastades muutunud koe armide vahel endale teed.

«Kõik on segamini,» lausub ta läbi hammaste. «Näe, kõõlus, tavaliselt on ta valge ja sile nagu siidniitide kimp, aga siin on lausa tombud.»

Närvi pealt on läbi lõigatud ka viimane osa armkoest. «Selle tükikese võiks ära lõigata, et ta ei segaks,» annab Sergutov tasase häälega nõu.

«Kõik võib ära lõigata,» vastab Ivan Ivanovitš tumedalt, «aga kuidas uuesti külge õmmelda saab...»

Ta katkestab kõnelemise, jätkates oma nokitsemistööd. Nüüd lebab ümmargune ja valendav pliiatsijamedune närv lõike põhjas, vabastatuna armkoe liidetest.

«Närvi läbivust pole siin elektroodi abil tarvis uurida,» lausub Ivan Ivanovitš tasa. «Pilt on selge.»

Jah, pilt on selge: operatsioonihaava alumises osas on katkirebitud närviotsad teineteisest umbes poolteise sentimeetri kaugusel.

«Värskendame otsad ja õmbleme kokku.»

«Teineteisele ligi venitades?» küsib Sergutov.

«Jah, siin saab venitada.»

Pintsettidega närvi värskendatud otstest kinni hoides venitab Ivan Ivanovitš neid pikkamisi ning sujuvalt, kuni need ulatuvad teineteise vastu. Närviservi tihedalt teineteise vastu seades õmbleb ta närvikesta kokku.

«Andke peenem siid! See on liiga jäme! Ei kõlba kura-dilegil!» ütleb ta Varvaarale ärritatult ning kannatamatult.

See punastab nii, et löövad õhetama isegi ta väikesed kõrvad ühes ümmarguste, õrnalt pundunud nibudega. Kuid ta vaikib alistunult ning arusaavalt, niiti kiiresti nõelasilma lükkides. Nahaalust sidekudet kinni õmmeldes ütleb Ivan Ivanovitš samuti kannatamatult:

«Andke nahaõmblemise niiti! Ruttu! Kähku!»

Nõelapidajad satuvad nagu iseenesest tema kätte, aga ikka kortsutab ta kulme. Kuid Varvaara nägu on nüüd täiesti rahulik. Ta seisab valmisolevalt oma lauakese juures ja vaatab operatsioonile peremehelikult. Kõik on talle arusaadav: nii haige seisukord kui ka tehtud töö ning kirurgi meeleolu.

«Siduge niidid nii, et oleks ainult ligi tõmmatud, aga nahk kortsu ei tõmbuks,» ütleb Ivan Ivanovitš Sergutovile, korrastades kokkuõmmeldud ääri pintsetiga. «Nii saab ilusam õmblus.»

Ta mõtted on juba kaugel. Ta kõneleb ja toimetab harjumusest. Närv on kokku õmmeldud. Juhe on korrasta-

tud, kuid temas ei ole veel voolu. Surnud närviotsast peavad neuriitide kimbud uuesti läbi kasvama. Nad hakkavad katkestatud kohast närvitüve-pidi kasvama igasse tema harusse kuni naha sees olevatesse kõige pisematesse kompartimentidesse ja tunde lõpp-punktikesse. Neuriidid kasvavad pikkamisi — ööpäeva jooksul ühe millimeetri — ja surnud käsi hakkab niisama pikkamisi elustuma.

Assistent Sergutov paneb sideme peale. Varvaara korraldab ülejäänud steriilseid instrumente, vaadates kõõrdi Ivan Ivanovitši poole. Too, lõpetanud oma töö, seisab ikka veel rasketesse mõtetesse vajunult operatsioonilaua juures...

Haige pöörab pead, lükkab terve käega lina eest ära ja vaatab Ivan Ivanovitšile meespidava, tänuliku pilguga.

«Täna, doktor!» ütleb ta kähisedes. Ja tema hääles kostab selline tänulikkus ja selline usk tervenemisse, et Ivan Ivanovitšil hakkab oma sunnitud ükskõiksuse pärast piinlik.

«Sa arvad, et kõik on juba tehtud?» lausub ta nukra naeratusega. «See on pikaldane asi, sõber! Umbes neli kuud... kas mõistad? Tuleb oodata mitte vähem kui neli kuud, kuni jõud siia jälle tagasi tuleb.» Ivan Ivanovitš puudutab küti külma kämmalt. «Peab ootama.»

«Pole viga. Ootame,» lubab jakuut lihtsameelselt naeratades. «Head oodata on hea. Halb oodata on paha!»

7.

Halba oodata on paha!

Akna taga tihenes sombune videvik. Paplite mustad oksad põimuvad segases hämaruses korratult üksteisest läbi; lumi pudenes noorte puude siledalt koorelt maha ja nagu külmetades surusid need üksteisele lähemale. Paplid tassis jõe kaldalt siia haigla juurde, oru kõrgele terrassile, Hižnjak. See kangemäeline inimene tahtis Põhjamaa loodusest kangem olla. Kuid kolmepuudalise kõrvitsaga ei õnnestunud. Ka paplitel oli lahtisel nõlvakul juurdumine vastumeelt. Nad põdesid, virelesid, kasvatasid kiduraid lehti, kuni nende alla kasvas elav hekk, mis

koosnes lepavõsaga segunenud noortest lärssidest. Velsker kasvas haigla ümber parki ja nurises Põhjamaa looduse vaesuse üle. «Kui saaks kuuski!» Põliseid elanikke usaldamata käis ta ise ligemad mäed ja orud läbi. Ei kuuski ega mände, sest talvel, kui maadjas mänd raske lume all lamab, võib kõikjal näha ainult raagus lehtpuid.

Ivan Ivanovitš seisis akna juures ja vaatas peente okste põimingut, mis paistis õhtuse halli taeva foonil... üks temagi kippus südantängistava nukruse pärast uluma.

Olga nagu seisis tal lakkamatult silme ees; see padja valenduses tõmmuna näiv kaunis, kuid võõrdunud nagu.

«Mine ära!» näis see ütlevat, ja sedasama väljendas ka käeliigutus, mis Ivan Ivanovitši käe survest nõrgalt võpatas ja kohe teki alla kadus.

«Mul on ikka veel halb,» ütles Olga, kattes end kuni lõuani, siis isegi kuni huulteni, ja ta silmad läikisid vihase, igast tema näojoonest paistis sallimatust ja erutust.

Palatist lahkunud, jäi Ivan Ivanovitš kabinetti seisma ega saanud liikuda paigastki. Kuhu minna? See on ju haigla, tema teine kodu, tema tõeline kodu sellest ajast, kui ta hakkas Olga jahenemist tundma. Siia põgenes ta kahtluste eest, siin leidis ta unustust, põles tööinnust. Aga nüüd vaatab ka siin igast nurgast vastu tõrjuv pilk: mine ära!

Ivan Ivanovitš sammub mööda tuba edasi-tagasi, kujutleb oma korteri tühjust, lõputuid öötunde, talvist koitu, mis kahvatult ja jõuetult akendesse hiilib... Kõik lemas raevutseb ja tõrgub.

«Mispärast? Mille eest?» Ivan Ivanovitš vaatleb oma tugevaid käsi. «Kui palju head on need käed inimestele teinud! Ja kas ma olen vana? Inetu? Halb?»

Ta peatub kõrge kapi ukse ees ja vaatleb uurivalt oma peegelpilti klaasil.

«Kas see kiitsakas Korobitsõn on tõesti parem? Mis see siis on — haletsus, uudishimu või lihtsalt tuju?»

Ja äkki tabab teda aimus:

«Sellepärast ta ju varjaski oma rasedust, vaikis!...»

Raske ohe, peaaegu oie, tõusis Ivan Ivanovitši rinnast. Ta laskus lähemale toolile ja istus kaua, surudes

kätega põski ja vangutas pead, nagu valutaksid tal hambad.

Viimaks tõusis ta ja väljus otsustavalt toast, punaste laikudega põskedel ja juuksed sassis. Ta ei suutnud enam kauem taluda teadmatust. Ta peab Olga suhtes selgusele jõudma.

Peaaegu samal ajal oli otsusele jõudnud ka Tavrov ning astus pakasesest pimedusest välistrepile. Ta jalgade all krudises lumi, üks kriuksatas vaevaltkuuldavalt.

Võttes karusnahkse jopi riidevarna juures seljast, viivitas ta veel pisut, pühkides taskurätiga koheva härmatise kaetud ripsmeid. Ta oli nähtavasti kaua kõndinud haigla akende taga, enne kui riskis sisse astuda.

Koridoris peatas teda Varvaara.

«Kelle juurde? Nii hilja...»

«Hilja?»

«Jah, haiged juba magavad.»

«Varja, ainult üheks hetkeks. Kas teie olete valves?»

«Jah, täna olen mina valves... On üks raske haige, kes pärast rasket operatsiooni...»

«Juhatage mind Olga... Pavlovna juurde. Mul on tarvis ainult midagi üle anda...» palus Tavrov erutatult. «Ma nägin läbi akna, et te olete siin, ja astusin sisse...»

«Parem, kui tuleksite päeval koos Pava Romanov naga,» ütles Varvaara. Talle näis hiline külaskäik millegipärast imelikuna. «Päris tõsi, tulge homme koos,» palus ta.

Tavrov, liigutatuna tema iseäralikust ilmast, lõi kõhkleva, kuid Olga oli nüüd ju nii lähedal...

«Ma ainult üheks hetkeks,» lausus ta kangekaelselt, lükates Varvaara käe kõrvale.

Vaevalt oli Tavrov palati uksest, kus lamas Olga, sisse astunud, kui koridoris kostsid teised sammud, ja ümber pöördues nägi Varvaara Ivan Ivanovitši...

Enda ette maha vaadates tuli ta süngena ja kurvana.

«Kolmas!» meenus Varvaarale äkki see, mida ütles Tavrov, kui nad sügisel pohli korjasid. «Vaat kellest ta siis mõtles!» turgatas pähe kohutav mõte, ja alles nüüd taipas ta äkki, mis tema ümber sünnib. Seda siis tähendas Ivan Ivanovitši ja ka Olga enda seisukord, viiped

ja pilgud kohtamistel, Tavrovi erutus ja viis, kuidas ta palatisse tungis. «Lollike olen, lollike!» hüüdis vapustusest tardunud Varvaara endamisi. «Kolmas nende vahel on ülearune! Olga ei armasta teda. Ja tema on see ülearune! Ja ta näeb seda nüüd kohe oma silmaga! Kuid mis temast saab?!»

Varvaara ei mõistnud kavaldada, kuid olukord kohustas teda mingisuguseid kiireid abinõusid tarvitusele võtma.

«Ivan Ivanovitš!» hüüdis ta temale teele ette astudes.

Ivan Ivanovitš võpatas ja seisatas.

Varvaara, pingul nagu pillikeel, jäi talle meeleheitliku otsekohesusega otsa vahtima.

«Mis on, Varja?» küsis Ivan Ivanovitš otsekui ärgates.

«Ma pean teile midagi väga tähtsat teatama... Võimalikult kiiresti!» lausus Varvaara kartusest ja erutusest peaaegu jõuetuna. «Lähme siia,» ja ta hakkas tagasi vaatamata minema suunas, mis oli vastupidine sellele, kuhu oli läinud Tavrov.

Ivan Ivanovitš pöördus ringi ja läks talle järele. Teda häämmastasid kaks Varvaara sõna: «Tähtsat ütelda.» — Tähtsat? Kas tõesti Olga kohta?

Kabinetis laskis Varvaara Ivan Ivanovitši endast mööda ja tema väljapääsu tõkestades vaikis kaua, näost õhetades ja oma kitli paelakesi näppides.

«Ma kuulan, Varja,» ütles Ivan Ivanovitš erutusest pisut kähiseva häälega ja laskis oodates pea norgu.

Varvaara sai aru, mida Ivan Ivanovitš temalt ootas, ja kujutles hoobi kogu julmust, mille ta oleks võinud anda. Aga kas ta tohtis seda?...

Ta õiglasid silmad värahtasid.

«Ma tahtsin kursuste pärast...» hakkas ta kõnelema ja naeratas hädiselt.

«Kursuste pärast? Ah, Varja! Kas saan ma praegu nendele mõelda,» hüüdis Ivan Ivanovitš tasa, tahtes toast väljuda.

«Oodake! Üks hetk!» palus Varvaara, paigast liikumata ja talle teed andmata. Veel pisut aega võita, ja Tavrov on läinud. «Üks hetk!» kordas ta.

Ivan Ivanovitš muutus tähelepanelikuks.

«Miks ei lase sa mind minna?» küsis ta kahvatades.

«Miks sa mind siia kutsusid?»

«Ma tahtsin ütelda...» sosistas Varvaara segaduses ja langetas oma süsimustad ripsmed. «Ma armastan teid nii väga!» jätkas ta kirglikult, pigistades oma väikest käsi. «Käskige mind surra ja ma suren, kui see teile tarvilik on. Ma teen kõik, mis teile tarvilik on!»

Ivan Ivanovitš sattus segadusse.

«Mul ei ole sugugi tarvis, et sa sureksid. Miks sa, tütarlaps, niiviisi räägid?! Sa tead ju, kui hästi ma sinusse suhtun!»

«Jah, ma tean,» ütles Varvaara, surudes kõvasti kokkupigistatud väikesed rusikad vastu oma meelekohti, ja langetas pea, kuid pidurdas pealetikkuva nutu.

8.

Tavrovi külastus erutas Olgat tohutult. Lume krudised jalgade all kõndis Tavrov mitu tundi jalgrajal Hižn-jaki istanduses haigla juures — ta tahtis, kuid ei sõandanud sisse astuda.

Olga ootas Ivan Ivanovitši tulekut. Ta ei võinud ju Olgaga jumalaga jätmata haiglast lahkuda, ta pidi tulema! Ja sellest rusuvast ootamisest vabaneda tahtes kuulatas Olga koridorist kostvaid samme.

Tema asemel ilmus äkki Tavrov. Üksi... öösel, kui paljud haiged juba magasid. Toetudes küünarnukile ja hoides kurgu juures laia särgikaelust, vaatas Olga talle hirmunult vastu. Tavrovi nägu väljendas piina ja nagu arglikku elevust. Palav õrnusevoog läbis Olga südame. Kas see peegeldus ka Olga silmades, kas tundis Tavrov seda muutust armunud inimese vaistuga, kui ta astus sammu, teise ja laskus tasa Olga voodi kõrval seisvale taburetile?

«Ma ei suuda enam ilma sinuta elada,» ütles ta vaevalt kuuldavalt. «Ma püüdsin ausalt endast võitu saada, kuid olen ainult end piinanud ja väsitanud ning mu hing on otse saja aasta võrra vananenud.»

Olga vaatas uksele, kust Ivan Ivanovitš võis iga hetk

sisse astuda, vaatas naabervooditele ja pöördus jälle Tavrovi poole.

«Kui sinuga on samuti, siis milleks see piinlemine?» lausus too tõsiselt. «Kellel on sellest kergem? Kas temal on sellest kergem?»

«Me kõneleme sellest edaspidi,» ütles Olga.

«Mispärast edaspidi?» küsis Tavrov.

«Nüüd ma kardan, et ta võib siia tulla,» tunnistas Olga, häbenedes ise säärast ülestunnistust, kuid suutmata varjata oma rahutust. «Tema on siin...»

Tavrov vaikis, vaatles teda ainiti pärani silmi, — näis, nagu poleks ta tema sõnadest aru saanud. «Olga!» ütles ta tasa. «Ma näen, et ma pean ise otsustavamalt tegutsema! Kui sa terveks saad, siis viin ma su kohe enda juurde,» pahvatas ta ootamatult.

«Viid?» kordas Olga pisut solvununa.

Nagu oleks Olga mööbliese ja nad mõlemad võivad talitada temaga oma äranägemise järgi.

Kuid Tavrovi niiskunud, pehmelt helkivad silmad väljendasid alistumist, ustavust.

«Kas sa veel kauaks siia jääd?» lausus ta, paitades oma pilguga Olga selginenud nägu.

«Tead sa kõik?» küsis Olga vastuse asemel.

Ta langetas jaatavalt pea. Närviline hingeldamine takistas Tavrovi kõnelemast ja ta vaikis, suudeldes tasakesi Olga kätt.

Ta oli nagu unustanud, et nad viibivad haiglapalatis, kus on viis paari võõraid silmi ja kõrvu. Naised magasid või teesklesid magamist. Kui aga ükski neist ärkvel oli, siis isegi unisena ei võinud ta kuidagi Tavrovi Ivan Ivanovitšiks pidada.

«Me kõneleme sellest edaspidi,» kordas Olga. «Usu mind. Kuid nüüd pead sa lahkuma. Ma palun sind...»

«Lähene,» ütles Tavrov ja tõusis järsult, nagu end lahti rebides.

«Kui imelikult meil kõik kujuneb!» mõtles Ivan Ivanovitš kibedusega, sammudes jälle mööda koridori.

Järsku peatas teda mõte, et kui ta praegu läheb Olgaga kõnelema, siis muutub kõik kohé selgeks ja kohutavalt inetuks. Oli vaja midagi veel läbi mõelda.

Puhkeruumis istusid veel mõned haiged ja kuulasid raadiosaadet.

«Aeg on magada!» lausus Ivan Ivanovitš mehaaniliselt, vaadates mööda minnes üle ukse.

Anti edasi viimaseid teateid. Ta kuulatas, astus ruumi ja, istunud nurka diivanikesele, tardus kuulama.

Maaailmas möllas sõda. Idas röövis ja tappis Jaapan; Läänes ei lakanud lennukite müra: inglased pommitasid Berliini, sakslased pildusid pomme Londonile. Buckinghami lossi õukond istus varjendeis. Kuningas ja kuninganna viibisid eemal — lossi pommitati juba neljandat korda.

«Kord elasid kuningas ja kuninganna!» pomises Ivan Ivanovitš. «Jah... kord elasid...»

Pomm kukkus suurde majja, kus elas palju inimesi... Muidugi, kuningat ei taba ükski pomm. Upsakad leedid ja lordid tormavad varjenditesse. Aga kuidas on sellistel puhkudel lugu etiketiga? Ivan Ivanovitši silmades lõi särama hele säde ja kustus taas.

«Coventry tehased tootsid kõrgekvaliteedilist terast, nad töötasid muidugi sõja tarbeks. Kuid seal elas tuhandeid metallurge. Nendel olid perekonnad... Jah, olid!...»

Ivan Ivanovitš vaatas ringi. Ta istus üksinda toas. Ta polnud märganud, kuidas kadusid haiged, keda tema ilumine oli ehmatanud. Aga Olga? Aga temaga kõnelemine? Ivan Ivanovitš oleks nagu plahvatusest üles tõstatud ja koridori paisatud.

Kui ta palatisse astus, magasid seal juba kõik. Ainult Olga lamas lahtiste silmadega ega kuulnudki mehe lähemist. Ivan Ivanovitš peatus, et pidurdada rasket hingamist, vaadates eemalt Olga mõtlikku, imelikult õhetavat nägu. Ta tuli tasakesi lähemale. Olga võpatas.

«Sina!» lausus ta vaevalt kuuldavalt ja punased laigud ta põskedel löid veel rohkem õhetama. «Sa oled veel siin?»

«Kus ma peaksin siis olema?»

Olga näos peegeldus tagasihoitud erutus. Ivan Ivanovitšile meenus kõnelus Varvaaraga ja piinlikkust tundes ütles ta:

«Ma ei saanud varem tulla.»

Kas Ivan Ivanovitš tõesti tunneb end süüdlasena? Ta oli valmis pahandama, kuid Olga käsi, mida ta kergelt puudutas, põletas teda kuiva kuumusega. Alles nüüd märkas doktor oma naise palavikulist seisundit.

«Mis sinuga on?» küsis ta, võttes lauakeselt kraadiklaasi ja raputades seda. «Sul on kõrge temperatuur... Kas sa viimati pole neil päevil voodist üles tõusnud? Oled vahest palatis kõndinud?»

Ta kulmude paksud keerised tõmbusid ninajuurel murelikult kokku. Mõte võimalikest komplikatsioonidest tõrjus otsekohe kõrvale kõik muu. Kõnelus sellest, millest tema enda süda oli lõhkemas, oli nurjunud.

9.

«Jälle lähen ära niisama targana nagu varemgi!» mõtles Ivan Ivanovitš haigla välistrepilt alla laskudes.

Rahutus Olga üldise seisundi pärast lisandas Ivan Ivanovitši valvsale suhtumisele veel haletsusetunde, mis nagu pehmendas kiivusetorkeid. Kõige andestamist mitte pooldades poleks ta muidugi kellelegi teist põske löögiks ette seadnud, kuid Olga oli temale kallis inimene.

Lumi krudises tema aeglaste sammude all, pakane kõrvetas nägu, takistas hingamist, kuid Ivan Ivanovitš sammus ikka edasi, kuni leidis end olevat tuttavalt jalgrajal jõe kaldal. Ta peatus kaalutledes. Oma tühja korterisse ei tahtnud ta praegu minna. Peab veel rohkem end väsitama, et koju jõudes voodisse viskudes kohe uinuda.

Tema kõrvikmütsi karvad kattusid härmatisega; jäätusid ka kulmud ja ripsmed. Silmi uduse taeva poole tõstes nägi Ivan Ivanovitš ülal hõljuvas peenes udus tähti. Need vilkusid tuhmilt, väreldes hõredas õhus. Talle tundus, et ta kuuleb nende sahinat. Tähed sirasid ähmaselt ning nagu sahisid. Kas tõesti Varvaara rääkis tõtt? Või sahisid õhk tema enda hingamisest?

Varvaara meenutamine andis Ivan Ivanovitši mõttele uue suuna. Kas võis ta Olgat asendada teise naisega? Kõik temas hakkas sellele vastu tõrkuma. Talle meenus, kuidas ta enne naise tulekut Kamenuškaš kaks aastat

elas. Kas siis temal ei olnud siin kiusatusi? Kas vähe oli tema ümber naisi nii tööl kui puhkusel! Kui ta igatsus paisus liiga suureks, siis kadus ta kauaks jahile, suustas kuni väsimusest kokkuvarisemiseni või raius kodus puid. Talle meenus Pava Romanovna värvitud suuke, ta näo kelmikas valmisoleku ilme, ja ta sülitas vihaselt.

Temale on tarvis ainult siisugust Olgat, nagu ta kohtas teda kaheksa aasta eest, nagu ta tundis ja armastas teda kõik need aastad.

«Ma kujutlesin teda puhtana, julgena, õiglasena, ustavana... Aga vaat nüüd ei ole ta ei õiglane, ei puhas ega ustav... Miski vaevab teda, ja ta on arg ning varjab seda minu eest... Miks ma siis teda ikka veel armastan? Kas ainult kui ilusat naist? Aga Varvaara on isegi ilusam ja noorem...»

Ivan Ivanovitšile meenus, missuguse kirglikkusega avaldas Varvaara oma armastust, kuidas ta seisis tema ees valges kitlis, surudes kokkupigistatud väikesed käed vastu oma nägu. Seal on puhtus ja siirus, aukartus töö vastu ja püüd ise kõigest aktiivselt osa võtta!... Ega muidu ei tiirleks tema ümber nii palju noorukeid. Ja Logunov... Ivan Ivanovitšile meeldis Platon Logunov ja teda meenutades pöördus ta kohe kullakaevanduse poole. Ta vajab pisutki sõbralikku osavõttu.

Kuid Logunovi korterini ta ei jõudnud. Sel ööl katkesid kõik ta kavatsused poolel teel. Silla taga, sellesama allika juures, kust nad suvel Olgaga vett võtsid, kohtas ta Tavrovi. Näis, et too jalutas samuti nagu Ivan Ivanovitški.

«Tere! Naudite kaunist ööd?» ütles doktor.

Viimasel ajal ei olnud ta peaaegu üldse kohanud Tavrovi, kelle vastu ta tundis endiselt sümpaatiat.

«Jah, öö on tore!» vastas Tavrov rutukalt. «Oled sa pisut hajameelne, siis jätab ta kohe sulle terveks eluks oma silituse märgi, võtab sult kõrva või nina.»

«Pakane,» lausus Ivan Ivanovitš, kuulatades mitte Tavrovi sõnu, vaid häält, mis kõlas kuidagi eriliselt valjult ja erksalt.

«Ja teie jalutate?» küsis ta hajameelselt.

«Püüan muret unustada,» vastas Tavrov ootamatu otsekohesusega. «Olin kohtamisel, ja näib, et mind saadeti

erru,» jätkas ta väljakutsuva jultumusega, kuid ta hääli oli kõrgematel nootidel katkendlik ja värisev.

Ei tea, mida ta veelgi oleks imestunud Ivan Ivanovitšile lobisenud, kuid nõlvakult hakkasid kostma rutava inimese kõmisevad sammud, siis ilmus valendav pilveke ja selle järel tormas nagu vedur raskesti hingeldav Deniss Antonovitš Hižnjak.

«Viimaks ometi!» hüüdis ta, haarates Ivan Ivanovitšil küünarnukist. «Kogu kullakaevanduse jooksin läbi!... Juhtus õnnetus, aga teid pole kusagilt leida!...»

«Olgaga?!» kõlas küsimus kahe suust korraga, mis kõlas nii ühiselt, nagu oleks küsinud üksainus, ega ulatunud Ivan Ivanovitši teadvusse, Hižnjak aga hingeldas nii tugevasti, et polnud võimeline säärastesse peensusesse tungima.

«Oh eil!» vastas ta kannatamatult, ja jälle ohkasid kaks inimest korraga kergendatult. «Toodi haavatud naine. Süda on puudutatud... Gussev muidugi keeldus lõikust ette võtmast.»

Viimase lause ütles Hižnjak juba käigul, jõudes vaevu järgneda doktorile, kes astus suurte sammudega haigla suunas.

10.

Väike ja kõhn, alaealisena näiv naine lamas vastuvõtu- toas kušetil, pea ehamugavalt kuklasse heidetud. Ta lamas nii, nagu ta toomise juures oli pandud, kõige vastu ükskõiksena. Rutates, kuid harjunud hoolikusega käsi pestes vaatles Ivan Ivanovitš kõõritades haiget. Ta juba kaalus ette tema šansse elule, märgates tunnuseid, mis tavalisele vaatlejale midagi ei ütle. Äärmiselt kahvatu. Hingeldamine. Poolavatud silmad: nõrkusest ei jõudnud laugusid sulgeda.

Velsker Hižnjak avab haige katkilõigatud valge jaki ja särgi. Verrega läbi imbunud pesu on märg ja kleepub sõrmede külge. Rinna vasakul poolel, nibust natuke kõrgemal, mustendab väike, siledade äärtega haav... Ivan Ivanovitšil haihtuvad jäljetult kõik kõrvalised mõtted. Ta uurib haiget tähelepanelikult, auskuldeerib ta rinna- korvi.

Pulss on väga nõrk ja sage. Südame tumestus suureneb kiiresti. Verevalum perikardi — südamepauna. Pingutatult kuulates tabab Ivan Ivanovitš vaevu täiesti ebatavalisi vulisevaid ja loksuvaid kahinaid.

«Mis te arvate?» küsib ta, pöörates pilgu Gussevi poole.

Gussev vastab täiesti lootusetult:

«Süda!»

«Jah, umbne südamehaav,» kinnitab Ivan Ivanovitš. «Tuleb opereerida. Ja kohe. Operatsioonilauale,» annab ta Hižnjakile käsu. «Kohe füsioloogilise lahu tilkinfusioon!»

Gussev eemaldub õlgu kehitades; ta ei taha sugugi, et see naine tal operatsioonilaual sureks. Las ta parem sureb siinsamas mõne minuti pärast rahulikult. Kui Ivan Aržanov ei kardaks oma surmajuhtumeid suurendada, siis on see tema enda asi.

Ivan Ivanovitš valmistub operatsiooni vastu. Haige ümber talitavad juba Varvaara, Nikita Burtsev ja Sergutov, kelle nägu on une järel veel muljutud, kuid ergas. Operatsioon peab toimuma üldise narkoosi all. Röntgenlambivalgustust ei tehtud, selleks pole aega, kuid ega see midagi ei näitaks. Vereülekannet ka ei tehta, sellistel juhtumitel mõjub see halvasti.

Ivan Ivanovitš asub oma kohale.

Steriilsete linade valgel foonil eraldub tumeda laiguna ainult operatsioonivälja nelinurk, mille keskkohal mustendab haav. Gussev annab narkoosi. Ivan Ivanovitš vaatleb vaikides ning keskendunult haige joodist pruuni nahka, mõõdab silmaga ja kaalutleb; loeb veel kord roideid, alustades rangluu juurest, ja võtab siis skalpelli kätte.

«Kas magab?» küsib ta.

Nikita Burtsev noogutab jaatavalt peaga. Siis lõikab Ivan Ivanovitš naha kindla liigutusega läbi. Vahetades instrumente, mille läige verest kohe tuhmub, teeb ta veel mitu samasugust energilist ning täpset liigutust, ja rinnakorvi tekib kõrvalepainutatud klapiga aken.

Operatsioonisaali vaikuses kostab ainult magaja kähisevat hingamist. Selgesti on näha, kuidas tuksub ta süda seda katva õhukese kelme all. Haava alumises otsas

otsib Ivan Ivanovitš ühe väikese osa sellest kelmest, haarab koe pintsetiga ja lõikab noaga läbi. Avausesist valgub kohe ohtralt tumedat verd. Kirurgid kuivatavad selle rätikutega. Nüüd tuleb juba nähtavale südame enda lipp, mis vedela vere seest kord ilmub, kord kaob. Ivan Ivanovitš pistab ettevaatlikult vasaku käe tema poolt laiendatud kelme avausse. Ta nägu on pingul ning keskendatud. Peopesa ülespoole pöörates teeb ta vaevalt märgatava liigutuse ja tõstab esile pulseeriva südame, mille läikiv pind valguse käes helgib. Südame eesmisel seinas on väike kolmnurkne haav.

«Omblus!» lausub Ivan Ivanovitš kiiresti.

Varvaara pistab ta väljasirutatud kätte nõelapidaja, hoides juba valmis ka teist ühes nõela ja niidiga. Ja Ivan Ivanovitš, pööramata silmi südamele, mida ta hoiab vasakus käes, paneb omblusi. Assistent Sergutov seob omblusi, niiti pehmete ettevaatlikkude liigutustega kokku tõmmates. Südamest ei imbu enam verd. Ivan Ivanovitš tõstab selle ettevaatlikult natuke ülespoole, puhastab marlitampoonide abil südamepauna õõne verest puhtaks ja laseb südame oma kohale tagasi langeda. Ta tahab südamepauna kelme kinni õmblema hakata, kuid süda, mis seni tema peol tuksus ja oma löökidega segas ombluste panemist, lakkab tuksumast. Tema sagenenud, rütmilised liigutused katkevad. Haige nägu tõmbub silmapilkselt sinakaks, ja Nikita ei tunne enam tema pulssi.

«Ivan Ivanovitš,» lausub ta hirmunud sosinaga.

Ivan Ivanovitši laubale ilmuvad külma higi piisad, kuid ta ütleb end valitsedes:

«Näen.»

«Nii ma arvasingi!» lausub Gussev ootamatult valju häälega, lüües palavikuliselt punetama...

Ivan Ivanovitš heidab tema poole kõõrdi pilgu ja samas ütleb Nikitale:

«Adrenaliinisüst! Kiiresti!»

Ta viib käe uuesti südamepauna ja hakkab kiirustamatult südant masseerima. Pärast lühikest askeldust süstimisega valitseb operatsioonisaalis täielik vaikus, on kuulda isegi inimeste hingamist, kes on kogunenud operatsioonilaua juurde, kus lamab liikumatu, juba surnud keha.

Ja äkki süda liigahtab nõrgalt. Ta tõmbub kokku, teeb kerge tuksatuse ja hakkab kirurgi peo peal võbisema nagu külmunud lind, keda soojendati hingeõhuga. Ta lööb ikka tugevamini, lükates juba seisma jäänud verd läbi oma vatsakeste. Haige nägu muutub roosakaks, pulss täitub, ja see kisub Nikita näole laia, erutatud naeratuse.

Ja kõik hingavad korraga kergendatult.

«Pühkige mind kuivaks!» palub Ivan Ivanovitš, kummardades naissanitari poole näo, mis on higist märg nagu juuliku kuumuses.

Nüüd õmbleb ta juba rahulikuna südamepauna kinni ja paneb pindmised õmblused peale.

Operatsioon on lõpetatud. Haige hingab. Süda jätkab pulseerimist. Ivan Ivanovitš seisab pärast läbielatud pingutust väga kahvatuna laua juures. Ta jälgib tähelepanelikult pulsilööke. Praegu võiks ta oma kätega tappa selle, kes tahaks tõsta kätt selle vaevalt hingitseva elu vastu.

11.

«Kas ta jääb ellu?» küsis Olga.

«Ja muidugi.»

«Aga kes teda siis nii...? Mispärast?»

«Niisama... huligaansus!» ütles Ivan Ivanovitš süngestudes. «Üks hull.»

«Elajas,» lausus Olga tasa.

«Või elajas! Oleks ta elajas, siis oleks päris ära tapnud,» vastas Ivan Ivanovitš mõtlikult ega märganud, kuidas Olga kahvatas. «Hoopidest on näha, et ta on argpüks. Esimene haav on löödud riivamisi — käsi värises, teise lõi ägedalt, kuid ei suutnud isegi nuga välja tõmmata, selle võttis Hižnjak alles haiglas välja.»

«Aga sina... võiksid sa kergesti tappa?...»

«Milline rumalus!» lausus Ivan Ivanovitš tõsiselt, isegi pahaselt. «Mina olen harjunud elu eest võitlema, iga veretilka kalliks pidama... Mõned arvavad nii — kui ta on kirurg, siis muidugi ainult lõikaja, tema ei löö millegi ees risti ette. Sedaviisi mõtlevad küünikud. Mõnikord vaatad haigele, kelle sa oled terveks ravinud, nagu

ema oma lapsele... Tõelisel kirurgil, olgu ta muidu jäme või viisakas, on alati hea süda, ma ei kõnele seda enesekiituseks!»

«Aga kui oleks selline olukord?» päris Olga jonnakalt. «Paljud mis... võib juhtuda...»

«Noh, oleneb muidugi põhjustest!» ütles Ivan Ivanovitš pisut hämmeldunult õlgu kehitades. «Kui tabaksin mõne diversandi, siis lööksin ta muidugi pihuks ja põrmuks. Kuid igas tülis võib hoiduda jämedast teost. Vaat kui ma sinu juurest... tabaksin kedagi teist...» Ta pöördus Olga poole ja vaatles kahvatanult hetke tema tähelepanust pingutatud nägu.

«Mis sa siis teeksid?» küsis Olga silmi langetamata.

«Igal juhul ei hakkaks ma teda tapma, vaid võtaksin tema nii, kuidas ta on, ja viskaksin uulitsale. Võimalik, et annaksin talle veel mõne tulise... Kindlasti annaksin. Säärases olukorras on raske enda eest vastutada. See ei ole ju lihtne tüli, vaid terve elu küsimus...»

«Kuid kas eluküsimusi lahendatakse jõuga?» küsis Olga kurja iroonia alatooniga.

«Kuule, Olja, sul on tõepoolest midagi tõsist?» küsis Ivan Ivanovitš ja vaatas teda tuseselt, olles tema toonist valusalt puudutatud. «Lähedast inimest ei või ju tühja tuju pärast nii kaua piinata... tema kannatust proovile panna?!»

«Muidugi mitte!»

«Sa ei armasta mind enam?...» küsis ta niisuguse meeleheitliku otsustavusega, nagu oleks ta kuristikku viskunud.

«Ma ei tea,» ütles Olga kõhklevalt, tundes äkki ta vastu haledust.

«Kardad ütelda otsekoheselt! Mis tähendab «ma ei tea»?» ütles Ivan Ivanovitš abitu häälega, kuid ei sõandanud nõuda avameelsust. «Homme lubatakse sind haiglast koju...» ütles ta pärast rusuvat vaikust. «Võib-olla on parem, kui ma sõidaksin seniks Utšahhani... jakuutide juurde. Võib-olla siis, kui ma ära olen, suudad sa oma suhtumises minusse paremini selgusele jõuda?»

Käre külm õhk kõrvetas Olga nägu. Kogu kullakae-
vandus lamas ta ees, mähituna suitsu ja lumme. Ta
läbis jalgte, tõusis Hižnjakkide välistrepile ja kui oll
sisse astunud, lükkas ruttu ukse kinni. Pakane otse söös-
tis tuppa. Lükates otsmikult külmaks tõmbunud salli,
vaatas ta ringi.

Jelena Denissovna istus koos Nataškaga suure laua
juures ja vahtis üle end tema põlvedel soojendava tütre
heleda peakese lahtilöödud ajakirja. Ta luges «Sovets-
kaja Meditsina»¹ uuest numbrist artiklit sünnitusabi
kohta.

«Ei, siin nähtavasti ei saa looduse vastu minna!» hak-
kas ta kõnelema, pöördudes Olga poole. «Kui palju kir-
jutatakse valuta sünnituse kohta ja ka tegelikkuses
hakati seda rakendama, kuid ei juurdu!... Võib-olla töö-
tatakse see viis ükskord veel välja, kuid siiani on meie
sünnitusabi andmine olnud ainult loodusele kaasaaita-
mine. Meie astume tema vastu — isegi kuni kirurgilise
vahelesegamiseni — ainult siis, kui loodus kurjasti nal-
jatab. Kui aga kõik kulgeb normaalselt, siis siiani veel
ei suudeta ilma valuta ja karjatusteta toime tulla. Aga
tahaks küll nii väga, et naised saaksid lapsi kergema
vaevaga! Kuid nüüd on ju mõnikord nii, et aitad raske
sünnitamise juures — ja endalgi hakkab kõht valutama.
Ausõnal!»

Jelena Denissovna seadis osavate kätega kleidi tütre
seljas korda, laskis ta põrandale ja, ajakirja sulgenud,
küsis osavõtlikult:

«Aga kuidas teie ise nüüd ennast tunnete?»

«Ma olen peaaegu terve...» vastas Olga, vaa-
dates Hižnjaki naisele sümpaatia ja osalt ka kade-
dusega.

Tõepoolest, miks veetis ta siiani suurema osa ajast
selle tühise Pava Romanovnaga?

Kes võib ütelda, et Jelena Hižnjak on juba peaaegu
neljakümne aastane ja et ta, olles nelja lapse ema, töö-
tab hommikust hilja õhtuni? Tema kõikumatu elurõõmu

¹ Ajakiri «Nõukogude Meditsiin». (Tõlkija.)

ees ei ole maksev vanasõna «naise iga on nelikümmend
aastat».

Vaat, see naine kohendab soengut, ja ta ülestõstetud
kõled on helkivalt valged, ta naerab, ja tahad temaga
kaasa naerda — nii kõlav ja siiras on ta naer, nii värs-
ked on ta värvimata punased huuled.

«Olen terve, kuid ei suuda naerda nii nagu sina,» mõt-
leb Olga.

«Teie leiate aega isegi ajalehtede lugemiseks!» ütleb
Olga, pöörates «Meditsinski Rabotnik'u»¹ lehekülge.

«See huvitab mind. Kuidas muidu! Ei, või ju elust maha
jääda,» vastab Jelena Denissovna. «Ka teie olukirjeldusi
ei jäta vahele. Aga kuidas on Ivan Ivanovitši tervis?»
küsis Jelena Denissovna ootamatult, tasandades seal-
juures millegipärast häält. «Ta on viimasel ajal kõhnaks
jäänud ja käib mureliku näoga...»

Olga ei jõudnud erutuse pärast veel hinge tagasi tõm-
mata, kui üks prahvatas lahti ja lävele ilmus Varvaara,
raputades oma kraelt ja patsidelt härmatist.

«Tere!» ütles Varvaara Olgale tagasihoidlikult, isegi
külmalt, siis pöördus Jelena Denissovna poole ja leebe
naeratus kaunistas ta nägu. «Saime palju raamatuid...»
hakkas ta kõnelema, nägusat väikest kahe poolega kasu-
kakest lahti nõõpides, «meditsiinilist kirjandust kursuste
 jaoks, siis klubi raamatukogu jaoks ja isiklikult tellitud.
Tohutu hulk...»

Vabanenuna oma karusnahkseist ülerõivaist, sihva-
kana rangelt kinnises villases kleidis kõndis ta mööda
tuba ja istus siis Nataška juurde põrandale pruuni karu
nahale. Ta liigutas kuubikuid, nukke, hullas tüdruku-
kesega, ja Olga, vaadeldes teda mõtlikult ja mõnuga,
nägi esmakordselt temas mitte ainult kena tütarlast, vaid
tõelist inimest, tarka töös ja võluvast koduses elus.

«Mul on nüüd Gogoli, Turgenevi ja Tšehhovi teosed,»
rääkis Varvaara rõõmsalt naiste poole pöördudes. «Ma
tellisin puusepatöökojast erilise riivli.» Ta puhkes äkki
pidurdamatult naerma. «Kas teate, ehitustehnik tegi
mulle täna abielu-ettepaneku. Päris tõsi! Ta on alles
üheksa noor, kuid tal on niisugused imelikud juuksed...

¹ Ajaleht «Meditsiinitöötaja». (Tõlkija.)

nagu kitkutud hanel, suled on välja kitkutud, ainult udusuled on järele jäänud... Päril tõi! Ta ütles mulle: «Ma hakkan sind hoidma, minu juures ei tarvitse sa mitte midagi teha. Mul on elektroola ja plaadid — puha lääne tantsud. Ma ehin sind ja sa võid kas või päev otsa muusikat kuulata.» Kas mõistate?» Varvaara hüppas üles ja hüüdis, tormilisest naeruhooost hingeldades: «Mõistate?... Ta paneb mulle kaunid riided selga, paigutab nagu nuku kastikesse, ja ma väntan päev otsa grammofoonil!... Ma vastasin temale, et ma ootan veel, kuni ta omandab kõikide lääne plaatide täieliku komplekti. Ma ütlesin, et ma ei või iga päev ühte ja sama kuulata! Ja veel ütlesin ma, et mulle on elus väga palju asju tarvis, ja kuni ma oma komplekti täis saan, läheb tema pea hoopis paljaks. Ei, just nii ma muidugi ei kõnelnud, sest ega tema ise selles süüdi ole, et tal nõrgad juuksed on, vaid ütlesin lihtsalt, et ta ei jõua nii kaua oodata. Naljakas, eks ole tõi?» küsis Varvaara, pöördudes kord Jelena Denissovna, kord Olga poole. «Istud kaunites riietes ja kuulad muusikat!... Terve päeval! Hulluks võib minna! Siis tuleb end nõori otsa riputada. Mind võib patsidest kinni siduda, siis ma jään rippuma nagu sabast kinni püütud orav...» Varvaara läks oma tuppa, kuid peatus uksele. «Teate,» pöördus ta Olga poole, «kui võõtoraval ettevaatamatult sabast kinni haarata, siis rebeneb ta sabarootsult nahk maha... Ma olen näinud! Meil kodus poisikesed said võõtorava kätte jurta seinalt... Kas te teate, millised on meie jurtagid?... Palke ei asetata nendes mitte nii nagu vene majades, vaid püstitatakse otstega katuse alla, ja lagi tuleb väiksem kui põrand... Ja vaat, poisikesed püüdsid suvel jurta seina pealt võõtorava kinni ja pigistasid ta saba näpitsa vahele... Orav hakkas nutma. Ausõnal!» kinnitas tüdruk hirmunult. «Tal on niisugused ilusad mustad, hernetera-suurused silmakesed, ja pisarad olid samuti hernetera-suurused. Ma imestasin ja ma imestan veel praegugi — missugused suured, tõelised pisarad on väikesel loomakesel! Aga ta karvane saba rebenes maha ja järele jäi ainult peenike luuke. Siis puhkesin ma ise nutma ja hakkasin poisikesi peksma kuhu juhtus!...»

«Ma pole midagi unustanud, kallid Ivan Ivanovitš...» sosistas Varvaara, paigutades keset tuba taburetile suurt pesukaussi. «Jaa, jaa, ma armastan ennast väga, armastan oma elu, kuid tema eest võiksin ma isegi surra, ei, parem mitte surra, vaid saada selliseks nagu tema — targaks, õpetatuks, kõikidele tarvilikuks!»

Varvaara pistis käed vette ja peopesi vastu pesukaussi põhja toetades liigutas sõrmi. «Tuba ei ole just soe. Kuid nüüd alustas ta igal hommikul sellega — pisut võimlemist ja siis külma veega pesemine. Vette pandud käed on nagu elavad lilled. Nüüd nad tõusid pinnale, haarasid päris uue seebitüki ja laskusid jälle vee alla.

««Rond»,» loeb Varvaara läbi vee tähti, mida võib selgelt tunda ka kombates. «Mispärast on seebil nii imelik nimi? «Rond». See ei ole venekeelne sõna, aga seep on vene oma. Ja on veel terassuled «Rondoo». Seep «Rondoo». Ah, kui rumal ma olen!»

Varvaara katab käed kuni õlgadeni toreda vahuga, lükkab seebi kirjakiljega üle põse, nuusutab seepi ja naerab nagu väike tüdrukuke. Kui tore see on — ennast pesta!

Turbaniks kokku keeratud juuksed rõhuvad ta pead. Ta valab kannust vett oma allalastud kaelale ja õlgadele. Külma duši lõbustab teda ja ta kiljatab tasakesi. Veenired jooksevad tütarlapselikult teravatelt rindadelt heliseses pesukaussi.

«Vaata kui tore!» lausub ta võidutsevalt, kuivatades end kareda froteerätikuga...

Varvaara riietus kiiresti ja korrastas toa. Ta suhtus lugupidavalt asjadesse, mis olid ta enda teenitud raha eest ostetud. Tal on isegi eriline kiindumus nende vastu...

«Varasematel aegadel külmutati meil nasleegis hapupiima lemmasõnnikust valmistatud kastides,» jutustas ta Jelena Denissovna. «Aga seest vooderdati need puhkuse mõttes lumega ja valati pakase käes veega üle.»

Ta meenutas sagedasti oma endist elu ja seda praegusega võrreldes tundis end seda õnnelikumana.

Ta ilmuski selliselt õnnelikuna ühel sumedal talvehommikul haiglasse. Jõudnud vaevalt üle läve astuda, tundis ta, et Ivan Ivanovitš on juba tulnud, kuigi ta ise ei oleks suutnud seletada, kuidas ta seda taipas, midagi veel nägemata ja kuulmata. Hetkeks tema kabinetti joostes leidis ta sealt ilmseid tunnuseid, et ta on seal juba olnud, ja isegi mitte ainult hommikul. Näib, et ta veetis siin kogu öö. Mispärast? Kas oli siis haigeid, kelle seisukord seda nõudis? Varvaara jäi keset tuba seisma. Ta mõtted töötasid pingeliselt. Kirurgilise osakonna haigeid teadis ta täpselt, teadis nende seisukorda, nende iseloomusid, mäletas kõiki arstide korraldusi. Tal oli haruldane mälu. Just täna oleks Ivan Ivanovitš võinud rahulikult kodus magada, kuid ta magas siin. Näe seal, aknal, on tuhatosis paberossiotsad... Ainult tema pani paberossiotsad niiviisi ära. Nende arvu järgi võib kindlaks teha, kui kaua ta siin viibis. Näe, ta on akna juures seisnud ja külmanud aknaklaasile küünega jooknekesi tõmmanud, vaokesed on pakase kirjaga ainult nõrgalt kattunud.

Varvaara sünnikohta, kaugesse Jagonusski nasleegi, iimused aknaklaasid jakuutide jurtadesse alles üsna hiljuti... Varasematel aegadel pandi talvel jurtade valguseavade ette lihtsalt jäätükid.

Kaks teravat joont ristamisi, ja veel kaks ristamisi joont. Siis küsimärk ja jälle rist. Varvaara vaatas visalt. Ta ei tundnud häbi katse pärast tungida teise saladusse. On siis kalli inimese saladus võõras saladus? Ja kui ta hing valutab, kui ta on kurb ning erutatud, kes siis ei tahaks võtta enda kanda kas või osakestki tema muredest?

«Mida tähendab rist vene keeles?» küsis Varvaara Jelena Denisovnaltpäevatöö keerises. «Kui ei palvetata, vaid lihtsalt niisama...»

«Milline rist, Varjuška?» küsis see, peatudes jooksul, hoides käte vahel mensuuri ja klaasikesi.

«Vaata selline... üks, kaks...»

«Ei, tõesti ei tea...» vastas ämmaemand mõtlikult. «See ei ole enam rist, vaid ristjalg.»

«Ristjalg? Aga mida see tähendab?»

«Aga mitte midagi ei tähenda. Lauad tehakse ristjalgadega, näärikuused seisavad ka nendel...»

«Näärikuused? Ei, see ei ole see!»

«Varjuška, ma sõidan ülehommega ära,» ütles Ivan Ivanovitš.

Varvaaral lõi ootamatusest silmade ees mustaks, ja kandik pidi tal peaaegu käest ühes riistadega maha kukkuma.

«Kuhu?»

«Taigasse, kütte ravima.»

«Aga kursused?»

«Kursustel töötab seni Gussev.»

«Seni?» kordas Varvaara rõõmsalt värahtades. Ta liigutuse tõttu läksid tangid, noakesed ja käärikesed kandikul segamini ja midagi kukkus kõlinal maha.

Haige viidi juba palatisse ja operatsioonisaali korras-
tati, kuid riistadega peab alati hoolikalt ümber käima. Millise valju pilguga oleks Ivan Ivanovitš oma valge mütsikese alt vaadanud, kui see oleks operatsiooni ajal juhtunud! Kuid Varvaara põsed löid ka nüüd punetama, ja asetanud käratult kohale selle, mis oli tal käes, kummardus tüdruk kiiresti, et maha pillatut üles tõsta. See oli Ivan Ivanovitši armsam skalpell.

«Säh sulle!» lausus Varvaara hämmeldunult, kuid vaatas doktorile otse näkku.

Ivan Ivanovitš heitis talle pilgu, kuid ei märganud ei tema eksitust ega ka kohmetust, ja kogu ta ilmes avaldus kurb segasus. Ta sõidab ära tähtsa asja pärast, ja ka veel sellepärast, et ta on oma kodus üleliigne, teda surutakse, süüakse sealt välja... Ta kannatas, aga Varvaara ei saanud teda millegagi aidata. Varvaara tundis ennast äkki selle yötoravana, kelle saba poisikesed kunagi näpitsasse olid võtnud, ja samasugused hernetera-suurused pisarad tungisid tal silmadesse. Ta kummardus, nagu otsiks põrandalt veel midagi, ajas

siis end sirgu ja skalpelli ikka veel käes hoides küsis arglikult:

«Tähendab, te tulete meie juurde tagasi?»

«Jah, ma tulen tagasi,» vastas Ivan Ivanovitš summutatud häälega.

«Aga kellega te sõidate?» küsis Varvaara elavalt.

«Te ei tule ju seal üksinda toime...»

«Ma võtan Nikita Burtsevi kaasa.»

«Võtke mind,» ütles Varvaara impulsiivselt. «Mille poolest Nikita parem on? Ma hakkan teid operatsioonide juures aitama ja valmistan teile ka süüa... Jelena Denissovna on mu välja õpetanud. Ma palun!» lisas Varvaara, vaadates Ivan Ivanovitšile otsa kuuma, anuva pilguga.

«Ei, Varjuška, ma leppisin Nikitaga juba kokku. Ta tuli kursustele nendest kohtadest, tunneb teed ja võib olla ka teejuhi ning kajuri¹ eest! Ta on osav ja tubli poiss. Et ta asjata aega ei kaotaks, hakkan ma teda muu tegevuse kõrval õpetama. Ta tuleb taigast tagasi ehtsa velskrina.»

«Ka mina võin kajuri aset täita,» jätkas Varvaara kangekaelselt. «Ma võin juhtida isegi kõige metsikuid põtru narta ees. Teate, kui neid sügisel esmakordselt ette rakendatakse... Suvistel vabadel karjamaadel nad metsistuvad ja kipuvad rakmetest välja nagu tuul. Aga teejuhiks olla?... Teiega sõidavad ju kohalikud kajurid kaasa, nad ei lase teid Nikitaga kahekesi minnal. Tarvis on ju telk üles lüüa, puid varuda, hommikul põdrad kokku koguda?»

«Me sõidame küütpõtrade».

«No vaat, ma ju ütlesin! Võtke mind kaasa! Kui teil igav hakkab, siis ma laulan teile laule ja mängin homust².»

«Ah, Varja! Milline laps sa veel oled!» ütles Ivan Ivanovitš ja esimest korda sel päeval ilmus ta näole naeratus. «Kas sa tead, mida siis võidakse meie kohta ütelda?»

«Õeldagu!» hüüatas ta innukalt.

¹ Kajur — nartade ette rakendatud koerte või põtrade ajaja. (Tõlkija.)

² Homus — jakuutide muusikariist.

«Ei, nii ei või,» vaidles Ivan Ivanovitš vastu. «Mina... Mul on ju...» — ta nägu võpatas ja ta naeratas virilalt suunurkadega. «Ma olen ju naisemees,» lisas ta ilmselt sunnitult.

«A-a!» lausus Varvaara ja tõmbas mehaaniliselt skalpelliga mööda läikivat, valgeks värvitud lauakese äärt: kord, teine kord, ristamisi...

Orn ripsmete vari langes ta punetusest õhetavatele põskedele. Veel: kord, teine kord. Just tema selle vastuvaite peale oleks Varvaara võinud vastata kõige selgemiini, veenvalt, kuid ühtlasi ka julmalt. Ta ei saanud Ivan Ivanovitši vastu julm olla, ja ta vaikis.

«Nii on lood, Varjuška,» lisas Ivan Ivanovitš viivitades. «Aga skalpelli pole tarvis rikkuda, samuti ka lauda... Neid läheb meil veel tarvis.»

15.

Igor Korobitsõn pühkis käed peene taskurätikuga puhaks, pistis rätiku hajameelselt pluusi taskusse ja jäi uue veski proovikäiku kuulatama. Tohtu trummelveski hakkas liikuma siidise kahinaga — ilma ühegi takistusega, siis hakkas temasse voolama kivim ja purustamise ragin liitus teiste veskite üldise müraga. Floteerimisvabrikus monteeriti täiendavat sisseseadet. Igor kuulatas, noogutas lukkseppadele heakskiitvalt peaga ja hakkas uut lõbusat fokstrotti vilistama, kuid ta nägu säilitas mõtliku, kuulatava ilme.

«Hea!» lausus Tavrov, vaadeldes elavaks muutunud masina võimsat liikumist. «Kui kaevandus hakkab suuremat maagihulka andma, siis võtame selle täisvarustuses vastu.»

«Jah, nüüd ei karda te enam kuraditki,» pomises Igor; ta silmad, mis naiste juuresolekul olid nii leebed, vaatasid nüüd külmalt. «Võib ütelda, et saite jagu,» lisas ta mornilt.

«Selle nõude täitmise suutsime me kergelt saavutada,» ütles Tavrov elavalt, «vabriku rekonstrueerimise projekti suhtes oldi täiesti üksmeelsed.»

«Teisiti see ei võinudki olla. Siin on vastuvaidlematu

asi: täitmise-protsendid. Te olete ju kõik sellest huvitatud.»

«Aga teie?»

«Iseenesestki mõista, et mina ka! Mina vastutan meie ettevõttes olevate mehhanismide töö eest tervenisti. Kuid mida see mulle maksab! Näete, ma olen kogu aeg vabrikus — igal pool peab terav silm peal olema. Aga mu enda plaanid... leiutiste projektid magavad...»

«Ka värsid,» lisas Tavrov tuntava irooniaga.

«Ka värsid.»

«Olengud Pava Romanovna juures?...»

«Noh, see jätke parem rahule!...» hammustas Igor vastu. «Ma ei saa ju elada ilma seltskonnata, puhkuse ja meelelahutusega! Kas teil pole häbi!... Kas te olete kuulnud, et Aržanov sõidab ära taigasse?» küsis Korobitsõn ootamatult.

«Jah... ma olen kuulnud...»

«Mida see tähendab?»

«Kirurgi väljasõit, keda rajoonis juba mitu kuud oodatakse. Oma sõiduga on ta juba niigi viivitanud.»

Igor heitis kaasvestlejale uuriva pilgu. Tavrovi hääles kõlas tahtmatult rõõm. Temaga koos tsehhist väljudes vaatas Igor talle veel kord altkulmu otsa. Tavrovi nägu oli nüüd juba mõtlik.

Temas oli tunda suurt hingelist rahutust. Ta pilk oli teravnenud. Ta nägu oli kõhnemaks ning kahvatumaks muutunud, näojooned tugevnenud, mehistanud. Igor ise nägi ennast ainult oma unelmates tahtejõulise ning võluva inimesena ja kannatas väga oma ilme tähtsusetuse pärast. Ainult oma silmi pidas ta vastupandamatuks. Kuid mida tähendasid üksnes silmad?! Pava naeris need välja, Varvaara lihtsalt ei märganud neid, Olga jäi nende vastu ükskõikseks. Kõik vestlused temaga juhtis Olga ikka millegipärast tema kui mehaaniku töö peale.

Igor meenutas kevadist jalutuskäiku mägedes, Olga lõbusat ilmet, ja vimm tema vastu muutus pahameeleks Tavrovi vastu.

Nad kõndisid mööda tehast, möödusid kuulveskitest, purustamisvaltsidest, põskpurustajast, mille ümbrus müris kivipähklite raginast, milliseid ta terasloaud jahvatasid. Soliidne, vastupidav masin, mis esimesena

tükeldamist alustas. Transportöörilt jooksis maak insee-neridele lakkamatu vooluna vastu, ja seda suuremate tükkidena, mida lähemale ta jõudis lähtekohale — punk-rile —, kuhu ta saabus kaevandusest. Iga masina juures mürisid hoolikalt keereldes transmissioonirihmad, elektrimootorid, rataste kiire tiirlemine moondus vilkuvateks tolmurõngasteks — vabrik töötas täie hooga.

Igor vaatas kõike asjatundliku pilguga, kujutledes kogu tema hoole alla antud majapidamist: võimsat elektrijaama, kaevanduse mehhanisme, hüdraulikat suvistel välistöödel... Undavad ja ragisevad jõud, mis on kuulekad meistri pisemalegi liigutusele. Võib-olla jutustaks ta nendest huvitavamalt kui oma poetilistest elamustest?

«Parem olla hea mehaanik kui halb poet,» mõtles Igor ja tundis sellist kergendust, nagu oleks ta oma õlgadelt raske, üle jõu käiva koorma maha pannud.

16.

Samuti nagu Igor Korobitsõn, oli ka Logunov üles kasvanud memmepojana. Kuid ta emal oli peale tema veel üksteist tütar. Uhes Uraali metallurgiatehases meistrina töötav isa armastas oma naist palavalt. Nüüd, juba elatanuna, oli Logunovi ema ikka veel ilus naine. Hižn-jaki energiline naine sarnanes temaga paljude väliste kui ka iseloomujoonte poolest. Ja õed: nimele Manja, Katja, Sonja, Ljubotška ja Leena kõrval esinesid ka Olga ja Tatjana, samuti Nataša ja Svetlana ning lihtsalt Dunetška — kõik ilusad vene nimed, uued nimed olid esindatud Mai'ga.

Oed!... Logunov naeratas. Nii lõbusalt hakkasid nende armsad tütarlapselikud hääled ta ümber helisema. Tal tekkis alati rusuv tunne, kui ta luges vanade kirjanikkude jutustusi vaestest perekondadest pärinevatest tütarlastest-pruutidest. Iroonilised pilked mehi püüdvate kaasavaratute ja nende tavaliselt haletsusväärsete vanemate üle vihastasid Logunovi. Tema õdedel polnud kaasavara ja nad ei hoolinudki sellest. Nad õppisid keskkoolis, siis kõrgemates õppeasutustes, olles omavahel

sõbrad, pidades nõu, aidates üksteist, ja astusid üksteise järel julgelt ellu. Nad ei kartnud «vananeda». «Kaheksateist aastat täis» ei olnud nende jaoks mitte pruudiea saatuslik piir, vaid kõige hoogsama õppimise aeg. Kojusõit õppevõrkaegadel kujunes peoks, kuigi kitsas kodune pesa oli lõhkemas välja lendama asuvate täiskasvanud laste mürast ja askeldustest. Oli ka raskeid aegu toitlustamisega, eriti riietamisega — juba noores eas loobus ema uutest rõivastest, kuna lastele rõivaste muretsemine õppeaasta algul osutus mõnikord lihtsalt üle jõu käivaks ülesandeks. Tuli ette ka haigusi ja tülisid, kuid emast jätkus igale poole. «Tütarlaste» edu oli ta tasu ja õnn. Kaks arsti, agronoom, õpetajanna... peale Platoni oli juba neljal kõrgem¹ haridus. Kolm käisid veel keskkoolis, ainult noorem õde tahtis saada rauatreialiks, ja kolm väiksemat hilpasid alles kodus. Kogu see tohutu perekond oli kasvuhoos, kõikide jaoks leitud tööd, ja ema ei hoolitsenud mitte selle eest, et ülearust söödikut kaevandusest ära saada, vaid et tema linnupojakesed ei lendaks liiga kaugele laiali. Kuid elu kutsus neid, kodumaa on nii avar, ja tööd on kõikjal tohutult.

Platon Logunov töötas algul Uraalis, siis komandeeriti ta Kaug-Itta. Ta sõitis meelsasti ja jäi siia kauaks peatuma, kuid ei kaotanud sidet perekonnaga. Ta aitas ema rahaliselt, kirjutas talle sageli ja hoidis alal ning luges korduvalt tema pool-kirjaoskamatu kirju.

Olles harjunud temaga kõige intiimsemaid elamusi jagama, teatas ta emale ka Varvaarast, kes sarnanes ja ei sarnanenud ta õdedega. Tema õed tulid kultuuri juurde tööliskeskonnast, Varvaara aga otse kogukondlikust korrast. Ta oli tugevasti ning tõeliselt uude pinda juurdumas. Vana romantiline süžee eurooplasest ja tüdrukust-pärismaalasest, kes on suuteline ainult armastama ja surema, oli iganenud.

Viimastel päevadel oli Logunov ööd ja päevad kulla-kaevanduses, kus oli käsil kahe streki kokkuraiumine, ja ta ei külastanud Hižnjakke. Kokkuraiumine toimus suurte raskustega: kivim oli haruldaselt kõva, kuid tahtmine rikast leiukohta kaevandusega võimalikult rutem ühendada ja seda ekspluateerimisele võtta innustas nii lahtimurdjaid kui ka Martemjanovit ja uut juha-

tajat, samuti Logunovi, kellel ettevõtte endiselt truult südamel püsis. Marusja koos vastsündinud tütreaga tuli õnnelikult perekonda tagasi ja habemik Martemjanov lakkas nüüd muigamast, kui teda vanaisaks hüüti.

Oli hommik — varajane hall videvik — ja selline pakane, et udu rippus määrdunud vatina orus kullakaevanduse kohal. Nendest maa peale kuhjunud pilvedest paistsid välja ainult barakkide lumega kaetud katused ning kohati ulatusid nähtavale lärsside teravad tipud. Mäeseljandikud kadusid valkjashalli uttu.

Logunov oli pakasega juba harjunud, lumi krudises helisevalt ta jalgade all, ja näis, et inimese sammudest heliseb ka õhk. Tee läks üle paljast nõlvakut katvate lumehangede stolli juurde, mis sissekäigu juurde süüdatud lõkketule suitsus äkki mustendama hakkas. Suits segunes kaevandusest väljuva auruga ja rippus stolli avause kohal kohevate tompudena. Lõkketule juures soojendasid end kaevanduse toestiku jaoks metsamaterjali muretsevad töölisel ja nende keskel nägi Logunov Ivan Ivanovitši. Ta seisis tohutu suurena tule juures, jalad laialt harkis, karusnahksed vöödilised untad jalas, koeranahast doškake¹ seljas ja pikakõrvaline läkiläki peas. Väikesena näiv püss rippus tal kohmakalt õlal. Oma endistes valdustes doktorit nähes kiirendas Logunov samme.

«Mispärast te siin olete?» küsis ta erutatult, unustades teretamast.

«Mispärast ma siin olen?» kordas Ivan Ivanovitš küsimust, nagu unest virgudes. «Jaa, jaa, jaa... muidugi... Ma olen siin soovimatu külaline! Kuid ma sattusin siia möödaminnes. Tõmbas suitsu poole.»

«Käisite jahil?» küsis Logunov kergendatult hingates. «Niisuguses udus?...»

«Jah, käisin jahil... Jalutasin,» vastas Ivan Ivanovitš ja püüdis erksalt naeratada, kuid naeratus tuli välja viril. «Ma pole veel kunagi kaevanduses käinud,» lisas ta paluvalt, nagu kardaks jääda üksi selle määrdunud-halli laeva alla. «Sõidan ära — ega teagi, kuidas kulda kaevatakse.»

¹ Doška — deminutiiv sõnast «dohaa». (Tõlkija.)

«Palun!» ütles Logunov, vaadates talle otse näkku. «Ma võin teile kõiki töid näidata. Ma ise käin siin sagedasti — olen nagu kodus. Mind tõmbab mäetöölise juurde. Pealegi on siin nüüd tõsised asjad käsil.»

Riietunud tööriivaisse, astusid nad tõstukisse, laskusid ühte alumisse käiku, läbisid šahti õue, kus möödaminnes varustasid end karbiidilampidega, mis sarnanesid väikeste prožektoritega, ja hakkasid rändama mööda käike ja vahekäike — mis kord olid valged ja rahvarikad, kord sarnanesid metsloomaurgudega —, mida mööda korduvalt oli rännanud ka Olga koos Martemjanoviga. Logunov viis doktori huvitavate tööete juurde, tutvustas teda kaevuritega, nimetas igaühte nendest perekonna-, ees- ja isanime järgi, mõnikord ka lihtsalt Petjaks või Lukaškaks. Ivan Ivanovitš vaatas oma arvukatele nimekaimudele — mõned nendest osutusid ta tuttavateks —, kuulatas Logunovi jutus vilksatavaid termineid, ja... ei saanud millestki aru.

17.

Ta vantsis kuulekalt oma teejuhi järel mööda maalust labürinti, märkas möödaminnes inimeste lõbusust, tõmbus märgades käikudes vihmavalingu all küüru. Terve ta elu paistis talle samasuguse lõputu ekslemisena. Rõõmutu lapsepõlv. Õppimine. Töö. Uuesti õppimine ja töö. Iga aastaga üha raskem, ja näis, et ka huvitavam. Aga nüüd on huvi kadunud ja elu näib läägena, hallina, tarbetuna. Miks ta on arst? Mis arst ta siis on, kui ei suuda iseennast terveks arstida? On kaotanud isu — pala ei lähe kurgust alla, nagu oleks mingi tõmblus kõris; ei ole und, on kadunud võime puhata, loogiliselt mõelda. Ähmane rahutus rõhub südant, tõukab paigast paika, pole minutikski rahu. Peab lõpuks sellest hingelisest surutusest välja rabelema! Peaasi — pole kedagi, kellega oma südamevalust, kurbusest kõnelda. Kui see oleks juhtunud varem, oleks Ivan Ivanovitš kõik Logunovile ära rääkinud. Aga nüüd, pärast Varvaara pihtimust, tundis ta end tema ees süüdlasena. Oleks nagu

inimeselt ilma tarviduseta tema kõige kallima ära varastanud.

«Jällegi absurdus!» mõtles Ivan Ivanovitš kurvalt, puurides mitte midagi nägeva pilgu tööee seinale.

«Kas saate aru?» küsitles Logunov. «See tõstiski kaevanduse esimesele kohale.»

«Jaa, jaa, jaa!» kordas Ivan Ivanovitš nagu kaja. «Aga mina ei tööta, hulkusin terve hommiku...»

Logunov oleks juba algusest peale tahtnud doktoriga tema isiklikest asjust kõnelema hakata, kuid tal oli meele, kuidas too tema katse sügisel tagasi tõrjus, ja nüüd, äraootavalt, ei tikkunud ta avameelsust nõudma.

«Jah, tõepoolest... Miks te ei ole tööl?» küsis ta, muutudes kohe valvsaks.

«Ma sõidan Utšahhani. Te ju teate... Täna teen veel ühe operatsiooni, ja ülehommel sõidan... Paariks kuuks,» lõpetas Ivan Ivanovitš.

«Kas juba lõplikult sõiduvalmis?»

Ivan Ivanovitš noogutas vaikides pead. Talle meenus päikesepaisteline päev, mil ta papli all asetseval unustamatul pingil Olgaga tülli läks. Varsti pärast seda teatas Logunov talle kutsest taigasse... Ja hiljuti arutasid nad koos selle sõidu võimalusi...

Nad läksid küürutades mööda mingit kitsaskäiku. Nende lampide kõikuv valgus libises alt üles mööda tugiposte ja palkidest lage. Lõhnas mulla ja mädaneva puu järele.

«Ta rõõmustab minu ärasõidu üle,» lausus Ivan Ivanovitš ängistavas videvikus ootamatult valjusti. «Ta käitub minuga nagu tüütu külalisega.»

Logunov aeglustas samme, kuid teades, et nüüd jutustatakse talle kõik, ei vastanud midagi.

«Me elame juba ammu nagu võõrad,» jätkas ta selja taga võõralt kõlav hääle. «Hirmus on see, et näed, saad aru, aga pole jõudu end lahti raputada, ise ära minna.» Logunovil jooksid isegi külmajudinad üle selja — nii suur mure liikus ta kannul. Ta kuulis, et Ivan Ivanovitš komistas ja jäi vait.

«Aga võib-olla on parem, et te ära sõidate?» ütles Logunov mõtlikult, kuigi ei olnud ta ärasõidust huvitatud. Ta oli pärast kõnelust Igor Korobitsõniga asjaga

kursis, tal olid ka omad tähelepanekud, kuid ta oli kirurgi üleolekus Tavrovist nii kindlalt veendunud, et kõik need ärevused kokku näisid talle äkki tühistena. «Kas te ei eksi?» küsis ta pehmelt. «Mulle näib asi seisvat selles, et Olga Pavlovna püüdleb ainult hea inimliku iseseisvuse poole. Ja selles tuleb teda aidata. Ei tule välja? ... Tähendab, ei asunud õieti asja juurde. Võib-olla suudate te cemalt oma suhetest paremini aru saada.»

«Kes teab!» pomises Ivan Ivanovitš.

«Kuhu nüüd?» küsis temalt samuti nukraks muutunud Logunov, kui nad elektrivalgusest üle ujutatud šahti õuele tõstuki juurde tagasi tulid.

«Lähen teele valmistuma ... Koju — seda ei saa öelda. Aga kella neljaks on mul üks operatsioon määratud. Harilikult teen ma neid hommikuti, kuid täna olen kor- rast ära. Täna teid, Platon Artemovitš, tähelepanu eest!»

«Kas nägite nüüd, kuidas kulda kaevatakse?» naljatas Logunov nukralt.

18.

«Andke, ma hoian teda natuke kätel ... Issand, kui mõistmatu ta veel on!» Last hoolikalt seljakese ning pea alt hoides tõstis Olga ta üles, imetles teda ja haistis teravalt tema piimalõhna. «Tere, armsake. Sa ei mõista veel vaadata, su silmakesed käivad ringi. Sa oled vist imestunud — kui palju leidub maailmas nii- ja naasugust! Kas pole tõsi?»

«Peab omi soetama. Pole tarvis võõraid himustada!» lausus matsakas vanaema heasüdamliku jämedusega.

«Jah, see on tõsi,» nõustus Olga nukralt.

«Jõuate veel!» ütles Pava Romanovna. Ta istus voodi äärel kitsas seelikus, mis ei katnud ta sukkadega ping- salt ümbritsetud ümmargusi põlvi, ja nõõpis jakikest lahti. Oli söötmise-tund. «Seadke enne südameasjad korda!»

«Vaat kui ... naljakas te olete!» lausus Olga osalt etteheite, osalt pahameelega.

Pava Romanovna kehtas tüsedaid õlgu ning võttis emalt vastu nägusa pambukese elava nukuga.

«Olen, nagu mind on loodud! Kuid selle eest näen isegi pool meetrit maa sisse! «Nii- ja naasuguste» asjadega mind juba imestada ei saa ... Kas pole õige, põngerjas?» Nende sõnade juures suudles ta õrnalt poja punast näo- kest. «Tore poisijõmpsikas! Nagu isa suust kukkunud, ausõna!»

«Tal on tõepoolest Prjahhiniga sarnasust,» ütles Olga tasa.

«Aga kellega ta siis veel võiks sarnaneda?» küsis Pava imestunult.

«Te ju ise ütlesite ...»

«Paljud, mis ma ütlesin! Oli ju vaja teie Ivan Ivanovitši mõjutada! Näh, kuidas saab siis end mehe ees õigustada, kui fakt on olemas! Ma lihtsalt ei tahtnud seekord enam sünnitada, kuid Ivan Ivanovitšil ei olnud minu vastu kaastunnet. Aga nüüd ma ei kahetsegi seda. Seda enam, et faktike on nii imekena!» ja ta suudles last uuesti, ning võimatu oli aru saada, kummal korral ta siiralt kõneles.

«Teil on kerge elada, te olete kõigega rahul,» tähendas Olga.

Pava Romanovna vajus hetkeks mõttesse. Ta kulmude sametised nõõrid tõmbusid kipra. Nähtavasti polnud ta harjunud mõtisklema.

«Ma lihtsalt ei ole harjunud halisema ja teiste inimeste meeoleolu rikkuma,» ütles ta. «Paljud, millega ma rahul ei ole! Võib-olla pesitseb ka minus arusaamine, et olen oma elu asjata ära raisanud. Minust vististi oleks võinud kuulus näitleja saada, aga igal juhul kindlasti hea restoraniidirektor. Seal ma juba oleksin klass omaette. See oleks minu sõiduvesi.» Pava Romanovna näole tekkis upsakas-trotslik, veidi kemplev ilme, nagu oleks ta juba näinud end astumas jõus ja aus, portfelli kaenla all.

Olga vaatles teda ja naeratas, meenutades ta metsikut tantsu ...

«Nüüd muidugi on mul raske midagi ette võtta,» jätkas Pava Romanovna jälle endise heasüdamlikkusega. «Olen rasvunud! Meie majanduslik olukord on suurepärane, Prjahhin hellitab mind ... Tema saab seal mitmesuguseid lisasid ja lisatasusid ... Vaadake, mis ta mulle «hambarahaks» kinkis — ehtne samet! Kuid mul

on küllalt ka muresid ning hoolt, kuna kodu seisab üleval ikkagi naise najal. Lapsi on tarvis ka kasvatada. Pole naljaasi — neid on ju tervelt kolm! Teile oleks neid ka tarvis, kuid teiega on lugu teistsugune... Mis te praegu teete? Kirjutate?» küsis ta, puudutades pehmete sõrmekestega magama jäänud lapse nägu.

«Jah,» ütles Olga. «Rajoonis on selle aja jooksul toimunud nii palju uut ja head. Võta ükskõik mida, ja see erutab mind, ja kõige kohta tahaks kirjutada.» Tema suurte, läikiv-mustade teradega helerohelised silmad avardusid äkki tõsistena, mõtlikkudena. «Praegu on minus kõik keskendunud tööle.»

19.

Büroo istung lõppes hilja.

«Milline suur inimene peab küll rajoonikomitee sekretär olema, et kõike õieti haarata ja otsustada,» mõtles Logunov mööda tänavat sammudes. «Hea, et on inimesi, kellele võib loota. Muidugi tuleb valjemalt nõuda. Ärgu jäägu saavutatuga rahule. Aga rahvas on väga tubli ja poliitiline aluspõhi on tugev.»

Püüdest «kõike õieti haarata ja otsustada» oli Logunov viimaste kuude jooksul isegi kõhnemaks jäänud.

«Juhtivaid töötajaidki on siin juba terve hulk,» mõtiskles ta vabadel hetkedel. «Ja igaüks nendest peab ju tundma, et ta on omal kohal. Ainult siis hoolitsevad nad selle eest, et nendele alluvad inimesed kõige paremini töötaksid, tähendab, hoolitsevad ka nende hingelise heaolu eest. Rajoonikomitee ei määra muidugi, kes kellena peab töötama ja mida juhtima. Asendamata majanduslikke organeid ja nõukogude võimu, annab ta ainult üldise suuna ja soovitusi. Kuid selleks on, ol, kuidas tarvis tunda kaadreid, et hiljem ei tuleks nende pärast punastada. Paremini siin juba ette ütelda, aidata ja õigel ajal isegi tõrjuda, kui pärast seista fakti ees, et soovitatud kandidaat ei osutunud kõlblikuks.»

«Tähendab, haigutamiseks pole aega!» ütles Logunov endale, meenutades bürool kuulatud sovhoosidirektori

aruannet. «Näidati puudusi, pöörati tähelepanu poliit-õppusele, ja homme tuleb mul endal istuda raamatute taha, mis agronoom lubas välja valida. Juba seitse kuud olen sellel vahipostil... Algul näis, et töötad ja töötad, tööstuses ja põllumajanduses aga ei ole saavutatud midagi kindlat. Kuid möödus üks kvartal, siis teine, ja kohe võis märgata, kas inimesed olid rakendatud hästi või halvasti... Nüüd on juba endalgi huvitav üldiste sündmustega kursis olla. Kogu rajoon elab nagu üks pere.»

Logunov vaatas sinise taeva poole, kus sädelesid tähtede külmad tuled.

Tema sügavais mõtteis karm nagu pehmenes. Mis võib olla kaunim haprast öövaikusest, mida aheldab pakane? Jõel lõhkeva jää raksatus kostab nagu kahuripauk. Ja jälle vaikus. Valgel oksal välgatab härmatis sinise särana, ja saanijalg helgib portselanisarnaselt puhtal teel, mis toredasti ääristatult kulgeb siledalt alla, jõe poole. Kui kihutada sellel teel kelguga nagu lapsepõlves! Aga kui teda embaks mitte sõbrakese-õekese, vaid Varvaara käed. Lennata lund üles tuisates vastu kõrvetavale tuulele, kuulda tüdruku heledat naeru, suudelda lumehanges armast lumetunud näokest.

Tulnud Hižnjaki maja juurde, tõmbas ta tugevasti ust, mille Deniss Antonovitš, kes oli meister igas asjas, oli põhjalikult külmakindlaks teinud.

Varvaara istus pliidi juures madalal taburetil ja mängis homust. Ta noogutas Logunovile vaikselt, kuid tema homusega ametus olevad, nagu maalitult eredad huuled naeratasid. Ta lõi painutatud sõrmega nõtket plaadikese äärele, mis oli pandud kontuuride poolest inglise luku võtit meenutavasse rauakesse. Ta hingas, puhus sellele plaadikesele, ja õhus hõljusid ning värelesid tasased, õrnalt kaeblevad helid. See oli muusikiline improvisatsioon, millest võisid ainult vähesed aru saada.

«Unistad, Varjuška!» ütles Logunov, kui oli doška seljast ära võtnud ja Jelena Denissovnat ja Hižnjakki teritanud.

«Kas teie, Platon Artemovitš, pole veel õppinud mõistma, millest ta laulab?» küsis Hižnjak, silmitsedes

Logunovi nägu ja olles teadmatuses, millega seletada seal toimunud muutust.

Hižnjak ise oli valmis Platoni uue töö raskustele kaasa tundma, kuid Jelena Denissovna oma naiseliku kangekaelsusega pani kõik südameasjade arvele ja suutis siin oma koduse arvamusel maksma panna.

«Hakkan juba pisut aru saama,» vastas Logunov rahulikult.

«Kas tõesti?» küsis Varvaara elavalt, võttes homuse suu juurest ära. «Vaata nüüd...»

Logunov kummardus tema poole, kuulates kõlavat heli, millesse segunes melodilist vulisemist — naeru, kuid mida kauem ta kuulatas, seda süngemaks muutus ta nägu.

«Küllalt!» ütles Varvaara, heites talle langetatud ripsmete alt pilgu. «Küllalt, Platon Artemovitš, muidu saate kõik mu saladused teada. Aga ma tahan midagi ka endale hoida.»

«Sa oled kitsil!» lausus ta tasa.

«Aga, Varja, kas sellel homusel saab ka päris tõelist laulu mängida?» küsis Hižnjak, sõites oma taburetiga nende juurde. «Näiteks kas või seda, mida sa hiljuti laulsid?»

«Käo laulu? Ei, seda ei saa. Homuse võimalused on väga väikesed. See pill on tüdrukute jaoks... Lapsena tahtsin ma rutem temal mängima õppida! Ma olin kade, kui vanemad õed homust mängides üksteisele oma saladusi jutustasid.»

«Mida sa rohkem tahtsid: mängima õppida või saladusi omada?» küsis Jelena Denissovna leebelt, istudes mingi käsitööga samuti lähemale.

«Tahtsin mõlemat,» vastas Varvaara, mähkides oma pilli pisikesse rätikusse ja pistes selle rinnataskusse. «Aga nüüd õpin ma vene laule laulma. Ma armastan väga vene muusikat. Homusel mängin ma alati üllarmast hällilaulu. Kui ma mängin, siis meenuvad mulle meie orud ja jurtad ja metshobuste karjad mägedes, kus kiiguvad lumel kollased rohukõrred. Meie, jakuudid, tulime siia kaugelt-kaugelt, vahest kuussada aastat tagasi. Meie muinasjuttudes kõneldakse lõvidest, kotkastest, merest. Me tungisime Põhjamaale nomaadi-

dena, lehma- ja hobusekarjadega, kuid kuni nõukogude võimu tulekuni elasime me siin vaeselt ning viletsalt. Aga nüüd? Mis sünnib nüüd Põhjamaal? Me ju kõik teame, mis sünnib! Laulame sel puhul seda laulu, mille Deniss Antonovitš eile kaasa tõi.»

Hižnjak viskas ahju veel kühvlitäie sütt, istus siis jälle kohale ja vaadeldes, kuidas ahjus hõõgusid kuldsed sädemed, hakkas meeldiva tenoriga laulma:

«Nüüd laulame kõik, ju homme on sõit...»

Jelena Denissovna ja Logunov toetasid teda üksmeelselt, ja pisut viivitades, tabades õige tooni, ühines nendega ka Varvaara ning ta kõrge rinnahääl liitus helisevalt väikese kooriga.

«Jää terveks, lemmiksadam!
Meid võitlus kutsub jälle.
Kurb hüvastijätt;
ning pahemat kätt
veel helendab sinine räät.»

20.

«Jah, võib-olla tuleb ka meil merele sõita,» ütles Hižnjak mõtlikult. «Sõjategevus muutub iga päevaga ägedamaks. Täna teatati, et Ameerika Ühendriikide valitsus kavatseb kongressilt neutraliteediseaduse tühistamist paluda. Vaata kuidas! Ka ameerika hangeldajatel hakkasid käed sügelema: laske, ma soojendan ka oma käsi Hitleri poolt süüdatud tulel! Jälle on neil valminud uus tüüp lennukeid — «lendavad kindlused», ja nad nõuavad, et nende laevadel lubataks Inglismaale sõjavärelust vedada.»

«Noh, ega Inglismaa ole Ameerikale just võõras,» ütles Jelena Denissovna. «Nad on ju peaaegu nagu õed.»

«Need õed on kord juba teineteisel kõrist kinni haaranud,» vastas Hižnjak. «Kapitalist tõmbab ka oma lihase isa seljast kaks nahka maha! Uhesõnaga, neutraliteediajad on möödumas. On juba lõppenudki. Kui ka Ameerika end asjasse segab, siis on see juba tõeline maailmasõda. Jõudmata veel jagu saada Inglismaast, tormab

Hitler meie peale. Ta viskleb nagu marutõbine koer ühe kallalt teise kallale, kuni ta maha lüüakse. Vist tuleb ka meil sõdida.»

«Jah, näib nii,» ütles Logunov. «Kui teie kodusõjas võitlesite, siis jalutasime meie alles laua all. Meid ju kasvatas üles nõukogude võim. Nüüd on meie kord teda kaitsta.»

«Lähed sa rindele, Platon?» küsis Varvaara endise sundimatusega.

«Iseenesestki mõista. Aga kas sina ei lähe?»

«Mina olen meditsiiniline õde ja ühtlasi ka kommunistlik noor,» vastas Varvaara väarikalt.

«Ja mina olin ratsabrigaadi velsker,» teatas Hižnjak.

«Tähendab, ainult mina oma lastega jään siia,» ütles Jelena Denissovna tõsiselt.

«Aga milline see käo laul on?» küsis Logunov Varvaaralt juba ukse juures.

Ta ei tahtnud veel ära minna ja viivitas peaaegu ebatraditsiooniliselt.

«See on jakuudi laul kevadest,» vastas Varvaara ja jäi seisma, tuletades oma saleduse ja liigutuste kergusega meelde metskitse; ainult vaevalt liigahtad — ja ta kihutab minema nagu nool. «Ma laulan seda teine kord,» lubas ta, lähenedes usaldavalt liikumatult seisvale Logunovile. «Seal on sellised sõnad: minu ilus hall linnuke kuulutab, et on saabunud rikas suvi, et kaunikujulised siidised rohulibled on särava päikese käes haljendama hakanud. Ja veel paljugi muud... See on ilus laul, kuid kõlab kurvalt. Väga kurvalt!»

Vestlusest innustatuna puudutas Varvaara alati meeldiva kaasvestleja kätt või küünarnukki, naisel paltas õlga, võttis koguni piha ümbert kinni, ainult Ivan Ivanovitši poole pöördus ta alati väga tagasihoidlikult.

Logunovile olid tema käitumise iseärasused hästi tuttavad.

«Sa oled viimasel ajal nukraks jäänud,» libisesid tal sõnad suust.

Sellest väikesest ettevaatamatusest piisas, et Varvaara kohe tagasi tõmbus ja Logunovi karusnahkse dohaa varrukalt kae ära võttis.

«Aeg on juba hiline,» ütles ta. «Homme pean ma vara üles tõusma.»

Ta katsus isegi haigutada, aga vihastas oma teesklemise pärast ja lausus lihtsalt:

«Ka teil on aeg koju minna, Platon Artemovitš!»

«Mitte sugugi! Ja ma ei tahagi koju minna!» protesteeris Logunov juba ukse taga, pakase käes, kuid ta protesti ei kuulnud keegi.

Ta seisis maja juures ja vaatas akendele, mis olid sügavalt jäälilledega kaetud. Tuhmidel aknaklaasidel liikusid mustad varjud ja ronisid mööda ristuvaid valguseribasid, mis lumel kollendasid. Logunov oli nukker, kuid ta ei tundnud ei külma ega ka üksildust.

«Olukord on raske, väga raske, kuid mitte lootusetu,» meenusid talle Ivan Ivanovitši sõnad, mis viimane kord ühe opereeritud haige kohta oli öelnud.

«Jah, aga kuidas on lugu tema endaga?» mõtles Logunov ja vaatas arsti korteri akendele. Seal oli valgustatud ainult viimane aken — Ivan Ivanovitši töötuba. Teised kolm vaatasid pimedalt külmunud klaaside kaedega ööpimedusse. Logunovile hoovas sellelt peaaegu välja surnud majapoolt vastu nukrust. Talle meenus kõnelus Ivan Ivanovitšiga kaevanduses ja ta tõusis otsustavalt lumiseks tallatud välistrepile. Koputas. Ootas hetke ja koputas uuesti. Uks avanes pikkamisi, raskelt. Lävel seisis Ivan Ivanovitš, kelle nägu pimeduses ähmaselt valendas.

«Astuge sisse!» ütles ta tasa, tundmata Logunovi ära.

Logunov lükkas ukse kinni ja järgnes kirurgile mööda valgustamata koridori. Alles nüüd tundis ta oma käitumise teatavat ebatahtlikkust. Võib-olla kahetses doktor juba oma avameelsust kui tõsisele mehele ebasünnist nõrkust.

«Ahaa, see olete teie!» lausus Ivan Ivanovitš, vaadates öisele külastajale näkku, kui nad olid jõudnud tuppa. «Ja mina arvasin, et kutsutakse haiglasse. Rõõmustan väga teid enda juures nähes. Rõõmustan väga!» kordas ta, kuid tema värskest raseeritud nägu jäi süngeks. «Aga mina, nagu näete, töotan.»

Ivan Ivanovitš viipas laialilaotatud käsikirjade poole.

Paberist abazuuriga varjatud lambi all ulatus valge paberileht kirjutusmasinast kõrgelt välja.

«Kas ma segasin teid?» küsis Logunov istet võttes.

«Ei, ma töotan ju nii palju. Tahan tasa teha. Lähemal päeval lähem kaugele reisile. Piisab juba selle edasilükkamisest.» Alles nüüd märkas Logunov nurka kokku pandud asju ja diivanile tehtud magamisaset.

«Olga Pavlovna ei ole päris terve,» alustas Ivan Ivanovitš, tabanud Logunovi pilgu, mis oli pööratud tema üksildasele magamisasemele, kuid meenutades, et Logunov teab ju kõik, heitis ta käega ja ütles kibedusega: «Elan ja ei ela ka! On õudne, Platon Artemovitš, kui ei saa kuhugi eest ära minna! Varem mulle näis, et sellistel puhkudel on tarvis tegutseda otsustavalt — lahti rebida end, ja kõik. Aga nüüd, kus siisugune juhus on käes, kardan isegi järele proovida, kas see ei ole haigus või naise tuju. End lahti rebida on kerge sellel, kellel on midagi mujal või kui tunded on juba läbi põlenud, aga kui armastad... Ah, mis sellest enam rääkida! Kas tahate teed?»

Logunov jäi teed juba Hižnjakkide juures, kuid, heitnud pilgu Ivan Ivanovitši lohkuvajunud põskedele, nõustus.

«Tema magab. Võib-olla on ta tõepoolest haigestunud,» ütles Ivan Ivanovitš tumedalt, võttes mööda minnes kaasa ka tassikese paberossiotsstega. «Sõidab sellise pakasega terved päevad mööda rajooni ringi. Mõnikord nartal, mõnikord istub veoautosse...»

Kui Ivan Ivanovitš kõiki läks, vaatas Logunov ringi. Naise hoolitsevat kätt oli veel tunda, kuid näis, nagu oleks talitanud mõni kõrvaline naine, kes tuli hommikul, koristas, pühkis tolmu ära, ja jumalaga kuni homseni. Seepärast meenutaski kodune kabinet kantseleid, kuhu keegi töötajatest on ööbima jäänud.

«Vaata, ta sõidab ära!» mõtles Logunov. «Kas Olga Pavlovna tõesti kasutab seda selleks, et tema juurest hoopis ära minna? Kuid ma ei või tema ärasõitu maha lätta! Ja mitte ainult sellepärast, et me andsime lubaduse ja et seal doktorit oodatakse, vaid ka sellepärast, et segases olukorras ei peaks nad praegu kokku jääma. Tema ärasõit aitab mõlemal end sirgu ajada. On lihtsalt

võimatu vahele segada ja manitseda neid elama rahus ja armastuses — siin pole tüli olnudki. On toimunud mingi varjatud sügav rebenemine. Ja sellest on väga kahju! Just nüüd oleks võinud nendest suurepärase perekondi kujuneda!»

«Tee ongi juba valmis!» lausus Ivan Ivanovitš, ilmudes teekannuga uksele. «Nüüd kõevad ahjud kuni hilisööni. Ja siin on midagi tee juurde,» rääkis ta, liikudes kergelt mööda tuba ja võttes kord kapikesest, kord eesriide tagant aknalaualt võid, juustu, pooliku konjakipudeli ja mitmesuguseid konservikarpe.»

Ta tõstis kirjutusmasina diivanile, kogus paberid kokku ja asetaski need osavalt lauale. Nähtavasti oli ta harjunud ilma naise abita toime tulema.

«Noh, joome sõpruse terviseks!» ütles ta Logunovile, pannes Logunovi laua taha istuma ja istudes ka ise. «Täna, et sisse astusite. Aga mina tuln haiglast — ja asusin kohe töö juurde. Töö on ikkagi kõige parem abinõu närvide rahustamiseks!» lisas ta ohkega ja vajus mõttesse. Ta istus kaua nii, unustanud külalise. Siis virgus ta:

«Noh, joome veel armastuse terviseks. Miks te mulle niiviisi otsa vaatasite? Heade inimlike tunnete maailm pole ju sellepärast veel muutunud, et ühe veidrikuga õnnetus juhtus. Ja see veidrik pole muutunud ei skeptikuks ega pessimistikuks...»

«Jah, see ei ole meie viis,» kinnitas Logunov, kujutledes oma suhteid Varvaaraga. Ta mõtted, veendumused ja vaated elule ühtisid niivõrd Ivan Ivanovitši omadega, et neil ei olnud siin millegi üle vaielda. «Meie ajal võib ainult individualist pettuda ja muutuda skeptikuks. Ta arvab, et teda peab tingimata hellitama, aga kui seda ei toimu, kui teda solvatakse, temast mööda minnakse või teda petetakse, siis hakkab ta kõike maailmas mustama. Aga elu on nii rikas, nii mitmekesine!»

«Kaunis — see on elu,» tsiteeris Ivan Ivanovitš nukk-ralt. «Tähendab, rahvas on kõige kaunis, sest ta on igavene. Aga väike skeptik võib oma elule igal hetkel lõpu peale teha. Ma tahan olla rahva osa, ja ma usun kaunisse.» Ta nägu hämmastas Logunovi oma selginevad kurbusega. «Räägitakse, et armastus on pime,» jät-

kas ta peaaegu vaimustusega. «Aga minu arvates on temal tuhat silma. Sest ta leiab ju miljonite hulgast üheainsa, oma, ja valib mitte parima, vaid vajaliku.»

«Kui hea sa oled! Kui tark sa oled!» mõtles Logunov südamliku erutusega, vaadates Ivan Ivanovitšile. «Aga kuidas sa andsid teisele võimaluse teie vahele astuda? Jah, halvasti oleks läinud Skorobogatovil, kui ta poleks solvanud mitte veidrikku Korobitsõnit, mitte Olga Pavlovnat, vaid Ivan Ivanovitši enda tundeid. Ta oleks tema pihuks ja põrmuks teinud. Kuid tõeliselt, parteiliselt oleks ta siiski ise end pidanud süüdlaseks tunnistama, kui ta oleks hästi järele mõelnud, mis perekonnas õieti sündis.»

«Millest siis pettumused tulevad?» küsis ta.

«Halb valik. Inimene ruttas ja võttis selle, mida polnud vaja,» vastas Ivan Ivanovitš veendunult, kuid närviline tõmblus moonutas hetkeks ta näojooni. «Selle asjaga ei tohi rutata. Siin on kaalul ju kogu isiklik elu. Armas Platon Artemovitš!» lisas ta palavalt. «Võtke naine ainult siis, kui te ilma oma väljavalituta ei saa enam hingata. Kahjuks aga on sellises olukorras raske kindlaks teha, kas ilma meieta saadakse hingata!...» lõpetas ta, meenutades, et Logunov on juba valinud, ja valinud samuti õnnelt; ta langetas pea, ja esmakordselt märkas Logunov ta tihedates juustes hallikat läigatust.

«Teie teekonna terviseks!» ütles Platon, uuesti elades läbi poolehoiu ja armukadeduse vastuolulisi tundeid... «Soovin teile kordaminekut. Teie kohtate seal nii palju raskusi ja häid inimesi!... Sõidud mööda Põhjamaad jäävad eluksajaks meelde.»

«Jah, ma tean juba ette, et see sõit mulle meelde jääb!...» Ivan Ivanovitš naeratas kibedalt, kuid samas hakkas ta silmades hiilgama Logunovile juba tuttav sädemeke. «Ma avan taigas väikese haigla, ja kui leian eriti huvitavaid haigeid, siis toon nad siia, et protsessi täielikku kliinilist uurimist teostada ja tundma õppida kogu haiguslugu. Hiljuti oli mul üks haige...» Ja Ivan Ivanovitš hakkas juba innukalt jutustama haigest, kellel olid sümpaatilises närvisüsteemis mingisugused keerukad komplikatsioonid. «Ma lõikasin selle välja. Oli tohutu

suur! Vaat sellinel!» seletas ta, mõõtes küünega kahvli otsast umbes kahe sentimeetri pikkuse osa, mis insener Logunovi kujutluses kuidagi ei sobinud sõnaga «tohutu». Mõttesse-vajunult püüdis Logunov edaspidi ainult mõned kirurgi sõnad kinni: «Unearterit kõrvale nihutades... väga sügaval... Ma isegi ei saanud seda sealt korraka välja. Kui haige üles ärkas, siis olid teravad valud käes juba kadunud.»

«Reumatism?» küsis Logunov.

Ivan Ivanovitš vaatas talle imestunult.

«Autokatastroofi juures saadud õlapõimiku vigastus. Esimene operatsioon oli tehtud Ukamtšanis. Reumatism?! Oskasite alles välja mõelda!» Ivan Ivanovitš naeris tasa, kuid südamest. «Muide, kui te mind mööda kaevandust juhtisite, siis ei saanud ka mina teie asjandusest midagi aru.»

21.

Olga istus söögitoas, kerge sall õlgadel, ja luges külmetanud häälega valjusti oma ajalehele kirjutatud sõnumit. Ta oli korteris üksi ja kontrollis kuuldavalt oma järjekordset juttu. Hiljuti andis oblasti raadiosõlm edasi tema olukirjelduse evenide küttide-artelli kuulsa jälgede-uurija kohta, ja ülekannet kuulates pidi Olga erutusest peaaegu haigestuma: selles leidus nii magusa võitu ilukõnet kui ka sõnade liigset kordamist.

«See pole korrespondendi kirjutis, vaid daami käsitöö!» ütles Olga endale karmilt, punastades häbi ja tusa pärast. «Miks risustada ajalehte sõnaprügiga? Sinu lühikesed tulbakesed peavad seal olema nagu valgeks aknakeseks taiga-maailma ja puhtaid klaase pole tarvis katta keerukate mustritega: muidu ei ole vaadates läbi nende midagi näha. Selgub, et kõige raskem on kirjutada lihtsalt!»

«Seekord oleks nagu hea,» otsustas Olga, lastes silmadel uuesti üle sõnumi libiseda.

«Taiga on pakasest tarretanud, kuid lumme uppunud puude keskel helgivad rõõmsalt uue kolhoosiasula tuled.»

Olga võttis pliiatsi ja parandas:

«Pakasest valgeks muutunud taiga on karm, kuid rõõmsalt säravad lumises ümbruses kolhoosi uusehituste tuled.»

Ja veel kord tõmbas ta esimese lause maha:

«Taiga on valge ja karm, kuid rõõmsalt põlevad lumises ümbruses uusehituste tuled.»

«Edasi saab ju teada, et jutt on kolhoosist... Loed homme uuesti, ja jälle leiad, mida parandada. Ja lõpuks võib nii ära siluda, et muutub vastikuks endalegi. Peab õiget mõõtu tundma... Ajalehele on kõige tähtsam, et oleks tabatud fakti olemus, kuid lugejale on tarvis ka kujutlust sellest faktist... Ma ei või ju piirduda kuiva teatega: kolhoosnikud-eevid kolisid uutesse majadesse. Aastat kakskümmend tagasi ei olnud nendel ju kujutlustki elamisest korralikus majas, ahjustest, rõivastest, pesust.»

Ja Olgale meenus... Väljas on viiekümne-kraadiline pakane, aga eeveni vanaema, visanud ära karusnahkse rinnavesti, vannitab imikust pojapoega, asetanud vannikese lauale, soojusele ja valgusele lähemale. Lapsuke plaksutab kätega vastu vett ja vahib viltuste silmakesega heleda elektrilambi poole. Vanemad jõnglased on ka lauale roninud, naeravad mõnulevat vennakest vaadates, tõuklevad, segavad vanaema...

Õnnitlen uue elukoha puhul, kodanikud! Õnnitlen õnnelikku ellu astumise puhul! Milliste sõnadega tuleb siis sellisest asjast jutustada?!

Uks kolksatas, ja Olga muutus valvsaks... Ivan Ivanovitš läks viimast korda enne ärasõitu tööle ja temal oleks veel vara tagasi tulla. Pava hakkab juba läve juures pakast siunama ja igasuguseid äärmusi armastava looduse tujude üle imestust avaldama. Jelena Denisovnal on oma sissetulemis-viis — paneb ukse hoolikalt kinni ja pühib jalad puhtaks. Varvaara jookseb sisse kergelt ja hoogsalt nagu noor põder. Kas tõesti Tavorov?... Olga ei saanud veel toibuda, kui kostis Logunovi hääl:

«Kas majas elavat hinge on?»

«Jah,» hüüdis Olga kiiresti.

Juba esimesest kohtamisest saadik suhtus ta Logunovisse alati soojalt; temaga, samuti kui ka Hižnjakkidega

ja elatanud silmaarsti Ivan Nefedovitš Širokoviga, käitus ta sõbralikult ja lihtsalt, nagu oleksid nad tema lapsepõlve tuttavad.

Logunovi teretades meenus talle millegipärast kohe kõnelus Jelena Denisovnaga ja eilne kohtamine Ivan Nefedovitšiga. Võib-olla tuli see sellest, et nad suhtusid üksteisi nii Olgasse kui ka tema mehesse. Kuid nüüd taipas ta ilma vaevata Logunovi meeleolu ja kavatsust.

«Kallis Olga Pavlovna!» ütles talle Ivan Nefedovitš, ja ta lai, kortsudega kaetud ja karedate juustega piiratud nägu väljendas peaaegu sugulustunnet. «Mispärast ei võiks te koos Ivan Ivanovitšiga taigasse sõita? Seal leiduks ju ka teie jaoks palju huvitavat...»

«Ma ei saa,» vastas Olga. «Ma ei ole sellele isegi veel mõtelnud.»

«Aga mõtelge,» nõudis ta pehmelt, kuid kindlalt. «Te kujutlege ainult, kui palju teie juuresolek tema tõsise ülesande teostamist kergendaks.»

«Ma ainult segaksin teda...»

«Kuidas nii! Te vaadake, kui kurvana ta viimasel ajal ringi kõnnib. Andestage, kuid tunnen lihtsalt teise olukorrale kaasa. Niisugune suurepärane inimene... Jumala eest, vist mõnesugused täiesti tühised põhjused...»

«Ei, need pole sugugi tühised põhjused,» vastas Olga tõsiselt, ilma et oleks imestanud või solvunud. «Kuid sellest pole vaja rääkida.»

«Kas te läksite tülli?» küsis Jelena Denisovna otsekoheselt. «Ei? Siis kallistage teda, muutke ta meeleolu rõõmsaks. Ta ju armastab teid! Mis see on? Me ei tunne Ivan Ivanovitši enam ära. Ta teeb küll tööd ja naljabki, kuid silmades on must mure...»

«Kas siis ka Platon Artemovitš hakkab sellest samast rääkima,» mõtles Olga. «Nad kõik on tema pärast erutatud. Ma näen ju ka ise, et tal on raske. Aga kas minul on kerge?! Muidugi on ta suurepärane inimene ja teeb suurt ning tähtsat tööd! Kuid mis võin ma praegu?...»

«Tõsi,» alustas Olga ilma lõbususeta, vaatamata Logunovile otsa, «igapäev on omad mured. Näete, mina istun ka päev otsa ja murrin pead, nagu poleks ükskõik,

kas koostada lause nii või teisiti! Minule on see kallis ja tarvilik, aga teile täiesti tühine asi...»

«Ei, mispärast siis tühine asi!» vastas Logunov kõlava häälega. «Miks te räägite nii, Olga Pavlovna, teil on ju kõige kaunim tööväli. Trükitud sõna, mis peab eelkõige olema elav, tähendab läbituntud ja läbimõeldud sõna. See on tõsi. Meie elu annab suurepärase ainet, ainult vaatele ja ära laiskle, aga väljenduse, vormi kallal peate teie, ajakirjanduse alal töötajad, vaeva nägema...»

Olgaga polnud keegi juba ammu selliselt kõnelnud, ja ta elavnes ning muutus kaunimaks, kui jutustas Logunovile oma tööst ja edasistest plaanidest. Logunov vaatlus teda ja tähtmatult rõõmustas tema elavne-mise üle.

«Olga Pavlovna,» lausus ta viimaks, «ma tahan teilt küsida, mitte kui rajoonikomitee sekretär, vaid lihtsalt kui sõber... Mul on perekonnaelu suhtes vähe kogemusi. Õigemini öelda, mul neid veel polegi. Ütelge, mis on teie ja Ivan Ivanovitši vahel juhtunud?»

Olga jäi hetkeks vaikseks.

«Ma ei tea isegi,» vastas ta. «Poleks nagu midagi juhtunudki, kuid me muutusime teineteisele võõraks. Ivan Ivanovitš on väga hea inimene, kuid ta millegipärast suhtus minusse kas kõrgilt või hooletult. Ma tundsin end nii, nagu oleksin kord oma kergemeelsuse pärast komistanud ja auku sattunud... tema nägi seda, aga ei ulatanud kätt, et mind sealt välja tõmmata. Mul endal aga ei jätkunud taipu, kuidas välja pääseda!...»

22.

Varvaara seisis pliidi juures ja ootas, kuni pannikesed palavaks lähevad. Tema kõrval taldrikul seisis juba terve virn pannkooke.

«Kes ometi mõtles välja sellise raske küpsetamisviisi,» ütles ta. «Liigutad noaga pisut valesi — ja tainas rebenenagu märg paber. Aga vaadake, ma olen selle köögiasjanduse juba üsna hästi ära õppinud.»

Jelena Denissovna ei vastanud kohe, kuna ta oli tege-

vuses karvase sõidukoera toast väljaajamisega, kes talle juba poest saadik oli järele lonkinud.

«Vaata kuidas külge kleepus! On nüüd aga siia igasuguseid koeranässi kokku aetud. Haistis paunas värsket kala ja ulub.» Jelena Denissovna vaatas välja välis-trepile, kus koer niutsus, ja lõi ukse energiliselt kinni. «Pärast lõunat hakkame Ivan Ivanovitši jaoks pelmeene valmistama,» jätkas ta, võttes härmatunud salli lahti. «Me teeme need valmis ja külmutame ära. Terve kotitüki — umbes kuussada. Talvel teel olles on pelmeenid kõige tähtsam asi.»

«Hea, hakkame valmistama,» kordas Varvaara nõustuvalt, kuid ohates.

Minutit kümme liigutas ta vaikides küünarnukke, mis olid kuumusest roosaks tõmbunud. Ta pluusi käised olid mugavuse pärast üles kääritud ja pead ümbritses tihe-dalt seotud valge pearätt.

Võtnud pannilt viimase koogi, pöördus ta järsku oma kokast šefi poole ja suurt nuga viibutades ütles peaaegu meeleheitel:

«Noh, mispärast ei võta ta mind endaga kaasa? Ma mõistan kõike! Ma aitaksin teda. Ja kuidas ma teda hoiaksin!»

«Sa oled veider, Varjuška!» vastas imestunud Jelena Denissovna. «Sina oled ju tüdruk. Kuidas sa saaksid meestega üksinda sõita?»

«Vaata mul asja, üksinda! Meie tüdrukud, samuti evenide omad, on teel asendamatud töölised. Me mõis-tame telke üles seada, põtru kokku koguda ja laagri juurde ajada. Meil nasleegis töötasin ma sulasena. Ma võin ka põtra tappa... Vaata, see näib teile kohutavana, aga minule on see lihtne asi! Mul tuli...»

«Jätkub juba lobisemisest!» katkestas teda Jelena Denissovna. «Sa oled nii armas tüdruk... Mis häda on sul lihunikuks hakata?»

«Aga mis on selles häbistavat? Peab kahetsema inimest, aga mitte looma! Te ei usu mind? Te arvate, et ma hooplen?» Varvaara sõostis ukse poole. «Tahate, ma tahan kohe selle koera ära?»

«Oled sa hulluks läinud, Varvaara? Vaata kui sõjakaks sa oled muutunud! Mis arvab sinust sedaviisi Ivan Iva-

novitš? «Vaata milline loomanülgija ta on!» ütleb ta.» Ja Jelena Denissovna vaatas ebatavaliselt karmilt haprale kogule, kes istus, nuga käes, koera ees.

Varvaara vaatas koerale samuti karmilt. Suur kolõmaa eskimokoer seisis tema ees, tugevad jalad laialt harkis, ja liputas sabaga. Tema helepruunide silmade pilk oli sõbralik. Selliseid koeri oli ka metsapiirkondade küttidel, seal peeti nendest lugu nagu abilistest jahil... See siin oli lihtsaks veoloomaks nartarakendis, kuid tema äratapmist peeti halvaks. Mida ütleb Ivan Ivanovitš? Varvaara vaatas oma kätele ja, nuga käes, haaras äkki koera kaela ümbert kiirni ning oma nägu tema külmadesse karvadesse peites puhkes nutma.

«Oh, Varja!» lausus Jelena Denissovna, esmakordselt mõistes seda, mis sündis Varvaara hinges. «Sa mu vaene lapsuke, ja kui rumal sa oled!»

«Kas Olga Pavlovna ka tuleb?» küsis Varvaara, silmitsedes lõuna jaoks kaetud lauda.

«Ei, ta ei ole täna päris terve.»

«Aga Ivan Ivanovitš sõidab siiski ära?» lausus Varvaara ara lootusega.

«Ükskõik. Ilma temata saab ta kiiremini terveks,» vastas Jelena Denissovna pahaselt, jagades portsjoneid väikestesse kastrulitesse.

«Andke, ma viin nendele ära!» pakkus Varvaara end abiks ja hakkas kohe kastruleid kokku koondama ning neid sangaga ühendama.

«Sa viska vähemalt rätik üle!» ütles Jelena Denissovna, vaadates umbusklikult tüdruku ägedaid liigutusi, kelle põsed aina õhetasid punast. «Kui ta seal viimati veel ei tembuta!» mõtles ta rahutult. «Vaata milline isemeelne — jooksis ainult kleidi väel!»

Varvaara libises kiiresti akendest mööda, näides keset tuhmilt valendavat lund eriti mustapäisena ja punapõselisena. Kastruleid väljasirutatult käes hoides jooksis ta kergejalgselt mööda trepiastmeid üles.

«Ma tõin teile lõuna!» teatas ta raskesti hingeldades juba koridoris.

Tal hakkas isegi süda valutama ja koguni hirmsasti peksma. Ta ju sugugi ei oodanud, et näeb nüüd Ivan

Ivanovitši. Too on ju veel tööl. Aga vaat, Olga — tema naine... Naine, kellele ta on truu. Millega on ta tema truuduse ära teeninud? Varvaara suunas tungiva pilgu Olgale, kes tõusis, et talle vastu tulla. Kas tema ilma värvita juuksed on paremad kui Varvaara mustad patid? Ja need kahvatud põsed? Tema tumeda sinaga ümbritsetud silmad on tohutud ja läigivad rahutult. Kui kõrgekasvulisena ta näib, mähituna vöödiliselt, vist väga sooja rõivasse.

«Miks te end nii palju tülitate!» ütles Olga pehmet. «Ma pole just väga haige, oleksin valmistanud ise...»

«Ükskõik,» ütles Varvaara mornilt. «Ei tee suurt vahet, kas valmistada kuuele või kaheksale.»

Nüüd seisis ta keset tuba, lasknud käed alla (kastrulid viis Olga kööki), ja vaatles uuriva pilguga ümbrust. Laual on mingisugused raamatud, paberid, vihikud. Varvaara oli ajalehest lugenud Olga olukirjeldusi ja sõnumeid. Ega midagi, väga head. Siin ta töötab... Kuid miks on Ivan Ivanovitš tema jaoks ülearuseks muutunud?

«Mul on teist kahju!» ütles Varvaara häälega, mis helises nagu pinguletõmmatud pillikeel.

Kas erutusest või mingil muul põhjusel, kuid ta ütles seda väljakutsuvalt.

Tühjade nõudega tuppa tulnud Olga võpatas ootamatusest. Ta silmad muutusid veelgi suuremaks. Nad vaiksivad hetke, vaadates teineteisele.

«Miks te piinate Ivan Ivanovitši? Te teete ka ennast õnnetuks, kui teda solvate,» tahtis Varvaara ütelda, kuid ei saanud: isegi hingata oli tal raske. Ainult see naljakas ehituste ülevaataja, kes Varvaarat endale naiseks kutsus, lubades tal siis terved päevad kodus istuda ja grammofoni mängida... ainult selline võib ülearuseks muutuda. Ivan Ivanovitš on hoopis teine asi! Ta rõõmustab tüdrukute edasijõudmise üle velskritekursustel, ta edutab noori arste, usaldades nendele järjest suuremaid ülesandeid oma operatsioonides. Ja kui hästi ta naerab ning kui kohutavalt tõreleb! Viimasel ajal ta üha sagedamini kas tõreleb või vaikib...

«Miks teil minust kahju on?» küsis Olga. Varvaara ei

vastanud ega märganud nõusid, mida Olga tema poole ulatas.

«Nõud on puhtad... Ma pesin nad puhtaks,» ütles Olga, tõmmates nõtket peopesaga üle alumise kastrulli põhja.

Varvaara meeleolu langes hoopis.

«Mul on teist mõlemast kahju,» ütles ta. «Kuidas te võite teda niisuguses meeleolus kaugele teele saata? Ta ei ole ju ära teeninud, et temasse halvasti suhtutaks! Tõsi ju, ta ei ole niisugune?»

«Milline ta on?» lausus Olga ja jäi vait, silmitsedes tähelepanelikult Varvaara nägu.

«Ah ei, ma tean — ta on hea,» ütles Varvaara sügava õrnusega.

«Teie... Teie ta meeldib?»

«Väga!» hüüdis Varvaara naiivselt, siiralt ja tõsiselt. Tema juba tundis Ivan Ivanovitši väärtust.

Olga nukker ilme asendus elava tähelepanuga. Midagi kiivusesarnast liigahtas veel hetkeks ta hinges ja kustus.

«Jah, ta on tõepoolest hea,» ütles ta tagasihoidlikult. «Me lihtsalt ei saanud teineteisest aru. Ja pörkasimegi niiviisi kokku, et mõlemast lendasid sädemed...»

23.

«Ma olen Oktoobriga ühevanune, kuid sündisin Olekmal. Siia asus meie pere juba pärast kodusõda. Meie, minu õed ja mina, olime siis niisugused nagu need,» viilpas Varvaara kolme tüdrukukese poole, kes olid Nataškale külla toodud.

Tüdrukukesed istusid karvaste nahkadega kaetud põrandal, sorisid riidelapikesi, mängisid Nataška nukudega ja kõnelesid millegipärast sosinal.

«Üksinda olles väsitab ta õhtu jooksul meid kõiki, aga ühiselt koos olles tegelevad nad üksteisega rahulikult,» ütles Jelena Denissovna, heites pilgu tütrele. «Ka lasteaias harjutatakse neid sellega. Ühiskondlikud harjumused!» Jelena Denissovna naeris heasüdamlikult ja hakkas jälle töötama tainarulliga ning väikesed

ümarmargused tainatükid aina lendasid naiste käte juurde.

Nemad, täiskasvanud, istusid laua ääres, mis oli täis jahukuhjakesi ning tainatükikesi. Valmis pelmeenid viidi rauast plaatidel sahvrissi külmuma.

Hetkeks Olga juurde sisse jooksnud Pava Romanovna tuli koos temaga pelmeenide valmistamise talgutele. Ta istus üleni jahupuudris, kuigi töötas rohkem keelega kui kätega.

«Ei, mina ei viiks oma lapsi lasteaeda!» rääkis ta lõbusalt. «Ühiskondlikud harjumused — nendega on aega. Jäägu lapsepõli nendele meelde kuldse, muretu ajana. Tõsi küll, mind aitab vanaema, ta askeldab nüüd väiksekesega... Kodune kolle — see on ikka soojem.»

«Aga meie kasvasime väga karmilt ja vaeselt,» jätkas Varvaara, kes oli ebatavaliselt jutukas ning pingul. «Minu isal oli Olekmal ainult kuus lehma...»

«Kuus lehma!» hüüatas Jelena Denissovna.

«Karjakasvataja jaoks on seda väga vähe,» vastas Varvaara, nõtkete sõrmedega pelmeeni kokkukleebitud nurgakesi hoolikalt ümardades. «Meie lehmad andsid ainult kuni kaks liitrit piima, aga vaeste jakuutide ainukeseks toiduks on piimasaadused ja männimaltsast lapša. Ja meie peres sündis ainult tütreid — meid oli viis, üks väiksem kui teine. Ka see tekitas isale pahameelt. Oli ju nii, et kui sündis poiss, siis sai perekond hingemaa-lapi juurde, aga tüdruku peale ei antud midagi. Selle eest saimegi hoope, nii meie kui ka emake! Varem oli jakuutidel nii, et naist peab õpetama. Kuidas? Tuli teda aagedamini peksta. Lapsepõlves peksid vanemad, pärast valasid nende peale oma viha mehed — vaesuse eest, loomade suremise eest, ülemuse poolt tehtud ülekohtu eest. Ja imelik!... Oma esimesel kodumaal meie, jakuudid, olime vist rändrahvas. Aga siin, Põhjamaal, muutis kari meid paikseks. Talv kestab kaheksa kuud aastas, pakane ulatub kuuekümmene kraadini. Hobustele kasvas pikk karv selga ja nad harjusid aasta ringi väljas vabalt toitu otsima, nad metsistuvad, siis lähevad rasva... Lehmi aga peab soojas hoidma, nendele heina varuma. Ja nii muutus suvi jakuutidele lakkamatuks heinatööks. Aga

rikkad — tajaanid — haarasid paremad maad enda kätte... Heinamaade pärast käis võitlus...»

«Klassivõitlus,» torkas Pava Romanovna soliidset vahele.

«Minu isa kakleski koosolekul tajaaniga ja pidi sellepärast nasleegist ära põgenema,» jätkas Varvaara. «Seejärel kolisime me Indigirkale. Artelle ja kolhoose siia veel ei olnud. Isa palkas end evenkide-põdrakasvatajate juurde karjuseks ja hukkus tundras. Mina ja õekesed läksime teenijaiks, kuni ulussides avati internaatidega koolid, aga vaene ema suri tiisikusse. Ta ei suutnud uue kohaga harjuda ja igatses surmani Olekma järele.» Varvaara hää katkes, kuid ta ütles juba rõhuga: «Olekmal Maailmas pole midagi kaunimat! Kui ma teda meenutan, siis hakkab mul süda värisema! Seal on samasugused mäed kui siingi, aga puud on igihaljad — kuused ja männid. Me elasime metsa ääres, mille kohal ka kõige halvemate ilmadega seisis päike — selline kuldne sein! Aga missugused lilled seal on! ... Meil ei olnud mänguasju ja me mängisime lilledega. Aga talvel olime ööd kuni päevad kodus. Uks eluruumist lauta on soojuse mõttes lahti, sealt tuleb auru, vasikad jalutavad jurtas... Sees on poolpime. Oleme näljased. Paras pind tiisikusele ja trahhoomile!» Varvaara langetas käed põlvedele, mida ümbritses lumivalge põll, ja vajus kortsus kulmul mõttesse. «Elu oli hirmus! Aga maa on ju nii rikas! Pole viga, et külm. Külma võib harjuda. Ja me oleme töökas rahvas, vastuvõtlik kõigele uuele!»

«Te peate end õnnelikuna tundma, et pääsesite oma mustast jurtast ja sattusite intelligentsesse ühiskondal. See on ju tohutu hüpe, ausõnal!» tähendas Pava Romanovna heasüdamlikult.

«Ma olen õnnelik mitte sellepärast, et mina pääsesin, vaid sellepärast, et kogu meie rahvas pääses mustusest ja vaesusest!» vastas Varvaara tuliselt. «Varem oli ju kultuur kättesaadav ainult väikesele intelligentide käputäiele, kes suhtles venelastega. Ja siiski tegid vanameelsed natsionalistid ka nendele etteheiteid venestumise, vene kommete pärast, sellepärast, et nad häbistavat seega jakuudi nime. Ma vihkan natsionaliste!» ütles Varvaara ja lõi isegi rusikaga vastu lauda; ta nägu kahvatas

ja muutus kurjaks, silmad vaatasid teravalt. «Ma vihkan neid! Miks neid ikka veel leidub? Mida nad võivad rahvale anda? Meil ju põdes peaaegu üks kolmandik rahvast tiisikust ja üle poole imikutest suri. Aga nemad taotlesid restauratsiooni! Mul kipuvad pisarad silmi, kui ainult mõtlen, et revolutsiooni oleks võidud juba kohe alguses lämmatada!»

Katkestades pelmeenide tegemise, vaatasid naised Varvaarale vaikides, olles haaratud ta tulistest sõnadest, kuid ta süngele näole hakkas juba valguma naeratus.

«Meie ei anna enam midagi tagasi!» rääkis ta rahunedes ja nagu südant kergendades. «Seda, mida me nüüd omame, ei saa ära võtta. Ei saa ju tervelt rahvalt võtta ei!»

24.

«Niisiis, ma sõidan! Raske on sõita sellise koormaga südames... väga raske! Aga siia jääda on võimatu. Tarvis Olgale anda aega järelemõtlemiseks, oma tunnete üle selgusele jõudmiseks. Ja võib-olla ka igavust tunda.» Viimase mõtte juures läks Ivan Ivanovitš häbi pärast tulipunaseks. «Rumal, rumal oled sa!» lausus ta südamevaluga. «Tema teeb kõik selleks, et sind ära tõugata. Tema nägu ütleb selgesti: sõida rutem ära! Aga sina — igavust tunda! Ptüi, kurat võtku! Mina ise kardan otsustavat kõnelust. Ma ei ole kunagi midagi kartnud, seda aga kardan! Ikkagi tahaks nagu säilitada mingisugustki lootust...»

Närvitsedes murdis Ivan Ivanovitš mammutiluust paberinoa üheainsa liigutusega pooleks ja mõötis kaua ebateadlikult konarlikke pooli ning seadis neid teineteise vastu.

«Milline suur meister!» oli ta öelnud äkki vaimustusega, vaadeldes esmakordselt nikerdaja kunstipärast tööd — joonist noa lamedal käepidemel. Suitsev tšum¹. Põdrad. Nappide joontega on antud Põhjamaa talvine maastik, mägede siluett, päike ja paljad lārsid. «Milline suur meister!» kordas Ivan Ivanovitš juba ohkega ja pani

¹ Nahkade või puukoortega kaetud siirdav telk-koda. (Tõlkija.)

katkimurtud noapooled lauualaekasse. «Sea nüüd, kuidas tahad, kuid ikka kokku ei jää.»

Ta läks akna juurde, kraapis küünega lumetunud ruudule laigukese ja vaatas sellest välja. Asula katuste kohal hõljusid valged suitsutombud, hõljusid ja täitsid oru üleni, kuni lähedase silmapiiri jooneni, kus valendas tuhmit kollakas taevas oma pakasest udust läbitungivate kustuva loojangu värvidega. Välistrepi juures oli kuulda jakuutide jutukõminat, kes sidusid nartadele doktori teele kaasavõetavat koormat. Ivan Ivanovitš kõõritas sinnapoole ja nägi rägastikulisi põdrasarvi, halle nagu ärakuivanud põõsastik. Aurupilv seisis ka põtrade kohal.

«Jah, pakane! Ööseks pigistab veel rohkem. Nüüdki juba on kuuskümmend kraadi.»

Ivan Ivanovitš sidus vöö külge rihmakesed kõrgele üles tõmmatud untade juurest, mis olid ömmeldud komassidest — põdrajalgade nahakestest, millel karv on lühike, sile ja tihe. Häid komassidest tehtud untasid ei jõua ära kulutada! Nad ömmeldakse karvaga väljapoole ja neld kantakse jänesenahast sukkadel, millel karv on seepool. Kerge ning mugav jalats.

Untad ja kaljukassinahaga kaunistatud dohaa, samuti oravanahast läkiläki, tõid jakuudid, et doktoril oleks teel soe, ja kõik see osutus talle parajaks — tema kohta talgas koostatud lauludes pajatati, et ta sarnaneb kasvult tubli lärsiga.

«Hoolitsevad minu eest! Jaa, jaa, jaa!» lausus Ivan Ivanovitš nukralt ja, kuuldes akna taga jalgrajal naiste hääli, liibus uuesti vastu ruutu.

Jelena Denissovna tassis kotikest külmutatud pelmeenidega, hoides seda mõlema käega enda ees. Tema näos peegeldus hoolitsus. Tema järel kõndis Olga, samuti kotiga, mis oli täidetud mingisuguste pakikestega.

Ivan Ivanovitši süda tõmbus kokku. Nüüd, viimastel hetkedel enne ärasõitu armastas ta teda eriti. Ta toimetas terve päeva teda teele saates. Kas ei askeldanud ta mitte sellepärast nii hoolega, et ei tahtnud temaga üksi jääda? Kord läks ta poodi, kord Hižnjakkide poole. Äkki tuli talle meelde salv külmetuse vastu ja ta sõostis apteeki, hoolimata Jelena Denissovna manitsustest, kes

ääraseks puhuks oli hanerasva varunud. Kõik selleks, et mitte koju jääda!

«Seljakott! Unustasite seljakoti!» helises Hižnjakkide välistrepilt Varvaara rinnahääl. «Ma kohe toon.»

Ivan Ivanovitšile meenus, kuidas Varvaara palus end kaasa võtta, meenus tema ootamatu ülestunnistus... Kui Olga oleks temale nii ustav!

Koputamata tulid tuppa Logunov ja Hižnjak, siis Ivan Nefedovitš, Valerjan Valentinovitš, Sergutov ja teised arstid. Järk-järgult täitus korter inimestest ja pakaseaurust. Naised vajusid sisse terve, salgana, ilmus ka Pava Romanovna, kelle kogu kaval, kiskjataoline ning valgehambaline koonuke ja eredad silmad aina lõbusalt sädelesid.

Jumalagajatuks joodi pits viina; oodati, kuni Ivan Ivanovitš riietus, istuti hetk, ja valguti müraga välistrepile.

«No vaat, said, mida sa soovisid!» mõtles Ivan Ivanovitš kurvalt, heites pilgu Olgale.

Varvaara astus ette, kuid ei suutnud sõnagi lausuda, ja Ivan Ivanovitšil oli temast hale. Vaata, ka mõlemad Hižnjakid on sünged. Aur hõljub inimestesalga kohal, põtrade kohal, kes on juba rakend rakendi taga teele välja loodud. Võimsad, osavalt välja valitud loomad seisavad tardunult nagu raidkujud, kuid on valmis korraga kohalt sõostma ja kihutama öösse ning pakasesse. Viivitada enam ei või.

«Noh, Olja, ära mõtle minust halba!» ütles Ivan Ivanovitš sellise kibedusega, et Olga koguni võpatas.

«Pole midagi!» lausus ta siis, võttis oravanahast kinda käest, tõmbas käega üle naise põse, tõstis ta näo üles ja erutuse tõttu seda peaaegu nägemata suudles, kuhu juhtus. Siis pöördus ta teiste poole ja ütles tumedalt:

«Elage hästi!»

Ivan Ivanovitš, kes näis oma hästiömmeldud karusnahkses riietuses hiiglasena, astus narta juurde, asetus osavalt istuma ja viipas kannatlikult ootavatele jakuutidele.

Põtrade sarved hakkasid udus lainetama, jalased kiunuma. Põtradele hoogu andes langetasid jakuudid end kõhuli nartadele, asetusid kiiresti istuma ja kihutasid

orunõlvakule. Külma tuule eest kõrvale pöördudes nägi Ivan Ivanovitš veel kord oma maja ja välistrepi juures seisvaid inimesi. Näis, nagu oleks majast nüüdsama surnu välja kantud.

25.

Hall videvik. Valged aurupilved tormavad valge jõe tühjade kallaste vahel, millel mustendab raagus lärssi-dest moodustatud metsik tara. Vaikuses on põdrajalgade kuiva plõksumist kaugele kuulda. Lumi krudiseb ja kriuksub jalaste all... Pakase poolt rajatud teel kihutavad rakendid kiiresti. Iga rakendi ees on kaks põtra, nende rakmeteks on laiad rihmad; kui üks tõmbab rohkem, siis peksab loogana etteulatuv narta esiosa teise jalakonte; seepärast püüavad nad ühtlaselt joosta. Sõidavad neli inimest: teejuhid, Nikita Burtsev ja Ivan Ivanovitš. Kogu transport on jagatud eraldi lülideks. Medikamendid, marli, operatsioonipesu, kirurgilised instrumendid, elektriaparaadid ja doktor ise on Nikita Burtsevi nartadel, kes on nüüd juhtijaks. Põdrad kihutavad. Ivan Ivanovitš istub oma kerges saanis kindlalt nagu sadulas. Välispidiselt on tal soe. Kuid hinges on külm ja tühi. Kadunud on soovid, mõtted, tunded. Midagi pole enam. Nartal istub ratsa poolsurnud inimene.

Aga Nikita on ees. Ta on kogu näo mässinud kaelsalli, ainult silmad välguvad, kõõritavad siia poole ja sinna poole. Aeg-ajalt hüppab ta nartalt maha, et end liigutada, ja jookseb rakendi kõrval, hoides kinni nõorohjadest, mis on kinnitatud eesmise, juhtiva põdra sarve külge; joostes hoogu võttes hüppab ta nagu metskass jälle nartale.

Lumi kallaste vahel oli kirjatud jäneste kolmeleheliste jälgedega. Jänes hüppab trääsana; ja siis tulebki nii, et esimesed käpad on koos, pikad tagumised visatakse ette ja nemad annavadki jänesele hüppehoo. Samas on ka jälgedega ahel, mis on lükitud suure sabaga tõmmatud vao-kesele, — siin on värskel lumel kõndinud rebane. Ta ringleb mööda tardunud metsa, kord pistab ta nagu leegitsev tuletukk nina hiireurusse, kord sööstab ta kerge hüpetega, karvad kohevil, lume alt üles lennanud põld-

püüde parvele järele. Vaat siin ta, võib-olla mustjaspruun, hiilis tedre järel. Tema ühetasased jäljed kulgevad kord ühel, kord teisel pool katkematut mustrilist jälgede rada... Oravate pisikesed käpakesed on jätnud lumevalendusele täpsed jäljekesed. Tänavu on oravaid vähe. Maadjal männil oli halb pähkliasta ja orav läks lõuna poole, kuusemetsadesse. Soobel läheb ka oma saagi — orava — järel. Tema jälge võib tunda lühikest sammust. Ta kütib ka hiiri. Ta libiseb kiskjalikult mööda taiga tormist murtud puid ahtakehalisena, painduvana, lookatõmbunud seljaga. Tema tore pruun karv, pehme nagu udusulg, hallika aluskarvaga, musta jutiga selgroo kohal, läigib vähimagi liigutuse juures siidise helgiga. Kõige õrnem, kõige vastupidavam ja kõige kallim karusnahk!

Oma lühikese eluea kestel on Nikita Burtsev püüdnud kakskümmend sooblit; peaaegu kõik nad sattusid lõksusse, mis ta üles oli seadnud tormakate metsaojade peale, mahapaisatud puude juurde.

Jakuut Nikita Burtsevil ei olnud kunagi kariloomi. Tema vanaisal oli vilets majapidamine, tema isa oli tajoonte juures sulaseks ja hiljem hakkas kütiks. Ja Nikita oleks kogu oma elu metsloomade teeradadel kõndinud, kui ta pigimustade juuksekeeriste all poleks liikuma hakanud rahutud mõtted, mida külvas sinna Verhojanskist tulnud parteiagitator. Verhojanski nõos, põhjapoolse, mägise Jakuutia keskuses, olid kuni seitsmekümne-kraadilised pakased. Näib, nagu poleks sellise külma juures võimalik elada. Aga poisid, kes sõitsid sealt nasleegi, kus elas Nikita, olid keevaverelised, lõbusad, osavad ja rääkisid küttidele ning karjakasvatajatele niisuguseid sõnu, mis põletasid nende südameid. Inimesed hullusid nendest sõnadest. Noored hakkasid mõtlema, vanamehed aga nagu oleksid rüübanud piiritust — unustasid väarikuse, naersid, sõimlesid, haarasid üksteisel rinnust. Siis asutati Burtsevi kodunasleegis küttide-artell, varsti tekkis naabrusesse kolhoos, siis avati kultuuribaas ja seitsmeklassiline kool ühes internaadiga kaugemalt-tulnute jaoks.

Ka Nikita perekond astus artelli, tema ise aga hakkas kolmeteistkümmene-aastaselt esmakordselt koolis käima. Ta

õppis kõikidest paremini. Kuigi temaga koos istusid paljud temaealised poisid ja tüdrukud, oli temast ka kaks korda nooremaid ja väiksemaid. Oli häbi lubada, et imikud temast, peaaegu täiskasvanud mehest, ette jõuaksid. Nikita õppis ja küttis, kuid ta rahutus iga aastaga aina kasvas. Ta oleks nagu elanud ainult oma olemuse ühe poolega, teine pool aga ootas tegevusetult, piinles kasutamata jõu pärast.

«Poiss peab naise võtma,» otsustasid vanad.

«Ei, peab suurt maad vaatama sõitma,» otsustas kommunistlik noor Nikita. «Naise võib võtta hiljem. Tarvis vaadata, missugune elu on sealpool taigat. Taiga pole ju veel kogu suur maailm.»

Kui kullakaevanduses avati velskritekursused, siis oli äsja seitsmeklassilise kooli lõpetanud Nikita rõõmuga nõus olnud edasi õppima.

Nüüd käis ta kahekümne teist aastat. Ta oli aus, äkiline, otsekohene ja valmistus hoolsasti meditsiinilise tööpõllu vastu, unistades saada oma rahvale kasulikuks inimeseks.

«Saan velskriks, siis tellin endale raamatud, et kodus õppides lõpetada instituut. Minust saab arst,» kõneles ta Varvaarale, kes selle palavalt heaks kiitis; ta tundis Nikita visadust, kuid samuti oli see tema, kes soovitas Nikitale enne Utšahhani-sõitu teeselda haigeksjäämist.

«Kuidas sedaviisi võib?» ütles hämmastunult, isegi haavunult Nikita.

Halvasti oleks läinud igaühel, kes oleks talle seda nõu andnud. Kuid Varvaara... Aimates tema olukorda, ei mõistnud Nikita teda hukka. Kuigi tal endal polnud südameasjades veel kogemusi, ta, ehkki mõistis teist, ei kõverdanud sõpruse pärast oma hinge.

Ta oli uhke tema vastu üles näidatud usalduse pärast ja nüüd vaatas aeg-ajalt ikka jälle tagasi, sinna, kus auklikul teel rappus doktor.

Vaat ongi juba Tšažma — lund täis tuisanud jääne tasandik, mis laiub Kamenuška suudme taga. Seal vihi-seb tuul, kõrvetab nägu, matab hingamist. Näib, et süda ei pea vastu, jääb pakase tõttu seisma. Kuid hingad mõne korra, ja tunned, et ongi juba kergem, ja kuidas see headmeelt teeb. Narta lendab, kihutab tuulest mööda...

Pea kohal hõljuvad kauged tähed. Pakane kõveneb. Kaulis ja kohutav on Põhjamaa talvine öö!

«Kuule, Burtsev,» ütles Ivan Ivanovitš lühikesel puhkepeatusel, hõõrudes põski ja lõuga; ta sõitis jakuutide eeskujule järgnemata katmata näoga, tema riided olid üleni härmatunud ja valged, ripsmed ja kulmud samuti jäätunud, ainult silmad mustendasid. «Peajuht eraldagu mulle kolmest nartast koosnev iüli. Ma tahan ka põtru juhtida. Oleks tegevust...»

Ja uuesti hakkasid jõel hõljuma nüüd juba neli valget pilve, saadetuna kuivadest plaksatustest.

Põtrade juhtimise tülikas tegevus lahutas Ivan Ivanovitši meelt. Ta tõmbas nõõrist, viibutas ridvakest, tõreles, kui põdrad joostes viskasid jala üle nahkse trengi. Siis pööras ta esimese põdra lumme ja, laskmata ohje käest, seadis rakendi korda. Seejärel söötsid kasvu ja jõu järgi hästi kokku sobitatud ning sõidust väsimata põdrad kohalt nagu metsalised, ja oli tegemist, et jõuda õigel ajal nartale hüpata.

26.

Oli saabunud sügav öö, mis keerles Põhjanaela all. Hiline, üle külmunud metsa tõusnud kuu asus juba kõrgel.

Rakendid pöördusid mingisuguse harujõe kuristikku. Nartade jalased hakkasid kolisema sügisel tormilise vooluga kokku kuhjatud jääräbul, siis mööda kaldanõlvakut üles, üle kivide ja lumega kaetud tuulemurru.

Paistis kuu ja lisaks veel särasid tähed nii eredalt, et raagus lärsid näisid valendaval lumel mustadena. Äkki kerkisid ees toredad sädemete kullaga läbi põimitud suitsukobarad — puude vahele olid üles löödud telgid.

Metsade elanik lükkas eesriide kõrvale ja, paistes eestpoolt valgustatud pinnal terava siluetina, hüüdis:

«Ivan?»

«Ivan!» vastas kajur-teejuht.

«Kamenuškalt?»

«Kamenuškalt!»

Jakuut jooksis tulijatele vastu. Naiste hääled hakkasid

heledalt sädistama, kõverast plekktorust hakkas veel paksemat suitsu tõusma.

Sisse astudes võttis Ivan Ivanovitš palja käega ukse-eesriide presendist kinni ja tõmbus äkki eemale — kare riie põletas nagu tuline raud. Mitte asjata ei hakanud kirvelöökide all kõlisema kütteks toodud, metsas jalal ärakuivanud roikad — kõik oli rängalt läbi külmanud. Elavad puud muutuvad siin talvel tardunud raidkujudeks ja jäätükiga võib end haavata samuti nagu klaasiga.

«Siin ööbime,» teatas Nikita.

«Hästi,» ütles Ivan Ivanovitš kuulekalt. «Palju maad me ära sõitsime?»

«Ümbes kolmkümmend kilomeetrit. Homme sõidame vahetatavate põtradega, nendega läheb kiiremini.»

Avaras, pühapäevaselt koristatud telgis oli pärast pakast palav. Kaks armsa näoga terast tüdrukut, kes oodatud külalise vastu võtsid, olid kenasti rietatud.

«Jutusta, mis on uudist,» küsis tragim nendest Nikitalt.

«Sa ise jutusta,» vastas see, tõmmates Ivan Ivanovitši seljast suurt dohaad.

Rääkida oli paljustki.

Pärast õhtusööki heitis Ivan Ivanovitš tema jaoks valmistatud asemele, sirutas end välja ja uinus, kattes end uue karusnahkse tekiga. Tüdrukud, koristanud nõud, läksid teise telki, kus ööbisid nende sugulased ja kajurid. Siia jäid ainult doktor, Nikita ja vana jakuut-ahjukütja, kes suigatas ahju juures põdranahal. Ahjus undavad puud, ahju külgedele tekivad punased laigud; tulised kuradikesed tantsisklevad uksepragude vahel, hüplevad peegeldusena eesriidel, isegi silmade ees virvendab... Oleks tarvis magada, magada! Põdrad, hulkudes tükk aega elamute ümber, jooksid ära karjamaale; kuulda on ainult, kuidas metsas paugub pakane. Vaat Tšažma pool kärgatas nagu kahuripauk — jõel lõhkes jää.

Ivan Ivanovitš lamas kuulatades, kuni kõrvad hakkasid kumisema, ja mõtles, aina mõtles, kuni südames hakkas selliselt närima, et kas jookse või välja. Tõepoolest, miks sõitis ta ära nagu mingi üllas kangeline? ... Nüüd vist naerdaksegi juba tema üle. Ja teevad õieti, sest oma mõttetut nõustumise tõttu ta isegi ei kõnelnud naisega

nii, nagu oleks vaja olnud. Kartis, et kuuleb ilustamatult tõtt. Aga nüüd on tema juures keegi teine. Võib-olla Igor Korobitsõn...

Ivan Ivanovitš tõusis tasa üles, riietus ja seisis hetke mõtiskledes. Kas Burtsevit mitte äratada? Kuid kohe sõimas ta enda läbi ja läks ukse poole. Ta lihtsalt hulgub natuke, lahutab meelt. Ta astus mööda telki väga ettevaatlikult, kuid vanamees kuulis seda ja ajas enda kohe üles.

«Lama edasi, magal» sosistas doktor ja patsutas kergelt talle õlale. «Ma jalutan natuke, Hästil Utšugei!» lisas ta, meenutades jakuudi sõna.

Rahustatud vanamees heitis uuesti maha. Öö muutus veelgi valgemaks. Taevas sinetas tähtede säras nagu tardunud järv. Lärsside mustade siluettide taga paistsid ähmaselt valkjad teravatipulised mäed. Ivan Ivanovitš vaatas ringi. Jah, põdrad on juba sööma läinud. Lumel paistsid ainult hallid koormatega nartad; rakmetelt olid rihmad küljest ära võetud ja sooja viidud. Tšažmal puhus tuul, aga siin, metsakuristikus, valitses täielik vaikus. Pakane. Käre pakane! Kaugelt kostis rebase katkendlikku haukumist, mis muutus heledaks kiunumiseks — rebas- telgi on külm. Ivan Ivanovitši valdas meeleheide. Esmalt mõtles ta kajurid äratada ja nad põtrade järele saata, et pöörduda tagasi Kamenuškale; siis mõtles ta ümber — selle peale kulub vähemalt kaks-kolm tundi. Kuid siin ei suutnud ta enam kauem piinelda. Peatuskohani jõel, kus nad puhkasid, on umbes viisteist kilomeetrit. Seal on ka põdrad... Kui ta kohe minema hakkab, siis äratav vanamees vähekesse viivitades Nikita, nad jõuavad talle järele ja siis ta nõuab, et teda tagasi viidaks. Ta jõuab vastu hommikut koju... Ivan Ivanovitš ei mõelnud veel läbi, ei teadnud veel selgesti, miks ta peab veel öösel Kamenuškale jõudma, ta ei olnud veel midagi kindlalt otsustanud, aga juba viisid jalad teda mööda nähtavat tuntud teed tagasi — piki puudest püsttara, mööda kaldanõlvakut, üle kivide ja jäärüngaste. Vaat ongi jõe- kesse suudme kaljused väravad, ja edasi valendab Tšažma avarus. Teda haaranud hingepiin tappis temas väarikuse- tunde ja muutis ta tolmukübemeks selle üllalt-karmi maailma palge ees. Jõel kihutas tuul talle vastu külma

õhku, mis teravalt lõikas nägu; näis, nagu rõhuks taevas ise talle õlgadele, ja ta tõmbus küüru, laskis pea longu ja mõõtis suurte sammudega kilomeetreid...

«Missugune tohutu suur tühi ruum! Kes asustab selle? Ja kuipalju ka ei ilmu inimesi, igaühele jätkub kurbust. Aga kas jätkub rõõmu?» küsis üksildane inimene, kes kangekaelselt sammus läbi teda piitsutavate õhulainete. «Meie teeme kõik selleks, et oleks rohkem rõõmu. Kuid kas saab seda olla rohkem, kui igaüks võib iseendale muret tekitada? Milleks on vaja sellist valu, sellist kohutavat kurbust?!»

Ta sammud muutusid raskemaks. Ta läks edasi hingeldades, tundes kogu kehaga tuule vihast vastupanu; tuul tormas talle vastu nagu külm jõgi, rebis ta riideid, tõukas tagasi.

Tuntud kaldajärsakut nähes kiirustas Ivan Ivanovitš sammu, kuid koht, kus hiljuti oli olnud peatuskoht, oli nüüd tühi. Metsaelanikud olid oma ülesande täitnud ja läinud oma teed... Ainult elamu jäljed. Äratallatud lumi, halliks tõmbunud sõed, okstest matid ja telgi toestik nagu võllas kolmjalal.

Ivan Ivanovitš vajus mõttesse. Ta taipas, kui sobimatu on tema ootamatu tagasipöördumine kullakaevandusse, kuid ta ei saanud enam peatuda ja sammus edasi. Kohal, kus tuul oli lume ära puhunud, ta libises ja kukkus maha. Ta istus hetke, puhkas. Madalaks silutud lumekühmukeste vahelt paistis läbi paksu jää voolav sügavus... Aga võib-olla ei voolanudki seal vesi ja kõik on kuni põhjani aheldatud... Ivan Ivanovitš vaatas uuesti ja talle meenus talve algus Kamenuška jõel, Olga suuskadel, ja see, kuidas naine teda maha lükates kukkus, ja Olga imestunud silmad, ja sügavad vaod valgel värskel lumel, kus mustendas jää...

Selle mälestuse juures miski nagu murdus Ivan Ivanovitši koormatud hinges.

«Jõudsin niikaugele!» ütles ta tumedalt ja heitis näoli külmunud lumme.

Kas lamas ta selliselt kaua? Kuid pakane hakkas talle juba ligi tikkuma... ronis käistesse, torkis nõelakesi krae vahele. Veel natuke, ja ta tardub hoopis... Või leitakse poolsurnuna, ärakülmunud käte ja jalgadega. Gus-

sev teeb talle operatsioonilaua amputatsioon. Lõikab muidugi võimalikult kõrgemalt ära... Saagu inimese asemel päris tomp, et aga vältida riski.

«Kurat võtku! Ainult see veel puudust!» lausus Ivan Ivanovitš ja ajas enda istukile; ta kohendas mütsi peas, hõõrus külmast näpistatud põske, vaatas ringi.

Hallikaks muutunud taevasse hakkas tungima raskustega võitlev tuhm-lilla koit, nagu oleks ta pakasest sinakaks tõmbunud, ja maa näiski hallina, tühjana ja nukrana... Hakkas valgemaks minema.

Doktor tõusis üles ja hakkas jakuutide peatuskoha poole tagasi lonkima, sinna, kus teda öösel nii südamlilikult oli koheldud. Aga juba lähedal lendasid talle vastu põdrad, kelle haralised sarved hõljusid valgetes auru-pilvedes. Rahutuks muutunud Nikita Burtsev kihutas kahe rakendiga mööda tuttavaid jälgi. Tagapool sõitsid kajurid, võtnud igaks juhuks telgi ja ahju kaasa.

27.

Olga pesi end külma veega, tegi pliidi alla tule ja hakkas korterit korda seadma. Ta meeoleu oli nukker, kuid siiski kerge. Ta oli kolmandat päeva üksi. Ta kuumendas kõvera raua ja vajutas selle vastu jäätunud aknaklaasi, mõttlikult jälgides, kuidas tume veejuga hakkas nirisema mööda härmatisega kaetud valget joonist. Selliselt saadud avale vajutas ta oma sooja käe, siis teise, siis veel hingas sellele ja vaatas välja. Seal sadas lund. Suured lumeräitsakad lendasid keereldes otse Olga silmade ees. Ta riietus kähku ja ruttas välja. Jah, sadas tugevasti, kattes kõike uue pehme vaibaga. Ilm oli palju soojemaks läinud ja tardunud maa peal muutus kohe rahulikumaks, vaibus pinge, mille oli tekitanud kuuekümne-kraadiline pakane.

Olga jooksis välistrepilt alla ja hakkas minema mööda mägiradasid — tänavaid. Uuesti avanes ta ees maailm. Ta oli noor, terve ja rõõmustas ebateadlikult, egoistlikult oma vabadusetunde üle. Vähemalt täna ei sidunud, ei ahistanud teda miski. Ta vaatles lumest valgeks muutunud rõivastes inimesi, püüdis huultega talle vastu nägu

lendavaid kohevaid räitsakaid ja tundis end nagu koolitüdruk, kes tuleb viimasest tunnist enne koolivaheaega...

Ta ei märganudki ise, kuidas ta sattus teerajale, millel ta oli kõndinud koos Tavroviga soojal sügisööl. Kuid astunud sellele, vaatas ta kohe erutatult ringi. Nüüd oli siin sügav lumi, uut aga aina sadas ja sadas juurde. Mahapaindunud halapaju-põõsad meenutasid kummalisi valgeid sulgi või kohevaid rebasesabasid, pinkidest polnud enam jälgegi, ainult ühel kohal paistis midagi nagu lumme uppunud jämeda palgi taolist.

Kõik on muutunud, ainult tunded on jäänud endiseks, aga nad on muutunud veelgi puhtamaks, eredamaks!

«Näe, siin ongi käänak kodu poole. Siin me läksime lahku,» meenutas Olga. «Ja mispärast pole me siiani teineteist uuesti kohanud? Ainult harva, ja sedagi ainult eemalt...»

Ukse küljes olevast postkastist ulatusid värskete ajalehtede nurgad välja. Ühes nendega leidis Olga kastist sinaka ümbriku, mis oli adresseeritud tema nimele. Istudes sooja pliidi juures, luges ta kirja ikka ja ikka uuesti, kartes uskuda oma silmi. Oblasti ajalehe toimetuse tegi talle ettepaneku hakata määraliseks kirjasaatjaks. Teda kutsuti Ukamtšani nõupidamisele...

Kivitee sarnanes avara kaevikuga lumehangedes, milledest ainult madalate lärsside ladvad välja ulatusid. Põhjamaa teetöölisele valmistab talv palju tüli ja vaeva. Alangutel on nad läbi kaevanud terved lumemäed. Kogu aeg möllavad tuisud, kandes veerevat lund läbikülmunud mandri sügavusest mere poole ja pühkides kaljuste mägede ahelikkudel asetsevad tundrad hoopis puhtaks. Kuid Ukamtšan-Tšažma trass töötab. Lakkamatult vurvavad masinad rannikult taigasse ja tagasi.

Olga sõitis esmalt autobussiga, siis aga lõikus tee Suure Aheliku juures nii põhjalikult jääraibusse, et ülejäänud osa teest tuli sõita veoautol.

Inimesed mässisid end karusnahkadesse ja tekkidesse. Tuul piitsutas neid, tõstes katteid nagu purjesid üles, ja külvas neid üle peenikeseks hõõrdunud lumega.

Võrdlemisi kergelt rietatud Olga külmetas, kuni suurde

tuluppi ja lappidest õmmeldud tekki mähitud suurekasvuline ning valjuhääleline naine ta oma tiiva alla võttis.

«Roni minu juurde!» ütles ta, avades lahkelt tulupi hõlmad. «Soojenda end. Küllap oled läbi külmunud? Lõdised!»

Olga liibus meelsasti, ent kiirustamata ta külje vastu. Taigaelanik viskas talle üle veel tekipoole ja embas teda tugevalt ning soojalt käega. «Vaata nii on parem!» ütles ta Olga kõrva juures heasüdamlikult. «Aga muidu ma näen, sa lõdised. Miks sa nii kergelt teeled tulid?»

«Kutsuti ajalehe toimetusse tutvuma...» vastas Olga, arvates, et too kõneleb pagasist.

«Ka mina ei sõida niisama,» teatas uus tuttav. «Sõidan stahaanovlaste koosolekule. Ma olen kullaotsijate-artelli brigadiir. Põline kullakaevur. Mind hüütakse Jegorovnaks. Aastat viisteist töötasime aukudes koos mehega, nüüd aga olen lesk. Meie kollektiivis on naisi palju. Kuigi mullatöö on raske, aga mehhanismid aitaavad.»

Olga heitis austava pilgu alt üles kullaotsija elatanud, kuid tugevale ja mehelikult tuulest karedale näole.

«Mind hüütakse veel ka tsaar-baabaks!» jätkas Jegorovna mõtlikult, ilma vähimagi hooplemiseta. «Seda juba mu jõu pärast. Viiepuudaseid kotte tõstan naljatades. Nooremas eas oli mu mees suur viinanina, siis haarasin ma ta sageli sülle ja kandsin koju. Kainena ei oleks ta mulle alla andnud, oli ka tugev, aga joobnuna oli kadu- nuke nagu laps.» Mälestustest nukraks jäädes jäi ta vait, ka tee ei olnud siin veel päris puhtaks roogitud — veoauto rappus tugevasti ja see samuti ei soodustanud vestlust.

Olga ei tundnud Ukamtšani talvises lumes ära. Majad olid valgete akendega ja erinesid ümbritsevaist lumehangedest teravalt nagu kaljud. Kõikjal kees elu ja tundus krai pealinna elevust. Iga liiki masinad, hobused, põdrad, härja- ja koerarakendid, soojalt rietatud inimeste lakkamatu vool liikus kõnnitee- ja põiktänava-kaevikutes.

Linn näis ka talvel kaunina. Temas oli vähem suitsu kui ükskõik millises kullakaevanduse asulas — siin kasutati aurukütet.

«Tükike Moskvat!» mõtles Olga, astudes autobussi peatuskohal masinast välja. «Need kivist hiiglased on vist eriti kaunid öösel, eredalt valgustatud lumistel tänavatel.»

«Kuhu sina lähed?» küsis temalt Jegorovna, kes tuli ta juurde tohutu suurt kohvrit käes hoides (nii lappidest õmmeldud tekk kui ka tulup olid kohvrissi ära mahutatud).

Olga ees seisis sihvakas, laiaõlgne naine, seljas sooblinahast kraega hästiõmmeldud palitu ja peas samuti sooblinahast läkiläki. Tema täidlasest näost peegeldus tarkust, heasüdamlikkust ja kelmikust.

«Võõrastemajja,» vastas Olga viivitades.

«Ära mõtlegi. Seal on nüüd kõik täis kiilunud. Staahanovlased sõitsid kokku! Läki minuga, mul elab siin öde. Tal on suur korter.»

28.

«Olen väga rõõmus teiega tutvudes!» ütles oblasti ajalehe toimetaja, kes tõusis üles, et pisut segadusse satunud Olgat tervitada.

Tavaliselt käitus ta enesekindlalt, kuid siia tuli ta igatsetud töö pärast, ta mõtles oma võimete üle, lootis saada hinnangut — ja oli seetõttu erutatud.

«Teie olukirjeldused hakkasid meid kohe huvitama,» jätkas toimetaja suure töömehe südamliku lahkusega, olles veendunud selle inimese heades omadustes, keda temal oli tarvis töö huvides võita. «Meil siin oli ka lahk-armamusi rea teie kirjutuste suhtes... Kuid ilma selleta ei saa — ajaleht on keeruline ja delikaatne asi; öeldakse: mis on kirjutatud sulega, seda ei raiu välja kirvega. Aga meie oleme teiega juba nagu koostöös liitunud. Eks ole tõsi?»

Olga, ikka veel erutatuna, noogutas ja vaikis.

«No nii!» ütles ta, silmitsedes Olgat rahulikult ja lihtsalt. «Kui te ka edaspidi olete niisama püüdlik, siis me loome teile vastavad tingimused. Me pakume teile tööd kullakaevanduse rajoonide kirjasaatjana. Palk on teil nagu määralisel kaastöölisel, lisaks honorar iga trükitud artikli või olukirjelduse eest. Korter... Kuidas on teie

elu-olustikuline külg? Kus te kavatsete elada? Teie olete vist...»

«Mulle piisaks eraldi toast Oktjabrski kullakaevanduses,» ütles Olga kindlalt, laskmata tal lõpetada.

See oli kas hämmastus või kaastunne, mis libises üle toimetaja näo, kes nähtavasti teadis, et ta elab kullakaevanduses koos mehega. Kuid ta oskas end valitseda ja vastas järgmisel hetkel endise lahkusega:

«Hea. Me korraldame selle kiiresti. Teie tagasisaabumise ajaks on seal juba tuba teie jaoks. Üksikasjad meie nõudmistest erikorrespondentide suhtes teatab teile minu asetäitja.» Toimetaja vaatas kella. «Ma sõidan stahanovlaste nõupidamisele,» seletas ta oma liigutust, «teie aga astuge kõrvalasuvasse kabinetti, tutvuge toimetuse töötajatega, oma tulevaste sulekaaslastega. Oodake, ma lähe esitlen teid. Aga õhtul on meil ajalehe toimetuses nõupidamine, ka teil tuleb osa võtta.»

«Tingimata!» ütles Olga õnneliku naeratusega. Nagu tiibadel lendas ta toimetusest välja. Ta lõunatas sööklas ja väljus uuesti tänavale. Kuni õhtuni on tema kasutuses kuus vaba tundi — veerand ööpäeva!

Esmakordselt päeva jooksul meenus talle Ivan Ivanovi. Nüüd ta enam ei hakkaks talle kõnelema artiklite kirjutamisest «muu töö kõrval».

Olgat tõmbas sadamasse. Ta istus autobussi. Helkivalt valge tee viis üle tuttava seljandiku. Tuul vaikis ja raagus lärsside murdunud oksad pargis olid liikumatud. Tuul ei teinud vahet, kas need puud on metsikud või on nad just nimelt siia istutatud. Ta murdis oma teel kõike, mis segas tema lendu.

Vaat seal on meri, lausk läbikülmunud tasandik — valendabki laht. Sadamapoolsel käänakul hüppas Olga autobussist välja ja suundus alla kalda poole. Mäeveerul olid vana asula majakesed kuni katuseni kinni tuisanud ja korstnad suitsesid peaaegu samal tasapinnal jalgrajaga, mis oli tallatud lumehangede koorikule. Onnikeste seinte ümber ja esikute juurde olid kaevatud sügavad vaod, mistõttu elamu paistis eemalt vaadates kraaviga ümbritsetud lumekünkana. Kihutas mööda koerakendit juhtiv kajur. Soojalt riides naine viis lõpuseidpidi kepile lükitud soolatud lõhet. Oli pakane, kuid veeb-

ruarile omaselt helesinine ja jäätunud teerada helkis päikesest — tillukeste majakeste elanikud veavad mäe alt ojast vett.

Olga kõndis ja vaatles tähelepanelikult kõike. Ta süda peksis tugevasti.

Mägedel ja kuristikas valendab samuti lumi. Täislaetud kolmetonnised veomasinad vuravad ketina kaugel ranna poole, näe, ka traktor veab paari suurt rege... Lennuk, teinud lahe kohal sujuvalt ringi, laskus jääle ja veeres väreldes vasakusse nurka, kus suvel asus hüdrodroom. Kalameeste poolt paigutatud purdeid mööda tõusis Olga jääserva rünlilikule äärele. Sooja villasesse sallimähituna ja pakasest punetavana näis ta tütarlapsena. Seal, kus kevade kõndisid tema ja Tavrov, kus mõõna ajal tuul liigutas märgi veetaimi, lasus nüüd, õigemini öelda rippus, lausa jääväli. Ka nüüd oli mõõn... Kas kustutab aeg mälestused, nagu mere laine on kustutanud jäljed liivalt?

«Ei!» peaaegu hüüatas Olga. «See jääb minuga kuulsurmani.»

29.

Õhtul istus ta toimetaja avaras kabinetis nõupidamisel. Koos oli palju inimesi. Teiste küsimuste hulgas arutati ka faktide poolest ekslikku sõnumit, mis oli ajalehte sattunud. Süüdlane kahetses palavalt, tõendas ja töötas. Siin üksteise enesearmastusele just armu ei antud. Kritisseriti ka Olga olukirjeldusi.

Olga kuulas tähelepanelikult. Teda rõõmustas, et ta väikesed olukirjeldused olid meelde jäänud.

«Ma püüan heaks ajalehe kirjasaatjaks saada,» mõtles ta, vaadeldes huviga oma uusi töökaaslast. «Ma teen kõik selleks, et neil ei tarvitseks mind sõimata nagu eeda noormeest...»

«Olge rohkem keset elu!» kõneles toimetaja. «Tähtsate vähem telefoniühendust. Toon teile näite: selle asemel et sõita kohapeale tutvuma faktidega, rippus meie korrespondent ööd ja päevad telefonitoru küljes. Ei ole siis ime, et ta võltsis, aga meie peame tema pärast punastama. Ajalehetöötaja kutse on kõrge kutse. Meie

peame oma tööd armastama ja austama, peame tundma tõotust, mis on meile nagu hingeõhk. Siis muutub töö rõõmuks. Selleks me elamegi.»

«Jah,» mõtles Olga erutatult. «Nüüd tean ka mina, mis on inimesele töö.»

«Tähendab, homme sa sõidad koju?» küsis Jegorovna, seades suurele diivanile enda jaoks magamisaset ja ladudes peatsiks kõik diivanipadjad kokku. «Ma olen harjunud magama nii, et pea oleks kõrgel,» seletas ta, heites linale oma tohutu tulupi. «Pean soojusest lugu, pole ju enam noori!»

Olgale tehti magamisase tema kõrvale kokkupandavale voodile. Ta ei võtnud end veel riidest lahti, vaid istus sellel välivoodil, mis oli lohus nagu häll, ja kattis põlved Jegorovna kirju, lappidest õmmeldud tekiga.

Söögitoas oli vaikne, korteri pererahvas oli läinud teise tuppa. Aurukütte radiaatoril lamas kass kellegi sokkide ja käpikute peal, ta oli pööranud koonu rinna alla, nii et mõlemad kõrvakesed asetsesid käppade vahel.

«Tunneb pakast,» ütles Jegorovna. «Näe, kerra tõmbunud... On aga hästi välja mõeldud!» jätkas ta villaseid sukki radiaatorile laotades. «Kullakaevandustes me kütsime talviti alati terve ööpäeva. Raiskasime asjata tohutu palju metsa! Samuti teeme ka Glubokojes... Aga siin on suure hulga korterite peale üksainus küttekollet ja majas on terve asula! Ega põleta mitte elavat metsa, vaid söekest ning turvast. Näed oma silmaga, kuidas elu edasi läheb! Andke aega ja me ehitame aurukütte ka kullakaevandusse. Miks muuta taiga paljaks kõrbeks? Meil on vaja üksnes šahtide toestamiseks tuhandeid kuupmeetreid... Mis seal tuhandeid kõnelda! Miljooneid!»

Kullaotsija tõmbas kareda peopesaga üle torude, silitas ühtlasi ka kassi ja ronis siis magusasti haigutades tulupi alla, kuid, seadnud end lõplikult asemele, ei sulgenud ta silmi, vaid küsis muretsevalt:

«Kas nägid, missugune on siin kultuurimaja? Kus on ikka valgust, ja parkett, ja orkester... Meil, Holodnikanis, on klubi ruumi poolest kah nagu vaja. Aga etendusega nad rabasid mind jalust. Isegi tantsivad ja lau-

lavad... Lõbus asi! Kuidas seda lavastust nüüd nime-
lataksegi?»

«Operett,» ütles Olga, kes oli näinud müürilehte.

«Just, just! Operett.» Kullaotsija vajus mõttesse.
«Meie kollektiiv täitis plaani kulla osas saja neljakümne
protsendiliselt. Käesoleval aastal lööme veel rohkemgi
välja. Kuid tarvis ka elu-olustikuliselt edasi jõuda. Kui
töötada, siis juba töötada, kui puhata, siis juba ka puhata.
Või kas meil taigas pole toredaid lauluhääli?»

Olga naeratas mõistvalt, võttis enda riidest lahti, kus-
tutas tule ja heitis voodisse. Nüüd täitus kogu tuba sina-
kast kuuvalgusest, mis paistis läbi külmunud aknaruu-
tude. Olgale meenus öö haiglas. Kas ta võis arvata, kui
kippus Moskvast siia, et tema tee läheb Ivan Ivanovitši
omast lahku! Nüüd mõistis ta esmakordselt, kui suur
ühiskondlik tähtsus on kirurgi elukutsel siin, kaugel Põh-
jas. Mispärast ta varem, olles ainult naine, ustav, aga
lihtsalt öeldes vaikne ja hall kodune sõber, ei suutnud
Ivan Ivanovitši igapäevast töösangarlust tarvilikult hin-
nata? Kas on ta temast eemaldunud või ise kasvanud,
aga nüüd nägi ta doktor Aržanovit tema täies suuru-
ses. Kuid selle kuju varjutas kohe teine, lähedasem, arm-
sam. Kas tema, Tavrov, on töös niisama suur inimene
nagu Aržanov?

«Kui ei, siis saab minust tema tugi ja südametunnis-
tus,» otsustas Olga, keda läbis sügava erutuse külma-
värin.

Ta mõtted võtsid teise suuna. Ta pole kunagi varem
kohanud ei Jegorovnat ega ka oblasti ajalehe töötajaid,
aga näe, üks on teda soojendanud, teistega seob teda
töö. Isegi ööbimine võõras majas, võõras voodis, tekitab
temas tänutunde ühiskonna vastu, kus ta elas. Ta mee-
nutas veel Martemjanovit, kaevanduse parteiorganisaa-
torit, kaevureid-puuriid, naisi sovhoosidest, kullakae-
vanduste kullaotsijaid, ja tal oli uuesti samasugune tunne
nagu siis, kui ta pärast pikka meresõitu laevalt kaldale
tuli. Tal oli kindel pind jalgade all. Need inimesed olid
talle nüüd tarvilikud nagu õhk. Kas ta suudab, kas ta
mõistab muutuda nende jaoks kas või osaltki niisama
tarvilikuks?!

Kruusist välja visatud vesi kukkus äratallatud lumele
jälste haavlitena — nende vormumine sündis lennul.

«Külm!» ütles Nikita Burtsev, lastes palati sissekäigu
eesriide alla.

«Näib nii!» vastas Ivan Ivanovitš, kes raudahju juures
sultsetas. «Puud ei ole veel ära põlenud, aga istud ahju
juures ja käed külmetavad.»

«Pole viga, veel kaks päeva — ja hakkame elama
jurtas.»

Nad sidusid asjad kokku, riietusid ja väljusid. Põdra-
kari tammus ja sahistas telgi kõrval, olles rihmadest
kõislingu abil ringi suletud. Rihmade otsad olid ratsa-
kajuri käes, kes istus osavalt lamedas sadulas, mis oli
pandud tema ratsaloomale peaaegu abaluude kohale.
Põdral oli kaela alumisel äärel lakana allarippuv valk-
jas karv ja peenikeste sõrgatsite all ülemäära suured
sõrad.

«On aga temal tugevad sõrad,» tähendas Ivan Ivano-
vitš. «Kohe näha, kuidas ta endale toitu hangib.»

Kaks emapõtra olid juba nartade külge seotud. Tohu-
tud sarved selga visanud ning pikad koonud ette siru-
tanud, ajasid nad rahunult oma karvakestega täis kas-
vanud ninasõõrmeid laiali. Ringi seest tõmmati veel kaks
valget, polaarrebase-karva põtra välja ja viidi dok-
tori narta ette.

Ivan Ivanovitš hakkas Nikitat telgi mahavõtmisel abis-
tama. Ta ei seganud end majapidamise asjadesse ainult
seal, kus pidi tegutsema ilma kinnasteta, — kirurgi käsi
tuli hoida.

Nikita tassis ahju välja ja suitsu tõttu silmi pilutades
tühjendas selle tukkidest. Ivan Ivanovitš kõrvaldas telgi
ülemise põikpuu ja nad hakkasid mahavajunud presenti
kokku rullima. Ajutise elamu asemele jäi lumme okstega
allutatud sügav auk, mis sarnanes lõhutud linnupesaga.
Selle ühes nurgas lamas kaks palgijuppi, millede peal
öösel ahi seisis, ja nende vahel, lahtisulanud maal, paist-
sid mingisugused kollased kōrred nagu harjased. Kaju-
rid ei olnud teel veel kordagi oma telke üles seadnud,
kuid eile ei jõudnud nad määratud peatuskohale — lõh-

kenud jääräbu vahelt välja tunginud vesi ujutas jõepinna üle, see jäätus, ja põdrad kukkusid ning rabelesid sel libedal tasandikul kogu päeva.

«Tänane teekond kujuneb samuti raskeks, mis sa arvad?» küsis Ivan Ivanovitš, sidunud rihma ühe otsa narta kodara külge ja visanud teise otsa teisele poole koormat.

«Arvatavasti kujuneb raskeks. Jõgi keeb!» ütles Nikita koormat tugevamini kinni sidudes. «Kui pääseksime ilma suplemata!» lisas ta, pannes laia veorihma parempoolsele põdrale üle abaluu ja rinna alla; veorihma teise otsa pistis ta vabalt läbi nartapea, kinnitas siis selle vasaku põdra külge — ja rakend oligi valmis.

«Valged on toredad!» kiitis Ivan Ivanovitš, vastutuule tõttu silmi pilutades.

Järsud kaldad olid täis kive. Tuul oli neilt lume ära puhunud ja samblikulaikudega kaetud hallide rusude vahel valendasid ainult sügavad lõhed. Neist tohutuist külmunud mürakaist hoovas kohutavat külma. Jõgi nende vahel — jäine ja kivine kuristik — oli tõeline tuulte tee.

Põdrad hakkasid jälle kukkuma. Neist lohises kord üks, kord teine mööda jääd, veetuna teisest, kuni suutis sõra vastu maad toetada ja üles hüpata.

Varsti kippusid äravaevatud loomad tagasi pöörduma, peatuma ning kobarasse kogunema. Lõpuks viskasid kajurid nõõrohjad üle õla ja hakkasid etterakendatud põtru järele vedama. Nikita ja Ivan Ivanovitš järgisid nende eeskujule.

Tuulest aetud, kaldaäärsetelt mägedelt ära puhutud lumi voolas sisisedes jalgade all. Taamal, kus hommikune koit ehitas punaseid sildu üle kaljuste mägede tipude, lõomas jõepind tulipunasest helgist. Ivan Ivanovitšile meenusid samasugused punased loojangud sügisel kullakaevanduse jõekesel — ja ta hingest tekkis jälle tühjus ning kõledus. Karusnahksete untadega raskelt astudes sikutas ta enda järel sõrgu vastuajavat «valgete paari» — nende taga ronis veel kaks rakendit — ja aina mõtles endast, Olgast, arusaamatust argusest, mis oli takistanud teda naisega teravalt kõnelemast.

Kerget tardumust tundes hõõrus ta aeg-ajalt käpikuga

põske või nina. Kogu aeg sõitis ta kangekaelselt niiviisi, katmata näoga, ja kordagi ei külmetanud põski ära, silmadeni kinni mässitud jakuutidel aga võttis külm ikkagi ninajuure.

Külm. Aga vaat veel uus nähtus: punane helk jõepinnal pehmenes, kattus udulooriga, siis hakkas lähedal jõe pind eredamalt sinama...

Ivan Ivanovitš märkas seda alles siis, kui oli käinud juba mitu sammu vees. See veeres jää peal õhukese ja heleda vooluna, mässituna aurusse. See oli tõsisest takistusest, kuid ühtlasi elustas ümbruse surnud karmust.

«Veel umbes kolm kilomeetrit!» hüüdis Nikita, kuulunud teejuhi komandot. «Sealt edasi võib kaldale pöörduda.»

Ka põdrad ei tõrkunud enam. Pritsmed jäätusid riidel, kõrgele üles tõmmatud jalatsid kattusid kohe üleni jääkoorikuga. Nartade jalased paksenesid aina. Vesi voolas veel elavalt, kärmelt, kuid muutus märgatavalt paksemaks. Niipea kui lakkab juurdevool kusagil lõhkenud jääkattes, kuhjub külmunud puder nartapeadesse ja tlnutab need kuni kevadeni kinni...

Teejuht pöördus kaldale lähemale, kuid äkki hakkas noor jää tema all ühtlaselt vajuma. Nikita ja Ivan Ivanovitš möödusid ohtlikust kohast peatamatult. Kõik tarvilikud asjad — kirurgilised instrumendid, elektriaparaadid, operatsioonipesu ja medikamendid olid Nikita veokis. Ivan Ivanovitš nägi vilksamisi, kuidas jakuut võõni vees olles ühe rakendi juurest teise juurde ruttas ja veorihmu katki lõikas. Vabastatud loomad söötsid transpordile järele, aga toidutagavarad, telk, raudahi ja karusnahksed voodid jäid jõe äärde.

Ivan Ivanovitšil käis erutuselt kuum hoog üle keha. Ta otsis üles narta, kus olid ta instrumendid ja medikamendid, ega lasknud seda enam silmist, kartes, et ka need võivad iga hetk kaduda mõnda jääauku. Eespool paiskus vesi tõepoolest juba nartadele, pagasile. Nad oleksid nagu ujuma hakanud, ja samal hetkel tundis Ivan Ivanovitš, et ka tema jalgade all hakkab jää vajuma.

Kurjast pahameelest hambaid kiristades jättis ta oma

lülgi ja tema ümber ujuvaid jäätükke laiali lükates sööstis Nikitat abistama. Ta leidis kompides temale hädatarviliku narta, haaras sellest kinni ja, nagu see sünnib ainult katastroofide puhul, tõstis selle kergelt üles, hingas sügavalt, tõmbas veel kord, upitas selle üht jalast pidi õlale, ohkas korra ja hakkas edasi sammuma. Jõel hõljusid rebenenud udupilved, mis ängistasid hingamist ja laskusid paksu uduvihmana alla. Valged põdrad tormasid udu seest välja ja kihutasid Ivan Ivanovitšist mööda, paisates talle pritsmeid. Nende järel pugus kogu hall kari kaldale peitu. Loomad ajasid end püsti, visklesid ja hüppasid, tõugates üksteist kõvade sarvepuhmastega. Nende järel tiris ka Ivan Ivanovitš oma kandami kaldale. Ta tampis ägedalt jalga dega, viipas kätega, karjus, et kiirustada kalli koormaga tema poole lonkivat inimeste salka.

Ta aitas neil kaldale ronida... Kohe süüdati tohutu suur punakaskollane lõkketuli, mis endasünnitatud õhu liikumise tõttu liibus vastu maad isegi tuulevaikuses. Jääkoorikutega kaetud rõivad aurasid aina. Ivan Ivanovitš heitis pilgu kord Nikita ja kajurite poolt välja toodud presentkottidele, kord jäätunud nartale, kontrollis rinnataskuid, kus ta hoidis pisikesi vati sisse mässitud ampullikesi, mis sisaldasid veregruppide määramise jaoks tarvilikku seerumit. Kõik meditsiinilised varud olid päästetud. Läbielatud pingutuse järel värisesid Ivan Ivanovitšil käed ja jalad, kuid see-eest oli süda kerge. Kullakaevandusse tagasipöördumine ilma ülesannet täitmata oleks talle praegu tundunud ülima teotusena.

31.

«Näe, pelmeenid. Kuid kokku külmunud,» ütles Nikita, tuues välja vormitu tombu — koduse kokakunsti jäänu sed. «Kajurid olid ka need juhuslikult päästnud...»

«Pole viga, küll me nendega hakkama saame!» vastas Ivan Ivanovitš. «Tuleb pisut sulatada, et saaks kotti ümbert ära tõmmata, siis raiume tükkideks ja keedame ära.»

Nikita puhkes naerma:

330

«Kui Varja Gromova seda kuuleks! Ta seletas mulle mitu korda, kuidas pelmeene keeta tuleb.»

«Ta ei võinud muidugi aimata, et need jões supelda saavad,» ütles Ivan Ivanovitš Varvaarat meenutades ja naeratas samuti sõbralikult.

«Medikamendid on hästi säilinud!» jätkas Nikita. «Deniss Antonovitš mõtles hästi välja, pakkides kõik purkidesse ja presentkottidesse. Ka meie ei lasknud neid kaua vees liguneda.»

«Aga nägid, kuidas ma narta veest välja tõmbasin?!» kiitles Ivan Ivanovitš.

«Ma jõudsin vaevalt trengirihmad katki lõigata,» vastas Nikita. «Teie haarasite tema nii, nagu karu haarab suure lõhekala. Kas olete juhtunud nägema kalastavaid karusid, kui kala tuleb merest jõgedesse kudema?»

«Olen... Jah, Nikita, meil vedas; suplesime otse kuristikust väljatulekul!»

Nad viibisid nüüd taiga nasleegi jurtas, kuhu neid jakuudid olid toonud, keda asula nõukogu neile vastu oli saatnud, kui kuuldi, et jõgi on jälle «keema» hakanud. Palkidest seinte taga möllas vastu ööd tõusnud lumetorm, sealt kuuldus lakkamatut sahinat, kraapimist, kaeblikku ulumist, mis aeg-ajalt muutus metsikuks mõirgamiseks. Taolistel hetkedel tõstsid nii omad kui ka naaberjurtadest pärinevad, läbisõitvat doktorit vaatama tulnud inimesed petrooleumilambist valgustatud näod üles ja vaikisid valvsalt. Laiades rõivastes vanad naised, kes muljusid töödeldavaid karusnahku, katkestasid tegevuse ja tossutasid hoolsamini oma piibukesi, noored naeratasid. Isegi savist koldes põlev tuli kord tõmbus peitu, langes maha, kord sööstis palava praginaga üles, sirutades end, nagu tõuseks ta kikivarvule, et vaadata, mis sünnib väljas vabaduses.

Ivan Ivanovitš kujutles, mis seal sünnib, meenutas jääauke jõel ja liigutas õlgu, nagu oleks tal külm. On õnnetus sattuda kiskja käppade vahele — pakase lumetormi kätte!

Konksu otsas tulel rippuvas suures katlas kees põdraliha. Jakuudi naine, pikis rõivais ja värvilised klaashelmed kaela ümber, riputas esimese katla kõrvale teist pelmeenide jaoks.

331

«Marfa Antonova jutustab muinasjuttu! Ta teab neid palju ja mõtleb neid ka ise välja,» seletas Nikita, viibates naismeistrite poole, kes istusid pika laua ümber, kuhu oli kuhjatud põtrade ja rebaste koivanahku ning jakuudi mustasabalise orava tumehalle nahakesi.

Päevitusest pronksisarnase näoga elatanud naine Marfa Antonova oli rajooni nõukogu esimees. Ka tema oli doktorile vastu sõitnud.

Naised õmblesid talviseid jalatseid ja kindaid. Puna-põselised tüdrukud tõmbasid järgemööda piipu, mida lasti ringi käia.

«Pole hea!» ütles Ivan Ivanovitš Nikitale. «Siin on vististi ka kommunistlikke noori... Ütle nendele, et lastele ja noortele tüdrukutele on suitsetamine kahjulik, aga ühest piibust ei või... Oota!... Ma vahest pean nendele pärast õhtusööki loengu...»

«Kommunistlikke noori on selles nasleegis palju,» vastas Nikita. «Ja kultuurseks elamiseks on nendel võimalusi küll, artell on jõukas. Kõikidel on eraldi nõud ja käterätikud.» Tema, sihvakas ja terava pilguga noormees, kes kordagi elus polnud teeselnud, tõusis pingilt üles ja vaatles jurtat, mille kaugemad nurgad uppusid poolpimedusse; kõikjal rippusid seintel viimase saagi kallid karusnahkade kimbud. «Rikas artell!» kordas Nikita uhkusega.

Peatustel pidas Ivan Ivanovitš talle päris korrapäraseid loenguid meditsiini üle. Nikita teadmistejahu lahutas ta meelt ja rõõmustas teda. Ta kujutles eredalt tema poolt õpetatud noore jakuudi velskri tulevast tööd. Aga kui palju õpib neid veel Kamenuška kursustel! Mõnikord kahetses Ivan Ivanovitš, et andis oma õpilased Gussevi hooleks. Siis ta tavaliselt ohkas ja püüdis juhtida oma mõtted sõidule, nendele inimestele, kes ootasid teda Utšahhani ulussis.

Nikita hüüdest ergutatuna vaatas ta samuti ringi. Tohutu suur puhas jurta sarnaneb ühiselamuga, magamisasemed aga on naridel, mis kulgevad piki kõiki nelja seina; mõne magamisaseme kohal ripuvad ilusad eesriided, millel tupsude asemel on kaunistuseks karusnahkade tükkikesed ja helisevad kurinad. Magamiskohad on eraldatud tulpadega: need tulbad on lae

tugedeks ja nendel ripuvad rõivad, püssid ja karusnahkade kimbud. Kõikjal valendavad kilekülgedega keppidele sirgu tõmmatud värsked karusnahad...

Pehme krempel... Soobli ja nugise kütmine on käesoleval aastal juba lõppenud. Nikita jutu järgi kestab see oktoobrist kuni detsembri lõpuni. Jaanuaris algavad sooblitel pulmad. Nüüd saadakse ohtrasti oravaid, saarmaid, ilveseid, kaljukasse.

«Kah lööktööala!» mõtles Ivan Ivanovitš, kuulatades lumetormi loomasarnaseid hääli. «Ka siin on omad meistrid, omad rekordid.»

Pärast õhtusööki ja loengut suitsetamise kahjulikkusest tüdrukutele ning ühtlasi ka igapäevases tervishoiust istus Ivan Ivanovitš kolde juurde puupakule.

Tüdrukud istuvad ringina ja õmblevad jälle, ja jälle liigutab rajooni nõukogu esimees Marfa Antonova närtinud suud, hoides tugevate sõrmede vahel külma piipu. Loengust saadud värskel muljel tõttu ta esialgu häbeneb suitsetada, kuid suitsetamisharjumus ilmselt piinab teda.

«Mida ta nendele kõneleb?» küsis Ivan Ivanovitš Nikitalt, olles muutunud tähelepanelikuks jutustajale järjekordselt osaks saanud üldisest kiiduavaldusest.

«Ta jutustab kurba armastuselugu...»

«Tõlgi mulle!» palus Ivan Ivanovitš.

«See sündis Olekmal. Juba ammu... Umbes neljakümne aasta eest. Elas seal rikas jakuudi ettevõtja. Tal olid hanked kullakaevandustes, ta saatis hobustega sinna toiduaineid ja kauples ka heintega. Tema naise nimi oli Dunja. Kaupmees ostis tema meie suguvendade käest ilu pärast. Dunja jäi ka naisena ilusaks ja saledaks nagu kõrgusesse kasvav puuke, olgugi et sünnitas mehele viis poega. Ta kasvas vaeselapsena, lugeda ei mõistnud, kuid ulussis austati teda väga, isegi tunti piinlikkust tema ees. Ta käis tumedates kinnistes kleitides ja ta käed olid piimast valgemad, ta põskede puna oli kibuvitsaõitest õrnem, ja kui ta naeris, olid ta silmad

nagu kaks nokkivat linnukest... Astub võõrasse jurtasse, ütleb oma hõbedase häälega «kapsee» — ja kõik vaikivad. Ta oli tõsine nagu emapiiber, ja inimestele näis, et ta mõtleb ja mõistab teisiti kui nemad. Selle eest austati teda veel rohkem. Aga meil ju ei oldud harjutud naisi austama, ainult naisšamaane kardeti.

Dunja vanem poeg sai juba poisikesena kuulsaks kui parim ratsutaja kevadistel hobuste võiduajamiste pidustustel. Ta kasvas oma lapsi julgelt, lubas neid juba üheksa aasta vanuselt poolmetsikute hobuste seljas kihutada... Ja vaat, kui tema vanem poeg sai kolmeteistkümne aastaseks, põgenes ta mehe juurest lihtsa kajuriga ära Jakutskisse.

See mõjus nagu müristamine talvel. Niisugust asja jakuutide juures vanasti ei juhtunud. Mehe juurest äraminemist peeti hirmsaks teotuseks. Aga Dunja läks ära ja jättis lapsedki maha... Nähtavasti polnud kerge elada mehega, kellele ta oli müüdud, kuid keda ta ei armastanud!»

«Ma kohtasin teda Jakutskis,» jätkas Marfa, kes oli pisut aega vaikinud ja mõiskledes tühja piipu imenud. «Siis ei olnud ta mitte ainult valge, vaid juba läbinisti valge. Kui ta põskedel uuesti puna puhkes, siis oli see nagu veri lumel. Ta kustas pikkamisi. Teda näris hingeussike. Ja alati oli ta üks. Inimesed ei tundnud enam tema ees piinlikkust, ei austanud teda, vaid suhtusid temasse põlgusega. Aga minul oli temast kahju. Ma ise pidasin ka vanadest kommetest ainult vastumeelselt kinni. Me saime sõpradeks ja ükskord jutustas Dunja mulle sellest, mis teda näris.

Ta palus meest, et see annaks temale ainult noorimagi poja, sõitis selleks Olekmasse, kuid mees keeldus. Dunjat ei vaevanud niivõrd üldise austuse kaotus kui südame-memure. Ta oli jäänud ilma lastest ja pettis ka unistus: tema väljavalitul polnud armastus, vaid lihtne kirk, mis kiiresti kustub. Selgus, et ta oli nurjatu pummeldaja. Dunja häbistas teda, ta hakkas Dunjat peksma. Siis otsustas Dunja, et tal ei ole teist pääsu kui surra.»

«Ja varsti surigi ta,» lõpetas Marfa. «Ta ei võtnud mürki, ei poonud end üles, vaid lihtsalt kustus murest.»

«Mina tema asemel oleksin kohtusse kaevanud ja lap-

sed enda juurde võtnud,» ütles pahaselt üks uhketes tüdrukurõivastes noor kuulaja. «Ma võiksin juba nüüdki ise lapse üles kasvatada.»

«Ah, sa väike kelkija!» ütles Marfa sõbralikult ja koputas piibuvarrega kergelt tütarlapse tõmmule laubale. «Lõpeta enne seitsmeklassiline kool ja siis mine veel õmblemise- ja juurdelõikamise kursustele. Seal õpivad mõtlema ka sinu kuldsed käekesed ja me paneme su siis õmblustöökoja direktoriks. Dunja asemel olles poleks ka sina kusagilt abi leidnud... Siis ei olnud naisel mingisugust väljapääsu. Aga nüüd... Leenal ja Amgaal töötavad kolhoosides naistraktoristid. Kui ma Jakutskis viimasel Ülemnõukogu istungjärgul käisin, siis nägin, kuidas taigasse sõitsid sanitaarlennukid. Neid juhtisid lendurid — jakuudi tüdrukud. Ma vaatasin nendele järele ja nutsin rõõmu pärast. Seda andis meile Nõukogude valitsus!» Ja Marfa Antonova korrastas uhkelt oma rinnamärki — ta oli Jakuudi valitsuse liige.

Õösel nägi Ivan Ivanovitš unes Olgat, kes näis talle sarnasena Marfa jutustuse kangelangnaga. Nad sõitsid nartal; Olga rabeles ta kõrval ja ikka jälle karjatas peenikese, kaeblikult haleda häälega. Siis kukkus narta vette ja Ivan Ivanovitš ärkas üles...

Endiselt mühises väljas tuul ja sahistas külmunud lund; tuhmidest, jäätunud akendest vaatas sisse öö; koldes põleva tule punane vastuhelk liikus lael, hüples alsepoole längus seintel. Otstega lae alla asetatud ümmargused palgid olid üksteisest varjurennidega eraldatud ja seepärast näis jurta vöödilisena nagu muinasjutuline telk...

Ivan Ivanovitši mõtted suundusid Olgale. Miks eemaldus Olga temast? Ivan Ivanovitš mäletas teda sellisena, nagu ta Kamenuškale saabus. Mida kõneles ta siis Ivan Ivanovitšile? Kuid ta mäletas ainult tema käte puudust, tema sametise naha soojust — ja kõik temas igatses piinavalt selle kaotatud soojuse järele.

«Kas ainult see meid ühendaski?» mõtles ta häbi ning hirmuga. «Aga kas siis peale selle polnud enam midagi? Kas me tõesti elasime nii nagu meie isad ja vanaisad? Kuid meie vanaisadel olid tavad ja seadused, mis aheldasid inimesi ka vastu nende tahtmist.» Ivan Ivano-

vitšile meenus Antonova jutustus jakuudi naisest Dunjast. Näe, läks perekonna juurest ära — ja hukkus. Läks ära mitte liiderlikkusest, vaid otsides suurt romantikat. Mis seob aga mind ja Olgat? Millega võin ma teda kinni pidada, kui meile ei jää enam armastusetunnet? Ei olegi enam jäänud! Jah, ei ole jäänud! Ta saatis mind teele nagu vööras.»

Võimas tuulehoog raputas jurtat kuni aluseni, puud koldes süttisid heledamalt ja niisama heledalt süttis Ivan Ivanovitši vapustatud teadvuses: «vööras».

Ta tõusis asemelt, tõmbas karusnahksed sukad jalga, läks kolde juurde, istus kolde suu ees talle armsaks saanud pakule ja, vaadates laia ning sirgesse korstnasse tõusvaid halle suitsujugasid, vajus raskeisse mõtteisse.

Ta mõtles ja talle viirastus uuesti: pöörduda tagasi kullakaevandusse, tabada Olga koos armukesega ja neid mõlemaid oma piinade eest karistada.

«Vaata see ongi nii, nagu elasid vanaisad!» pomises ta tasakesi poolunes. «Kuid ma olen alati teisiti tahtnud. Ma ei ole ju kunagi takistanud Olga püüdu iseseisvusele. Kui ilusasti jutustas Marfa Antonova: «Sanitaarlennukid sõitsid taigasse... Neid juhtisid lendurid — jakuudi tüdrukud!...» Sellise nähtuse juures ei ole häbi pisarate pärast!...»

33.

«Meie Utšahhani kool. Kümneklassiline,» lausus Marfa uhkusega, jõudes Ivan Ivanovitši rakendile järele, ja ta peatas mehelikult jõulise liigutusega oma hoogusattunud põdrad...

Dohaa alt uhketele untadele väljaulatuvas kleidis läks ta esimesena mööda jalgrada kooli poole. Mäenõlvakul seisis suur maja, mille tugevad hallid seinad paistsid hubaselt lumehangede vahelt. Salk noori jooksis tulijatele vastu; nad olid mustapäised, põetud, värviliste karusnahkadega kaunistatud untades, doškadea, kiiruga selgavisatud vammustes, mis olid ratsasõidu jaoks tagant lahti lõigatud.

«Siin on poiste internaat,» seletas Marfa, tervitades poisikesi, noorukeid ja juba päris täiskasvanud poisse.

Ta ütles nendele mõne sõna ja nad kihutasid joostes nartade juurde — Nikitale abiks.

«Tüdrukud elavad eraldi,» jätkas Marfa ja näitas klaasipärlitega kaunistatud karusnahast kindaga kaugusse, kus küngaste juures tasandikul, mida katsid lumehangedes mustendavad lärvid, paistsid tumedad majad ja tõusid valged suitsusambad. «Seal on elektriijaam, rajooninõukogu jurta, magasinid, karusnaha müügibaas, raadio, kontor. Me saame ka kaevandused. Tule meile külla. Oleme siin lähedal. Kohe hommikul tulen ma alla meie velskriga. Aitame sul haigla avada. Las ta seni töötabki siin, õpib sinu kõrval. Meile on head arsti tarvis, elanikke tuleb asulasse järjest juurde. Varem elasid jakuudid hõredalt, naabrist võimalikult kaugemal. Oigeid külasid oli meil vähe. Aga nüüd ehitame vene moodi. Sedaviisi on lõbusam. Kas pole meil ilus?»

«Jah!» ütles Ivan Ivanovitš siiralt, heites pilgu mäeharudele, mis suundusid ühinema Suure Ahelikuga — sügavad orud, kaljud, teravad murtud harjad. «Väga ilus!»

Põhjamaa loodus mõjus talle nüüd nagu kaunis, pidulik muusika; selles oli karmust, mis ravis hinge.

«Siin on taevaski nagu jääst tehtud: kahvatu, läbi paistev, ja need valkjad, kiulised vöödid temal...» rääkis ta, pöördudes Marfa poole. «Ja eile oli ta selge, kuid kogu päev sadas mingit heledat tolmu...»

«Nii sajab talvekuudel, detsembrist kuni veebruari lõpuni, meie rajoonides lund. Kui tuleb päris lumi, siis tähendab see, et aeg liigub kevade poole. Seal hakkame juurviljaaedade rajama,» ütles ta, tehes käega laia liigutuse. «Ja seal on heinamaad. Karja on kolhoosides palju, lehma, härgi... Härjad käivad meil rakmeis. Hobused töötavad meil vähem, olgu siis, kui juhtub kaugem transport. Jalutavad aasta ringi taigas. Nüüd hakkasime neid ka põllutööle harjutama.» Oli näha, et Marfa, olles kogu mõtetega oma rajooni asjaajamise juures, jagas kõike heameelega ka doktoriga; tolle siiasõit oli tema jaoks ka üheks tema asjadest.

«Puhkad välja, ravid haiged terveks, siis sõidame läbi kalurite-artellid. Näitan sulle sooblite kaitsealasid. Keeld oli ajutiseks. Vaata sõidame sinna, uurime, loeme loomad

üle ja esitame märgukirja, kuidas keeld maha võtta. Vaatame hobustekarju. Näitan sulle kõike,» lisas Marfa naiivse külalislahkusega ja lükkas oodatud külalise ees raske ukse lahti...

Koolimaja oli suur ja valguseküllane. Klassides olid koolipinkide asemel laudad ja pingid. Aknad olid suured, ent kaetud härmatisega, olgugi et ahjudest hõõgus soojust. Ahjud olid ehtsad, mitte niisugused sirgelt läbivad korstnakolded nagu jurtades.

«Teie kullakaevanduse valitsus aitas ehitada. Meie šefid,» ütles Marfa, heites naiselikult hoolitseva pilgu ahju. «Kord olid siibri vara sulgenud — peaaegu oleksid vingu jäänud. Pärast õppisid selgeks, harjusid ära,» seletas ta oma liigutust.

Ravipunkti jaoks oli määratud ruumikas juurdeehitus, kus seni olid elanud koolipoisid, ja kaks nurgapoolset klassi, mis olid sellega eri käigu kaudu ühendatud.

«Kas kõlbab?» küsis Marfa, silmitsedes suurt tuba kiivalt-hoolikal pilgul. «Siia võib panna operatsioonijärgsed haiged. Näe, ka kõikud tõime sisse. Aga siin hakkad sa ise elama. Siin haigeid vastu võtma — see on vastuvõturuum, ja see siin on sulle töötoaks. Võib-olla soovid teisiti — siis tee oma tahtmise järgi. Velsker Vassili ütles, et ei sobi haigeid sinu ja vastuvõtutubade kaudu palatisse kanda. Me raiusime siis sinna uue ukse. Siin on ju väga valge ja hea.»

«Ei või paremat tahtagi! Isegi elektri seinakontaktid on olemas.»

«Meie ju ootasime sind. Mida sulle veel tarvis oleks? Meie velsker hakkab sind operatsioonide juures aitama. Oli meil ka meditsiinõde, aga enne sinu tulekut palus ta endale puhkust, ta ema jäi Ukamtšanis raskesti haigeks.» Marfa kõneles ja kõndis doktori kannul, mõlemad olid veel pakase järel auravates rõivastes, kuid valmis juba tööd alustama...

Doktori jaoks valmis seatud toas on voodi linadega, polaarrebasenahkadest tekk, seinal karusnahatükikestest vaip — tõelise kunstniku kädetöö. Selle heledal äärel jooksevad põdrad, näides elusaina, keskel, laias ovaalis varitseb ilves kirju kerana... ta tupsukesed kõrvadel või kiskjalikult turri tõmbunud põsekarvad on igal het-

kel valmis liikuma hakkama. Teine karusnahkne vaip on põrandal — valged ja tumedad malelaua ruudud. Sellel lasub suures kuhilas kohevaid polaarrebasenahku.

«Näe, meie artellide ja kolhooside esimehed otsustasid teha sulle... headmeelt,» ütles Marfa ohates, Ivan Ivanovitši poole vaatamata. Ta võttis ühe nahakese, silitas armastusega selle karva oma tõmmu käega, puhus, vaadeldes selle siidist helki. «Käisime neid hankimas põhjapoolsete küttide juures, vahetasid põtrade vastu. Räägitakse, et Tšukotkas elas kord suur ülemus. Seal on tähtsudel jurtades karusnahksed vaibad... Ja siis katlis too ülemus kõik oma toa seinad sinirebasenahkadega. Meie töökojad otsustasid sinu eest hoolitseda, et aul oleks soe ja ilus. Võib-olla jääbki doktor alaliselt meie juurde.»

«See on raiskamine!» lausus Ivan Ivanovitš hämmasunult, kohe aru saades Marfa ohkest ja sellest, miks kaugelt toodud kallid karusnahad pole veel jõudnud tapeetideks muutuda. «Ma poleks säärasesse tuppasissegi astunud.» Ivan Ivanovitš vaatles ka polaarrebasenahku ja ütles siis Marfale: «Võtku kolhoosnikud need tagasi.»

Marfa näol peegeldus rõõm, kuigi ta püüdis näida erapooletuna. Ja teeseldud tooni juba hoopiski mitte välja pidades sõnas ta:

«Kuid see ülemus polnud nõukogude inimene!»

Pärast lõunat soovis Ivan Ivanovitš pilku heita oma tulevastele patsientidele.

«Hüva!» nõustus Marfa meeleldi. «Rahvast on kogunenud, nagu oleksid tulnud suurele laadale. Kuid ka mina ise pole siit pärit, ma sündisin Leenal. Oma isa ma ei mäleta, ta suri juba ammu. Kui ema läks teise nasleegi mehele, siis meie nasleeg ei andnud mind ja minu kaht venda välja. Vana kombe järgi pidime meie omasse jääma. Meist said ühiskonna lapsed. Meile õmmeldi vasikanahast rõivad, ühest jurtast teise aga jooksimise palja jalu. Niiviisi meid toideti.

Ka nüüd elan nii, nagu oleks kogu Utšahhan minu kodu. Jälle samuti nagu siis. Kas pole tõsi? Ainult et siis elasin ma nagu mõni kutsikas, nüüd aga nagu tõeline inimene. Kõik mu ümber on nagu sugulased, ja kõik on peremehed. Näe sina, Ivan Ivanovitš, sõitsid siia... Oled uus inimene, kuid samuti peremees. Minul on rahva varast kahju, sinul ka. Kuidas me siis ei ole peremehed? Kas pole tõsi?» — «Tõsi,» ütles Ivan Ivanovitš ja tõusis üles, otsides silmadega oma läkiläkit...

«Sa ainult vaata!» hüüdis Marfa, võttes Ivan Ivanovitši dohaa käisest kinni. «Näed sa künkaid... vaata, seal jõe taga, piki kallast? Seal on kivisüsi. Võta otse pinnalt ja põleta.» Aga vaata, seal leiti rauda-tina... See on niisugune maak. Tore, et süsi on kõrval, sobib tööstuse jaoks hästi. Utšahhanil tekib suur linn. Paari aasta pärast ei tunne seda kohta ära. Jakuudid on rauatöötlemises väga osavad. Meil Jakuutias olid kuulsad sepad. Kuid ainult käsitöölised. Noorsugu läheb suure rõõmuga vabrikusse.»

«Kevadel sõidavad siia velskrid,» tuletas talle meelde Nikita Burtsev, astudes kergete sammudega Ivan Ivanovitši ees.

Jälle oma armsaid mägesid nähes tundis ta end õnnelikuna ja tema laiade põsesarnadega, tugeva lõuaga ning pilusilmadega nagu õitses tagasihoitud lõbususest. Näis, nagu oleks tal kitsas vaadata maailma nende pilude vahelt, mis välise nurga poole veelgi kitsamaks muutusid. Kuid mustad silmaterad, ümbritsetud samuti musta säruga, helkisid nii teraselt, et polnud tarvis kahelda — tema pilgust ei jää ükski pisiasi tabamata.

«Ja meie ehitame suveks asulas haigla valmis. Kolme kümne koikuga,» vastas Marfa. «Siis olge lahked, kallid seltsimehed velskrid, palume tööle!»

«Ikka ei suuda ma veel harjuda mõttega, et saan velskriks,» ütles Nikita Ivan Ivanovitši poole tagasi vaadates. «Aga tahaks rutem töö juurde asuda. Ravida, sõita mööda rajooni... Meie maa on iseäralik. Põhja on tundra, jääkarud, merihobud, virmalised polaarööd, kuid seal on soojem kui siin. See tuleb sellest, et mäeahelikud lahutavad Sise-Jakuutiat meredest ja meretuultest. Meie Verhojanski nõgu on igast küljest suletud ja

seal on külm hoovus... Kõige külmem koht maakeral. Talvel kestab öö poolteist kuud. Lund sajab vähe, pakane aga on kuni seitskümmend kraadi. Kuid siin, Utšahhanil, pole ka parem.»

«Aga selle eest on suvel palav!» ütles Marfa.

35.

Suitsupilvekesed seisavad härmatisest valgete metsasaarekestega kaetud oru kohal peaaegu liikumatult. Kõikjal mustendavad rändtšumid, vaheldudes telkidega.

Vikerkaarest ringiga ümbritsetud madal päike vaatab läbi uduvina. Jakuut väljub lühikestel suuskadel tardunud metsast. Tema rässakas kogu teravatipulises mütsis ja kohmakas, ent soojas kasukas, millel on õlgadel puhvid ja selja peal õmblused, mustendab lumel terava siluetina. Jakuut kutsub oma ratsapõtra ja ta vaikne hää kostab kaljustes kuristikudes kaugele.

Jõekeste jää on kaetud lopsaka ja rabeda kirmetisega. Jääaukudes läigib tuhmilt läbi auru must vesi. Ivan Ivanovitš tõuseb teisele kaldale ja vaatab ringi: kas tõesti on nii palju rahvast tema juurde kogunenud?

Paljud sõitsid kaugelt, juurdemeelitatuna kuuldusest, mida levitasid taiga laulud ja jutud. Pimedad saavad nägijateks; metslooma poolt vigastatud käsi, mis mitu aastat rippus võimetuna nagu piits, muutub uuesti painduvaks ja võib töötada. Ja ravitakse tasuta. Tervekstegemise imet inimesed uskusid, kuna elu näitas iga päev nii palju imesid; kuid tasumise suhtes kahtlesid — töid kaasa ülearuseid hobuseid ja põtru, varusid karusnahku — kes rebasenaha, kes paar suurepäraseid sooblinahka.

Nüüd seisid nad selle ees, kelle nimi kõlas kõikides nasleegides. Tema vägilaskuju üksi juba sisendas nendes austust ja lootust. Umbes kolmeaastane poisike, karusnahkses ülikonnas, kuid palja kõhuga — lahtinõõbitud põllepäike rippus sellel nagu rebase saba —, seis kõige ees, jõllitades südilt oma eredaid musti silmi. Jakuudi pussnuga rippus tal vööl.

«Milleks?» küsis Ivan Ivanovitš, proovides teravat noatera sõrmega.

«Sööb liha,» seletas Marfa.

Ja kõik astusid lõbusalt tšumi.

«Noh, dagor¹, mis sul viga on?»

Nende sõnadega pöördus Ivan Ivanovitš laiaõlgse jakuudi poole, kes istus kolde juures, tõmmanud jalad idamaa kombe kohaselt enda alla kõverasse. Valge, läbipaistev suitsujuga keerles rõõmsa lõkketule juurest üles pilu poole, kuhu jooksid kokku tšumi latid nagu kokkupandud sõrmeotsad. Hele tulehelk kuldas suurte põsesarnadega inimese nägu, kes istus liikumatult nagu budha jumal.

«Nikita, küsi temalt, mille üle ta kaebab,» ütles Ivan Ivanovitš, vaadates taigaelaniku nägu uurivalt.

«Sa peaksid seda ise teadma,» vastas jakuut, kuid tšumi sissekäigu juurde kogunenud inimesed ei kiitnud seda tempu heaks ning hakkasid tasa sumisema.

«Ma ei ole šamaan ega kiitle, et ma tean kõike,» vastas Ivan Ivanovitš rahulikult. «Näen ainult, et sa ei ole terve. Šamaan on sulle vist juba seletanud, milline paha vaim sinu paremasse kõrva on roninud. Mis sul valutab?» küsis Ivan Ivanovitš uuesti, tõstes kiire liigutusega oma käe paremalt poolt ülalt jakuudi näo juurde; seejärel kordas ta sedasama võtet vasakult poolt, ja jakuut pörkas tagasi. «Kuidas su nägemine on? Valude all ei kannata? Minestad vahetevahel?»

«Sa pead ise teadma,» kordas haige nürilt ning üksikõikselt, kui oli ära kuulanud, mida Nikita talle tõlkis, kusjuures ta liikumatu nägu ei elavnenud.

«Halb! Ta on juba apaatne oma seisukorra suhtes,» mõtles Ivan Ivanovitš ja pöördus küsimustega tema venna Zahhari poole.

Jah, Stepan oli juba tõesti mitu korda teise ilma lahkumas ja tema perekond on väga hirmul olnud; vahel on see äraolek väga kaua kestnud. Kuid teistele küsimustele ei vastanud ka Zahhar.

«Noh, võtku sind siis kurat,» ägestus Ivan Ivanovitš, keda ärritas sugulase kõrkus, kes näis vilka ja arenenud

¹ Dagor — sõber. (Tõlkija.)

mehena. «Tähendab, te ei ole temaga veel küllalt vaeva näinud!»

Ta pöördus järsult ära.

«Oota, oota!» hüüdis Zahhar äkitselt, haarates teda dohaasiilust. «Võib-olla on tõbi hoopis kerge... Stepan kaebas, et pea valutab. Ta näeb ka halvasti. Kõrvus kohiseb. Ta muutus halvaks kütiks... Pere on tal suur! Tema käest ei peaks palju võtma.»

«Mida ta räägib?» küsis Ivan Ivanovitš juba uudishimulikult.

«Palub ravimise eest mitte palju võtta,» tõlkis Nikita, hoides tagasi naeratust...

«Miks sa siis igasugust rumalust kuulad! Ja naerad ka veel!» Ivan Ivanovitš ägestus uuesti: «Ütle nendele, et me saame oma palga organisatsioonilt. Nõukogude riigilt! Ja miks nad nii arvavad?»

«Samaanid pole veel nasleegidest kadunud,» seletas Marfa süüdlaslikult. «Kuigi salaja, aga ikka tegutsevad.»

36.

Oktjabrski kaevanduses oli sel päeval kaks tähtsat sündmust. Lõpetati õnnelikult kahe streki kokkuraiumine, mida teostati lõõktööna, ja täideti ennetähtaegselt kullatootmise veebruarikuu plaan. Pidustusel aukülalisena viibiva Logunovi meeleolu oli hea.

Ta suudles tugevasti ning südamlikult kaevanduse parima raiuja, kogu krais tuntud Terenti Pjativolossi kivitölmuga kaetud nägu. Uuel tootmiskohal olid Pjativolossi raiuda kõige raskemad kohad ja kokkuviimisel lasti tal lüüa viimane löök. Läbi akna, mille ta ise oli raiunud, astus ta esimesena vastastrekki.

Hoides teda õlgadest, pöördus Logunov teiste külaliste, kaevurite ja vahetusmeistrite poole:

«Ülesande kaevandustööde ettevalmistamise alal täitis kaevandus samuti ennetähtaegselt ja tuli nüüd kõikides punktides jälle juhtivale kohale. Pole tarvis tagasihoidlik olla, meil on, millega kiidelda. Kuid tempot ei tule vähendada. Igaüks vaadaku oma töökohale kui võitlus-

väljale. Palavast tööst on ka südamel soe. See, kes on olnud võitja, teab...»

«Teamel!» kinnitas Pjativoloss, heites pilgu Martemjanovile ja Olgale, kes oli käikude kokkuviimisele tulnud toimetuse töötajana. «Ehitame sotsialismi ja kasvame sellega ka ise. Elame rikkalt. Rikkalt ka materiaalselt. Mina näiteks teenin vähemalt kuus tuhat rubla kuus.» Vallatu naeratus libises üle ta laiade põsesarnadega näo, paljastades lünga ta tugevates hammastes. «Ja milleski ma end ei piira.»

«Aga miks sa seni pole lasknud endale hambaid suhu panna?» küsis lõbusalt elektrimontöör, kes seisis, kantav elektrilamp käes ja juhtmekimp õlal.

«Sellega on aega, asi ei seisa mitte hammastes,» vastas Pjativoloss. «Asi seisab üldises mastaabis. Näiteks me sõitsime tänavu Ukamtšani stahaanovlaste koosolekule. Sõitsin võõrastemajja. Tuba on valmis seatud, kõik nagu kord ja kohus, aga linad voodis on juba muljutud. Kutsusin koristaja. «Anna,» ütlen, «too teine pesu.» — «Ei ole teist pesu,» vastab ta. Mina muidugi ütlen iseteadvalt: «Miks selline suhtumine? Mina olen ju Pjativoloss!...» — «Ole sa kas või Šestivoloss¹ — praegu pesu ei ole!» Teile, vaat, teeb see nalja!...» Raiuja peatus, oodates, kuni naer lõpeb. «Ka mina naersin siis selle üle. Ja mitte sellepärast, et see äge oli mulle nii vastu lõikas, vaid sellepärast, et mul endal on teistsugused nõuded tekkinud. Kuni Kamenuškale tulekuni polnud ma eladeski veel linadel maganud. Aga minu isa, põline söekaevur, ei kandnud enne revolutsiooni isegi aluspesu. Vaat siin ongi elamistingimuste tasapinna mastaap! Ja kõik see tuleb sellest, et meie töö on nüüd vaba. Võib ju olla, et mugavuse suhtes on meil veel mõndagi puudu, kuid hea elu poole rühkimas ei ole ju mitte ainult üks miljon inimest, vaid kõik meie kaks-sada miljonit. Võib-olla ei kõnele ma asjakohaselt?...» märkas Pjativoloss, pöördudes Logunovi poole, kes kuulas teda heatahtliku ja kindla naeratusega.

Ei Logunov ega ka parteiorganisaator Martemjanov ei

¹ Sõnademäng: Pjativoloss — viiekarvaline, Šestivoloss — kuuekarvaline. (Tõlkija.)

püüdnud tööstuses korraldatavatele koosolekutele anda ranget ametlikku ilmet. Igaüks kõneles nii, kuidas oskas, ja seepärast elustasid tööliste sõnavõtte nii naer ja terav sõna kui ka seltsimehelikus kriitikas sisalduv otsene laetus. Ka nüüd vastas Logunov lõbusalt:

«Kõik, mis tuleb puhtast südamest, on alati kohane.»

«Säh sulle Pjativoloss!» ütles Martemjanov hoolitsevalt, saates Olgat tõstuki juurde, kuid ta hääles kõlas tagasihoitud isalik uhkus. «Oma asja tunneb ta täielikult. Vahetusmeistrina võin ma tema kätte usaldada iga tööee, kusagil ei vea ta sisse. Selles seisavad tema head omadused. Üht aga ei saa ta endast kuidagi välja juurida — armastab vallatada. Kord pilkab ühte, kord salvab teist. Nüüd astus ta parteisse, tundes nagu vastutust. Kuid täna sai jälle sellise tembuga hakkama! Meile tuli külalisi, tema aga hakkab nalja heitma. Ma lootsin, et ta peab tõsise kõne.»

«Aga kukkus ju hästi välja,» vastas Olga mõtlikult. «Nalja taga oli tal suur mõte, ja see ulatus kõikideni. Seesugune ei anna alla ka töös.»

«Ka teised ei anna alla,» lausus Martemjanov veendunult. «Meil on üksmeelne rahvas.»

Kaevanduse maa-alusest käigust väljudes pilutas Olga silmi. Valguses näis maapinna kohal sinendav päev talle nii heledana. Pärast suuri lumesadusid saabus käre pakane ja uuesti särasid päikese ümber vikerkaarelised ringid. Olga peaaegu jooksis mööda kõlisevat teed, surudes vastu nagu kord üht, kord teist karusnahkses kindas kätt. Ta aeglustas samme alles floteerimisvabriku läheduses. Ka sinna oli tal tarvis sisse pöörduda. Juba mitu päeva viivitas ta selle asjaliku käiguga, kartes vältimatut kohtumist Tavroviga.

Sellest ajast, kui nad öösel haiglas teineteist nägid, ei olnud ta suhtumine Tavrovisse muutunud, kuid miski ta hinges oli veel lõplikult valmimata. Ta nagu proovis end, enne viimase, otsustava sammu tegemist.

Tavrov oli oma kontoris. Tema juures istusid kulla-kaevanduse valitsuse töötajad.

«Oleks pidanud enne kodus kohtuma, vähemalt kõnelema telefoni teel...» mõtles Olga, läbides suure vaevaga, nagu unes, vahemaa uksest kuni kirjutuslauani.

Tavrov jäi istuma sinnasamasse, kus ta oli Olga sisetulekul. Ta isegi ei tõusnud, et talle vastu tulla, kuid ta Olga poole pööratud nägu väljendas pingelist tähelepanu ja muutus üha kahvatumaks.

«Ma tulin,» ütles Olga, «oblasti ajalehe ülesandel.» Ta heitis pilgu tema kaasvestlejatele, kes olid nüüd ta kõrval, tervitades neid kerge peakummardusega, ja pöörus uuesti Tavrovi poole. «Mind paluti kirjutada sellest, kuidas te suurendasite vabriku tootmisvõimet — kasvandus hakkab ju nüüd palju rohkem maaki andma... Ma pean vaatama... tutvuma sellega, mida te olete teinud rekonstrueerimise alal... täiendava sisseseade kohalemonteerimise alal.»

«Hea!» vastas Tavrov, kuigi ta näoilme järgi oli raske otsustada, kas Olga öeldud sõnad temani ulatusidki. «Te oodake paar minutit, me kohe lõpetame,» lisas ta enese üle valitsemist tagasi saades viisakalt, aga ilma naeratusega, «ja siis ma näitan teile oma valdusi.»

Olga istus akna juurde lihtsale, ent puhtale pingile ja, võttes bloknoodi, vajus nagu mõttesse. Tõeliselt aga märkas ta hajameelne pilk sisseseade iga üksikasja, Tavrovi enda iga liigutust. See ei olnud lähimõeldud poos, see ainult väljendas uut, Olgale nüüd loomulikku elavat tarvidust näha armastatud inimest töös. Ta kõneles tööst nii ilusasti... Ta pidi tõestama sõna ja teo ühtsust. Hoolimata kogu oma kiindumusest Tavrovisse oleks Olga kiivalt märganud vastuolu, ja see oleks talle seda valusam olnud.

Ta teadis, et vabrik töötab suurepäraselt. Tavrovi peetakse asjatundjaks inseneriks, teda austatakse, kuid Olga ei olnud veel teda tegevuses näinud, ja ta kuulatas ning vaatles valvsalt: milline on ta suhtlemises oma kaastöölistega.

Ta märkas kohe tema siirust ja lihtsust. Kui Tavrov, haaratuna asjalikust vaidlusest, nagu unustas Olga juuresoleku, siis see ootamatult rõõmustas Olgat. Tavrovi avameelne nägu muutus eriti elavaks, kui ta kirglikult, kuid targa kangekaelsusega kaitses oma seisukohta. Jutt oli Olgale vähe arusaadavatest asjadest, ning oli näha, et Tavrov hakkas võitjaks jääma. Valitsusest tulnud insenerid hakkasid temaga nõustuma. Ning vastumeelselt

taganedes püsisid nad heatahtlikul arvamusel. Vististi meeldis ta neile samuti nagu vallatlev Pjativoloss Martemjanovile ja Olgale... See oli töökaasluse sümpaatia.

«No vaat, ongi kõik! Nüüd me võime minna, andestage, et lasksime teid oodata!» ütles Tavrov, lähenedes Olgale särava ja hõõguva näoga.

Ta ei püüdnudki varjata oma rõõmu, ja kuigi Olga tundis, et Tavrov sel hetkel oli unustanud nii asjad kui ka vaidluse, mis olid teda äsja tervenisti haaranud, ta mitte ainult ei andestanud talle osutatud eelistamist, vaid tundis ennast koguni õnnelikuna. See oli jällegi üks ootamatu ja väga loomulik hingeline avaldus.

Nad siirdusid kahekesi teise, sisemise ukse kaudu vabriku tsehhiruumidesse.

Tavrov pidi juba ees liikuma hakkama, kuid peatus samas ja võttes Olgale kätt kinni ning pisut tema poole kummardudes ning häält pingutades — osakonnas müris mitu suurt masinat — küsis:

«Kas sa tulid ka minu juurde?»

«Jah!» vastas Olga tõsiselt.

37.

Logunov, heitnud pilgu avatava ukse suunas, tõusis üles. Pakikestega koormatud Varvaara jooksis tuppa, pani toodu lauale ja hakkas käsi hõõruma, võtmata veel dohaad seljast ning mütsikest peast.

«On aga pakane mis pakane!» lausus ta haledalt. «Vaata sulle nüüd harjumus!»

«Pane nad siia, külma vette!» ütles Jelena Denissovna, võttes kopakese.

«Pole viga, läheb niigi mööda...» Ja Varvaara, raputades punaseid käsi ning puhudes nendele, astus Logunovi juurde: «Tere, Platon Artemovitš!»

«Tere päevast. Kas pole hea päev?!» vastas too naeratades.

«Mitte igaühele,» ütles Varvaara. «Ja see on nii pahat!»

«Millest sa kõneled, Varja?» küsis Logunov, püüdes talle näkku vaadata.

«Kas teie siis ei tea? Ta kolib ju uude korterisse.»

«Kes... Kas tõesti tema...»

«Aga kes siis muu? Muidugi Olga Pavlovna, kolib Tavrovi juurde.»

«Mis sa ometi, Varja!...» ütles Jelena Denissovna ehmudes, pöördudes järsult ümber; kauss, mille ta laua äärelle pani, kukkus vett välja paisates põrandale ja veeres kolinal pliidi ette. «Kuidas see võimalik on?» lausus Jelena Denissovna, veerevale kausile hämmastunult järele vaadates.

«Talle anti ajalehe toimetuse palvel tuba, kuid Tavrov suutis teda veenda, et ta tema juurde läheks. Ja tõepoolest, keda nad eraldi toaga oleksidki petta saanud! Neid tarvitseb ainult vaadata, kui nad koos on...» Varvaara hääles kõlas tahtmatult kadedus. «Praegu tuli mulle vastu hoburakend reega, Olga kohvrid peal,» lõpetas Varvaara tusaselt, olles ebamäärase rahuldustunde pärast endale pahane.

«Kuhu need siis viidi?» lausus Hižnjak naiivselt.

Jelena Denissovna ägestus ootamatult:

«Kuhu? Sinna, kuhu tarvis! Vaene Ivan Ivanovitš! Temal on raske, kui ta sellest kuuleb...»

Varvaara muutus äkki siiralt rahutuks.

«Tõepoolest! Kuidas ta nüüd töötada saab? Ta sõitis ju nii suure töö peale välja!»

«Ma lähen kohe Olga juurde ja räägin temaga,» ütles Hižnjak tõustes.

«Ära mängi lolli, palun!» hüüdis Jelena Denissovna. «Kah mul advokaat! Ivan Ivanovitš vist ise ka ei sõitnud ära ilma tagamõtteta. Viimaste kuude jooksul olid nad mõlemad täitsa näost ära.»

«Jah, muidugi ei sõitnud ta ilma tagamõtteta,» ütles Logunov süngelt. «Sellele, mis juhtus, on ta juba ette valmistatud, kuigi ta ikka veel aru ei saa, mispärast tal tuli kannatada...»

«Aga mispärast?» küsis Varvaara kiiresti. «Kas te Olga Pavlovnat tõesti õigustate?»

«Tema äraminekust on mul väga kahju. Mõistus on valmis teda selle eest hukka mõistma, kuid käsi ei tõuse kivi viskamiseks. Siin on väga keeruline lugu.»

«Lähme, Jelena Denissovna, vaatame, mis seal sünnib!» ütles Varvaara, veeretades sõrmel Ivan Ivanovitši võtit.

Välisrepi juurde viivat teerada pühkisid Hižnjaki poisid endiselt, kuid tuulest trepiastmetele puhutud teravad lumeharjakesed olid puutumata. Tugevasti kloppiva südamega astus Varvaara üle läve... Tubades ei olnud eluhõngu, kuigi magamistoas lõhnas veel nõrgalt Olga lõhnaõlide järele. Kõik oli nagu oma vanal kohal — aga kõikjal tundus kohutavat tühjust... Isegi valgus oli kuidagi tuhm... Varvaara vaatas akendele... Klaasid olid üleni jäätunud ning härmatisega kaetud. Varvaara tõmbas käega üle külma teki, üle surnult, pisut niiskelt valendava padja.

«Vaene Ivan Ivanovitš!»

Kuid oma hinge põhjas polnud tüdruk Olga äramineku pärast siiski mitte just väga kurb. Talle meenus nende viimane kõnelus neis tubades. Siis ta tõesti kahtles teda.

«Kas Olga ei karistanud end sellega, et vahetas suurepärase, tähelepanuväärse Ivan Ivanovitši mitte millegi poolest silmapaistva Tavrovi vastu? Kes on siis selles süüdi, kui ta nii pime on!» mõtles Varvaara.

Jelena Denissovna liigutas midagi köögis, kolistas nõudega. Mahajäetud korteris kostis iga heli eriti valjusti.

«Ma hakkan siin iga päev kütma,» teatas Varvaara. Ta hingas lahtise suuga, jälgides oma hingeauru, ja lisas: «Asjad peavad olema soojad, kuidas muidu saab Ivan Ivanovitš siia sisse astuda, kui ta tagasi tuleb... Siin on nii igav ja paha!»

Varvaara jooksis kärmesti puuriida juurde, tõi sületäie puid ja tegi tule pliidi alla. Siis pani ta küdema ka magamistoas ahju ja hakkas kõndima, tatsutades meelele oma pehmete untakestega, et elustada majas valitsevat vaikust.

Ta puudutas käega aktide kaasi, mis lebasid kabinetis kirjutuslaual. Terve kimp ajalehti... Raamatud... Kõige silmapaistvamal kohal oli kirjaümbrik. Selle sinakale paberile on hoogsate kitsaste ning ebaühtlaste tähtedega kirjutatud: «I. I. Aržanovile».

All on joon, ja selle all: «Olga Pavlovna!».

Varvaara keerutas kinnikleebitud ümbrikku käte vahel ja isegi nuusutas seda. Kirjal ei olnud mingit lõhna ja tüdruk pani selle ettevaatlikult endisele kohale tagasi. Köögis praksuvast ja paukuvast pliidist levis juba soojust. Akna klaase kattev kohev härmatis tumenes esmalt, siis muutus heledamaks — hakkas sulama. Kuulates kopsatusi, mida sünnitasid aknalaualt pörandale langevad ning pritsmetena laiali lendavad veetilgad, soris Varvaara diivani kõrval riiulil seisvaid raamatuid ja heitis kirjale pilke. See tõmbas teda ligi nagu magnet.

«I. I. Aržanovile». Varvaara oleks kirjutanud: kallile Ivan Ivanovitšile, või lihtsalt — Ivan Ivanovitšile. Ta üldse poleks jialgi temast lahkunud, ei kodus ega ka tööl. Varvaarat riivas eriti ja solvas see «I. I.». Tal tuli tahtmine võtta Olga kiri ja visata see ahju. Kuid ta sai aru, et selline tegu on võimatu, ja südant rindu võttes lehitses ta esimest kättepuutuvat raamatut, libistades pilguga hajameelselt üle lehekülgede. See oli Puškin. Jakuudi lapsed õppisid koolis tema luuletusi... Ka Varvaara oli neid õppinud... Siin, kodus, on tal oma väike kogumik... Ta avas uuesti huupi raske raamatu:

Ning hiigel-Venemaa mind mainib ühtelugu,
mu nime kuulda võib kord koduhõimu suus
küll slaavi lapselaps, küll siinne rahvasugu,
kalmõkk ja tundrate tunguus.

Varvaara vaatas raamatukaant, siis Puškini tuttavat näopilti. Suurte silmadega ning käharate juustega inimene vaatas talle mõtlikult vastu.

«Sealpool Uraali tunguuse ju ei ole!» ütles talle Varvaara. «Kas sa Siberis oled olnud?» Ta mäletas Jakutski oblastis elanud väljasaadetute nimesid, aga nende hulgas ei olnud Puškini nime, kuigi Varvaara kindlasti teadis, et tsaarid ei sallinud ka teda ja samuti ta kuhugi pagendasid.

Pagendatud, kes käisid oma suurt ja vaevarikast teed Jakuutias, tõid Põhjamaale oma suured ideed, kultuuri, tõe, mille eest nad kannatasid.

«Meie rahva hulgas elasid sellised head inimesed nagu

dekabristid, nagu Tšernõševski ja Sergo Ordžonikidze. Nad andsid meile väga palju,» ütles Varvaara, vaadates näopilti. «Ja metsikud tunguused õpivad nüüd ka koolides, nad ei ole enam metsikud, nad tunnevad ka sind.»

Varvaara lehitses raamatut, leidis «Jevgeni Onegini». Selle romaaniga tutvus ta juba seitsmenda klassi õpilaseks, kuid see oli tal ainult väga uduselt mees; paljugi oli jäänud arusaamatuks. Nüüd osutus see ootamatult nii lähedaseks, nagu oleks Varvaara ise vene külas elanud ja Tatjana tundeid tundnud. Varvaara, tõsi küll, ei olnud üksildane unistaja, kuid ka tema armastas koidu eel kahvatavaid tähti, samuti raamatuid ning vananaiste jutustusi jurta kolde ees, ja kannatas samuti õnnetu armastuse pärast.

Et paremini meeles pidada, sulges Varvaara silmad ja kordas üksikuid vürse:

Ei ühelegi muule ilmas
ma oma südant anda saaks.

«Kui õige see on! Miks loobus Onegin sellisest suurepärasest tüdrukust? Ta oli ju vaba!»

Varvaara laskus diivanil sügavamale, seadis raamatu põlvedele, toetas süngestunud näo kokkupigistatud rüüskale.

Tatjana kannatused olid talle nii kallid, et tal tekkis lootus, et Onegin oma tegu kahetseb. Võib-olla saadab ta veel midagi ilusat korda ja hakkab ka Tatjanat armastama...

Kui Onegin tappis Lenski, siis tõmbusid Varvaara silmad uduseks ja raamatule langes mitu suurt pisarat. Varvaara võttis need sõrmega leheküljelt ettevaatlikult ära — siin olid sõnad, mis peatasid tal hingamise:

Ta lamas liikumatult, veider
näis lauba range rahu tal.

Romaani kangelane muutus igavuse pärast mõrtsukaks. Võib-olla lamas ka Puškin ise samuti kusagil. Tema lasti ju ka maha. Ka tema süda lakkas enneaegselt luksumast...

Nagu maja maha jäetud,
kõik on hääletu ja pime...
Algas jäädav vaikimine.
Aknad luukidega kaetud —
pole kuskil pereema,
jumal-teab kus viibib tema.

Varvaara vaatas Ivan Ivanovitši töölaua kõrval asetsevale pimedale, üleni jäätunud aknale...

Jumal-teab kus viibib tema.

Ta luges edasi. Vaat, Tatjana on juba mehel. Läks sellele, kes ette juhtus. Tema uus kohtamine Oneginiga erutas Varvaarat väga. Parem, kui ta oleks hulkunud ja kannatanud, kuid... temast on millegipärast kahju, aga Tatjanast on veel rohkem kahju. Kui raske on teadmine, et inimene, keda armastad, on tühine! Seepärast loobuski Tatjana temast. Tatjanal oli vilets kangelane.

«Aga minul?» küsis Varvaara endalt, ja esmakordselt vaatas Ivan Ivanovitšile kriitiliselt, nagu kõrvalt. «Minul on hea. Minu oma on sada korda parem!» otsustas ta uhkusega.

38.

Suuremal osal Utšahhani laagrisse kokku tulnud inimestel olid lihtsad, kogenud arsti-kirurgi jaoks tühised haigused. Kuid Ivan Ivanovitš tundis end siin agitaatorina, ja sellepärast oli ta oma töö kordamineku pärast väga mures.

Patsiendid tulevad kikivarvul vastuvõturuumi, laovad vaikselt karusnahksed rõivad ukse kõrval seisvale pingile (seina löödud naeltele riputavad nad ainult mütsid) ja end korrastades piiluvad ettevaatlikult operatsiooniruumi ukse vahelt, mis seestpoolt on kaetud presendist eesriidega ja linaga. Kui on käsil operatsioon, siis vahivad uudishimulikud pilude vahelt. Üleni valges riides doktori kuju tekitab nendes üldist austust. Tema käes on väike läikiv instrument... Vaat kui sellist noakesa saaks enda käes hoida! Aga kui doktor selle noakesega mööda tema ees laual lamava inimese nahka tõmbab, ja siis ikka ja jälle uuesti, laiendades lõiget ja pigistades

352

tangikestega kinni sooni, kust purskab verd, siis pilutab sündinud kütt kartlikult silmi ja lahkub vaikselt ukse juurest. Inimese veri — kui hirmus! Kujutus sellest on seotud surmaga. Äkki haige sureb... On teadmata, kuhu ta kodutu hing viskub. Parem olla kaugemal.

Kuid ravida end on siiski vaja! Milleks surra enne-aegu. Samaan ravis omamoodi. Kamenuškalt tulnud Ivan omamoodi. See parandab inimesi nagu vanu rõivaid. Siit lõikab tüki ära, sinna paneb elavast nahast paiga... Mõnikord rapsib ta inimesele kõhu sisse augu... Katsu taigas jahil olles säärane haav saada — kohe sured ära! Aga tema lõikab selle, mis valutab, välja ja nagu osav õmbleja õmbleb kinni augu, mille tema tark nuga tegi.

Jakuut Nikita ja kohalik velsker, vanamees Vassili, on ka mõlemad valges, nad abistavad. Ivani nägu on rahulik ja tähtis, kui ta paneb haige suule ja ninale mingisuguse valge kaane, ja Nikita tilgutab sellele pudelikest... Toas hakkab lõhnama magusalt, teravalt, võõralt, ja tervelgi inimesel hakkab pea ringi käima. Haige hingab valjusti, pomiseb midagi, kuid jääb järjest vaiksamaks.

Mustad silmad läigivad meeleheitlikult läbi pilude lina ja uksepiitade vahel, vaatavad... Pilkudes on uudishimu, hirmu, aukartust. Kostab sosinat, mis on nagu metsa kohisemine:

«Ai, Ivanil!»

«Ai, Nikitat!»

«Ai, Vassilit — head sõpra!»

Laua lamava inimese uni on imelik. On näha, et ta hingab, mõnikord hakkab isegi norskama, kuid valu ei ulatu enam tema uinunud hingeni. Teda puudutatakse, asetatakse talle otse naha ligi valgeid rätikukesi ning käterätte, lõigatakse, torgatakse nõelaga, ömmeldakse värske haav niidiga kinni, mis sarnaneb põdra soontega, — ta muudkui magab. Teisel lõigatakse mustjassinine, elusalt ära mädanenud jalg hoopis maha, saetakse luu läbi... Tema aga magab...

Uudishimu ületab hirmu. Metsaelanikud pakuvad end abiks, et neid vastuvõturuumist aga välja ei aetaks. Nad toovad puid ja vett, kütavad ahjusid. Kütid toovad

23 Ivan Ivanovitš

353

ilma tasuta jäneseliha, põldpüüsid, laanepüüsid, ilveseliha, mis on õrn nagu vasikaliha, värsket kala. Vabahtlikest sanitaridest ja naiskoristajatest ei saa lahti.

Eveni tüdruk kaugest rändasulast, kes märga lappi pole eladeski käte vahel hoidnud, peseb valvurist vanaeide järelevaatusel põrandat. Põrandalaudu oskamatult, ent visalt hõõrudes nohiseb ta aina usinusest ning ladiatab musta vett oma ilusatele, nagu välja voolitud paljastele jalgadele. Pikad patsid segavad teda, langevad ikka jälle põrandale, ja tüdruk raputab energiliselt pead, et neid seljale oma kohale visata.

«Maša! Pane patsid üles!» ütleb Ivan Ivanovitš talle karmilt, sammudes koikude ridade vahel, neid on tihedalt paigutatud palatisse, mille tarvis ajutiselt vabastati veel üks klass.

Tüdruk tõuseb ehmunud püsti. Ta on peenike ja sale.

«Põrandat tuleb pesta lapiga, aga mitte juustega,» seletab doktor süngelt.

Ta läheb tüdruku juurde ja seab ise ta süsimustad raske juuksed, mis on mitmesse patsi põimitud, pärjana ümber pea.

«Matrjona!» pöördub ta naisvalvuri poole. «Anna marlist pearätik. Pearätik,» lisab ta jakuudi keeles. «Seo pähe,» kamandab ta juba naeratades. «Vaata niil! Aga patse, kaunitar, peab ka pesema.»

Selliseid alalisi abilisi nagu Maša on tal palju. Eriti hindab ta kolme. Need tüdrukud on Utšahhani seitsmeklassilisest koolist; nad on julged nagu lapsed. Igaüks nendest võib tappa, nülvida ja tükkideks jagada põdra. Kuid inimese veri kohutab neidki. Operatsiooni juures olles võtavad nad sellise innuga kõigest osa ja huvituvad kõigest, et unustavad kartuse. Vabal ajal Nikita ja mõnikord ka Ivan Ivanovitš ise seletavad nendele instrumendide otstarvet, nimetusi, jutustavad ravimite toimest. Tüdrukud on arusaajad ja taibukad. Kõik kuuldu kirjutavad nad kordamööda ühte koolivihikusse. Kaks nendest on juba abiks ka operatsioonide juures.

«Koosseis meie ümber kasvab, Nikita!» ütles Ivan Ivanovitš tööpäeva lõpetades. «Aga eelarve on meil sinuga koostamata ja samuti pole ka raha palkade jaoks.»

Nikita oli parajasti tagasi tulnud rajooninõukogust, kus ta posti järel käis.

«Näe, ajalehed. Kõige viimased,» kõneles ta. «Kuu aega tagasi trükitud. On öeldud, et inglased pommitasid jälle Saksamaa vabrikuid. Selle aja jooksul, mil ajaleht teel oli, oleks võinud sõdagi juba lõppeda. Hea, et meil on raadio...»

«Aga kas Kamenuškalt ei ole midagi kuulda?» küsis Ivan Ivanovitš.

«Post tuli, aga kirju ei ole,» vastas Nikita vastu tahtmist. Ta soris ise peaaegu iga päev postiljoni laual viimase kui lehekese läbi, lootes oma doktori jaoks kaotsiläinud kirja leida. «Näe, ajalehed on!» kordas ta uuesti elustudes. «Alates viieteistkümnendast veebruarist toimus Moskvast kaheksateistkümnendal partei kongressil, seal kõneldi ka meditsiinist. Lugege! Möödunud aastal kulutati tervishoiu peale üle üheksa miljardi rubla. Aga käesoleval aastal suureneb eelarve veelgi poolteise miljardi võrra. Linnade ja külade haiglates kavatsetakse voodite arvu tõsta kahekümne seitsme tuhande võrra ja alalistes lastesõimekeskustes rohkem kui viiekümne tuhande võrra. Tagasiteel ma arvutasin — kui näiteks sada koikut... tähendab, on tarvis kakssada seitsekümmend uut haiglat ehitada. Igaühes vähemalt kümme palatit. Sinna juurde veel arstide kabinetid ja teenindamisruumid. Nõukogude Liidus ehitatakse ühe aasta jooksul kakssada seitsekümmend tohutut haiglat ja viissada lastesõimekeskust. Tubli! Enne revolutsiooni ei olnud meil, Jakuutias, ühtki niisugust haiglat. Mis te arvate, Ivan Ivanovitš, kas siin on ette nähtud ka meil Utšahhanil ehitatav meditsiiniline punkt?»

«Aga muidugi! Siin, vennas Nikita, on kõik ette nähtud,» ütles Ivan Ivanovitš. «Mispärast ei ole mulle kirja, mis sa selle kohta arvad?» küsis Ivan Ivanovitš nukralt.

«Ei tea, Ivan Ivanovitš.»

«Sulle polnud ka midagi?»

«Ei olnud. Meie poistel, kursantidel, ei ole vist aega. Neid endid huvitab, kuidas meie siin...»

«Ka Hižnjak vaikib!» jätkas Ivan Ivanovitš uuesti.

«Ja Varvaara ka,» ütles Nikita. «Kui vaikivad, siis, tähendab, on kõik hästi.»

«Või on nii halvasti, et raske on kirjutada...»
 «Mispärast halb? Ei tohiks olla...»
 «Aga kuidas «kapseega»?»
 ««Kapsee-d» ei ole. Kajurid sõidavad edasi. Nad ei tea Kamenuška kohalikke uudiseid.»
 «Sa arvad, et on kohalikke uudiseid?»
 «Ei, ma kõnelen niisama.»

39.

Raskeid operatsioonijärgseid haigeid teenindas Hižnjak erilise hoolega. Temagi oli neurokirurgia austaja. Tal olid suured kogemused ja ta oleks võinud juhatada arstipunkti kusagil kaugemas kullakaevanduses või töötada koduskäiva arsti kohustetäitjana, kuid ta hoidis visalt kinni haiglavelskri tagasihoidlikust kohast.

«Ma armastan olla kollektiivis!» ütles ta Sergutovile, kes tuli liikmemaksu maksma. (Deniss Antonovitš oli juba kolmandat korda valitud haigla ametiühingu komitee esimeheks.) «Milleks ma sõidaksin üksikusse punktil» arutas ta asjaltikult, sorides oma pabereid. «Seda ei luba ei minu iseloom ega ka perekondlik olukord, ja peaaegu nüüd ju suunatakse nendesse punktidesse kõrgema haridusega inimesi — diplomeeritud arste. Arstid suruvad velskrid välja... Ja haiglais suruvad meid õed välja. Kogenud õde teeb sedasama mis minagi — täidab tõrjumakult arsti korraldusi.»

«Tuleb välja, et teie elukutsega on asjad lõpukorral?» naljatas Sergutov.

«Seni veel pole lõpukorral. Keskmise meditsiinilise personalina on velskrid praegu veel käibel. Kuid pole perspektiivi.»

«Miks siis Ivan Ivanovitš kaks aastat valmistas ette tervet kärja velskreid?» küsis Sergutov mitte ilma kavaldamiseta.

Hižnjak sügas mõtlikult lihavat ninajuurt ja ütles siis pikaldaselt:

«Esiteks on siin iseäralik maa — ruumi on tohutult, asulad aga on väikesed — siia ei jõua arste koguda,

tähendab, lähemate aegade jaoks on meil velskrid vägagi tarvilikud; teiseks, see kõik on ju noorsugu. Kui nad asuvad tööle nagu kord ja kohus, ja ma arvan, et Ivan Ivanovitš mõistis nendesse mõndagi sisendada, siis ei taha nad ajast maha jääda ja püüavad end täiendada. Nikita Burtsev juba varustabki ennast kirjandusega kaugõppe-kursuse jaoks. Võttis minu käest täie nimekirja...»

«Tähendab, teie õpite ka?» küsis Sergutov lõbusalt.

«Kolmandat aastat. Primorski Meditsiinilise Instituudi osakonnas.»

«Ja sa vaikisid! Vaikisid ju, punapea! Vaat milline kaval hoholl!»

Hižnjak naeratas, olles tekitatud muljega rahul.

«Ma pole kaval hoholl, vaid kangekaelne: kui midagi ette võtan, siis ei saa mind enam kõrvale pöörata! Viisakusetuse pärast vanemate inimeste vastu määratud koormuse — täna kaevandusevalitsuses välja selgitada, kuidas on seal lugu kuurordituusikuga Valerjan Valentinovitši jaoks.»

«Küülen — välja selgitada, seltsimees esimees,» lausis Sergutov naljatades, kuid ütles siis tõsiselt ja nukkalt: «Kogu meie ÜEMI¹ Põhjamaa osakond pudeneb laiali. Täna ütles Gussev, et Ivan Ivanovitš nüüd siia enam tagasi ei tule, vaid sõidab otse üle Jakutski mandrile.»

«Või Ivan Ivanovitš ei tule tagasi!» raevus Hižnjak. «Gussev tunneb siis Ivan Ivanovitši halvasti! On ta desertöör või! Parteilane, ei ole end arvelt maha võtnud — ja sõidab ära!... Ma arvasin, et tema jaoks on parteilisus kallim kui oma pea.»

«Aga tema perekonna lugu,» meenutas Sergutov.

«Vaata mulle veel uudist! Kas ta käitus oma naise suhtes alatult? Kui Olga Pavlovna ära läks, siis lasub see tema enda südametunnistusel. Mulle teeb teine asi muret. Utšahhani sõitis vististi nii palju rahvast kokku, et Ivan Ivanovitš ei saa nendega enne teelagunemist valmis. Ta teeb tööd suure innuga ja jääb sinna kuni suveni paigale, aga meil siin on omad haiged, kelle juurde Gussev

¹ Üleliiduline Eksperimentaalse Meditsiini Instituut.

ei asu. Kolõmaa kullakaevandusest on kohal kaks ja raamatupidaja Ohhotskist ootab ka juba teist nädalat...»

«Ma loobun tuusikust kuurorti,» ütles neuropatoloog Valerjan Valentinovitš kolmandal päeval. «Ma sain telegrammi — väljakutse Jakutski. Minu õpetaja ning vanem kolleeg võttis seal linnahaigla juhatamise enda peale. Sõidan kiiresti sinna ja asun uuele teenistuskohale.»

«Kas teie tee ei lähe mitte Utšahhani kaudu?» küsis Hižnjak, kes parajasti ööpäevasest valvekorrrast vabanes ja Gussevi kabinetti astus.

«Seda ma kajuritelt ei küsinud. Võib muidugi ka Utšahhani kaudu, sealt on isegi lähem, kuid siin on talitsee. Teate isegi... Ma ise tahaksin ka vaadata, kuidas meie Ivan Ivanovitš elab, kuid kõik oleneb kajuritest.»

«Kui te Utšahhani kaudu sõidate,» ütles Hižnjak sisendavalt, «siis saadan ma teiega kirjakese, see tuleb anda käest kätte. Olga Pavlovna,» lisas ta tasasema häälega, kuigi toas peale nende kedagi ei olnud.

Valerjan Valentinovitš kortsutas hädiselt kulme.

«Vabastage mind sellest! Ma muidugi saan aru, kuid mu enda süda on haige. Pole naljaasi — viia inimesele säärane teade!»

«Kas teil häbi pole,» ütles Hižnjak pahaselt. «Niisugusel korral ma ületan oma võimu ja ametiühingu komitee esimehena käsin teid selle kirja edasi anda. Seda enam, et teie olete neuropatoloog, ja siin on tegemist peene asjaga.»

«Ma tahan ka teile ühe asja kohta ettepaneku teha, kallid Deniss Antonovitš,» lausus Gussev, kes kabinetti tuli ja velskri viimaseid sõnu kuulis. «Meie uus kodusid külastav arst ei ole tööga veel kogenud. Vahest sõidate teie tema eest Slantsevõi kullakaevandusse, — seal on üks arveametnik haigestunud ja Aleksei Zonov tunneb end ka halvasti. Mäletate, see, kellele Ivan Ivanovitš tegi suvel gangreeni puhul operatsiooni...»

«Ljoša? Mis temaga siis on?» küsis Hižnjak elavalt.

«Jalg on jälle haige.»

«Mispärast siis «jälle?» astus Deniss Antonovitš tera-

valt oma kirurgi au eest välja. «Operatsioon õnnestus. Jala me temale...»

«Raske on vastutada tagajärgede eest,» viskas Gussev hooletult. «Need on siiski ainult katsed, mis on rajatud empiirilisele alusele. Elav organism oleleb tervikuna...»

«Kuid katse on juba kindlasti tõestatud. Inimestel, keda juba kümme aastat pärast selliseid operatsioone jälgitakse, ei ole kaebamiseks põhjust,» katkestas teda Hižnjak, kindlalt vastu seistes Gussevi püüdele uut ravimisviisi halvustada.

«Pole veel teada, mis sünnib kümme aasta pärast,» lausus Gussev ärritatult.

«Aga ei sünni midagi,» vastas Hižnjak samuti ägedaks muutudes. «Muidugi, kui operatsioon on tehtud meisterlikult.» Ta heitis pilgu neuropatoloogile, otsides temalt toetust, kuid too langetas tagasihoidlikult näpitsprillidega varjatud silmad, — oli ilmne, et ta ei soovinud Gusseviga vaielda. See tekitas Hižnjakis veel suuremat pahameelt ja ta lisas juba väljakutsuvalt: «Zonovil on vist vasak jalg haigestunud. Ivan Ivanovitš hoiatas teda kohe...»

«Sa, madal hingeke, rõõmustad, et inimesel tekkis komplikatsioon, et aga sünniks sinu tahtmise järgil!» mõtles Hižnjak.

Sõidust ei mõtelnudki ta ära ütelda. Kullakaevanduse arveametnik oli haigestunud nähtavasti päris tõsiselt.

«Kas maksab teil temaga maad jagada,» ütles Valerjan, kui nad haiglast koos väljusid. «Teda ei saa veenda. Ta jääb ikkagi oma arvamuse juurde.»

«Jäägu, aga ma ei kavatse temale järele kiita.»

«Ta on ikkagi ülemus!» naljatas Valerjan loiult.

Suured tumesinised rõngad silmade all tegid ta näo väikeseks. Ta nina oli tõmbunud teravaks, aga rinnale ja kõhule oli nagu padi peale pandud. Alles nüüd selgus, et Uleliidulise Eksperimentaalse Meditsiini Instituudi Põhjamaa osakonna endine neuropatoloog oli juba aastates mees.

«Kuidas ta näost muutus,» mõtles Hižnjak kahetsusega, kuid samas kritiseeris teravalt ta taganemist Gussevi ees.

«Mis aga kuurorti puutub,» lisas ta lõpuks, «siis mina

kui meditsiiniline töötaja ja vana ametiühingu komitee liige soovitaksin teile end ravida.»

«Sõidan uuele kohale, sean end seal sisse, ja siis kuurorti,» vastas neuropatoloog. «Ei taha mööda lasta võimalust töötada vana tuntud šefi juhatusel.»

40.

Kogu tee oli Hižnjak unine ja tukkus; hoogsal kihutamisel lendas ta isegi korra nartast välja. Ta saabus kohale veel päevavalgel.

Arveametnikul oli mõlemapoolne krupoosne kopsupõletik.

«Miks te, emake, end varem ei ravinud,» ütles Hižnjak, vaadanud ta läbi, endamisi aga tähendas: «Süda veel kuidagi töötab, aga maks on kolme sõrme laiuselt suurenenud ja näovärv ei kõlba kuhugi.»

Kõhn, sissevajunud rinnaga naine istus voodis, käed langetatud tekile, ja ta küürus seljal võis lülisid loendada. Ta vaatas velskrile ehmunult.

«Pole mul aega oma haigustega õiendada!» ütles ta kähinal hingates. «Mul on kolm väikest last. Aga mehe matsin maha.»

Hižnjak vajus mõttesse.

«Tal on ilmselt kollatõbi! Praegu oleks tarvis sulfiidiniiga ravida, aga on puhkenud maksahaigus, tähendab, stopp, ei või! Haige maksa puhul on sulfidiin keelatud.»

Hižnjak asetas haige uuesti voodisse, valmistas talle rohtu, pani ringkuppused, tegi veenisüste...

«Jätkub mulle nüüd siin tööd!» mõtiskles ta rahulikult. «Haiget säärase pakasega Kamenuškale vedada ei või. Tähendab, tuleb ööd ja päevad siin valvata.»

Haige juures toimetades ei unustanud Hižnjak ka Ljošat, kelle seisukord teda väga erutas. Jättes haige töötkoju tulnud naabrainsa hoolde, ruttas ta kohe ühiselamusse, kus elas Ljoša.

Viimasel ajal ei teinud vasak jalg Ljošale vaeva. Ta vähemalt ei kaevanud selle üle. Ivan Ivanovitši soovitusel kohaselt jäi ta kohaliku arstliku järelevalve alla ning

töötas kullakaevanduse rajoonis, käies harva end haiglas näitamas. Ta oli erk ja elurõõmus.

«Vist jäi vasak jalg haigeks,» mõtles Hižnjak, tõustes välistrepile ja meenutades Ivan Ivanovitši oletusi Ljoša edaspidise saatuse kohta. «Endoarteriidi puhul on see tavaline nähtus, aga Gussev kibeleb: «jälle»...»

Hižnjakil võpatas süda, kui ta haiget nägi. Zonov istus süngi peatsis, pannud muljutud padja selja taha, ja embas mõlema käega painutatud jala põlve, mis oli tõmmatud lõua juurde. Ta heitis pilgu sissetulnud Hižnjaki poole ja teda ära tundmata, võib-olla selgesti nägematagi, pöördus kannatamatu, närvilise liigutusega eemale. Mingisugune julm jõud kiskus teda üsna kõveraks, surus süngi nurka. Ainult ta kriitvalge näo piinava tõblemise ja katkinäritud huulte järgi võis aimata, et see ei ole hullumeelsus, ei ole hingeline depressioon, vaid võimust võtnud füüsiline piin.

«Ljoša! Mis sinuga on, Ljoša?» hüüdis Hižnjak tasa, istudes süngi juurde ja pannes väliapteegikasti lauale.

«Valutab. Ei jõua enam kannatada,» ütles Ljoša katkendlikult.

«Kumb siis?» kaalutles Hižnjak. «Teine, vasak,» märkas ta peaaegu kergendustundega, samal ajal häämetades oma alles praegu tunnetatud soovi pärast, et vaene poiss põeks teist jalga, aga mitte seda, mille pärast ta oli Gussevigagi vaielnud.

«Ei saa magada. Ei maga juba neljandat ööpäeva. Enne aina külmetas, nüüd aga kõrvetab,» kähises taas katkendlik sosin. «Enne valutab liikumisel, nüüd aga valutab rahulikus olekus, veel rohkem. Just samuti nagu oli esimesega. Olen täiesti vaevatud. Olen väsinud.»

«Mispärast sa haiglassse ei tule?»

«Aga milleks? Et see takuruunaja Gussev mu jalast ilma jäta? Ka möödunud korral katsus ta mulle auku pähe rääkida. Parema ma kannatan veelgi. Aga Ivan Ivanovitši ei ole ikka veel! Poisid helistavad iga päev. Igal hommikul ja öhtul helistavad. Oh, asjata ei kuulanud ma teda tol korral!»

«Aga kas sa mind ära ei tunne?» küsis Hižnjak, sirutades käe arstimitegasti järele.

Ljoša vaatas talle jälle kõõrdi oma sassis juuste alt. Ta palavikuline nägu pehmenes ja tõmbus niiskeks, tema alles veel poisikeselikult pehmed huuled avanesid, reetes soovi nutma hakata, aga võib-olla ka naeratada. Kuid ei tulnud välja ei seda ega teist. Nutta oli tal piinlik, naeratus aga käis lihtsalt üle jõu.

«Deniss Antonovitš!» ütles ta ja ta hääles kõlasid endised nooruslikud toonid. «Kuidas, kas Ivan Ivanovitš pole veel tagasi?»

Hižnjak raputas vaikides pead ja pöördus nimelt kõrvale, et Ljoša süngestunud nägu mitte näha.

«Ma teen sulle praegu väikese süstimise,» ütles ta natukese aja pärast, seadnud valmis süstla ja avades piiritusepudelikesse, et enne süstimist nahka desinfitseerida. «See kergendab pisut, ja siis vaatame jalga. Aga kuidas on lugu sellega, mida me ravisime?»

«See on hea. See mu nüüd päästabki. Ma pole asjata tema pärast enne operatsiooni seitse kuud valu kannatanud. Kui nüüd teine ära lõigatakse, siis ei jää ma ikka päris jalutuks.»

Õo unetult mööda saatnud Hižnjak istus alles koidu eel laua juurde, et kirjutada Ivan Ivanovitšile kiire kiri. Välipost läks kullakaevandusest Kamenuškale kell kaheksa. Niikaua kui naine pisut magab, peab jõudma üksikasjaliselt kirjutada Ljoša seisukorrast, Gussevi «urgitsustest», kaugelt sõitnud haigetest, keda siin keegi peale Ivan Ivanovitši ei saa aidata. Ühesõnaga, tarvis kiirustada Aržanovit tagasisõiduga kullakaevandusse. Oleks hea olnud, kui kiri oleks sattunud Valerjan Valentinovitši kätte, kuid too sõitis juba eile ära, ja postiljonid-evengid ei kiirusta just posti kätteviimisega.

Ööpäevane kohusetruu valvamine haiglas, mille juures Hižnjakil polnud viisiks tukkuda kõrvalistes nurgakeses, võimalikult kaugemal haigete ohkamistest ja oigamistest; seejärel sõit pakase käes; siis Ljoša, kopsupõletikus naine...

Vastupandamatu haigutus kisub velskri suu lahti, ta sinised silmad on tuhmunud ja vajuvad kinni. Kui panna pea lauale, paberile, mis on valge nagu padi, ja uinuda.

Kuid meenub Ljoša, kes pole maganud neli ööpäeva.

Nüüd ta vististi magab, rahustatuna rohtudega ja ergutatuna lootusest.

Hižnjak haigutab, pilgutab silmi, raputab südilt punakat juuksesalku, peletab eemale unisuse ja võtab sule vahvalt pihku.

«Kallis Ivan Ivanovitš!» alustas ta suure laia käekirjaga. «Tulge nii ruttu kui võimalik tagasi.» See oli igatsusest piinatud ustava hinge karjatus.

Edasi kirjutas Hižnjak juba rahulikumalt, kõigest üksikasjaliselt. Haigetest, kellele sügisel tehti tõsisaid operatsioone, nendest, kes on esmakordselt sõitnud ja ootavad Kamenuškal.

«Aga Ljoša Zonov ootab Teid iga tund. Nüüd on teda kiiresti tarvis teiselt poolt opereerida. Vasakus jalas, nagu Te ette arvasitegi, hakkas gangreen tegutsema. Varbad on pundunud, jalalaba samuti, küünte ümbrus on juba sinkjaks muutunud. Poiss piinleb hirmsasti, teda nähes keerab süda sees, kuid ta kannatab ja otsustas viimase võimaluseni kannatada. Ta kahetseb väga, et ta omal ajal Teid ei kuulnud. Gussev laskis lendu kuulduse, et temal haigestus see jalg, mida Teie ravisite, kuid ma katkestasin selle jutu kohe alguses.

Üldse tuleb Teil igal juhul võimalikult kiiremini tagasi pöörduda. Eile saatsin ma meie neuropatoloogiga Teile Olga Pavlovna kirja. Varja, kartes Teid häirida, tahtis seda kinni pidada. Kuid mina nõudsin ärasaatmist. Ma olen veendunud, et ka seal leidub häid inimesi, kes jagavad Teiega igasugust muret. Igasugused varjamised on ülearused, nende tõttu on tusk pärast veel kibedam. Mina, vana varblane, tean ju seda. Varjata on tarvis ainult haige, nõrga inimese eest, et teda raskel hetkel mitte lõplikult maha lüüa. Vaat, ma praegu istun haige naise juures, kellel on mõlemapoolne krupoosne kopsupõletik, üldine kurnatus ja maks on suurenenud peaaegu kolme sõrme laiuselt. Sündigu mistahes õnnetus tema lastega, ma käiksin ikka tema ümber naeratades, kuigi läbi pisarate. Sest on hea, kui ta suudaks ka ilma lisahäireteta ellu jääda. Aga Teie

olete meil ju vägilane; muidugi, Teie kannatused on vastavalt sellele ka tugevamad, kuid, kallid Ivan Ivanovitš, on vaja vastu pidada!»

Aknasse piilus juba koit. Kuid Hižnjak ei tahtnud enam magada. Ka ta patsient hakkas voodis visklema, kõhima ning hingeldama, ja ta kleepis kiiruga ümbriku kinni.

41.

Pakane kestab veel, kestab kuni maini. Veel kaua peavad puud seisma uduvinas kangestununa, enne kui saavad talumatult eredad kevadpäevad. Kuid täna andis pakane järele ja lumepilved kuhjusid madalalt Utšahhanile, nagu oleks tohutu hall lind laskunud pesale, ja tema laiade tiibade all muutus kohe nagu soojemaks. Siis hakkas lendlema paksu lund nagu udu-sulgi. Läbi lumehelvete lakkamatu vilkumise võib vaevalt märgata metsases orus laiali pillatud maju ja jurtasid. Tujukas Utšahhan on palju kordi oma sāngi muutnud, kuni viimaks leidis sobiva. Ta endistest sāngidest on järele jäänud vanade voolukohtade uhteaugud, leet-seljakud, metsa ja madalat vōsa tāis kasvanud saarekesed ning saared. Kui vaadata eemalt, mägedelt, siis näib, et tohutu org on kaetud samblikkudega nagu viletsaks jäänud pōder.

Ilusas dohaas ja kaljukassinahaga kaunistatud kõrges teravatipulises mütšis mees seisis māerūbil ja vaatas teraselt alla ulussi ehitustele.

Ta ei ole enam noor, tema habemeta nāgu on üleni kaetud kortsudega, ta laud on tagasi tōmbunud ja samuti kortsunud. Aga kui ta pōdrad rakkest lahti vōttis ja nad siksakke tehes jārsakult alla viis, siis olid ta liigutused nooruslikult painduvad ning osavad. Sidunud loomad puu külge, tōusis ta niisama kergelt üles mākke, kōitis nartad kokku ja kogu kehaga tugevasti pidurdades hakkas neid alla laskma. Pōtru rakkest lahti vōtmata ei saa kõrgest māest alla sōita, sest nahktrengiga järele seotud narta libiseb nendele hooga peale ja lōōb nad jalust maha.

«Tee on ju halb! Pōdral tuhiseb peal!» pomises vana-mehe Pōhjamaa inimeste tavalist kōnekāāndu. Ta sōitis mōōda metsikut maad, kus polnud teed ette aetud, ja teine rakend, keda esimene järele vedas, nāis tōesti vāsina.

Tihedasse paju- ja lepadadrikusse on kogunenud kari tugevaid, paksukarvalisi, metsikuks muutunud hobuseid. Nad tukuvad, liibunud ūksteise vastu, lumega kaetud lakad longus. Nende poolt kapjadega lume sisse kaevatud augud on uuesti valgeks tōmbunud; madalalt āra nāritud orasheina- ja kastikukōrred on end āra peitnud. Hobused tukuvad erksalt, ainult suure lakaga ning laia rinnaga juht-tākk turtsatab, haistes pōdrarakendite lāhenemist. Pōdrad kihutavad eemalt mōōda ja juhthobuse kikkītōmbunud teravad kōrvad liiguvad valvsalt, kuulatades nende kerget jooksu. Kui karjast on tarvis osa lihaks tegemiseks vōi tōōle harjutamiseks eraldada, siis ilmuvad ratsanikud harjutatud hobuste seljas. Siis algab metsades kilav lōbu: taplevate tākkude hirnumine ja ingumine, murduvate okste pragin ja veel eales mitte rautatud kapjade mūdīn. Praegu ei ole rahutuseks erilist pōhjust, ja hobustekari magab pūstijalu ning kōrvadelt lund maha raputades liigutab end paljupealise massina.

Jakuut sōidab mōōda. Tee Utšahhani kaldal on kāāru-line. Hōre mets. Lumehangedesse uppunud pōōsad. Pōldpūūd tōusevad peaaegu pōtrade jalgade alt lendu ja laskuvad valgete tompudena pajuokstele, raputades maha nende külge kleepunud lund. Ja see kōik sūnnib lendavate lumehelvete lakkamatu vilkumise saatel, millest silmade ees virvendab.

Lōhnab elamute suitsu järele. Jurtade lamedad katused ja kallakad seinad, milledele soojuse pidamiseks lund peale on kühveldatud ning mis veega ūle on valatud, on jāātunud. Korstnatest tōuseb ūles paksu suitsu. Kōikjal tōusvad suitsusambad on nagu madala taeva tudeks. Isegi ohtralt sadav lumi ei saa suitsu alla lūūa — jakuutide jurtades kōetakse koldeid palavalt. Laudad — hotoonid — on siin jurtadest eraldatud. Nii on inimestel ja loomadel küll kōlmem, kuid Nōukogude valitsus ūtles: see on tervisele kasulik. Pōlastav naera-

tus libises üle möödasõitva jakuudi õhukeste huulte. Ta märkas, kuigi vilksamisi, et savi-sõnnikuseguga üle määritud hotoonid on tugevasti ehitatud. Hetkel avatud laudade vahelt paiskus auru välja, uks oli loomade hingeaurust seestpoolt härmatunud. Laudast välja sööma lastud väikesed musta-valgekirjud jakuudi lehmad valgusid õuele, mis oli piiratud lattidega. Puhtaks pühitud karjaaias, mis oli sile nagu laud, on heinakuhilaid. Laudade vahel seisavad külmutatud sõnnikuaunad, mida suvel kasutatakse suitsutegemiseks — ainuke abinõu sääskede vastu. Eraldatud karjaaedades seisavad pulgid, liikuvad ja elavad. Niisugused ratsapullid ei jää teinekord maha hobusest, kes jookseb küliskäiku, ja ree ees veavad nad kuni kahekümne viie puudast koormat.

«Pole midagi öelda — söönud karil!» mõtles jakuut. «Kolhoosi karjaaiad! Nüüd hakatakse sõnnikut juba maa sisse kaevama; mis sellest kasvama peaks? Kõik meie tavade kiuste.» Koolimajast mööda sõites vanamees isegi sülgas ja pöördus kõrvale. «Tüdrukutele õpetatakse kirjaoskust! Naised ronivad kõikjale. Näe, ka siin on naine ülemjuhatajaks — Marfa! Väärikas kord, vanamees jakuudi elukord on rikutud. Jakuudi rahvus on sadu aastaid püsinud kindlalt, ei ole venestunud. Nallegides elanud venelased ise omandasid jakuudi keele ja kombed. Aga mis saab nüüd? Sügisel lendasid üle mägede lennukid; geoloogid-otsijad märkisid kaardile maad, mida veel keegi pole seni puudutanud. Kas neli vähe mööda taigat luusib, vasarad käes ja kotid seljas! Nüüd tahavad sellele ka taeva kaudu kallale tungida.»

Põdrarakendid sõitsid jäisel sillal, möödudes jääaukudest, milledest tõusis auru. Näe, kaldal ongi Ivan Ivanovitši juurde sõitnute laager...

Vanamees pööras põdrad järsult äärmise tšumi juurde ja tõusis väljajooksnud inimestele uhkelt vastu. Ta nägu tõmbus ähvardavalt süngeks, ta õlad tõusid ja ta nagu kasvas araks muutunud metsaelanikkude silmade ees suuremaks. Mööda laagrit levis silmapilkselt teade:

«Šamaan sõitis siia. Ulahhan¹ šamaan!»

«Teie mõistmatud!» hüüdis ta käskivalt tihedalt koba-

¹ Ulahhan — suur.

rasse kogunenud ja vaikivale inimestesalgale. «Kuidas te võisite end usaldada vene doktorile, kes teist haiguse noaga välja lõikab? Te olete läinud igavese maapealse korra vastu! Targa looduse vastu. Kui ma kutsusin vaimusid inimest aitama, siis ma ainult palusin, et nad annaksid temale tagasi, mis tal oli. Inimene peab ise oma jõu kokku võtma ja tõvest jagu saama. Aga kui ei suuda, siis peab alistuma. Nõnda on maailm ehitatud. Kõik kõlbmatu peab temast kaduma. Milleks on hundile elu ilma jalgadeta? Aga kui palju käsi ja jalgu on Kamenuška Ivan küttidel ära lõiganud?!»

«Siiski vähel» vastas inimeste hulgast vanamehe hääl.

«Vähel! Ah sa-a, vana pime mõtus! Sa ise ei ole veel rebase hammaste vahele sattunud? Sa tahad, et doktor Ivan jäta pooled meie küttidest ilma jalgadeta.»

«Ta lõikas jala maha kalamehel Pavelil, kes jala ära külmetas, kui jääauku kukkus. Kalamees oleks üleni ära mädanenud, kui tal poleks seda juba täiesti kõlbmatut jala ära lõigatud,» vastas kangekaelselt see, keda nimetati mõtuseks, trügides ettepoole. «Näete, ka mina ei ole nüüd enam pime! Las ma vaatan lähemalt sinu kavalat koonu. Silmamarjad tegid mu paljudeks aastateks pimedaks. Ma olin kõlbmatu, kuid ei surnud ära. Sinu «tark» loodus sunnib ju pimedat sööma ning magama, ja tema, mitte kellelegi tarvilik, elab edasi. Kas see on siis halb, kui Kamenuškalt tulnud Ivan minu pimedusest jagu sai? Ja kas see on kord, et inimene juba noorelt silmamarjade pärast pimedaks jääks? Kellele on säärast korda vaja?» Inimestesalgas levis heakskiitev sumin. «Meile haigustest rääkides kuhjasid sa oma jurtadesse varandust, aga Ivan aitab meid ilma igasuguse tasuta.»

«Ah teie, tobud!» katkestas šamaan ägestunud vanameest. «Teid esialgu ainult meelitatakse selle tasuta arstimisega, aga pärast kooritakse paljaks. Kus on kalamees Pavel?»

Krudistades karkudega lumel — ta polnud nendega veel harjunud — astus noor Pavel rahvahulgast kohmakalt ette.

«Siin ma olen!»

«Vaadake teda!» ütles šamaan salvavalt. «Kena, eks ole! On, mille üle rõõmustada. Puujalg tehti talle tasuta!»

Ehitati toed. Parem juba surra kui elada niisuguse sandina! Mis sa, kalamees ja kütt, taigas oma puujalaga tegema hakkad?! Rebanegi saab otsa, kui jala kaotab. Põder lõpeb kohe...»

«Need on metsloomad,» vastas rahulikult Pavel, kes oli läbipõetud haigusest veel kahvatu. «Aga meie oleme inimesed. Meie ei taha metsloomade seaduse järgi elada. Mida ma oma tuge peal nüüd tegema hakkan? Meil on rikas artell. Meie aidad lõhkevad kalatagavaradest. Mind lubati valvuriks määrata. Lasta maha metslooma, isegi niisugust nagu sina, oskan ma ka ühe jala peal seistes.»

«Jah! Õigel!» karjus kogu salk. «Meie ei taha enam sinu igavesti halba korda.»

«Päris jakuudil on silma nurk sirge,» karjus keegi valatu häälega. «Aga vanamees ulahhan tõmbab oma silmad viltu üles nagu rebane. Vist on ka silmatera tal piklik. Ta on ju päris metsloom!»

«Vaatame kord natuke paremini, missugused ta silmad on!»

«Kastame ta jääauku!»

«Tarvis ta nõukogude võimu vastu agiteerimise pärast miilitsa kätte viia!» ütles juurde tulnud kütt, kommunistlik noor, tähtsalt, ja kõik, kes naljatades, kes hirmutades, kes tõsiselt, astusid sammu ettepoole.

«Patt... See on patt!» hakkas jahmunud šamaan karjuma.

Ootamatu kiirusega päästis ta ohjahu lahti, ajas põdrad jooksmas ja viskus nartale, katsudes pääseda oma endiste austajate käest, kes naerulagina ja mõirgamise saatel talle lumekamakaid järele pildusid.

42.

Möödus märts. Päevad olid päikesepaistelised. Lume peale tekkis koorik — kevadine lumekoorik.

Kord ajasid jakuutidest suuskurid koolimaja juurde kaks nende poolt ära väsitatud metspõtra.

«Haigetele liha jaoks.» Äraväsitatud loomad seisisid, roosad keeled suust väljas, tõmblesid raskelt külgedega

ja nende põlvedelt, mis olid vastu lumekoorikut katki pekstud, nirises verd.

Ivan Ivanovitš, tulles välistrepile valges kitlis ja katmata peaga, tänas kütte naeratades, kuid ootamatult tõmbus ta nagu pilve. Talle näis, et ta ise sarnaneb säärase õnnetute loomadega. Kõik näevad teda erksana, lõbusana ja vihasena. Ta töötab väsimatult, tõmbab tööle kaasa ka teda ümbritsevaid inimesi, ja keegi ei tea, missugust valu ta kannab oma südames, kartes öö lähene mist, mil tuleb jääda üksi oma mõtete ja tunnetega.

«Täna!» ütles ta ja astus kiiresti majja. Sel päeval oli enne õhtut toodud talle kiri. Kirja tõi Marfa Antonova, olles rahul, et võib doktorile headmeelt valmistada. Nikita nakatas ka teda oma kirjaootamisega. Kuid ta ei toonud seda kirja mitte postilt: selle andis talle Kamenuškalt tulnud läbisõitev kuldprillidega mees, kes, niipea kui oli astunud jurtasse, seadis viivitamatult need oma ninale, mis ka oli nagu kullatud ning terav nagu rebasel. Mees ise ruttas väga ega saanud koos Marfaga minna koolimajja, küütpõdrad näisid väsinutena, aga sobivate söötmiskohtadeni oli veel vähemalt paar tundi sõita. Marfa näol säras hea naeratus, kui ta ulatas Ivan Ivanovitšile pisut muljutud helesinise ümbriku. Ümbrikule oli kirjutatud ebaühtlaste tähtedega: «I. I. Aržanovile». All oli joon, ja selle all märge: «Olga Pavlovna!».

Doktori põsed tõmbusid kohe sinkjalt kahvatuks ja ta suunurgad hakkasid nii haledalt tõmbema, et Marfa sattus segadusse.

«Lähme, Nikita, vaatame kõikudes lamavaid haigeid,» ütles ta.

Ivan Ivanovitš ei märganud enam midagi. Ta seisis keset tuba, vaatas ümbrikule... Kerge, liiga kerge saadeti oli tema nagu kohale naelutanud, ainult ta süda peksis nagu koertega tagaäetaval põdral.

Olga Pavlovna... Viimaks ometi! Ja mida see sisaldab?

Tohutu pingutusega sai ta tardumusest jagu. Ta avas kirja. Tema suu muutus imelikult kuivaks. Ta vaatas aeglaselt silmi pilgutades kitsale paberilehekesele, ja kirja peenikesed tähed tungisid temasse nagu pinnud, torkasid ta aju, ta südant. Suu muutus üha kuivemaks,

üha tugevamini kohises kõrvus. Võib-olla hakkas ta hoobist uimastatuna taaruma, pink tõukas teda põlvede tagant. Ta laskus sellele peaaegu teadvusetult, puurides tardunud pilgu paberisse.

«Andesta mulle! Ma lähen ära Tavrovi juurde. Päriselt. Elu ilma temata on mulle võimatu. Ma ei saa teisiti. Saa aru ja andesta. Olga.»

Vaata siis, kes ta ära viis!

Ivan Ivanovitš haaras peast kinni. Ta õlad vajusid alla. Siis tõusis ta üles, läks oma uhke karusnahkse voodi juurde ja heitis pikali, peitis näo patja...

««Elu ilma temata on mulle võimatu!» Aga mina? ... Aga minul? ...»

Ta ei tõusnud kogu öhtu jooksul, ei vastanud Nikita arglikkudele küsimustele ja uinus alles vastu hommiikut. Ta magas ja nuuksus unes. Tavalise nutuga vähe sarnanev täisealise mehe vali nuuksumine äratas Nikita, kuid noormees, värisedes haletsevast kaastundest, istus oma koikul ega teadnud, mis teha.

Niiviisi näoga seina poole pöördununa lamas Ivan Ivanovitš ka kogu järgmise päeva.

«Tõuske üles teed jooma!» kõlas ta kohal Nikita mahe hää.

«Peab sööma!» kõneles Marfa Antonova valjult.

«Hiljem,» vastas Ivan Ivanovitš pingutusega, tundes ka neil talumatuil hingevalutundidel oma tähtsust inimeste jaoks, kes tema pärast mures olid. «Sa ütle seal, Nikita... Ma tõusen varsti üles.» Kuid ta lamas edasi, mahalööduna õnnetusest, mis oli sündinud, küll mitte ootamatult, kuid parandamatult.

Talle meenus Tavrov... Millega ta võlus Olgat? Kas tõesti sellega, et ta on Ivan Ivanovitšist aastat kaheksa noorem? Ta on Olgaga vist ühevanune. Olga pärast ta tuligi Kamenuškale... Nad ju tutvusid laeval, olles teel Glubokojesse. Missuguste õiglaste silmadega ta alati vaatas! Ivan Ivanovitši hinges hakkas keema abitu raev. Tahtmine surra, jäljetult kaduda... Kuid Nikita hää meenutas talle ta kohustusi:

«Kell on juba kuus öhtul. Kas ma võin ise sidumist teha?»

«Ole hea, tee,» vastas Ivan Ivanovitš.

«Juba on kuues tund teisest päevast,» mõtles ta, «on möödunud peaaegu terve ööpäev, aga ma olen ikka veel elus ja terve! Ootasin, kartsin — ja vaat saingi kõik teada. Jah, nüüd juba kõik! Kõik!» Ja ta hammustas lämbudes patja. «Nüüd juba kõik!»

«Ivan Ivanovitš, vaata, mis ma sulle tõin,» hakkas uuesti sisse astunud Marfa juba ukse juures rääkima. «Sa vaata ometi!» kordas ta tungivalt, lähenedes voodile.

Ivan Ivanovitš tõstis vastumeelselt oma raskeks muutunud pead, olles sellise pealetükkivuse pärast pahane. Rajooninõukogu esimees kükitas vaibal, hoides mõlema käega ebatasaselt saetud kõverat puupakku. Selle külje sees tolknes midagi mütsi või suure karusnahkse kinda sarnast.

«Mis see on?» küsis Ivan Ivanovitš, pilgutades väsinult pundunud silmi.

«Kohe näed!» Marfa tõmbas mütsi välja ja selle all avaness tume õõs, kust hakkas kostma kurja urisemist, mis sarnanes tasaste trummilöökidega.

«Kas orav või?» küsis Ivan Ivanovitš, naeratades tahtmatult naiivse püüde pärast teda lõbustada.

«Kuis nii, või orav!»

Marfa astus eemale ja õõne avausse ilmus suurte silmadega ning tugeva otsmikuga koonuke, mis sarnanes rebase koonuga, kuid sellel olid ümmargused kõrvad; ilmus ja tõmbus jälle tagasi. Siis hüppas helepruun olevus kollaste täppidega kõril, olles nähtavasti meeletele aetud, pesast välja ja hakkas urisedes ning ümber vaadates tuba mööda hüplema. Kogu oma käitumise ja pika ning painduva keha poolest sarnanes ta kassiga.

«Nugis!» seletas Marfa triumfeerides. «Kaval, tige, kuid ära joosta ei või. Seal, õõnes, on tal väikesed pojakessed. Meie poisid sulgesid õõne ja saagisid siis puu maha. Nugis elas kõrgel. Vii, ütlevad, Ivanile, las ta vaatab seda taigas elavat looma.»

Laia kleidisabaga lehvitades ajas Marfa hirmust hülunud loomakese Nikita koiku alla ja tassis siis puupaku doktori voodile lähemale. Pehme samblaga vooderdatud pesas oli näha midagi elusat. Küünarnukile toetunud Ivan Ivanovitš nägi nelja vastsündinud nugise-

poega, kes tihedalt üksteise vastu liibusid. Ta oli juba valmis kätt nende poole sirutama, kavatsedes neid täpsemalt vaadata, kuid samas raputas meeleheitlikult pead ja laskus uuesti padjale.

«Kena. Huvitav,» ütles Marfa, olles rahul, et suutis teda hetkekski ükskõiksusest välja viia. «Ma jätan selle siia. Silmitse veel. Kui hakkab sind segama, siis ütle Nikitale. Ta koristab nad ära.»

«Aga kuidas on haiged? Mis uudist on?» küsis Ivan Ivanovitš, suunates pilgu nähtamatule punktile laes.

Ta ei võinud ju lõputult lamada ja sundida ümbritsevaid inimesi teda nagu kaheksa-aastast poisikest lõbus-tama.

«Uudist on palju. Saksamaa, vaat, kuulutas Kreekale ja Jugoslaaviale sõja. Juba pommitatakse lennukitest. Jurtad... majad põlevad. Päris häda. Pommitatakse ka inglasi. Ainult Nõukogude Liit elab rahus. Kuid meiega ei olegi nii lihtne sõjida. Aga Utšahhani on inimesi veelgi juurde tulnud. Igale poole on jõudnud kuulds, kuidas rahvas siin šamaani minema kihutas.» Marfa vaikis hetke ja lausus siis kõhklevalt: «Täna pidi Stepan jälle ära surema. Nikita jõudis teda suure vaevaga üles toibutada.»

«Stepan?» küsis Ivan Ivanovitš ärevalt, ajades end hoogsalt püsti. «Miks minule ei öeldud?»

«Kuidas saadi sulle ütelda?... Polnud aega,» vastas Marfa, kuid vaatas doktorile silma ja tunnistas üles: «Ei tahetud sind segada.»

«Kahju, Valerjan Valentinovitšil oli nii kiire,» lausus Nikita. «Oleks hea olnud, kui ka tema oleks Stepani vaadanud.»

«Kuidas, Valerjan Valentinovitš?» küsis Ivan Ivanovitš süngelt.

«Kõigi tunnuste järgi oli see tema, kes eile kirja Marfa Vassiljevna kätte andis.»

Ivan Ivanovitši näol peegeldus imestus, mis muutus rõõmuks.

«Ja kus ta, armas inimene, siis on? Sõitis just õigel ajal siia! Stepani läbivaatamise ja diagnoosi panemise juures ta lihtsalt on tarvilik.»

«Kuid ta sõitis mööda!» ütles Nikita segaduses.

«Eile sõitis mööda,» kinnitas ohates ka Marfa, kes ei olnud endaga rahul sellepärast, et laskis läbisõitva doktori ära minna.

Ivan Ivanovitš oli hetke jahmunud.

«Ah siis siisugune ta ongi!...» mõtles ta sügava kibedusega oma endise neuropatoloogi peale, nagu oleks see võinud teada, kui väga siin tema abi tarvis on.

«Aga järele jõuda?» küsis Ivan Ivanovitš, toibudes väikesest, kuid tunduvast vapustusest.

«Järele võib jõuda!» ütles Marfa samuti erksaks muutudes, olles iga hinna eest valmis oma hooletust heaks tegema. «Nende põdrad olid väsinud, ühe päevaga nad kaugele ei jõudnud. Kohe kogume kõige paremad raked kokku.»

«Tarvis tagasi tuua,» ütles Ivan Ivanovitš, asutades end juba tee. «Ma sõidan ise ja keelitan ta tagasi pöörduma.»

«Tuleb tagasi,» julgustas Marfa. «Ta on ju nõukogude doktor.»

43.

Stepani venna Zahhari noorevõitu, haruldaset ilus, kitsaste silmadega naine Leokadia või lihtsalt Kadka istus kolde juures, painutanud jalad kringlitenä enda alla. Keeranud käised üles, muljus ta ja puhastas enda töödeldud oravanahakesi. Zahhar istus siinsamas, soris oma saaki — valmistöödeldud nahku, õmbles neid kim-pudesse, raputas neid, vaadeldes nende siidist läiget. Kadka oleks selle asjaga ka ise väga hästi toime tulnud, kuid Zahharile meeldis temaga lobiseda.

«Sinust hoovab rohkem soojust kui koldest,» ütles ta, pannes käe naise tugevale puusale. «Sa oled palav, kuid ma ei jõua sinult ei poega ega tütart ära oodata!»

Kadka puhkes naerma.

«Minu ema sünnitas mu, kui ta oli juba üle nelja-kümne aasta vana. Ka mina saan vist hakkama alles vanaduse tulekul... kui ma hakkan viiekümne aasta-seks saama.»

Naise naer ja hää lükkasid muretu kutsena õnnele. Just selle metsaelamus kostnud hääle järgi tundsid

Ivan Ivanovitš ja Nikita kohe Stepani tšumi ära. Nendega koos tuli ka neuropatoloog Valerjan, kellele nad järele jõudsid teisel ööbimiskohal, Utšahhanist umbes viiskümmend kilomeetrit eemal. Alguses too isegi häämastus, kuid kuuldes, et tegemist on raske haigega, pöördus ilma pikema jututa tagasi, ainult hoiatas, et ta ei saa operatsiooni juures viibida.

Ivan Ivanovitš lubas teda kohe pärast diagnoosi määramist ära lasta, Olgast aga ei kõnelnud sõnakestki, ja ise ravimist vajav neuropatoloog muutus märgatavalt rõõmsamaks.

«Tere! Tere!» tervitas Ivan Ivanovitš murelikult kõiki Stepani kodakondseid.

«Tere, Kadka!» ütles ka Nikita.

«Niisugune nimi talle ei kõlba,» ütles neuropatoloog. «Papp, kes teda ristis, oli veidrik. Mispärast talle saarane nimi anti?»

«Sellegipärast, et ma olin juba kaheteistkümne aastane, kui papp esmakordselt meie nasleegi tuli. Ma ei mahtunud enam tema ristimisvaagnasse ja ta pesi mind kadkas¹.»

Naine uskus siiralt, et see oli tõsi. Olgu Kadka. Kas on Zahhari kõrvade jaoks veel teist, meeldivamat nime? Ja uhke naeratus mängles ta punastel, teravalt vormitud huultel. Isegi tõlgil, askeetlikult puhtal Nikital, tekkis tahtmine teda vaadelda.

Kuid Ivan Ivanovitš ja neuropatoloog tegelesid juba Stepaniga, ka Nikita ruttas nende juurde. Nende päevade jooksul oli haige seisukord tunduvalt halvenenud. Arstide tuleku eel langes ta jälle poolminestusse ja lamas nüüd liikumatu pool-laibana, ülespidi pööratud silmadega. Tema elatanud naine puhkes nutma, ka lapsed hakkasid uluma. Ka Kadka nägu tõmbus pilve, sils hakkas temagi nutma. Ta kartis väga surnuid ja tal oli Zahhari vennast kahju.

Doktor Ivan oli Stepani aseme ees põlvili maas, hoidis tema lõtva kätt ja kõneles tasa kohalesõitnud uue inimesega. Nad tõstsid jakuudi särgi üles ja panid ta paljale rinnale mingisuguse kahe nõorikese otsas rip-

¹ Kadka — tünder, toober. (Tõlkija.)

puva asjakese. Nõorikeste otsad pistis Ivan Ivanovitš oma kõrvadesse. Tšumis tekkis hetkeks vaikus. Siis seadis Nikita valmis paunast võetud ümmarguse läikiva asjakese, mille küljes oli pikk nõel, ja andis doktori kätte. Ivan vaatas veel kord, valis koha ja vajutas nõela Stepani tõmmu kääse sisse.

Zahhar laksutas ainult keelega ja raputas kaastundlikult pead. Doktor ühes oma abilistega aina hõõrusid surnuna näivat haiget, andsid talle midagi nuusutada. Viimaks avas Stepan udused silmad ja aevastas nõrgalt.

«Noh, mis sinuga siis on?» küsis Ivan Ivanovitš jämedavõitu sõbralikkusega.

«Tead isel!» vastas Stepan alistunult.

«Kui Jakutskist lennuk välja kutsuda...» arvas neuropatoloog. «Kuni pole veel päris sula ilm, võivad inimesed siin puhastada maandumiskoha... Kui teie kahtlused osutuvad tõeks, siis on asi tõsine ja operatsiooni kauem edasi lükata ei või. Haige seisukord on väga paha.»

«Aga kuhu me ta siis saadame?» küsis Ivan Ivanovitš. «Kamenuškasse ma praegu tagasi lennata ei saa... Siin on veel palju tööd...»

«Irkutskisse. Novosibirskisse.»

«Ma ei tea, kes seal tegeleb neurokirurgiaga... Siis tuleks juba otse Moskva instituuti saata...»

«Kuule, Stepan, kui me saadaksime sind lennukiga Moskvasse... end ravima. Mis sa arvad?» küsis Nikita.

Haige nägu väljendas pingelist tähelepanu.

«Soh¹,» ütles ta. «Stepan lennuk soh! Ma ei saa lennata. Ma olen haige.»

«Stepan lennuk soh!» hüüdis ka tema ehmunud naine. «Ma ei lase! Ta on vana, ta pea halb. Ta süda lõhkeb murest.»

«Vaata missugused veidrikud te oletel!» ütles Zahhar tähtsalt, pöördudes venna ja vennanaise poole. «Tõuseb kõrgele, näeb kogu maad. Tal on kindlasti väga huvitav.»

«Lenda isel!» salvas Stepan vastu. «Mul pole tarvis.

¹ Soh — ei.

Eit ütles õieti: süda lõhkeb murest. Lennaku noored ja terved.»

«Mis me temaga siis teeme?» lausus Ivan Ivanovitš mõtlikult, Nikita kaudu vastuse ära kuulanud.

Stepan puhkes äkki nutma.

«Sa, doktor, oled kõiki ravinud... Miks sa siis Stepani ei taha ravida? Ma ootasin, ootasin oma haigusega, lubasite aidata. Aga nüüd ei tea, kuidas ka last ära saata. Ei, nüüd muudkui hoolitse ise. Mujale ma ei lähe.»

«Tõepoolest, Nikita, palu ka sina doktorit,» ütles Zahhar haletsedes. «Miks mu venda piinata? Las ravib, vaeseke, end siinsamas.»

«Eelkõige teeme haiguse kindlaks,» vastas Ivan Ivanovitš, kuulanud ära perekondliku nõupidamise. «Stepan tuleb uurimiseks ikkagi meie haiglakesesse paigutada, ja siis edasi näeme, mis saab. Sellise operatsiooni jaoks meil hädavajalikke tingimusi leidub. Nikita, küsi veel nende käest. Tarvis täpselt kindlaks teha, kummale poolele ta hoobi sai.»

«Ammu juba,» ütles Stepani naine, hoolega laupa kortsutades. «Aastat kaheksa tagasi. Kevadel... Me sõitsime rikkasse nasleegi võõrusele. Seal oli laat ja hobuste võiduajamised. Joodi palju viina. Pidutseti. Pärast hakati kaklema, ja poiss naabernasleegist lõi Stepanile kiviga pähe. Tekkis rusikasuurune muhk. Vaat siia. Kaotas natukeseks mõistuse, lamas nagu surnu.»

«Tõsi jah, rusikasuuruse,» kinnitas Stepan nõrga häälega. «Vaat siia.»

Ja kõik, Stepani naine, Stepan ise, Ivan Ivanovitš ja neuropatoloog, katsusid endist löögikohta.

«Kukkus maha ja ütles, et silmist lendasid sädemed,» jätkas naine, elavnedes mälestustest.

«Tõsi jah, sädemed,» kinnitas Stepan.

«Vaat seesama ongi,» ütles neuropatoloog mõtlikult. «Ta pidigi mõistuse kaotama, kui muhk oli rusikasuurune!»

Neuropatoloog aitas Ivan Ivanovitšil haiglasse paigutatud Stepani haiguse kindlaks teha. Pärast kestvaid ja korduvaid läbivaatusi määrasid nad ühise diagnoosi:

kasvaja — meningioom — peaajus, parempoolses otsmiku-meelekoha piirkonnas.

Enne lennuki kohalekutsumist kulutas Marfa kõik oma kõneosavuse selleks, et keelitada kangekaelset kütti sõitma. Aeg oli kallid, algasid kevadised suure lumestajuga tuisud, ja siis pidi algama varsti lumelagunemine, iga päevaga halvenes ka haige seisukord. Kuid too jäi kangekaelselt oma arvamus juurde, kahtlustades ära saatmises mingit vempu.

«Ivan Ivanovitš ravis kõiki. Mispärast ei taha ta mind ravida?»

Ka perekond oli haige poolt.

«Vägisi ei saa saata,» ütles Zahhar. «Kui asi on tõsine, siis peab heaga. Milleks mõnitada. Kui Ivan Ivanovitš ravis niisuguseid haigusi Kamenuškas, siis ravib terveks ka siin.»

«Noh, olgu. Teeme operatsiooni siinsamas,» otsustas Ivan Ivanovitš.

«Mis puutub lokalisatsiooni, siis võite te tegutseda eksimatult,» ütles Valerjan Valentinovitš enne ära sõitu, tõmmeldes harjunud viisi järgi tedretähniliise ninaga.

«Aitäh!» vastas liigutatud Ivan Ivanovitš, heites ära sõitjale sõbraliku pilgu.

Talle oli armas nii tema kohmakas kuju kui ka tema tihedad kuldsed tedretähed ja isegi tema viis tõmmelda jänese moodi oma terava ninaga, — poleks olnud neid erilisi tunnuseid, oleks neuropatoloog märkamatuult mööda libisenud. Otsi siis veel väljal tuult!

«Täna, täna, mu armas!» kordas Ivan Ivanovitš, raputades arsti mõlemaid käsi.

«Pole tänu väärt, kolleeg,» ütles see, samuti liigutatult. «Olen õnnelik, kui ka edaspidi saan teid aidata, kuidas suudan. Soovin edu või, nagu öeldakse — head kaelamurdmist!»

«Esitlege end uuele ülemusele ja sõitke Kislovodskisse,» pöristas Ivan Ivanovitš oma bassihäälega talle järele. «Sõitke kohe kuurortil!» hüüdis ta, kui parimatest põtradest rakerid kohalt minema sööstis (transport Jakutskisse ootas arsti endisel kohal, viiskümmend kilomeetrit Utšahhanist eemal).

«Sõitis ära!» ütles Marfa, rõõmustades nagu tütarlaps. «Ma ütlesin sulle kohe: ta aitab meid!»

Hilisõhtul oli Ivan Ivanovitši ja Nikita toas väike nõupidamine, millest ka Marfa Antonova osa võttis.

«Velsker Vassili hakkab haige seisukorra järele valvama ja elektriaparaate sisse lülitama, Nikita peab hoidma konksukesed mulle käepärast,» rääkis erutatud Ivan Ivanovitš. «Kuid veel on tarvis kaht abilist — üks, kes ulataks mulle kätte kirurgilisi instrumente, ja teine operatsioonipesu ning materjale. Peale selle on tarvis veel ühte virka inimest abiteenistuseks, kes vee, ahju ja soojendajate eest hoolitseb. Nikitas ma ei kahtle, temal on külma verd ja vastupidavust, mida iga assistent võib kadestada. Kui on tarvis, ei pilguta ta terve tund aega silmagi. Kas pole õige, Nikita?»

Nikita ainult naeratas häbelikult. Tal oli alati piinlik, kui teda kiideti.

«Noh nii, kuid see operatsioon võib kesta kolm või neli tundi...»

«Neli tundi!» sosistas imestunud velsker Vassili. «Te töötate väga kiiresti.»

Ivan Ivanovitš vangutas pead:

«Kiiresti ei ole siin võimalik. Mida rahulikumalt ning ettevaatlikumalt tegutseme, seda rohkem on lootusi kor-daminekule. See on kõige peenem töö.»

«Tähendab, instrumente pole just väga kiiresti tarvis kätte anda.»

«Kätte anda tuleb väga täpselt.»

«Võtame kätte, harjutame seda meie tüdrukutega,» pani ette Nikita. «Nad on ju meid operatsioonide juures aidanud, on juba harjunud ega karda. Instrumentide nimed on nendel hästi meeles...»

«Ma olen ka sellele mõelnud. Tüdrukud on arukad. Teeme paari päeva jooksul harjutusi. Õigel Las nad aitavad kõigi operatsioonide juures. Ma tulen ka appi, kui selleks on paras aeg,» ütles Marfa.

Stepan, uus pesu seljas ja pea raseerimisest sile ning sinakas, astus lumivalge vahariidega kaetud laua juurde... Ta nägu tõmbles tugevamini kui tavaliselt.

Kõik tema ümber oli helkivalt valge, nii doktori ja tema abiliste rõivad kui ka lae alla pingule tõmmatud linnad. Kahel lauakesel asetsesid puhtad pesukaussikesed ja taldrikud läikivate instrumentidega, vatiga, marliribakestega, sidemetega, salvrätikutega, marlist ja vatist kerakestega, mitmesuguses pikkuses ja jämeduses niidikimbakestega. Sealsamas oli ka pudeleid ja pudelikesi... Mida kõike siin pole! Ja see kõik üheainsa Stepani jaoks. Noad, käärid, mingisugused puurid... Kuidas siis hakatakse tema peaju juurde tungima? Stepan sai muidugi aru — selleks, et näha peaju, on tarvis kolp läbi raiuda. Ega tal asjata juuksed peast maha aetud.

Stepanil hakkas külm. Teda haaras tugev värin. Olles viimasel ajal oma haiguse vastu ükskõikseks muutunud, hakkas ta nüüd kartma, kuid ta silmad kohtasid doktori lahket pilku, kes seisis laua juures, hoides ülestõstetud, märgi käsi endast eemal. Ivan Ivanovitši käised olid kuni küünarnukkideni üles kääritud.

«Noh, ära karda, Stepan. Heida lauale! Aga lama rahulikult, lamada tuleb kaua. Oota rahulikult — kõik läheb hästi!»

«Hüva, ma lamen rahulikult,» lubas Stepan, vaadanud kahukatele hallidele kulmudele velsker Vassili punasel, kortsudega kaetud näol, mille alumist poolt kattis valge rätikuke nagu kõigil teistel.

Ta silmad pöördusid seejärel palve ja lootusega uuesti doktori poole. See noogutas peaga ja naeratas. Stepan tõmbas hinge ja istus laual. Velsker Vassili aitas tal pikali heita, seadis ta ootusest pingul keha vasakule küljele, tõstis kõva peaaluse natuke kõrgemale, siis mähkis doktori käsul ta jalgade ümber ülalpool põlvi midagi sooja. Stepanil on tarvis sel hirmsal koikul nähtavasti kaua lamada! Aga kui see on möödapääsematu, siis kannatab ta kõik välja...

Nagu oleks sääsk oma pika nokaga Stepanti paljast lagipead hammustanud. Veel kord, veel... Teravamalt

valu oodates ei kortsutanud Stepan kulmugi. Mis tähendab taigaelanikule sääse hammustus?! Seejärel ei tundnud Stepan enam hammustusi. Ta tundis ainult kergeid tõukeid, puudutusi, tõmbeid, mida saatsid mingisugune kriuksumine ja ragin. Ta ei maganud, kuid ei tundnud ka valu, ja kuulatades valvsalt nii ennast kui ka ümbritsevat, pidas meeles ainult üht: tarvis rahulikult lamada, et Ivani mitte segada. Aga kas ongi tarvis ehtsat kütiti õpetada, kuidas rahulikult istuda või lamada?

Ivan Ivanovitš, olles väga keskendunud, hõõrus operatsioonivälja esmalt bensiiniga, siis piiritusega ja tegi kohaliku anesteesia. Ta süstis naha alla novokaiinilahu, kuni see kerkis lausalise pundumisena. Ivan Ivanovitš tegutses kindlalt, kuid oma hinges võitles rahutusega: ta oli üksi... Keegi tema abilistest ei suutnud teda tõeliselt aidata. Sellepärast korraldas ta ise enne operatsiooni tilgalise infusiooni haige veeni allpool sääremarja ja alles seejärel hakkas tegema anesteesiat.

Igaks juhuks välja kutsutud esimese grupi vere andja paigutati kõrvaltuppa.

Ettevalmistused on lõpetatud. Ivan Ivanovitš mõõdab ja teeb tugeva ning osava liigutusega operatsioonivälja pundunud naha sisse poolringi-kujulise lõike.

«Näpitsad!» ütleb ta lühidalt, ja noor tüdruk, viibates arusaavalt ripsmetega, ulatab talle käärde-taolised, ent nüride hambuliste nokakestega instrumendid — verdimmitsevate veresoonte kinnipigistamiseks.

Tüdrukul pole aega eriti vaadelda, mida doktor seal vaese kütiti pea juures teeb. Temal on tarvis kuulata, talbata ja kätte anda, seepärast ongi ta nagu kehastunud tähelepanu.

Nikita seob näpitsad ettevaatlikult viiekaupa kimpu. Tema linnupaelte ja silmuste väljapanemises osavad sõrmed töötavad hästi.

«Vool!»

Kirurgi silmad suunduvad murelikult teisele verivärakele õele, kes alles käesoleval kuul õppis elektriaparaate sisse lülitama. Sel vaesekesel tekkis pingutusest isegi higi kulmude vahele ja tillukesele ninale.

«Andke nõrgemalt voolu! Asetage ühe peale. Stepan, tuvike! Kui valus on, siis ütle. Ütle, kui valus on. Seda on mul tarvis teada töö huvides.»

Äkki kortsutab Ivan Ivanovitš kulme ja sisistab: vool pole õigeaegselt sisse lülitatud ja ta põletab sõrme. Hea, et ainult kergelt puudutas. Et õde segadusse ei satuks, ei tee ta temale mingit märkust.

Teine lõige, kolmas... Koorides lahti hobuserauakujulise nahalapi, nihutab doktor selle järk-järgult operatsiooniväljalt kõrvale, pannes selle alla marli ja andes konksud Nikita kätte, ja lõpuks kääneb selle alla, kõrva peale, pannes ettevaatlikult sinna üle ka näpitsakimbud. Siis lõikab ta läbi ka luukelme, lükkab selle metallist labidakesega natuke eemale, paneb konksu kohale ja võtab käsitrepaani.

«Mõned kirurgid kasutavad puurimise jaoks elektritrepaani,» lausub ta Nikitale, «kuid mina ei armasta seda. Käsitrepaan on õrnem. Sellega juba ei tungi sinna, kuhu pole tarvis. Peaaju ei salli hooletut kohtlemist. Läheb ehk viisteist minutit kauem, kuid see-eest on õrnem. Stepan! Kui sul paha on, siis ütle!» kõneleb ta, kiiresti trepaani keerutades.

«Pole vigal!» vastab Stepan tasa.

Lõike nurkadesse on puuritud viis väikest augukest. Asendades oda-perforaatori freesiga, mis oma kujult ja suuruselt sarnaneb «žakan»-kuuliga, kordab Ivan Ivanovitš kõigi viie augu puurimist.

Juba algas füsioloogilise lahu tilgaline infundeerimine jala veeni. Marfa kardab tilgutaja juurest eemalduda, olgugi et sellest, mis sinna on valatud, jätkub kauaks. Ta annab sosinal oma abilisele uuesti valju käsu ahjude soojuse ja kuumade vee suhtes. Kõik peab olema nii, nagu vaja.

Kolba sisse puuritud augud suletakse marlitampoonidega; puhastanud kaks teineteisele ligemat auku lumivalgest-roosakast luupurust, viib Ivan Ivanovitš juhi — nüri, natuke painutatud metallist plaadikese — abil terasest niidi-saekese luusilla alt läbi. Tõmmates mõlema käe kiirete liigutustega saekese otsi ülespoole, teeb ta saelõike tulevase «akna» välise ääre poole.

«Praksub ja krääksub, kuid sellest pole midagi. See

on tühine asi!» kõneleb ta kõva häälega, et Stepan kuulaks.

Ka viimaste aukude vahe on läbi saetud ja luulapp käänatakse selle tüve kohalt läbilõikamata luukelmega tagasi. Luu on ühe serva poolt tublisti õhemaks muutunud ja konarlik, kirurg katab vahaga selle verdimitsevad punktisarnased augukesed... Tagasikäänatud lapid kaetakse marliga ja pealt käterätikuga. Nüüd pole neld näha, ripuvad ainult kokkuseotud näpitsad.

«See on ajukelme. Ta on muutunud. Veresooneid on laienenud,» kõneleb Ivan Ivanovitš Nikitale, õpetades nagu alati. «Näed, kui pingul ta on, sugugi ei pulseeri. Et kolbalist rõhumist vähendada, tuleb teha lumbaalpunktsioon...»

Vaadanud, kuidas valkjast seljaüdi vedelik tilkuma hakkas, pöördus Ivan Ivanovitš murelikuna oma kohale tagasi. Kelme pinge hakkab vähenema, selle all end muhuna välja surunud aju langeb tagasi, veresoonte harukestega läbi põimitud kelme tõmbub nagu närtsiden kortsu. Tekib pulseerimine. Aju liigutab end, hingab.

Ivan Ivanovitš haarab pintsetiga ajukelme, pistab kõvera nõela abil sellest niidi läbi, siis tõstab selle niidi abil üles ja lõikab eriliste kõverate kääridega väga ettevaatlikult läbi.

45.

Samaaegselt kuhjusid vaatajad vastuvõtutoa ukse juurde, surudes üksteist uksepiida ja eesriide vahel olevast keelatud pilust eemale. Zahhar, olles venna saatuse pärast mures, piilus samuti koos Kadkaga. Kuid tuba oli suur, laud seisis kaugemas nurgas ja Marfa oli ka veel ees. Zahhar upitas end kõrgemale, toetus kellegi õlgadele, lookapaindunud seljale... Ivan Ivanovitšil juhuslik pilk sundis inimesi taganema. Zahhar taarus ja kukkus, tõmmates eesriide maha...

Rappumise tõttu väikesel lauakesel midagi kõlises, kuid Ivan Ivanovitš ei pöördunud ümber, võib-olla isegi ei kuulnud...

«Välja!» pahvatas Marfa valju sosinaga jakuudi keeles.

382

Seda polnud tarvis korrata. Häbist poolsurnud Zahhar tiriti jalgupidi ära ja eesriide seati silmapilkselt kohale. Tekkis vaikus. Isegi uksega ei paugutatud (seltskond ronis välja sisemise käigu kaudu, läbi doktori toa). Nad teadsid ju: laual lamab niisama hästi kui haavatud poolalasti inimene, ja ruumi ei või jahutada...

«Valus!» ütleb Stepan. «Luud murrab.»

«See tuleb sellest, et ma kelmet puudutan. Aga luu ei valuta kellelgi,» vastab Ivan Ivanovitš.

«Kusagilt immitseb verd,» tähendab Nikita, nähes, et kirurgi kitlile tilgub verd.

«Sulgege,» käsib Ivan Ivanovitš lühidalt. «Iga tilka tuleb säästa.» Kuid oma assistendi kogenematust meenutades leiab ta ise verdpritsiva veresoone ja püüab näpitsa vahele. Tilgad tema kitlil hanguvad kiiresti, muutudes roostesarnaselt pruuniks.

Kui ajukelme lapp oli osaliselt tagasi käänatud, tuli kohe nähtavale muhkliku kasvaja lausaline kirsipunase ja lilla värvusega kõva mass — meningioom.

«Siin ta on!» lausus Ivan Ivanovitš kergendatult hingates tasa. «Sõber Stepan, sa oled ju vasaku käe mees. Kõnelge temaga!» käsib ta velsker Vassilit ja öde.

«Lahul!»

«Kohher!»

Tarvilikud esemed tõusevad nagu iseenesest kandikutelt ja satuvad kirurgi haaravatesse ja tundlikkudesse kättesse.

Tema pinge on nüüd väiksem: diagnoos oli täpne. Oma tööd jätkates meenutab Ivan Ivanovitš neuropatoloogi tänutundega. Terava pistena vilksatab ka mõte Olgast, ja doktor ajab end märgatavalt sirgu, nagu tahaks teda rõhuvat raskust õlgadelt ära heita.

«Kuidas on tal vererõhk? Andke voolu! Teie, olge armas, meelitage haiget kõnelema, mind aga kuulake.»

Öde punastab ja lülitab diatermia sisse. Velsker Vassili vaatab aparaatidele.

«Rõhk on üheksakümmend.»

«Noh, pole viga, seni on see hea rõhk! Kasvaja on suures ulatuses liitunud kõva ajukelmega. Selle lahutamise juures tekib liitumiskohtade arvukatest laienenud veenidest verejooks. Uhtumine lahuga, marlikerakesega

383

vajutamine, kuni elekterimeja vedeliku ära kogub, — ja verdimmitsev veresoon on kindlaks tehtud...»

Soolalahuga niisutatud ribakesed, marlipaelakesed, viiakse ettevaatlikult ja pikkamisi kasvaja ja aju vahele. Nad koorivad kasvaja lahti ja veresooni kokku pigistades sulevad verejooksu.

«Stepan, sa ütle, kui midagi pole nii, nagu tarvis.»

Too ei vasta.

«Stepan! Stepan!» hüüab Ivan Ivanovitš tasa, jätkates tööd.

«Palav on!» ütleb haige võõra häälega, nagu sonides.

«Andke talle vett! Kuidas pulss on?»

«Viiskümmend kuu», vastab velsker Vassili.

«Süstige kamprit!»

Uhelt poolt ei kooru kasvaja lahti. Siin on ta edasi tunginud, sõlmena aju sisse kasvanud. Pintseti otsi pisut laiendades lükkab Ivan Ivanovitš aju laiemale. Siis teeb ta sedasama labidakestega.

«Klips!»

Ta võtab pintsetiga püramiidikeselt tibatillukesi hõbedasi hambakesi, hammustab nendega pehme ajukelme veresooned kinni ja ootamatult naeratades kõneleb Nikitale:

«Kui on pandud palju klipse, siis hiljem röntgeni läbivalgustusel näib, et inimesel on peas terve laeng haavleid. Klipsid on selle poolest head, et ei kortsuta kelmet ega tekita ärritust.»

Ta laiendab uuesti ettevaatlikult ajuhaava, et kasvaja serva välja tuua.

«Kõnelge haigega!»

Järk-järgult on paelad paigutatud ümberringi ja sügavuses kõikidesse kohtadesse. Seejärel õmbleb Ivan Ivanovitš kasvaja jämedate niitidega läbi ja seda nende abil pikkamisi üles tõstes nagu nihestab selle aju seest välja. Kõige tugevama liite kohal lõikab ta selle ühes kõva ajukelme tükikesega välja.

«Kõnelge haigega!»

Oma ehituse poolest sarnaneb kasvaja lillkapsapeaga. Selle ase kujutab endast sügavat lehtritajuolluses. Viimast kõrvale vajutades ulatus see oma alumise servaga kuni kuue sentimeetri sügavuseni...

«Rõhk langeb,» teatab vana velsker. «Juba seitsekümmend.»

«Ja palju oli alguses?»

«Sada kolmkümmend.»

«Kuum salvrätik!» Ivan Ivanovitš topib selle tekkinud auku; tema põlvedele tilgub verd. «Stepan, kulla mees, kapsee!»

Stepan vaikib.

«Kõnelge, kõnelge temaga! Rõhk?»

«Viiskümmend viis.»

Kirurg kuivatab haava kuivade steriilsete salvrätikutega ja katab selle marliga.

«Teeme vereülekande!»

Vereandja heidab kartlikult naaberlauale, mis on tihealt operatsioonilaua ligi lükatud.

Ivan Ivanovitš ja velsker Vassili teevad selle tõsise protseduuri koos.

Tõmmukas Utšahhani kooli seitsmenda klassi õpilane, kes aparaatide juures velskrit asendab, mõõdab rõhku. Tema praktiseerimine polnud asjata...

«Palju?»

«Seitsekümmend viis,» vastab ta.

«Väga hea! Küllalt. Üle kantud on peaaegu kakssada viiskümmend kuubikut.»

«Nägu valus!» ütleb Stepan.

«Pole viga, sõber, kõige raskem on nüüd tehtud,» rahustab teda Ivan Ivanovitš, asudes uuesti oma kohale.

Stepan hakkab luksuma.

Ivan Ivanovitš katab haava uuesti marliga ja ootab mitu minutit kannatlikult.

Kasvaja asemeks olnud auk hakkab operatsiooni lõpuks nii ruttu täituma, et Ivan Ivanovitšil tekib kartus, kas ei teki mitte äge ajupundumine, mis takistaks luu «akna» sulgemist. Ikka ja ikka jälle meenub talle kullakaevanduse masinakirjutaja surm operatsioonilaul... Stepan ei või nüüd surra!... Kuid iga hetk võivad tekkida rasked komplikatsioonid: šokk, hingamise ja südamegevuse langus, psüühiline ja liikumise ärritus... Kogu kirurgi olemus on keskendunud ja ta on valmis igaks juhtumiks.

Operatsiooniväljal on verejooks hoolikalt suletud.

Lahtised ajuosad on pestud soolalahuga. Kõva ajukelme on kinni õmmeldud. Seal, kus see oli kasvajaga liitunud, tekkis auk. Ivan Ivanovitš katab defekti lehekeste, mis ta kelme küljest koorib.

Siis asetab ta luulapi kohale. Nüüd laskub see luutükk oma kohale ilma sisse vajumata, sest see on «akna» välise ääre poole laiemana saetud.

Õmblused on pandud luud toitvale veresoonte poolt rikkale luuümbrisele. Nahalapp on haavale tagasi pööratud. See on nagu närtsinud. Näpitsad võetakse ära. Nahk õmmeldakse kinni natuke suurema nõelaga ja jämedama niidiga. Lõike otsmiku-osaleni pani Ivan Ivanovitš hobusejõhvist sõlmõmblused.

«Siis ei ole armi näha,» seletas ta. «Noh, kuidas on, dagor?» küsis ta, vaadates haige nägu. «Kuidas tunned ennast, sõber? Kapsee!»

«Kapsee! Olen veel elus!» ütles Stepan tasa.

«Ma piinasin teda kõnelemisega sellepärast, et ta on vasaku käe mees. Aga vasakukäelistel on kõnelemiskeskus parempoolses poolkeras. Seepärast tuleb töö käigus siis ikka kõnelemise kohta küsida,» seletas Ivan Ivanovitš oma abilistele. «Praegu on talle vaja täielikku rahu. Koiku tarvis soojenduspudelitega soojaks teha ja sila tuua, homseni lamagu Stepan siin. Vereandja jätame ööseks siia — äkki langeb vererõhk jälle.»

46.

Ivan Ivanovitši süda muutus kergemaks alles pärast seda, kui ta oli Stepani koiku juures neli tundi valvel pidanud. Oma tuppä suutsetama minnes kerkis ta kujutlusse kõik, mis oli seotud Olga kirjaga. Päeval polnud tal aega sellele mõelda, nüüd aga summutasid ja segasid väsimus ning sooritatud operatsiooni muljed isikliku mure teravust. Kord viirastus talle verdimitsev haav, kord koht, kus kasvaja oli ajuollusesse sisse kasvanud, kord meenusid Nikita, Marfa ning tähtsalt tõe tõmmude tütarlaste näod, kes teda täna nii hästi olid aidanud.

«Vaata kui tublid!» mõtles Ivan Ivanovitš nendest

tänuhankult ja isegi õrnalt. «Mõistsid ju! Suutsid ju! Kui aga lähema ööpäeva jooksul mingisugust viperust ei juhtu...»

Ja jälle meenusid talle mitte tema enda perekondlikud asjad, vaid igasuguste komplikatsioonide juhud, mis peaajuoperatsioonidele järgnesid. Lihtsalt öeldes, ta oli veel haaratud sooritatud raskest tööst. Ta isegi vaatles imetledes väljalõigatud kasvajat, mille Nikita oli purki piirituse sisse pannud.

«Jah, juba ammu oleks pidanud su kätte saama!» pomises ta sügava rahuldustundega, silmitsedes endiste liitumiste kohti. «Tabasime sind hästi. Väga hästi!»

Tuppa tuli Nikita.

«Mis on?» küsis Ivan Ivanovitš valvsalt.

«Pole midagi. Lamab. Tüdrukud ja Marfa on seal.»

«Ärgu nad tema juures suutsetagu.»

«Kuidas seda võib! Nad ainult vastuvõturuumis... Avavad ahjuukse ja suutsetavad.»

«Ah kui tublid tüdrukud!» ütles Ivan Ivanovitš tasa.

«Tõepoolest!» kinnitas Nikita uhkusega. «Ma teadsin, et nad olid väga tõsiselt huvitatud.»

«Jah, kui tublid!» kordas Ivan Ivanovitš, leidmata kohasemat sõna. «Aga see pole hea, et nad suutsetavad. Marfa on juba vana eit, temale on andeksantav...»

«Nad on lapsest saadik harjunud,» ütles Nikita mõtlikult. «Kui aru saavad, et see kasulik ei ole, siis jätavad maha. Näe, Varvaara jättis ju maha.»

«Jah, Varja — kah hea tüdruk. Tark,» lausus Ivan Ivanovitš äkki nukraks muutudes.

«Aga kui operatsiooniga oleks veel paar aastat viivitatud?» küsis Nikita, juttu sihilikult teisale juhtides.

«Stepan poleks nii kaua vastu pidanud.»

«Aga kas peaju on operatsioonide juures tundlik?» päris Nikita.

«Ei, aju ise valu ei tunne. Aga ajukelme on väga tundlik, eriti seal, kust läheb läbi keskne ajukesta tuiksoon. Aga kui seda novokaiiniga määrada, siis võib lõigata ilma valuta. Milline tähtis asi on neurokirurgia!» hüüdis Ivan Ivanovitš innustudes. «Sina, Nikita, oled veel noor. Võib öelda, alles poisike. Ja sul on kirurgi jaoks kõik vajalikud omadused. Rahulikkus, vastupidavus, täpne silm ja

osavad käed! Sa ära jää poolel teel peatuma. Tööta siin paar aastat velskrina — ja rühi edasi, püüa pääseda instituuti.»

«Ma ise ka mõtlen samuti!» vastas Nikita rõõmsalt. «Tahan edasi õppida. Ja tingimata kirurgiks saada. Kuigi see on raske ja kohutav! Täna ma kartsin väga,» tunnistas ta häbeliku naeratusega.

«Mida? Et ma kolba avasin?»

«Ei, see oli huvitav. Kuid esmalt ma kartsin, et me lõikame küll lahti, aga mitte sealt, kus tarvis, — äkki oleks kasvaja olnud teises kohas. Ikkagi ju ilma röntgenita!» seletas Nikita, sattudes veel rohkem segadusse. «Siis kartsin, et elekter võiks välja lülituda nagu tol korral Kamenuškal, ja et tekib tugev verejooks, et Stepan sureb ära. Mäletate, ta hakkas ju luksuma?!»

Ivan Ivanovitš kuulas tähelepanelikult.

«Kas sa arvad, et ma ise ei kartnud? Seepärast ongi vaja kõik juba enne läbi mõelda. Meie töös on eriti maksev vanasõna: «Seitse korda mõõda, üks kord lõika.» Ma avan inimese kolba ja tungin ajusse... Aju on kohev hall ja valge mass... Torka see nõelaga läbi või torka lantsetiga. — valu ei ole ja jälge ei jää. Kuid sedaviisi pole igas kohas... On kohti, kuhu kuul või kild võib peatuma jääda, kus võib kasvada säärane risu, nagu me täna sealt välja viskasime, aga inimene elab, komistab, kuid elab. Kiduneb pikkamisi. Aga sääraestest kohtadest ei või ma ilma karistamata ühtegi millimeetrit kõrvale astuda. Mäletad, ma kõnelesin Kamenuškal teile peaju topograafiast...» Ivan Ivanovitš ohkas raskesti, takerdus, ent raputas juukseid ja jätkas: «Ma joonistasin siis terve kaardi selle kohta, mis kus asub. Kuhu läheb nägemise- või valu-aisting, kust antakse käsk tegevuse jaoks käele või jalale. Inimene ju ei hukku mitte sellepärast, et kuul talle ütleme pähe, ajusse sattus. Satubki, aga ei tapa. Parempoolsest otsmiku piirkonnast võib ajust rusikasuuruse tüki välja lõigata, ilma et elu ise ohustatud oleks. Aga vaat kui kuul tungib kuklasse, pillikku ajju, hingamistsentrumi — siis hukub inimene hingamise seisma jäädes silmapilkselt. Sealsamas on ka vereringvoolu juhtiv tsentrum, millest oleneb südame seismajäämine. Aju keskse vao piirkonnas asub liikumise

juhtimine; puuduta seda — ja tugev, kõva olend lamab kohe liikumatult. Täna näiteks kartsin ma väga Stepani kõnelemisvõimetuks jäämist. Keelatud piirkonda ei tohi ühegi millimeetri võrra sisse tungida. Vaat siin ma kardan. Kuid ei karda nii, et inimese päästmise katsest loobuksin. See oleks lihtsalt argus. Kui tarvis, siis lähen ma kartusega südames ka äärmise riisiko peale välja, kuid mõtlen ja kaalun kõik enne läbi. Muidugi, juhtub ka äpardusi...»

Ivan Ivanovitš tõusis üles ja kõndis kergelt üle toa. Tal näis olevat hea meel oma kuulaja üle, nagu ta rõõmutses ka sellepärast, et tohutu maja igas nurgas hingasid inimesed. Nikita jälgis teda pilguga, ja erutusest hakkas tal isegi kurgus kipitama: see suur inimene tundus talle lähedasemana kui kõik omaksed. Nikita teadis — kui kellega tahes ümbritsevatest inimestest juhtub õnnetus, siis ruttab Ivan Ivanovitš esimesena appi ja ei reeda, ei tagane, nagu ei reedaks ega taganeks ka Nikita ise. Erinedes ea, hariduse ja rahvuse poolest, olid nad tervenisti seotud katkestamatu, ühtse suhtumisega oma töösse ja ühiskonda, kus nad elasid.

Ukse juurde minnes heitis Ivan Ivanovitš pilgu vastuvõtutuppa. Marfa istus ja suitsetas ümmarguse hollandi ahju juures. Suits hajus sinise nirena tule kohal, mis alles praegu oli haaranud puuhalud, mis ta sinna oli pannud.

Marfa pöördus erksalt ümber.

«Miks sa ei maga? Ei puhka?» küsis ta valjult. «Meie ei heida magama. Tüdrukud on Stepani juures. Pärast valvan mina. Aga sina oled väsinud.»

«Olen väsinud!» ütles Ivan Ivanovitš ja suurte untadega pehmelt astudes läks tema juurde ning istus tema kõrvale puuhalgudele.

«Kuidas Zahharkake ennist maha kukkus,» meenutas Marfa heatahtliku pilkega. «Ta rumal prantsatas maha nagu karu puu otsast mesilasteõõne juurest. Ma ehmatasin, mõtlesin, et sa võpatad ja torkad katki sealt, kust pole tarvis. Stepanil oli ju kogu aju väljas. Nüüd naeravad meie kütid Zahharkat. Missugune häbi! Kas võib inimese kätt töö juures tõugata! Kuid tema siiski tõukas sind.»

«Mul polnud aega teda tähele panna...»

«Pole hea. Häbi,» kordas Marfa. «Kas sedaviisi võib! Ja veel pealegi kütt. Kas sa tema eite Kadkat oled näinud? Tal on ilus eit. Kui sa magada ei taha, siis ma jutustan sulle Zahharkast ja Kadkast. Ainult kutsun Nikita, sest ma ei tea kõiki vene keele sõnu. Tema tõlgib.»

«Oota, ma enne vaatan Stepani.»

47.

«Noh, jutusta nüüd Zahharist ja Kadkast,» palus Ivan Ivanovitš, tulles operatsiooniruumist tagasi. Ja Marfa hakkas jutustama.

«Kadka isa, rikas tajaan, elas Artõkani jõel. Tema käes olid kõik paremad maad. Ka lehma oli tal palju. Hobuseid oli äraarvamata hulk. Tal oli heinamaadel loomakarju nagu pilvi. Töömehi ja sugukonda — terve sõjavägi. Kadka on nüüd juba üle neljakümne... Nüüdki veel ilus, aga tüdrukuna oli nagu jumala ingel pühapildilt, ainult ilma tiibadeta. Ristiti ta juba suurena, seni aga hüüti teda Matrjonaks... Koos papiga sõitis siis Artõkanile rikas jakuut, venelaste ettevõtja. Tema see oligi, kes Kadkale selle imeliku nime välja mõtles. Ja tema ning Kadka isa hakkasid halbu asju ajama. Müüsid karju vene töösturitele lihaks ja võtsid endi peale heinaga varustamise. Jakuudi rahvale oli hein tähtsam kui leib, aga nad hakkasid seda ära müüma. Võtsid paremad heinamaad enda kätte ja muutsid oma sugurahva hoopis vaeseks. Siis andiski Kadka isa tema, vastu tütre enda tahtmist, oma sõbrale, ettevõtjale, naiseks. Ja võttis tema eest suure lunaraha.»

Aga Kadka armastas juba siis Zahhari. Nad olid koos kasvanud. Zahhar oli isata ja emata vaenelaps, kõigi poeg, õigemini küll kogu nasleegi sulane. Kadka nuttis, kui ära sõitis, — mees kõlbas ju talle vanaisaks.

Vanamees viis ta suurde nasleegi Kuhtujal. Maja oli tal venemoeline, sisseseade samuti, igasugust toitu külluses. Aga Kadka aina nuttis. Nii piinles ta umbes aasta aega, aga pärast mõtles välja... Mehe juurest ära koju

minna ei või — isa toob tagasi. Ja ta otsustas seadusest üle astuda — las ajavad nii mees kui ka isa ta minema. Siis läheb ta Zahharka juurde. Mõistus on veei noor, nõrgake, aga loomus on palav. Ja siis lõi ta kokku oma mehe esimesest naisest pojaga. Vanamees sai teada, vihastas. Pojale võttis naise, aga Kadkat ära ei ajanud, vaid hakkas teda iga päev peksma nagu halba koera. Aga sel ajal ilmus Kuhtujale Zahharka. Mis tal viga — paljas ja julge, kuigi rumal,» lisas Marfa, meenutades Zahharka tänast eksimust. «Tema sugukond ei hakanud teda rõhuma, kui ta juba kord oli suureks kasvanud, laskis tal minna — sõida, kuhu tahad. Ja ta ilmus siis Kuhtujale nagu lumi selgest taevast. Siin oleks asjal ainult üks lõpp olnud — mõlemal põgeneda —, aga Kadka lõi kartma. Teadis — Zahharil läheb halvasti. Oot, mõtleb, vihastan vanameest veelgi, võib-olla ajab ära. Ja hakkas silmakirjaks kõige viletsama mehikesega mängima. Vaat, olgu teile teotus kogu ulussis! Sai, mida tahtis, — vanamees ajas ta majast välja. Kadka sai vabaks. Sööstis Zahhari juurde, aga teda seal enam polnud. Zahhar haavus, vihastas ja müüs enda orjusse — põdrakarjaseks. Zahhar läks koos evenkidega taigasse, saja versta taha, kaugemalegi. Kust teda leida? Kadkal algasid halvad päevad. Ilus naine, kuid halb kuulsus. Kuhu iganes lähed, igal pool tikuvad mehed ligi. Kiusati taga nagu hundipoega.»

«Kuidas ta siis Zahhariga kokku sai?» katkestas teda Ivan Ivanovitš huvitatuna ja ärevaks muutudes. Marfa jutustus riivas teda ennast valusalt.

«Oota, räägin,» vastas Marfa, toppides uut piibutäit. «See ei sündinud ei aasta ega ka kahe pärast... Siis oli kodusõda juba lõppemas. Aga Zahhar karjatas ikka veel taigas põtru. Meil oli sääraseid nasleege, kus uuest korrast kuuldi alles umbes viie aasta pärast. Uus kord tuli siiski ka nendesse kohtadesse. Ja pärast ilmus Kadkagi sinna... Kuidas ta teada sai, kus Zahhar on? Taigas on selle jaoks oma jutt — kapsee. Terve kuu käis Kadka põdrakarjadega. Töötas ka karjasena. Taigas kohtusid kaks karjast: mees Zahhar ja naine Kadka, mõlemad orjad. Mõlemad jätsid orjuse maha ja läksid koos ära. Sellest ajast saadik elavad nad armastuses.»

Kaua vaikisid kõik kolm, ainult tuli praksus ahjus, helkides mõttesse vajunud inimeste nägudel.

«Jäi magama,» sosistas tüdruk, vaadates operatsiooniruumi ukse vahelt sisse.

Ivan Ivanovitš tõusis üles ja läks kergete sammudega haige juurde.

Stepan oli tööpoolest magama jäänud. Pulss töötas hästi, ühtlaselt. Ta huule kohale ja viltu laiali lennanud kulmude tumedate tiibade vahele oli tekkinud kerge higli. Ta valge sidemega piiratud tõmmu nägu näis Ivan Ivanovitšile ilusana.

Teine tüdruk, kes täna kirurgilisi instrumente kätte andis, istus koiku juures ja vaatas doktorile selge ja ootava pilguga otsa.

«Sa oled tubli!» ütles too tasakesi, jällegi nagu kõneluses Nikitaga teistsugust sõna leidmata, ja paitas peopesaga üle ta marlist rätikuga kaetud ümmarguse pea. «Ka sina oled tubli,» lisas ta, pöördudes teise poole, kes ukse eest nende juurde tuli. «Ma kirjutan teist ajalehes, kui Kamenuškale tagasi lähen. Saagu teada, millised tüdrukud taigas elavad!»

Ivan Ivanovitšil tungisid äkki pisarad silmi, ta isegi ei oleks praegu mõistnud ütelda, mispärast... Ja ta väljus tasa operatsiooniruumist.

48.

Kooselu Tavroviga tegi Olgat algul lausa rahutuks. Ta kartis Ivan Ivanovitši tagasitulekut, kohtumisi tema heade tuttavatega, Tavrovi kestvaid eemalviibimisi. Ta võpatas avatava ukse kriuksumisest, telefoni järsust hõlinalast. Kui tal endal tuli kodunt lahkuda, et järjekordse artikli jaoks materjali koguda, siis oli tal kogu aeg tunne, nagu ootaks teda kodus väike laps. Ja kui ta hõlinalnes ja korter oli juba valgustatud ning eesriietel paistis ebaselgelt Tavrovi vari, siis ta peaaegu jooksis välis-trepile, tabades Tavrovi mõnikord kõõgis üleskääritud käistega nagu kuritöölt. Ta häbenes veel koos temaga välja minna ja teda koju oodates lähenes korda kakskümmend peeglile, et vaadata, kas kleit istub hästi, kas

392

soeng on näo järgi. Varem ei keerelnud ta peegli ees, et Ivan Ivanovitšile endast head muljet avaldada. Ta millegipärast kujutles, et meeldib talle igasuguses olekus.

«Aga Borissiga me oleme ühevanused, ja ma ei taha temast vanemana näida!» mõtles Olga, istudes kirjutuslaua äärde, kus olid laiali ta paberid. «Nüüd tahan ma ka oma tööd üha paremini teha, et ta mind rohkem hindaks ja tugevamini armastaks.»

Akna taga samme kuuldes võpatas ta ja läks särava näoga Borissile vastu, vabastades end käigul põllest ja korraldades juukseid. Kui keegi oleks sel hetkel teda näinud, poleks too võinud aimata, millised väikesed kurvas-tused ning suur rahutus teda vaevasid.

Tavrov ei tulnud üksi, vaid koos Platon Logunoviga, ja teretades kohmetas Olga pisut teadmatusest, kuidas käituda. Tavrov häbenes teda võõra juuresolekul suudelda, ainult pigistas tugevasti kätt, ja rahutu kahtlus haaras Olgat uuesti. Kas tunneb Tavrov end temaga hästi? Kas ta ei häbene tema kui võõra naise pärast? Ja siiski meeldis talle, et Tavrov kaitseb nende tundeid kui kõige südamelähedasemat asja. Just nüüd, kus ta käitus nii tagasihoidlikult, avaldus tema soe suhtumine Olgasse igas ta pilgus, igas lihtsas žestis. Ta aitas lauda katta, naljatades lõbusalt nende alles veel kehva majapidamise üle; andis talle võimaluse kohaneda perenaise osaga, hakates kõnelema tema tööst viimases ajalehenumbris äratrükitud olukirjelduse kallal. Logunov vaatles neid esmalt uudishimulikult, siis aga heatahtlikult.

«Te peaksite rohkem rahva hulgas käima,» ütles ta Olgale, meenutades oma sõbralikku vestlust temaga. «Teie juhtisite väga hästi võõrkeelte ringi, aga nüüd on see teil pisut soiku jäänud. Ega te ometi ei kavatse end nelja seina vahele peita? Mina, vastupidi, tahan teid kodust hoopis ära võõrutada. Võtke endale veel üks koor-mus — organiseerige naiste hulgas poliitiliste päevaküsimuste õpiring.»

«See sobib talle,» lausus Tavrov lõbusalt.

«Jah, tõsi, selline koormus ei eksita mind kuidagi, see ühtib minu vajadustega. Kuid kas ma suudan? ...»

«Ja kuidas veel!»

393

«Te olete otsekui nooremaks läinud,» tähendas Varvaara, kohates Olgat klubis tootmisnõupidamisel.

Oli vaheaeg, kõik läksid suitsetama. Tühjaks jäänud saali imbus lahtiste uste kaudu tubakasuitsu lõhna, kuuldus hääletesuminat. Olga istus üksi, lõpetades märkmete tegemist bloknooti.

Ta heitis pisut hämmastunud pilgu tema kõrvale pingile istunud Varvaara näole.

«Nüüd ei ole teil minust kahju?» küsis ta pool-naljatades, varjates hämmastust.

«Ei ole,» vastas Varvaara natuke sunnilt.

Kui tema juuresolekul oleks tehtud valik ja head asja hüljates oleks võetud halvem, siis oleks ta muidugi vahele seganud, kuigi see oleks olnud talle kahjuka. Tema otsekohene hing oleks tõusnud selle vastu, kes ei mõista tööd ning oskust vääriliselt hinnata. Midagi tarvilikku omandades rõõmustas ta ka selle eest, kes talle meelehead valmistas.

«Tal on selge silm ja hea hing!» mõtles ta, imetledes uut riidetükki kleidi jaoks. «Tema töö rõõmustab paljusid naisi! Huvitav, kui palju ta kulutas aega, valides värvide varjundeid. Kuidas ta need ilusad mustrid välja mõtles.» — «See meister on vist kuri inimene,» kõneles ta, kurvastusega vaadeldes kinga, mille iga ei osutunud pikaks. «Miks ta karistab mind oma halva tööga?»

Aga siin oli juttu inimesest. Kas võib sellisele, nagu Ivan Ivanovitš, eelistada teist? Varvaara armastas teda, ja talle näis, et ta valis tema täiesti teadlikult.

«Ma saan aru,» alustas Olga, vaadeldes uurivalt tüdruku nägu ja nagu lugedes sellelt teda erutavaid mõtteid. «Mispärast sa siis ise valisid teiste hulgast selle, kelle süda ei ole enam vaba?»

Varvaara punastas, kuid ei langetanud Olga pilgu ees silmi.

«Ta on minu heaks nii palju teinud!» ütles ta erutatult. «Tema käest olen ma õppinud, kuidas peab elama, töötama ja õppima!...»

«Sa oleksid võinud talle lihtsalt tänulikuks jääda. Ta suhtub ju sinusse väga sõbralikult. Kas pole tõsi?»

«Jah, tõsi,» sosistas Varvaara.

«Kuid siiski hakkasid sa teda rohkem ja tugevamini armastama, kui seda nõuab sõprus.»

Varvaara punastas jälle, kuid ütles:

«Jah, hakkasin armastama.»

«Aga Tavrov muutus minule selleks, kelleks sulle oli Ivan Ivanovitš, ja minu süda püüdis tema poole. Ma tahtsin seda kiindumust maha suruda! Kuid sellest ei tulnud midagi välja, ja see, mis minevikus valmistas mulle rõõmu, sai nüüd mulle õnnetuseks.»

«Olete te õnnetu?» küsis Varvaara elavalt.

«Ei, ma olen õnnelik siis, kui ei mõtle sellele, et maailmas on olemas Ivan Ivanovitš Aržanov.»

Varvaara pörkas ta sõnadest jahmununa tagasi.

«Te tahate, et ta ära sureks?» küsis ta.

«Jumal hoidku!» ütles Olga siira ehmatusega, haarates Varvaara käe ja pigistades seda. «Ma soovin talle ainult head! Sa ei ole veel kellegagi seotud ja ei kujutle vastutust teise inimese eest. Enda pärast ma ei muretse, kuid ma ei saa lahti rahutusetundest...»

«Mulle näib, et te kardate asjata,» lausus Varvaara — muide, mitte päris veendununa (talle meenus äkki doktori ilme öösel haiglas, kui ta peaaegu pidi Tavroviga kokku pörkama). «Ivan Ivanovitš ei hakka ju temaga kaklema või teda ära tapma,» lisas ta naiivselt.

Olga võpatas, ja Varvaara sai kohe aru, et ta oli selle peale mõelnud.

«Kuidas võib niiviisi mõelda!» hüüdis Varvaara siira õhinaga. «Ivan Ivanovitš pühendab end täielikult inimeste hüvangule ega hakka oma isikliku huvi pärast võõrast elu purustama.»

Pava Romanovna mees, pearaamatupidaja Prjahhin, tundis, et tema karjääri lõpp kullakaevanduse valitsuses on lähenemas. Ta punnis veel vastu, tõstis häält, püüdis näida toimekana. Tema riietus oli endiselt moodne ja korralik, rihmade pandlad läikisid, kuid ta autoriteet oli juba langenud.

«Tal oli hea töötada Skorobogatovi ajal,» mõtles Olga, heites pilgu tema kahvatuks muutunud näole, tema üle-

aru rabelevatele liigutustele, ja hakkas pliiatseid ning märkmete vihikut väikesse portfelli asetama, valmistudes nõupidamiselt lahkuma: oli lähenemas ta poliitiliste päevasündmuste tund õpiringis. Ta poleks varem uskunud, kui talle oleks öeldud, et ta võib päris korraliku kõne ära pidada, näiteks kõnelda tund aega Inglise sõjavägede pealetungist Abessiinias ja itaallaste taganemisest Addis Abeba suunas, ja seoses sellega — maa geograafilisest ning majanduslikust olukorrast ja kolonisaatorite ihadest. Olga ei mõistnud veel ettevalmistatud materjali vabalt kasutada ja vaatas sagedamini kui vaja konspekti. Mõnikord läks ta lihtsalt segi ja erutudes ei leidnud korraga tarvilikke sõnu, kuid teda kuulati meelsasti ja osa võtta soovijate arv kasvas märgatavalt.

«Mulle endale on see kasulik ja ka töö jaoks tarvilik,» kõneles Olga Tavrovile, kui ta erutatuna ja õnnelikuna koju tuli.

Asjalikult võttis ta käsile inglise keele õpetamise täiskasvanute õhtukooli ringis. Nüüd ei tundnud ta sugugi abitust, mis teda suvel oli seganud.

«Ma lihtsalt hakkan harjuma, ja kuna see pole minu põhiline töö, vaid «muu seas» (meenused talle Ivan Ivanovitši sõnad); siis olen ma sellega rahul ja tahaksin, et see ka hästi välja kukuks.»

Olga tahtis juba üles tõusta, kuid nägi Tavrovi, kes endale presiidiumi laua poole teed tegi.

Olga jälgis naeratust tagasi hoides, kuidas ta astus ridade vahele, madalakasvuline, kuid laiaõlgne, keskelt laia rihmaga võõtatud. Aprillis püsis veel kõva pakane ja Tavrov, samuti kui enamik kullakaevanduse töötajaid, käis kõrgetes karusnahksetes untades ja pool-sõjaväelise lõikega tumedas rõivastuses, kuigi ei uhkustanud portupee ja kaarditaskuga nagu Prjahhin, ja üldse oli patt teda Prjahhiniga võrrelda.

Nüüd ta lükkas oma viie sõrmega juuksed laubalt tagasi ja, lasknud pilgu üle saali käia, istus laua äärde. Saalis oli vähemalt kuussada inimest, kuid mingisuguse imeliku kokkusattumise tõttu kohtusid Tavrovi ja Olga pilgud sel lühikesel hetkel ja Olga isegi nägi ta näol kiiret rõõmsat naeratust, millega ta oma kohale istus.

Nüüd on kõik hästi. Esmakordselt vabanes Olga rahu-

tusest, mis ta õnne tumestas: ta tundis end viibivat kodus, oma inimeste keskel. Keegi nendest ei lausunud talle etteheitvat sõna, võib-olla sõimatigi, kuid ei mõistetud hukka, anti võimalus jõudu koguda ja end sirgu ajada. Nüüd seisis ta kindlalt jalul ja mitte ükski tund elust ei läinud asjata kaduma.

Tarvis oli ära minna, kuid Olga ei tahtnud lahkuda saalist, kus ta südamel tundus nii soe.

Arutati küsimust, mis Olgat kui korrespondenti ei huvitanud, aga puudutas floteerimisvabrikut ja järelilikult ka Tavrovi... Ta kuulas tähelepanelikult, kuni ühe esineja kuhu ta mõtted teisale viis. Kõneles tööline, keda Olga suvel haiglas oli kohanud... Tookord istus ta Tavrovi kõrval ja rebis ning näppis oma nappi kitlit. Tema käekolad aina kippusid lumivalgetest käistest välja. See oli vabriku vanem lukksepp, parteilane, aktivist. Nüüd muutus Olga teda nähes jälle rahutuks. Ka tema juhatas oma vabrikus poliitiliste päevasündmuste ringi. Et talt õppida, külastas Olga Tavrovi nõuandel kaks korda tema vestlusi. Olgat üllatas kõikide tunnist osavõtjate aktiivsus ja oma hinge põhjas ta isegi kadestas seda.

«Ka mul tuleb oma kuulajatele ülesandeid anda. Harjugu ka nemad esinema,» mõtles Olga ja ruttas kohe väljapääsu poole. Teda oodati.

50.

Kaugel lahtisel nõlvakul jooksis imelik loom. Ta liikus suurte hüpetega, nagu kiikudes, peaaegu kukerpallitades, nagu kõigi nelja jalaga ühe jälje sisse hüpates, ja tema järel jäid paksu värsket lume valendusele sügavad jäljeaugud.

Ivan Ivanovitš, lasknud püssi alla ja sirutades kaela karusnahkse krae seest välja, vaatlus looma kohmakat jooksu. See kaugenenes sinaval horisondil eredalt mustendades; oli näha, kuidas tuul puhus ta pikka karva, mis külgedelt alla rippus nagu hobusetekk.

«Noh?» lausus Ivan Ivanovitš küsivalt, vaadates suuskade sahina peale tagasi. «Kas kaljukass?»

«Tema,» vastas Nikita, vastumäge kiire jooksu järel

raskelt hingates. Ta rõivad olid härmas. Laiad suusad, kattunud värske lumega, olid samuti valged. «Küll me ta veel kätte saame,» jätkas ta kindlalt. «Varsti lähivad kitsed sööma. Kaljukass käib järel, ajab neid taga. Ta võib isegi põdra ära tappa. Ronib madala puu otsa, tõmbub kerasse nagu ilves ja ootab... Käpad on tal suured, küüned nagu haagid. Talvel hulgub ööd-päevad ringi. Õgib hiiri, varastab püünistest linde, kaevab surnud inimese välja, õgib ka selle ära.»

Pehme värske lume all on kõva kevadine lumekoorik. Laskumisel Ivan Ivanovitš pidurdas, otsides lamedamaid kohti. Nikita kihutas alla uljalt, tõstes lõbusat tuisku ja uhkustades osavusega käänakutel. Ere päike seisis nende kohal kevadiselt kõrgel, kuid ilm oli külm. Tuul, kodutu nagu kaljukass, liikus mäeahelikkudel, lõikas näkku, pigistades silmadest pisaraid. Otse üle mäeharjade kulgevad kitsad kitsede ja mägiainaste sõrakeste poolt sisse aetud teerajad, mis kiskjate käppadega tasaseks talletatud. Kiskjate loomade lõhn ei hirmuta kitsi nende poolt välja valitud kohtadelt. Talvel on mägedes soojem kui orgudes ja sõrg ei vaju lumme, ei murdu läbi kooriku, mis tagaajamisel loomi hukutab.

Ühe mureneva kalju juures viipas Nikita Ivan Ivanovitšile käega. Ta seadis tema kivide vahele kitseradade hargnemise kohale istuma ja läks ise edasi, enda jaoks sobivat kohta otsima.

Üksijäänuna seadis Ivan Ivanovitš end mugavamalt sisse ja vaatas ringi. Ta oleks nii meelsasti tahtnud kaljukassi maha lasta. Ka sokk poleks paha... Kuid sokkused on ta tapnud varengi ja pealegi oli juba aprillikuu ning kitsed olid Nikita arvamuse järgi tiined. Aga kaljukass on kahjulik, pealegi talle seni lähemalt tundmata metsloom, ja jakuudid hindavad tema karusnahka väga.

Aeg venis... Ei kitse ega kaljukassi. Esimese ootuse erutus oli juba ammu möödas. Kord põske, kord nina hõõrudes istus Ivan Ivanovitš kokkutõmbunult kivile pandud suuskadel ja mõtles ning ta nägu muutus üha karmimaks. Ta mõtles sellest, et varsti on ta juba neljakümne aastane, et parem osa tema elust on juba möödas. Tõsi küll, ta on veel võrdlemisi noor, tugev, terve, ja kui

poleks seda õnnetust Olgaga, siis poleks neid mõtteid oma aastate kohta talle pähegi tulnud. Kuidas nüüd elada? Ivan Ivanovitšile näis, et ta ei suuda enam teist korda armastada. Isegi mõte teisest naisest oli talle vastik. Olga! Ta igatses kangekaelselt tema järele, tunnustamata ühtegi oma südametunnistuse mõistlikest argumentidest.

«Kas ma suudan unustada?» sosistas ta.

Kuid sellal kuulis ta teeraja poolt nõrka häält. Ta pööras pilgu sinna... Samblikkudest krobeliste kivirahnude vahel, lumega täis tuubitud kollase pika sambla vahel lookles mäeharjal ahvatlevalt teerajaribake. Aga seal polnud näha ühtki elusolevust, Ivan Ivanovitš kuulatas. Tuul kandis temani midagi nõrga, vaiksemaks jääva ulumise või haukumise taolist... Siis kärgatas pauk ja metsikutes mägedes, tühjas igaveses vaikuses kõmises kaja nagu laviin.

«Ah!» ohkas Ivan Ivanovitš kadedalt. «Ära tappis!»

Kuid samas kostis teine pauk.

«Põrutas mööda!» mõtles Ivan Ivanovitš tahtmatu rahuldustundega. «Niisugune kütt — ja laskis mööda! Ah sind, Nikita — Nikita! Nüüd tuleb kaua oodata.»

Tal hakkas juba kahju, et Nikita mööda laskis, ja samal ajal hakkas tema silmade ees vilkuma midagi laigulist, kollakashalli. Kits-kabargaa, kuklasse visatud nudipeaga, selliste pikkade kihvadega, et need ulatusid üle alumise lõualuu välja ja olid kaugele näha, kihutas mööda teerada. Ta oli tõeline jooksumeister. Kuid Ivan Ivanovitšil polnud aega imetleda, polnud aega meenutada ka emaste kabargaade tiinust. Käsi tõstis iseenesest püssi palge — ja kolmas pauk pääses mägedes müriseva kajana veerema. Kits sööstis täiel hool püsti, nagu oleks ta takistuse otsa jooksnud, ja... lendas tohutu hüppega teerajalt kõrvale, vilksatasid ainult ta sabahakatisega ümmargune tagumik ja tugevad jalad.

Teist pauku ei jõudnud Ivan Ivanovitš lasta: tuul paiskas silmadesse lõikavat lumetolmu, surus pisarad palgele.

«Ei tabanud!» ütles Ivan Ivanovitš, lämbudes tigidast tusast, ja täies pikkuses püsti tõustes vaatas, kuidas kihutas tema poolt ära hirmutatud loom, kellel olid mõt-

tetud, teadmata milleks allapoole tolknevad kihvad, kes näis väliselt kohmakas ja pisut küürakas, kuid kelle sitketes jalgades olid nagu terasest vedrud. Nüüd alles meenus Ivan Ivanovitšile Nikita kõnelus, et ka kabargaal sarvi ei ole. Tähendab, kihvade suuruse järgi otsustades oli see vana isane loom. Selline kaalutlus pani Ivan Ivanovitši oma äpardust veel rohkem kahetsema.

«Noh, tont temaga!» mõtles ta samas ja trööstis end. «Tema nahk on vist halb. Kabargaanõret¹ pole mulle tarvis, songahaigeid ravin ma omial viisil.»

Seejärel istus ta pingeliselt oodates paar tundi, enne kui kaugel järsul nõlvakul talle viirastus kaljukassi must siluett... Näe, vilksataski kivikamakate vahel mustade prillide kohal hall otsmik, lookas selg... Loom lähenes oma imeliku, lonkava jooksuga, kõigutades pika laialaualise koonuga, mida ehtisid teineteisest kaugel asetsevad pisikesed kõrvad.

Ivan Ivanovitš viivitas natuke ja tulistas siis. Pauku ta seekord peaaegu ei kuulnud, nii tugevasti hakkas ta süda kloppima; tundis ainult nõrka tagasilööki vastu õlga, ja nagu sellest samast tagasilöögist komistas kaljukass, kaldus ettepoole ja jäi vakka.

Püssi käes hoides tormas Ivan Ivanovitš teerajale. Kuid loom liigutas end ja hüppas uludes, haukudes ja hambaid krigistades kõrvale. Ivan Ivanovitš laskis veel kord ja seisatas, vaadates süngelt kulmu kortsutades, kuidas loom, tõugates nina lumestunud kiviprügi sisse, vajus aeglaselt küljele, tõmmeldes suurte käppadega ja karvase sabaga. Tema veel talviselt lopsakas must karusnahk helkis toredasti. Abaluude juurest alates kulges üle kogu keha helehall vööt.

51.

«Kumma sa siis esimesena maha lasksid?» küsis Ivan Ivanovitš, katsunud Nikita poolt maha lastud metspõdra ja kabargaa hangunud kehasid.

«Kabargaa,» vastas Nikita, tule kollastele põletava-

¹ Kabargaanõre — muskusenõre, mida see loom eritab. (Tõlkija.)

tele keelekestele hoolikalt rabeledaid hagusid lisades.

Otsustanud puhata, pidasid nad kaua nõu, kuhu sõita — kas karu-, põdra- või kaljukassi-jahile. Ivan Ivanovitš tahtis küttida kaljukasse. Ja nüüd on nad siin, nendes mägedes. Jakuudid, kes olid nad Utšahhanist siia sõidutanud, jäid ootama alla orgu, kus olid põtrade sööda-kohad. Nüüd, nagu kokku räägitud, pidi teejuht sealt lõkketule valguse peale kohale tulema ja kütid tšumi juurde ööbima juhatama.

«Pakane kestab veel nädalat kolm,» ütles Nikita, tõmbudes kõrgele tõusnud tule juurest tagasi. «Siis läheb kohe soojaks. On aeg Kamenuškale sõita. Tarvis rutata!»

«Tarvis veel meie viimased haiged terveks ravida. Praegu ei või ma neid nii jätta. Vaja vaadata, kuidas kulgeb Stepani operatsioonijärgne periood. Mulle on see väga huvitav — ma ju ei näe teda enam,» lisas Ivan Ivanovitš ootamatu nukrusehooga.

«Ta võib ise Kamenuškale tulla... Ütleme talle ja suvel ta sõidabki.»

«Tema võib-olla sõidab küll, kuid mind ei ole siis enam seal. Sõidan kevadel mandrile... Sõidan ära kaugemale!...» kordas Ivan Ivanovitš nagu unes ja ta näoilme muutus selliseks, et Nikita ei julgenud enam midagi küsida.

«Kahe-kolme nädala pärast hakkab lumi sulama,» ütles ta pika vaikimise järel uuesti. «Kui me hiljaks jääme, siis muutub meie teekond raskeks.»

«Pole viga, Nikita. Hiljaks me ei jää. Kümne päeva jooksul ilm ei muutu, aga selle aja jooksul me aitame evenke, kes sõitsid siia Väikeselt Dželtuljakilt. Ei või ju kaugelt toodud haigeid asjatult tagasi saata. See oleks haavav, mis sa arvad?»

«Õige jah, haavav,» lausus Nikita alla andes. «Aga siis tuleb nii, et sõidavad uued haiged ja teie viivitate jälle. Kuid mina vastutan teie õnneliku tagasipöördumise eest. Seepärast mu süda valutab. Raskeks läheb.»

«Pole viga, Nikita,» kordas Ivan Ivanovitš. «Teekonna raskused meid ei kohuta, me oleme ju terved inimesed. Üldse, raskused elus pole halb asi, kui neid võib üle-

tada. Kõige halvem on sattuda säärasesse olukorda, kus ei ole võimalik tegutseda...»

Ivan Ivanovitš võttis püssi ja lonkis kaljurusude vahel aeglaselt ülesmäge. Ta tahtis jälle üksi olla. Nõlvakule oli kuhjunud kivirahne. Kohati mustendasid need nagu sünged, üksildased onnid, millist sarnasust täiendasid veel neid katvate lumehangede servad, mis rippusid nagu räästad. Kõrgemal algas lausa kaos. Ivan Ivanovitš istus suurele kivile ja vaatas ringi. Mägede piirjooned uppusid juba sinakasse videvikku, ainult lääne pool eraldusid veel kaljuste ahelikkude nõrgalt punetavad sakid. Kogu ümbruses valitses talve hõng, nõiutud kuningriigi segamatu rahu. Kuu paistis läbi sina nagu kõver kullast nõel... Võta, kirurg, õmble! Kuid kirurgi pole, on lihtsalt inimene. Taeva ja maa vahel istub rahva muinasjuttude armastatud kangelase nimekaim. Mitte Ivan-kuningapoeg, mitte Ivan-lollike, vaid doktor Ivan. Imede aeg on lõppenud. Pole sellist eluvett, mis võiks tema südame haava terveks ravida. Kõik ainult süvendab seda. Vaat, tuli tuulepuhang ja sööstis pehme hoo-vus nagu kevadekuulutaja, nagu õnnemeenutaja... Näe, tähed vaatavad kõrgest taevast, pilgutavad kiirtest ripsmetega...

Kas doktor Ivan Kamenuškalt istub juhuslikult siin, selles seni veel vaikivas maailmas? On saabunud teistsuguste imede aeg. Taigas ehitatakse linnu. Tänavu toimub Utšahhani kolhoosnikute ümberasumine metsadesse laiali pillatud pimedatest jurtadest uude asulasse, tõelisesse, hästiehitatud majadesse.

Enne jahilesõitu viibisid Ivan Ivanovitš ja Nikita kolhoosiklubi avamisel. Esimene kino taigas... Milline valmustuse-, hirmu- ja imestusehoog käis läbi saali, kui valgus kustus ja linal hakkas kõlama ning liikuma suure maa elu! Midagi sellesarnast võiks Ivan Ivanovitš tunda, kui mõni hea või paha vaim tema karvase dohaa kraest kinni haaraks ja koos temaga üle tardunud maa tohutute avaruste kihutaks. Millised kaugused avaneksid tema ees!

Tänavu kasvas Utšahhanile valge asula, homme tekib siia koos vabrikuga uus kultuurne keskus.

«Jah,» sosistas Ivan Ivanovitš, «see pole hellitatud

liberaali, täissöönud humaanse kodanlase unistus. Ei, see on kommunistide poolt loodud reaalne võimalus. Võib-olla olen ma veider inimene ega oska elada, kuid halb kirurg ma just siiski pole. Seltsimehed, anname sõna doktor Aržanovile.» Ivan Ivanovitš seisis oma kivisel tribüünil ja, võtnud mütsi peast, pöördus kaugusse, kust puhus tuul ja kus kulges tee suurele Vene maa-alale; kuid doktori nagu oli tugevasti erutatud:

«Elagu uus linn!»

«Ehitatakse suurt linna. Rajatakse tee, tuuakse masinad. Ei, masinad tulevad ise ja toovad teisi, mis ei mõista käia, neid, mis töötavad ühel kohal,» jutustas Zahhar rõõmsalt, olles rajooninõukogust oma tšumi tagasi tulnud.

Marfa ei ajanud taiga külalisi rajooni täitevkomitee koosolekutelt kohe ära, ja nad istusid seal tundide viisi pinkidel ning otse põrandal, olles jalad enda alla kerra tõmmanud.

«Las näevad ka, kuidas nõukogude võim nende eest hoolitseb,» kõneles Marfa tähtsalt.

Zahhar kuulas kõike ahnelt. Tema jääb muidugi endiselt kütiks — igaühele oma ala. Kuid...

«Käisime jurtas, kust tuleb elekter,» jutustas ta Stepanile ja tema naisele. «Niisugune vene jurta. Suure katlaga, ahjuga ja korstnaga, mis on nii kõrge nagu kõige suurem puu. Seal valmib valgus...»

«Tuli!» parandas Kadka, kes kannatamatult ootas võimalust ka oma sõna vahele pista.

Zahhar naeratas naisele nagu väikesele lapsele.

«Tule võin ma ise üles teha. Ka sina võid, ja samuti Stepani Nikolka. Aga seal tehakse niisugust valgust, mis jookseb mööda mähitud traati, samuti kui roheline mahl mööda rohukõrt.» Ja Zahhar, kes oli vististi meeldivast võrdlusest tublisti vaimustatud, hakkas kurguhäälega valjusti laulma.

Ta istus, emmates kätega enda alla painutatud jalga

põlvest, kõigutas end oma vaba lauluviisi taktis ja suunas pilgu koldes lõomavale lõkkele; ta kulmud olid imestunult üles tõstetud, kuid silmad särasid pehmelt ja mõtlikult.

Ta laulis sellest, kuidas varsti kõikidesse nasleegidesse tõmmatakse imelikud traadid. Päril traatide võrk, ja seal on niisama palju kuldseid punge nagu tugeval pajul. Igas jurtas hakkab õitsema klaasist pung. Temast ei ole sooja, aga valgus on nii suur, nagu oleks jurtasse veerenud päike. Isegi trahhoomi tõttu poolpime vanaeit leiab sõnniku ja prügi hunniku seest helmeta kätte. Ei, siis ei näe jurtas enam sõnnikut. See oli varem, kui inimesed elasid koos loomadega, suitsus ja pimeduses. Nüüd tuli taigasse valgus. Ja trahhoom hakkab kaduma. Ja vanu naisi ei hakka enam olema. Kõik noorenevad. Pikapatsilised hakkavad istuma kollete juures, ilusat rõivast klaaspärlitega välja õmmeldes.

Hea laulu koostas Zahhar. Mitte asjata ei peetud teda parimaks laulikuks nasleegis. Ja Kadka vaatas mehele uhkusega. Kuid üle ta näo vilksatas äkki mingisugune kahtlus, ja ta ütles tõtakalt oma sopranhäälega:

«Aga võib-olla ei hakka enam olema ka koldeid?» Zahhar aga vastas lauldes:

«Ei, kolded jäävad.»

«Siiski ei jää,» vaidles vastu Stepan, kes istus teisel pool kollet vanas dohaas, mis oli visatud õlgadele, ja peas müts, mille alt paistis puhta marlirätiku nurk. «Ahjud on paremad. Puid läheb vähem ja on soojem.»

Nad ei saanud aru, et laulust ei saa sõna välja jätta. Nendele koostati hea laul, aga nemad hakkavad kõike puusületäie peale ümber arvestama. Kuid Zahhar polnud auahne artist, kes oma kuulsuse pärast kiivas on. Ja pealegi, mis nendega teha — üks on haige, teine aga naine. Seepärast hajutas Zahhar kuulajate kahtlused rahulikult ja tavalise häälega:

«Kuidas kellelegi meeldib, nii hakkab ka olema.»

Üheksandal päeval võttis doktor õmblused Stepani pea pealt. Haav oli kinni kasvanud ja Stepan oli tunduvalt rõõmsamaks muutunud, kuid suhtus endasse veel hellalt, nagu oleks vastse rõiva selga pannud. Seepärast ilmnisid ta liigutustes tagasihoidlikkus ning naljakas

pidulikkus. Selleks meelestasid teda ka Ivan Ivanovitši sagedased külastused. Doktoril tähelepanu oli talle meelitatav ja ebamugav, seda enam, et ta, oskamata valetada, valmistas kohe oma arvukatele külastajatele pettumuse, öeldes nendele, et operatsiooni ajal ta valu ei tundnudki. Tõsi küll, seda ei tundnud ka teised doktor Ivani poolt opereeritud haiged, kuid need operatsioonid näisid lihtsamatena. Olukord kohustas Stepani natuke kiitlema, kuid tema ei olnud säärane luuletaja nagu ta vend Zahhar. Siis hakkaski Stepani asemel töötama kuulujutt...

Kõneldi mitmeti: nagu oleks doktor Ivan Stepani pea otsast hoopis ära lõiganud, ära parandanud ja siis kohale tagasi õmmelnud; teised kinnitasid, et ta lõikas selle pooleks ja võttis aju välja. Siis algasid jutud dendriitidest¹, mis kasvavad ajus nagu tibatillukesed puukesed, millede oksakestel lendleb hing — mõte nagu lind, ja Stepani juurde algas päris palverännak. Ta vastas küsimustele, mäletas kõike, oli palju näinud ja kuulnud. Tähendab, aju töötab, tähendab hing ja dendriidid olid kohal.

Kui haav kinni kasvas ja doktor õmblused maha võttis ning hiljem ka sideme, siis võis igaüks suletud akna-kest kolbas kui mitte katsuda, siis vähemalt näha. Ja see suurendas veelgi Stepani tähtsust, isegi tema enda silmis. Esmakordselt oma elus muutus ta üldise tähelepanu keskpunktiks. Naine ja omaksed hakkasid teda hoidma. Tuttavad ja võõrad tõid kingitusi. Nii mõnules ta paar nädalat, siis jäi äkki nukraks, muutus külastajate vastu pahuraks ja ühel heal päeval kadus laagrist.

Tema kadumine kurvastas eriti Ivan Ivanovitši. Doktoril ärasõidu aeg lähenes, kuid taigas levis kuuldus temast üha kaugemale ja Utšahhanile sõitis ikka uusi haigeid kokku. Doktor mõtles juba, kas ei tuleks jääda siia ka suveks. Rohud ja materjalid oleks talle järele saadetud.

«Aeg on sõita,» kinnitas Nikita iga päev. «Varsti lõpeb tee.»

¹ Dendriidid — puusarnaselt hargnevad närvirakkude jätkud. (Tõlkija.)

«Jah, tarvis rutata, aga nüüd kadus Stepan ära. Kahju on ära sõita, teadmata, mis temaga on juhtunud.»

Mitu päeva järgemööda käisid kord Nikita, kord Ivan Ivanovitš pärast tööd orbunud tšumis. Kui küsitleti, hakkas Stepani naine nutma, lapsed nuuksusid ka.

«Kas ta midagi endaga kaasa võttis?»

«Püssi võttis. Kuid kütt surebki, püss käes.»

«Ta läks vist hulluks,» ütles kord Kadka.

Ja laagris levis kuuldus:

«Stepan on hulluks läinud. Ei või ju inimese aju puudutada. On ta kord juba rikki läinud, siis on lõpp üha. Tal kasvas seal mingisugune seen. See ei ole niisama lihtne!»

«Võib puudutada ka aju,» ütles seejärel suurel rahvakogunemisel kangekaelne doktor Ivan. «Niisama lihtsalt ei sünni muidugi midagi. Igal haigusel on oma põhjus. Miks kõnelda tühje sõnu! Sada aastat tagasi ei mõistnud kirurgid teha operatsioone ilma valuta. Nüüd mõistavad. Hiljuti kardeti peaaegu-operatsioonile mõeldagi. Nüüd õpiti seda tegema. Meile on need operatsioonid rasked, kuid siiski võimalikud.»

53.

Hižnjakilt tuli kiri. Viimaks ometi jõudis kiri adressaadini! Ivan Ivanovitš hoidis käte vahel taigapostiljonide poolt põhjalikult muljutud ümbrikku ja viivitas selle avamisega. Erutus ja tume kartus haarasid teda. Võttis palju aega, kuni seltsimees Hižnjak, hea velsker, kes valmistub arstiks saama, innukas kurnimängija ja hea südamlük kaardikelm, kirja kirjutamisega hakkama sai. Mispärast vaikis ta nii kaua? Mis sundis teda kirjutama nüüd, kus Ivan Ivanovitš nende ühise arvestuse kohaselt pidi juba tagasiteele asumata?

Doktor vaatas veel kord aadressi ja postitemplit. Vististi mõistis selle tooja, kujur, teel kõiki tuttavaid peatuskohi külastada... Ivan Ivanovitš avas kirja pikka misi, kuid luges läbi ühe sõõmuga. Haigla uudised. Gussev, Ljoša, naine krupoosse kopsupõletikuga, Olga (ah, Olga!), uudiseid Burdenkost...

406

«Mis oli Burdenkoga?» Ivan Ivanovitš luges kirja lõppu uuesti. «Jah, ta sai Stalini preemia. Vaat see on suurepäranel Burdenko Nikolai Nikolajevitšile, professorile-akadeemikule, teaduslike tööde eest kesk- ja perifeerse närvisüsteemi kirurgia alal. Rahvakomisaride Nõukogu määrus neljateistkümnenda märtsi ajalehenumbris... Miks meie seda ei tea?»

«Nikita!» hüüdis Ivan Ivanovitš oma assistendile ning sekretärile. «Kas me pole neljateistkümnenda märtsi «Pravdat» saanud?»

«Meie ei saanud seda,» vastas Nikita. «Ma ju ütlesin teile... See viibis väga kaua teel ja siis kukkus narta tolle postiga sealpool veelahet jääauku. Sadas lund ja jõel keerutas niisugune tuisk, et kujurid ei märganudki ohtlikku kohta. Nad ei suutnud midagi päästa. See oli kaheksandal mail.»

«Kuidas kaheksandal mail?» lausus Ivan Ivanovitš, lugedes uuesti läbi Hižnjaki teate Ljoša kohta. «Teine jalg... Õnnetu poiss! Tarvis teha vasakpoolne operatsioon. Viivitamatult! Juba tekkis sina... Aga kiri on kirjutatud... Kurat võtku, kui ammu see on kirjutatud! Aga täna... Mis kuupäev meil täna on, Nikita?» küsis Ivan Ivanovitš peaaegu ehmunult.

«Üheteistkümnend mai,» ütles Nikita süngelt.

Doktori kergemeelne suhtumine iseenda isikusse kurvastas teda. Kõiki haigeid ei jõua ju välja ravida! Nad aina sõidavad ja sõidavad, arvestamata sellega, et teel on täna-homme lõpp. Aga kuidas Nikita kirurgi kulla-kaevandusse tagasi sõidutab, sellele ei mõtle keegi. Marfa vaikib; Marfa tahaks meelsasti Ivan Ivanovitši alatiseks tööle jätta. Tema aga töötab hommikust õhtuni ega kujuta ettegi, mida tähendab taigas kevadine teedelagunemine. Kui aga Nikita talle seda selgeks püüab teha, siis ütleb ta lõpuni kuulmata:

«Homme teeme operatsiooni tolle tõsise juhtumi puhul...»

Juhtumeid aga on üleaurugi, ja kõik nad näivad tõsisena. Jutt on ju elavatest inimestest, kellele arstiabi on tarvilik, möödapääsematult tarvilik. Kuidas saab ära ütelda?! Ja äraütlemisi pole olnudki.

«Juba üheteistkümnend mai!» kordas Nikita. «Aga

407

jakuutide tunnusmärk ütleb, et «pakane on valge pull ja temal on kaks sarve; üks murdub esimese Afanassi ajal — see on viiendal märtsil, teine sarv — teise Afanassi ajal (kahekümne neljandal aprillil), aga kolmanda Afanassi ajal (neljateistkümnendal mail) langeb kokku kogu keha». Täna-homme algab teedelagunemine, Ivan Ivanovitš! Muidugi, kui te jääte taigasse kuni suve-teeni, siis tuleb sõita ratsapõtradega...»

«Miks ratsa?» lausus Ivan Ivanovitš, lugedes süvenenult kirja ridu; tema nägu väljendas otsustavust. «Me sõidame juba homme nartadel välja.»

Nikita pöördus ootamatusest nii kiiresti ümber, et peaaegu oleks laualt maha lükanud läikiva anuma — bigsi, millesse ta tangidega ladus steriilseid salvrätikuid ja käterätikuid.

«Homme?»

«Jah, ruttu rajooninõukogusse ja ütle Marfa Vassiljev-nale, et me peame homme Kamenuš kale välja sõitma. Mind kutsutakse raske haige juurde.»

«Lähen kohe. Kuid on vaja välja arvestada, kas me jõuame...»

«Miks siis ei jõua?» lausus Ivan Ivanovitš juba kannatamatult. «Jõed ei lähe siin lahti enne kahekümne neljandat maid, aga mõnikord ka kuuendal-seitsmendal juunil. Tähendab, meie kasutuses on umbes kakskümmend päeva.»

«Nüüd me sõidame aeglasemalt kui talvel — ei jõuta vahetusi välja saata,» vastas Nikita, sulgedes hoolikalt anuma kaant.

«Sõidame niipalju, kui jõuame, ja siis edasi ujume parvel.»

Nikita nägu selgines. Ta ei sallinud viivitamist, kuid ei armastanud ka ülepea-kaela tormamist.

«Jah, tarvis välja sõita nii kiiresti, kui saab,» ütles Ivan Ivanovitš, pilutades päikese pimestavas helgis silmi.

Ta astus jäisel sillal, möödus jääaukudest, mis ei külmunud kinni, ja võttis dohaa taskust sinised prillid — päikeseprillid. Enne kui ta need ette pani, vaatas ta kaldal seistes tähelepanelikult ringi. Maailma külmapoolusele hakkas lähenema kevad. Lennanud

luhandeid kilomeetreid, murdnud talviste tõkete marulise vastupanu, ilmus ta siia, tõsi küll, alles mai keskel, ikka niisama õrnana, noorena, igavesest ajast igavesti rahutukstegevana... Kuid siin ei puudunud ka omad ettevalmistused kevadeks, mis ei kestnud üle kahe nädala: hele päike, peaaegu suviselt kiirgav, kuid tema soojusest hoolimata püsib lumekate. Valgelt lumelt tagasipeegelduv helk lõikab väljakannatamatult silmi. Kui rändur on teel päeva või kaks ilma tumedate prillideta, on ta esimeses talvituskohas siruli, märg lapp põletikust tabatud silmadel. End päikese eest peites võib ta hiljem ainult öösiti edasi rännata. Seepärast teevad kogenud taigaelanikud endale hädakorral puukoorest kitsaste piludega kaitselapid.

«Kus hulgub aga sellisel heledal, kuid külmal päeval Stepan?» mõtles Ivan Ivanovitš kulme kortsutades. «Kevad. Noh, iseenesestki mõista! Aga tema, vaat, jookseb mööda metsi, ise hiljuti-opereeritud raske haige, ja kes teab, missuguseid tagajärgi selline käitumine võib tekitada!»

Ivan Ivanovitš pani vihase liigutusega kaitseprillid ette ja hakkas kiirete sammudega tšumide poole astuma.

Lapsed ja naised võtsid teda vastu hüüdega:

«Stepan tuli!»

«Terve tuli!»

«Tappis põdra! Ulahhan põder, ulahhan!» Ivan Ivanovitš astus tšumi ega peatunud kokkujooksnud inimeste keskel.

Stepan, kes end kolde juures soojendas, tõusis arglikult püsti ja laskis käed süüdlaslikult alla...

«Noh, kuidas on, dagor?»

«Tegin jooksu.»

«Mispärast jooksu?»

«Ma olen kütt. Ma ei või istuda nagu vana naine. Tahtsin proovida, kuni sa siin oled. On halb, siis ravid jälle. Polnud viga, käisin hästi, utšugei...» kõneles Stepan, vaadates doktorile meelitavalt alt üles otsa.

Ivan Ivanovitši huultel mängles tagasihoitud naeratus, kuigi ta vähe mõistis sellest, mida talle kõneldi. See suure peaga tugev mees on väga tubli! Stepani näol oma naeratuse vastupeegeldust nähes sai Ivan Ivano-

vitš aru, kui kergeks läks tolle süda, ta naeratas ise varjamatult, ja kohe hakati ta ümber naerma, kõnelema, elavalt liikuma.

«Noh, hea, kui see nii on! Utšugei.» Visanud dohaa seljast, istus Ivan Ivanovitš kolde juurde ja pani ka Stepani istuma. «Kas pea ei valuta? Sul on veel vara jahil käia, tarvis veel oodata, jõudu koguda. Nikita!» hüüdis Ivan Ivanovitš rõõmsalt, nähes oma abilist tšumi sissekäigu juures. «Ole hea, tõlgi talle edaspidise käitumise reeglid! Küsi talt, kuidas ta näeb. Kas põtra nägid kaugelt? Lähedalt. Noh, seegi on hea. Proovisid ära! Ah sind veidrikku. Mul on hea meel, et sa tagasi tulid.»

Ivan Ivanovitš patsutas sõbralikult Stepanile õlale ja teatas:

«Homme sõidame tagasi... Kamenuškale.»

54.

Utšahhanis oli Ivan Ivanovitš lõpetanud peamise töö, mille pärast ta siia oli sõitnud. Saanud Hižnjakilt rahutukstegeva kirja, suundus ta kogu oma energiaga tagasi, kullakaevandusse.

«Mis juhtub jõgedel?» küsitles ta Marfat, kes oli tulnud teda teele saatma. «Noh, supleme korra või paar. Nüüd on ju soe. Pole viga. Sõidame.»

«Võib-olla jätaksid oma aparaadid siia?» ütles Marfa kahetsevalt. «Võib-olla tuled veel tagasi?»

«Ei, Marfa Vassiljevna, mul on tunne, et ma enam ei tule. Teie saate suure haigla — küll leidub ka arste. Meil on palju häid töötajaid.»

Marfa ohkas:

«Teil tuleb nüüd aeglaselt sõita. Vahetusrakendeid ei jõutud välja saata... Arvasime, et jääd siia kuni suveni.»

«Mõtlesin ise ka... Aga nüüd ei saa. Haiged ootavad. Olgugi et sõidame aeglaselt. Nikita rääkis, et homme asub suur evenkide laager suvisele rännakule ja parajasti meie suunas. Nendega võib kokku leppida.»

«Põdrad hakkavad ju varsti lumest läbi vajuma,»

sõnas Marfa veel viimase ettekäändena. «Madalatele kohtadele on tänavu lumehangesid kuhjunud... Vajute siiani sisse,» tõmbas ta peopesa servaga endal üle kaela, «aga jalad jäävad rippu. Ei ulatu maani. Pehme lumi pooliti veega segamini, see on õnnetus!»

«Pole viga, kui teised saavad, saame ka meie.»

«Teised on harjunud. Põder ja narta — see pole auto, aga sinu aparaadid on peenike asi.»

«Vaata selle «peenikese asja» me pakimegi jälle võimalikult paremini sisse. Ma nägin teie juures laos tsinkplekist kaste... väga kohased. Kaaned võib peale tinutada, et niiskus teel sisse ei pääseks. Aparaadid pole rasked, üks umbes kümme kilogrammi, teine natuke raskem. Mahuvad koormasse ja häda korral ka turja peale. Nikitaga kahekesi jõuame need igale poole viia, kuhu vaja.»

Asula elanikud — nii täiskasvanud kui ka lapsed — kogunesid vara hommikul koolimaja juurde. Siia kuhjusid ka põdrarakendid, evenkide omad ja kohalikud, jakuutide omad. Evenkidel polnud just sama suund, ja nad ühinesid doktori vooriga ainult ajutiselt.

Päike oli alles tõusnud. Taigal ja kaugetel kaljustel mägedel rippus roosakas vine ja ka suits katustel roosatas, hõljudes läbilõikavalt külma tuule käes. Lumi jalgade all krudises eriti heledalt. Välistrepi katuse äärtel ja ka maja lumetanud räästail läikisid esimesed väikesed jääpurikad.

«Jõuame. Küll pääseme läbi,» mõtles Ivan Ivanovitš veendunult, heites pilgu jääpurikatele ja kõrgetele suitsusammastele. «Missugune külm tuul!»

«Kahju on mul sinust!» ütles Marfa, hoides mõlema käega doktori suurt kätt. «Kõikidel on kahju. Oleme harjunud. Elaksid meie juures, töotaksid...»

Tulid juurde ka teised Utšahhani rajooninõukogu ja rajoonikomitee töötajad ja samuti raputasid tema kätt ning kahetsesid tema ärasõitu. Seda tehti väga siiralt, väga südamliselt, kuid ta ei hakanud hetkekski kahtlema, kas tema kiire tagasipöördumine Kamenuškale on tingimata tarvilik. Teda tegi rahutuks Ljoša saatus, kes Hižnjaki väljenduse järgi ootas «iga tundi».

Kalamehed, kütid ja Utšahhani kolhoosnikud asusid

omakorda tema ümber ja viisid ta vaatama kingitusi, mis nad talle olid toonud. Nad olid Marfast ja ta seltsimeestest rikkamad. Nad tassisid kokku terved virnad külmutatud kala ja metslinde, suitsutatud põdrakeeli, kaunistatud untasid ja mütse, igasuguseid karusnahku, mis läikisid pruuni, kollase, valge ja musta helgiga. Ivan Ivanovitši ümber lainetas kogu turg, ja ta otse ujus karusnahkade ja karvaselt rõivastatud inimeste keskel, kõndis, vaatas, naeratas, noogutas sõbralikult tuttavatele, kiitis kõike... ega võtnud midagi vastu.

«Täna!» lausus ta.

«Sind täna!» vastati talle ebaühtlases, kuid võimsas kooris.

Madal jändrik¹ jakuut, kõrvuni karusnahkadesse mässitud, lakisarnaselt läikiva tihedajuukselise peaga (mütsi hoidis ta kaenla all), hüppas juurde, hoides käes suurepäraselt must-pruuni rebasenahka.

«Võta, doktor. Austus bar¹! Palju austus. Sinu eidele. Naisele...»

«Mul ei ole naist,» ütles Ivan Ivanovitš tasase, kuid selge häälega.

«Siis saad edaspidi. Kuidas ilma eideta...»

Jakuut toppis rebasenaha endale põue ja, mängides selle must-valge sabaga, ruttas doktorile järele ning pakkus niisama tungivalt teiste poolt toodud kingitusi.

«Austus bar! Austus! Miks sa rahvast solvad?»

Rahva hulgast juba väljunud, võttis Ivan Ivanovitš hajameelselt elevandiluust eseme, mis sarnanes pinaliga, ja raputas tugevasti ütšahhanlase kätt.

«Nägemiseni, dagor! Jumalaga, dagorid!»

«Jumalaga, sõber! Nägemiseni, sõber!» hüüdsid vastu sajad vanade ja noorte hääled.

Rajooninõukogu oli koos. Kamenuškai algas samuti kevad ja akendesse vaatav hele päike küttis soojaks Varvaara siledaks kammitud pea ja selja. Ta istus teiste

¹ bar — on.

saadikute hulgas tohtu laua taga, mida kattis kalev — roheline nagu kevadine rohi, ja juhataja sõnu kuulatades närvises pisut. Ta tahtis kõnelda kultuurilis-olustikulistest ehitustest.

Möödunud aastal nad juba arutasid neid küsimusi ja otsustasid, mida ehitada kohalikkude summadega ja milliseid rajoonilise tähtsusega ehitusi riigieelarve korras, näiteks elektriijaam kaugete kolhooside jaoks või seitsmeklassiline kool internaadiga. Nüüd, kus summad on kinnitatud oblastinõukogu poolt (ja riigieelarve korras — Ülemnõukogu poolt), kogunesid nad siia, et arutada, kuidas kavatsesid ja kinnitatud otsuseid ellu viia. Peale autotee, mis ühendab tohtu rajooni kõige kaugemaid nurki Kamenuškaga, hõlmas ehitusplaan veel kolhoosi elektriijaama, kuut lastesõime, ühiskondlikku sauna sovhoosis ja mitte üht, vaid kaht internaadiga kooli. Positiivselt lahenes haigla laiendamise ja uue kirurgiaosakonna ehitamise küsimus, mis oli Varvaarale eriti südamelähedane. Möödunud aastal jäeti see kui Värviliste Metallide Rahvakomissariaadi kompetentsi kuuluv kapitaalehituse küsimus kullakaevanduse direktori äranägemise hoolde. See tähendas asja määramata ajale edasilükkamist, sest kullakaevanduse valitsus Prjahhini isikus ei olnud huvitatud sellest, et oma ehituste eelarvesse võtta täiendavaid kulutusi. Siis läks Varvaara ägedaks ja ütles Prjahhinile isegi teravusi, olles tema põiklemise pärast äärmiselt pahane.

«Peab kõnelema otsekohele,» ütles ta Prjahhinile. «Ei või küsimusest poolikute lubadustega lahti saada. Teie ei ütle ära, meie aga nagu andsime asja teie hoolde. Kuid teie ei anna ka kindlat sõna, et täidate, ja pärast ei ole kedagi, kellelt nõuda!»

Prjahhin ei haavunud, ta ainult naeratas kergelt. Nähtavasti pidas ta end temast, olgugi saadikuks valitud tüdrukust, niivõrd kõrgemal seisvaks, et arvas endale väärituks tema sõnadele tähtsust omistada.

Uue haiglahoone ehitamine kinnitati riigieelarve korras.

Varvaara kuulas tähelepanelikult seda, mida kõneles rajooninõukogu esimees, inimene, kelle kohta Tavrovi sõnade järgi jakuudi nasleegis koostati laulusid. Ta oli

süllapikkune vägilane, kuid õrna ja ilusa näoga nagu tütarlaps, isegi kevadine sööbiv päevitus ei hakanud tema õhukele nahale. Kui esimees oli pahane, siis kõneles ta väga tasase, peaaegu nõrga häälega, nagu häbeneks süüdlase ees oma jõudu ja võimu avaldada. Sellepärast hakati teda hüüdma «kõige vaiksemaks», kuid kardeti vägagi, kui ta hakkas tasa kõnelema. Ja samasugused tugevad ja head töötajad lugesid Oktjabrski rajooninõukogu saadikute soovi läbi esmalt Ukamtšanis ja siis Moskvast ning ütlesid:

«Ei, meie ei või mängida tõsise asja otsustamisega nagu kummipalliga. On hea, kui naised Kamenuškal palju sünnitavad. On hea, et jakuudi ja evengi naised on ebausust üle saanud ja tulevad nüüd arsti valve alla sünnitama. Tarvis nendele võimaldada hea ja soe sünnitusmaja. Ogu see haigla juures, kus asub ka kirurgiaosakond. Aga kirurgiaosakonna jaoks ehitame uue, spetsiaalselt kohandatud korpuse, et ta oleks ka eeskujulik. See ju on meie rahva jaoks, kellel on õigus oma töö eest kõige paremat saada.»

«Kui rahul saab olema Ivan Ivanovitš!» mõtles Varvaara.

Ta kujutles tema peatset tagasitulekut. Imelik tunne haaras teda, õnnelik erutus, mis pani pea ringi käima nagu kerge viin.

Võib-olla oli selles süüdi kevadine päike, mis valas ohtralt tuppa kuldse valguse jugasid. Jakuudi lapsed ja naised, kes varem kogu talve jurtades istusid, rõõmistasid alati kevade ja päikese soojuse üle. Kuid praegu ei vastanud selline meeleolu istungi asjalikule miljöole, ja Varvaara vaatas peaaegu ehmunult ringi, kas keegi ei märganud seda, mis temaga toimub. Ta pilk kohtas Logunovi oma. Logunov istus, tema juurest poolpõiki vaadates, presiidiumi laua taga. Tema vist küll märkas tüdruku ebatavalist meeleolu, ja võimalik, et tema tähelepanu eksiteele viimiseks naeratas Varvaara talle. Õige natuke, suu nurgakestega... Ta ei jõudnud seda manöövrit läbi mõelda, see tuli ettekavatsematult, isenesest, kuid Logunov punastas kohe, ja siis kogu aeg ikka ja jälle heitis pilke ta näole, mis oli valjult sünge, kuid samuti hõõgus punetusest.

Lumi oli jalgrajal soojuse mõjul pehmeks muutunud ja väikesed kummibotikutes jalad jätsid sellele sügavad jäljed. Logunov läks neid jälgi mööda, meenutades Varvaara naeratust ja pilku, mille ta saatis temale rajooninõukogu istungi ajal. Kas tähendas see muutust Varvaara suhtumises temasse? Seekord võttis ta ettekande kohta sõna sellise närvilise pingega, et Logunovil jooksid külmad judinad mööda selga. Ta ei kuulatanud oma sõnu, nagu seda teevad mõned kogenud kõnelejad, ega läinud segi nagu algaja, vaid ereda kujutluse tõttu kaaskistuna kõigest, millest ta kõneles, suutis ka kuulajaid kaasa kiskuda. Ta istus üksmeelse aplausi saatel kahvatuna, kuid väliselt rahulikuna oma kohale ega vandanud kordagi Logunovi poole. Kuidas võiski Logunov ta meeleolust aru saada!

Jalgrada viis paljudest jalgadest ära tallatud ja saanjalastest läbi sõidetud teele. See tee viis taigasse, esmalt piki Kamenuška paremat kallast, siis üle veelahkme... Kuhu Varvaara siis läks: jõeterrassi pidi üles, või tagasi kullakaevanduse poole? Logunov jäi mõttesse. Kui Varvaara oleks tahtnud temaga kõnelda, poleks ta nii ruttu ära läinud, kasutades tema lühiaegset viibimist saadikute keskel. Ta poleks sundinud teda tema jälgi taga ajama. Logunov pöördus kullakaevanduse poole.

Aga Varvaara oli juba kaugel. Rajooninõukogust mõni minut varem väljudes ta otse hüüatas, olles üllatunud maipäeva kaunidusest. Päike ujutas kõik sooja valgusega üle, ja alguses haarasid inimest ainult see soojus ja valgus ning hellitasid teda otsekui läbipaistvad lained, mis hõljuvad üle maa. Alles pärast märkas silm ka taevastina ja helkivat valendavat lund, mis oli kaetud märgade terakestega, mis eemalt vaadates läikisid, kuid lähedal, jalgade all, näisid peaaegu mustadena. Jah, see oli juba tõeline kevad! Jalgteel, mida mööda naerata Varvaara läks, juhtis ta (nagu hiljem ka Logunovi) saaniteele.

Teeäärtel seisis pruuniks tõmbunud lürsid, nende paindunud, pehmunud okstest hoovas joovastavat lõhna. Lumehangede alla peidetud maadja männi põõsad tähis-

tasid sisselangenud kohti madalaks vajunud lumes; vaat, võtavad hoogu — ja tõusevadki üles, end kevadise tuule käes raputades ning kohendades. Jõgi puhkab seni veel oma sügavas sängis. Jääminekuni on veel palju aega. Mööda jääd peavad veel kihutama põdrarakendid, milledega Ivan Ivanovitš iga tund peab taigast välja sõitma.

Varvaara hakkas tasa laulma — sulavas lumes oleks nagu ojake helisema hakanud —, ta läks edasi. Teda kiskus kaugusse... Ta oli haiglas ööpäevase valvekorra lõpetanud ja nüüd oli kuni järgmise valvekorrani kaks päeva vaba. Gussev oli kõrvaldanud tema tööst operatsioonisaalis, teda aitas seal teine õde, Varvaaral polnud sellest kahju. Ta ei armastanud koos Gussevigaga töötada, kuna teda solvasid närvilisus ja umbusklikkus, millega Gussev vahtis iga asja, mis Varvaara kätest tema kätte läks. Isegi noore, mitte just väga kogenud Sergutoviga tundis Varvaara end kindlamana. Kuid ta hing oli rahulik ainult siis, kui ta töötas koos Ivan Ivanovitšiga. Ja nüüd, täites palatiõe kohuseid, ootas Varvaara kogu aeg kannatamatult Ivan Ivanovitši saabumist ja tema tagasi- pöördumist operatsioonisaali.

Varvaarale jõudis järele mitu põdrarakendit. Põdrad sõitsid kerget traavi; nad olid pulstunud karvaga; kõhnad, uute kohevate sarvemuhkudega või ka veel hoopis nudid, äsja maha kukkunud vanade sarvede asemel ainult verdimitsevad kohad. Nartadel lasus mitmesugust kodust kraami, oli näha ka raudahi; kokkukeeratud telgipresendile oli seotud kaks vastsündinud põdravasikat.

«Kapsee!» hüüdis Varvaara naeratades ja päikese tõttu silmi pilutades.

«Kapsee! Räägi sina,» ütles jakuudi naine, kes istus laps süles.

«Jutusta, sõber, mis on uudist.»

«Sõidame taigasse, küllal!» hüüdis teine, silmitsedes uudishimulikult Varvaara palitut, mis oli saarmanahaga rikkalikult kaunistatud, ja samasugust väikest karusnahast mütsikest.

Kogu voor aeglustas käiku, jäi peatuma. Need olid kolhoosnikud kaugest nasleegist, kes enne teedelagune-

mist käisid kullakaevanduses külas ja mõnesuguseid sisseostusid tegemas.

«Kust sa, tüdruk, pärit oled?» küsis jakuudi keeles elatanud kõverajalgne tumedate prillidega kajur, sidudes teelt kõrvale pöördunud põtru narta külge ja otsides välja tubakakoti ning piibu. Varvaara vastas küsimusele ja istus nartale, kus kinniseotud põdravasikad jämeda häälega mökitasid. Jutlemist jätkates silitas ta nende sametisi koonukest, katsus pehmeid kõrvu.

«Sõidame meie juurde,» tegi noor jakuut Varvaarale ettepaneku, «ma mähin su üleni oma pühapäevadohaasse, sa ei külmu ära. Meil on ka lõbus elu, seal on palju kommunistlikke noori. Valime sulle peigmehe... Ja ega minagi halb ole?» jätkas ta, Varvaara pilgu all segadusse sattudes.

Küll võib üks tüdruk ka vaadata! Valab sulle nagu pangetäie külma vett kaela. Kuid teda rahule jätta ka ei taha!

«Sõidame!» ütles ta juba tasakesi ja tõsiselt.

«Rumal oled! Ah, kui rumal!» hüüdis Varvaara, kuid samasugused heledad sädemed, mis põletasid Logunovi, süttisid uuesti ta silmis. «Kuidas sa kosid endale pruuti, kui ei tea, kes ta on? Võib-olla ma olen juba mehel!»

«Ei ole! On ju näha. Sa oled üleni nagu selge, eided ei ole kunagi seesugused.»

«Kuidas te seal elate?» küsis Varvaara, tahtes juttu teisale viia, ja silitas oma kitsa käega arglikku põdravasikat.

«Hotooniga jurta pole nüüd enam maailma imel!» ütles päris taltsaks jäänud poiss. «Varem oli elamu elamust verst maad kaugel; mitu jurtat oli juba nasleeg, viiekümne, saja versta taga — veel ja veel nasleegid — vaat, ongi uluss, rajoon valmis. Aga nüüd ehitame me kolhoosi jaoks suurt asulat. On korralikud majad. Kõnelakse, et varsti seame elektri sisse. Meil on heal!» kõnles noor jakuut, püüdes tüdruku pilku tabada.

Kuid Varvaara vaatas kõrvale.

«Jah, tean. Varsti saate elektri,» ütles ta naerdes ning liibus näoga vastu põdravasika koonukest ja suudles seda, siis hüppas nartalt maha ning jooksis tagasi, kulla-

kaevanduse poole, vaadates veel seljataha ja lehvitades pika kindaga.

Kõik lehvitasid talle järele, ainult noor jakuut seisis liikumatult, kuni põdrad ise hakkasid edasi liikuma.

Otse kullakaevanduse juures vaatas Varvaara veel tagasi. Voor oli juba ammu käänaku taha kadunud. Päike helkis sulaval lumel, kuid kaugus ahvatles endiselt. Või oli see põdrarakendite nägemine, mis Varvaara sel maikuu päeval segadusse viis? Ta meenutas uuesti oma elu nasleegis. Kogu talve veetsid jakuudid talvituspaikades, heinamaade keskel, heinakuhjade lähedal. Talv oli raske ja pikk. Kõik jurtas — ka riided ja nõud — imbus sõnniku ja hapuks läinud lehmauriini haisuga läbi; uriti jooksis palja palkpõranda alla, millel seisis kõrvuti kinniseotud lehmad — kannatajad. Alles enne mai lõppu kolisid jakuudid «suvituspaikadesse», mis asusid mägede nõgudes. Vaat niisugusel ilusal heledal päeval kihutati hotoonide mustuses karvad maha ajanud ja kärnaseks muutunud loomad välja, neid aeti tervete karjade kaupa. Venisid suured koormad, millede ette olid rakendatud härjad. Sõitsid ja kõndisid rõõmsad mehed, mürasid talvisest vangistusest vabanenud lapsed ja naised. Ainult ükskord aastas oli midagi, mis sarnanes tõelise eluga — lõbus kevadine ümberkolimine. Vanadel kohtadel kadusid heinamaad jõe tulva alla. Hiljem niideti seal heina. Ja sügisel koliti sinna tagasi.

Kui palju aega on sellest möödunud! Varvaara on juba kahekümne kolme aastane, kuid talle näib, et alles nüüd on ta saanud nooreks ja kogu elu on tal veel ees, aga lapsepõlves elas ta nagu väike vanaeideke.

57.

Kodus pole kedagi. Ainult seesama kõikenägev päike vaatab lahtisulanud akendesse, pillutab kiiri seintele ja laele.

«Kevad, kevad, kevad!» kordas Varvaara, võttes varna juures maha palitu, kalossid ja mütsikese.

Talle meenus jakuut, kes üsna tõsiselt kosis teda

nartade juures, sulaval teel, ja ta hakkas muretult naerma. «Poiss oli hoopis põrunud!»

Võtnud kapikesest tüki leiba, läks ta oma tuppa, puredes seda käigul. Väsinuna ja rõõmsana tundis ta end nagu muretu tüdrukuke. Nüüd paneb ta koduse kleidi selga ja istub oma raamatute taha. Oi, kui huvitav on maailmas elada!

Varvaara riietus ümber, pistis jalad pehmetesse, karusnahaga vooderdatud tuhlitesse ja heitis möödaminnes pilgu seinal rippuvasse peeglis. Ta juuksed olid natuke sassis, tal tuli mõte teha endale samasugune soeng, nagu on Olgal. Kas temale nii sobib? ... Varvaara võttis kähku patsid lahti ja hakkas oma läikivaid, natuke praksuvaid juukseid kammima, tõstes neid käega, et kammi kuni otsteni läbi tõmmata. Siis heitis ta juuksed tagasi, raputas pead, ja kui need ühtlase raske massina seljale langesid ja kui ta tahtis parajasti endale mingisuguseid erilisi juuksepoiminguide tegema hakata, paukus uks ja keegi astus korterisse. See ei olnud ei Hižnjak ega ka Jelena Denissovna. Kes siis tuli? Mehe kindlad sammud ... Need oleksid nagu talle tuttavad!

Rõõmsalt erutatuna nihutas Varvaara eesriiet ja vaatas toa ukse vahelt esikusse, hoides kammi käes.

«Ah, see olete teie, Platon Artemovitš!» sõnas ta, jõudmata veel rahuneda.

Mees vaikis, vaadates teda uurivalt. Ja mida ta võiski vastata? Jah, näe, see olen mina. Imelik küsimus ja veel imelikum vastus, kui inimene sulle üksisilmi otsa vaatab.

«Aga sina arvasid ...» alustas ta kõhklevalt.

«Midagi ei arvanud!» vastas Varvaara, kaitstes end oma sisemusse tungimise eest — temas hakkas juba ärkama naine.

Logunov jäi teda vaatama. Varvaara tõstis pooled juustest rinnale ja hakkas nagu vastumeelselt paksu patsi punuma, elavnes aga äkki, ja rõõm, mis oli naeratuseks muutumas, säras ta näos.

«Mis-sugune ke-vad, Platon Artemovitš!» ütles ta nagu laulvalt.

Ja sellest naeratusest ning laulvast häälest võpatas kõik Logunovis.

«Varenka!» lausus ta ja astus tõrniliselt tema juurde.

«Ei, Platon, ei!» ütles Varvaara kiiresti.

«Tähendab, ma eksisin jälle?» küsis mees peaaegu meeleheitlikult.

«Eksisid milles?» küsis ta, olles siiralt nõutu. «Kas ma kõnelesin teile midagi?»

Pärast Logunovi kiiret äraminekut muutus Varvaara rahutuks ja lõpuks päris tõsiselt murelikuks — kus küll Ivan Ivanovitš nii kaua viibib?!

«Kas te pole temast midagi kuulnud?» küsis ta töölt tulnud Hižnjakilt. «Mida küll Nikita mõtleb? Ega ta ometi kavatse nartadega mööda paljast maad sõita? Leidsid aga kogenud teejuhi! Kui selline soojus veel paar päeva kestab, siis muutub lumi vedelaks pudruks! Sellise lumega ei saa sõita ega käia...»

«Vaiki, Varja! Mind ennastki piinab mure. Kui telefoni juurde kutsutakse, siis kogu mu keha nagu tarduks — tähendab, Ljoša Zonov laseb jälle pärida. Kas tuli? Ei, ütlen poistele, ei ole veel tulnud. Kogu eluajal pole ma säärast karistust kandnud! Saadan talle ergutamiseks pantopoonipulbreid, ikkagi vähendavad pisut valu... Kui palju veel muud rahvast on ootamas, kannatamas, kuid Ljoša ei lähe mul meelest!» Hižnjak kõndis pisut mööda söögituba ja ütles siis tasa: «Ma nägin täna sealtpoolt kandist sõitnud evenki. Ta teadis isegi rääkida, et Ivan Ivanovitš jäävat Utšahhani kuni suveni.»

Varvaara kahvatas.

«Suveni. Tähendab, ta sõidab alles juulis!...»

Hižnjak heitis ainult käega.

Varvaara läks oma tuppa, aga õppima hakata ei saanud. «Kas ta tõesti jääb sinna kuni suveni!» mõtles ta. «Nii võib ta ju hoopis sinna jäädagil!»

Ta vaevles veel peaaegu tunni, siis võttis puhta paberilehe ja nihutas tindipoti lähemale:

«Kallis Ivan Ivanovitš!

Ilma Teieta on siin tühjus. Gussev töötab meiega, kuid me tunneme, et tal on meiega igav ja ta tahaks kursustest kiiremini lahti saada, ning sagedasti ei saa me aru, millest ta kõneleb. Me otsustasime rohkem kodus töötada, muidu võiks vahest midagi

tarvilikku vahele jääda. Ta viis mu üle palatiõeks... Ma töotan, püüan väga ja väga ootan Teid, Ivan Ivanovitš...»

Sellel kohal sulg komistas ja kirjale tekkis tindiplekk, mis meenutas musta pisarat. Varvaara võttis tindi kuivatuspaberi tükikesega ettevaatlikult ära, kuid plekk jäi järele.

«Kallis Ivan Ivanovitš!»

jätkas Varvaara, alustades järgmist tähte kirjas otse tindipleki ääre juurest ja sellega nagu lülitades seda oma ühetasastesse ridadesse.

«Meil Kamenuškal algab päris kevad. Ma jälle kahetsen, et Teiega ise kaasa ei sõitnud, kardan, et Nikita ei mõista Teid enne teedelagunemist Utšahhanist ära tuua. Nartade jalased lõikavad juba talvisest kinnitambitud teest läbi, lumi muutub kohevaks.

Kallis Ivan Ivanovitš, täna me arutasime istungil haiglahoone ehitamise küsimust. See on juba kinnitatud. Kahju meie praegusest ruumist, aga uus tuleb veel parem. Kuid praegu ütles Deniss Antonovitš, et ta kuulnud kelleltki, nagu jääksite Te suveni Utšahhani, aga tema on mures Ljoša Zonovi pärast. Deniss Antonovitš ütleb, et Ljoša hukub, ta kuidagi ei taha minna operatsioonile Gussevi juurde — ei ole jala amputeerimisega nõus. Ivan Ivanovitš, olete Utšahhanis juba küllalt elanud.

Var. Gromova

15. mail 1941. aastal.»

58.

Koju. Kamenuškale! Põtrade iga samm lühendab vahe-
maad tema ja Olga vahel, keda ta armastas ja oma naiseks pidas.

«Kuju!» Tige ja kibe naeratus libises üle Ivan Ivanovitši huulte.

Lõppude-lõpuks pole ta ju ori!

Jooksevad vastu hämarusest mustavad lärvid, mis kulgevad metsatee veertel. Põtrade järel venib narta, joonistades rabadale lumele jälje. Nii venib ka Ivan Ivanovitši läbielatud elu pidevalt tema järel. Ja ei saa seda elu nagu haiget, valusat tükki küljest ära lõigata ja

minema visata. Ja ta ei tahagi seda ära visata. See on õppimine, töö, ka kaunid tunnid ja päevad koos Olgaga. Üks sünnitab valu, teine ergutab ning rõõmustab, ja kõik kokku moodustavad üksiku inimese, Ivan Aržanovi olemuse.

Ta hüppab nartalt üles ja jookseb peaaegu kilomeetri, nahkohje käest lahti laskmata. Kuid nüüd ei jookse ta mitte külma pärast, vaid tal on lihtsalt tarvis end sirutada, meelt lahutada.

Nad sõitsid öösiti, kahutanud lumel. Päeval, kuni põdrad sõid, magasid nad telkides. Kui keegi ukse-eesriide kõrvale lükkas, siis näis, nagu leegitseks kogu ümborus — sellist pimestavat valgust kiirgas lumelt. Tal oli valus vaadata, silmad valgusid kohe pisaraid täis. Toimus Põhjamaa hilinevad kihlus päikesega.

Neljandal päeval pärast väljasõitu Utšahhanist muutus äkki soojaks, kahutused kadusid, ja osutus juba mõtetuks sõita öösiti, pimeduses, riskides eksida teelt.

Vara hommikul, varsti pärast väljasõitu ööbimiskohalt, peatus voor metsas. Tee kulges siin mööda nõlvakut alla orgu, kohev lumi muutus üha sügavamaks. Põdrad vajusid ikka ja ikka jälle läbi nende all murduva teeraja (ka lai sõrg ei aidanud enam).

«Halb!» hüüdis Nikita, sammudes mäe alt Ivan Ivanovitši juurde üles. Ta oli lahtinööbitud dohaas, tumedates prillides, müts kuklas, ja suured higitilgad läikisid ta tõmmul laubal. «Jõekesel-väikesel pole viga. Kuid ta on kuni kallasteni lund täis... Nüüd mööda jõge edasi ei saa. Kaldal aga teerada ei ole. Palju pajusid ja papleid... Võiks ju kahekesi ees sõita — palmaga¹ puid maha raiuda —, aga lumi on liiga pehme, ajame põdrad kändude otsas lõhki. Vanad mehed paluvad koosolekut teha, tahavad nõu pidada.»

«Noh, olgu, väga hea. Teeme koosoleku.»

See oli kummaline koosolek, helevalgel lumel, õrn-sinise taeva all. Nartadelt maha tõstetud hiljutisündinud põdravasikad ruttasid oma peenikestel, kuid juba tugevatel jalgadel rahutult mökitavate emade poole ja otsisid oma toitjaid ning mökitasid imeliku jämeda häälega.

¹ Palma — pika peaga lai nuga.

Sääraste häälte saatel ei saa tõsistest asjadest kõnelda. Las põdrad rahunevad pisut. Ja doktori narta juurde kogunenud inimesed ootasid kannatlikult, suitsetasid, vaatasid läbi prillide lumele, mis läbi tumeda klaasi paistis neile sinakana, ja sinisele, peaaegu mustjassinisele taevale. Inimeste nägudel peegeldus rahulolu — oli kevad — ja ühtlasi kevadest tingitud murelikkus. Evengid ja jakuudid istusid kõrvuti kokkulükatud nartadel. Jakuutidel oli mure, kuidas toimetada doktor kullakae-vanduse rajooni ja kõigepealt jõuda baasini suurel jõel, mille jäisel pinnal käis talitee. Evenkidel oli mure, kuidas aidata jakuutidel toimetada doktor Ivan vähemalt jõebaasini. Doktor Ivan aitas paljusid evenke. Nüüd tarvis teda ennast aidata.

«Tuleb sõita ilma teerajata mäenõlvakutel, kus lund vähem. Kogu aeg pidada suunda päikese loojakule. Sõita sedaviisi kuni kahe kivini, mis on valgete pullide sarnased. Siis minna üle Keljugõtši jõeoru ning mäekuru ja pöörata otse südaöö poole... Sealt on baas lähedal... Lähedal, kuid tuleb kaua teel olla. Halb asi — sõita ilma teeta,» ütles kõige kogenum karjanevenk, tõmmu, kuivetanud ja kergejalgne vanamees kulunud põdranahksetes rõivastes. Teinud oma asjaliku järelduse, vaikis ta piibukest suitsetades, ja kõik vaikisid, tundes, et kõneleja ei ole veel kõike ära ütelnud.

Mõnusaltsuuitsu puhudes pööras vanamees näo, kus iga kortsuke näis naervat, doktori poole, ja jätkas evengi keeles:

«Me aitame sind. Siia teeme laagri, jätame põdrad, naised ja lapsed maha. Las ootavad. Meie, mehed, läheme teie nartadega, et aidata jakuute seal, kus on halb tee. Igal pool on halb,» lisas ta rahustavalt.

Ja Utšahhani voor suundus ilma teedeta metsa. Ees liikusid suuskadel kaks evenki ja kaks jakuuti. Nende järel läksid ühekaupa põdranartad. Iga rakendit veeti ohelikkupidi. Esimesel päeval jõuti edasi paarkümmend kilomeetrit. Teisel päeval umbes kuusteist, aga kolmandal käidi tohutu vaevaga ära ainult umbes «kümme versta». «Juba hoopis lähedal!» kinnitasid nii jakuudid kui ka evengid. Kuid tee muutus üha raskemaks. Lõpuks tuli tee enne kõvaks tampida.

Ivan Ivanovitš, Nikita ja teised liikusid suuskadel üksteise kõrval. Alt veega täidetud lumi tõmbus nende jalgade all kohe siniseks. Umbes nelisada meetrit kinni tampinud, pöördusid nad tagasi põtrade juurde. Kiiresti viidi esimene narta üle, kuid järgmised peaaegu ujusid. Vesi valgus teele, mis sinas valendava lume vahel, ja täitis selle nagu kraavi.

«Mis küll saab?» küsis Ivan Ivanovitš mureliku Nikita käest.

«Tuleb oksti raiuda ja tee peale pilduda,» vastas Nikita, pidanud kajuritega nõu.

Kõik hakkasid aegaviitmata raiuma vaiguselt lõhnava, vettinud koorega noori lürssi, murdsid rabeda leppi, tõid lumet alt välja niiskusest raskeid maadja määni käpalahmakaid ja tassisid kõik selle kraavisarnasele teele.

«Aga jõebaasini on veel ligi seitskümme kilomeetrit!» ütles Ivan Ivanovitš, kui inimesed haarasid põdrakendid ja peaaegu omal jõul tirisid neid mööda ebatavalist risuga kaetud teed.

Oksad ragisesid ja kriuksusid teel, mis kõrgemale tõusnud ribana kulges metsa must-valgesse kaugusse. Jakuudid karjusid oma keeles, evengid oma keeles.

«Enne ööd suudame veel ühe säärase jätku ära teha,» tegi Nikita ettepaneku. «Evengid ütlevad, et siis jõuame valgete kivide käänakuni. Ja homme hakkame varakult jõorgu ületama.»

59.

Järgmisel päeval jõudsid nad kuueteistkümne-tunnise pingelise töö järel ainult kaks kilomeetrit edasi. Jõe org oli lund täis tuisanud. Inimesed vajusid kuni kaelani hangedesse. Nartad ühes koormatega said märjaks ja muutusid raskeks, põdrad olid puruväsinud. Öhtuks hakkasid rakendid katkema.

«Ei, me ei jõua läbi rabelda. Jõe juures lõpeb teekond,» ütles Ivan Ivanovitš, vaadates kirvevarrest tekkinud rakke peopesadel.

«Valutab?» küsis Nikita kaastundlikult, istudes tema

kõrval maharaiutud lürssi tüvel, mida katsid valge sambliku pikad habemetukad.

«Hing valutab, Nikita!» ütles Ivan Ivanovitš, heites pilgu põdrale, kes püüdis sammaldunud oksani ulatuda; ta ise painutas selle oksa alla ja vaatas mõtlikult, kuidas looma karvakestega kaetud huuled sambliku narmaid haarasid, kuidas ta üleni karvased ninasõõrmed söömisel liikusid, ja ta kordas ohates: «Hing valutab. Ma ei suuda taluda, kui aitamiseks hiljaks jään.»

«Kui te neid, kes aprilli lõpul Utšahhani sõitsid, poleks vastu võtnud, oleksime juba ammu Kamenuškal olnud,» ütles Nikita. «Ma ju rääkisin teile...»

«Olgu peale!» ütles Ivan Ivanovitš. «Pole mõtet seda nüüd enam arutada. Aga vaat mis ma tahtsin sinult küsida — miks me nartasid kaasas tassime? Edasi läheb ju veel raskemaks.»

«Aga kuidas siis jõel? Seal sõidame mööda jääd kiiresti. Jõgi «kees», seal lund ei ole.»

«Kas sõidame? Kui me päevas kahte kilomeetritki edasi ei saa, siis jõuame me jõeni umbes viieteistkümne päeva pärast, ega siis jõelgi enam sõita saa.»

Nikita jäi mõttesse, siis istus ta kajurite juurde ja nende vahel algas elav kõnelus-vaidlus. Ivan Ivanovitš kuulatas, püüdes üksikuid tuttavaid sõnu...

«Nad ütlevad,» teatas Nikita, «et kui me nartad siia jätame ja koorma põtrade selga laadime, siis jõuame mööda metsloomade radu mäeahelikkudel nelja päeva pärast meie baasi.»

«Neli päeva ja viisteist on suur vahe,» ütles Ivan Ivanovitš süngelt. «Võib-olla meie õnneks saame seal nartad. Kui ei, siis tuleb oodata, kuni jää on jõelt läinud. Ütle kajuritele, et nad põdrad lahti rakendaksid. Seljapaunad on meil olemas.»

Inimesed asusid tööle. Ööni oli veel palju aega. Taigas oli ilus mahe päev. Kui ainult poleks seda väga raske teed kuni jõebaasini!

Näe, juba vaatab ruskeks muutunud orav puu otsast uudishimulikult rändlaagrile. Ta otsekui tunneks, et tema karva vahetavat kasukakest pole kellelegi vaja. Vaat mäenõlvakul sirutab end kerge sahinaga maadja pähkli-männi põõsas niiskunud lumehangest välja. Kaua kiigu-

tavad end ta tumedad käpad ja raputavad endalt märga lund maha. On aeg! Möödunud aasta võsudest pruunid lumised lärsid hakkavad ärkama, hingates välja peent vaigust lõhna. Surnult hallid on ainult jalal kuivanud puud, mis metsaalust risti-rästi katavad. Need ei saa enam ärgata, nad on jalal külmunud.

Viiendal päeval jõudis koormakandjate põtrade voor suure veelahkme nõlvale. Ivan Ivanovitš võttis prillid eest ja vaatas imestunult ringi — valgus ei helkinud enam nii pimestavalt. Taiga kohale oli nagu pilv tõusnud ja selle vari langes kõrgustikul kasvavate madalate puude vahele. Üle maa hoovav suur valgus oli tuhmunud, lumi oli järk-järgult veega läbi imunud ja sinakaks muutunud.

All, nõlvakutel, olid samasugused pruunid lärsipadrikud, punetasi pajuvõsad, aga otse oru põhjas, moodustades järsu kääru, lamas alles veel liikumatu, sinava jääga kaetud jõeke, mis eemalt meelitas oma sileda pinnaga.

«Vaata kus meie tee on!» hüüdis Nikita kindaga sinna poole viibates. «Seal, kus käänaku tagant suitsujuga tõuseb, on karusnahkaubanduse baas.» Ka Nikita võttis prillid ära ja pistis need tasku. «Küllalt juba läbi tumedate klaaside vahtimisest! Kohe laskume alla, saame veel kord märjaks — ja siis puhkama, jalarätte kuivatama. Nii kõnelevad kullaotsijad kullakaevanduses. Meil jalarätte ei ole, hakkame karusnahkseid sokke kuivatama...»

Nad kuivatasid neid juba mitu päeva. Baasis nartasid leidus, neid oleks võinud remontida, kuid tee jõel oli juba lõppenud — jõgi paisus, muutus siniseks, kuigi mõnel aastal hakkas jää alles juuni algul liikuma. Mõne päeva jooksul olid taigas suured muutused toimunud. Äkki hakkas kohisema soe tuul, mis, lennanud jõe ülemjooksule, oleks nagu kohinaga alla laskunud ja mägedelt kevadiste hoovuste helinana alla tormanud. Lumi vajus alla ja temasse hakkas tekkima mustendavaid laikusid. Punakad urvapaju võsad kattusid juba lumehangedes lõhkenud pungade valgete pritsmetega; hakkasid valendama ja samas kohe ka kullaseks muutuma nende

kohevad kõrvakesed, mis valvsalt kuulatasid kevadisi sulinaid ning kahinaid. Mets muutus tumedaks, ööd — valgeks.

Ühel valgel, soojal ning tuulisel ööl liigahtas jõel jää. Jäämineku iseloomulikku müra kuuldes tõmbas Ivan Ivanovitš uued, tõkatiga määratud itšiigid¹ jalga, dohaa selga ja väljus palavast tarest. Tuul paiskus talle vastu, tegi ta kevadisest hurmast joobunuks.

Ivan Ivanovitš pilutas silmi ja seisis mõne hetke liikumatult, hingates ahnelt õhku, mis oli küllastatud sulanud maast hoovavatest lõhnadest, märgadest närtsinud lehtedest ja metsast, mis otse talvituskoha juures viibutas kevadiselt oma painduvaid oksid. Tema ees voogas jõgi, vahutades nagu õlu. See rabeles välja rohkem kui kaheksa kuud kestnud vangistusest ja murdis vihaselt oma ahelad.

Käänaku taga karestikus oli ummistus tekkinud. Müri-sedes ja ragisedes tõusid tohutud jääpangad kaldale. Vee-pind tõusis umbes kolme meetri võrra, ajades murtud jääd üha kõrgemale, kurnudes läbi sahinal mahahõrduvate jäänoelte. Vee marulisel survele ummistus lõpuks prahvatas — ja Põhjamaa kevadöö valges videvikus hakkas jahvatama kuradiveski.

«No küll on vägevi!» ütles Ivan Ivanovitš, imetledes seda võimsat liikumist. «Missugune jõud ometi, missugune jõud!»

Talle meenus jääkatte plahvatus, mida ta nägi talvel sõidul Utšahhani. Pakasest tabatud ja kokkusurutud vesi rebis kahurimürinaga katki oma külmunud sinaka jääkünka. Poolteise meetri paksused jääpangad vuhisesid kiirrongi kiirusega mööda, hõõveldasid puhtalt maha kalameeste maabumissilla sambad, lõikasid ära kaldal kasvavad puud. Ja erksas vaikuses kuuldus veel kaua langevate jääkildude õrna helinat.

«Nii on ka meil Olgaga,» mõtles Ivan Ivanovitš kurvalt. «Kuhjus nägematult — ja plahvatas äkki.»

¹ Itšiigid — Siberi lihtrahva jalatsid parkimata nahast. (Tõlkija.)

Ja lõpuks jäi see kõik seljataha — küll unustamatu kevad taigas, küll lumi, ja parvetus jõel, ning hingelise värskuse poolest noored metsade inimesed. Palaval juunipäeval lähenesid Ivan Ivanovitš ja Nikita veoautol oma kullakaevandusele. Kivitee äärtel lebas kerge pilvena auto rataste taga keerelnud tolm. Teeäärsed põõsad ja rohi olid jõudnud juba ära tolmuda. Ja samuti nagu see tolm, tõusis Ivan Ivanovitši hinges üha tugevam rahutus. Teda vaegasid palavus, ebamugavus ja kurbus; ta isegi kavatses kabiinist kolida autokasti, kus üleval laadungit katval presendil istus Nikita, pingul nõoridest kõvasti kinni hoides. Kuid vaevalt oleks kohavahetus meeoleolu parandanud, ja seda teades jäi Ivan Ivanovitš autojuhi kõrvale ja istus nagu nõeltel.

Auto püüdsid nad kinni Kamenuška suudmel, kus asus kullakaevanduse baas, milleni nad ujusid tublil parvel mööda Tšažma haru ja mööda Tšažmat. Parv muutuski baasi omandiks. Aga loots-teejuht läks tagasi koos ekspeditsiooniga, mis naasis Sredne-Kolõmskist Jakutskisse.

«Missugune hea inimene!» mõtles temast Ivan Ivanovitš, meenutades metsiku jõe jahedust ja öisi vestlusi lõkketule ääres, kuid samas kontsentreerus tema tähelepanu sellele, mis järsu teekäänaku taga avanes.

Ta ei võinud kujutledagi, et tuttava asula nägemine teda nii erutab... Talle näis, et ta on juba läbi põdenud, rahunenud, aga praegu tõmbus ta süda jälle kokku ja ta kahvatas tõmmu päevituse all niivõrd, et autojuht, kes tema poole vaatas ja kõnelema tahtis hakata, peatas kohe masina.

«Kiigutas nähtavasti haigeks!» lausus ta rahutult ja sirutas käe, et kabiini ust avada.

«Ei, pole vigal» vastas doktor, häbenedes hetkelist nõrkusehoogu. «Tõsi küll, natuke kiigutas... Kuid läks juba üle.»

Vilksatasid mööda kullakaevanduse põliselanike noorte aiakestega ümbritsetud tarekesed, kaevanduse hallid ja rusked jäätmemäed, hüdraulika võimsad fontäänid. Jõeäärsete paplite värskel rohelusel ujus mööda nagu pilv, siis kaevurite kahekorruselised ühiselamud, lai klubi-

hoone, vastutavate töötajate elamud, juurviljaaedade rohelised laigukesed... Ja ikka valusamini ning tugevamini klopis Ivan Ivanovitši süda. Näis, nagu võiks ta iga hetk lõhkeda.

Auto peatus sillakese juures Kamenuška vanal süngil, mille põhja katsid nüüd hall liiv ja paljad kivid. Vaat, seal on allikas-kaev, kust nad koos Olgaga vett võtsid, kui Tavrovi nägid... Ta laskis siis ämbri lahti... Ivan Ivanovitšile meenusid armastuse- ja õrnusesõnad, mida Olga siin talle ütles, ja Olga pilk, mis oli pööratud temale. Siis Olga tõesti armastas, teda!... Siin, papli all, suudlesid nad teineteist tema siiasõidupäeval. Ta meenutas praegu teda mingi kurva meeleheitel nagu surnut. No-jah... Ta elas ühes nendest majadest, hingas sedasama õhku, kõneles, naeris, kuid tema jaoks oli ta surnud. Ivan Ivanovitš unustas oma asjad, Nikita, auto. Ta sammus aeglaselt mööda sillakese laudu, ja koos temaga sammusid eredad mälestused minevikust... Vaat, siin pingil toimus meeldejääv kõnelus Olgaga... Olga süüdistas Ivan Ivanovitši oma elu tühjuse pärast. Oli tal õigus? Kui ta ise oleks tunded kaotanud, mis siis veel oleks teda Olgaga sidunud?

Ta vaatas üles ja nägi läbi paplite roheluse oma korteri aknaid... Nõlvakul seisev maja avanes tema ees üleni, kuid ta nägi ainult oma tühja korteri tumedaid aknaid. Julm spasm nõoris jälle tema kõri ja südant. Ta pidi peaaegu kukkuma, kuid sai nõrkusest jagu ja hakkas mööda järsku teerada üles tõusma.

Hižnjakkide trepi juures aeglustas ta samme. Uks oli lukustatud, kogu rahvas, kaasa arvatud ka Nataška, olid tööl. Ivan Ivanovitš läks raskete sammudega mööda teerada, mille äärtele olid ridamisi mingisugused uued põõsakesed istutatud, astus ukse juurde. Ka see oli lukus. Ta vaatas ringi, istus välistrepi astmele ja kuulis sel hetkel, et keegi jookseb teerajal ümber maja. Muidugi Varvaara!... Ikka samasugune ahtake tüdruk, kuid astus tema ette selliste naiselike, kutsuvate, säravate silmadega, suutmata sõnagi lausuda, lõõtsutades jooksust ning erutusest, sirutas vastu mõlemad käed. Ta võttis need ja samuti vaikides surus need vastu oma nägu.

Varvaara tundis peopesadel tema pisaraid, nägi, kuidas tema tugevad õlad tõmblesid.

«Ivan Ivanovitš!» hakkas ta suure vaevaga kõnelema. «Pole tarvis nutta. Mis nüüd küll teha, Ivan Ivanovitš!...»

Ta vabastas ettevaatlikult ühe käe ja võttis Ivan Ivanovitši peast talle tundmata tolmunud sonimütsi.

«Ma toon teile kohe pesemiseks vett. Ka võtme toon,» helises tema juures. Varvaara jälle tugevaks muutunud rinnahääl. «Aga lähme parem seniks meie poole,» jätkas ta, tunnetades erksalt, kui raske on tal tühja korterisse astuda. «Kohe tulevad ka Jelena Denissova ja Deniss Antonovitš. Varsti on lõunavaheaeg.»

«Täna, Varvaara! Ma lähen siiski esialgu oma koju.»

61.

Varvaara tõi pangetäie leiget vett, seebi, suure froteerätiku, ja siinsamas välistrepi ees, mida varjutasid madalad põõsad, aitas Ivan Ivanovitšil end pesta. Ta seisis trepiastmel valgetes kingades ja kerget, värvilist kleidisaba hoides valas talle kopakesega vett kätele ja allalastud peale. Ta ei kutsunud Nikit, kelle ta ühes asjadega oma korteri juures kinni oli püüdnud ja Hižnjakkide poole viinud. Tüdruk ei teadnud, et Nikita just nimelt peatus seal, häbenedes segada Varvaara jälle nägemist inimesega, keda ta armastas...

Ivan Ivanovitši kätel sinetasid paranenud marrastuste laigud. Varvaara märkas neid uhke kaastundega: need on taiga muljutused. Ta tuli sealt võitjana tagasi... Tõsi küll, just äsja ta nuttis nagu väike poisike, kuid seda meenutades tundis Varvaara veel tugevamat kiindumust temasse. Ta avas korteri ukse, vaatas puhtad toad põgusalt üle, otsis ja tõi välja särgid, päikese käes pimestavalt valgena paistva alumise ja siniseruudulise, mahakeeratud kraega pealmise. Nüüd ta Ivan Ivanovitšile enam ei vaadanud, vaid võttis vaikides ämbri, kopakese ja niiske käterätiku...

Las ta läheb oma koju...

Kui Nikita asjad sisse tõi, oli Ivan Ivanovitš imelikult

tühjaks jäänud korteris juba kõik nurgad läbi käinud. Voodi magamistoas meenutas talle puusärki. Isegi nüüd üksikuks jäänud patja puudutamata sulges ta kõvasti ukse, läks kabinetti ja heitis diivanile, visates pea alla vana kuue. Pikali heitnud, ta nagu suri, tardus hetkeks... Sel ajal astuski sisse Hižnjak, kes ei olnud just lõbus, kuid meelega lärmikas.

«Olite aga seal kaua!» hakkas ta kõva häälega kõnelema. «Kuulsime teie tegudest seal, kuulsime rohkesti. Aga teie lamage, lamage ja puhake!... Kuid, muide, tere! Ei ole ju kaua teineteist näinud,» ja ta embas ning suudles oma kirurgi südamlilikult, tehes siiski näo, nagu ei märkaks ta tema sünget ilmet. «Kaua sõitsite. Meie siin ei jõudnud ära oodata. Levis kuuldu, et te jääte sinna suveks. Ljoša andis alla, sõitis siia.»

«Amputeeriti?» hüüdis Ivan Ivanovitš.

«Ei. Palus veel paar päeva viivitada. Kuid varbakesed on tal juba mustaks läinud, ja pundumine ning sinevus on kohe säärane, et hirmus vaadata.»

«Tubli poiss. Ootas ära!» ütles Ivan Ivanovitš ja langetas uuesti pea. «Ma lähen kohe teda vaatama.» Ta sulges silmad ja mõni hetk valitses toas vaikus.

«Kunas see juhtus?» küsis ta natukese aja pärast.

Ruske Deniss Antonovitš muutus veelgi ruskemaks. Ta läks üleni punaseks, nagu oleks ise milleski süüdi.

«Kunas läks ära Olga... Pavlovna?» kordas Ivan Ivanovitš ühetoonilise häälega oma küsimust.

Hižnjaki sinised silmad väljendasid tõsist kannatust. Ta sügas ninajuurt ja segaduses korrastas niigi korralikku särgikaelust:

«Varsti... Tähendab, mitte just nii kiiresti. Kahe... kolme nädala pärast.»

«Ja-ah! Kiirustas!» lausus Ivan Ivanovitš karmilt ja jälle sulges väsinult silmad... Nüüd võpatasid ta pronksisarnaseks päevitunud, kõhnaks jäänud ning tumedasse habemesse kasvanud näos ainult kipratõmbunud kulmud.

«Missugune ilus mees!» mõtles Hižnjak kurvas nõutuses.

Ta tõusis tasa üles ja hakkas kikivarvul toast väljuma.

«Teie, Deniss Antonovitš, ööbige täna minu juures,» palus Ivan Ivanovitš ootamatult, silmi avamata. «Ööbigu ka Nikita. Muidu mul... tundub siin pärast taigat igavana.»

«Hea meelega,» vastas Hižnjak kähku. «Aga praegu hakkame lõunatama. Ma tulen umbes viieteistkümne minuti pärast teile järele. Sööme lõunat — ja siis haiglasse.»

Nikita ja Hižnjak läksid ära ja Ivan Ivanovitši ümbritses äkki vaikus, mis pani isegi kõrvad kumisema. Ta ei suutnud enam lamada. Ta istus, tõusis jälle ja hakkas uuesti mööda tube kõndima. Teda piinas rusuv rahunus... Et midagi teha, hakkas ta oma asju lahti pakima. Pesupaki seest libises välja pikk elevandiluust ese. Ivan Ivanovitš tõstis asjakese üles, veeretask nõutult käte vahel ja silmitses sellesse lõigatud peent ornamendi.

Talle meenus viimane hommik Utšahhanis. Pisikesed jääpurikakesed piki räastast, nagu arglik kevadekuulutus. Pakane. Asula kohal roosakas suits. Põdrasarvede mets ja tohutu hulk karusnahkadesse rõivastatud inimesi.

«Oleks pidanud midagi Varvaarale tooma!» mõtles Ivan Ivanovitš, meenutades tagasilükatud kingitusi. «Küll oleks ta rõõmustanud!»

Mõttesse vajunult koputas ta luutükiga vastu lauda ja mingit naksatust kuuldes vaatles kingitust veel kord. Ühel küljel oli vaevalt märgatav näsake. Ivan Ivanovitš vajutas sellele küünega, siis tõmbas — ja ese, mis osutus tupeks, avanes nagu pinal. Valkjal seemisnahal lebas kunstipäraselt treitud peaga jakuudi pussnuga tupes.

Ivan Ivanovitšil hakkasid meelekohad tukslema ja veri valgus pähe. Ta võttis pussi välja ja silmitses hetke selle läikivat tera. Milline kuri käsi pistis talle sellise kingituse!

Kuid talle meenus uuesti rahvahulk ja kinkija jakuut oma juustetihnikusse kasvanud peaga ja mütsiga kaenla all; kuidas ta jooksis, askeldas, kurvastas, põue topitud must-pruuni rebasenaha kohevat saba kõigutas.

Ei, kink oli tehtud puhtast südamest.

Pärast Utšahhani vastuvõtupunkti tundus haigla Ivan Ivanovitšile otse muinasjutuliselt toredana. Ta astus ordinaatorite ruumi, siis operatsioonisaali ja koos Hižnjaki ning Sergutoviga suundus palatisse, kus lamas Ljoša.

«Aga kuidas on lugu selle krupooses kopsupõletikus naisega, keda teie ravisite?» küsis ta Hižnjakilt, astudes mööda koridori.

«Tõusis jalule,» vastas Hižnjak. «Aga oli tegemist, võin teile ütelda! Oleksin talle sulfidiini andnud — ja kohe oleks haigusest jagu saanud, aga vaat, maks oli takistuseks! Tuli tarvitada urotropiini ja glükoosi. Muidugi ka südant ergutada, kord kampriga, kord kofeiiniga. Jonnakas, tujukas oli; kuni asi kriisini jõudis, piinas ta mind selle kümne päeva jooksul otse surnuks!» Hižnjak naeratas teatava uhkusega, kuid hakkas seal-samas, külg ees, naljakalt ukse poole sörkima, et ootuses piinlevat haiget hoiatada.

Kuid ka Ivan Ivanovitš ise hakkas ruttama ja jõudis palatisse velskriga peaaegu ühel ajal.

Ta ei tundnud Ljoša unetusest piinatud, mullakarva halli nägu kohe äragi. Tema ees polnud hoopiski see noormees, keda ta tundis ja möödunud aastal ravis. Haige poolsuletud silmad olid tuhmid ja liikumatud.

«Tegime talle pantopoonisüsti, ta on nagu veidi tukkuma jäänud,» sõnas Hižnjak tasa.

Haige võpatas ja vaatas ringi. Ta pilk, mis oli suunatud Ivan Ivanovitšile, elavnes, silmad muutusid laiaks, eredaks, ta hakkas padjalt üles tõusma, toetudes kätega asemele.

«Saabusitel!» sosistas ta, katsudes naeratada, kuid see ei läinud ta hammaste külge kuivanud huultel korda.

«Lama, lama!» ütles Ivan Ivanovitš, olles ise väga erutatud. «Vaatame järele, kuidas sa end tunned. Kuidas sa hingad?»

«Asi pole just hea, kuid annab parandada,» ütles ta, muutudes pärast ülevaatust tunduvalt rõõmsamaks. «Natuuke muidugi kaotame: varbad tuleb kõrvaldada. Võib-olla mitte kõik. Suurest kuni keskmiseni —

neid ei saa päästa. Kas lubad ära lõigata?» küsis ta Ljošalt.

«Teie teate paremini,» vastas Ljoša, samuti erksamaks muutudes.

«Muidugi paremini, oleks ju võinud ilma kaotuseta läbi saada! Valmistuge ette õhtuseks operatsiooniks,» ütles Ivan Ivanovitš Sergutovile.

Operatsioon toimus täpselt nii, nagu möödunud aastalgi, ainult et haige lamas paremal küljel ja lõikus tehti vasakul poolel.

Vahe oli veel selles, et Ljoša kujutles arstide kõnelemise järgi asja küllalt selgelt, ja seepärast näis talle, nagu oleks see operatsioon kestnud kauem kui esimene. Kui tal pisut hirm hakkas, siis kuulatas ta Ivan Ivanovitši liigutusi ning häält ja rahunes jälle. Ta ootas siiski ära selle inimese tuleku, piinles ja väsis ütlematult, ja nüüd, andes end tema ustavatesse kättesse, ütles endale: «No, vaat, ma eksisin kord, aga siis tegin seda, mis võisin. Tema teeb ka seda, mis võib.»

Aga operatsiooni ajal oli üks hetk, mida ainult Ljoša ise ei märganud... See oli siis, kui Ivan Ivanovitš jõudis närvi tüve juurde ja lõikas sellest juba välja tükikese kahe sümpaatikuse ristluuosa tänguga ja seda pika pintseti vahel hoides assistendile näitas. Ka nüüd nagu enne sõitugi haige seisukorra üle valvava Nikita pingutatud nägu tõmbas endale tema tähelepanu.

«Pulss?» küsis Ivan Ivanovitš katkendlikult.

«Kohe ütlen,» vastas Nikita ja kehtas õlgu, nagu oleks tal ebamugav.

«Andke kiiresti kamprit!»

«Jah,» lausus Nikita, võttes süstla, mis oli tema kõrvale lauakesele valmis pandud.

«Ljoša, Ljoša!»

«Higiseks ajas,» vastas haige viivitades ja tumedalt. «Kiiremini!» kiirustas Ivan Ivanovitš, häält tõstmata ja tooni muutmata. «Kas ta pulss oli hea?»

«Jah,» lausus Nikita samuti, süstides haigele kamprit.

«Kuidas tunned end nüüd?» küsis Ivan Ivanovitš Ljošalt. Ja Nikita poole pöördudes:

«Süstige kofeiini, siis adrenaliini.»

«Pole viga,» lausus Ljoša aeglaselt, «ainult vasak jalg ei anna rahu.»

Operatsioon lõppes õnnelikult ja kahvatu, nõrk, kuid rahunenud Ljoša viidi palatisse...

«Mis oli, Nikita?...» lausus Ivan Ivanovitš kindaid ära võttes.

«Rõhk langes äkki nullini ja pulssi polnud tunda. Läks üleni külmaks. Üldine higi, kuid teadvust ei kaotanud.»

«Ma kartsin seda, sest valud ja unetus on teda üleliia ära kurnanud,» ütles Ivan Ivanovitš. «Selliste haigetega, kellel on kõrgendatud ärritatavus, tuleb äärmiselt ettevaatlik olla.»

Tavrov ärkas kell kuus. Ta lamas veel mõne minuti liikumatult: magava Olga käsi embas teda ja ta ei tahtnud kaotada temast hoovava soojuse tunnet.

Siis meenus talle vabrikusse tulev täiendav sisseseade, ja mitte millegagi arvestav elurõõmus naeratus asendus mureliku ilmega. Ta nihutas end Olgast ettevaatlikult eemale, kuid juba tõustes liibus põsega vastu tema nägu ja padjale laiali valgunud juukseid. Tema naine! Jah, nüüd on ta tema naine! Tavrov riietus tasa ja, võtnud saapad, väljus sokkides kööki... Kuid vaevalt sai ta petrooleumigaasi süüdata, kui ilmus Olga, kitlis, tuhvliid paljastel jalgadel, pärast und värske, haigutav, naerata.

«Oota, oota, ma isel!» ütles ta, võttis Tavrovi käest teekannu ja hakkas kohe talitama, nagu pesema, end korda seadma. «Kui ma magama jään, ja sind tööle ei saada, siis on mul niisugune tunne, nagu oleksin ma midagi kaotanud,» kõneles ta, kolistades nõudega.

Poole tunni pärast jooksis Tavrov juba oma korteri trepist alla. Varajane hommik võttis ta vastu päikese säruga, pilvitu selgusega. Kullakaevanduse kohal tõusis uus palav päev.

Kullakaevanduse ehitustest möödunud, keeras Tavrov erksate sammudega Kamenuškasse voolava allika suudme juurde ja läks vabriku poole, mille valkjad korpused tõusid terrassidena maagimäe nõlvakul. Mägi on kaetud

juba esimeste kullaotsijate poolt hõredaks raiutud metsa jäänustega, nendest kõrgemal on kivilagu. Neil kaljudel toimus Boriss Tavrovi ja Olga kohtumine, mis otsustas nende saatuse. Tavrov kujutles jälle seda möödunud aasta tuulist päeva, mil ta siin Olgat nägi. Ta oli siis mures, teadmata, millega tegelema hakata... Vaadeldes teda nüüd — õitselepuhkenut, tugevamaks muutunud hingega, oli Tavrov tulvil rõõmu. Olga näis talle kaunina ja samuti kaunis oli ka kõik, mida ta tegi. Tavrov armastas tema tööd...

Tühi vagonet, rippudes bremsbergi kõie otsas, veeres ülesmäge, kolisedes raudrööbastel. Teine, maaki täis laaditud, kihutas talle paralleelteel vastu, aetuna iseenda raskusest. Nii sõelused nad teineteist tõmmates lakamatult terve ööpäeva üles ja alla. Nii käis vabriku toimine. Tavrov heitis veel pilgu kaevanduste poole ja läks hoonesse.

Suured maagitükid liikusid punkrist transportööri lindil «närija» — jämeda purustamise masina juurde, kust kivim edasi sõelale suundus. Tükid, mis läbi sõela peenikese killustiku punkrisse ei läinud, liikusid täiendavaks purustamiseks valtsidele ja vabriku rekonstrueermise plaani järgi üles seatud koonusekujulisse purustajasse, kust kogu kivim voolas transportööridel kuulveskitesse.

Keskses purustamistsehhis askeldas rühm töölisi, kes lükkasid teise koonusekujulise purustaja juurde detaile, — selle «valtsid» oli vaja asendada uutega.

Lukkseppade hulgas nägi Tavrov Igor Korobitsõni õõtsuvat kogu. Luuletajast mehaanik askeldas teistest rohkem, kuid mitte mõttetult: masinaid ta tundis ja võib olla, ilma et ta seda isegi oleks teadnud, armastas neid rohkem kui oma luuletusi.

Purustamisvaltsid andsid head toodangut, kuid töötlevate osade kiire ja ebaühtlase kulumise pärast need sagedasti seisid. Juba ammu peeti läbirääkimisi nende asendamiseks enam täiustatud masinatega, kuid endine rajoonikomitee sekretär Skorobogatov segas end ka siin vahele, soovitades töötada olemasoleva sisseseadega. Ta viis kõik äärmuseni, võttes vastuväiteid katsena alandada tema autoriteeti. Nüüd oli ta kullakaevan-

duses ainult legendiks, ja vabrik sai kõik, mida ta vajab.

Üle Igori näo libises rahutus, kui ta heitis pilgu juurderuttavale Tavrovile. Pühkides nartsusse masinaõliga määrduvad käsi, astus ta Tavrovile vastu ja teda kõrvale nihutades küsis tasa:

«Teie muidugi juba teate?»

«Mida?» küsis Tavrov, muutudes valvsaks.

«Tema sõitis tagasi... Ivan Ivanovitš.»

Tavrov ootas Aržanovi tagasitulekut, teadis, et raske kõnelus temaga on möödapääsematu; kuigi ta valmis igasuguste pahanduste vastu, püsis tema hinges lootus soodsale lahendusele. Võib-olla kihutab Ivan Ivanovitš oma palava iseloomu tõttu otse Ukamtšani ega tulegi kullakaevandusse tagasi. Võib-olla tekib tal mõte hoopiski jääda taigasse või lahkuda Jakutski kaudu. Ükski nendest oletustest ei täitunud.

«Noh, mis siis ikka, tuleb lahing vastu võtta!» arvas Tavrov.

«Ta oleks pidanud juba ammu tagasi olema,» vastas ta Igorile otsa vaadates. «Me peame lõplikult selgusele jõudma.»

«Ja teie ei karda... Olga Pavlovna pärast?»

«Ei! Tema... Tema on hea inimene,» vastas Tavrov kiiresti, punastades ebamugavuse pärast. «Ma võin vastutada meie mõlema eest.»

64.

Kuid sel päeval helistas ta sagedamini koju — teda valdas siiski rahutus, mis visalt kasvas. Mida teeb Aržanov praegu, kas ta läks tööle?

«Kas sa tead?...» hakkas Olga erutatult kõnelema, olles vabrikusse helistanud.

«Tean. Sa ära erutu. Ma ise räägin temaga.»

Pärast keskpäeva puhkes kullakaevanduse kohal äkki äike, esimene kahe aasta jooksul. Võimsalt kõmisesid mägedes müristamise kärgatused, vihmavaling peksis vastu aknaid. Telefonikeskjaam lülitati ajutiseks välja, see suurendas Tavrovi rahutust veel rohkem. Tsehhe täitis mingi imelik läpastav soojus, mis tegi nõrgaks ja

loiuks. Jahedam oli ainult punkri juures, kus lahtises seinakaares peksles vihma lüngus eesriie, mis oli kord valge, kord välkudest sinine. Pühkides taskurätikuga näolt ja kaelalt higi, tõusis Tavrov platvormile ja vaatas aknast välja. Siit oli tavaliselt näha kullakaevanduse asula ülemine osa, kus ta elas, kuid nüüd valas joana vihma ja juba kahekümne sammu taha polnud enam midagi näha — üle kogu maa-ala hõljus lausa valendav udu.

«Kui aga transformaatorid läbi ei põleks,» mõtles Tavrov, vaadates tagasi tsehhidele, millised üldise vappumise hetkel töötasid täiesti vaikselt. «Siis jääme ilma valgusest...»

Ta ei jõudnud veel midagi otsustada, kui jooksis juba vabriku ülemisel terrassil, mässides end teel kellegi presentmantlisse. Sogased ojad veeresid mööda mäenõlvakut alla, vesi allikas tõusis kiiresti, vahutas... Tavrov nägi Põhjamaal elades sellist äikest esimest korda. Hoides lõua alt kinni mantlit, mille hõlmu rebis tuul nagu kuri koer, jooksis ta mööda tühja teed kullakaevanduse poole...

Kullaotsijate barakk-ehitiste juures libises ta järsul käänakul märjal savil ja pidi peaaegu kukkuma, kuid pidas vastu ja jäi jalule.

«Ah sa kurat!» vandus Tavrov kuuldavalt, tõmmates äralibisenud mantlit õlgadele, ja samal hetkel nägi palgest palgesse Ivan Ivanovitši.

Ta ei tundnud algul ära seda pronksivärviliseks päevitunud ja tumeda habemega kõrgekasvulist inimest, kes onni seina ääres puukoortest katuse all seisis. Kuigi ta teda ei tundnud, peatus ta hämmastatuna selle inimese ebatavalise kuju ees ja eriti sellepärast, et ta siin seisis. Kes seisab sellise vihmavalingu käes tänaval elamu juures, mille uks külalislahkelt iga möödamineja ees avaneb?! Vaevalt kohanud teravalt läikivat pilku, mõistis ta kõik, ühtlasi läbis teda külm juga, ta astus varju alla ja jäi Ivan Ivanovitši kõrvale seisma.

Mõlemad vaikisid hetke.

«Teie ootasite mind?» küsis viimaks Tavrov.

«Ei, ma ei oodanud... Teid ma ei oodanud. Ma käisin haige juures. Kullaotsija... hiinlane on suremas süda-

meangiini kätte. Käisin, ja näe... vihm...» Ivan Ivanovitš vaikis hetke, hingates raskelt ja harva. «Kas teie ootasite mind?»

Kõuekärgatus, millele järgnes kõmisev kaja, summutas tema sõnad. Tavrovi nõutult valvsat ilmet nähes kummardus Ivan Ivanovitš otse tema kõrva juurde ja hüüdis:

«Kas teie Olga... Pavlovnaga mõtlesite ka minu peale?» Ta nägi, kuidas Tavrovil löid punetama põsk ja kõrv ja isegi kael, millele märgadelt juustelt veeres vihmatilku.

Vastust Ivan Ivanovitš ei kuulnud. Ta vaatas Tavrovile ja tal tekkis tahtmine teda lüüa... Ta pigistas rusikad valusalt kokku ja seisis, tundes, kuidas midagi peksleb kurgus, kohiseb kõrvus.

«Me ei võinud teisiti!» ütles Tavrov, vaadates Ivan Ivanovitšile julgelt silma.

«Just nii! Kasutades minu poolehoidu, te petsite mind. Teil ei jätkunud mehisust avalikult välja tulla, ja hiljem kasutasite minu äraolekut.»

«See ei ole tõsi, te eksite. Meie ei petnud teid!» ütles Tavrov palavalt. «Teie ise pidite nägema, mis temaga toimus,» lisas ta tasa, kuid hetkel oli äike vaibunud ja Ivan Ivanovitš kuulis teda.

«Nüüd ma tean juba kõik, mis on toimunud!» vastas ta ägedalt. «Teie avasite mu silmad olevuse suhtes, keda ma nii palju aastaid armastasin, kaunite omaduste pärast, mida oli loonud minu enda fantaasia. Jaa, jaa, jaa,» kordas Ivan Ivanovitš ägedalt, märgates Tavrovi ägedat liigutust. «Teil pole tarvis rahutuks saada: mul pole mingit tahtmist teda näha. Kui ainult mõelda — elada koos kaheksa aastat!»

Ivan Ivanovitš pöördus järsult ümber ja, hoolimata teda uhtuma hakanud vihmavalingust, kadus baraki ebatasaselt saetud nurga taha.

65.

Olles viimse hiidini märg, kuid nagu põleva söega rinnus tuli ta oma maja välistrepile. Astunud üle läve, tahtis ta ka toast lahkuda, et mitte kõn-

dida nendel põrandalaudadel, mitte näha seda sisustust...

«Kas pole tõsi, nii on parem? Palju mugavam?» helises rõõmsalt tema kõrval naerev hää, ja ta ees hakkasid särama tihedate ripsmetega piiratud heledad silmad. Ivan Ivanovitš tegi kramplikku, tõrjuva liigutuse, vaatas rahutult ringi. Ei, ta oli korteris üksinda! Ka asjad seisid nüüd kindlalt oma kohtadel. Keegi ei lükanud neid ühest nurgast teise, lootes luua mingit uut efekti, mida vajab ainult askeldav väljamõtteleja.

Kuid kabinetist kostis kõva norskamine ja siis Ivan Nefedovitši natuke häbelik hää, kes tundis end nagu süüteolt tabatuna:

«Näe, istusin, istusin, ja kogemata suigatasin. Vist isegi norskasin pisut. Ilm on selleks väga soodne — vihma ajal on ikka hea uni.»

«Aga mina ei märganudki teid...»

«Pole ime — elevanti ju ei märgata...»

«Ja teie kah...» pomises Ivan Ivanovitš, kiskudes seljast kuube ja särki. «Kui see ilm juba teie jaoks nii soodne on, siis, tähendab, räägitakse õieti — põmmuta kas või kahurist...»

«Une üle ei või nuriseda, unepuudust mul ei ole,» ütles silmaarst heasüdamlikult. «Aga see norskamine... see häirib mind kogu eluaja. Suigatad kusagil märkamatult, aga see, näru, annab ära. Noores eas olin see pärast mures, pöördusin isegi ühe kuulsa professori poole. Aga mis te arvate, mis ta mulle vastas? «Jätka seda ka edaspidi,» ütles ta, «heaks terviseks. Mina ise norskan, ja ka minu Aljona Petrovna norskab...»»

Ivan Ivanovitš käis mööda korterit edasi-tagasi, riietus ümber, pani möödaminnes elektriteekannu keema ega kuulanudki seltsimehe lobisemist, kuid teise, talle sümpaatse inimese juuresolekul oli tal kergem. Omades kalduvust mõtisklemiseks ja teaduslikuks tööks, ei talunud Ivan Ivanovitš siiski üksildust, eriti mure- või rõõmuhetkedel.

Pärast jõid nad teed ja vestlesid. Ivan Nefedovitš ei avaldanud kolleegile mingit kaastunnet, isegi ei vihjanud tema perekonnadraamale, vaid jutustas oma tööst

närvikliinikus, poegadest — Põhjaleevastiku meremeestest.

«Üks on noor arst-terapeut, teine kapteni abi. Nad on vanaisasse, see oli meil vana merekaru ning romantik ja puhus poisikestele peaaegu juba mähkmeist alates mere-seiklusi kõrvadesse. Meie naisega ei vaielnud vastu, kuigi sattusime kana seisukorda, kes haudus välja pardipojad. Meri suhtub inimestesse karmilt, kuid see-eest on ka inimesed seal sajabrotsendiliselt inimesed. Kui poisid koju puhkusele tulevad, ei jõua neid ära imetleda: päevitunud, energilised, elurõõmsad. Aga mis kultuurisse puutub, siis meil, kuivamaaelanikel, oli mõnikord isegi piinlik. Sa alles kavatsed endamisi midagi lugeda, vaadata, aga tema on juba läbi lugenud, ära vaadanud ja oma arvamuseni kujundanud. Mina, muide, olen suur kirjandusearmastaja ega jäta midagi uut vahele. Vaat, varsti saabub siia mu naine ja toob kõik viimased uudisteosed kaasa. Tema on erialalt etnograaf, teaduste kandidaat, ja nüüd kavatses kirjutada töö Põhjamaa rahvaste kohta. Mina olen siin, võib öelda, lahinguluures...»

Sellel kohal oma vestluses tundsid mõlemad jutlejad ebamugavust ja Ivan Nefedovitš Širokov ruttas üle teisele teemale.

Pärast tema äraminekut istus doktor laua juurde ja jäi sügavalt mõttesse. «Jah, nii hakkadki sa kogu aeg end osatama, riivates haiget kohta.» Ta tõusis üles, tegi mõned ringid mööda tube ja avastas äkki diivanil Širokovi mahaunustatud ajalehed. Nendel lebas õhuke raamatuke. Ivan Ivanovitš võttis selle mehaaniliselt kätte, kuid peatas pilgu värvilisel kaanel: «O. Stroganova. Nõukogude Tšazma.»

«Stroganova!...» Ta vaevu taipas, et see on Olga neiupõlve perekonnanimi. Talle meenusid esimesed kohtamised temaga. Professor Stroganovi tütar...

Kuid mis puutub siia raamat? Ta avas selle. Need olid Olga lühikesed olukirjeldused, mis olid ilmunud ajalehes ja olid nüüd oblasti kirjastuse poolt välja antud eri raamatukesena. «Tähendab, ta pole endale võtnud Tavrovi perekonnanime,» märkis Ivan Ivanovitš vilksamisi.

«Näha, et väga hea raamatuke, kui Širokov lugedes norskama hakkas!» mõtles ta, suutmata kogunenud kibedusest lahti saada. «Olgu siis, vaatame!»

Algul ei kõitnud lugemine tema hajutatud tähelepanu. Ikka viirastus talle Olga, meenus temaga läbi elatud elu. Olga Stroganova, kaunis tüdruk, õiglane, helge. Önn esimestest kohtamistest temaga. Önn kooselamisest. Lapse sündimine. Rõõm jällenägemisest siin, Tšažmal... Pidi küll juhtuma see, et nad kaotasid teise lapse saamise võimalusel? See muidugi oleks neid sidunud. Kuid Olga oleks õnnetu olnud... Ivan Ivanovitšile meenus möödunud sügis, nende majas pesitsenud kurbus, ja ta heitis meeletult käega.

«Pole enam mingit sidet!»

66.

Ta pööras veel lehekülje, ja äkki oleks nagu endise Olga hääle temaga kõnelema hakanud. See on tema siirus, tema otsekohesus. Nii tõetruult võis ainult tema jutustada.

Ivan Ivanovitš luges, kuid ta süda muutus üha raskemaks.

Arst Širokov, «suur kirjandusearmastaja», ei võinud selliste elavate, erutatud ridade juures tukkuma jääda. Näib, et tema, kes sõitis maailma otsa «lahinguluurajana», et aidata oma naist, just nimelt pistiski selle raamatu kannatada saanud inimesele.

Paukus välisuks, mida nüüd kunagi ei seest ega väljast ei lukustatud (nagu oleks majas kedagi oodatud), ja koridoris kostsid kindlad mehesammud.

«Önnitlen päralejõudmise puhul!» ütles Logunov tuppastudes.

Ta surus tugevasti Ivan Ivanovitši kätt, heitis talle uuriva ning avameelse pilgu ja tõi esile kaenla alla pistetud paki.

«Näe, kuidas teid jälitatakse,» lausus ta heatahtliku kadeduse varjundiga. «Pole midagi parata: «austus bar». Ja patt on häid inimesi äraütlemisega solvata, valmistades nende ülearuseid sekeldusi.»

442

Kerge saadetise presendist ümbrisele oli kirjutatud: «Kingitus doktor Ivan Ivanovitšile».

Doktor lõikas õmblusniidid kingitud pussiga lahti, raputas, ja presentkotist kukkus välja talle juba tuttav must-pruun rebasenahk, tõmbudes põrandal kerra nagu elav, painutades enda alla tühja must-valge saba.

«Austus bar!» meenutas Ivan Ivanovitš, tõstes karusnaha põrandalt kurva naeratusega üles. «Hea asi, aga kellele seda tarvis on?!»

«Mööda metsloomade radu jõudis siia inimene,» lausus Logunov mõtlikult. «Tuli meie juurde rajoonikomiteesse ja ütles: «Võtku Ivan Ivanovitš küti käest kingitus vastu. Kui minu käest ei võtnud, siis andke ja tänage teie.»»

«Aga milleks see mulle?» vastas hämmastunud ja liigutatud doktor.

Logunov viivitas kõhklevalt.

«Teate, see jakuut ütles veel: «Meie ei usu, et niisugusel, nagu Ivan, naist ei ole. Peab tingimata olemal!» Kallis Ivan Ivanovitš, ka mina usun, et te leiate veel oma õnne.» Logunov katsus karusnahka, ohkas ja istus lauaäärde. «Mida te nüüd teete? Puhkate esialgu?»

«Jah, puhkan...» vastas Ivan Ivanovitš nukralt naeratades ja näitas raamatukest, mille Širokov oli jätanud. «Loen oma endise naise teoseid.»

«Mis siis, teosed on ju head,» vastas Logunov. «Lihtsalt ja väga huvitavalt kirjutatud, ja ometi niisugused väikesed asjakesed! Tundub, et see tuleb hingepõhjast.»

«Mul on väga raske!» hüüdis Ivan Ivanovitš. «Ütelge, kas te tõesti õigustate teda?»

«Mul on teie lahkumineku pärast hirmus kahju,» ütles Logunov. «Oleksin ma varem aru saanud, milles asi on, siis oleksin teid ammu hoiatanud.»

«Teda või mind?»

«Ei, teid. Olga Pavlovna elas teiega kaheksa aastat... Kui ta oleks vanem olnud ja naisena vähem veetlev, siis oleksite juba ammu märganud tema mahajäämust, mille juures kahel lähedasel inimesel ei ole teineteisega enam millegi üle kõnelda. Teie teete oma suurt tööd, olete sellest innustunud. Tore! Kuid te unustasite, et teie kõrval on inimene, kes vajab sõbralikku tähelepanu ja toetust.

443

Ja siin juhtus ette insener, kes mõistis aidata, näitas talle selle, mida ta vajab, ja kogu sümpaatia suundus muidugi tolle poole...»

«Teie nähtavasti tahate, et ma enda üles pooksin!» katkestas Ivan Ivanovitš kibedusega.

«Te ju ise alustasite juttu,» vastas Logunov rahulikult, kuid kahvatas millegipärast. «Ma ei taha sugugi, et teie vahel veel lisakomplikatsioonid tekiksid. Tal on õigus, ta ei läinud asjata ära,» jätkas Logunov kogu pidurdamata avameelsusega. «Seda aga poleks vististi juhtunud, kui tema vaimne elu oleks rikkam olnud. Siis oleks Olga Pavlovna ka teid teisiti hinnanud ja poleks kellegi teise vastu vahetanud! Mu kallid, ma ei süüdistan ainult teid. Igaühel meist avalduvad veel mineviku tumedad plekid, see hingeline rooste, mis on tuhandete aastate kestel sisse sööbinud. Kõnetoolilt me esineme eluolustikuliste küsimuste kohta nagu ehtsad kommunistid, aga siin, kodus, korraldame me mõnikord oma perekonnaelu pea-aegu nagu minevikus, ilma et ise seda märkaksime. Kuid kas ehtne nõukogulik perekond võib kujuneda ilma sotsiaalse võrdsuseta, ilma ühtsete huvideta, vastastikuse austuseta? Kui lihtne armastus sarnaneb toreda allikaga, mis kiiresti kaob liivasse, siis suurele vaimsele sõprusele rajanev armastus sarnaneb jõega, mis muutub seda sügavamaks ja veerikkamaks, mida kaugemale ta oma allikast jõuab. Me läheme edasi... Kas võime, kas meil on õigus lubada mahajäämist kas või väheste keskel meie naiste hulgas? Ei, ei või! Ei käesoleva aja ega ka tuleviku nimel! Igas perekonnas kasvavad ju lapsed, ja ema kui kasvataja peab olema ka tõeline inimene!»

Logunov tõmbas hinge, lükkas peopesaga üle laia lauba ja mustade juuste ja naeratas selgelt ning mõtlikult.

«No vaat, ma ladusingi teile kõik välja. Aga eile kõnelesin ma ühe parteilasega-kullakaevuriga... Tal on kaheksa last. Naine ettevõttes ei tööta, tal on koduski raske toime tulla. Mees ütleski siis: «Pole viga, ma toidan neid kõiki.» Aga mina ütlesin talle: «Sa ära ole sellega veel rahul. Vähe on sellest, et lastele leiba muretseda. Tarvis nad ka täisväärtuslikeks kodanikeks kasvatada. Kas sa leiad aega oma naise jaoks? Kas sa tead,

millega ta tegeleb, mida ta sinu lastele võib anda? Tema kasvatab terve hulga ülesehitajaid, inimesi, kes hakkavad elama kommunismiajastul. Tuleb selle peale mõelda! Aita siis teda, hoolitse tema enda kultuurilise ja moraalse arengu eest, et ta sinu suures peres ainult mustatööliseks, päevatööliseks ei jääks!»

Ivan Ivanovitš istus, pea longus, pigistades närviliselt käte vahel väikest raamatukest, mille oli kirjutanud tema naine. Ja mida kauem Logunov kõneles, seda rohkem kühmu vajusid doktori õlad, seda rohkem longu langes tema kangekaelse siilisoenguga tumedajuukseline pea.

Ivan Ivanovitš ärkas öösel ängistava valuga südames. Seal pigistas nii tugevasti, et esimesel hetkel ta mõtles südame angiinihoo peale. Talle meenus haige hiinlase nägu, kahvatukollane, kaetud higiga pärast pikki raskeid lämbusetunde; tema keha oli pingul kartusest liigutada, et mitte uut hoogu välja kutsuda.

«Kas tõesti on minuga seesama?» sosistas Ivan Ivanovitš kahetsedes. «Kuidas ma seda enne märganud pole?»

Ta pöördus äkki teisele küljele, kuid ei tundnud midagi erilist. Südamevalu muutus tüütavaks, kuivaks vaevlemiseks... Tema silmade ette tõusis Tavrovi nägu, peletades viimse uneraasukese...

«Aa-aa-aal!» oigas Ivan Ivanovitš ja rusikatega laupa pigistades langes padjale. «Missuguseid uhkeid sõnu ma rääkisin! Nad on argpüksid... Noh, aga mina ise? Miks ma ise pea nuiat ette pistsin? Ei saanud Olgaga isegi õigel ajal ära rääkida... ei mõistnud. Kuigi oli juba hiljal... Logunovil on õigus, ma ei märganud Olga mahajäämist ja seepärast kaotasin ta.» Ivan Ivanovitš viskas üheainsa tugeva liigutusega jalad maha ja istus diivanile, võttis paberossi ja hakkas suitsetama ning mõõda pimedat tuba kõndima.

«Ei, tuleb siit lahkuda,» otsustas ta lõpuks. «Tarvis kõik unustada, mälestusest kustutada. Jah, homme kohe esitan avalduse.»

Kuid haigel hiinlasel algas hommikul raske tõvehoog.

Ivan Ivanovitš hakkas äkki huvi tundma selle haige vastu, keda peeti juba lootusetuks, kes kampri abil pidi elama veel viimseid päevi. Ta jändas temaga mitu tundi, enne kui tõvehoog möödus, ja õhtuks viis ta operatsioonilauale.

Sel korral hakkas isegi Hižnjak kahtlema.

«Liiaks nõrk juba see hiinlasekel!» ütles ta, veel enne operatsiooni sisse astudes. «Kas maksab?»

«Maksab,» vastas Ivan Ivanovitš, pestes käsi nuuskiirirusega segatud veega. «Juhtum on pikaldane, arterioskleroos on nõrgalt arenenud. Niisugused operatsioonid ei ole nüüd enam populaarsed — efekt on väike. Kuid ma ei taha, et see hiinlane neil päevil hukkuks. Vastutan, et vähemalt kuus kuud tunneb ta end jälle hästi. Aga siis, kes teab!... Miks lasta inimesel hukkuda ilma võitluseta. Meie teiega peame ju kinni reeglist: mitte ühtki elu ilma võitluseta ära anda.»

Ta lõikas haigel kaela vasakul poolel välja sümpaatikuse tängud, jälgis, kuidas haige lauvalt maha võeti ja palatisse paigutati. Sellega lõppes kirurgi tööpäev. Ivan Ivanovitš pesi end, viskas seljast kitli, millel olid mõned vereprintsmed, ja jäi mõttessevajunult kirjutuslaua äärde peatuma. Oli vaja kirjutada lahkumisavaldus. Aga kuidas sellega toime tulla, kui peab maha jätma rasked haiged, keda ta pärast tagasitulekut oli opereerinud!

«Ma ei või praegu avaldust anda ega kuhugi ära sõita! Olgu raske, kuid ma ei ole nõus nii aralt ja häbigenema.»

Ta astus haigla välistrepile... Pärast eilset vihmavalingut oli ilm selgeks muutunud. Toredasti kirjatud taevas kihisesid ja helisesid kihulasteparved, sääsed aina laulsid, aina puhusid oma tibatillukesi pasunaid. Läänes tõusid lillade pilvede tagant esile sinakad kiired, avardades lehvikusarnaselt purpurpunasel ja kuldseel foonil. Seal oli päike. Pannes pilvede ääred ergama, veeres ta nagu valatud kera horisondijoonele ja hakkas peatumatult kaljuste mägede taha vajuma. Hetkel muutudes hakkasid loojangu värvid veel eredamalt mängima, levides üle poole taeva. Homme tõuseb päike — saabub uuesti päev, see inimese elu ajakehv mõõduriist. Ja ridamisi järgneb sellele veel miljoneid, miljardeid

päevi. Neid tuleb niikaua, kui maailmale paiskab päike. Kuid tänane päev kustub tagasipöördumatult.

Ivan Ivanovitš vaatas ehapuna. Veel midagi oli tema marrastatud hingest maha rebitud ja peaaegu valusalt kajatas temas kõikide tunnete erk teritatus.

Näe, mägedelt hakkas puhuma tuul, Põhjamaa jaoks ebatavaliselt pehme, — õitsva taiga hingus. Armas, kaunis maal... Sügav hingeline vapustus, mis tekkis tunde, kui tarvilik on ta sellele maale, kõrvetas Ivan Ivanovitši nagu palavikuvärin. Ta laskus mööda trepiastmeid tasa alla ja läks sihitult mööda kaevandusi jalutama. Teda peatati tervitustega, kutsuti teed jooma, õhtust sööma, päriti taigauudiseid. Ta vastas huupi, surus tugevasti vastusirutatud käsi ja astus edasi. Või otsis ta kedagi? Igatahes, kui ühel kitsal tänaval hakkas kõlama läheneva Olga hää, ei pöördunud Ivan Ivanovitš kõrvale. Milleks, ei tea, kuid oli vaja kohutada.

Olga ei olnud üksi, tema kõrval kõndis odööriga lõhnastatud Pava Romanovna. Pava muutus kohe rahutuks, kuid Ivan Ivanovitš ei pannud teda täheleegi ja pöördus kohe Olga poole. Ta vaatas Olgale otsa uuriva, mõtliku pilguga. Olga aga ei muutunud ei rahutuks ega segaseks. Ta nägu väljendas ainult kaastunnet ja valmisolekut pealetungi korral vastu panna. See oli uus Olga.

«Sa tahad minuga kõnelda?» küsis ta, reetes häälega tagasihoitud erutust.

Ivan Ivanovitš noogutas vaikides pead.

«Ma võin kõrvale minna,» tegi Pava Romanovna ettepaneku.

Ivan Ivanovitš heitis talle hajameelse pilgu.

«Ükskõik. Teie ei sega.» Ja pöördus uuesti Olga poole. «Ma näen, sul ei ole minevikust kahju... Mis siis, tähendab, asi läheb paremuse poole! Ega ju asjata öelda: kala otsib, kus sügavam, inimene... Selleks inimene ongi, et otsida ja muretseda! Kuid keegi ei tohi nende otsingute pärast kannatada...» Ivan Ivanovitš vaigistas hetke, teda lammatas veel ülesaatmatu solvangukibedus. «Milleks teil oli tarvis mind nii kaua petta!»

viskas ta kõlatult ja pöördus ümber ning hakkas minema. «See ei mahu mulle kuidagi pähe!»

Olga astus sammu talle järele, kuid Ivan Ivanovitš kadus kiiresti barakkide taha.

68.

«Jah,» mõtles Ivan Ivanovitš, kõndides kodus mööda oma kabinetti edasi-tagasi. «Ma tahaksin endise elu tagasipöördumist, kuid seda ei ole ega saagi olla, ja selle mõttega tuleb harjuda.»

Ja jälle kõndis ta oma kabinetis. Kõndis kuni äärmise väsimuseni. Kõik oli läbi mõeldud, kõik on selge, aga südames pigistab ja pigistab.

«Jah, vaat see on kõige hirmsam!» lausus ta meeleheitel peast kinni haarates. «See ei ole häbi, et sind peteti. Häbiväärsem on nüüd. Tean juba, et ta mind enam ei armasta, et ma ei ole temale enam tarvilik, kuid ma ei saa rahuneda. Kus on mu enesearmastus?» küsis ta endalt kurja etteheitega. «Olgu häbi, olgu endast kahju! Siin on teine asi: mitte häbi väikekodanlikus mõttes, vaid see, et minu peale on tekkinud rooste. Logunovil on õigus, on õigus. Ma olin kõigiti korralik, ise sõitsin Põhjamaale, olen aus inimene, puhas kommunist, aga perekonnaküsimuses kukusin läbi. Miks ma ise Olga kalduvusi ei märganud, vaid märkas Tavrov, võõras? Miks ma ei toetanud, ei julgustanud teda, kui tal oli lehega esimesi äpardusi? Tavrov oli ju ka oma töö juures kinni. Ja kas mul siis üldse polnud vaba aega? Ma mängisin kaarte, lõin kurni, käisin jahil! Mõnikord piisab ainult mõnest sõnast, et kõikuma löönud inimest toetada. Tõepoolest: tõmbasin tüdruku instituu di kolmandalt kursuselt, see tähendab, tõsisest õppimisest eemale, ja pidasin end toredaks meheks, sest et lubasin... andsin talle võimaluse käia igasugustel juhuslikel loengutel. Aga kui mu oma tütar oleks nii viisi instituudist välja astunud?... Ma vististi oleksin veennud teda tagasi astuma. Ja missugust segadust oleks see perekonnas tekitanud! Mispärast ei olnud mu vastutustunne naise pärast häiritud?!» Möödaminnes

448

heitis ta pilgu peeglisse, peatus ja vaatles mitu minutit enda ees seisva inimese näojooni. «Kõhnaks jäänud, vananenud, mis seal veel rääkida! Habemesse kasvanud. Mõttele ometi, nagu maskeraad! Maha! Pole tarvis erakut mängida!»

Ta ajas habeme maha, hõõrus lõuga ning põske kõl ni veega ja vaatles veel kord nukralt oma nägu. Juuksed tõusevad sõnakuulmatu siilina ja tumedatel kulmudel istuvad mingisugused kukekesed... Ivan Ivanovitš katsus neid kulmude tihedaid pööriseid ja astus ohates peegli juurest kõrvale, põrmugi teadmata, mida nüüd teha, kuidas vabaks osutunud õhtut surnuks lüüa. Lageda ta ei saanud, kirjutada ka mitte — sulg kukkus sõrmede vahelt maha. Teda piinas selline näriv kurbus, et ta tundis end kogu aeg nagu nõeltel istumas.

«Lähen haiglasse, vaatan, mis seal tehakse.» Ta hakkas ukse poole minema, kuid kostis koputus ja sisse astus Pava Romanovna, tuues endaga kaasa terve parfumeeriamagasinitäie lõhnu.

«Tere õhtust!» lausus ta sõbralikult.

Ivan Ivanovitš ei vastanud ja jäi küsivalt vaatama. Tal vist polnud küll kuigi sõbralik ilme.

«Ma tulin teie juurde asja pärast,» ütles Pava Romanovna ja, nagu poleks märganudki teise sünget pilku, istus ilma kutsumata laua äärde.

«Jah, teil on alati asju ajada,» ütles Ivan Ivanovitš ebamäärase intonatsiooniga.

«Mul on tõepoolest palju tegemist...» vastas ta, teadmata, kuidas peremehe sõnadele reageerida. «Meie ajal ei või elada suletuna iseenda koosse. Ühiskondlik töö on iga kultuurse naise kohustus...»

«Tulite te siis minu juurde ühiskondliku ülesandega?» küsis Ivan Ivanovitš.

«Ei, ma tulin teie juurde väga isikliku, intiimse asja pärast...»

«Kui abordi pärast, siis asjata,» katkestas teda Ivan Ivanovitš.

Pava Romanovna punastas ja raputas pead.

«Oh, milline te oletel!»

«Jah, olen kord juba niisugune!»

«Te olete asjata minu peale pahane,» ütles ta lepita-

449

val toonil. «Ma olen teile alati kaasa tundnud, ausõna... Aga nüüd veel eriti... Ma tahtsin ütelda: ei maksa pahandada,» parandas ta end mänglevalt. «Me ju sõidame varsti ära. Prjahhin kutsutakse ära trusti, temal on tööstuses raske. Ta on kabinetitöötaja.» Pava Romanovna tõmbas pisut hinge ja lisas siis ilma kahetsuseta: «Nii et sõidame ära keskusse...»

«On ammugi aeg!» lausus Ivan Ivanovitš samuti ilma kahetsuseta. «Ka nüüd on aeg...»

«Teie ajate mind ära!» lausus Pava Romanovna tasa, kuid, heitnud talle pilgu, avas käekoti ja võttis sealt ümbriku... «Olga Pavlovna palus mind väga, ja ma ei saanud tema ülesannet tagasi lükata. Võib-olla on talle nüüd kahjulik end erutada,» torkas Pava Romanovna lõbusa õelusega.

Ivan Ivanovitši ja Olga kohtumise järgi otsustas ta, et Ivan Ivanovitšil on küllalt meelegi ja et tal pole midagi karta. Seepärast, pannud kirja lauale ja lükanud seda korteri peremehe poole, seadis ta end mugavamalt istuma ja end nagu linnuke kohendades teatas:

«Nüüd peate oma naiskõlalisel lahkemalt suhtuma. Te näete, kuidas ta teile kaasa tunneb... Selliste ülesannete jaoks leidub vähe soovijaid...»

«Jah, õnneks,» ütles Ivan Ivanovitš viha pärast kahvatades. «Selliseid postiljone on meil vähe.»

«Asjata!» hüüdis Pava Romanovna siira kurvastusega. «Mina kupeldamisega ei tegele. Nad ei usaldanud mind sugugi... Isegi mind,» kordas ta lihtsameelses mõtiskluses, kortsutades siledat laupa. «Näete, ma olen täiesti avameelne. Minuga nähtavasti pidigi nii juhtuma, et ma oleksin hea meelega natuke kupeldanud. Kuid midagi sellesarnast polnud, ausõnal!»

«Vapustav pihtimus!» lausus Ivan Ivanovitš murelikult naeratades. «Ma palun teid väga: minge nüüd rahuga, muidu, ma kardan, võiks meil juhtuda nagu Gorki jutustuses...»

«Mis võiks juhtuda?» küsis Pava Romanovna, põledes uudishimust.

«Noh nii... Temal oli selline juhtum, kus tal tuli üht daamikest altpoolt selga labidaga paitada. Võtke arvesse, et ka mina olen äkiline inimene...»

Ivan Ivanovitš avas kirja ettevaatlikult, nagu kartes end põletada.

«Naisena peaksin ma olema rahul, et meie väike selgitus rahulikult ja õnnelikult lõppes,» kirjutas Olga. «Kuid mind piinab mõte, et Teie olete valesti tõlgitsenud minu käitumist minevikus. Elades Teiega ma ei petnud Teid, kuid mul polnud Teie kõrval millegagi oma elu täita. Kui tegin katseid leida oma kohta elus, siis Teie kas suhtusite minu katsetesse ükskõikselt või püüdsite mind oma tööle allutada, või lihtsalt naersite välja nagu viimasel korral. Kui ma kohtasin Tavrovi...»

Ivan Ivanovitš kortsutas vihaselt paberilehekest, mis nüüd tõepoolest tema käsi põletas...

«Missugune julmus!» hüüdis ta.

«...Ma suhtusin temasse sõbralikult-lihtsalt,» luges ta edasi ega võinud lugemata jätta. «Tavrovi hakkas huvitama mitte ainult minu välimus. Ta hakkas minu sõbralikuks nõuandjaks ja see lähen-das meid. Ja siiski, kui ma jäin rasedaks, otsustasin ma jääda Teiega. Lootsin, et lapse sünni taastab minu suhtumise Teisse. Mul oli raske, seda Te tunnete iseenda järgi. Kuid ma mõtlesin: aeg möödub, sünnib laps, ja meil on jälle hea koos elada. Kui kõik lõppes haiglaga, siis tähendas see täielikku purunemist, ja ma lahkusin.

Miks ma seda Teile kirjutan? Ma ei taha, et Te mõtleksite minust liiga halvasti. Pava Romanovna ei mängi meie elus mingit rolli.

Soovin Teile südamest kõige paremat.

Teid austav Olga Stroganova.»

«Ikka mina ja mina, ja teistest ei mõtlegi. Aga muide, pole tarviski mõelda!»

Ivan Ivanovitš kattis näo kätega ja istus hetke liikumatult, siis ajas enda sirgu ja kaugusse vaadates lausus:

«Kuid siiski, ma pole teda asjata armastanud!»

«Mis ma peaksin tegema, Jelena Denissovna?» küsis Varvaara.

Ta heitis rohule vanema sõbratari kõrvale ja pani pea tema soojadele põlvedele. Mõlemad istusid juurviljaaias haljendavate peenarde keskel, millede kitkumise nad praegu olid lõpetanud. Kogu mäenõlvakul kirendasid lõbusalt naiste ja laste kleidid, valendasid meeste särgid. Kostasid heledalt huiklevad hääled. Tegevusetult kõndisid sõbralikud paarikesed.

Oli puhkepäev. Kuid kullakaevanduse taga orus põrises ja kirises veski vahetpidamata; sõelused kaugelt piskestena paistvad kaevanduse bremsbergi vagonetid, sidudes üheks tervikuks endised Logunovi ja Tavrovi valdused — inimeste valdused, kes erinevalt on tunginud Varvaara ellu. Elektriijaama kõrgetest korstnatest tõusis sinakat suitsu — kullatootmine toimus lakkamatult. See elas oma elu. See oli rajooni südameks.

Taigaelanike kultuuriliste, perekondlike ning elu-olustikuliste tarvete rahuldamine oleneb tootmise arenemisest, ja igaüks, teenides seda, tunneb omamoodi selle rütmi. Varvaara töötab haiglas meditsiinilise õena, aga sellel alal võtab ta samuti osa tootmisest, ja samal ajal kasvab ka ise. Neil päevil lõpetab ta velskritekursused ja siis hakkab ette valmistuma ülikooli astumiseks. On juba olemas kokkulepe tema saatmiseks meditsiinilisse instituuti. Varvaara elab pingeliselt, huvitavalt, kuid on hetki, kus ta tunneb end ainult armastava ja kannatava naisena...

«Mis ma peaksin tegema?» kordas ta, kattes oma silmade palava sära ripsmetega. Ta võttis Jelena Denissovna tugeva keha ümbert kätega kinni ja tema eest oma õhetavat nägu peites ütles:

«Mu jalad hakkavad värisema, kui ma kuulen tema sammusid. See ei ole hea, eks? See on vist küll häbi-väärne, kuid ma ei saa endast jagu... Mäletate, Jelena Denissovna, kuidas ta naeris?»

«Muidugi mäletan, Varenka!»

«Aga kas teie oma Hižnjakki armastate?»

«Väga armastan,» ütles Jelena Denissovna lihtsalt.

«Kas te võiksite ilma temata elada?»

«Jumal hoidku! No milleks seda rääkida!»

«Ei, te ütlege... Kas võiksite?»

«On selge, et võiksin. Elatakse ju... ilma käte ja jalgadetag. Ainult ilma peata ei saa elada.»

«Vaata, te saite nüüd pahaseks! Aga mina tahaksin lihtsalt teada saada, kuidas te armastate.»

«Samuti kui kõik normaalsed naised.»

«Kas armastate teda alati?» päris Varvaara, tema ees põlvitades ja talle uurivalt otsa vaadates.

«Kui sündisin, siis kohe armusin...»

«Nii pole tarvis rääkida!» ütles Varvaara. «Teie olete ju õnnelik...»

«Ka sina saad õnnelikuks. Sa oled juba nüüdki õnnelik, oled tark, ilus, elu on sinu ees lahti.»

«Aga armastus?»

«Ka see tuleb...»

«Mis tuleb, Jelena Denissovna?» küsis Logunov, ilmu-des tara juurde.

«Ah!» hüüdis Varvaara, silmitsedes erksalt tõsist nägu — sedasama tunneb temagi. «Kust te tulete, Platon Artemovitš?»

«Otsekohe miitingult...»

«Miitingult?» Varvaara hüppas kärmesti üles ja, raputanud mulla põlvedelt maha, astus ta juurde. «Miks mina midagi ei tea?»

«See tuli väga ootamatult...»

«Mis tuli, Platon Artemovitš?» küsis Hižnjaki naine ja kahvatas.

«Oli valitsuse teadaanne... Täna kell neli, koiduajal, pommitasid sakslased meie piiriäärseid linnu...»

«Kell neli hommikul,» kordas jahmunud Varvaara. «Mina olin sel ajal haiglas hommikusel ringkäigul. Meil siin algab ju päev seitse tundi varem...»

«Sõda!» ütles Jelena Denissovna häälega, millest Logunovi ja Varvaara südamed muutusid külmaks. «Jälle see, neetu! Jälle see!» Jelena Denissovna nägu moonduks hetkeks valuliseks grimassiks. Kuueeteistkümnendal aastal hukkusid lahingus Lutski all tema isa ja kaks venda, nüüd kuulusid mobiliseerimise alla mees ja vanem poeg.

Juurviljaaiad olid kümne minuti pärast tühjad. Tühjenesid ka barakid, kogu rahvas paiskus kullakaevanduse asula tänavatele.

Põhjamaale lendas tuhandete kilomeetrite tagant sõna:

«Sõda!»

Võpatasid vene kullaotsijate ja kaevurite, jakuudi kolhoosnikute, taiga evengi jahimeeste südamed.

«Kodumaal!»

Taiga jalgradadel heliseb kõnelus — «kapsee». Kütt kuulab, pigistab käte vahel tugevamini püssi, mis on laetud kuuliga, ja tema viltused pilusilmad avanuvad laiemalt. Karujaht on ohtlik, haavatud metsloom on hirmus, kuid lapsest saadik ohtudega harjunud küti hing on julge. Ta riskib igal sammul oma eluga, kuid kallaletungimine võõrale elule on talle kohutavaks äärmuseks. Kuidas ületab tulevane sõdur surmakartuse?

«Fašist on halvem kui kiskja,» kõneleb vana Marfa Utšahhani miitingul. «Ta on halvem kui marutõbine hunt. Ta tahab meid ja meie lapsi orjastada. Ta on valmis meid maa pealt ära pühkima, kui aga tema ise saaks magusasti süüa ja pehmelt magada. Kas laseme teda oma maale?»

«Soh! Soh!» hüüavad Utšahhani kolhoosnikud.

«Fašistid on need, kes mõtlesid välja muinasjutu kõige paremast tõust,» kõneleb evenkide kalurite-artelli esimees (miiting toimub kärestikulise mägijõe kaldal, teravatipuliste tšumide keskel). «Selle muinasjutu järgi on venelaste naabrid — saksa fašistid — ja meie naabrid — jaapani fašistid — kõige ilusamad inimesed maa peal. Teised rahvad on nende jaoks tööloomad... nagu põdrad: võib ette rakendada, võib ka ära tappa. Aga venelased, nõukogude inimesed, ütlesid: kõik rahvad on võrdsed. Kõige parem tõug — see on kaval ja kuri väljamõeldis. Kas ei ole meie — evengid, venelased, hiinlased ja jakuudid — nõukogude võimu ees võrdsed?»

«Olemel!» vastas tõmmude, mustajuukseliste ja sale-

date inimeste koosolek võimsa koorina. «Nõukogude võimu jaoks oleme me kõik ilusad.»

«Kas me hakkame teda kaitsema?»

«Jah! Ohverdame kõik oma Kodumaa, Nõukogude Liidu kaitsmiseks!»

«Meie oleme nüüd võitlev tsehh,» ütles rajoonikomitee sekretär Logunov kullakaevanduse üldmiitingul. «Kuld hakkab sõdima samuti nagu teras ja malm. Kullatootmise plaanide ületamine — see on meie löök vaenlase pihta. Ei mingisugust lohakust! Ka kauges tagalas peab raudne distsipliin valitsema!»

«Me võidame, Platon Artemovitš! Kas pole tõsi? Me peame võitma!» ütles Varvaara kodu poole minnes. «Ajalugu tagasi pöörata on võimatu. Nad tungisid meile kallale, kuid me kogume kõik jõud...»

«Seni on mobilisatsioon välja kuulutatud ainult läänepoolsetes oblastites, kuni Uraalini,» lausus Logunov mõttlikult. «Jakuutias toimub see palju hiljem — kui sõda pikale venib... Ja vististi ka ainult lõunapoolses Jakuutias. Meil, Põhjamaal, vaevalt hakatakse sõjaväekohustuslikke mobiliseerima. Siin on vähe elanikke, aga tööstused on sõjalise tähtsusega: kuld ja karusnahad — see on valuuta! Spetsialiste ja vastutavaid töötajaid vististi broneeritakse, nagu see oli Soome sõja ajal... Kuid mina ei taha olla broneeritud, palun end rindele saata!...»

«Aga mina käisin juba Sõjakomissariaadis,» teatas Hižnjak pidulikult, tulles välistrepi juurde, kus tema pere sõbralikult koos istus. «Velskreid saadetakse rindele.»

«Oh, Denjal!» lausus Jelena Denissovna, lastes käest kukkuda põrandariide, mille ta kavatses trepiastmele laotada. «Kuidas sa siis?... Ei pidanud isegi minuga nõu!...»

«Aga kas sina oleksid ära laitud?»

Ta ei vastanud; tema nägu muutus sinakas-valgeks ja nagu oleks hakanud sulama — nii äkki purskas pisarateoja. Vaadates vaikselt nutvale emale, hakkas ka Nataška tõinama, hakkasid rohisema ka poisijõmpsikad.

«No nüüd algas kontsert!» urises Hižnjak pahaselt. «Ma ju pean...»

«Ka meie peame,» ütles Jelena Denissovna, pühkides põlle äärega ja peopesaga nägu. «Boriss läheb ju ka...»

«Kuidas tema ei läheks!» ütles Hižnjak juba teeseldud erksusega: mõeldes üliõpilasest pojale, kommunistlikule noorele, tõmbus kokku ka tema süda.

Ivan Ivanovitš kuulis sõjast naissanitari käest, kes teda möödunud aastal nii jõhkralt oli alt vedanud. Ta töötas endiselt haiglas, kuid mitte kirurgia-osakonnas. Ivan Ivanovitš ei tahtnud teda enam näha, ei suutnud teda «välja kannatada», nagu ta ise väljendas. Aga nüüd tormas too tema juurde ja, unustades katkestatud suhted, hüüdis:

«Puhkes sõda! Ivan Ivanovitš, kullake, jookske raadiot kuulama!»

Ja Ivan Ivanovitš jooksis.

Ta kuulis seltsimees Molotovi esinemise lõppu, mida loeti juba lehelt, ja väljus aeglaselt puhketoast, kuhu oli kogunenud terve hulk naissanitäre, valvekorraõdesid ja haigeid.

Niisama aeglaselt läbis ta kirurgiaosakonna koridori, vaatas oma paranevaid haigeid, ka Ljošat, kes pääses ainult kolme varba kaotamisega, kõneles valvekorrapersonaliga, kuid ei teinud ühtegi märkust — näis, et ta mõtles hoopis millestki muust; ta oli kogu õhtu vaikne ja mõtisklev.

«Näe, muretsesin endale... Paun selga — ja tee...» ütles ta sisseastunud Hižnjakile, seljakoti rihma hajameelselt kinni pannes ja lahti võttes.

«Kuhu?»

«Sõidan rindele. Andsin juba avalduse. Tahan töötada rindehaiglas kirurgina.»

«Mispärast te peate just nimelt rindehaiglas minema? See asi on isegi liiga riskantne. Parempaluge end tagalahaiglas määrata, seal on operatsioonid keerulisemad ja tõsisemad. Aga mis on rindel? Amputeerimised, sidemed, haavade esialgne ravimine, vereojad... Lõikad maha, pesed, seod — ja ikka niiviisi edasi — nagu konveieril ja siis edasi tagalasse, tõsisele operatsioonilauale. Eesliinil pole teie jaoks midagi huvitavat. Seal

hakkame tegutsema juba meie — väikesed varblased, keda on kerge asendada.»

«Teie hakkate tegutsema?»

«Meie,» lausus Hižnjak tähtsalt. «Ma vormistasin juba dokumendid!»

«Ka mina lähen sinna, kus veri voolab ojana,» ütles Ivan Ivanovitš. «Mida vähem haavatu verd kaotab, seda rohkem on temal šansse ellu jääda. Säilitada rinde jaoks tuhandeid inimesi — sellepärast maksab riskida.»

71.

Ivan Ivanovitš istus aiapingil. Oli valge põhjamaine öö. Käharate pajude ja paplite vahelt paistis Kamenuška kuiv hall jõesäng. Sealt juhiti kogu vesi kraavide kaudu mäenõlvakule.

Teisel kaldal vilistas linnuke, lähedal, pöösastes, vastas talle teine. Sõda tormas maa kallale kaugel siit, kuid ka siin ja isegi öösel on tunda tema rasket sammu: pole kuulda laulu, ei helise naeru noorte peol. Inimesed — nii noored kui vanad — muutusid kohe karmiks.

«Jah, mure — see on täiesti arusaadav,» mõtles Ivan Ivanovitš. «Igaüks seob maa saatuse iseenda saatusega. Millise erutusega jutustas Logunov uuest tõusust töötuses ja kolhoosides. Meie sõidame rindele — mina, Hižnjak, Logunov, Nikita Burtsev ja paljud teised, aga need, kes jäävad, töötavad nii enda kui ka meie eest.»

Pöösaste taga, kõnniteel, kostsid sammud ja Varvaara rinnahääl lausus:

«Jah, Platon, teil on õigus. Elu on kaunis ka selles: kangelasteo võimaluses, millega on nõus hing ja kõik meie veendumused.» Varvaara hääl hakkas tundeküllusest värisema. «Ma olen uhke teie sammule, Platon, ma teen ise sedasama.»

«Ja see on kõik, mida sa mulle jumalagajatuks ütled?» küsis Logunov nukralt ning õrnalt.

Kartes kuulda sõnu, mis ei ole määratud tema kõrvaldele, Ivan Ivanovitš kõhatas.

«Siin on keegi!» lausus Varvaara rõõmustades.

Ta ei saanud oma rindele sõitva seltsimehe ees teeselda, kuid ei tahtnud teda ka kurvastada.

«Mulle näis, et siin on doktor Aržanov,» ütles ta juba pingi lähedal, siis hakkasid põõsad liikuma ja valges kleidis ahtake kogu ilmus jalgrajale. Eredalt mustendasid vööst allapoole langevad patsid. «Jah, õigus... doktor!» teatas ta, pöördudes Logunovi poole, kes ronis tema järel läbi põõsaste padriku.

«Tere õhtust... Ivan Ivanovitš!... Ilus öö! Kas me ei sega teid?»

«Ei, kui ma... ise ei sega...»

«No minge ikka!» vastas Varvaara etteheitvalt ja, istunud tema kõrvale pingile, kohendas meelekohal juuksesalku, et varjata erutust. «Teie sõidate ka homme ära,» ütles ta sellise naiivselt siira kurbusega, et Ivan Ivanovitš oli ligutatud ja samas heitis segase pilgu Logunovi poole.

«Jah, sõidame ära!» lausus ta tasa. «Vahetame voolunõva... Samuti nagu see jõeke... Ta voolas omaette, lõbus, selge. Siis võeti ta ja suunati pesema kivimit, pöörama liiva ja savi. Raske, porine töö. Kuhu jäi kõik sära ja lõbu! Aga... ma kõndisin mööda kallast allapoole... ja nägin — ta voolab seal uuesti oma sängis, puhas nagu klaas. Ka meie pöördume tagasi. Kui mitte meie, siis teised pöörduvad tagasi...»

«Ka mina sõidan sinna,» ütles Varvaara kindlalt. «Praegu ei lase rajoonikomitee mind ära, vaid saadab jakuutide nasleegidesse agitaatoriks. Täidan selle ülesande ja siis palun jälle ennast rindele saata. Instituuti vististi tänavu sisse astuda ei saa... Jäägu tagalasse sellised inimesed nagu Igor Korobitsõn, ta on hea töomees, kuid tal on halb tervis.»

«Aga Tavrov?» küsis Ivan Ivanovitš iseendalegi ootamatult, ja Varvaara heitis talle peaaegu ehmunud pilgu.

«Tavrov jääb esialgu siia...» vastas Varvaara eest Logunov.

Pärast neid sõnu tekkis pingil piinlik vaikus.

«Kuidas sa võid meenutada teda, oma endist naist?!» mõtles halba meeleollu sattunud Varvaara.

Ta seadis jälle kõrva peal juuksesalku, mis täna oli

sõnakuulmatu, viskas patsid rinnale ja, hoides nendest mõlema käega kinni nagu kiigenööridest, heitis pilgu Ivan Ivanovitšile.

Kullakaevanduse puusepp oli teinud kõrge ja kitsa pingi, ta polnud vist kunagi õiget aiapinki näinud. Ebamugav pink — jalad ulatuvad vaevalt maani. Aga kui siin istuda kahekesi: tema ja Ivan Ivanovitš... Ta sõidab rindele... Mis siis... Ta ise sõidab ka sinna, otsib Ivan Ivanovitši üles ja jagab temaga igasugust tööd, igasugust ohtu.

«Ja miks sa siis minust ära pöördud? Miks sa sunnid mind kannatama?!» kisendas kogu tema olemus.

Siin aga on veel Platon Logunov. Temas, nagu peeglis, kordus Varvaara suhtumine Ivan Ivanovitšisse. Platon Logunov on igati hea. Miks siis ei pöördunud Varvaara hing tema poole? Miks suundus ta sinna, kus temast ei tunta headmeelt?

Ja Varvaara hääles ning pilgus peegeldus mitte kahetsus, vaid erutus, kui ta Platoni poole pöördus:

«Kui palju sääski on siia kokku lennanud! Vist meie teiega tõime nad siia.»

Tõsi, nad aina pirisesid ümberringi. Logunov lõi endale vastu õlga, vastu kaela... See äratas Ivan Ivanovitši mõtisklustest. Ta vaatas ringi, heitis pilgu naabritele ja pani oma käe ettevaatlikult Varvaara laubale...

«Sääsed...» ütles ta, vaadeldes oma peopesa. «Kas te tõesti ei tunne, kuidas nad teid söövad?»

«Söögul!» sõnas Varvaara viivitades ja ta naeratas ning ta silmad löid särama.

«Noh, mina lähen!» lausus Logunov hoogsalt tõustes; näis, et ta tundis tugevamat torget kui sääse hammustus. «Ma lähen...» kordas ta, pöördudes ootavalt Varvaara poole.

«Hüva, Platon!» ütles Varvaara ja sirutas talle käe sellise ilmse heameelega, et ei jäänud muud üle kui jumalaga jätta ja lahkuda.

«Ma tulen homme sind saatma!» hüüdis Varvaara Platonile järele, ajendatuna tumedast kaastundest, kuid Logunov ei vaadanud isegi tagasi.

Ja öö muutus veelgi kaunimaks ja valgemaks. Ja kaste-

niisked kaldapõõsad ja rohi hakkasid lõhnama teravamini. Ja tähedki hakkasid heledamalt helkima. Homme... Homme kõike seda enam ei ole!

Mõtte juures eesolevast üksindusest võpatasid Varvaara õlad.

«Kas hakkas külm?» küsis Ivan Ivanovitš leebelt. Tema sõbralikust toonist hakkas Varvaaral süda värisema. «Aeg on ka meil koju minna.»

«Ei, ei ole veel aeg!...» ütles Varvaara. «Teie sõidate ju homme ära!...»

«Mul on farvis asjad kokku panna, kirju kirjutada...»

«Aga võib-olla pole just praegu tarvis... kirju kirjutada,» lausus Varvaara.

Ta tundis äärmist meelepaha oma rõhutunde pärast tema ees, tema võimsa autoriteedi ees. Miks vaatab ta alati ara koolitüdrukuna? Varvaaras raevutses naine.

«Elavale inimesele on tarvis osutada pisutki tähelepanu,» naljatas ta, kuid tema hääles helisesid pisarad.

«Aga kas kirju surnutele kirjutatakse?» naljatas Ivan Ivanovitš oskamatult vastu.

«Teie võite nad teel kirjutada. Laeval...» ütles ta, end temale lähemale nihutades, ja äkki puhkes valjusti nutma, toetudes vastu tema teravat õlga. «Sedaviisi ei või ju! Sedaviisi ei või ju!» kordas ta hingeldades. «Mulle näib, et ma suren kurbuse kätte.»

Ivan Ivanovitš oli nõutu. Ta vaatas Varvaara pisaratega kaetud armast nägu, tundis tema juuste ja naha peent lõhna, tema sooja, lapselikult puhast hingust, kuid see tüdruk ei tekitanud temas rasket mehelikku erutust, kirge, vaid suurimat õrnust ja kahetsust. Tema hing oli liiga tulvil, liiga suurt vastutust kandis ta oma teadvuses seltsimehe pärast.

«Varenka!» ütles ta ettevaatlikult tema õlgade ümbert kinni võttes ja aidates tal üles tõusta. «Ma võin sulle ainult üht lubada: ma vististi ei hakka kedagi teist armastama... Mul on siin...» ta hõõrus rusikaga tugevasti oma rinda, «näe, siin on kõik ära põlenud... Ära nuta! Ka mina olen õnnetu, aga ei ole veel ära surnud. Ja ei kavatsegi surra. Ja ei soovita seda ka sulle.» Ta võttis tema näo peopesade vahele, suudles tema põski ja lükkas ta endast tasakesi eemale.

Ja nad läksid edasi mööda kaldaäärset kõnniteed, sammusid siis ülesmäge kodu poole, ja ta talutas Varvaarat kättpidi nagu väikest last.

72.

Veoad autod kihutavad mööda suurepärasest kivitest. Värske tuul vihiseb vastu. Asfaldi hall lint lookleb kord kõrgete paplite vahel, milledest hõredamatel kohtadel helgib läbi jõe läikiv pind, kord surub end otse kalda äärel vastu kaljuste küngaste jalameid... Taeva poole tõuseb punaseid, helesiniseid ja kollaseid kaljutippe. Ainult samblad ja samblikud liibuvad kivilademete külge, kasvades kõige pisematesse lõhekestesse. Aga mõni mägi on mähitud eredasse kibuvitsarohelusse ja õitseb üleni nagu roosade tulukeste süttimistes. Näe, tee tungib halli vööna mustaks põlenud lärsimetsa, seal sirutub ta üle soise hanimaltsa, kus vesi helgib mätaste vahel, kus kasvavad lõikhein, jäneselill, murakad või tihedad joovikapuhmad.

«Aastat seitse tagasi liikusid siin kullaotsijad oma paunadega mööda vaevalt märgatavat jalgrada,» ütles Platon Logunov ja tõusis, toetudes seltsimeeste õlgadele. «Siis ei olnud mereranniku ja kullakaevanduse rajooni vahel ühtegi asulat. Aga nüüd on neid igal sammul!... Näe, jälle uus ettevõte.»

Ja Logunovi hüüdest kaasakistuna tõusid kõik püsti, hoides kinni kes kabiini katusest, kes masina küljest, ja vaatasid ettepoole. Nagu maa alt ilmus kõrgustikul silmade ette linn. Läikisid majade aknad, rõõmsatel tänavatel sõelus rahvas, mürisesid autod, liikusid täislaaditud vankrid, mida vedasid kaugelt siia toodud suured härjad. Lahtisele mäeküljele oli nagu lund puistatud — siin asus rikkaim linnufarm. Traktor sööstis piki teed sovhoosi haljendavate ja mustendavate, äsja kändudest puhastatud juurviljaaedade poole. Rooli taga istus tüdruk, kas jakuut või even. Tema silmad meenutasid Logunovile Varvaarat ja ta vaatas kurva südamega traktoristi poole tagasi.

«Meie oma!» ütles Nikita Burtsev ja lehvitas käega.

«Lihtsalt ei suuda oma silmi uskuda, kui näen jakuudi naist traktorirooli juures. Oktjabrski rajooni Uue Tšažma kolhoosis hakati jakuudi tüdrukut-traktoristi sagedaste rikete pärast «Avariiks» hüüdma... Ta haavus ja hakkas hästi töötama. Nüüd lähevad kõik tüdrukud masinatele,» lisas Nikita, enne lahkumist veel ahnelt imetledes oma kodumaa kaljuste mägede kivilagu, metsi ja kõrget taevast.

Taiga kohal sinendas juba juulikuu. Saabusid palavad päevad. Lühike vihm piserdas maad — ja kuidas jõeäärsetel heinamaadel ja saarekujulistel lagendikkudel õitsev rohi kohe kaharduma hakkas! Karu tatsas mööda märga liiva, libises kaldajärsakult alla, tõusis pajupadrikusse ja sukeldus pöntjalgselt orasheinaväljale, mis oli läbi põimitud vikiga ja kaunistatud siniste ning lillade kurekellukestega ja valgete ning mesikollaste ristikehtega, mis ta ülestõstetud nina musta kärssa kōdistasid. Sahisedes lahknevad tema ees kohati inimese kõrguseni kasvanud rohu rohelised lained. Mööda jahedalt niisket maad, rohu sees takerdudes, sammub karu — peremees ja enam ka mitte peremees. Inimeste asulate müra surub teda välja jõgede ümbrusest, mida mööda juunikuus liiguvad ülemjooksu poole kalade parved — nii keta kui ka gorbuša ja rasvane tšavõtša.¹ Artelli kalurid suruvad pruunikarvalisi kalamehi välja. Kuid ikka veel juhtub seda, et taigaelanik läheb ja äkki tõuseb rohu seest või põõsastest talle vastu järsulaubaline pea längus õlgadel, välगतavad tigidad rohekad silmad... Ja sageli karjatavad mõlemad ning kumbki jookseb surmahirmus ise ilmakaarde.

«Paljud meie küttidest lähevad rindele,» ütles Nikita kurvalt. «Metsloomad hakkavad jälle asulate juurde tungima.»

Ivan Ivanovitš imestas, kuidas noor linn Ukamtšan oli viimase aja jooksul kasvanud, kauniks muutunud ja nägi nüüd välja nagu ehtne oblastikeskus. Kuid siingi meenutas kõik sõda. Doktorist ei lahkunud ka kibe kaotusetunne ja teda valdas nukrus.

¹ Keta, gorbuša ja tšavõtša — lõhekalaliigid Kaug-Ida ja Põhja-Siberi vetes. (Tõlkija.)

«Teid ei tunne äragi!» ütles talle Logunov, kui nad pärast askeldusi ja mööda asutusi jooksmist enne laevale asumist sadamas teineteist jälle kohtasid.

Ivan Ivanovitš oli sõjaväearsti, Logunov — pataljoni vanema komissari mundris.

Ja hoopiski ei tundnud nad ära Deniss Antonovitš Hižnjakki, kes astus nende juurde koos Nikitaga, mõlemad samuti sõjaväemundris. Ainult püstnina ja sinised silmad olid tal endiseks jäänud.

«Mis teiega on juhtunud?» küsis Ivan Ivanovitš pingelist kulme kortsutades ja naerma hakates. «Juukse-tutt! Jaa, jaa, jaa! Kuidas te küll suutsite oma ruskest parukast lahkuda?»

«Läks lihtsalt!» Hižnjak võttis mütsi peast ja tõmbas peopesaga üle kareda, raseeritud peanaha, mis päevitunud näoga võrreldes oli hall. «Jalaväe velsker ei tohi rivis tutti raputada.»

Kõik neljakesi istusid kõrvuti astmelisele kaile, mille Glubokoje lahele olid loovutanud teda ümbritsevad järskude mägede jalamid. Ranniku mäed tõusevad lageda kivi metsikute, süngete rahnudena. Üle nende puhuvad lakkamatult tigidad tuuled, talvel mandrilt, suvel merelt. Kaljude vahel haljendavad siin-seal spaleeridena ainult vigastatud lārsid, millede ladvad on maha murdunud ja oksad maa poole paindunud. Hobuserauakuju-lise ranniku sügavuses, meretõusude poolt kokku kantud kollase liivariba taga, on üksikud murdunud pajud. Edasi aga paistavad lausa katuste astmed, mis tõusevad mäeküljel, kus laiub Ukamtšan.

Unustamatud, südamele kallid pildid!

Kajakad kiljusid läbilõikavalt. Hülge must läikiv pea tõusis sadamasilla lähedal tumedast sügavusest, sujuvalt, ilma pladinata, ja jäi liikumatult kohale. Hüljes «seisis» vees, kuulates müra, mis kostis alles hiljuti lausalise kalju sisse raiutud terrassilt. Hülge tähelepanu köitis inimeste mass, kes kaldal lakkamatu vooluna liikus.

Orkester hakkas mürtsuma ja hüljes kadus. Päike vajus kaugele üle keskpäeva. Üle kogu lahe kulges tema poole helkiv riba. Päikese virvendus voolas teena sinna, kust paistis värav merele.

Must-punase kõrge mürakana seisis sadamasilla juu-

res tohutu ookeaniaurik. Ta ei olnud veel sõjaaegse kaitsevärviga kaetud. Sammusid sõjaväemundris inimesed ja nende kirjult rietatud saatjad: mehed, naised, lapsed. Sammusid lilledega, pakkidega, pisaratega. Siis tõusis ja laius laul üle sadama:

On õhtu nii hell,
ei vaikida saa...

Õhtu oli tõesti ilus. Reidil kõrgusid äsja saabunud aurikute võimsad kered, põrises ja laskus alla vesilen-nuk, aga maismaa poole liikus juba meretõus. Koos tõusuga paisus ka laul:

Jää terveks, lemmiksadam,
meid võitlus kutsub jälle.
Kurb hüvastijätt,
ning pahemat kätt
veel helendab sinine räät.

«Jah, hea laul!» otsustas Hižnjak, pilgutades nukralt oma siniseid silmi, mis olid nagu meri. «Ja laulsid ka hästi. Minu Nataškagi juba mõistab seda laulu.»

«Sa oled õnnelik inimene, Deniss Antonovitš!» ütles Logunov.

«Väga õnnelik,» kinnitas Hižnjak tõsiselt. «Sellepärast ma lähengi.»

«Tuleb välja, et me kõik oleme niisugused...» ütles Ivan Ivanovitš ja, hetke vaikinud, lisas: «Igal juhul, meie elu on rikas!»

Nad vaikisid jälle ja sadama kohale tõusis üha paisu-des uus laul.

ANTONINA KOPTJAJEVA

Antonina Koptjajeva lapsepõlv ei olnud kerge. Sündinud 1909. a. ühes kõrvalises Kaug-Ida krai kullakaevandamisrajoonis, kaotas ta juba kaheaastaselt oma isa.

Antonina ema kolis koos tütreaga 1916. a. Amuuri oblasti Zeja linna oma vanemate juurde. Siin kohalikus linnakoolis tegigi tulevane kirjanik esimest tutvust kirjatarkusega. Varakult aval-dusid ka tema kirjanduslikud huvid, sest juba koolipõlves katse-tas ta luule alal.

Antonina emal, kes elatust teenis päevatöölisena, tuli tööd otsi-des peagi siirduda kaugemale kullakaevandusse ja jätta Antonina koos noorema õega vanaema hoolde. Talvel koolis õppides ja suvel hiinlasest aedniku juures päeviti töötades koges tulevane kirjanik juba õige varases nooruses kõiki eluraskusi.

1926. a. katkestas Antonina seitsmeklassilist kooli lõpetamata õpingud ja võttis ette pika jalamatka kaugesse Aldanski kullakae-vandusse ema juurde. Ta asus tööle masinakirjutajana ja tegut-ses ühtlasi naiste organisaatorina. Kirjanduslikud huvid, mis teda juba koolipõlves köitsid, süvenesid veelgi ja ta jätkab loo-mingulist tööd luule alal.

1930. a. sõidab Antonina Koptjajeva Moskva, kus ta esma-jcones loodab saada kirjanduslikku konsultatsiooni. Konsultat-sioonil osutusid ta luuletused aga nõrgaks ja talle soovitati siir-duda proosa alale.

1932. a. asub Antonina Koptjajeva tööle Kolõmaa kaevan-duste valitsuse sekretärina. Põhjamaa looduse karm ilu, tor-miline sotsialistlik ülesehitustöö alles asustamata metsikul ääre-maal, kohalike elanike osavõtt ülesehitus- ja kultuuritööst — kõik see erutas tulevast kirjanikku ja rikastas ta fantaasiat värskete ning huvitavate muljetega. Ta otsustab nüüd oma võimeid tõsiselt proovile panna. 1935. a. lõpetabki ta jutustuse Kolõmaast, mis

sai nagu romaani «Ivan Ivanovitš» eskiisiks. Jutustus ilmus «Molodaja Gvardija» väljaandel. Jutustusele järgneb peagi «Glavzoloto» kirjastuse väljaandel juttude kogumik «Aldanski jutte», milles kirjanik kujutab Aldanski tööliste, kaevurite ja kullaotsijate elu. Töötamine selle kogumiku kallal võimaldas kirjanikul põhjalikult tutvuda kullatootjate eluga, mis andis talle tõuke oma esimese romaani «Risk» kirjutamiseks.

1939. a. pärast keskkoolieksamite sooritamist astus Koptjajeva Gorki-nimelisse Kirjanduse Instituuti. Õpingute ajal instituudis alustab ta ka oma uue romaani «Seltsimees Anna» kirjutamist. Teose aineks on nõukogude naise ja perekonna areng sotsialistliku töö ja kollektiivi mõjul.

Suure Isamaasõja algul sõitis Koptjajeva Moskvast Uraali, kus ta lõpetas «Seltsimees Anna» kirjutamise ja alustas romaani-triloogiat nõukogude teadlasest-neurokirurgist.

1947. a. lõpetas Antonina Koptjajeva Gorki-nimelise Kirjanduse Instituudi ja asus tööle täie pingega romaani «Ivan Ivanovitš» kallal. Teos ilmus 1949. a. ajakirjas «Oktjabr».

Антонина Коптяева

ИВАН ИВАНОВИЧ

На эстонском языке

Оформление В. Тоотса

Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярну маantee 10

*

Toimetaja H. Laanekõrb

Kunstiline toimetaja H. Vitsur

Tehniline toimetaja L. Uuspõld

Korrektorid M. Juske ja J. Rammi

Ladumisele antud 19. III 1956. Trükkimisele antud 19. IV 1956. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 29,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 23,98. Arvutuspoognaid 25,77. Trükiarv 20 000. MB-03824. Tellimise nr. 780. Trükkikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38.

Hind rbl. 8.75